TECHE
UDINE

MANOSCRITTI

FONDO PRINCIPALE

Manoscritto n. **P_MSS_1371_I**

Nel Fondo Principale sono confluiti la maggior parte dei lasciti manoscritti pervenuti alla Biblioteca Civica «Vincenzo Joppi» nel corso del tempo: si tratta perciò di un fondo composito nel quale è possibile trovare manoscritti di argomento liturgico, scientifico, giuridico, botanico e altro.

Collocazione:

Biblioteca Civica "Vincenzo Joppi", Udine
https://www.techeudine.it/fondo-principale
https://www.sbhu.it/

Pajani Gregori
Theolo-
gia Mor:
de Conscien-
tia et Legi-
bus.
T. I.

I

1371

I
571

BIBLIOTECA CIVICA DI UDINE

Pajani Gregorio

Acquisto 10 Settembre 1888
Vol. 4. £ 3.00

Theologia Moralis
Quam

Die 13. Novembris Anno 1762.
Legere cepit in Sem.° Vtinensi
Gregorius Pajani De sclaonico
Sub Auspicijs
Excellentissimi, ac Reverendissimi
D. D.
Bartholomei Gradonici Archiep. Vtin.

Tom. 1. De Conscientia, & De Legibus.

In Theologiam Moralem Brevis Praefatio.

Mare magnum, cujus fines transgredi, vastissimumque Oceanum, cujus profundum detegi nequit, ingredimur, praestantissimi Auditores. Ex una enim parte Theologia Moralis ea scientia est, cujus est hominum mores recte instituere, bene dirigere, ac melius componere, nec non actiones omnes nostras, verba, et cogitationes legi aeternae Dei, Divinis praeceptis, Ecclesiasticis institutis, ac Principum legibus concordare, optimeque conformare: ex altera vero parte tot, tamque varii inter se contingunt casus, quot vel calamus tot illustrium virorum de hac scientia bene meritorum comprehendere, aut mens praevidere non potuerunt, aut etiam in praevisis, et ad rigidum examen maximo cum labore, ac diligentia, atque studio vocatis adhuc omnis clara veritatis lux non apparuit, sed sub obscuro velamine adhuc veritas ipsa detinetur. Hanc tamen facultatem, licet jam datum fuerit laborare, quin finem ex integro consequamur libenti, alacrique animo pertractare suscipis, et vobis tradere mihi carum, gratumque erit, tum quia et necessaria, et utilis, et jucunda est, tum quia fructum, et mihi, et vobis haud contemnendum promitto.

Ac in primis <u>necessaria</u> quidem, quia hac una datur agnoscere, quid honestum, licitum, perfectumque sit, ac proinde amplectendum, et quid inhonestum, illicitum, et a perfectione recedens sit, ac proinde fugiendum, ad finem ultimum nempe Deum consequendum. <u>Utilis</u> etiam, quia hac una duce cognoscuntur, quae sint praecepta, quae sint permissa, quaeque tantum sint de consilio, et nosmetipsos a conscientiae angustiis, quae in hominis actibus passim obviae sunt, liberare, et alios etiam docere, et instruere dabitur, et docendo optata, et sperata consequi. Tandem et <u>jucunda</u>: Quid enim jucundius homini, quam novisse semetipsum, ac se in iis implicare, quae nedum varietate sua animos alliciunt, curiososque faciunt, sed et id efficiendo a mente tenebras, quibus nihil est miserabilius in re praesertim scitu necessaria, expellunt, atque eliminant.

Quapropter licet plurimum insudandum sit, multumque laboris impendendum; nos tamen impensam dare operam non pigeat, et eo majorem, quo plures sese objiciant difficultates, praesertim cum simus veluti lucerna supra montem posita, cujus lux mundum illuminare debet; et sal terrae, per quos condiendi sunt (exemplo scilicet, et Doctrina) quodammodo populi, idest caeteri Xti fideles; quorum labia scientiam custodire debent, ut respondeant, et instruant legem ex eorum ore quaerentes: Uno verbo non solum integritate morum, sed et Doctrina caeteris praelucere debemus. At quoniam haec tam difficilima ex nobismetipsis vel aggredi, vel inchoare, et eo minus perficere valemus, nisi desuper datum sit a Patre luminum, qui est lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ante omnia, praesertim cum ipse sit adjutor in opportunitatibus, ad quem confugiamus, vitae puritate, precibus, ac etiam vi-

cilijs, et jejunijs, si quis fuerit, nosmetipsos ad exemplum Angelici Praeceptoris commendantes, puritatem casti ad hunc non de malitia saltem, aut negligentia, et culpabili ignorantia à vero deviaturos, et per consequens futurum nihil, quo prudenter dubitare possimus interim usurpantes illud Prophetae Psal. 26. V. 1. Dominus illuminatio mea, et salus mea: quem timebo?

Tractatus primus.

De interna morum regula, seu de Conscientia.

Caput primum.

De conscientiae natura, ejusque divisione.

1. Conscientiae nomen, ut tradit Angelicus Doctor in 2. Sent. Dist. 24. Q. 2. A. 4. in O, pluribus modis accipi fit. Et primo quandoque sumitur pro ipsa re conscita, quo sensu 1. Timoth. legitur: Caritas procedit de conscientia bona: 2do, pro ipsa intellectiva potentia, et intellectus dici solet: et de conscientia his duobus modis sumpta hic sermo non instituitur: 3tio pro habitu primorum principiorum moralium, quo quis ad conscientiam disponitur, et appellatur synderesis: quarto pro particulari judicio practico dictante, et veluti monente, hanc peculiarem actionem tanquam praeceptam faciendam esse, aut tanquam prohibitam fugiendam esse. Et in hoc sensu propria dicitur conscientia, et de hac in praesenti agemus. Ad cujus tri captum praemittere juvat notiones synderesis, scientiae moralis, et prudentiae, cum quibus facile est confundi.

2. Synderesis itaque est habitus cognoscitivus, seu notitia, et conservatio primorum principiorum moralium ad praxim dirigentium. Dicitur autem habitus, seu notitia, et conservatio. Quemadmodum enim in intellectiva nostra potentia respectu purum cognoscibilium est quidam habitus cognoscitivus primorum principiorum, quo ad speculandum tendere, ordinatus ad veritatem cognoscendam, et à falsitate discernendum: qualia sunt illa: impossibile est idem simul esse, et non esse: Omne totum est majus sua parte etc; ita et intellectui nostro inest respectu agibilium, seu humanorum actuum quidam habitus cognoscitivus primorum principiorum moralium, seu practicorum generatim inclinans ad bonum agendum, malumque fugiendum: cujusmodi sunt istaec principia: Malum peccati est fugiendum: Bonum honestum amplectendum est: Convenienter naturae vivendum est: Deus est colendus etc. Quae, aut similia principia practica sunt universales, et per se notae actionum humanarum regulae, et quasi semina virtutum immutabilia, ut docet S. Aug. Lib. 2. De Lib. Arbit. Cap. 10. Additur: Primorum principiorum moralium ad praxim dirigentium: per quae verba synderesis distinguitur tum ab habitibus speculativis, seu ad simplicem veritatis contemplationem dirigentibus, tum ab alijs habitibus practicis, ut artium mechanicarum etc, si qui dantur de quibus Philosophi.

3. Scientia autem moralis prout à synderesi contradistincta, est habitus, seu notitia conclusionum universalium ex primis principijs practicis deductarum.

V.G. Principium generale practicum est: omne malum peccati fugi-
endum est: ex quo subsumit ratio: sed furtum est malum morale
et inde concludit: ergo furtum fugiendum est et sic jam habes mo-
ralem scientiam: Habitus enim inclinans ad applicandum praedictum
principium, et conclusionem inferendam, ac etiam notitia praedictae
conclusionis quae derivatur ab eo principio scientia moralis est.
Quae deinde in naturalem, et supernaturalem dividitur: Naturalis
est habitus cognoscitivus conclusionum universalium practicarum
ex principiis naturalibus, seu lumine naturae notis. Supernaturalis est
habitus cognoscitivus conclusionum universalium practicarum ex prin-
cipiis supernaturalibus, seu quatenus a Deo revelatis. Sic haec con-
clusio: ergo furtum fugiendum est: si spectatur, prout deducitur
ex illis praemissis: omne malum peccati fugiendum est: furtum est ma-
lum peccati: et lumine naturali notis, erit scientia moralis na-
turalis: si vero consideratur, prout infertur ex illis praemis-
sis lumine supernaturali, seu ex revelatione cognitis, erit sci-
entia moralis supernaturalis.

4. Prudentia vero ab Aristotele definitur sic
recta ratio agibilium: seu habitus cum vera ratione activus.
Prudentia scilicet est virtus ex principiis, et conclusionibus uni-
versalibus ostendens, quid in quavis peculiari actione attentis
rerum, et circumstantiarum natura, et operantis fine faciendum
sit tanquam honestum, et fugiendum tanquam turpe, in ordine ad
ultimum finem. Quapropter hoc singulare est prudentiae exa-
minare nempe, an hic, vel illa particularis casus compre-
hendatur, necne sub universalibus principiis, et propositio-
nibus, et conclusionibus universalibus tum maxime diligentibus
attento jam rerum, et circumstantiarum statu. V.G. Principium
certum est, malum morale fugiendum esse. item certum est, fur-
tum esse malum morale, ac proinde fugiendum: hinc pruden-
tia examinat, an V.G. in casu necessitatis aliena surripere extremae
furtum sit, item an hic sit casus extremae necessitatis, et
inde cognoscens in casu necessitatis extremae aliena surripere
malum non esse, sed permissum, atque hunc esse talem casum,
inde concludit hic et nunc permissum esse aliena surripe-
re. Et ex his patet prudentiam reddi a synderesi, sed et
a morali scientia multum discriminari, scilicet tanquam
particulare ab universali, determinatum ab indeterminato.
item et a conscientia, ut melius infra videbimus, tanquam
habitum ab actu, nisi et placeat considerare prudentiam
tanquam actum, in quo casu certe non differt a conscientia
quin immo est ipsissima conscientia practica vera, et recta
non si quomodocumque conscientia vitiatur prout accipi-
tur conscientia et recta, et erronea, dubia, et perplexa
scrupulosa etc.

5. Conscientia tandem proprie dicta, quae ab
Hugone a S. Victore lib. 2. de Anima cordis scientia, et a
S. Thoma, et Scoto cum aliis scientia nuncupatur, communiter
definitur dictamen intellectus practicum ex principiis com-
munibus judicans aliquid in particulari, seu hic, et nunc agen-
dum ut bonum honestum, vel fugiendum ut malum inhonestum esse,
fuisse, vel fore. Dicitur primo dictamen intellectus: conscien-
tia enim in primis non se habet per modum potentiae vel

habitus, sed per modum actus, ut clare docet S. Thomas Quæst. 17. de Veritate A. 1 et prima parte Q. 79. A. 13. inquiens: Conscientia deponi fit, non autem potentia: ergo conscientia non est potentia: Rursus: Conscientia importat ordinem scientiæ ad aliquid: Nam conscientia dicitur cum alio scientia; applicatio autem scientiæ ad aliquid fit per aliquem actum; ergo ex ratione nominis patet, quod conscientia sit actus. Quod clarius pro nostra assertione secundo conscientia est actus intellectus, et non voluntatis, ut clare invenit scripturæ; Ecclesiast. 17. legitur: Scit enim conscientia tua, quia et tu crebro maledixisti alijs: Et Gen. 42. aiebant Fratres Joseph Non est in conscientia nostra, quis posuerit pecuniam in marsupijs nostris: et 2. Chorin. 1. Hæc est gloria nostra testimonium conscientiæ nostræ: Porro scire, et testari sunt intellectus, et non voluntatis actus. Et ex his patet solutio ad duas quæstiunculas, quæ institui à nonnullis solent, quarum prima est: An conscientia sit actus, an potentia, vel habitus? Altera est: An sit intellectus, an voluntatis actus?

6. Dicitur 2do dictamen practicum, dictans nempe quid sit agendum tanquam honestum, et tanquam turpe fugiendum. Quod ut notent, advertes, aliud esse dictamen improprie, et late tale practicum, et aliud esse dictamen proprie, et rigorose practicum: Primum illud est quod in com̄uni dictat aliquid esse faciendum, aut evitandum: V.G. cuilibet jus suum est reddendum: Adulterium fugiendum. Atque hoc potius ad synderesim, et scientiam moralem, quam ad conscientiam spectat. Alterum illud est, quod circa actionem in particulari versatur: V.G. hodie mihi jejunandum est: Ab hac ocasione fugiendum est. Et hoc duplex est: Primum, quod 2do ratione superiorem, [redacted] secundum rationem videlicet honestatis informatur. V.G. Hanc rem auferre non debeo, quia injustum est alienum surripere. Alterum est, quod 2do ratione inferiorem, nempe 2do rationem alicujus boni utilis, aut delectabilis formatur: V.G. Hic, et nunc rem hanc auferre debeo, quia mihi valde utilis, et jucunda est. Et hoc 2do dictamen nimis in actionibus nostris prævalens non conscientia, sed anti-conscientia potius dicenda est.

7. Dicitur 3tio: ex principijs com̄unibus judicans aliquid in particulari, seu hic, et nunc agendum. Conscientiæ enim dictamen discursivum est, nimirum non quidem formali tantum, sed ut plurimum virtuali, et implicito tantum discursu, seu syllogismo, quo medio universale principium synderesis, et moralis scientiæ ad particularem actionem, seu opus medio minore applicatur. Hinc ad rem Angelicus Præceptor in 2 Dist. 24. Q. 2. A. 4. in c. inquit: Et inde dicitur conscientia, quasi cum alio scientia: quia scientia universalis ad actum particularem applicatur (medio nempe discursu) vel etiam quia per eam aliquis sibi conscius est eorum, quæ facit vel facere intendit.

8 Dicitur tandem, judicans aliquid agendum aut fugiendum esse, fuisse vel fore. Pro cujus intelligentia nota, quod conscientia nostra partim se extendit ad opera nostra præterita, vel ea accusando tanquam male facta, et tunc dicitur remorsus conscientiæ: vel ea commendando,

et approbando tanquam bene facta. Quod ab Aplo 2. Corinth. 1. dicitur Testimonium conscientiae nostrae. Tertio se extendit ad opera instantia, vel futura, dictando, quae agenda sunt vel omittenda tanquam honesta, quaeque tanquam turpia sunt, aut fugienda omnino. Quo de re S. Basilius Hom. 12. ad Populum ait = Quoniam ex proverbiis Salomonis sententia, cogitationes justorum judicia sunt viro sapienti, omnino satagendum erit, intra cordis arcana tribunal constituere, rectaque facere judicia, mentem quoque velut in trutina suspendere ad ea, quae conveniunt, et ad quodlibet agendum aequa lance librare = Et ex his, quid conscientia sit, perspectum habes. Nunc ad ejus divisionem. Conscientia potest spectari sit ex parte sui
9 objecti, potest ex parte actus, seu modi operandi. Si primum, dividitur in veram, seu rectam, et in falsam, seu erroneam. Quarum prima subdividitur in speculativam, et practicam, seu ethicam veram, seu rectam, et in practicam, seu ethicam tantum veram, seu rectam: in praecipientem, et consulentem; Altera vero in vincibilem et invincibilem. Si 2dum subdividitur in certam, et incertam, in probabilem, et improbabilem, in laxam, et scrupulosam, in perplexam, et dubiam, quamvis haec ultima, ut infra videbimus, in rigore conscientia dici nequeat. Quid autem singulae sint, quidque de singulis dicendum sit, ex sequentibus patebit.

Caput secundum.

De conscientia vera, et erronea.

Quoniam tam conscientia vera, quam erronea suas peculiares habet difficultates, ne unam cum altera confundamus, rem totam duobus distinctis Articulis absolvemus.

Articulus primus.

De Conscientia vera.

Sui: De natura, seu essentia, et divisione conscientiae rectae;

×

10 Conscientia vera, melius recta est, quae ex principiis practicis, veris, certisque cognitis, rectèque applicatis secundum rei circumstantias judicat aliquid in particulari agendum, aut non agendum esse. V.G. extra casum necessitatis, nisi ex speciali Dei rerum omnium Domini dispensatione nemini licet aliena surripere; sed hic, et nunc non sum in extrema necessitate, nec adest specialis Dei rerum omnium Domini dispensatio; ergo hic, et nunc mihi non licet aliena surripere. Quoniam vero principiorum applicatio quandoque fit esse physice, et ethice, et quandoque solum ethice recta, hinc alia est conscientia physice, et ethice recta, et alia tantum ethice recta. Conscientia et physice et ethice recta tunc habetur, quando rationis dictamen non solum est prudentiae regulis conforme, sed etiam objectum enuntiatum ita se habet a parte rei, sicuti a rationis dictamine menti proponitur. V.G. omne malum peccati fugiendum est; sed hic, et nunc mentiri etiam ad salvandam vitam proximi malum peccati est, ergo hic, et nunc etiam ad vitam proximi tuendam mihi mentiendum non est. Conscientia autem tantum ethice, seu moraliter recta est rationis dictamen omnino prudentiae regulis conforme, seu quo hic et nunc prudenter judicatur aliquid esse licitum, aut illicitum quod revera, et coram Deo tale non est. Exemplum suppeditant

Sacrae litterae Gen. 29; cum Jacob Rachaeli vir sanctissimus ad Liam bona fide, idest recta conscientia accessit, ita suum ratiocinatus: Honestum est, et licitum accedere ad uxorem suam; sed haec est mea uxor, ut prudenter judicare debeo; ergo honestum, et mihi licitum est ad eam accedere. Ubi applicationem principij vides esse speculative, seu Phisice falsam, esse practice veram, idest in ordine ad inferendam conclusionem practice rectam. Etenim accessus ille honestus erat, et prudentiae actus, cum Jacob nonnisi temere de mala fide Labani suspicari potuisset, cum nullam suspicandi haberet rationem, quinimo nisi temere de deceptione dubitare potuisset. Utraque tum haec conscientia alia est praecipiens, et alia consulens. Praecipiens est rationis dictamen practicum proponens menti hic, et nunc aliquid agendum, aut omittendum esse tamquam necessarium ad culpam Theologicam vitandam. Consulens autem est rationis dictamen practicum suadens aliquid agendum, aut omittendum esse non tamquam necessarium ad peccatum fugiendum, sed tamquam conducens ad majorem honestatem, ac perfectionem, atque salutis securitatem. V.g. servare virginitatem, divitias pauperibus erogare &c., ut quis expeditior sit ad salutis viam. His diligenter notatis

11 Tres propositim, et quidem maximi momenti, et quoad praxim necessariae occurrunt difficultates, quarum prima est, An teneamur sequi conscientiam rectam Phisice, et ethice veram, sed etiam tantum ethice rectam, ut adeo peccet, qui contra utramque agit. Altera est, an opus ex conscientia tantum ethice recta factum non solum non sit peccatum, sed etiam sit actus honestus, et moraliter bonus. Tertia, quo peccati genere se obstringat, qui contra praedictam utramque conscientiam operatur.

§ 2. De obligatione conscientiae rectae.

12. Ad primam difficultatem ante responsionem advertere oportet, hic sermonem non esse de conscientia consulente, sed de conscientia stricte praecipiente. Cum enim peccatum sit libera, et voluntaria legis transgressio, ubi nulla lex adesse cognoscitur, aut praecipitur, ibi nulla culpa intervenire sit. Item advertere oportet, conscientiam tantum ethice rectam mutari posse in ethice falsam, advenientibus scilicet novis monentis falsitatem ostendentibus. Quare dum de ea loquimur, semper subintelligenda erit haec clausula: Quamdiu durat, et dictat actu, aut virtute. Insuper attendendum est, certum, et indubitatum esse apud omnes, et extra controversiam positum, conscientiam cum Phisice, tum ethice rectam ad sui sequelam obligare, cum tunc certo adsit lex obligans, et ipsa lex certo cognoscatur. Tota ergo difficultas devolvitur ad conscientiam tantum ethice rectam. Hinc sit cum [illegible] [illegible]

13. Propositio. Conscientia etiam tantum ethice recta, quamdiu durat, et dictat actu, vel virtute obligat ad sui sequelam. Atque adeo qui contra eam agit, peccat. Probatur quoad primam partem. Conscientia ethice recta qua talis est proxima regula humanorum actuum, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 19. A. 3. et 4. Nam bonum, aut malum non prout est in se, sed prout tale cognitum est objectum proximum voluntatis, sed quisque in agendo tenetur sequi dictam regulam proximam humanorum actuum, ut per se notum; ergo quisque tenetur sequi conscientiam ethice rectam; ergo &c. [illegible] Qui consentit in transgressionem legis, certo peccat; sed qui non sequitur conscientiam ethice rectam, consentit

in transgressionem legis: sibi enim certum, firmum, persuasumque habet, hinc adesse praeceptum obligans ad operandum, qua persuasione nullo modo exui sit; ergo qui non sequitur conscientiam ethicè rectam peccat; ergo &c..... Confirmatur 2do. Ideo quis in casu conscientiae tantum ethicè rectae non peccaret ejus dictamen non sequendo, vel quia objectum in se non erat bonum, vel quia de ejusdem malitia certiorari, sinminus dubitare posset; sed primum nihil probat, et 2dum non subsistit: nam licet objectum aliquod in se bonum sit, tamen si tanquam malum apprehendatur, qui illud vult, et eligit, peccat; à pari ergo licet objectum in se malum sit, si tamen tanquam bonum apprehendatur, et quidem cognitione ethicè recta, qui illud non vult, et eligit, peccat: Praeterea in casu nostro supponuntur adesse omnia motiva ad judicium moraliter certum de honestate actionis, et de lege praecipiente, ut hinc falsum sit, posse, vel saltem debere certiorari de malitia objecti; ergo &c. Altera autem propositionis pars tum auctori-
14 tate, tum ratione ostenditur. Nam Apostolus Rom. 14 cum dixisset, in lege Christi.

12\. Propositio. Qui contra conscientiam etiam tantum ethicè, seu moraliter rectam agit, nedum [redacted] peccat; verum etiam illa quamdiu durat, et dictat actum, vel virtutem, obligat ad sui sequelam. Ita communissimè Doctores

Prima propositionis pars tum auctoritate, tum ratione ostenditur. Nam Apostolus Rom. 14 &c.

Altera pars propositionis probatur, quia conscientia ethicè recta &c.

Neque dices contra 2dam partem. Opus ex tali conscientia, nempe tantum
13 ethicè recta, factum est divinae legi contrarium, sed opus divinae legi contrarium nequit esse ethicè rectum, ergo &c... Item. Si obediendum esset conscientiae etiam tantum ethicè recte praecipienti, ergo &c... Item si ponamus, Deum ... etiam Deus, esset, quinimo contraria praeciperet. nam si ponamus ... conscientia ethicè recta existimare se teneri mentiri ad vitam ... tum, in casu Deus prohiberet, et praeciperet ... non est; ergo &c. Tandem. Quemadmodum Deus nequit esse auctor mali moralis, ita neque actus talis intellectus, ergo nequit esse auctor illius conscientiae tantum ethicè rectae, ergo illius nulla erit esse obligatio; in tantum enim illam sequi tenemur in quantum est quaedam regula derivata à lege aeterna Dei; ergo &c.

14 Respondeo ... Opus ex tali conscientia &c. est materialiter divinae ... contrarium ..., est formaliter legi divinae contrarium nego ...; materialiter tantum contrarium subdistinguo: nequit divinae legi contrarium nequit esse praeceptum ... et ex suppositione nego ..., et conseq. ... ... praecepti ... legis transgressio. ... tur divinae legi contrarium est ... et ... Opus vero materialiter ... à Deo sanctitatis auctore praecipi nequit: ... materialis divinae legis transgressio, ... saltem ... conceditur ... vult ... et ... aliquod opus tanquam bonum ex ... motivo ... ex parte Dei, neque ex parte creaturae, nisi defectus inculpatus scientiae.

Ad 2dum dico, tunc non sequi Deum praecipere contraria saltem in actu 2do Nam Deus absolutè, et simpliciter non praecipit saltem praeceptis in actu ... nullo modo mentiendum esse. ... cognoscitur, aut cognosci ... obligare ... operari neque sit, neque debet cognoscere mandatum tanquam praeceptum

...vere, qui ...

se transgredi legem sub censura præcipientem, aut prohibentem aliquid, nisi revera ab Ecclesia talis lex sub tali pœna lata fuit. Ratio est, quia Ecclesia pœnas non infligit nisi in transgressores veros legis, non autem putatitios: ac non vult fideles incurrere pœnas quam ipsa non infligit. Hinc si quis percuteret ~~[illegible]~~ Laicum, quem clericum credit, item hoc die non jejunaret, credens se sub excomunicationis pœna teneri, nulla tali lege revera existente, excommunicationem non incurreret. Atque ex his soluta est prima difficultas. X

§ 3 De bonitate et honestate actus conscientiæ ethicæ [illegible] facti.

16. Altera difficultas est, An opus ex conscientia tantum ethicē recta, factum non solum non sit peccatum, sed etiam sit actus honestus, et moraliter bonus? Pro qua intelligenda notandum est, certum apud nos esse Catholicos, opera tali conscientia facta a culpa omnino immunia esse, ut vel constat ex opposita ordine 2da inter damnatas ab Alexandro VIII, quæ est hujus tenoris. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem non excusat a peccato: a fortiori ergo excusabitur, qui conscientiam moraliter rectam habet de honestate actionis. Quod et ipsa invicta ratio ostendit. Peccatum siquidem debet esse voluntarium. voluntarium autem esse non potest, nisi objecti malitia cognoscatur, sed in casu nostro malitia non dignoscitur, quinimo nec dignosci potest, aut saltem non debet, ut patet meditanti; operans ergo ductus conscientia tantum ethicē recta non peccat. Hinc tota difficultas devolvitur ad bonitatem talis actus. Pro qua duo advertere oportet. Primum est, in judiciis humanis practicis dirigentibus operationes nostras omnino sufficere veritatem practicam. Neque enim divina bonitas, vel ratio patitur hominem obligari ad veritatem speculativam circa actiones singulares ob earum innumeras circumstantias vel maxima cum difficultate, vel nunquam in quibusdam singularibus casibus assequendam. Alterum est, duplicem bonitatem actus distingui oportere, materialem nempe et formalem. Materialis consistit in conformitate actus, seu objecti cum lege præcipiente. Formalis autem in conformitate actus cum ipso judicio practico, seu cum regula proxima humanorum actuum. Exemplum utriusque est in judice condemnante innocentem, quem reum esse existimat, et 2do allegato, et probato reus apparet, et e contra absolvente innocentem, quem pariter reum credit, et probatur. Jam in primo casu habebitur formalis bonitas, quia [illegible] judicium recti conformatur; in 2do vero habebitur bonitas materialis, non vero formalis, quia judicium rectum recti discordabit, licet reipsa, et coram Deo judicium rectum erit, utpote cum lex faveat immunitati innocentiæ.

Neque hæc distinctio gratis introducitur.

17 Certum enim est, malitiam in pure materialem, et formalem distingui, veritatem insuper aliam esse speculativam, seu logicam, et aliam moralem, sive practicam, ac inter utramque medium discriminis esse, ut ait S. Thomas apud La-Croix num. 22. de Conscientia Lib. primo inquiens = Verum intellectus practici aliter accipitur, quam verum intellectus speculativi, ut dicitur 6. Ethic. Capit. 2. Nam verum intellectus speculativi accipitur per conformitatem intellectus ad rem. Verum autem intellectus practici accipitur per conformitatem ad appetitum rectum. Quod idem est ac dicere per conformitatem ad voluntatem bene dispositam in ordine ad implendum Dei præcepta. Cur ergo et bo-

idest. 1 2 q. 57 a. 6 ad 3tium.

nitas alia non erit moralis, alia formalis, seu moralis; praesertim cum quod est verum respectu intellectus, bonum sit per ordinem ad voluntatem, et quod bonum possit voluntati per intellectum repraesentari, quod in se, et coram Deo malum est. Et ex his Est

18. Propositio. Opus ex conscientia tantum ethice recta factum est etiam honestum, et positive bonum. Ita communissima sententia cum Castillo, qui pro se citat Almainum, Corduban, Loream, Durel, Maldonatum, Tolentinum, Azorium, Vasquez, Sanchez, aliosque plures, quibus accedunt nonnulli ex Thomistis, et Salmanticenses contra Elizalde, P. Concina, qui pro sua sententia allegat[+] S. Thomam, S. Augustinum, Bernardum, Bonaventuram, Montoja, aliosque. sed immerito, ut arbitror,

Prob. in primis auctoritate Patrum. S. Aug. enim pluribus in locis, et praesertim Lib. 2. Cap. 18 de Peccat. merit. docet, nullum dari posse actum indifferentem in individuo: ibi enim specialiter tradit, voluntatem non posse in medio quodam ita consistere, ut neque sit bona, neque mala, quia, ut ipse ait, voluntas in omni actu aut bona, aut mala est. Quod idem docet S. Thomas 1. 2. q. 18. A. 9. in argumento Sed contra, ubi concludit: ergo omne verbum aut est bonum, aut malum, pari ergo ratione et quilibet actus vel est bonus, vel malus: nullus ergo individualis actus est indifferens. Ex quibus sic subsumo: sed opus factum ex conscientia ethice recta non est malum, ut ipsi adversarii fatentur; ergo est bonum. Quod S. Aug. probat in puero, qui honorat illum, quem per errorem invincibilem putat esse patrem suum, atque puerum in eo laudabiliter recte mores operari docet: cui doctrinae consonat S. Bernardus De Praecepto, et Disciplina Cap. 12, et 17. docens, obedientem, et operantem ex bona intentione, operari laudabiliter, et meritorie, quamvis forte materialiter operetur contra legem Dei. Opus ergo fit etiam bonum, et quidem moraliter, si ex conscientia recta procedat, licet lex Dei praecipiens, aut prohibens aliud exigat. Conscientia siquidem operantis est forma, a qua actus vel bonus, vel malus denominatur; adeo ut, si conscientia sit mala, et opus malum sit, etiamsi in se sit conforme legi Dei. bonum vero, si conscientia bona erit, licet objectum in se malum sit. Hinc ad rem S. Thomas 1. 2. q. 19. A. 5. ait: Non solum id, quod est indifferens, fit accipere rationem boni, vel mali per accidens, sed etiam id, quod est bonum, fit accipere rationem mali: vel illud, quod est malum, rationem boni, propter apprehensionem rationis. Et 2. Sent. Dist. 39. Q. 3. A. 3 Quamvis illud, quod ratio dictat, per se non sit contra legem Dei, sicut nec per se bonum; tamen per accidens est contra legem Dei, sicut et bonum, inquantum ratio apprehendit ipsum ut contra legem Dei, et bonum: Et ideo sequitur, quod conscientia errans per accidens obligat, et non per se; ergo opus factum ex conscientia ethice recta est per accidens opus bonum; ergo &c.

19. Confirmatur ab absurdis. Si opus ex conscientia tantum ethice recta factum non esset opus bonum, et honestum, sequeretur primo, quod judex condemnans innocentem invincibiliter putatum nocentem, quique secundum allegata et probata reus apparet, non exerceret actum honestum et

bonū: 2dō, quòd in ordine morali benè non ageret, qui nullitatem sui matrimonij invincibiliter ignorans debitū conjugale debito modo redderet: 3tiō, quòd donans pauperi nummum cupreū ~~pauperi~~ credens ei dare nummū aureū, tantundem non mereretur apud Deū: 4tō, ut alia omittam, quòd neq; semper honestē operaretur, qui paratus est sequi, et semper sequitur in obscuris partem probabiliorem, ipsa cū contra probabiliorem partem stare possit præceptū nempe pro parte altera; sed neutrū dici fit: Præceptū siquidem est judici damnare reū probatū, et invincibiliter talem existimatū, licèt innocens sit; *ut oēs fatentur* Præceptū item est conjugi debitū reddere, donec de invaliditate matrimonij sui jam contracti non constat, ut patet ex Cap. Inquisitioni de Sent. excom. et Cap. Dominus de secundis nuptijs. Quomodo autem exequens præceptū et quidem recta intentione non operabitur benè, et honestè? Pariter qua fronte adversarius negare poterit, non mereri tantundem, quantū mereretur dando nummū aureū, qui invincibiliter dat nummū cupreū? benè item non agere, qui probabiliora semper sequitur in actionib; suis? ergo etc.

20 Oppones: Actus moraliter bonus non fit proficisci nisi à conscientia et ethicā, et Physicā recta; ergo talis, seu bonus, et honestus non est actus procedens à conscientia tantū ethicā recta. Prob: ans auctoritate SS. PP. Augustini, Bernardi, et Thomæ. S. Augꝰ libro De Utilit. Credendi Cap. 12. habet hæc: Oē factum, si rectè factū non est, peccatū est: nec rectè factū ullo modo fit, quod non à recta ratiōe proficiscitur. Porrò recta rāo ipsa est virtus. et S. Bernardus lib. de Dispensat. et Præceptis Cap. 14. postquā numᵒ 35. præmisisset discrimen inter rationē conscientiæ errantis ad convertendū bonū in malū et malū in bonū, quia videlicet ad convertendū bonū in malū sufficit oculus nequā; contrà verò ad convertendū malū in bonū requiritur oculus simplex, qualis conscientia errans non est, numᵒ 36. subjungit: Ego verò, ut interior oculus verè simplex sit, duo illi arbitror eē necessaria, Charitatē in intentione, et in electione veritatem. Nā si bonū quidem diligat, sed verū non eligat, habet quidem zelū Dei, sed non secundū scientiā. et nescio quemadmodū judicio veritatis vera eē possit cum falsitate simplicitas...... Cur inquis? Numquid non ex fide? Prorsus ex fide, sed falsa; vel potius certè non ex fide, quià fides falsa fides non est. S. Thōas verò 1.2. Q. 19. A. 6. ad pm̄ inquit: Ad pm̄ dicendū, quòd, sicut Dionysius dicit *in 4 de Divis Nominib*: bonū causatur ex integra causa; malū autē ex singularib; defectib. et ideò ad hoc quòd dicatur malū id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quòd secundū naturā suā sit malū, sive quòd apprehendatur ut malū; sed ad hoc quod sit bonū, requiritur quod utroq; modo sit bonū. et Q. 17. de Verit. A. 4. ubi quærit Utrū conscientia erronea liget? relata sententia negante, sic respōdet: sed qui hoc dicunt non videntur intelligere quid sit conscientiā ligare; secundū hoc enim conscientia ligare dicitur, quòd aliquis, nisi conscientiā impleat,

peccatū incurrat, non autem hoc modo, quod aliquis implere recte faciat; ergo &c.

21. Respondeo negando ans, ad hujus probaōem admissa latius autoritate nego conseq. Nam vel placet eos exponere de conscientia erronea vincibili; vel de honestate tum mōali tum folli operis; vel de conscientia moraliter, seu tantū ethicē recta. Si pm̄, et secundū, ultrō concedimus ad honestatem actus non sufficere conscientiā erroneā vincibilem, neque ad opus tum Physicē tum ethicā honestū satis ēē conscientiā ethicē rectam. Si verò sermo sit de conscientia tantū ethicē recta, ac de opere, seu actu tantū folliter bono negandū est, id asserere Augū, Bernardū, et Angelicū praeceptorē. Et quod ad S. Augū attinet, ni fallor, ibi certe S. Doctor loquitur de conscientia tantū ethicē recta; loquitur enim de conscientia, seu rectitudine, qua deficiente opus est peccaminosū, ut patet ex illis verbis si recta factū non est; peccatū est. Porrò, ut opus factū non sit peccatū, sufficit, quod factū sit conscientia tantū ethicē recta, ut etiam adversarius fatetur; ergo &c.

22. Quod ad S. Bernardū spectat, nemo est, qui non videat, ibi S. Doctorem loqui de conscientia erronea, et quidem vincibili. Operans enim ex conscientia ethicē recta et habet charitatem in intentione, et in electione veritatem, nempe moralem, quę, utpote cū simus in mōo mōrū, sufficere debet. Est enim dictamen directū Physicē falsū V.g. hoc: licet accedere ad suā: hęc est mea uxor; ergo mihi ad eā accedere licet: in casu videlicet nullitatis matrimonii invincibiliter ignoratę: verū tn̄ est dictamen reflexū. V.g. hoc: licet accedere ad eam, quæ meā uxorem ēē prudenter judico; atqui hic et nunc prudenter judico hanc ēē uxorem meām; ergo mihi licet ad eā accedere. Ex quibus constat, talem hōiē non habere fidem, seu conscientiā falsam, neque ejus oculū ēē nequā, sed simplicem, ut proinde bene operatur, qui ejus conscientiā ductū sequātur; et malū, māale scilicet, in bonū convertat, scilicet folle.

23. Difficilior videtur responsio ad S. Thōā. Verū si quę opponuntur, conferantur cū ijs, quę in fundo pro nostra propōe adduximus, constabit, in locis objectis S. Doctorem nobis opponi non posse, nisi dicere velis, eū sibi contradicere. Propterea dico, in pmo loco S. Doctorem loqui de bono tum mōali tum folliter tali. non autem de bono tantū folli loquitur enim de bono, quod malū evādit tum deficiente bonitate mōali tum folli, ut patet ex illis verbis: et ideo ad hoc, quod dicatur malū; sufficit sicc, quod secundū māe &c, sed bonū, quod malū evadit, deficiente bonitate tum mōali, tum folli, est bonū et folliter, et mōaliter tale; loquitur ergo S. Doctor de objecto bono utraque bonitate, quod non haberi et nos concedimus si conscientia est tantū ethicē recta. Hinc ejusdem solo malitia mōalis, dū actus conscientia moraliter recta non respondit malitię vincibil sit nec facere, ut, ut non sit boni, quod ceteroquin bonū esset. Et ex his patet, quid dicendū sit ad zdū locū S. Doctoris quem vel exponemus de bono absolute tali, seu tam mōaliter quā folliter bono, vel de conscientia erronea vincibili, quod et sicd ponere obligationem certū est, ne videlicet contra eā agatur. Neque gratis has expositiones afferimus. Ita enim dicendum videtur, ne oppositū tantos doctores docere, cogamur dicere.

24 Oppones 2do Nullus actus, qui habet objectum intrinsecè malum, fit eâ actus bonus, et honestus; sed actus conscientia tantum ethicè rectæ habet objectum intrinsecè malum, ergo &c. Mj. pluribus ostenditur: et primò quia actus bonus, et honestus à prudentia dirigitur et, si est bonus, et honestus in ordine supernaturali est à divina gratia tanquam à comprincipio: prudentia autem utpote virtus non fit dirigere in actum falsum, neque gratia influere in objectum turpe. 2do; quia omnis actus honestus, et bonus est præmio dignus. actus autem, cujus objectum est intrinsecè malum, præmio dignus non est, quia saltem mendacio, furto, homicidio &c. æterna beatitudo in præmium dari posset: hinc actus mentienti, furanti &c., ut inquit P. Concina, dicturus esset: Venite benedicti, quia furati estis, mentiti estis &c. quæ certè horrenda sunt monstra: 3tio; quia nullus actus fit eâ bonus, et honestus, nisi sit conformis primæ regulæ bonitatis, quæ est ipse Deus: porro nullus actus, qui habet objectum intrinsecè malum est divinæ bonitati conformis, ut de se patet. 4to. Quia actus bonus, et honestus nedum fit eâ à Deo, sed etiam ab ipso præcipi; sed actus, qui habet objectum intrinsecè malum neque fit eâ, neque præcipi à Deo auctore, ergo &c. 5to, nullum intrinsecè malum ob ullam circumstantiam fit evadere bonum, sicuti linea curva evadere nequit linea recta; ergo &c. 6to, quia nullus actus fit eâ bonus et honestus, nisi ejus specificativum sit bonum; porro objectum actus est specificativum ejus; ergo &c. Tandem nullus actus fit eâ actus fidei, nisi sit de objecto revelato, vel cujus objectum est falsum; ergo neque actus fit eâ bonus et honestus nisi sit de objecto in se bono, ergo &c.

25 Respondeo negando mj., vel claritatis gratiâ dist. mj.: Nullus actus, qui habet objectum intrinsecè malum, et ut tale cognitum, fit eâ bonus, et honestus concedo, qui habet objectum intrinsecè malum, sed tanquam simpliciter bonum menti repræsentatum nego mj., et d. mj.: sed actus conscientia tantum ethicè rectæ habet objectum intrinsecè malum, attamen quod bonum simpliciter menti repræsentatum concedo mj., quod malum menti repræsentatum nego mj., et consequentiam. Termini patent ex dictis. Ad primum admitto actum bonum, et honestum à prudentia dirigi, sicuti et eâ à divina gratia, si est in ordine supernaturali bonus, et honestus: verum quoad prudentiam attinet, nego eam in actum materialiter, seu physicè falsum dirigere non posse. Ratio autem est, quia de ratione prudentiæ non est, nisi attentis rerum circumstantiis rationibus, ac momentis verè gravibus humanas dirigere actiones; cum hoc autem stat materialiter falli posse. Et sanè quis inficiabitur prudenter non operari, qui saltem semper probabiliora in dubiis sequitur. et tamen certum est eum multoties falli juxta illud Multa falsa probabiliora veris: Prudentia ergo non repugnat mentem dirigere in actum materialiter falsum.

Loquendo autem de actu supernaturali bono, et honesto, ac de divina gratia in illum influente, distinguere oportet inter judicium practicum ultimum reflexum, ac directum: item inter objectum proximum immediatum, et mediatum voluntatis actum illum eligentis. Jam verò loquendo de judicio practico ultimo reflexo, proximeque movente, illud certò verum est, item loquendo de objecto proximo immediato voluntatis actum illum eligentis est bonum, quia illud est conformitas conservationis vitæ proximi, v.g. in casu de mendacio pro tuenda vita proximi tanquam bono existimato cum lege charitatis, absurdum ergo non est, quod in talem actum

ac tale objectum influat divina gratia, licet non possit influere in judicium practicum directum, ac objectum mediatum, scilicet ipsum mendacium in se spectatum; sed hoc sufficit, ut actus sit bonus, et honestus; ergo &c. Et profecto etiam adversarius fateri debet, quod saltem affectus, et bona voluntas agentis in casu sit bona, utpote affectus, et voluntas legem dei exequendi; licet aliquod objectum esset malum, objectum scilicet mediatum, et valeti remotum.

27\. Ad 2.um dico, actiones, quarum objectum est intrinsece malum. V.g. mendacium, furtum &c non esse formaliter per se bonas, sed solum ratione bonae voluntatis, intentionis, ac recti finis operantis, et affectus legem Dei observandi, sicuti actiones ab intrinseco bonae, si cum conscientia erronea peccati fiant, non sunt malae nisi ratione pravae voluntatis, intentionis, ac finis agentis; hinc mentienti, furanti &c ex conscientia recta obligante non est debita aeterna beatitudo, quia furatur, mentitur &c, sed quia id debita intentione, recto fine, ac bona voluntate facit: hinc talibus in die judicij a Christo dicitur non est: Venite benedicti, quia mentiti estis, furati estis &c, sed quia egistis, id quod teneri recte judicastis: Sicuti ijs, qui opera indifferentia fecerunt bona intentione, ac recto fine, V.g. dormierunt manducarunt &c, dicitur non est: Venite benedicti, quia dormistis, manducastis &c, sed quia recto fine, ac bona voluntate fecistis, quod licebat omittere &c. Quemadmodum etiam ijs qui bona fecerunt, sed mala voluntate, affectu intentione, et fine carent, dicitur non est: Ite maledicti, quia mentiti non estis, furati non estis, potum, et cibum dedistis in nomine meo petentibus &c, sed quia, quod malum esse existimabatis, fecistis &c. Hinc patet ratio, et ad portenta logica concinnanda.

28\. Ad 3.um D.o m.m Nullus actus fit esse per se, et intrinsece bonus, et honestus, nisi sit conformis primae regulae bonitatis, quae est ipsa Deus concedo. nullus actus potest esse per accidens, et extrinsece bonus, et honestus &c subdistinguo nisi sit vel re ipsa vel existimatione conformis primae regulae &c concedo, nisi sit re ipsa conformi primae regulae &c nego m.m, et D.o m.m: sed nullus actus, qui habet objectum intrinsece malum est re ipsa divinae bonitati conformis concedo, est existimatione conformis nego m.m, et consequentiam. Cum proxima, et immediata regula humanum actuum sit conscientia ipsa, et cum etiam objectum aliquod, licet in se malum, tanquam bonum repraesentari possit absque ulla admixtione malitiae actus circa tale objectum exercendus illumi mente exiberi tanquam praeceptus, sed actus, qui tanquam praeceptus fit, est actus bonus, et honestus, ergo actus factus ex conscientia ethica recta erit honestus, et bonus bonitate videlicet ex se acquisita, adeoque extrinseca ipsi actui physice spectato, licet non moraliter accepto, utpote quae procedente ex recta voluntate, intentione, fine, et affectu.

29\. Ad 4.um omissa majori D.o m.m: Sed actus, qui habet objectum intrinsece malum neque fit per se esse, neque per se praecipi a Deo auctore concedo m.m, neque fit per accidens esse, neque per accidens praecipi a Deo auctore nego m.m, et consequentiam. Licet Deus attenta intrinseca malitia objecti neque possit esse auctor, neque praecipere actum de objecto intrinsece malo, fit tamen supposita in rationali creatura ignorantia invincibili de malitia objecti ac conscientia ethica recta de bonitate illius, eam obligare atque praecipere, ut faciat actum, ad quem se teneri existimat,

Tamen actus aliquis fit esse bonus, et honestus in ordine naturali quin sit a gratia supernaturali ac proinde licet gratia supernaturalis non possit influere in talem actum, adhuc actus esset bonus, et honestus in ordine naturali; quod sufficit nostrae propositioni. Quae magis patebunt ex dicendis num. 97.

tout ...

quod et adversarij concedere tenentur, uti concedant, conscientiam ethicè rectam ad ejus sequelam obligare. Hoc autem est, Deum per accidens praecipere, et esse autorem talis actus habentis objectum moraliter malum, ergo Deus.

30. Ad 3tium 1. ans: Nullum malum intrinsecè tale ob ullam circumstantiam potest evadere intrinsecè bonum conc. do, potest evadere extrinsecè, et denominativè bonum nego ans, et consequentiam. Mendacium v.g. in casu conscientiae ethicae rectae manet quidem semper intrinsecè, et moraliter malum, evadit tamen, et denominatur extrinsecè bonum ab actu imperante, qui non tendit in malitiam objecti, seu mendacij, quam non cognovit, sed in bonum charitatis, à quo movetur, et ad quod se teneri existimat. Hinc paritas de linea curva non est ad rem, quia videlicet ratione intentionis operantis non habet quod sit recta, vel curva; contra verò cognitio, et rectitudo voluntatis se habet tanquam forma ad actum moraliter malum, vel bonum.

31. Ad 6tum omissa mi. d. mi Porrò objectum actus prout repraesentatur per intellectum est specificativum ipsius conc. do, prout objectum est in se nego mi, et consequentiam. Actus enim non specificatur ab objecto in se, et reipsa spectato, sed prout proponitur per cognitionem voluntati, ac prout voluntas ei adhaeret; sed in casu nostro objectum tanquam bonum voluntati exhibetur, ac voluntas ei tanquam bono adhaeret; ergo actus in casu ab objecto quâ bono specificatur, ergo habet specificativum bonum; ergo est actus bonus.

32. Ad ultimum concesso ante nego consequentiam, et disparitas est. Motivum enim formale actus fidei, ut unanimiter docent Theologi, est divina auctoritas infallibilis, seu summa Dei veracitas et sapientia per ipsam revelationem reipsa existentem nobis proposita sub evidentibus signis credibilitatis, quia sine qua actui fidei non inesset certitudo, ac infallibilitas, si videlicet sufficeret ad productum actum sola revelatio existimata; contra motivum formale actuum moralium bonorum est objecti honestas per intellectum voluntati repraesentata, et quae ab intellectu apprehensa, sicuti motivum formale actus mali non est malitia quae inexistens objecto, sed quae cognita. Caeterum notandum est, etiam piam voluntatis affectionem, ac obsequium intellectuale, quo quis existimans adesse divinam revelationem, quae revera non existit, assentitur firmissimè alicui objecto tanquam revelato, esse moraliter bonum, et honestum, à pari ergo in casu conscientiae rectae moraliter actus à voluntate procedens est honestus, ac bonus.

S. Corollarium

33. Ex hactenus dictis patet operantem cum ignorantia invincibili objectivae malitiae alicujus actus à culpa immunem esse, quinimo si tali ignorantiae superaddatur judicium practicum dictans tale opus necessarium esse, operantem se illud teneri, et culpam effugiat, atque etiam operando opus bonum, honestum, ac meritorium peragere. De quibus autem ignorantia invincibilis dari possit, in tractatu de legibus dicetur. In praesenti solum restat quaerendum, an feliciter peccet, qui invincibiliter putavit actum meritorium, v.g. desiderium efficax adulterandi, complacentiam in cogitationibus turpibus non esse malam; licet proinde non agnosceret actum externum v.g. ipsum adulterium esse malum, ac prohibitum.

34. Casus hic metaphysicus existimari potest, veniunt aliquando saltem in hominibus rusticis possibilem nedum esse, sed de facto accidere fatendum est, si doctis, peritisque confessariis volumus credere. Aliquando enim accidit, ut hujusmodi homines de cogitationibus ac desiderijs nullo pacto se accusent, parati interim satisfacere confessario quaesitis peccatum esse sciunt; quinimo

strō à confessario interrogati de desiderijs, ac complacentijs merè inter-
nis responderent, se nunquā scivisse, aut cogitasse peccatū esse, quā vi-
delicet se nunquā illis actib. merè internis malū facere dicunt,
ac proinde neque Deum, maximeq; laedere, ut jam multū laborij
confessario sit impendendū, ut instruantur et sanè non inficiarer,
saltem possibilem esse pro casu, quo hōc nudis audivi ab homine
ob ipso probo, docto, ac prudente erudito, utique omnodō persuasum ha-
bet, homicidiū, adulteriū etc. quidem peccatū esse; minimè ve-
ro desideriū occidendi, adulterandi etc. nisi externo opere com-
pleatur. Quidquid verò de hoc sit, ā quo praescindere malo, quàm
judiciū ferre, ex suppositione solū hic loquor.

35. Ad punctū itaq; difficultatis Oviedo in 1 2 S.
Thomæ Tract. 4 Controver. 1 pun. 5., alijq. respondent, praedictam invin-
cibilem ignorantiā à formali culpa non excusare. Ratio horum est,
quia seqüis mulier sciens quidem adulteriū peccatū esse, invincibi-
liter tñ ignorans desideriū adulterandi peccatū esse, interim
mechari optans, quin tñ ad externū opus deveniat, non pec-
caret; item non peccaret filius tali ignorantia laborans pa-
tri in corde suo mortem desiderans, nullā tñ externā in-
juriam faciens; sed hoc dici non fit. Et primò, quia praedicta
mulier jam sciret actū adulterij peccatum esse, item adesse le-
gem Dei adulteriū prohibentem, item vellet adulteriū, ac
legem Dei violare, et quidem liberè (idem dic de filio); sed
qui sciens liberè vult peccatum, ac legem Dei violare, jā
formaliter peccat; ergo etc. 2dō, quia licèt in casu mulier igno-
rat malitiā, quae se tenet ex parte actus interni; non igno-
rat tñ malitiā quae se tenet ex parte objecti voliti; sed ad pec-
candū formaliter opus non est cognoscere malitiā, quae se te-
net ex parte actus, sed sufficit eā scire, quae se tenet ex
parte objecti voliti. hoc ipso enim cū advertentia, et liberta-
te vult agere aliquid legi Dei deforme, ergo etc. 3tiò, quia
tale desiderium componi nequit cū amore Dei; quippe qui
excludit omnem affectū transgressionis Divinae legis; sed actus, qui
cū amore Dei componi non fit, est formaliter peccatū, ergo etc.
Deridem, quia actus internus suam malitiam etiam desumit
et speciem ab objecto cognito, in quod voluntas fertur, sed in
casu voluntas fertur in objectū ut malū cognitū, ergo etc.
Hæc Oviedo, cū alijs

36. E contra Granados de peccat. Tract. 5 Disp. 3
Sect. 2, Sanchez in Decal. Lib. 1 Cap. 16 nū 17, alijq. plures tanquā
probabilius dicunt in praedicto casu non peccari formaliter, sed
tantum materialiter. Ratio horum Doctorum est, quia certè ope-
rando non peccat, qui agendo sequitur dictum proximè regula-
tivum actus, videlicet conscientiam absque ulla hesitatione, ac
dubio dictantem id, quod fit peccatū non esse; sed qui invin-
cibiliter ignorat, actus cordis, seu cogitationes, desideria etc.
esse prohibita, licèt sciat actū externū, ac completū esse pro-
hibitū, habet conscientiā absq. ulla hesitatione ac dubio di-
ctantem peccatū non esse tales actus cordis, cogitationes,
desideria etc. admittere, quia talis ea conscientia non
est invincibiliter ignorat; ergo qui admittit actus cordis,
cogitationes, desideria etc. non peccat, licèt interim sciat
actū externū esse prohibitū. Confirmatur a pari. Qui in-
vincibiliter ignorat actū aliquem externū esse prohibitū,
illud admittendo non peccat; ergo neque etc. Hæc Doctores
ex suppositione tñ possibilitatis casus.

37 Hinc ad oppositas raões respondent, et ad pmã minoris probaõem distinguunt majorem. Prædicta mulier sciret actũ adulterij ut exerciti, seu ipso exercitio positũ eẽ peccatũ, et contra legem Dei prohibentem adulteriũ ut positum: item velet adulteriũ ut præcisè ponendũ, et desiderio in se sistente et simul et semel judicans, non contra legem Dei id vetantem cond°. Prædicta mulier sciret actum adulterij, ut præcisè ponendi, seu actu inefficaci desiderati, et non positi eẽ peccatũ, item contra legem Dei prohibentem adulteriũ, seu simplex adulterij desiderium, item vellet adulteriũ ut positũ, et legem Dei violare, et quidem liberè nego mũ, et concessa mi, nego conseqᵃ. Duplici modo voluntas nostra tendere pt in aliquod objtũ, simplici videlicet desiderio in eo sistendo, quin procedatur ad actũ externum, et ipso exercitio, seu ipsũ actũ externum ponendo: jã in casu nostro mulier solũ scit ipsũ actũ externum, et ipsũ exercitium actus extrinseci actũ malũ esse. hunc autem non vult, neque eligit: sed solũ eligit, et sistit in mero desiderio, quod sibi licere existimat. Hinc non vult actũ, quẽ malũ credit, ac lege Dño prohibitũ; ac per consequens non peccat, nullamque legem formaliter transgreditur.

38. Ad 2dũ distinguunt mũ. Sciat mulier in casu ignorarit malitiam, quæ se tenet ex parte actus interni, tñ non ignorarat malitiam, quæ se tenet ex parte objti voliti in actu exercito, seu ut à parte rei existentis cond°, ut præcisè ponendi nego mũ. sed ad peccandũ formaliter opus non est cognoscere malitiã, quæ se tenet ex parte actus, sed sufficit eam scire quæ se tenet ex parte objti quà mali voliti omitto mũ, non quà mali, sed quà permissi voliti nego mũ, et conseqᵃ. Quamvis ad formaliter peccandũ opus non sit cognoscere intrinsecam malitiã ipsius actionis peccaminosæ, sed sufficiat scire eẽ de objto malo necesse tñ est agnoscere ipsũ objtũ quà volitũ eẽ malũ; adeò ut si cognoscatur quà bonũ, vel permissũ, nullũ sit peccatũ. in casu autem nostro mulier illa et invincibiliter ignorat actũ eẽ malũ, sicuti et objtũ prout præcise subest illi actui interno: existimat siquidem illud solũ ut à parte rei ponendũ eẽ malũ; quinimo prudenter credit actũ illũ internũ sibi licere, ergo &c.

39. Ad 3tiã negant majorem. Ad amorem enim Dei sufficit exequi leges cognitas, et ignorantia vincibili non laborare in requirendis ignotis, ac habere animi dispositionem ad exequendas, si quæ forte denuò proponerentur; in casu nostro hæc õia habentur, ut inadvertenti patet, ergo &c.

40 Ad ultimam dicunt, quod actus internus desumit ab objto speciem saltem moralem, error autem invincibilis facit in præsenti, ut species malitiæ formalis non reperiatur, sicuti non reperiretur in actu, cui deest libertas, quamvis etiam illa ab objto desumat speciem malitiæ moralis. Ceterum omissa major negari pt minor. Nam in casu voluntas non fertur in objtũ quà malũ cognitũ, sed quà permissũ, ut supra diximus. Objtũ enim illud solũ ut à parte rei existens malũ eẽ existimatur permissũ autem si solũ quà ponendũ menti exibeatur, illudque voluntas amplectatur. Sed jam ad tertiam difficultatem.

§ 5.
De errante contra conscientiaõ erroneã ... 41.

Tertia difficultas erat, quo peccati genere se obstringat, qui contra conscientiaõ ethicã, et Physicè rectam, et etiam tantũ moraliter rectam operatur. Circa quam

difficultatem conveniunt Doctores, eum lethaliter peccaturum, qui mortalem malitiam ejusmodi actui inesse existimat: venialiter autem tantum, qui venialem malitiam apprehendit. Quia videlicet malitia est volita, in quantum cognita est. Quod tamen intelligendum de conscientia ethicè recta, ac de ignorantia invincibili: si quis enim ratione ignorantiæ vincibilis existimaret opus aliquod graviter præceptum, aut prohibitum esse peccatum tantum veniale, certum ratione illius ignorantiæ graviter peccaret. cum enim ignorantia illa à peccato non excuset, neque malitiam mortalem auferre potuerit. Quare dubium solum est pro casu, quo quis apprehendit actionem aliquam esse peccaminosam, non cogitando, an veniale, an mortale peccatum sit, sed veluti à mortali, ac veniali malitia abstrahendo;

42 In hujus resolutione Doctores in extremas abeunt sententias. Valentia 1. 2. q. 19. disput. 2. dub. 4. num.° sed quid, de Lugo citatus à Bardi tract. de conscientia cap. 8. num.° 2. in theol. moral. cap. 1., Lopez, Salas, Granadus, Navarrus, aliique docent, venialiter tantum peccare. Ratio ipsis est, quia actus non fit habere nisi eam malitiam, quam ejus forma, ac objectum, nec non circumstantiæ præcontinent: forma autem in casu, seu cognitio, ac volitio, sicuti neque objectum, ac circumstantiæ mortalem malitiam præcontinent, cum tanquam ab utraque præscindentes concipiantur, ac malitia neutra veniali ac mortali menti objiciatur; quæ proinde nonnisi venialis esse sit; ergo &c. Contra Vasquez disput. 59. cap. 3; Sajrus cap. 4. num.° 17. Rodriguez in summa parte 1. cap. 21. conclus. 4 Sanchez in summa to. 1. cap. 1. et 11. num. 6; aliique plures sustinent mortaliter peccare: et eorum fundamentum est, quia apprehendens malum in genere, nesciens deinde an malitia sit gravis, ac levis, ac cum tali conscientia operans se exponit periculo graviter peccandi; sed qui tali periculo sciens, et volens se exponit mortaliter peccat; taliter operans ergo mortaliter peccat. Hæ sunt duæ in hoc puncto extremæ sententiæ.

43. His accedit tertia inter utramque medium tenens; hæc autem distinguit inter eum, qui contra præfatam conscientiam agit post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendum, an peccatum sit grave, an leve, interim animo comparatus non operari, si malitia gravis esset; ac inter eum, qui nullam adhibuit diligentiam, ut de qualitate malitiæ certioraretur, animo jam comparatus vel e. id agere, etsi malitia gravis esset, quam animi comparationem facile supponi potest in eo esse, qui de cavendo mortali culpa nimium sollicitus non est; abesse autem ab eo, qui timoratæ conscientiæ est, ac proinde sollicitus in cavendo à mortali peccato si fuerit. Hujus sententiæ Patroni docent, nonnisi peccatum veniale esse contra præfatam conscientiam agere: si vero secundum fiat, mortale peccatum committi sentiunt. Ratio præfata pro utraque sententia est, quia in primo casu neque sufficiens advertentia, et cognitio, nec non comparatus in culpam gravem habetur cum ab hac voluntas rejiciat, neque periculum culpæ gravis maximè videtur, quia sæpius ab hac abhorreat: contra vero in secundo casu saltem affectus in culpam lethalem habetur, ac etiam de culpa gravi dubitatur, quod ad mortale peccatum sufficeret. planum est. Quæ doctrina non absimili exemplo confirmari

jtl. Communiter sané Doctores asserunt, dubium de assensu præstito, vel non præstito pravis cogitationibus, si timoratæ conscientiæ est, censendum non esse consensisse, secus verò si malæ conscientiæ est, et assentiri solitus: quendi in casu nostro Cavendum tñ ne per inductam conscientiam cum dubia confundas; certum enim est, operantem cum conscientia dubia peccati gravis graviter peccare. Atque hæc est sententia, quam pro praxi confessariis sequendam censeo, in judicando videlicet, an penitentes tali conscientia operantes graviter, an leviter peccaverint.

44 Ab hac sententia non longe recedit Merat... de Peccatis Dist 7. cum alijs, et Sporer Tract. 1. Cap. 1. Sect. 2. num. 17. de conscientia alegans Thomam Tamburinum quoniam primo distinguit inter apprehendentem malitiam intra determinatam speciem atque cognoscentem, an sit mortalis, an levis, ac inter apprehendentem malitiam tantum in genere, quin ad ullam determinatam speciem pertinere cognoscat tanquam graviter, ac leviter prohibitam. Si primum accidat, docet, peccatum esse grave, aut leve, prout objectum præsit: unde si quis cum tali conscientia furetur rem levem, venialiter peccabit; si verò rem gravem, erit mortale peccatum: quia videlicet cum in casu ad furti malitiam se determinet, vult eam malitiam, quæ hic, et nunc furto inest; ergo si inerit malitia gravis, erit peccatum grave, si levis, peccatum leve erit. Si verò secundum fiat, dicit, peccatum grave fore, quia videlicet periculo committendi gravis utrumque se exponit. Hæc Meratius. Alter autem nempe Sporer distinguens inter homines doctos, ac rudes, et simpliciores, sustinet, respectu doctiorum de peccato gravitate judicium ferendum pro ratione materiæ mortaliter, vel leviter gravi, ut si mentiantur cum juramento, graviter peccant, si simpliciter mentiantur absque alterius gravi damno, leviter peccant. Quia videlicet, ut inquit ille, hi agnoscunt obligationem inquirendi de qualitate malitiæ, atque adeò præsumuntur saltem virtualiter agnoscere eam malitiam, quæ inest objecto, eamque velle: contra verò respectu rudium, et simpliciorum docet tanquam probabilissimum, solum venialiter peccare, quia videlicet isti neque sciunt distinguere inter veniale, et mortale, nec advertunt ad obligationem inquirendi; ac etiam in confuso tantum malitiam concipiunt, eamque modo imperfecto volunt. Quod non fit nisi veniale peccatum. Hæc Doctores in re, quæ quotidie accidit: Quorum sententias referre volui, ne vos, cum confessarij munus obibitis, quasi ex tripode statim de mortali, aut veniali peccato judicium feratis, ut nonnulli faciunt, memores difficultatis solutionis quæstionem esse, ubi de mortali aut veniali agitur, ut docent duo Ecclesiæ lumina Augustinus, et Thomas.

45 Pro hujus Articuli complemento pro praxi nonnulla notanda sunt, et primo conscientiam etiam erroneam magis obligat, quàm quodcunque humanum præceptum, ut clarè docet S. Thomas in 2 Dist 39 q 3 A 3. Et rursum si casus acciderit, quod superior etiam sub gravi pœna statim incurrenda v.g. censuræ, excommunicationis de aliquo faciendo, aut omittendo præcipiat contra talem conscientiam, quamdiu durat, potius pœna sustinenda est, quàm contra illam agendum ex virtute namque nostri Dei per naturale lumen intimati est sequi conscientiam etiam ut loco citato docet S. Thomas.

46 Secundo notandum est, operantem contra conscientiam moraliter certam duplex se non obstringere peccatum, quoniam tum sit contra ipsam conscientiam, alterum contra legem

contra quam fit, ac transgredi existimatur. Quod et docet S. Thomas 2. 2. Q. 19. A. 5. ad 3., ubi communissima doctorum sententia accedit. Ratio autem est, quia conscientia se habet per modum intimationis legis aeternae, ac proinde se non habet tanquam lex distincta ab ea, quae violari cognoscitur; non est ergo peccatum distinctum à peccato, quo ipsa lex per conscientiam proposita violatur.

47. Tertiò notandum est, in omni actu, aut omissione contra conscientiam ethicè rectam conceptam, et apprehendi malitiam sub aliqua determinata ratione mali, ad quam proinde reducitur talis actus, sive omissio, ut docet Angelicus Praeceptor 1. 2. Q. 19. A. 5. ad 3. inquiens = Ad tertium dicendum, quod ratio quando apprehendit aliquid ut malum, semper apprehendit illud sub aliqua ratione mali. puta quia contrariatur divino praecepto: vel quia est scandalum, vel propter aliquid hujusmodi, et tunc ad talem speciem malitiae reducitur talis voluntas = Impossibilis ergo est casus, in quo fiat contra conscientiam, et nulla lex violetur. Semper enim saltem contradicitur legi charitatis Dei vetantis contra conscientiam operari: ac proinde talis actio, aut omissio in casu legi charitatis opponitur, à qua speciem tunc desumet.

48. Quartò notandum est, Confessarios audientes poenitentes se accusantes de actione aliqua materialiter bona, v. g. de mendacio non facto, de furti omissione &c. statim non debere judicare culpam nullam fuisse comissam, sicuti neque judicare debere bonum opus fecisse, cum de bonis operibus se accusant v. g. de elargitione eleemosinae, de auditione sacri &c., sed debent interrogare de conscientia, sive &c., quo id fecerint aut omiserint: cum jam conscientia, ut diximus, actui tribuat, aut ab eo auferat malitiam. Caeterum deinde eos de veritate admonere, et instruere debent, ne in posterum peccatum faciant, ubi nullum peccatum est.

49. Tandem notandum est, conscientiam, quae actum subsequitur attendendam non esse, quia ea neque bonitatem, neque malitiam actui tribuere potest. Hinc si quis hic et nunc invincibiliter credit se teneri pro tuenda vita proximi mentiri, mentiendo non peccare, etiamsi postea cognoscat, mendacium semper esse malum. Quare Confessarius moneat, et redarguat eos poenitentes, qui etiamsi bona fide in suis processerint actionibus, ac nullo modo malitiam agnoverint, tamen confitentur legunt, et relegunt aliquos libros, et inquirunt, an hoc vel illud sit peccatum, et ex ideo confiteri debeant, et proinde tum se tanquam malitiose id fecerint, confitentur. Doceat eos confiteri, quae mala fide, et conscientia non recta fecerunt: sileant verò à caeteris, quae bona fide, ac conscientia recta sunt operati. Moneas tamen, cum hic et nunc malitiam illis actibus inesse sciant, in posterum caveant. Quod idem facere confessarius debet cum ijs, qui eum interrogant, an hoc vel illud, quod fecerunt, peccatum sit. Recurrendum videlicet est ad conscientiam, quam in operando habuerunt, et secundum eam judicium est ferendum cui et instructio est addenda, praesertim ubi fructus speratur, et necessarium est ad vitandam culpam in futuro. Haec pro praxi.

Articulus Secundus

+ De Conscientia erronea. Si de razão, ac divisão da consciencia erronea

50. Conscientia erronea generatim sumpta ea dicitur, quae ex principio falso, aut etiam vero, sed male applicato falsum

deducit conclusionem. 1° E. Omne illicitum nunquam est faciendum; sed jurare est illicitum, juxta illud Matth. 5. ego autem dico vobis non jurare omnino. item auferre aliena semper est illicitum, juxta illud: Non furtum facies; ergo nunquam licet jurare, et neque ad innocentiam proximi testificandam nunquam licet, aliena accipere neque ad sublevandam propriam vel alienam indigentiam in extrema necessitate. Ubi ex falsa praeceptorum intelligentia, falsa infertur conclusio. Haec autem conscientia dividitur primo in erroneam invincibilem, et erroneam vincibilem. Erronea invincibilis, ex qua oritur conscientia ethica, seu moraliter recta, de qua in praecedenti articulo diximus, ea est, cujus error moraliter nullo studio, ac diligentia superari, seu depelli potest, atque adeo ad culpam imputari nequit. Vincibilis autem est, cujus error morali studio, ac diligentia vinci potest, aut saltem debet, quare culpabilis est, et peccat, qui eam operando sequitur. Et haec subdividitur, prout est ad rem spectat,

in eam, quae est | ignorantia in affectatam, et in eam quae est ex ignorantia non affectata, et haec in crassam, seu supinam et in eam quae est ex ignorantia non crassa. Ignorantia vincibilis affectata ea est, qua quis errat, quia data opera, et ex consilio ignorare vult, ut liberius, et cum minori conscientiae remorsu agat, juxta illud Psal. 35. Noluit intelligere, ut bene ageret. Non affectata autem est ea, quae non est directe volita, sed solum indirecte, nempe in negligentia addiscendi. Crassa vero, seu supina ea est, cum aut nulla adhibita est diligentia, aut saltem valde exigua pro rei merito ad depellendum errorem. Non crassa tandem cum adhibetur quidem aliqua, sed non sufficiens pro rei merito diligentia ad sciendum.

51. Haec quidem speculative dicta continent facilia, verum quandonam in peculiaribus casibus ignorantia sit vincibilis, aut invincibilis difficilius est regulis. Nihilominus generatim est dicere, quod Doctores tantum, esto Regula. Primo itaque ignorantia invincibilis censenda est, cum nullum dubium, nulla cogitatio, contraria cognitio, aut etiam scrupulus de malitia actus praecessit. 2do, cum homo post factum primo advertens se decessisse legem Dei ex ignorantia violasse, dolet, tristatur, et factum suum quammaxime detestatur: 3tio cum homo etiamsi sollicitus in necessariis ad salutem addiscendis, probus, ac conscientiae integrae, ac moratae, ac in cavenda culpa perdiligens ignoranter, ac inadvertenter aliquid agit. 4to, cum etiamsi dubium, aut scrupulus praecessit, viros doctos, prudentesque consuluit, vel si et ipse doctus est, studuit, meditatus est, se Deo commendavit, ac quod rectum aut permissum existimavit, elegit, praesertim si res est doctioribus ignota, ac difficilis sit, ac ideo in dubium vocata. Contra vincibilis habenda est, si dubium, ac cogitatio aliqua aut

vel etiam | scrupulus de malitia praecessit, et nulla diligentia, nullumque studium aut saltem sufficiens pro rei modo adhibitum fuit. Si res est facilima contra, ut sunt communes veritates quae ex nimis principiis deducuntur. Si sit vir non nimium sollicitus in rebus necessariis addiscendis, ac parum cautus in offensa Dei cavenda his positis.

52. Doctores de conscientia vincibiliter erronea, seu ethice non recta tractantes inter cetera examinare solent, 1mo Quaenam quanta sit hujus conscientiae obligatio? 2do Quid agendum sit ei, qui utrumque contradictorium illicitum censet, quia legi non invenit eam consentaneam? 3tio Quod existentia ... ratione in ... erronei vincibilis, ut ejus operatio peccatum sit? 4to An gravius peccat qui agit contra conscientiam erroneam ...

cibilem, ex qua eam in operando sequitur. Tandem quomodo conscientia erronea vincibilis deponenda sit, et quanta in eo diligentia sit reponenda. Haec autem per distinctos Paragraphos examinabimus.

§. 2. De Obligatione conscientiae erroneae vincibilis.

53. Propositio. Conscientia vincibiliter erronea, quamdiu durat, negativè, non positivè obligat ad sui sequelam. Ita quoad substantiam, licet non quoad loquendi modum cum com. Doctorum, quae ut intelligantur, diligenter notabis, quid sit in praesenti conscientiam positivè, et negativè obligare. Conscientia negativè obligare dicitur, quatenus ejus dictamen eam vim habet, ut actio contra eam facta sit peccaminosa, ac proinde contra eam non liceat operari: conscientia autem positivè obligare dicitur, quatenus ne dum facit illicitum, quod contra eam fit, sed etiam praecipit quod ipsa dictat, adeò ut talem conscientiam habens operari teneatur absque ullo dispendio, ut culpam evitat. Ex quibus sic subsumo: sed habens conscientiam erroneam vincibiliter, neque juxta eam, neque contra eam licitè operari potest; ergo negativè, non autem positivè obligat ad sui sequelam. Minor duas habet partes. Prob. quoad primam, nempe quod non liceat operari juxta dictamen conscientiae vincibiliter erroneae, et quidem auctoritate D. Thomae, ex qua theologica ratione eruitur. S. Doctor itaque 1. 2. q. 19. A. 6. in responsione cum praemisisset, ignorantiam, quae involuntarium causat, nempe invincibilem, à culpa excusare; secus verò, quae voluntarium causat, nempe vincibilem: Item dixisset, ignorantiam duplici modo volitam esse posse, directè nempe, et indirectè: directè quidem, cum voluntatis actus in eam fertur: indirectè autem propter negligentiam ex eo, quod aliquis non vult illud scire quod scire tenetur, post concludendo subjungit = Si igitur ratio, vel conscientia errat errore voluntario, vel directè, vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error rationis, vel conscientiae, non excusat, quin voluntas concordans rationi, vel conscientiae sic erranti, sit mala = Mala ergo est voluntas obsecundans conscientiae erroneae vincibili, utpote cum tunc error sit voluntarius; ergo non licet operari juxta dictamen conscientiae erroneae vincibilis: quia videlicet tunc voluntas fertur in objectum malum quà tale volitum atque ideò, tali conscientia erronea vincibili operans formaliter peccat.

54. Altera minoris pars, nempe quod neque liceat agere contra conscientiam vincibiliter erroneam, quamdiu durat, ostenditur pariter auctoritate Praeceptoris Angelici 1. 2. q. 19. A. 5; ubi quaerit utrum voluntas discordans à ratione errante sit mala, et rejectis quorundam Theologorum placitis concludit, dicendum quod simpliciter omnis voluntas discordans à ratione sive recta, sive errante semper est mala. Et in argumento sed contra subjungit = Conscientia nihil aliud est, quam applicatio scientiae ad aliquem actum. Scientia autem in ratione est. voluntas ergo discordans à ratione errante est contra conscientiam. Sed omnis talis voluntas est mala. Dicitur enim Rom. 14. omne quod non est ex fide, peccatum est: id est omne quod est contra conscientiam, ergo voluntas discordans a ratione errante est mala = Et ad idem ait, sicut si quis ... discordans praecepto Proconsulis cum praecepto Imperatoris, violans praeceptum Proconsulis contemneret Imperatoris praeceptum, ita qui contemneret dictamen rationis dictans existentiam

praecepta Dni, licet falso, praeceptum Dei contemneret. Quid clarius pro nostra sententia? Confirmatur a ratione. Voluntas non sit licitum amplecti, et ferri in objectum, ac elicere actum, ipsi tanquam malum repraesentatum: cum enim voluntas sit potentia caeca, et ab intellectu cognoscente dependens non aliter in objectum fertur, ac elicit actum, nisi prout ab intellectu ipsi exhibetur; sed qui agit contra conscientiam erroneam etiam vincibilem fertur in objectum, et elicit actum ipsi tanquam malum repraesentatum: hoc ipso enim quod intellectus exhibeat voluntati tanquam bonum, et praeceptum v.g. mentiri pro tuenda vita proximi, dictat, malum esse in casu non mentiri, ut patet; ergo etc. Conscientia igitur erronea negative, sed non positive obligat ad sui sequelam.

55 Atque ex his sequitur, peccaturum tam eum qui sequitur, quam qui agit contra dictamen conscientiae erroneae vincibilis, v.g. tam qui mentiretur, quam qui non mentiretur ad servandum indemnem suum proximum ductus errore vincibili credens se ad mentiendum teneri; atque adeo nullum ipsi medium superesse ad culpam Theologicam vitandam nisi deponendo praedictam conscientiam, precibus se Deo, qui omnem hominem illuminat, commendando, rem pro ejus gravitate diligenter perpendendo, studendo, legendo, pios et peritos consulendo, praxim timoratorum attendendo, uno verbo faciendo, quantum moraliter fieri sit, ut rei veritas dignoscatur, atque omnem malum affectum qui mentem [illegible] possit, impediat. Quod si hoc studio adhibito adhuc fieret, ut error deponi non possit, et electio urgeat, tunc detestando, et dolendo est de priori negligentia, ac ignorantia, actum contritionis eliciendo, auxilium a Deo petendo, et extremum, quod tanquam minus malum apparet, eligendo: et sic operans a culpa excusabitur, quia tunc ignorantia invincibilis, et error involuntarius erit, cum jam ejus causa fuerit retractata, et fiat, quantum fieri sit, ut culpa fugiatur.

56. Dices contra primam propositionis partem primo. Voluntas discordans a ratione solum vincibiliter erronea non est moraliter mala; ergo operans contra conscientiam vincibiliter erroneam non peccat; ergo neque negative obligat ad sui sequelam. Probatur antecedens. Voluntas non sit enim moraliter mala, nisi sit contra legem aeternam Dei; Peccatum siquidem est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem aeternam Dei, sed voluntas discordans a ratione vincibiliter erronea non est contra legem aeternam Dei. Lex siquidem aeterna Dei non tenet errorem, sed ipsi opposita est; ergo etc. Secundo. Conscientia nostra respectu legis aeternae Dei se habet veluti praeceptum inferioris per ordinem ad praeceptum superioris; sed praeceptum inferioris nullo modo obligat contra praeceptum superioris; et conscientia nostra aliquo saltem est contra legem aeternam Dei, ut in casu quo conscientia dictaret mentiendum pro bono proximi, ergo saltem tunc non obligat ullo modo. Tertio. Omnis voluntas, quae mala est, ad aliquam malitiae speciem reduci debet; sed voluntas discordans a ratione, seu conscientia erronea vincibili ad nullam malitiae speciem reduci sit, puta voluntas discordans a ratione erronea dictante esse mentiendum, esse fornicandum etc., cum voluntas non mentiendi, non fornicandi sit, sit bona; ergo etc.

57 Respondeo negando antecedens, ad hujus probationem distinguo minorem: voluntas non sit etiam moraliter mala, nisi sit vel re, vel existimatione contra legem aeternam Dei concedo minorem, nisi sit reapse, et physice contra legem aeternam Dei nego minorem, et distinguo majorem: sed voluntas discordans a ratione vincibiliter erronea non est reapse, et physice contra legem aeternam Dei concedo minorem, non est existimatione, et moraliter contra legem aeternam Dei nego minorem, et consequentiam. Etenim qui operatur contra conscientiam vincibiliter erroneam, non ponat opus, quod de se, et ab intrinseco suo non opponatur legi Dei, affectu tamen fertur in transgressionem divinae legis, et quantum in se datus paratus est, et eligit legem divinam violare: talis autem voluntas certe mala est in ordine morali; ergo etc.

58 Ad 2.dum omissa, aut etiam concessa minori distinguo majorem: sed praeceptum superioris, quod cognoscitur proponere aliquid contra praeceptum superioris, non obligat concedo, quod concipitur proponere aliquid tanquam conforme, et frequentem superioris praecepto nego minorem, et consequentiam. Cum etenim conscientia vincibiliter erronea proponit aliquid tanquam bonum illud tanquam conforme, et imperatum superioris praecepto mente repraesentat; sed conscientia mente repraesentans aliquid tanquam praeceptum lege superioris saltem obligat, ne contra id fiat; quia hoc ipso voluntas fertur in malum ut malum cognitum; ergo etc.

59. Ad 3.tium omissa, aut concessa minori nego minorem. Talis enim voluntas reducitur ad eam malitiae speciem, quae apprehenditur per oppositionem ad eam virtutem, quae violari, seu contra quam operari creditur: v.g. in casu de mendacio pro bono proximi contra charitatis virtutem etc., qua quis ad mentiendum se teneri existimat.

60 Urges 2.do contra 2.dam partem. Primo voluntas conscientiae etiam vincibiliter erroneae conformis bona est, ergo illud eam agere licet, ergo positive obligat ad sui sequelam, cum nempe rem tanquam praeceptam proponit. Probatur antecedens. Voluntas conscientiae etiam vincibiliter erroneae conformis tendit in objectum tanquam bonum; sed talis voluntas bona est; ergo etc. Probatur minor. Voluntati discordanti conscientiae, etiam vincibiliter erroneae, proponitur objectum tanquam malum; ergo voluntati tali conscientiae concordanti proponitur objectum tanquam bonum; ergo voluntas etc. tendit in objectum tanquam bonum. 2.do Voluntas concordans praecepto Dei, ac legi aeternae, semper est bona, sed etiam ipso conscientia est vincibiliter erronea dictante, et actus voluntatis proponitur ipsi tanquam conformis praecepto Dei, et legi aeternae; ergo talis voluntas bona est; ergo etc.... 3.tio: Nemo potest dici necessario peccare, utpote cum peccatum sit actio libera; sed nisi conscientia vincibiliter etiam erronea obtineat in actum bonum quis posset necessario peccare peccaret siquidem tam agendo conformiter, quam operando difformiter dictamini conscientiae; atque adeo neutrum ex extremis absque peccato eligere posset; ergo etc.

61 Respondeo ad primum negando antecedens loquendo jam de bonitate morali, ad hujus probationem distinguo minorem: voluntas conscientiae etiam vincibiliter erroneae conformis tendit in objectum tanquam bonum, cognitum bonitate non sufficiente ad honestatem actus concedo, cognitum bonitate sufficiente ad honestatem actus nego minorem et distinguo majorem: sed talis voluntas, id est voluntas tendens in

objectum tanquam bonum, cognitum bonitate sufficiente ad honestatem actus est bona concedo minorem, cognitum bonitate non sufficiente ad honestatem actus nego minorem, et consequentiam. Ut actus sit moraliter bonus, et honestus, requiritur, ut praemisso maturo, diligenti, ac sufficiente examine pro rei veritate investiganda, ejus objectum ipseque actus tanquam honestus, ac nulla circumstantia vitiatus certo menti appareat. in casu autem nostro neque sufficiens examen praemissum est, neque objectum certo bonum apparet; voluntas ergo in tale objectum tendens moraliter bona non est.

Ad 2dum dico minorem voluntas concordans conformitate moraliter recta praecepto Dei, ac legi aeternae semper est bona concedo conformitate moraliter non recta nego minorem, et d. minorem. sed quando conscientia est vincibiliter erronea objectum, et voluntatis actus ipsi proponitur tanquam conformis praecepto Dei, et legi aeternae conformitate non recta moraliter concedo, moraliter recta nego minorem, et consequentiam. Ad honestatem actionis non sufficit, ut ea concipiatur quomodocunque ut conformis aeternae legi, sed etiam quod prudenter judicet de ejus conformitate, adeo ut de opposito prudenter dubitari non possit quod vero in nostro casu prudenter dubitatur de opposito; ergo etc.

Ad 3tium dico, tunc necessario non peccare habentem conscientiam vincibiliter erroneam licet enim peccet agendo secundum, quam contra praedictam conscientiam operando; potest tamen de rei veritate certiorari, et praedictam deponere conscientiam, praemittendo debitum examen, quod et potest, et debet praemittere; ex sua malitia ergo, et non necessitate peccabit.

§3. De constituto inter duo contradictoria ut illicita simul, et semel apprehensa.

62. Casus est, quid agere debeat, qui ex conscientia erronea in utroque contradictionis extremo culpam Theologicam falso apprehendit Ut: Mulier, cui infirmi cura commissa est, peccare judicat, sive die festivo sacrum omittat, sive infirmum deserat vel pastor ovium credit peccare, sive non audiat die festo sacrum, sive oves derelinquat. Ad dubium hoc cum distinctione respondendum est. Vel enim judicium illud procedit ex ignorantia vincibili, vel invincibili. Si ex invincibili respondeo cum communiori, ac veriori sententia, quam defendunt Salmanticenses, Castropalaus, Rodriquez, Cardinalis de Lugo, Sanchez, Laymann, aliique a Salmanticensibus citati Tract. 22. de Principiis Moralibus Cap. 5. puncto 1. § 2. numero 9 habentem talem conscientiam non peccaturum quodlibet ex extremis, ceteris paribus, eligeret, et exsequeretur. Et ratio est manifesta. Nam ut quis theologice reus sit necesse est, ut eadem libertate Physica, seu etiam morali liber sit ad ponendam eam actionem, vel omittendam, quam tanquam peccaminosam apprehendit; sed ex ignorantia invincibili malitiam in utroque extremo apprehendens liber non est libertate morali ad ponendam actionem peccaminosam, ut patet; ergo etc.

Dixi tamen ceteris paribus; si enim major malitia in uno, quam altero contradictionis extremo inveniatur, tunc eligere deberet ea pars, cui minor malitia inesse existimaretur sic si praedicta mulier magis ma

lum quod crederet deserere infirmum, quod non audire sacrum die festivo, omittere debuerat sacrum, et infirmo assistere, quia videlicet excessus malitiae tunc illi liber erat; quod non evenit, cum malitia aequalis utrique inesse conciperetur.

63 Neque dicas. Etsi ignorantia in praedictis casibus sit invincibilis, libere tamen dicta mulier omittebat sacrum cognoscendo omissionem sacri tanquam malam: poterat enim deserere infirmum, et audire sacrum; sed qui libere tendit in objectum malum ut tale cognitum peccat; ergo etc. Nam licet praedicta mulier habeat libertatem physicam, idest potentiam physicam ad alterutrum ponendum contradictorium; non habet tamen potentiam, et libertatem Moralem, idest potentiam ad vitandum unum ex illis extremis sub ratione mali vitabile: siquidem si ponat omissionem sacri, in ea malum apprehendit; item et si sacrum audiat, in desertione infirmi malum concipit: libertas autem moralis ad peccandum requiritur; ergo etc.

64 Neque instabis, et dices: Sanctissimus Christus Dominus utpote impeccabilis constitutus erat in necessitate hoc, vel illud bonum ponendi, libere tamen, et libertate ad meritum sufficiente operatus est, ergo licet et praedicta mulier attenta ejus conscientia deberet hoc, vel illud malum ponere; libere tamen, et quidem libertate ad demeritum sufficiente alterutrum extremum poneret. Tanquam certum siquidem suppono,ˣ Christum Dominum in terris degentem habuisse veram libertatem indifferentiae ad opera bona, et meritoria; quod specialiter de morte ipsius Christi a patre aeterno praecepta innuere Scriptura, Joan: 10: Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam a meipso, potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam: Hoc mandatum accepi a Patre meo. Quidquid postea sit, quomodo explicari debeat, et possit utrumque simul conciliari, in quo laborant Theologi, quorum placita legere poteris apud Dominicum Viva in expositione propositionis Jansenii 3ᵃᵉ, ex ordine tertia, ab Innocentio X. proscriptae. In casu autem nostro perfecta libertas indifferentiae ad bonum faciendum, et malum omittendum in dicta muliere non remanserat, ut patet ex dictis. Hoc quoad primo ambas propositi partes. ˣ ex sacra Theologia

65 Si vero judicium procedit ex ignorantia vincibili, dico, talem conscientiam habentem teneri eam deponere modo supra numero 55. explicato: quod si non deponat, peccat, alterum eligendo, ut communissime tenent Theologi cum S. Thoma 1. 2 q. 19. a. 6 ad 3. = Dicendum, inquit, quod sicut in syllogisticis uno inconvenienti dato, necesse est alia sequi, ita in moralibus, uno inconvenienti posito, ex necessitate alia sequuntur sicut supposito quod aliquis quaerat inanem gloriam, sive propter inanem gloriam faciat, quod facere tenetur, sive dimittat, semper peccabit. Nec tamen est perplexus, quia potest intentionem malam dimittere: et similiter supposito errore rationis, vel conscientiae, qui procedit ex ignorantia non excusante, necesse est, quod sequatur malum in voluntate. Nec tamen est homo perplexus, quia potest ab errore recedere, cum ignorantia sit vincibilis, et voluntaria = Hactenus S. Thomas

66 His addere juvat, quid de eo sentiendum sit, qui habet legitimam excusationem, ut ad eam advertit, v.g. ne die festo intersit sacro, ne huic pauperi eleemosyna denegetur, attamen judicat se teneri praecepto missae, et eleemosynae: cui difficultati respondeo, et dico, non peccaturum eum, qui absoluta

et simpliciter impotens est, V. g. quia in carcere detinetur, à lecto ob febrim moveri non potest, nec habeat, qui valeat eum ad ecclesiam transferre; quia non habeat, quid pauperi erogaret; quamvis adhuc existimaret, se præcepto de missa audienda, et eleemosyna danda teneri, ratio est manifesta, quia videlicet non haberet libertatem ad peccandum requisitam. Quod si non obstante tali impedimento ità animo esset comparatus, ut etiam si illud non adesset, adhuc vellet omittere auditionem sacri, nollet elargiri eleemosynam, non peccaret quidem per omissionem illam, sed ratione pravæ voluntatis, quam habet de transgrediendo præcepto, quia videlicet illa animi comparatio est libera, et mala. Si verò absolutè, et simpliciter impotens non est, alter impedimentum est sufficiens ad excusandum à præcepto, V. g. si ob febrim non teneretur adire ecclesiam pro audiendo missa, si ob proprium malum ipsum pauperis accipiendo eleemosynam, et adhuc existimaret se præcepto devinctum, probabiliorem existimo sententiam Vicostelli de juramento. Dist. 2 num. 239 asserentis, eum tunc non vitare peccatum, quia simpliciter in ejus potestate est missam audire, et se teneri audire judicaret, item simpliciter possit eleemosynam pauperi elargiri, et se elargiri teneri existimaret; atque adeò potens conscientiæ obtemperare contra conscientiam ageret, ergo peccaret.

§ 4 De existentia judicij erronei vincibilis necessaria ad peccatum.

67 Dificultas est, an ad operis malitiam ex conscientia erronea, vel contra conscientiam erroneam vincibilem factam contrahendam necesse sit actu, vel sufficiat tantum virtute, et habitu adesse judicium erroneum vincibile. V. g. Franciscus vincibiliter errans falsò credidit, feria quinta fore præceptum jejunandi interim immemor conscientiæ errantis tali die non jejunat item vincibiliter errans falsò existimavit, feria sexta, in qua incidit festum S. Petri, non esse obligationem audiendi sacrum, proinde interim tali die adveniente sacrum non audit, quæritur an non jejunans, neque sacrum audiens peccat tali die.

Ad hanc difficultatem, quæ ab altera pendere videtur, quænam videlicet advertentia requiratur, et sufficiat ad culpam theologicam, Respondet Rodriguez Tom. 1. Sum. Cap. 71 num. 2 Medina 1. 2 q. 19 Vas. Sed numquid, quos et alij consentiunt, sufficere, prædictum judicium virtute, seu virtualiter perseverare; licèt et hi concedant, satis non esse, si habitu tantum, ipse verò Non conveniunt deinde in ea virtuali perseverantia explicanda. Quidam enim simpliciter manere, virtualiter etc. sustinent, quando præfatum judicium, seu dictamen nunquam revocatum fuit, licèt longum tempus præterierit. Quidam verò volunt, et exigunt parvam temporis distantiam inter dictamen illud, et eam, quod peccaminosum existimant: non assignant tamen hanc certam distantiam, qualis esse debeat.

Contra Sanchez in præcepta Decalog. Tom. 1 Lib. 1 Cap. 11 num. 7. item Castropalaus de Conscientia Tract. 1. Disput. puncto 4. pro se allegans Azorium, Vasquez, aliosque, quos et ipse, licèt non in modo explicandi accedunt Salmanticenses, Docent, opus esse, ut id judicium actu perseveret, dum actio

contra conscientiam errantem fit, ut ad culpam imputetur. Actu autem perseverare docent, quando actu conscientiae aliquo modo reclamat, vel per plenum judicium, vel per aliquam dubitationem, vel etiam quando quis saltem in communi, et in confuso advertens intendit mediis, et actibus ad finem conducentibus, ut dat V.G. si quis in vespertinum volens inimicum occidere, postea mane surgeret, arma emeret, iter arriperet, etiamsi semper non cogitaret de morte inimici, sed aliquando etiam distraheretur ad alia: uno verbo juxta praedictos Doctores actu perseverat judicium erroneum, seu dictamen ex illo ortum, quoties cum fit actio mala et culpabilis ad malitiam prius existimatam non advertere. His notatis esto cum laudatis Doctoribus

68. Propositio. Ut opus ex, vel contra conscientiam erroneam vincibilem factum, imputetur ad culpam, necesse est, ut modo nunc explicato actu illius erroneum judicium, sive dictamen existat. Prob. Ut opus ex, vel contra praedictam conscientiam factum imputetur ad culpam, necesse est, ut ejus erroneum judicium, seu dictamen aliquo modo in actum, aut ejus omissionem alias culpabilem influat; sed nisi aliquo ex dictis modo actu tale judicium, seu dictamen existat nullo modo in actum, aut ejus omissionem alias culpabilem influit: neque enim in se, vel in ipsa voluntate, neque in aliquo effectu maneret; quod tamen ad influxum necessarium est; ergo &c. Accedit quod ad peccandum, ut dicemus in tractatu de peccatis, requiritur aliqua actualis advertentia: quando autem actu judicium erroneum non existit, in casu abest actualis advertentia, quinimo veluti bona fide operans agit; ergo &c.

69. Confirmatur. Qui venenum inimico porrigit, etiamsi eum, antequam mors sequatur, poenitet sui facti, occidere censetur, quia voluntas occidendi antiqua in aliquo remanet effectu; sed in casu nostro judicium illud neque in se, neque in voluntate, neque in aliquo effectu remaneret; ergo &c... Confirmatur 2do. Si virtualis judicii erronei, seu dictaminis ex, vel contra conscientiam erroneam vincibilem orti in sensu simul sententiae intellecti existentia ad culpam contrahendam, cum actio, vel omissio ponitur, sufficiens esset, jam sequeretur, infidelem, qui semel statuit omnia sua opera in idoli honorem referre, ac nunquam hanc suam determinationem retractavit, in omnibus suis operibus peccare; quinimo peccato idololatriae etiam cum eleemosynam pauperi largitur ad ejus sublevandam indigentiam, parentes colit, inimicos diligit seu ut naturae legi pareat, sed hoc est quammaxime absurdum; ergo &c.

70. Ubi advertas velim, in hac nostra sententia eum a culpa non excusari, qui immemor suae praecedentis erroneae vincibilis conscientiae, ac nullo modo ad suam obligationem actu advertens aliquid agit, aut omittit. Vero enim, fatemur, peccasse, cum primum ad suum errorem, ac inquirendam veritatem dubium advertit, et quidem verum fuisse culpam omnium, quas se commissurum praevidit, nisi errorem deponeret, ac de veritate certior redderetur. Hinc peccavit, et factus est reus omissionis sacri, quod ex errore vincibili credidit se non teneri feria sexta, illo a festum S. Petri, sacrum, praevidens se sacrum omissurum nisi praedictum deponeret conscientiam, et de facto culpabiliter non deposuit licet postea non peccaverit cum tali die immemor omnino suae obligationis sacrum non audivit.

71 Opponens cum adversariis pro primo sententia: Ad validam sacramentorum administrationem sufficit intentio virtualis ut docet communis doctorum sententia cum S. Thoma 3 parte quest 64. A 8 ad 3 item ad validam divini officii recitationem, sicuti ad alia bona, et meritoria opera sufficit attentio virtualis, ergo et ad peccatum sufficit virtualis advertentia. adeoque in casu nostro virtualis perseverantia conscientiae erroneae vincibilis, seuque virtuale dictamen. Confirmatur Ut aliquis malus effectus V.G. Blasphemiae, impura verba in ebrietate prolata imputentur ad culpam, sufficit fuisse libera in causa, V.G. ipsam ebrietatem, fuisse liberam, praevisam, ac mala illa verba saltem fuisse praevisa, licet in ebrietate nullo modo sint libera. Item ut quis de damno illato teneatur restituere, satis est damnum illud in causa liberè positum, et quam nullum jus ponendi habebat, fuisse praevisum, ergo à paritate

Respondeo ad ant: Ad validam sacramentorum administrationem sufficit intentio virtualis, item et ad validam officii recitationem sufficit attentio virtualis, quia coincidit in actualem à nobis superius explicatam concedo ant; aliter nego ant, et conseq. Ut minister, (idem dic de divini officii recitatione) V.G. Parochus validè conficiat sacramentum, non sufficit, quod olim V.G. initio suae institutionis, vel longe ante administrationem habuerit intentionem Parochianis suis sacramenta administrandi, et nunquam talem retractaverit intentionem, sed requiritur, ut singulis vicibus, vel dum actu conficit sacramentum, vel initio actionum quae ad administrationem ordinantur, actu intenderit sacramentum conficere, et in ipsis actionibus ita perseveret, ut in confuso saltem apprehendat, et sciat, quid agat, adeo ut si interrogaretur quid faciat, statim dicat se sacramentum facere: Porro haec est intentio à nobis supra explicata, ut meditanti patet; et haec plurimum differt à virtuali perseverantia in bona semel elicita, quinimo si talis esset intentio Parochi, validum sacramentum non conficeret, ergo neque talis perseverantia conscientiae erroneae, ad peccatum sufficiet, ergo &c.

73. Ad confirmationem dico primo, exempla adducta ad rem non esse. Nam in praedictis casibus habetur perseverantia in effectu nempe in ebrietate, et in causa influente in damnum: quod in casu nostro de judicio erroneo abesse supponitur. Secundo, quoad exemplum primum dico, verba blasphema, et impura in ebrietate prolata non esse in se, et ab intrinseco sua, sed solum denominativè, et ab extrinseco, nempe in causa peccata, ut mox in dato exemplo notari debeat. Ad exemplum vero de damno illato dispar ratio est: quia ut quis restituere teneatur, sufficit, quod injuriam fecerit proximo suo reale. Injuriam autem facit proximo suo, qui a libere causa ponit proportione causam in damnum proximi influentem: contra ut quis peccat, requiritur, ut liberè ponat actionem malam. Qui autem non cognoscit, ut in casu non adverte supponitur, liberè non ponit actionem quam malam cognitam, ergo &c.

§. 5. De peccato agentis contra, vel ex conscientia erronea vincibili.

74 Quaeritur, an gravius peccat, qui sequitur dictamen conscientiae erroneae vincibilis, quam qui contra eam operatur. Basolis in 2. Dist 39 Quest unica A 3, et Ricordus eadem Dist A 2. Q 2. ad 4 docent semper gravius esse sequi conscientiam erroneam vincibilem, quam contra illam agere si eadem

afferunt, quia semper gravius est peccatum agere contra legem superioris, quam contra legem inferioris. in casu autem agens cum conscientia vincibiliter erronea sequitur inferioris legem, nempe propriam conscientiam, et agit contra superioris legem nempe Dei; ergo &c. Contra Azorius, Sayrus, Medina, Vazquez, Sanchez, Salas, Bonacina, Layman, aliiq: communiter, quos citant, et sequuntur Salmanticenses To: 5: Tract 20 Puncto 2. de Principiis Moralibus sentiunt, certam non posse de hoc tradi regulam, ac proinde docent aliquando gravius esse sequi conscientiam talem, et aliquando levius, ut proinde ad peccati gravitatem dignoscendam oporteat recurrere ad quantitatem mag. et qualitatem praecepti apprehensi; V.G. si quis existimaret falso, et vincibiliter, se teneri mentiri, ut vitam alterius conservaret, gravius non mentiendo peccaret, et mentiendo tantum leviter: Contra si quis crederet se teneri in gravem furari ad sublevandam ordinariam pauperis indigentiam, levius peccaret omittendo furtum, quam furando. Et ratio hujus est, quia conscientia non ratione sui, et propriae virtutis, cum sit solum intimatio quaedam, et promulgatio legis, sed ratione praecepti apprehensi, ac materiae propositi obligat; ergo quo gravius fuerit praeceptum apprehensum, eo gravior erit obligatio conscientiae; sed quo gravius est praeceptum, eo gravior est illius transgressio; ergo tunc gravius peccatum erit agere contra conscientiam erroneam quando praeceptum ab ipsa falso propositum fuerit gravius, et tempore suo tunc levius, quando praeceptum fuerit leve. Et per hoc patet responsio ad rationem Basolis, et Ricardi: Conscientia enim in casu non se habet per modum legis inferioris, sed tanquam intimatio, ac promulgatio divinae legis, quae licet non existat, tamen existere creditur, atque adeo affectu violatur lex divina, et revera transgreditur legem Dei praecipientem ne contra conscientiam agamus, et nisi conscientia recta ducti operemur. Ubi tamen notandum, caeteris paribus, idest si aequalia fuerint inter se praeceptum apprehensum, et praeceptum reale divinum, gravius fore operari contra, quam cum conscientia erronea: ignorantia enim licet non tollat, minuit tamen malitiam, ut docet d. Thomas 1. 2. Q. 6. A. 8, et Q. 73. A. 4, ac cum eo communiter Theologi; praesertim quando error non est itacrassus, et supinus, et affectatus, ut scientiae de praecepto aequivaleat.

§ 6. Quomodo conscientia erronea vincibilis deponi debeat.

75 Conscientiam erroneam deponendam esse ad culpam vitandam constat ex dictis, sed quomodo, ac quanta diligentia deponi debeat disputant inter se Doctores. Cajetanus in 1. 2. Q. 19. A. 5: quem sequuntur Navarrus, Valentia, Azorius, Sayrus, aliiq; docent conscientiam erroneam vincibilem ad libitum deponi posse. ibique affert, et adhibet exemplum sequens si mulier ignorans audiret a confessario, mortale esse alienis capillis uti, eo quod simulationis mendacium sit, et ratione, et auctoritate decepta conciperet illud erroneum judicium dictans esse illum mortalem esse, et tamen omni tempore vitae utatur illis, nec curans contrariam rationem solvere, putans interim id sibi licere, ut ipse Cajetanus inquit, non peccabit. et ratio est, quia licet in universali, et speculative

judicium illud erroneum maneat, non manet tamen in particulari, et practicè ad opus illud applicatum, quia videlicet exercitio deponitur: similiter dicendum est, quia conscientia erronea non aliter ligat, quàm quatenus acceptatur. Contra verò Sanchez, qui lib. 1. Cap. 12. num. 13 in Decalogum plures pro se citat Doctores, sustinet, conscientiam vincibiliter erroneam ad libitum deponi non posse, sed ad hoc requiri rationem quidem gravem, vel auctoritatem non contemnendam, ex quibus falsitas erronei judicij prioris falsitas appareat. Hinc hæc sententia docet, solo exercitio non nisi temerè prius judicium erroneum deponi posse, quia saepius nequaquam accideret casus, quo peccaretur contra conscientiam erroneam agendo, quinimo et conscientia vera deponi posset, ut per se patet. Hujus autem sententiæ fundamentum est primò, quia illa conscientia, licèt falsa, dum persistit, tanquam vera apparet, ergo ille, qui absque rationabili ratione in oppositum, ac antequam illius falsitatem agnoscat, eam deponit, se periculo manifesto conscientiam veram deponendi exponit: hoc autem licitè fieri non fit; ergo ad libitum &c. 2dò, quia vel conscientia illa erat ex rationibus probabilibus, vel ex rationibus 2dum æstimationem moraliter certis; sed quocunque modo hoc sit, debent haberi rationes ad minus solidè probabiles in contrarium, ut eam nempe rationabiliter, et prudenter deponas; ergo &c. Tandem, quia nequit quis ad libitum deponere conscientiam veram, neque variare prudenter judicium suum absque rationabili fundamento; sed in casu conscientia tanquam vera apparet, ac si ad libitum deponeretur, nullum variandi rationabile fundamentum appareret; ergo &c. Non diffiteor tamen, conscientiam erroneam deponi posse ex valida solutione rationum, ex quibus prædicta conscientia orta est: verum in casu non ad libitum conscientia deponitur, ut meditanti patet, sed ex ratione gravi, et rationabili.

76\. His duabus extremis mediam accedunt sententiam Salmanticenses distinguentes inter conscientiam erroneam rationabiliter, et prudenter, ex gravibus scilicet conceptam rationibus, et inter eam, quæ levibus, aut penè nullis innixa est fundamentis etiam ex parte operantis: et proinde si primum eveniat sententiam Sanchez amplectuntur; sin secundum contingat, veram Cajetani sententiam existimant. Verùm hanc distinctionem ad rem non esse existimo, cum hic agamus de conscientia erronea, quæ verè, et simpliciter conscientia dici fit, atque adeò de ea, quæ in gravibus saltem apparenter fundata est rationibus; non autem de ea, quæ sit mera mentis apprehensio, ac potiùs scrupulus, quàm vera conscientia. Concedimus et nos scrupulos ad libitum deponi posse; quinimo et deponendos, ut infra monebimus. Hic verò solo modo conscientiam vincibiliter erroneam deponendi respecta, quæ num. 55: diximus.

77\. Quoad verò attinet ad diligentiam in conscientia erronea deponenda adhibendam, ante omnia animadvertere oportet, aliam esse ordinariam, alio nomine exactam, et aliam extraordinariam, dictam etiam exactissimam. Ordinaria est quæ ordinariis utitur medijs, et consuetis, puta si homo doctus est Deo se comendat, ac proprio judicio non fidens Doctores legit, et attente meditatur rationes, et auctoritates, quas afferunt, ac animo omnis veritatis quod prudentia, regulis conforme esse existimat sectatur. Si verò homo indoctus est consulit patet à viris doctis in tali arte peritos, et carentibus morali suspicione, quod ex malitia, aut negligentia fu-

decipiant, ac quod ab ipsis accipit, sequitur. Extraordinaria est, quae insolitis utitur medijs, puta si hõo doctus post diligentem lectionem, ac meditationem, ac optimas inventas raões, ac fundamenta, neque sibi, neque alijs fidens velit ulteriores, et validiores raões invenire, ac nunquam agere, nisi quasi vel evidentes in re ctiã perdifficili, et obscura habeat raões ac quasi evidenter solvant opposita momenta, sique conveniat. Si vero est hõo indoctus, nolit fidere consilio Doctorũ suae civitatis, sed ad alias pergat provincias, ac loca pro instructione, ut Doctiores inveniat.

78 Ubi advertendũ est cũ Suarez de Censuris disput. 4 sect. 8, pro ordinaria diligentia dignoscenda recurrendum esse ad judicium hõiũ prudentiũ, ac in mãa, de qua agitur, peritorũ, pensatis õib, quae ad praeceptũ, personã, et operationem pertinent. Hanc enim melius nemo taxare fit, quam periti in arte: Hinc tutus erit, se ordinariam adhibuisse diligentiam, cũ eam adhibet, quod consideratis circumstantijs õib, mãa, praecepto, et qualitate personae operantis talem existimant comuniter in subjecta mãa requiri. Dixi tñ pensatis õib, quae ad praeceptũ, personas, et operationẽ spectant: Nã cum unũ praeceptũ sit gravius altero, persona una sit altera capacior, operatio una sit majoris, ac altera, momenti. Ut si ex una parte occurat praeceptũ nãale; ex altera vero praeceptũ merẽ positivũ; ex una parte sit vir Doctus, et ex altera sit hõo indoctus, ex una parte sit operatio, quae graviter nocebit proximo, vel quae moraẽ in executione patitur; ex altera vero sit operatio, quae leviter tantũ nocebit alteri, vel quae nullam patitur in executione morã, certẽ in primis casib major est adhibenda diligentia, quam in secundis, ut per se res ipsa indicat. His positis

79 Dico: Ad licitẽ deponendam conscientiam erroneã vincibilem quisque tenetur adhibere diligentiã sibi ordinariam, et exactam; non tenetur tñ ad extraordinariã, et exactissimã. Prima pars vel ex eo patet, quod quisque eam diligentiam ad vitandam culpam adhibere tenetur, qua possit prudenter judicare, se non peccare; sed nisi saltem ordinariã adhibeat diligentiã in tali conscientia deponenda contra eã operando, non fit prudenter judicare se vitare peccatũ, seu se facere, quantũ prudenter facere debet ad culpã vitandã non enim facere, quod prudentes faciunt, ergo &c. Altera vero pars suadetur contraria raõe, quia videlicet, cũ quis adhibet praedictam ordinariã diligentiam, statim ñl prudenter existimare, erroneã contra conscientiã prius habitã esse licitã, aut saltem permissam. Insuper praestat totũ id, quod juxta praesentis providentiae leges facere tenetur: Deus enim contentus ẽẽ presumitur ea diligentia, quam hões diligentes in reb magni momenti adhibent, et qua contenti sunt. utpote cum lex Xti suavis sit, et ejus jugũ leve. Alias vitã nostra turbationib, scrupulis, anxietatib, perturbationib, atq; angustijs semper subjectam forent, cum tñ semper merito dubitare possemus, an debitam ipsi haberimus diligentiam; ergo &c. Haec autem intelligenda sunt secluso semper aliqua peculiari obligatione; ut evenit in illis contractib, in qb diligentior, aut diligentissima adhibenda est diligentia, ut suppono ex eo tractatu.

80. Hinc sequitur, hominem doctum hic, et nunc existimantem contractum aliquem sibi illicitum esse, si postea re diligenter, pro rei merito examinata, ac consultis Theologorum placitis, ac rationibus pro utraque parte ponderatis sibi tanquam licitum prudenter proponit, absque ulla culpa talem contractum celebrare posse. Quod idem dic de homine indocto, si ex Doctorum placitis id percipereat. Prudenter enim operaretur; ut patet ex dictis.

81. Dices tamen. Homines contenti esse non solent diligentia ordinaria, et exacta pro obtinenda scientia profana, divitijs, honoribus, alijsque bonis corporis; ergo neque contenti prudenter esse possunt tali diligentia pro cognoscenda lege Dei, pro bonis animae et salute aeterna; sed eo major pro his habenda est, quod hoc valde excedant bona corporis.... Confirmatur primo. Si filius sciret esse periculum graviter offendendi Patrem suum, et non adhiberet maximam diligentiam pro tali offensa cavenda, merito judicaretur non habere debitam reverentiam, et amorem erga eundem suum; et si post adhibitam tantum mediocrem diligentiam defectu diligentiae majoris offenderet, pater merito indignaretur; ergo et si quis sciret esse periculum Deum graviter laedendi &c.... Confirmatur 2do. Pater sollicitus de salute filij graviter infirmi non acquiescit, nisi habito certo nuntio de illius vita, et salute; ergo nec nos acquiescere debemus, nisi habita certa notitia veritatis; ergo si ordinaria, et mediocris ad hanc non sufficit, extraordinaria est adhibenda; ergo &c.

82. Respondeo imprimis argumentum probare nimis. Si enim diligentia, et sollicitudo de aeterna beatitudine, et quidem quoad obligationem mensuranda esset ex sollicitudine, et diligentia actuali bonorum hujus terrae respectu, et ordine habito ad objecta, et sollicitudo bonorum corporis est, et debet esse maxima, nunquam posset adhiberi sufficiens diligentia pro vitando peccato, lege Divina exequenda, et beatitudine comparanda, quia lex Divina, et aeterna salus 2do sunt digna omni diligentia possibili, ac proinde semper et ulterius inquirere deberemus, quousque etiam in dubijs certo veritatem consequeremur, ac etiam quotidie jejunare, incessanter orare, quaevis optima exercere, ac etiam omnia pericula vel remota vitare teneremur, cum longe pretiosior ac etiam salute corporis, quam diligentissime curamus, sit aestimabilior, ideoque exigeret diligentiam sine proportione majorem: Quod falsum esse patet ex supradictis in fundo, quia idem bonum non est suavis, ac benignissimae Dei providentiae nihil a nobis exigentis supra conditionem nostram. Quapropter sicuti praeceptum nobis non est quaerere, et curare salutem corporis cum tali, ac tanta cura, et sollicitudine, sed solum ordinaria; ita et dicendum est de aeterna salute.

Hinc ad argumentum in forma omisso, vel etiam concesso antecedente nego consequentiam. Homines enim tantam adhibentes attentionem, et diligentiam ut plurimum se vituperabiles redderent, interim laudabiles forent, si tantum mediocrem seu ordinariam adhiberent; ergo nec utens mediocri, et ordinaria diligentia pro salute animae se vituperabilem reddit, ubi praesertim abest periculum peccandi formaliter, aut amittendi aeternam salutem, quod in casu jam abest, ut probatum et lapsum in casu nostro, ut notat Davillus, semper major est cura pro aeterna salute, quam pro bonis hujus terrae, licet

in se parvæ forent dictæ diligentiæ, quippe cum curæ bonorum corporis maxime reddantur per commoda temporalia, et per ipsam rationem proportionem. contra posteriores nempe pro bonis animæ semper graviores sunt, utpote conjunctæ cum continuo bello spirituali, mortificatione concupiscentiarum, pugna renitentis naturæ &c.

83 Ad primam confirmationem nego antecedens. Nullo sane modo censendus est filius in casu non habere debitam in Patrem reverentiam, et Patrem in filium merito indignatum, si nempe plus mediocrem diligentiam adhibeat, ne Patrem lædat. Ad secundam vero confirmationem omisso, vel concesso antecedente negatur consequentia. Et disparitas ex duplici petitur capite. Et primo quia Pater fit de hoc certam habere relationem: nos vero, ubi res controversa est inter Doctores, sperare non possumus certam veritatis notitiam, ut per se patet. Secundo, quia quamdiu Pater non habet certam de salute filij notitiam non habet finem suum, qui est liberatio à timore per certitudinem vitæ filij, contra nos absque certa notitia veritatis, saltem per validiores rationes, habere possumus finem nostrum, qui est, non peccare, et honeste operari, ac per consequens salvari, ut infra probabimus: ergo licet Pater [illegible] &c. Hic addendum esset quomodo confessarius se gerere debeat cum pœnitente ignorante; verum cum hæc potius locum habeant in Tractatu de Pœnitentiæ Sacramento, ubi de obligationibus confessarij, placuit ab ea doctrina hoc in loco supersedere. Hinc &c.

Caput Tertium.

Hactenus conscientiam prout ex parte sui objecti se tenet, seu prout à suo objecto discordat, vel ipsi concordat, spectavimus: nunc de eadem ex parte sui actus spectata agamus, et in primis de ejus certitudine, et incertitudine; deinde vero de dubio, et perplexitate.

Articulus primus.

De conscientia certa, et incerta.

§1. Prænotiones necessariæ.

89 Quid nomine conscientiæ certæ, et incertæ veniat, melius intelligi non potest, quam ex natura judicij certi, et incerti. judicium autem certum generatim inspectum definiri potest, spiritualis affirmatio, vel negatio unius de alio, seu assensus, vel dissensus ita firmus et constans, ut nedum adhæreat objecto tanquam vero, sine omni dubio, et formidinem de opposito excludat. Hocque per varia certitudinis genera, ~~metaphysicæ nempe physicæ et moralis~~ dividitur, quæ jam multiplex est, et primo alia est infallibilitatis, et alia indubitabilitatis. Certitudo infallibilitatis, quæ et objectiva appellari solet, est determinatio actus mentalis ad verum, quæ determinatio consistit in eo, quod judicialis actus connectatur cum veritate sui objecti, metaphysice scilicet, vel physice, vel moraliter, per ordinem videlicet ad triplex connexionis genus, quæ alia est metaphysica, alia physica, et alia moralis, ut tradunt Logici. Unde judicium metaphysice certum illud est, quod ita connectitur cum sui objecti veritate ut neque naturaliter, neque supernaturaliter possit aliter se habere: talis est hic actus: Deus est summum bonum: judicium vero physice certum illud est, quod ita cum sui objecti veritate connectitur, ut

tuit supernaturaliter, Deo videlicet supra naturae ordinem operante, aliter se habere possit, attentis tamen praesentis naturae viribus taliter se semper habet, et habere debet: Hujusmodi sunt hi actus: *Ignis calefacit, et comburit: Sol illuminat.* Tandem judicium moraliter certum est, quod ita cum veritate sui objecti connectitur, ut licet et per naturae vires, et supernaturaliter talis connexio impediri possit, attento tamen hominum sapientum, ac prudentum judicio aliter non se habet; cujusmodi sunt hi actus: *Regnum Turcarum existit. Mater diligit filium.*

85 Certitudo autem indubitabilitatis, quae et subjectiva dicitur, et adhaesionis, et quandoque etiam affectiva, ac proinde se tenet ex parte intellectus, et quandoque etiam ex parte voluntatis, est firma, et constans adhaesio intellectus, seu mentalis actus formidinem, et dubitationem omnem excludens. Quae mentis firmitas si conjuncta sit cum certitudine infallibilitatis, facit judicium jam metaphysice, physice, jam moraliter certum. Haec vero judicii firmitas vel oritur ex objecti evidentia, ejusque clara cognitione, vel ex voluntatis imperio. Si primum, est semper prudens, et semper cum infallibilitatis certitudine conjuncta est, et dicitur pura intellectualis, et adhaesionis: si secundum, fit aeque prudens, et imprudens, et a certitudine infallibilitatis disjuncta, et appellatur certitudo affectiva: Prudens quidem, quando tenax illa adhaesio oritur a motivo vere robusto, et ita gravi, ut nulla appareat rationabilis ratio formidandi, et nonnisi per imprudentiam aliter sentire liceat: Imprudens vero, quando nullum tale fundamentum grave, et forte pro rei merito occurrit, sed ex sola pertinacia, et obstinatione proficiscitur, sicuti facere solent Haeretici in suis Dogmatibus asserendis.

86 Ex his facile est intelligere, et definire quid sit conscientia[x] certa, et incerta, quam circa honestatem, et liceitatem operationis cujusque liquido constare debet: Sumus enim in materia morali, cui certitudo metaphysica, aut physica necessaria non est, nec merito exigi fit, aut debet. Conscientia itaque moraliter certa est ultimum rationis dictamen practicum, seu actus intellectus ultimo ad praxim dirigens, quo intellectus prudenter et firmiter, seu absque ullo rationabili dubio, et formidine falsitatis judicat aliquid hic, et nunc esse licitum, vel illicitum. Incerta autem est dictamen, seu actus, quo intellectus sic judicat aliquid esse licitum, vel illicitum, ut simul prudenter judicet, rem forte aliter se habere. Dixi prudenter certitudo enim de qua hic loquimur, quamquam pure affectiva non sit, duo exigit, videlicet prudentiam, et firmitatem in suo actu, cum firmitas sine prudentia non sit vera certitudo, sed pertinacia. Quare conscientia moraliter certa nuis debet initi motivis, et quidem pro qualitate materiae, et circumstantiarum gravibus, ac robustis, et simul excludere quamcumque prudentem dubitationem de opposito, quia deficiens, ut diximus, vel ei deesset firmitas, vel prudentia.

x moraliter

87 His addendum est, ad conscientiam moraliter certam efformandam non semper requiri, ut motiva, in quibus fundatur, in se ita sint robusta et fortia, ut semper sint connexa cum rei veritate, ac etiam per se quamcumque valeant excludere dubitationem. Nam quod primum certum est, et ut tale ab omnibus admittitur, connexionem moralem, in qua talis conscientia fundatur triplicis generis esse, supremam nempe, mediam, et infimam: suprema, cujus fundamentum

seu semper attestatur terminum, attenta rerum natura, absque miraculo privari possit termino, sic testimonium hominum convincitur cum existentia Regni Romani, Londini &c. Media est, cujus fundamentum quasi semper, licet non semper, secum trahit suum terminum. Infima tandem est connexio moralis media cum errore fallentium, quia vix datur motor, qui propter suum non deviet. Infima tandem, cujus fundamentum plerumque duntaxat secum affert terminum: talis est testificatio duorum, vel trium hominum probatorum, quae regulariter connectitur cum veritate eventus, de quo tanquam testes de visu testantur, juxta illud scripturae: in ore duorum, vel trium stat omne verbum. Quoad 2dum vero pariter indubium est apud omnes, certitudinem moralem aliam esse positivam, negativam aliam. Positiva est, quando motiva de se, et ex se sunt ita fortia, ac robusta, ut licet judicium in illis fundatum possit simpliciter esse falsum, ita tamen intellectum movent, ut nonnisi per summam imprudentiam possit denegari assensus. Talia sunt motiva credibilitatis nostrae religionis, testimonium plurium virorum proborum tanquam testium de visu circa eventum aliquem &c. Negativa vero habetur, quando motiva licet de se non sint absolute fortia, ac robusta, sed potius infirma, tamen attenta rei qualitate, circumstantiis &c talia sunt, ut majora haberi nequeant, et nonnisi imprudenter de opposito suspicari possit. Tali certitudine fulcitur filiorum legitimitas, Baptismi validitas &c. Denique sufficere in talibus circumstantiis ad licite operandum nemo est qui negare possit, quia secus licite neque Divina veneraremur, neque episcopis obsequio prosequeremur. Pro horum enim legitimitate nisi certitudinem moralem negativam habere possumus. Haec attente meditaberis, utpote passim in re morali obvia.

88. Quod hic in disputationem vocatur a Doctoribus est, an conscientiae dictamen debeat esse certum, et qua certitudine. Pro cujus solutione ante omnia adverte, hic non disputari de dictamine speculativo, sed practico ultimo. Certum enim apud omnes esse debet ad licite operandum non sufficere dictamen, ne certum quidem speculativum, sed requiri dictamen ultimum practicum. Ratio primo petitur ex natura ipsius dictaminis speculativi talis, quod videlicet est illud, quod vel ab ipsa praxi praescindit nihil de ea enuntiando, ut nonnullis placet, vel saltem ad praxim tendit habita solum ratione principiorum universalium, non vero circumstantiarum, quae cum praxi communiter conjunguntur. Dictamen autem ad operationem licitam dirigens debet esse tale, ut attentis his determinatis circumstantiis actio licita, ac honesta appareat, non sufficit ergo dictamen speculativum. 2do, quia dictamen speculativum aliquando falsum fit esse etiam moraliter certum, practicum autem fit esse rectum, seu operatio attentis circumstantiis mala esse fit, ut patet ab his exemplis: Obedire praecepto superioris bonum, et laudabile est; sed die festivo audire sacrum est praeceptum, ergo die festo audire sacrum bonum, et laudabile est. Item: Fugiens quodcunque luxuriae periculum morale bonum operatur; sed tangere corpus nudum personae diversi sexus est morale periculum luxuriae; ergo bonum operatur non tangendo corpus nudum personae diversi sexus. Quae dictamina speculativa inspecta sunt moraliter certa, et tamen in praxi fallunt, et fiunt in casu, quo quis teneatur assistere infirmo, vel sacerdos in loco interdicto celebrat, vel ipse assistens flebotomiat corpo-

vitandi homicidii &c. 2do etiam in casu quo quis, v.g. Chirurgus ex levitate teneretur mederi. Non sufficit ergo ad licite operandum dictamen speculativum, sed debet esse practicum, et quidem in rigore tale, quod videlicet in casu illo particulari liceitatem, et honestatem operationis ostendat.

89 Secundo advertendum est, ad liceitatem, honestatemque actionis opus non esse, ut dictamen etiam ultimo practicum directum sit moraliter certum. Quod primo patet ex propositione ordine 3tia inter damnatas ab Alexandro VIII. Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam. Propositio siquidem etiam probabilissima probabilitatis fines non excedit; adeoque sane non affert judicium directum practicum moraliter certum. Jtem neque licitum esset sequi probabiliorem libertati faventem in conflictu minus probabilis pro lege, ut meditanti patet: et hinc in tutiorismum ab ecclesia censuris profligatum aperta via esset. Praeterea jam finita esset controversia de usu opinionis aeque vel minus probabilis pro libertate: quae tamen in dies crebrescere in scholis catholicis videtur, interim Apostolica sede utrique parti suam tueri sententiam permittente, ut inferius expendemus, ergo &c.

90 Quae ut intelligantur, duplex distinguendum dictamen, directum unum, reflexum alterum. Directum illud est, quod enunciat aliquid de objecto, seu de illius veritate, prout est in se, et ex parte rei, seu dicit, hanc, vel illam actionem particularem in se esse licitam, vel honestam. V.g. Actio non servilis die festo licita est; sed pingere est actio non servilis; ergo die festo pingere licet. Reflexum autem illud est, quod pro suo objecto non habet rei veritatem, sed ipsum judicium directum prout in mente, et intellectu se habet, et super ejus rationem, et proprietates appellat: V.g. Si prudenter judico hic, et nunc mihi licere, certo hic, et nunc mihi licet facere; sed prudenter, idest ex motivo vere solido et gravi potente movere ad assensum virum gravem, ac prudentem judico hic, et nunc mihi licere die festo pingere; ergo hic, et nunc die festo mihi pingere licet. Ex quo patet discrimen inter dictamen directum, et reflexum esse, quod directum super veritatem appellat, eamque enunciat; contra vero reflexum super actus prudentiam appellat, eamque enunciat ex supposita probabilitate judicii directi, quam bene dicit. Hinc mirum esse non debet, dictamen reflexum posse esse moraliter certum, quin tale sit dictamen directum, sicuti per plures Theologos absurdum non est dicere religionem nostram catholicam esse evidenter credibilem, attamen non esse evidenter veram, quia videlicet adsunt momenta quae eam reddunt evidenter credibilem, et necessario credendam; quin per eos Theologos momenta adsint ex quibus evidenter vera appareat; sic ergo mirum esse non debet adesse momenta, et rationes suadentes prudentiam alicujus actionis, et quidem tanquam certam; quin adsint momenta, et rationes suadentes certo veritatem, seu objectivam honestatem objecti, seu actionis faciendae prout est in se, et a parte rei. Hanc veritatem ostendunt exempla passim obvia in Theologia morali. Sic certum judicium practicum, quo hic, et nunc judico tenendum hominem tanquam probum, tanquam innocentem &c. ac providendum mores ac judicandum de ejus innocentia, et de eleemosyna eroganda est moraliter certum, licet speculativum judicium sit incertum, et aliquando vix probabile.

Et tamen reflexum non tenetur vi propria probabilis, [illegible] tanquam [illegible] non vero tanquam [illegible] quo [illegible]

Hinc patet, quenam sint constitutiva judicij practici reflexi; volens scilicet operari sequendo opinionem tantum probabilem, in primis de ejus vera, et solida probabilitate certiorari debet. at hoc non sufficit, quia tunc Dictamen non erit moraliter certum, quod tamen requiri ostendemus: sed debet invenire principium aliquod moraliter certum, qualia sunt sequentia: Quod hic, et nunc mihi licere prudenter judico, illud hic, et nunc certo mihi operari licet: Sed actio hic, et nunc mihi est licita, quam hic, et nunc mihi licitam esse prudenter judico. Sed operatio hic, et nunc mihi licet, quam hic, et nunc nulla lege mihi prohiberi prudenter judico: &c. Quo peracto applicare debet principium ad opus illud particulare enuntiando prudentiam, seu existentiam motivi gravis predictae opinionis probabilis ac deinde inferre judicium practicum et tali modo judicium practicum non ex premissis, vel ex premissa tantum probabili, sed ambabus moraliter certis infertur, ut meditanti patet.

§. 2. De Dictamine practico ad licitam operationem necessario

52 Propositio. Ultimum practicum dictamen conscientiae debet esse saltem moraliter certum, ut operatio ex tali dictamine orta sit licita, et honesta. Ita communiter Doctores cum Cardena in 1. Crisi Dist. 15. Cap. 4. num. 238. contra Vasquez, Sanchez, aliosque opinantes sufficere dictamen saltem probabilius de honestate operationis, quos Theologos, ait Modernus Theologus, conciliandos esse inter se, dicendo, illos loqui de dictamine ultimo practico operationis licitae, etiam habito respectu ad ultimam circumstantiam persuasionis prudentis honestatis operis; Posteriores autem de dictamine speculativo proponente operis honestatem in se generatim consideratam. Immo, teste Antoine, propositio haec est ita communis, ut forte nullus quovam dissentiat. Prob. Ne actio aliqua, aut omissio homini modo operanti imputetur ad culpam Theologicam, procedere debet ex judicio ultimo practico moraliter vero, seu recto, firmo, stabili, ac prudenti, quodque excludat omne periculum formaliter peccandi, juxta illud Eccles. 37. V. 20. Ante omnia opera tua verbum verax praecedat te, et ante omnem actum consilium stabile. et illud Rom. 14. V. 23. Omne quod non est ex fide peccatum est: ex certa scilicet persuasione, ut communiter exponunt Theologi: Et illud Eccles. 3. Qui amat periculum peribit in illo; sed judicium ultimum practicum moraliter verum, seu rectum, firmum stabile, ac prudens, excludensque omne periculum formaliter peccandi esse non potest nonnisi judicium, seu dictamen ultimum practicum saltem moraliter certum. si enim non sit moraliter certum non excludit quodcumque prudens dubium, ac formidinem de opposito, ut patet. ergo &c. His accedit auctoritas S. Thomae Quodlib. 8. A. 15. in C., ubi ad conscientiam requirit, ut in nulla dubitatione adducatur: et 1. 2. Q. 19. A. 5. vocat conscientiam applicationem scientiae ad actum, et de Veritate Q. 17. A. 2. ad 2. Dicit conscientiam includere scientiam. Porro haec dici non possent de conscientia, nisi ejus dictamen saltem esset moraliter certum, ut recogitanti patet, dictamen ergo conscientiae debet esse &c.

93. Confirmatur: Dictamen ultimum practicum conscientiae est tribunal ultimum, et irrefragabile, coram quo homo sine ulla prudenti hesitatione, ac formidine vel tanquam innocens absolvatur, vel tanquam reus condemnetur; sed dictamen ultimo practicum tantum probabile non sit esse tale tribunal; ergo debet. Major est, et continet doctrinam Apostoli tanquam judicem sui conscientiam asserentis, ac propterea 2. Chorin. 1. V. 12 dicentis: Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae; unde S. Patres, ut Basilius conscientiam vocat naturale judicatorium esse, et S. Joannes Chrysostomus testem fidelissimum dicit. Minor autem per se est manifesta: si enim conscientiae dictamen esset tantum probabile, utpote cum probabilitas prudens dubium de opposito non excludat, illud possit merito negari, aut saltem ejus tribunal standi debitum non esset, ergo conscientiae dictamen debet esse moraliter certum. Cui doctrina consonat Cap. per tuas 2. de Simonia, ubi dicitur peccatum esse operari contra conscientiam scrupulosam, nisi prius scrupulus deponatur, sive contemnatur: et Capit. Inquisitioni 44 de Sent. excom. decernenti, quod conjux habens conscientiam ex credulitate levi, ac temeraria de impedimento suum matrimonium dirimente possit petere debitum, si tamen ad Pastoris sui consilium, vel aliter ex toto dat credulitatem illam levem, ac temerariam; ergo a fortiori habens dictamen tantum probabile, practicum nempe, et ultimum non poterit licite agere, cum pro opposita parte non solum scrupulus, aut levis, et temeraria credulitas, sed verum dubium stare possit; ergo dictamen ultimum practicum conscientiae ad minus debet esse moraliter certum.

94. Pro praxi duo hic diligenter notabis. Primum est, quod juxta me supra dicta dictamen ultimum practicum conscientiae debere esse saltem moraliter certum. Cum enim ex una parte impossibile sit de omnibus agibilibus habere dictamina Physice, et a fortiori metaphysice certa, et ex altera certum sit, Deum impossibilia non imperare, ut constat ex propositione (perperam) ordine prima, primum ab Innocentio X deinde ab Alexandro VII, et iterum a Clemente XI damnata, quae est hujus tenoris = Aliqua Dei praecepta hominibus justis volentibus, et conantibus, secundum praesentes, quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant = jam certum (debet) esse certitudine Physica, et metaphysica ad licite operandum non requiri, ut merito docet communissima Theologorum sententia, ut dicemus de opinione probabili; sed sufficere certitudinem moralem de liceitate, et honestate actionis, adeoque dictamen moraliter certum; et merito, quia ubi adest certitudo moralis non manet amplius locus dubio prudenti de opposito. Et haec doctrina intime cohaeret dictis num. 29, quae relegas, ut ad rem praesentem faciant.

Alterum est, ad licite eliciendam actionem aliquam non requiri, ut dictamen illud actu formale, et explicito fiat, sed sufficit virtualiter, et modo implicito, ac veluti in actu exercito habere, seu quod homo operari volens sciat, et sibi persuadeat licitum esse in rebus, quae sunt vere, et solide probabilem, aut probabiliorem, sciat item non eligere nisi dictamen practicum ultimum saltem reflexum moraliter certum. Hoc ipso enim saltem virtualiter illud efformat, et de facto in actu veluti exercito habet. Hoc autem omnino diligenter notabis, quia in exercitatione ... sunt

95. Opponescunt P. Elizalde nonnulla argumenta
petita ab auctoritate S. Thomæ, et à ratione. S. Thomas 1. 2. q. 96 A. 1. cum
sibi objecisset, legem humanam, utpote mensuram actionum humanarum, debere
esse certissimam, ad 3um respondens ait = Ad 3tium dicendum, quod non est
eadem certitudo quærenda in omnibus, ut in 1. Ethic. dicitur unde in rebus
contingentibus, sicut sunt naturalia, et res humanæ, sufficit talis certitudo
ut aliquid sit verum, ut in pluribus, licet interdum deficiat in pau-
cioribus = Atque adeò juxta S. Thomam sufficit probabiliter esse justam, humanam
legem, ut ei parere teneamur; sed quod de ipsa lege dicitur,
æquè, aut magis valet de conscientiæ dictamine utpote in ipsa
lege fundato; ergo &c. A ratione autem sic argumentantur. Si ad lici-
tè operandum præsequireretur dictamen moraliter certum de lice-
itate, et honestate operationis, jam sequeretur, quod non solum non
peccaremus talem actionem ponendo, sed etiam faceremus
actionem bonam, et honestam, ac æternæ vitæ meritoriam, ac pro-
inde certi essemus, nos esse in statu gratiæ cum actio meritoria
æternæ vitæ poni non possit nisi ab habente statum gratiæ. Quod
est contra Scripturam dicentem nescire hominem an amore, an odio
dignus sit, et contra Tridentinum Sess. 6. Cap. 9. et 12. docens, hominem
nescire se esse in gratia, et prædestinatum modo absque speciali re-
velatione; ergo &c. Sequella patet: qui enim sequitur dictamen con-
scientiæ moraliter certæ bonum opus facit, ut dictum est num.
28.... Sequeretur 2do, quod amplius non darentur peccata du-
bia, occulta, scrupuli: dictamen enim certum excludit hæc om-
nia; sed hoc dici non fit; ergo &c.

96. Respondeo ad primum admissa S. Doctoris auctori-
tate nego num. et ratio disparitatis est; quia licet tantum probabi-
liter sit operanti legem humanam justam esse, adhuc juxta eam potest
sibi per dictamen reflexum proponere tanquam certò licitam
operationem à lege illa præceptam se ad moralia principia
convertendo, dicendo v. g. Mihi standum est pro auctoritate
superioris, quoties mihi non constat malum præcipere, quinimo
prudenter judico justa mandare; sed hic, et nunc mihi non
constat, superiorem injusta, et mala præcipere, quinimo pru-
denter judico justa mandare; ergo &c. Contra si dictamen
ultimum practicum, neque directum, neque reflexum est moraliter
certum, nullo modo tanquam certò licitam actionem faciendam
proponere mihi possum. Non est eadem ergo ratio de lege humana,
et de conscientiæ dictamine.

97. Ad 2dum à ratione petitum nego sequelam ma-
joris. Nam licet omitti possit, se tunc certò non esse posse, quinimo
certi simus si etiam ex motivo virtutis v. g. Charitatis, justitiæ,
temperantiæ &c. et non ex alio motivo malo operati sumus,
inquam, certi simus, opus illud esse bonum, et honestum in ordine
naturali, certi tamen non sumus, opus illud bonum esse in ordine su-
pernaturali, ac æternæ vitæ meritorium: quia videlicet alias fortè
nimis operati sumus cum dubio, aut temeritate, aut ignorantia
vincibili, ac etiam cum positiva malitia; ac proinde nescimus
an semper bene fecerimus, ac si malum fecimus, an pro meri-
to doluerimus de peccatis, ac dignè pœnitentiæ sacramentum
susceperimus, et hinc an simus in statu peccati, an in statu
gratiæ. Qui tamen 2dus status requiritur ad opus æternæ vitæ meri-
torium, sicuti et gratia supernaturalis, ex quo procedat opus, ac etiam
motivum supernaturale: quæ omnia ignoramus; ut hinc verum sit, quod
ajebat Apostolus 1. Chorin. 4. Nihil mihi conscius sum, sed non

non in hoc justificatus sum, ac aliud quod ex scripturis, et Sshd.[?] in minor adversarius asserebat. Neq; dicas: saltem quis certus esse, potest se esse in gratia
98 pro casu, quo semper ex dictamine moraliter certo operatus est: certus enim est, se nunquam post baptismum peccasse: hoc neq; asserendum videtur, cum scripturae indiscriminatim loquantur de incertitudine status gratiae ac peccati; ergo &c. Respondeo enim meum non esse, quod dato uno impossibili sequantur caetera. Difficultas, ne dicam, moralis impossibilitas est in casu; quo certe supposito negare non auderem, sic operantem se scire esse in gratia, sicuti certe dicendum videtur de BB. Virgine semper bonum agente, ac proinde se placere Deo sciente. Quare casus hic non videtur comprehendi, utpote rarissimus sub generali revelatione: Nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit.
99 Ad tertium pariter nego sequelam: et primo quod attinet ad peccata occulta patet ex eo, quod in primis plerumque peccata et peccatorum obliviscimur, ac etiam aliquando nimis nobismetipsis indulgentes possumus credere operari cum conscientia recta, dum intentalis non est; vel vere credere per ignorantiam invincibilem 102
bilem, dein vincibilis, et coram Deo culpabilis fuit: Quoad dubia vero, hae oriri jam possunt ex multiplici fonte; et primo ex eo, quod non semper perceptibiliter formemus dictamen reflexum, ut deinde sciamus ac recordemur cum tali dictamine operatos fuisse: 2do, quia saepe operamur cum timore malitiae peccati, ratione cujus timoris postea oritur, ut de peccato etiam forti timeamus: 3tio, ut alia omittam, quia plerumque nescimus, an tentationibus restiterimus, quod non sufficit ad cavendam culpam: Quantum vero ad scrupulos, hi facilius locum habent; utpote cum hi consistant in levibus apprehensionibus, habere locum possunt cum ipsa morali certitudine, de cujus ratione non est excludere omnis dubium prudens, et grave; sed non vero vanas quasdam anxietates.
100 Opponens 2do plura simul. Primo eadem actio semel et semel eidem intellectui non fit exhibere tanquam certo licita, et tanquam probabiliter illicita: certitudo quippe omne prudens dubium de opposito excludit: sed si in probabilibus requireretur judicium practicum certum de liceitate actionis eadem actio posset exhiberi eidem intellectui simul et semel tanquam certo licita, et probabiliter illicita: Posset siquidem efformare hoc duo judicia. Certus sum hanc actionem hic, et nunc mihi prohibitam non esse: Sed et nunc mihi probabile est, hanc actionem prohibitam esse, ergo &c. 103
Secundo. Ideo absq; judicio practico moraliter certo de liceitate actionis non liceret operando procedere, quia in casibus non praeparentur periculum formaliter peccandi, sed hoc falsum est, et primo quia ad cavendum periculum formaliter peccandi sufficit permittere eam diligentiam, quam res ipsa exigit [et diligentia ipsa ... [illegible]]. Porro in casu, quo cum ad solam probabilitatem devenimus, eam praemisimus diligentiam, quam res ipsa exigit ac etiam tunc actionem tanquam honestam judicamus. 2do quia tunc praeparatur periculum peccandi tantum cum prudenter judicamus rem non esse prohibitam: cum autem habemus judicium saltem probabile de honestate operis, prudenter judicamus opus non esse prohibitum; ergo &c.
Tertio. Operans ex ignorantia invincibili, ut 104
supra ostensum est, seu ex conscientia invincibiliter erronea non peccat; sed tali ductus conscientia non habet dictamen moraliter certum, quia dictamen certo, et ex conscientia invincibiliter erronea ne quidem verum est; ergo &c.
Tandem Missionarius licite adit Barbaros, motus spe conversionis illorum, licet solum probabiliter tantum judicat se non peccatum non inducendi, quod iterum dic de chirurgo in

occultis partibus medentis: item de medico adhibente medicamenta dubia, cum certa desunt, quamvis primus tantum probabiliter judicet, se restitutum tentationibus; alter vero tantum probabiliter fructum, seu sanitatem aegroti speret; ergo &c.

Respondeo ad primum dato minori eadem actio simul, et semel eidem intellectui sub iisdem motivis, ac sub eadem ratione non potest exhiberi tanquam certo licita, et tanquam probabiliter illicita concedo minorem: sub diversis motivis, ac sub diversa ratione nego minorem, et cum propositione distincta minora nego consequentiam. In probabilismo vel attendimus motiva judicii directi, vel judicii reflexi si primum eadem actio poterit apparere tanquam probabiliter illicita si secundum et tanquam moraliter certo licita, ut patet ex numero 90. In hoc autem nulla est contradictio, quia non habetur affirmatio, et negatio ejusdem de eodem secundum idem. Sicuti nulla est repugnantia, quod haec propositio Deus existit sit objectum scientiae, et fidei sub diversa tamen ratione, seu attentis diversis motivis, scilicet divina revelatione, et naturali ratione.

102 Ad secundum omissa causali, utpote quae adaequatum ejus fundamentum non amplectitur, nego minorem; ad hujus probationem distinguo inter judicium proxime, et immediate dirigens, ac inter judicium remote, et mediate tantum ad operandum dirigens; et concedo, eum, qui in obscuris probabilitatem vere solidam, ac vere gravem assecutus est, praemissa diligentia sufficientem ad judicium mediate, ac remote ad operandum dirigens, secus vero ad judicium immediate, ac proxime ad operationem dirigens, sicuti et concedo tunc judicari posse actionem tanquam probabiliter licitam; secus vero tanquam certo licitam. Si enim judicium est tantum probabile aut probabilius, relinquit prudens dubium de liceitate, et honestate actionis, cum probabilitas non tollat, et excludat probabilitatem de opposito, ac proinde operans ex judicio tantum probabili, aut probabiliori de honestate actionis cum dubio agit, et sic non evitat periculum formaliter peccandi. Hinc ad secundam propositionem minoris probationem dico, quod licet judicium probabile secundum se, et nullis circumstantiis prudentiam alterantibus, sit judicium prudens; tamen additis circumstantiis, ut in casu, cum nempe est judicium proxime movens ad operandum, non est judicium prudens, utpote non excludens omne dubium prudens de illiceitate actionis.

103 Ad tertium concessa majori nego minorem operans enim ex conscientia invincibiliter erronea praeter judicium directum, tale V. G. hoc Licitum est mentiri, quando mentiendo fit impeditivum injusti homicidii, sed hic et nunc mentiendo fit impeditivum injusti homicidii; ergo hic, et nunc mentiendum, seu licitum est mentiri inquam, praeter illud judicium directum, saltem implicite, et virtualiter habet hoc alterum reflexum: Mentiens quando invincibiliter judicat esse mentiendum, non peccat, sed hic, et nunc judico invincibiliter mentiendum esse pro impediendo homicidio injusto, ergo hic, et nunc non pecco mentiendo. Atque hoc judicium, quo in casu mentiens tanquam regula proxima dirigitur, et est verum, et est moraliter certum.

104 Ad ultimum dico, Missionarium, Chirurgum, et Medicum non ideo non peccare, quia judicio illo probabili proxime diriguntur, sed quia sibi efformant dictamina reflexa moraliter certa. Missionarius quidem hoc, aut aequivalens: Licet se exponere pro salute spirituali proximi periculo remoto necandi, maxime cum speramus merito specialia Dei auxilia; sed

hic, et nunc me expono periculo remoto, pro salute spirituali pro-
ximi, et merito spero specialius Dei auxilium, ergo &c. Simile sibi
efformat Chirurgus. Medicus autem hoc ducitur dictamine. Vbi
desunt remedia certa, honestum est 2dum regulas artis adhibere
incerta, quæ desperatis sæpè profuerunt, sed hic, et nunc sum
in tali casu; ergo &c. Quæ dictamina sunt moraliter certa.

Ad nonnulla alia solvenda, notabis primò, etiam
105 rudes suo modo sibi possibili, licet confuso sua dictamina mo-
raliter certa efformare: Interroganti enim, cur hoc, vel illud
faciant, promptè respondent: Quia hoc peccatum non est. Quia
bonum opus est. Et ecce suum dictamen moraliter certum, et quo
modo in suis actibus non peccant. Notabis 2dò, hominem bonâ
fide operantem, ac legis divinæ studiosum posse esse saltem negati-
ve certum, se in suis actionibus non procedere ex persuasione solùm
culpabili; sicuti et per adversarios admitti debet, cum quis di-
ctamen probabilius sequitur, nec affirmant et hunc contra
peccare: et hinc corruit argumentum Gonzalez. Notabis tertio,
et ultimò, dictamen moraliter certum ità afulgere debere ope-
ranti, ut si vel hoc tantum desit, utpote cum sit regula pro-
xima moralitatis actus, hoc ipso actio sit mala, juxta illud
Bonum ex integra causa: malum ex quolibet defectu. Et hinc ce-
dit sequens paritas. Vt opus sit malum, non requiritur, ut dicta-
men de malitia sit moraliter certum; ergo neque, ut sit bo-
num requiritur, ut dictamen de bonitate sit moraliter certum.
Sed jam ad conscientiam dubiam, et perplexam.

Articulus Secundus.

De conscientia dubia, et perplexa.

§. I. De dubij naturâ, ejusque divisione.

106 Dubium est suspensio intellectus non potentis se deter-
minare pro alterutra contradictionis parte, adeóq; veluti in
æquilibrio hærentis inter duo contradictoria, aut contraria
ipsi proposita, quin alterutri parti assentiatur, aut dissentiat.
Quare dubium consistendi non debet cum apprehensione utriusq;
oppositæ partis, neque cum mera veritatis inquisitione
in hoc vel illa parte, quia sæpis ~~[illegible]~~ qui in rebus fidei
tentantur, et etiam pro sua instructione de veritatibus re-
ligionis inquirant, hoc ipso de fide dubius esset, ac peccaret.
Quod non est dicendum. Dubium enim propriè tale apprehensio-
ni, et inquisitioni in utramque partem superaddit aliquam
dispositionem animi, qua ità ferimur in rem propositam
vel saltem virtualiter reputamus rem esse incertam, ac proin-
de à judicio abstinendum. Et per hoc patet, quid sit conscientia
dubia. Conscientia scilicet dubia tunc habetur, quando intellectus
ità anceps, et incertus manet, ut veluti fluctuet inter oppos-
ta extrema, quin uni determinatæ parti tanquam veræ, aut
falsæ assensum, aut dissensum præbeat, quia rem incertam
judicat.

Et hoc dubium bifariam contingere potest.
107. Primò ex defectu motivi sufficientis ad judicandum, cum scilicet
intellectus ob insufficientiam motivorum ad assensum moven-
tium fluctuat inter extrema opposita. Et tunc tale dubium
vocatur negativum, quod certè distinguitur à pura nescientia

Hoc enim habetur, cum pro neutra parte habentur motiva, nisi valde levia pro assensu, aut dissensu V.g. pro his judicijs; stellæ cæli sunt pares: stellæ cæli sunt impares: In dubio autem negativo proprie dicto vel talia motiva levia habentur, vel superadditur fluctuatio, et tanquam incerta res saltem virtualiter judicatur. Secundo id contingere fit, vel ex eo, quod motiva licet sint gravia, tamen intellectus hæret, et anceps manet vel propter eorum æqualem vim moventem, vel ratione voluntatis nolentis intellectum applicari, licet motiva sint inæqualia. Et tunc dicitur dubium positivum.

28 Insuper dubium dividitur in dubium juris, et dubium facti, in speculativum, et practicum. Dubium juris est, quo dubitatur de jure aliquo, lege, præcepto, statuto, consuetudine, vel quacunque obligatione. V.g. dubitatur, an lex lata fuerit a legislatore; an fuerit promulgata; an hunc, vel illum casum comprehendat; an hic et nunc in his aut illis circumstantijs obligat, vel an vero nulla tali lege, præcepto [illegible] libertas ligata sit. Cui dubij generi plures subjunt dubium de valore actus, videlicet cum dubitatur, an Baptismus collatus in aqua rosacea sit validus; an talis contractus sit usurarius. Dubium facti est, cum de existentia alicujus facti dubitatur V.g. an homicidium sit secutum, an Horæ canonicæ sint recitatæ; an votum fuerit emissum, an peccatum sit confessum. Sed Et hoc facti dubium aliquando mixtum esse fit cum dubio juris, adeo ut et simul sit dubium facti, et dubium juris, ut si quis dubitaret an votum emiserit, an matrimonium legitime contraxerit, hic ac proinde dubitet an teneretur votum adimplere, debitum reddere, ac etiam illud petere possit.

29 Dubium autem speculativum illud est, quod versatur circa rem præscindendo ab ejus operatione, vel saltem a circumstantijs, quæ actionem ipsam comitari solent. Ut si quis dubitaret An baptismus collatus in nomine Christi sit validus? An testamentum carens solemnitatibus a jure requisitis sit validum? An qui percusserit clericum non gestantem clericalem habitum, in excommunicationem inciderit. Sed Dubium vero practicum est, quod versatur circa rem affectam omnibus circumstantijs, seu prout hic, et nunc operabilem, et in praxi exercendam. V.g. An hic et nunc liceat abstinere a sacro hoc die festo? hic et nunc tenear jejunare? hic, et nunc debeam rem hanc restituere? Sed Ubi obiter notandum est, quod licet dubium speculativum non semper inferat dubium practicum, ut patet vel ex eo, quod quamvis quis speculative dubius sit, an baptismus collatus in aqua rosacea sit validus, tamen in praxi in casu nempe quo urgeat necessitas baptizandi, et naturalis aqua haberi nequeat, est moraliter certus de liceitate talis baptismi. Hoc idem dic de dubitante de valore sui matrimonij, de possessore bonæ fidei dubitante, an res ab ipso possessa aliena sit quorum unus certus redditu reddere tenetur; alter vero restituere non tenetur Attamen tanquam certum habendum est, ad licite operandum contra tale dubium, ac licite illud deponendum in praxi requiri rationem aliquam gravem, et efficacem, quæ tale dubium deponat, ac practice se resolvat. Alias enim contra rationem operaretur, ut meditanti patet: sicuti et requiri, ut dubium

illud speculativum sit invincibile, scilicet quod præmissum sit debitum examen ad rei veritatem dignoscendam, eaque dignosci non potuerit per moralem diligentiam adhibitam. His diligenter notatis, ac memoriæ mandatis ad controversiam de dubio, seu melius conscientia dubia descendamus.

Super conscientia dubia quæri solet à Doctoribus primò, qualiter peccat, qui cum tali conscientia operatur, ac quomodo ea deponenda sit: 2do, quam partem amplecti debeat, cui etiam post præmissum necessarium examen ad rei veritatem dignoscendam adhuc dubium perseverat. Et hinc quomodo intelligenda sint canonica principia: In dubiis tutior pars est eligenda. In dubio melior est conditio possidentis: In dubiis non præsumitur factum. 12:

§. 2. Resolvitur primæ difficultas.

110 Propositio. Non licet operari cum conscientia practicè dubia de honestate, aut inhonestate operis, seu actionis hic et nunc faciendæ: ac proinde taliter operans semper peccat pro ratione materiæ ac dubii. Est certissima apud omnes sententia, quæ 13 patere debet ex dictis num. 92. et 93. quoad primam partem. quoad alteram verò ex dictis sub numeris 41; 42; 43; et 44. Et ulterius probatur hæc posterior quoad primam partem. Operans ex conscientia practicè dubia exponit se formali, seu morali periculo violandi præceptum, ac legem Dei, neque operatur ex certa persuasione liceitatis, ac honestatis sui operis, patet de se, et propositio: sed qui operando se exponit formali, seu morali periculo violandi præceptum et legem Dei certò peccat juxta illud Ecclesiastici 3. Qui amat periculum in illo peribit: item qui non operatur ex certa persuasione liceitatis, ac honestatis sui operis certò peccat juxta illud Apostoli Rom. 14. Omne quod non est ex fide peccatum est; ergo &c. Accedit, quòd is, qui cum tali conscientia agit, parvi facit amicitiam Dei, quæ certè exigit, ne præferamus voluntatem, atque commodum nostrum ejus voluntati, ac suæ legis observantiæ; operans autem cum conscientia dubia præfert voluntatem, ac commodum suum voluntati Dei, ac ejus legis observantiæ, siquidem in pari casu semetipsum præfert; agit ergo contra Dei amicitiam; ergo peccat.

111 Hinc fit, etiam operantem cum conscientia speculativè dubia peccare, nisi prius talem conscientiam ex-[illegible], solidaque ratione deponat, sibique dictamen morale certum, et ultimò practicum efformet. Dubium enim speculativum regulariter secum trahit dubium practicum, nisi ex aliqua 14 circumstantia deponatur. Sic ex-quo Baptismus in aqua [illegible] [illegible] est speculativè dubius, est etiam practicè talis, nisi accedat circumstantia necessitatis, et carentia aquæ naturalis: Porro qui agit cum conscientia practicè dubia peccat; ergo &c.

Fit 2do, tali persistente dubio practico neminem operantem teneri vel se resolvere, et dubium deponere, vel verò tutiorem partem eligere, et in hoc sensu accipiendum est absolutum [illegible] principium: In dubiis tutior pars est eligenda. Quia videlicet tunc dubium deponatur, pars dubiis [illegible] parti, quæ tutior dicitur, opposita non [illegible] [illegible] Siliter [illegible] [illegible] non efformando dictamen moraliter certum, quod certe [illegible] [illegible] operandum requiritur, ut diximus [illegible] [illegible] [illegible] dubium speculativum perseveraret, nec per dictamen practicum morale [illegible] deponitur, quia etiam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

relegas num.os citatos 41; 42, 43, et 44: quibus addas doctrinam num.i 46. non se obstringere videbitur multiplici peccati genere, qui cum dubio practico agit, quorum unum sit contra legem vetantem agere cum periculo formali peccati, alterum vero contra praeceptum prohibens peccatum, quod in dubio apprehenditur, quia nempe eadem, et una est lex prohibens peccatum, ac formale illius periculum. Quod tamen cum aliqua exceptione intelligas, ut est in casu, quo quis tenetur speciali praecepto ad aliquid addiscendum, ut sunt mysteria fidei, decalogi praecepta, proprii status munera, seu obligationes &c. Qui enim haec negligit discere, ac deinde cum dubio operatur duplici se obstringit culpa.

12\. Neque dicas. Quis licite eligit exercitium unius contradictoriarum partis, etiam quando utraque est vere, et solide, et etiam aeque probabilis, ut Probabilistae docent; sed in casu taliter operans est positive, et practice dubius; ergo &c. Respondeo et dico, neque Probabilistas concedere, posse aliquem licite eligere alterum ex contradictoriis utrinque solide, aut etiam aeque probabilibus, nisi practice se resolvat per dictamen moraliter certum, scilicet reflexivum, quale num.o 90 explicavimus et hinc argumentum nobis favet.

13\. Quaeres ergo quomodo dubitans practice se resolvere debeat, antequam operetur?

Respondeo, juxta Doctores omnes tum probabilistas, quam Probabilioristas haec duo necessario requiri. Primum est, quod dubium speculativum, seu practicum, quod habet, sit invincibile: idest tale, ut adhibita debita, et pro conditione personae, materiae ac circumstantiarum morali possibili diligentia in veritate inquirenda, qualem num.o 55: et 79, desupponimus, nihilominus dubium perseveret. 2dum est, quod, tali praemisso examine, ac omni affectu animi deposito, rationes et momenta, quae pro licitate, et honestate actus stant, expendat; adeo ut nisi vere gravia, ac solida sint, ac proinde prudentis assensum mereantur, ab actu abstinere eligat, sin vero talia invenerit, ad prudentia principia se convertat, ac suum dictamen practicum saltem reflexum efformet modo supra num.o 90. explicato, si partem benignam amplecti velit; si vero a lege stare velit, hoc vel aequivalens eliciat: dico, et nunc mihi licet facere, quod nulla lege mihi prohibetur, quinimo legi satis conforme, atque ob ipsa mihi praeceptum existimo, et prudenter judico, quod hic et nunc mihi licet operari, secundum audire &c. nulla lege mihi prohibitum est quinimo legi conforme, atque ab ipsa mihi praeceptum esse existimo et prudenter judico, ergo &c.

14\. Verum advertendum, Probabilioristas contendere, dictamen moraliter certum efformari non posse, adeoque neque operantem, seu dubitantem se practice resolvere posse pro parte benigna, seu libertati favente, ubi rationes et momenta sint aeque gravia tam pro, quam contra ipsam legem; quod a fortiori existimant ubi validiora sunt pro ipsa lege, licet caeteroquin et vere fortia, et valida sint quae pro libertate militant; concedentes solum pro libertate stare licitum esse, cum majora habentur pro ipsa momenta. Contrariam omnino sententiam Probabilistae totis viribus suam tuentes sententiam, ut infra videbimus. Quicquid interim de hoc sit, tanquam certum tene, resolutionem de qua loquimur, practicam esse debere, atque a prudentiae regulis derivari. Et ex his

§. 3. De electione partis tutioris.

115 Praesens difficultas exigit, ut ad trutinam, et examen revocetur principium, seu regula canonica: In dubijs tutior pars est eligenda, ante, et derivata ex Cap. Ad Audientiam de Homicidio, Cap. Significasti, Cap. Petitio tua pariter de homicidio, ubi statuitur, ut certo in irregularitatem incidisse, qui dubitat, se justa causam 18
homicidij jam secuti. Pro cujus axiomatis intelligentia, ut certo ab incertis secernantur, plura notare oportet, et primo, hic quaeri an praedictum principium importet praeceptum, an vero tantum consilium, adeo ut dubius de honestate, aut inhonestate operis faciendi licite, et prudenter se resolvere in dubijs nequeat, nisi tutiorem partem eligendo, et aliter faciens reus peccati fiat. Quod praefatum procedit de dubio positivo, de quo lorica tu disputare invario doctores. et aio maxime, quod negatio dubitans rationem gravem, et solidam non habet, unde pro libertate se resolvat quae, ratio gravis, et solida sane requiritur, ut supra ostendimus. Secundo notandum est, sententiam aliquam bifariam
116 dici posse tutiorem, positive nempe, seu absolute, et comparative. Primo est, et positive tutior dicitur, cum unica secura est, ut quando pro lege satis probabilis ratio habetur, nonnisi autem tenuis 19
et valde infirma pro libertate. Sive vero sententia comparative tutior dicitur, quando utraque quidem tuta est, sed ab utraque abest periculum formaliter peccandi, ita tamen ut una ex illis secundo etiam periculum materiale legem Dei violandi evitatur, sic sententia asserens sufficientiam attritionis ex solo poenarum metu, aut turpitudine peccati supernaturaliter cognita etiam absque amore initiali concepta, cum actuali sacramenti susceptione est tuta; attamen tutior est opposita requirens etiam amorem Dei initialem. Et in hoc sensu comparativo nempe, intelligendum est canonicum principium, quod et locum habere fit in casu, quo in utraque parte apprehenditur periculum peccati formalis, minus tamen in una quam in altera parte, ut patet cum sacerdos invitus 20
vel moribundus dubio perplexus, et dubitaret, se peccare tam administrando sacramentum ob suspicionem irreverentiae quam non administrando, quia ex charitate se ac [illegible] extrema, tunc in hoc casu eligenda ea pars est, in qua minus peccandi periculum apprehenditur juxta dicta num. 0? ac proinde sacramenti administrationem, cum hoc tanquam minus malum, ut revera est, quinimo nullum in re est, communiter apprehenditur ab indocto.
117 Et ex his fit, axioma illud, ut supra diximus, primo continere praeceptum in casu dubij practici, cum quis dubitans impotens est, aut non vult se resolvere, ac conscientiam dubiam deponere. Quod idem dic etiam, cum dubium est speculativum, et secum trahit dubium practicum. Ratio hujus est, quia nemo rationem habere conscientiam anticipitem, sed non moraliter certam quam ad licite operandum requiri ostendimus. 2do habere rationem praecepti, cum moralis diligentia ad dubium deponendum praemissa non est. Sicuti etiam cum vel sola lex est una solida tamen probabilis, nulla autem ratio gravis pro libertate militat, vel etiam cum certo lex nos ligat, et dubium est circa ablationem et solutionem ipsius obligationis, aut comprehensionis casus hujus, vel illius sub tali lege. Primum patet ex eo, quod

taliter operans est in culpabili negligentia se certiorandi de veritate, ac proinde ejus ignorantia culpabilis est, ac vincibilis, et hinc periculo peccandi formaliter se exponeret: 2do etiam quia imprudenter, idest absque ratione gravi contraveniret legi, ac contra ipsam operari vellet. Tandem et 3tio, quia in dubijs melior debet esse conditio possidentis, ut in sequentibus ostendemus.

18 Tertio pariter sequitur, predictum principium preponderare preceptum, quando pro una parte habetur possessio bonæ fidei, aut alius titulus, cui ipsa lex favet, pro altera vero parte nonnisi ratio militat. Sic in jure Canonico Cap. Dominus de secundis nuptijs statuitur, quod transiens ad secundas nuptias nondum certus de morte uxoris propriæ, adeoque solutionis primi matrimonij, quod erat, et forte adhuc est in possessione, graviter peccat, et evadat possessor malæ fidei in 2do matrimonio, ut proinde nequeat petere debitum, et si petat, contra justitiam prioris matrimonij peccat. Contra vero uxor quæ bona fide contraxit, etiamsi post diligens examen dubitare pergat debitum petere possit, ~~cui possit presumere pro matrimonij valore~~ usque dum constat oppositum. Quod tamen neque de ipsa dicendum foret si mala fide, idest cum dubio a principio contraxisset.

19 Sequitur 4o, citatam regulam esse preceptivam quando aliunde adverit preceptum tutiorem eligendi, v.g. si superior precipiat obediendum esse legi etiam incertæ, et dubiæ ad vitandum aliquod incomodum, cui obnoxia esse sit pars minus tuta. Ratio est, quia licet incomodum, quod in electione partis minus tutæ invenitur, de se non possit pendere obligationem sequendi tutiorem, ex justa causa tamen sit superior id precipere, et aliquando ad id precipiendum se teneri existimare. Et hoc pacto Theologi, et Canonistæ exponunt, et interpretantur Cap. Ad audientiam, Cap. Significasti, et Cap. Petitio tua, Tit. de Homicidio superius citata. Ubi addendum etiam preceptum esse sequendi tutiorem partem, si quis ad hanc voto, aut speciali contractu se obligaverit.

20 Sequitur tandem, axioma illud contrarie preceptum in ijs dubijs, ubi existimatio, ac bona fides non faciunt casum, sed aliunde est obligatio, et finis non aliter, quam per verum, et reale factum, obtineri sit; ut est in rebus necessarijs necessitate medij ad salutem, ut sunt fides, Baptismus, penitentia etc., item in administratione, aut susceptione sacramentorum, nec non porrectione medicinæ dispersione causæ, aut alijs hujusmodi casibus. At ratio est manifesta, quia licet quis invincibiliter ignoraret mysteria fidei, invincibiliter crederet se esse baptizatum, vitam suscepisse penitentiæ, sacramentum vero administrasse, aut suscepisse ipsa sacramenta cum debita materia, forma, intentione etc. si id tamen prestitum non fuit, revera non confert medium ad salutem necessarium. Baptismus, penitentia, aut aliud sacramentum, corporalis salus non consequitur etc. Atque ex his constat in relatis casibus partem tutiori oppositam practice tutam non esse, ac proinde si quæ ex ijs capitibus desumpta opponantur contra casus, in quibus utraque pars tuta esse sit, ad rem non esse. Quales casus sunt omnes ij, in quo existimatio facit casum; in quibus videlicet bonitas, aut malitia actus pendet ab ipsa conscientia recta, aut erronea, invincibili, aut vincibili etc. Atque ex his ad statum questionis, pro quo

121 Notandum est tertio, quod tanquam certum tenetur à Probabilistis, quod à probabilioristis supponi, et admitti certum est* praeceptum non esse sequendi tutiorem, quando vel sententia libertati favens est unica, solaque probabilis, aut probabilior; sententia autem legem asserens, et stimans vel non est probabilis, vel minus probabilis est; quia secus in damnatum Rigorismum, ut infra ostendemus, praeceps via aperiretur: Alterum est, in moralibus eam viam tutam dici, et esse, per quam periculum formaliter licet non materialiter peccandi excluditur; quod accidere, certum est, ubi invincibiliter, seu diligentia morali adhibita, malitia ignoratur, hancque solum in nostris moralibus actibus extra casus supra enumeratos sequi nos teneri quia secus ignorantia invincibilis à peccato non excusaret, quod ab ecclesia damnatum est in Jansenio. Huic commentum non est asserere, et teneri tanquam tutam sententiam aliquam licet ejus opposita tutior sit, et dicatur 2do, Controversia tota est hoc punctum devolvitur, an quando lex non est certa, sed dubia tantum, teneamur sequi tutiorem, seu stare pro lege, licet contra legem militent rationes graves, et momenta talia, ut si non ponerentur in illo conflictu, prudens esset, et etiam tutum stare pro libertate (intellige semper extra casus supra exceptos). Negante axioma illud sit de consilio tantum, et non de praecepto adeo ut habito illo dubio possit dubitans se prudenter resolvere ad benigniorem sequendam sententiam. Et in hoc acriter inter se pugnant Probabilioristae, et Probabilistae, primi praeceptum asserentes, alij vero tale praeceptum omnino Negantes. Sed quid in tanto conflictu agemus? Placet momenta utriusque afferre sententiae ut unusquisque, quod sibi verisimilius videbitur, eligat. Hic Primo sit sententia, et fundamenta Probabilioristarum.

* etiam nec Probabilioristas (a quibus et de Rigoristis tum vividis tamen mitibus, de quo infra)

XX et ibi quidem ut rationes illae et momenta in illo conflictu suum absolute pondus non amittant.

§ 4. Propositio, et sententia Probabilioristarum.

122 Axioma canonicum: In dubijs tutior pars est eligenda comparativè sumptum praeceptum continet etiam in materijs ubi agitur tantum de licito, aut illicito, et sententia libertati 123
favens non est unica probabilis, aut probabilior sententia stante pro lege. Ita Probabilioristae omnes.

Fundantur primo potiori ex auctoritate sacrorum canonum et SS. Patrum. Et primo Can. Ad audientiam, Cap. Significasti, et Capite tertio tuo de Homicidio summus Pontifex declarat clericum dubium de Homicidio ut à se patrato tanquam irregularem reputandum esse, ac proinde ab officio sacerdotali abstinere debere, allegans pro ratione, ac fundamento resolutionis praefatum principium, inquiens in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, ac proinde tanquam certum supponens illud praeceptum continere praeceptum: si enim tantum consilium contineret efficax non fuisset ratio, cum libertas, seu immunitas et irregularitate esset in possessione. 2do Cap. Illud de Clerico excommunicato ministrante, pronuntiat summus Pontifex, deponendum esse, si ante absolutionem ministravit licet ex sola fama sua, et communicationis consius fuisset, ac verumtamen non omnino certus, reddita ibi ratione: Quia in dubiis via tutior est eligenda, et si de lata in eum sententia dubitaverit debuerat potius se abstinere, quam sacramenta ministrare. Porro si esset solum de consilio in dubijs tutiora eligere non ita se gessisset summus Pontifex, propter rationem allatam talem ...

1 Innocentius III
et Gregorius IX.

Innocentius III
[illegible]

adeo gravem injungendo, ut poena gravis gravi delicto supponat,
quod non comittitur opera de consilio tamen non exequendo. 3tiô
Cap. juvenis de sponsalib. Alexander III. decernit, juvenem, qui puel-
lam nondum septennem duxit, sponsalia ut ipsa contrahendo, ac forte
consumare tentavit, nec potuit, ac postea vel quia puella illa
mortua fuit, vel ab eo recessit, illius consobrinam duxit in ma-
trimonium, debere ab hoc posteriori matrimonio tanquam irrito
seu nullo separari ratione impedimenti publicae honestatis. quod
impedientantum jam dubium erat, eo quod dubia erant priora spon-
salia, utpote ante septennium contracta, ex quibus jam prohibitivum impe-
dimentum incurrendum erat. Addita ratio. Quia in ijs, quae dubia sunt
quod certius existimamus, tenere debemus: Verumverò nisi in dubijs
esset praeceptum tutiora sequendi, id statuere, et mandare non
potuisset praefatus summus Pontifex, cum, ut dixi, tale impedimen-
tum publicae honestatis dubium erat, ac aderant motiva gravia
credendi fuisse nulla, ex eo quia jam sponsalia ante septennium
nulla sint, nisi malitia aetatem suppleat, et supplere non
praesumatur, cum sit quid facti, nisi manifeste oppositum pro-
betur. ac sponsalia nulla defectu rationis, qui defectus ante sep-
tennium habetur, nullum impedimentum publicae honestatis indu-
cant; et secundum matrimonium pro validitate, pro quo certe judican-
dum erat, cum pro eo in casu dubij de valore standum sit juxta
cap. Licet et quodam de Testib. et Attestat. Si ergo dubium impe-
dimenti solvit matrimonium, vel saltem ejus induxit separationem,
à fortiori in dubio de lege, contra quem nulla lex est, pro ea
standum erit. Quo respexit Clemens V. Cap. exivi de Verb. Signif.
ubi in decisione quorumdam dubiorum ait: In ijs, quae ad sa-
lutem animae respiciunt, pars securior tenenda est. Quibus consonat
et S. Augus. Hom. 41, et refertur Cap. Si quis autem in fine,
de poenitent. Distinctione septima. inquiens Tene certum, dimitte
incertum. sed certum est stare pro lege in ejus dubio; ergo etc.

123 Fundam 2do ponunt hanc rationem. Primo. Constitutus
inter duo mala, quorum alterum est necessario eligendum, debet eli-
gere minus; ergo a fortiori cum dubium est, unum esse illicitum, alterum
verò certò licitum est, hoc debet eligi. 2do. Sequeretur in du-
bijs nunquam praeceptum esse tutiorem. cum semper dici posset
libertatem possidere; hoc autem certò falsum est, ut patet ex
dictis in apparatu; ergo etc. 3tiô Quando de facto aliquo dubi-
tatur, an ei annexa est aliqua obligatio juris naturalis, aut positi-
vi, debet necessario dubitare de liceitate talis facti; ergo
et quando dubitatur de jure; sed qui dubitat de liceitate
aut illiceitate suae actionis, operando peccat, ergo tenetur tutiorem eli-
gere. 4to Omnis prudens in temporalibus negotijs eligit tutio-
rem partem. V. G. sciens viam A. securam esse à latronibus, ingrede-
retur viam B. asperando à latronibus infestam, imprudens esset.
item sciens medicinam hanc certò sanaturam relinqueret, et
sumeret probabiliter tantum sanaturam, suae vitae, merito iniquus
merito censeretur; ergo et qui viam tutiorem et certam suae
salutis aeternae desereret, et incertae se comitteret, quod certò
praestat, qui in dubijs pro libertate vult stare: 5tô. Quis à
longè videns aliquid se moveri, et dubitans an sit homo an
bellua, imprudenter agit, et reus homicidij fit, si sagittam jaculetur,

hominemq: occidat. Quod dic de Hortulano projiciente supra murum lapidem, ~~occidente~~; ergo a pari, si non a fortiori etc. Cto. Ex lege charitatis tenemur observare, quantum per vires nobis licet, Dei mandata: juxta preceptum: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo etc.; sed hoc non praestat eligens minus tuta in conflictu tutiorum; ut patet; ergo etc. Tandem, ut alia omittam, Qui honeste vult operari, eam debet eligere opinionem, quae nullum dubitandi locum, saltem prudentem operanti relinquit; sed talis est sola opinio tutior; ergo etc. Haec sunt praecipua Probabilioristarum fundamenta in subjecta materia. Videamus Probabilistarum solutiones.

ac illam transeuntem hominem

§.5. Solutio rationum Probabilioristarum

125. Respondent ad primum Probabilistae, nempe ad Canonum, et legum auctoritatem, argumentum ab illis petitum satis esse infirmum, et quod attinet ad Capitulum Ad Audientiam, Capitulum Significasti, et Capitulum Petitio tua De Homicidio, reponunt, Praefatos summos Pontifices merito irregularitatis sententiam protulisse in Clericum de Homicidio voluntario dubium, non quia judicaverint in dubiis tutiorem esse praeceptum esse sequendam, sed quia prudentiae regulis satis consonum existimaverint, in dubio, praesertim in tali materia, nempe in qua reverentia divinis mysterijs debita id exigere videbatur, in dubio, inquam, tutiorem partem esse eligendam: Quod superiori satis est ad legem tanquam justam, et sub poena etiam obligatoriam condendam: Quippe cum ad legem condendam sufficit superiorem justa, ac rationabili causa moveri. Quod vero in canonibus praedicti Pontifices praedictum principium tanquam legem praecipientes tenuerint, patet vel ex eo, quod juxta jura ipsa in materiis, nempe ab irregularitate distinctis praedictum principium locum non habet. Sic siquidem jura clamant in dubio delicti reum absolvendum esse, ut habetur regula Favorabiliores 168 ff. de regul. juris, et regula Cum sunt eodem tit. in 6, ubi habetur Cum sunt jura partium obscura, reo favendum est potius, quam actori: et Regula juris 49 in 6. In poenis benignior est interpretatio facienda. et Regula 15 juris in 6. Odia restringi, et favores convenit ampliari. Et proinde Doctores, inter quos Sanchez Lib. 1 in Decalogum Cap. 10, docent, dubitantem post moralem adhibitam diligentiam de contracta excommunicatione, aut alia censura, vel etiam irregularitate tam in dubio juris, quam in dubio facti liberum a censuris judicandum esse, excepta ea quae est ex Homicidio effectu jam secuto seu certitudine de Homicidio habita, et dubio versante circa causam ejus homicidii secuti. Et hinc patet, quomodo relatum in objectis canonibus reponendum esse inter eos de quibus Lib. 1. Decretal.

nempe ex homicidio contracta

126. Ad Capit. Illud De Clerico excomm. reponendum episcopum illum de quo ibi Innocentius III. loquitur, non ideo deponendum fuisse, quia in dubijs juxta sensum praesentis difficultatis tutiorem non elegerit partem, sed quia non praemissa sufficienti diligentia ad veritatem inquirendam ad investigandum videlicet, an Episcopus Magdeburgensis cui summus Pontifex mandaverat, ut eum moneret, ut, nisi intra viginti dies ad ecclesiam suam quam sine licentia summi Pontificis reliquerat, alienamque inhabitaverat rediret publice excommunicandus foret, in eum jus ferendi haberet excommunicationem,

excommunicationis sententiam, qua deinde in eum sententia lata, ac ad eum per famam delata, noluit ei obedire, sed divina etiam solemniter facere, et celebrare perrexit, nullo jam examine praemisso; ex quo patet Capitulum illud ad rem non facere; cum et nos concedamus, nisi quis prudenter se resolvat ad partem tutam, quae prudentia abest, dum debitum rei examen non praemittitur, tutiorem esse eligendam. Ad Capitulum juvenis de sponsalibus dicunt, illud

27. probare nimis, et etiam contra Adversarios; probat enim, etiam contra matrimonium, quod est in possessione, opinione obligatione, quae ex justitia est, dubium valoris praevalere debere: quod neque adversarii dicere audent. Quare Capitulum illud est difficillimae solutionis. Nihilominus Sanchez Lib. 1 in Decalogum Cap. 10 num. 15 relatis duabus responsionibus Doctorum, quarum prima est, quod stante dubio illo Pontifex voluit ob periculum esse judicare contra matrimonium in priorum sponsalium valorem, adeo ut deinde cessante dubio matrimonium posterius possideret: Altera vero est, quod matrimonium illud nondum erat consummatum, et ideo summum Pontificem justissime dissolutionem ejusdem dispensando, ut dissolveretur, Sanchez inquam, illis duabus responsionibus relatis, quas et ibidem solvit, primam nempe, quia et periculum erat, inveniebat in separatione, et dissolutione matrimonii propter justitiam redditionis debiti, secundam etiam, quia ne verbum quidem in dicto Capitulo habetur de consummatione, aut non consummatione, neque de dispensatione dicti matrimonii, alteram subdit solutionem, quae verior videtur. Erat itaque dubium non illud de sponsalium validitate, cum ipse conatus ad copulam in puella illa licet nondum septennio clara ostendebat malitiam supplere aetatem sicuti certum est supplere in ipso matrimonio, adeoque certum erat contraxisse praedictum juvenem impedimentum publicae honestatis, ut tradit Pagiontus in Capit. juvenis in fine. Tales enim conjecturae concurrerunt, ut plenam ostenderent malitiam. Quare summus Pontifex non dixit, ut dubiis tutius esse sequendum, nam tutius erat stare pro valore matrimonii; quia videlicet pro ejus valore semper standum est donec constet oppositum sed dixit, certius tenere debemus. Appellat autem priora sponsalia, quia non constabat praedictam puellam post septennium consensisse, vel etiam quia omnimoda certitudine non constabat modo necessario ante septennium consensisse. Constabat certitudine sufficienti ad judicanda valida ipsa sponsalia. ut proinde merito matrimonium cum consobrina dictae puellae, postmodum contractum nullum, et invalidum fuerit judicatum. Ex hinc patet rem nullitatis matrimonii fuisse unicam tutam, ac proinde non facere ad rem praesentem dictum capitulum.

Aiunt ex Panormitano, et communi, juvenem illum fuisse septennio majorem, et puellam illam fuisse septennio proximam et quando juvenis est septennio major, et puella proxima septennio, ac communiter tradunt, oriri impedimentum publicae honestatis, ideo conatus aliquo modo dubitandi sensum esse certo in casu nostro propter attentatum copulae.

128 Tandem quod attinet ad Clementem V, sunt qui exponunt verba ejusdem consilium, non autem Praeceptum praescribere, ut vel patet ex verbis, quae ibi inseruntur de vitandis graves conscientiae remorsus, per severiorem quo rediderat impositum inducti, aut nimium delicati multi eorum sunt: vel etiam, quia inde secundum benignam partem solvit dubium jam ipsi propositum, quod erat: An praedicti Fratres Minores sub praecepto teneantur ad consilia Evangelica. Dici tamen dicendum sit, mentem summi Pontificis fuisse, in dubio practico nondum resolubiliter, et prudenter deposito, tutiorem esse eligendam; ut exponunt alii: quod Probabilistis non contrariatur ut dicto, a praesenti difficultate ex capitulo, ut num. 117. responderimus.

Ad verba ex S. Aug. objecta dicunt ea pariter exponenda esse de dubio practico, aut etiam de dubio attingente valorem actus, quia videlicet ubi agitur de valore actus V.G. sacramenti, medicina certa, seu tutior est in dubiis præferenda, ut pariter 120 annotavimus. Hinc

x ut consulunt tantum significant, vel etiam si respectu continereant ..

Cæterum Aug. in 120 loquitur de eo, ut ... qui ... ad ... vitæ, dicens quæ ... tenetur ... non ... pariter

Ad primum argumentum a ratione petitum concessa majori negant consequentiam. Responsio est, quia eligens majus malum in conflictu minoris mali, etiam dum alterutrum eligere debet, consentit, et vult expresse illum malitiam apprehensam, ac proinde in malum quod malum et vitabile consentit, illudque libere eligit: contra eligens, pensatis omnibus, diligentique præmisso examine, partem minus tutam in conflictu etiam tutioris vult, et eligit actum, quem sibi licitum, ac permissum prudenter judicat, ergo non peccat... Ad secundum negant majoris sequelam. Nam obligationem et ipsi sequendi tutiora concedunt in totis casibus supra in prænotatis expositis..... Ad tertium dicunt, neque in dubio facti, neque in dubio juris, in sensu difficultatis, sequi dubium practicum, quando præmissum est debitum examen, et attenta momenta contraria, quibus operans utique possit prudenter judicare non adesse præceptum obligans ad tutiorem partem eligendam.

130 Ad quartum omittunt alii, et negant consequentiam. Responsio est manifesta: Nam in casibus in argumenti allatis, aut aliis similibus, idem damnum sequitur, sive error meus sit vincibilis, aut invincibilis, sive formalis, sive materialis tantum, neque est aliquid, per quod removeatur periculum talis damni, V.G. opinio mea, qua judico viam non habere latrones, me non reddit securum, si revera in ea via habeat latrones, quia latrones removere non sit, neque facere ut sint latrones, quia latrones non noceant: è contra in via salutis, et in negotio animæ ubi agitur tantum de licito aut illicito, habeo aliquid, per quod removetur periculum damni, seu peccati formalis, quod solum vitare tenentur, quia supposita vera, ac solida probabilitate opinionis faventis libertati, et ignorantia invincibili legis contrariæ, prudenter efformo dictamen conscientiæ reflexum moraliter certum, ut diximus num. 89. 90. et 91.

131. Ad quintum respondent, argumentum probare nimis. Probat enim, quod sicut venator, etsi probabilius existimavit, à longe se moventem esse feram, nihilominus peccavit sagittam jaculando; ita et peccent probabiliorem eligens sententiam pro libertate stantem. Idem esse in casu Hortulani, cui certo lapide ... non licet, quamvis numerum illos transeuntem probabilius judicat. Hinc ... attingunt, quia videlicet in ... casibus ... sumus in materia, ubi existimatio non tollit casum seu opinio venatoris, et Hortulani non aufferat periculum ... vulnerandi, ... non possit, et ibi non sit ... opiniones etsi forte sint speculative probabiliores, ... probabiles quidem sunt: contra in casu præsenti ... simus in materia ubi existimatio tollit casum, seu opinio tollit periculum formaliter peccandi, dummodo sit prudens, seu gravibus, solidisque innixa rationibus. Cæterum et prædictus venator et Hortulanus ... rei veritate certiorari possunt, ... alter clamando contra ... in casu ... tatis in quo supponitur veritatem non posse inveniri. Hinc ignorantia venatoris, et Hortulani vincibilis est; secus vero ... ignorantia.

... tenentur ... ad ... movere ... charitatis ... in ... non ... secundo quia

132 Ad sextum pariter dicunt argumentum probare nimis quia secus et ... actus amoris ... teneremur. Quapropter concedunt nos teneri quoties ... gravem ...

cum moderamine tamen aliquo, observare Dei mandata, idest facere, quod volunt à Deo cognoscimus, et vitare, quidquid dictis oppositum est amentes, atque adeo, quo Deum offendi agnoscimus: negant tamen, nos tamen observare Dei praecepta, quantum absolute, et simpliciter possumus, quia saepius teneremur in solitudines nos recipere, et liberius, et tranquillius Deo servire, ac quisque ad actus etiam intensissimos charitatis teneretur quod non est dicendum. Porro qui eligit partem tutam omittendo actionem, est moraliter certus, se Deum non offendere, et non omittere, quod à Deo praecipitur; quia saepius tuta non est; ergo &c.

Tandem ad ultimum negant, opinionem tutam in conflictu tutioris relinquere prudentem dubitandi locum: licet enim praedicta opinio de prudens dubium non excludat, si motiva directe spectantur, illud tamen excludit si ad reflexa momenta recurramus, ut supra ostendimus: sufficit autem, ut ratio proxime movens ad operandum praedictum dubium excludat, ut pariter supra num. 89 probavimus. Hactenus Probabilioristarum praecipua momenta; nunc

§ 6. Momenta, et rationes Probabilistarum contra supra positam Probabilioristarum sententiam.

133 Fundamentum petunt primo Probabilistae ab Auctoritate S. Canonum, et Summorum Pontificum. Et primo Alexander III. Capit. Si vir de cognat. spirit. decrevit, conjugatos, quorum alter scienter, vel ignoranter de sacro fonte proprium filium suscepit, separandos non esse, inquiens = Consultationi tuae taliter respondemus, quod quamvis generaliter sit institutum, ut debeant separari, quidam tamen humanius sentientes, aliter statuerunt. Ideoque nobis videtur, quod sive ex ignorantia, sive ex malitia id fecerint non sunt ab invicem separandi, nec alter alteri debet debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci = jam vero sententia matrimonio favens neque tunc probabilior tenebatur à Summo Pontifice, cum ipse profiteatur fuisse contra generaliter institutum, et se talem humanius sentire, adeoque potius libertate uti aliqua in decidendo; ergo &c.

2do. Caelestinus III. Capit. Laudabilem de Frigidis conjugatis ob frigidam rationem simul coire impotentibus concedit triennium experientiae, modo certi non sint de absoluta impotentia, nulla facta mentione de eo quod majorem, aut minorem, aut aequalem habeant probabilitatem de certatione impotentiae, atque inde utrumque dimisit dubitantes de impotentia: et Innocentius III. Capit. Inquisitioni de sent. excom. conjugi dubitanti de matrimonii sui validitate, jus facit et petendi, et reddendi debitum, si ex levi, et temeraria credulitate judicat, deinde ad pastoris consilium conscientiam deponat: reddendi autem solummodo, si id ex probabili, et discreta credulitate, ad certitudinem tamen non [illegible] aestimat, seu detinetur = cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili, et discreta, quamvis non evidenti, reddere quidem, sed petere non debet = Etiamsi ergo conjux probabilius crederet matrimonium suum esse nullum, adhuc debitum reddere debet, et quidem contra legem certo prohibentem coire cum non sua. Quinimo Lucius III. Capit. Dominus de secundis Nuptiis mandat conjugi dubitanti de morte prioris conjugis nulla facta distinctione graduum probabilitatis, reddere debitum uxori bona fide petenti. Ubi notandum est bonam fidem, et certitudinis probabilitatem non potuisse reddere majorem, primo quia si uterque conjux dubitat, nemo reddere, aut petere debet, ut docet communis sententia, rationes non facit, ut certus de nullitate matrimonii reddere possit debitum. Quamvis ergo minor sit probabilitas validitatis, et major invaliditatis debitum conjux reddere debet petenti, licet jam agatur, de transgrediendo lege, fornicationem vetante; ergo &c.

Tertiò, ut omittam alios, d. Leo Capit. sicut quædam dist. 12. hæc
habet = In ijs, quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id noveritis sequendum,
quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum
inveniatur adversum = et Urbanus VIII, ut refert eruditissimus P. Biner
in apparatu ad jurisprudentiam parte 1 cap. 2 pag. 268, respondit, Missio-
narios in India posse procedere cum conversis ad fidem Catholicam secun-
dum sententias probabiles, ipsis magis favorabiles. Quid clarius pro sententia pro-
babilistarum unquam dici, aut excogitari potest? Hinc concludendum
cum S. Antonino parte prima tit. 3. cap. 10. §. 10. dicente: eligere viam tu-
tiorem consilij est, non præcepti: Alioquin oporteret ingredi religionem,
in qua tutius vivitur, quam in mundo: Quod idem, et fortè robustius re-
petit part. 2. tit. 1. cap. 11. de contractu quodam Montium Florentiæ, de quo
tunc graves exortæ erant quæstiones, et variæ opiniones, inquiens = Quidam
autem volentes probare contractum esse illicitum, inducunt illud: In dubijs
tutior pars est eligenda. Respondetur, hoc esse verum de honestate et me-
riti majoritate, et non de salutis necessitate quoad omnia dubia. Alioquin
oporteret, omnes religionem intrare, cum tutior via sit, quam in sæculo
remanere, et istud, scilicet religionem intrare, utique consulitur, non
præcipitur = Hactenus inclytus Angelici Præceptoris discipulus. Ubi no-
tabis, contractum illum saltem juxta plures tunc tanquam illicitum pris-
se habitum, et nihilominus sanctum Doctorem asserere, principio illo
in dubijs tutior pars est eligenda, tanquam illicitum probari non pos-
se; ergo &c. Fundamentum 2dò desumunt ab ipsa ratione, et primò: Principium
134. hoc In dubijs tutior pars est eligenda: locum non habet, seu præceptum
non continet, sed consilium tantum in materia justitiæ: siquidem juxta
communissimam Doctorum sententiam in materia justitiæ locum habet alte-
rum: In dubijs melior est conditio possidentis; ergo neque illud
locum habet, seu præceptum continet, sed consilium tantum loquen-
do de alijs virtutibus. Siquidem ideò prædictum canonicum principium: In
dubijs melior est conditio possidentis: locum habet in materia justitiæ,
non verò alterum: In dubijs tutior pars est eligenda: quia in casibus
utrobique est incertum, et pro una parte certa est possessio: sed
etiam in materia aliarum virtutum in casibus est pro utraque par-
te incertum, et possessio pro libertate est certa: cum enim præ-
ceptum sit libertatis moralis restrictio, in priori ad præceptum erat
ipsa libertas, quæ proindè possedit, et restrictio non supponitur
quousque præceptum restringens certum non est. Hocque omni
patet. Nam libertas utrum ad aliquid faciendum, aut omittendum
contra decretum principis possidet, nec limitata supponitur
usquedum de lege Principis non constat. Quod et communi mo-
do loquendi ostenditur, quo voluntas vera possidere dicitur suam
libertatem, et volenti imponere obligationem aliquam onus
probandi incumbit; ergo &c.
2dò. Idem in utroque foro est judicium ferendum
quando actoris non innititur falsæ præsumptioni, nec judex sententiam
agentem in reum damnat, ut docet Sanchez lib. 1 in Decal. cap. 10 n.
pro sua sententia allegans Baldum, Sotum, Navarrum, Covarruviam, Silvest-
rum cum Cardena, Vasquez, Suarez, Laymann, Salas: Sed in foro autem exter-
no veritate examinata, et cognito, quod res dubia sit, et obligatio, nemo
adstringitur, sed pro libertatis possessione judicatur: quia favorabi-
lior est causa rei, quam actoris, et actore non probante plene, reus
est absolvendus, juxta regulas juris num. 125 relatas; ergo &c.
3tiò, missis pluribus, quæ infra afferemus, argu-
unt ab absurdo: Dato enim, quod in aliquo probabili casu præcedentes
præceptionem prædicti canonicum est unica In dubijs tutior pars est

est eligenda, eadem ratione dici posset contineri praejudicium, licet opinio libertati favens est probabilior, dummodo opinio stans à lege sit vere solideque probabilis: hoc asseri nequit, utpote cum damnatus Rigorismus sequeretur; ergo dici Prob. sequella majoris: ideò in primo casu praesumptio est asserendum, quia tunc dubium est libertatis jus, et ejus possessio est dubia; sed aliud in secundo casu jus libertatis est dubium, ejus dubia possessio: nam in oppositum habetur certitudo gravis id negandi; ergo dici.

§. 7. Solutio momentorum Probabilistarum.

135: Ad primum petitum ex sacris Canonibus, ac summorum Pontificum auctoritatem Probabilioristae respondent, summos Pontifices in casibus illis decidendis secundum probabiliorem sententiam processisse. Et quod attinet ad Capit. Si vir sua cognat. spirit. P. Paulus Gabriel Antoine dicit, Alexandrum tertium probabilius censuisse praedictum conjugatum nullum contraxisse impedimentum saltem quoad redditionem debiti ex ratione graviori in ipso canone relata, quia videlicet si ignoranter id facit, ignorantia eum excusabat: si vero ex malitia, ut nempe tali pacto subtraheretur à debito reddendo, ratione talis doli alter conjux non privaretur jure suo: Ut proinde merito summus Pontifex existimaverit talem casum sub generalibus statutis non comprehendi. Et hinc plures Canonistae, ut praefatus Auctor loquitur, verbum illud humanius volunt significare idem ac hoc: aequius, ac rationabilius; proinde asserunt permissum solum tali conjugi redditionem, non vero petitionem debiti; quod secundum alii volunt forte res concessa, cum nulla in ipsis canon faciat distinctionem. Quae si non placet responsio, dic, summum Pontificem, plenitudine suae potestatis usum fuisse, ac aliquid de vigore canonis antiqui abstulisse. . . .

136. Ad Canit. Laudabilem de frigidis Conjugatis, pariter respondetur ex doctrina laudati P. Antoine nihil concludi posse contra Probabilioristas. Licet enim minus probabilis sit opinio de cessatione impedimenti valente, vel sub fine triennii, probabilior tamen est sententia favens experimento, quinimo est moraliter certa. Cum enim certum sit in dubio pro valore matrimonii standum esse, cum illud bona fide contractum est, certum pariter esse debet Ecclesiam posse concedere tempus necessarium ac opportunum iis, qui bona fide contraxerunt, ne in dubio vel ipsum matrimonium dissolveretur, quod non licet, vel ipsi taliter contrahentes spoliarentur omni suo jure, ac ponerentur sine necessitate, et culpa in periculo incontinentiae; Quapropter summus Pontifex Caelestinus III in supradicta decisione opinione absolute, ac simpliciter minus probabili non processit, sed probabiliore omnibus quae spectanda erant, perpensis.

at opportunum (unde est triennium)

137. . . . Ad Canit. Inquisitioni de sent. excom. dicunt summum Pontificem secundum tutiorem, ac legi faventem sententiam respondisse. Lex siquidem justitiae est conjugem debitum reddere debere conjugi petenti: in meo autem justitiae bona fide possidens ob dubium superveniens spoliandus non est juxta regulam In dubiis melior est conditio possidentis. Et hinc merito magis laudatus summus Pontifex inquit: Debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet: quoad usque videlicet perseverabat practicum dubium, et non deponeratur. Atque haec eadem est responsio ad Canit. Dominus de secundis Nuptiis, ut meditanti patebit.

138. Facilior est responsio ad Canonem Sicut quedam dist. 24. de Leonis, sicut et ad responsionem Urbani VIII. atten

ac, tum respondent primo, textum illud probare nimis si in rigore ver-
borum accipiendus esset nam in adversariorum doctrina duo contradicto-
ria ex obligatione sequenda essent. Textus enim habet, id sequen-
dum esse, quod neque scripturis, neque decretis sanctorum Patrum adversatur
per adversarios autem certo, neque opinio favens legi, neque opinio favens
libertati est tunc contraria scripturis, ac decretis Patrum. utraque ergo
sequenda esset, et quidem ex obligatione. Quod est absolute falsum. Cae-
terum negant, opinionem minus tutam, minusque probabilem non adver-
sari scripturis, ac doctrinae Patrum, cum scripturae continuo praecipiant
christianam prudentiam in actibus nostris habendam, peccati periculum fu-
giendum, maxima cura Domini praecepta servanda, ac continuo ca-
vere arctam esse viam, quae ad caelum ducit, quamque pauci ingre-
diuntur. Et sane hoc christianus ita debet se gerere in actibus suis, ut
sine formidine prudenti de peccato operetur: quam formidinem
certe non excludit opinio minus tuta, minusque probabilis in con-
flictu probabilioris pro praecepto stantis: ex textu ergo illo nihil
contra probabilioristas colligi potest, sed potius ex illo illorum sequi-
tur sententia. Ad secundum, nempe ad illud ex Urbani VIII res-
139. pensione assumptum, respondet P. Thyrsus Gonzalez quem sequitur
P. Daniel Concina, ex dissertatione cujusdam docti Professoris Je-
suitae adversus historiam, et oppositionem ex P. del Hecho desump-
tam a P. Favillo, a quo deinde doctrinam oppositam mutuatus est
P. Biner, nihil confici posse, potissimum ob tria, quae adversus ea
dictam historiam in sua dissertatione posuerat, et expendit laudatus
Professor. Primum est, nullum documentum a P. del Hecho, sicut neque
a P. Favillo, et P. Biner afferri, quo rescriptum illud Urbani VIII
authenticum esse ostendatur. quinimo ex ipsa expositione a
Joanne Lugo dicto Pontifici facta oppositum colligi, utpote cum
historiae auctor non Pontifices, sed propriis verbis respon-
sum ipsius Pontificis ponat: Alterum est, eo rescripto etiam
admisso, nihil doctrinae Probabilioristarum adversum doce-
ri: Tertium est, interpretationem Pontificiae declarationis, quam
Favillus, alii probabilistae exhibent vanam esse, et commentitiam.
Hoc autem dato nihil ex illo Urbani VIII responso probatur
contra sententiam Probabilioristarum. Qui dissertationem illam
legere cupit, legat Thyrsum Gonzalez dissertatione 14. Cap. VII. Tractatus
Theologici de recto usu Opinionum Probabilium, aut etiam P. Danielem
Concina Lib. 3. de Probabilismo dissertatione 8. Cap. 8.
Quod ad S. Antoninum spectat, respondent ad primum
140. textum, illum ad rem non esse. Nam S. Doctor ibi loquitur de scrupu-
losis, ut patet ex verbis quae ad objecta verba praemittit, nempe
ex his = Solet autem impedire proportionem scrupulositatis sen-
tentia aliquorum auctoritatem non bene intellectorum; et
ideo declarandae sunt, ut illa, quae habentur extra de sponsalibus,
et matrimonio, scilicet In dubiis tutior via est eligenda,
pro ut est quod scrupulosus eligit viam rigidiorem. Sed et hoc res-
pondetur, quod eligere viam tutiorem consilii est &c. = Ex quo
licet colligere scrupulosos, nempe ratione levium, et nullius gravis
momenti rationum ac sempertam, quod tutiorem eligere teneantur
eo non teneri; minime vero qui vere dubitat, seu pro utraque
parte rationes aeque ponderantes habet sed pro honestate, et pro
inhonestate operis faciendi, ut patet ex his quae continuo subjun-
git S. Doctor. Agens enim de dubitante, et cum tali quod culpae
reum damnaris, si scienter agat in eo quo dubitat esse mortale,
tali dubio permanente, subjungit = Sed si dubitat leviter

quis per modum simplicis, sicut dubitat, seu formidat habens opinionem de aliquo, quia ita inhaeret ipsi sententiae, quod tamen formidet de opposito; sic agendo contra tale dubium non peccatur dum adhaeret opinioni alicujus doctoris, et habet rationes probabiles, pro ipsa magis, quam pro opposita opinione = Ne ergo quis peccet in dubijs,* eligere debet eam partem, pro qua graviores rationes militant, atque adeo probabiliorem. Quod clarissimis verbis deinde tradit eodem §. 10 regula 7. §. 2. docens, posse haberi conscientiam bonam, etiam ubi est opinionum contrarietas, si talis conscientia et credulitas efformatur de eo, quod credit, tanquam de probabiliori parte. Ex quo patet, quid dicendum sit ad secundum textum ex eodem S. Antonino desumptum: idest in dubijs tutiorem partem eligendam non esse, adeoque neque praedictum contractum ex obligatione fuisse omittendum ab eo, qui illum tanquam probabilius licitum tum ob intrinsecas rationes, tum ob plurium sapientum auctoritatem judicabat, adeout neque de opposito dubitaret.

* juxta S. Antoninum

141. Ad fundamentum a ratione derivatum respondent, et ad primam: nonnulli negant, communiter tamen concedunt omnes, at negant consequentiam, ac disparitatem assignant, primo a subjecto virtutis justitiae, aliarumque virtutum. Subjectum siquidem justitiae sunt res temporales, quae cum hominum subsint potestati, homines legislator ex rationabili causa jus in unum transfundere potest, alterum privando: quod etiam constat in dubia causa in possidentem dominium transferendo ob bonum publicum, nempe ob publicam pacem, ac tranquillitatem. Contra aliarum virtutum objectum est operis liceitas, et honestas, quae a potestate humana non dependet, praesertim loquendo de ijs, quae ex natura sua vel bona, vel mala sunt. Ac proinde ut libertati jus tribuatur possessionis, hoc debet esse a potestate summa Dei, quod dici non potest, cum potius ut diximus lex divino-naturalis obstat, saltem ea, quae dictat in dubijs tutiorem partem esse eligendam. 2do. Principium illud: In dubijs melior est conditio possidentis, locum tantum habet, ubi par est causa. Quis autem audebit dicere, parem esse causam Dei, et creaturae? non habet ergo locum dictum axioma in alijs virtutibus a justitia distinctis. Tandem quia falsum est, in dubijs libertatem possidere ubi agitur de licito, aut illicito, ut infra dicemus, verum lex ipsa possidet: in dubijs ergo standum est pro lege etiam ex eodem principio: In dubijs melior est conditio possidentis.

142. Ad 2dum negant paritatem majoris instituti pro ..., ac dicunt id tantum verum esse in dubijs facti, et ubi agitur de poena infligenda; secus vero in dubijs, ubi agitur de licito aut illicito. Et rationem disparitatis assignant; quia judex sequens benigniorem partem, ubi agitur de admissione culpae aut meriti, reus exponit se solum periculo non condemnandi reum vel solum puniendi infra meritum, quod non est per se, et intrinsece malum. Sequens vero oppositum exponit se periculo condemnandi innocentem, quod est intrinsece, et per se malum: contra sequens partem tutiorem legi faventem tantum abest, ut malum operetur, ut potius bonum agat: sequens vero benignam, seu libertati faventem exponit se periculo contraveniendi legi praecipienti, sicque peccati, atque peccat. Hinc patet secundus regulam juris: In obscuris minimum est sequendum: odia restringi, et favores convenit ampliari: cum sint partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori &c.

143. Ad ultimum respondent, id non sequi, quia opinio tutior minus probabilis respectu minus tutæ probabilioris non remanet apta movere ad prudentem assensum; cum ejus motivum tanquam absolute leve tunc in illa comparatione intellectui exhibeatur, et impotens ad prudenter dubitandum, ac proinde prudenter contemnitur, et intellectus perinde se habet, ac si illud menti non observaretur. Hactenus de canonico principio: *In dubiis tutior pars est eligenda*: Nunc ad aliud: *In dubiis melior est conditio possidentis*.

§8. Expenditur Canonicum Principium *In Dubiis melior est conditio possidentis*

144. Usque modo Probabilioristarum, et probabilistarum dissidium de Principio: *In dubiis tutior pars est eligenda*; inspeximus nunc quæ jurgia inter eos nata sint de alio: *In dubiis melior est conditio possidentis*: examinandum suscipimus. Eo quidem progressu hactenus inter Doctores de eo principio disputatum est, ut neque de eo tractando in oppositas sententias Probabilioristæ, et Probabilistæ abierint, sed et inter hos laxiores dissidium natum sit, alii illud ad justitiæ materiam limitantes; alii vero ad quamcumque virtutem extendentes. Quapropter ne ab instituto deflectamus, utrorumque placita, et momenta in medium cum eorum solutionibus afferentes, sed prius ut rem perspectam faciamus, nonnulla, quæ intelligentiæ status quæstionis præmittimus.

145. Proposito itaque primo, conveniunt inter se Doctores possessionem malæ fidei, sive cum dubio, et absque titulo nequidem apparenti inchoatam, et continuatam, in possidente, qui et reus in jure dicitur, quia vindicat contra eum valida lis intentatur, titulum non tendere, quo in causa dubia se defendere, ac tueri possit contra actorem, a quo lis nempe intentatur. Cujus enim non est, quamquam cum suo dubio, et iniquitate commodum reportare. Ut hinc ut possessio titulum fundet necesse est, ut saltem sit bona fide incepta, et cum titulo saltem apparente, ut emptionis, donationis, &c., nec contra eam hic et nunc stat ratio clara, et evidens titulus, certo ostendens rem non esse suam, sed alienam. Atque hæc sola est titulus, ratione cujus possessor præfertur alteri contendenti, ubi ambo causam, in qua supponuntur æquales, habent: ac propterea non major, aut æqualis probabilitas facit jus clarum retinendi, sed ipsa mera bonæ fidei possessio. Hinc sensus axiomatis est: Quando neutra pars sufficienter probari sit, ut ex ipsa probatione pro qua parte jus sit, clare constat, possessoris bonæ fidei causa debet sustineri, cique rei dominium adscribi.

146. Proposito 2do. quidquid aliter senserit Adrianus, post... asserit, tanto subducenti examine, si adhuc dubius possessor remaneat, rem restituere debere, quia in dubiis tutior pars est eliganda. Et Sotus in 4 de justitia Q. 5. A. ultimo prope finem, et Marianus ... Sadesmo 2. 2. part. 4. Q. 18. A. 1. Dub. 14., ubi docent, possessorem teneri jure ratione dubii rem dividere tamen cum persona, de qua dubitat an ejus sit, et si hæc ignoratur, cum pauperibus, propter iniquam, inde se facile conveniunt Doctores, præfatum axioma eruendum ex regula juris 65 in 6. In pari delicto, vel causa potior est conditio possidentis et ex regulis juris 128 In pari causa possessor potior haberi debet. Sunt habitæ in rebus justitiæ, ubi post præmissum necessarium ... dubii, ac diligens examen ... veritas non sit, et æquales sunt actores, et reus, seu possessor, præsertim possessionis titulo, militat ratio. Fieri autem primo post præmissum pro rei merito debitum ac diligens examen. Et quidem ex ... causa, seu ratione, et primo,

quia si suborta dubitatione an res tua sit, diligentiam necessariam adinvestigandi non
adhibeas, hoc ipso te exponis periculo manifesto justitiam violandi, quae
exigit unicuique jus suum reddi. Ubi obiter notandum, quod praedicta
investigatione durante, non potes uti re, quae usu consumitur,
alioquin frustra dominus quaereretur. Licet alioquin posses uti illa,
quae usu non consumitur, animo tamen solvendi pretium vero domi-
no, si inveniatur, deductis jam expensis necessariis. Quia videli-
cet tunc nulla domino fieret injuria, nec ipse esset rationabiliter in-
vitus. Ergo praedictam diligentiam, et examen praemittere debes, quia
juxta communem sententiam, si omittas investigare dominum, quando ipse
comparere posset, et ea de causa postea non compareat, evadis malae
fidei possessor, propterea quod omittis facere id, ad quod ex ipsa
justitiae virtute tenebaris, et adeo pro qualitate dubii rem, et fru-
ctus ejus restituere teneris. Quidquid aliter senserit [illegible]
Rebellus de Oblig. justitiae tanquam probabile censens, tunc dubi-
tantem, ac necessarium examen omittentem non esse malae fidei posses-
sorem, neque restituere teneri; esto et ipse contrarium tutius, et pro-
babilius reputet.

147 Dixi 2do et appellas pro actore, et reo militare
rationes. Si enim possidens post praemissam debitam diligentiam
adhuc ita dubitat, ut magis propendeat, ac probabilius rem alienam
esse existimet, quam suam, juxta Salonium, Bonney, Valentiam,
Aquinum, Coninck apud Salas de conscientia dubia Tract. 1 disp. 3.
puncto 2do, quibus accedit Lugo in Respon. Mor. lib. 1 dub. 9, nec
non Tavillus in Reg. 2. 56. num. 19, tenetur rem pro qualitate du-
bii in partes dividere, si divisibilis sit, sin indivisibilis sit, recom-
pensationem alia re, aut pretio facere. Hi rationem reddunt, quia
tunc non est par utriusque partis, seu actoris, et rei conditio, et cau-
sa, quam tamen principium supponere videtur, utpote innixum regu-
lis juris suprà relatis. Contra ipse Salas citans Vasquez, Sanchez,
in Decalogum, et solos probabilius censet, tunc nullam restitutionem
seu compensationem faciendam, modo moralis certitudo pro
actore non stet, licet reus, seu possidens etiam minus probabi-
liter teneat, et possit rem esse suam. Quia ex natura tribuit posses-
sionis praesumptionem cum probabili ratione conjunctam praeponderare de-
bet rationibus omnibus non plane convincentibus. Atque hoc ratione [illegible] Lo-
nus Theologus nimirum censet, possessorem bonae fidei licite rem posse
se retinere, si pro petitore sit argumentum tantum probabile, etiamsi
ipse possidens nullum argumentum ne probabile quidem habeat,
quia vindicat contra jus certum possidendi, quale est bonae fidei
possessio, non nisi certitudo praevalere sit

148 Ubi et idem Salas cum Vasquez, Cumenia,
Perez et utroque Sanchez advertit, dubium possessorem bonae fidei
post praedictum diligens examen nescientem, de qua an sua
sit, dubitat, retinere, sed etiam alienare posse, cum hoc tamen cau-
tela, ut si ad eis vendendo extrahere velit, emptorem de tali
periculo monere debeat, si moralis adhuc supersit, communi
communicandum. Ratio primi est, quia inutilis esset possessio, si re
possessa uti non liceret, immo potius esset onerosa, si res intac-
ta retinere deberet. Ratio vero secundi est quia si venditur
res vitiosa, et periculo exposita, ut commonente do-
mino vero et emptore itaque extrahatur. Quo vitio detecto
facile dominus [illegible], vel saltem minori
pretio tantum emere vellet. Atque [illegible], totam difficultatem
[illegible] ac [illegible] [illegible], de quibus [illegible]
quaeritur an in ipsis locum habeat principium [illegible] melior
est conditio possidentis. Et in hoc maxima est inter [illegible]
ctores tam Probabilioristas quam Probabilistas dissensio, cujus prae-
sentiae, ut arbitror, causa est, quia non conveniunt in assignanda po-
sitione in dubiis pro libertate, aut pro lege et hinc

§9. Propositio prima.

149 In materia justitiae possessor bonae fidei in aequali saltem dubio post praemissam debitam, ac sufficientem diligentiam, cujus res sit, rem retinere potest; atque ideo habet locum axioma: in dubiis melior est conditio possidentis. Ita Doctores fere omnes tam Probabilioristae, quam Probabilistae contra solum Arragonium, aliosque paucos. Fundamentum: Possessio bona fide inchoata est sufficiens titulus, ratione cujus in pari causa, seu in pari dubio judex licite et juste rem possessori adjudicare potest, imo debet, juxta citatos juris regulas: in pari delicto, vel causa potior est conditio possidentis. In pari causa possessor potior haberi debet: quibus consonant hae duae aliae. Cum par delictum est duorum, semper oneratur petitor, et melior habetur possessoris causa. Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius, quam actori; ergo etiam possessio bona fide inchoata est sufficiens titulus, ratione cujus in pari causa, seu in pari dubio possessor licite et juste potest retinere rem, quam possidet, etiamsi etiam post diligens examen aeque dubitet, an sua sit an aliena. Certe non videtur existere in possessore ad legitime possidendum majorem titulum exigi, quam in judice ad illam ei adjudicandam. Cui doctrinae consonat, quod habetur in Capit. Si a sede de Praebendis in 6, ubi dicuntur, beneficium eodem die a Summo Pontifice, vel ejus legato uni collatum, et ab Episcopo alteri, ei adjudicandum esse, qui possidet, praetermisso eo, qui non possidet, si ignoratur, cui primo facta fuit collatio. Quod si neuter possideat, eum praeferendum, cui Summus Pontifex contulit. Ubi notat Glossa possessionem esse, et haberi titulum praelationis; ergo etc.

Confirmatur. Qui in pari dubio possidentem bona fide re spoliaret, ei injuriam faceret, ut patet; porro ei injuria nulla fieret, nisi jus possidendi haberet. Cum enim non sit aliud juris violatio; ergo etc. Accedit primo, quod in paritate causae deficit efficax ratio mutationis, ergo res manere debet in eo statu, in quo antea erat; ergo erit possessoris. Secundo, quia occupatio rei quae nullius est, sufficiens titulus est dominium acquirendi; ergo et legitima possessio, seu possessio bona fide inchoata est justus titulus retinendi rem, usque dum dubia est proprietas rei. Tandem tertio quia in pari dubio possessor est superior actore, quia distinctum titulum habet; ergo actori praeferendus est, ergo etc.

§10. Propositio secunda.

150 In materia justitiae tantum, non vero in alia virtutum materia in pari dubio post sufficientem diligentiam ad veritatem inveniendam adhibitam, melior est conditio possidentis: atque vero in aliis virtutibus a justitia distinctis semper in aequali dubio standum est pro lege. Ita Probabilioristae omnes, et ex Probabilistis Vasquez, Salas, aliique apud Castropalaum contra communem Probabilistarum.

Fundamentum primo, petitur ex principio: In dubiis tutior pars est eligenda. Hinc ea, quae Probabilioristae assumunt pro certo principio tanquam propositionem continentem probandam, et hunc restringunt. Ideo potius ponunt, ut dicitur ad hominem, petitum nempe ab axiomate, de quo nunc disputatur et hoc, aut simili modo instituunt argumentum: Pendendo in utramque partem disputatur, an actio aliqua sit permissa, an sit prohibita divina lege, et dubium utrobique est aequale, tunc lex divina possidet; ergo si in pari causa, seu dubio melior

est conditio possidentis, tunc pro lege standum est, adeoque Principium Aud. In dubiis melior est conditio possidentis. in providebo non favet libertati. Prob. ans. Hoc, et creata libertas est essentialiter subjecta Dei Dominio, ac legi aeternae et divinae, et Deus est liber ad concedendum homini, quod vult dominium in actus suos, et ad permittendas, quas vult actiones, adeoque homo nullum dominium habet in actus suos, nisi quod a Deo ipsi concessum est, sicuti nulla actio ipsi permissa est, nisi quae sit juxta aeternam, et divinam legem; ergo Deus, sicuti et ejus aeterna lex possidet, quo-adusque constat Deum tale dominium concessisse; sed quando aequale dubium est tam pro lege, quam pro libertate, certo non constat Deum tale concessisse Dominium, aut permisisse oppositum ipsi legi, quae tanquam dubia concipitur, ergo &c. Confirmatur, quod essentialiter Dominus semper possidet ratione suorum jurium ac legum in essentialiter servum, ejusque actus, quousque servo innotescat exemptio; sed Deus est essentialiter Dominus hominis, ejusque libertatis, et actuum, et homo est essentialiter servus, neque homini per aequale dubium innotescit exemptio; ergo &c.

Confirmatur. Si Paulus v. g. ex sua mera libertate, ac liberalitate Antonio omnium bonorum suorum dominium utile concederet, exceptis tamen quibusdam paucis fundis, ac dominio directo, et alto sibi reservato, nihilominus Paulus possessionem haberet in fundos exceptos, verum etiam pro ipso possessio staret, si inde dubium Antonio insurgeret, an hic vel ille fundus sit ex exceptis, nec certiorari posset, an sit in numero non exceptorum, ac proinde peccaret Antonius nihilominus utendo [redacted] certo exceptis sed etiam si uteretur Paulo inconsulto, et stante dubio dubie exceptis; ergo cum Deus habeat altum Dominium in actiones hominum, et non cuncti homines subjecti sunt aeternae, ac divinae legi, haec possidebit non solum respectu actionum certo prohibitarum, verum etiam relate ad dubie prohibitas, quousque certo non constabit eas permissas, adeoque homo ita dubius peccabit dubiam legem violando.

151 Fundamentum est rationis. Non major est omnis vis hujus principii In dubiis melior est conditio possidentis in aliarum virtutum materia, ac sit in materia justitiae; sed praedictum canonicum principium in materia justitiae locum non habet nisi ubi pro utraque parte jus est aequale, et pro una certa est possessio, ergo neque in materia aliarum virtutum, nisi ubi jus est aequale, et pro una parte certa est possessio: sed quando dubium est aequale tam pro existentia, quam contra existentiam legis, pro libertate certa non est possessio; ergo &c. Omnes partes patent praeter minorem subsumptam, quae sic probatur. Quando dubium aequale est tam pro, quam contra legis divinae prohibentis existentiam, v. g. an extet lex prohibens contractum v. g. societatis, in quo ego pecuniam, alter operam impenderemus, in dubio disputatur, an simus liberi ad celebrandum sine culpa talem contractum, ergo de ipsa libertate ad contrahendum disputatur; sed quando de libertate disputatur, ipsa non possidet, ergo &c. ... Confirmatur. Quando aequale dubium est tam pro, quam contra existentiam divinae legis, in eo veluti lis quaedam intentatur, an jus Dei praevalere debeat contra creatam libertatem, an vero creata libertas contra ipsum Dei jus; sed tunc certo standum est pro jure divino: siquidem in dubio standum est pro superiore; ergo &c. Vide quoad substantiam P. Concina in Apparatu ad Theologiam Christianam Dogmatico-Moralem Tom. 2. de Conscientia Lib. 3. de Probabilismo Dissert. 8. Cap. 2.

Confirmatur 2do ab absurdis. Si in aequali dubio legis, ejusque contrariae libertas possideret, dicendum foret, quod in aequali dubio valoris testamenti in favorem ecclesiae, aut alterius piae causae, in pendubio valoris, ac nullitatis matrimonii, obligationis dandae dotis contractae, irregularitatis pro homicidio standum esset pro libertate, adeoque haeredem non teneri legato, conjugem matrimonio in malâ fide, quinimo et sequeretur, quod sicuti titulo possessionis quis praescribere potest contra alterius jus; ita et homo praescribere possit contra jus naturae; haec sunt quammaxime inconigma, ergo etc.

§ II. Probabilistarum ad haec momenta Responsio.

152 Respondent nonnulla cum Probabilistis juvat praemittere et primo Deum in tali statu hominem condidisse, ut vi libertatis suae à Deo sapientissimo, ac providentissimo donatae, ita liber sit in actibus voluntatis, ut nisi vel ipsi in se turpes sint, ac mali, et hinc natura prohibiti, vel aliunde prohibitio adveniat, à lege naturali, vel humana, liberum ipsi homini sit absque ulla culpa tales actus, aut eorum velle omissionem: ac proinde homo supponendus est liber, nedum libertate Physica, quae est immunitas à vinculo antes, insuperabiliter, ac invincibiliter alligante voluntatem nostram ad unum oppositorum absque Physica potentia ad alterum, ut in fide certum est, sed etiam habendus, ac dicendus est liber libertate morali, quae est immunitas à lege, ac praecepto obligante, et alligante ad unum, absque potentia morali ad oppositum, usque dum adveniat, ac innotescat lex ipsam voluntatem hominis ad unum ex oppositis aligans: Et hinc lex, seu praeceptum libertatem alligans, seu aliquid aut praecipiens, aut prohibens, supponit hominem in rem, saltem prioritate logica, liberum libertate morali, eo sane modo, quo (ut utar paritate D. Thomae q. 12. de veritate) funis, quo ad palum ligatur homo, ne moveatur, supponit hominem ad se movendum, et ambulandum liberum. Vi ergo suae libertatis Physicae homo est liber ad ponendos actus suos liberos, et quidem absque culpa, nisi accedat lex vetans, aut praecipiens actum, vel ejus omissionem, quae ipsi innotescat homini, atque adeo homo possidet contra legem, usque dum haec illi intimatur. Et hinc

153 Praemitto 2do, quamcunque legem, sive ea naturalis sit, sive divina, sive humana positiva, licet re ipsa à Legislatore sit lata, vim obligandi non habere, nisi post sufficientem intimationem, seu promulgationem patet, quia totius legis vim gratitio absque ejus legis cognitione haberi non potest, proinde ignorantia invincibilis à culpa potius excusarit. Haec porro intimatio, et promulgatio sufficiens ad obligandum non est, seu ut ipsa lex obligat, nisi certam legis faciat existentiam; enim incertis nemo parere tenetur, ut recte ajt Lactantius lib. 3. Stultissimi est hominis praeceptis eorum velle parere, quae utrum vera, an falsa sint, dubitatur, et ideo sanxit, quia nemo ad incertum vult laborare = Et Cap. cum in jure, §. 1. de off. et Potest. judic. Deleg. dicitur = Nisi de mandato certus existens, ex quo non cogans, quod mandatur = Et Glossa super caput cum ex ratione, ita, quo verius Pontifex definit in favorem libertatis obligandum ad minorem stiationem in dubiis obligationis veluti vaeum dedisset principium ad solas gratuitas obligationes regendas: Quae gratis sunt oblata, benigne sunt exigenda, sicut est universalius axioma respiciens in obligationibus libertatem operantis in dubiis liberum est sequi, quod magis placuerit. Et sane nullus sapiens, et aequus Legislator homo habuit ut verum, et quae legis

violatorem, qui factâ ad inquirendum necessariâ diligentiâ incertus est vel de ipsa lege, ejusque promulgatione, quinimo scit neque jurisperitos satis de ea constare, sed inter se dissidere. Quomodo ergo Deus Optimus maximus, cujus opera sunt miserationes, ut Psalmista ait, habebit ut reum legis violatorem, cui incerta est ipsa lex, ejusque promulgatio etiam post praemissum pro rei momento examen necessarium ad investigandam veritatem, quinimo videt plures sapientes, doctos, ac timoratos viros talem legem non admittere, sed negare? Hoc certè cum suavi Dei providentia, quae miserationibus non cohaeret.

Hinc sicuti quando certò constat de lege lata, ejusque promulgatione, ea certò obligat ad sui observantiam, ac ratione suae possessionis ligat liberum hominis arbitrium; quando vero non constat de ejus dispensatione, ac cessatione, licet graves insurgant dubitandi rationes contra ejus obligationem, ita et dicendum videtur, legem non obligare, ac voluntatem hominis non ligare, quando vero certò non constat eam esse latam, ac promulgatam, sed ob momenta satis gravia ea incerta manet, et dubia.

154 Praemitto 3tiò, ad libertatem moralem respectu hujus, aut illius actionis in homine adstruendam necesse non est, ut praeter libertatem physicam à Deo O. M. ipsi certò concessam insuper per signum externum, expressum, ac positivum ei certò innotescat divina voluntas illam actionem permissiva, adeo ut veluti ipsi homini dicatur: Tibi hanc, vel illam permitto actionem. Si enim hoc concedatur, et concedere oportet, amplius necessariam non esse legis praecipientis, aut prohibentis promulgationem, [illegible] sed necessariam esse divinae permissionis promulgationem, ac libertatis moralis ad actionem, adeoque ad cognoscendam libertatem moralem agendi, sufficit amplius quaerendum non esse, an lex obligans sit promulgata, sed an promulgata sit divina permissio ab obligatione solvens. Quando enim lex certò possidet, subditos obligat, donec promulgata sit dispensatio ab obligatione solvens, cujus obligatio non extinguitur ob solum dubium dispensationis, ut patet ex praecepto jejunii tempore Quadragesimae, praecipiente simul abstinentiam à carnibus, et lacticiniis, cujus praeteritam obligationem quoad lacticinia auferri à solo certo promulgatione permissionis constat. Ut ergo asseramus, hominem libertate morali respectu hujus actus liberam potiri, necesse non est, ut ipsi divina permissio per actum positivum promulgetur, ac intimetur, sed è contra ut dicamus eam destitutam, necessaria est promulgatio legis vetantis, aut praecipientis, adeoque homini libertatem moralem possidere, quousque lex praecipiens, aut prohibens intimetur. Quae intimatio, et promulgatio non habetur, quando lex incerta, et dubia manet, ut ~~certè~~ in praemissis ostendimus.

155 Praemitto ~~4tò~~, ex certa possessione libertatis moralis, quando vel ipsa lex, ejusque promulgatio est incerta, non laedi supremum Dei dominium, majestatem divinam, vel etiam non irrogari, subordinationem creaturarum ad Deum non perturbari, hominem cum Deo non aequari, ac veluti utilegislatorem, ut concludit Concina, non effici. ~~Libertas~~ Non enim sequitur quia ~~...~~ jam ~~...~~ laeditur supremum Dei dominium per ea, quae certò homini sunt permissa, vel etiam à fortiori per ea, quae solum probabilius permissa sunt, sicut ergo per libertatem moralem in his duobus casibus asserta divinum dominium non violatur, neque violatur in casu nostro, quia videlicet

sicuti liberum arbitrium non impedit, quominus ipse Deus de rationali creatura sicuti vult disponere possit, ita neque [illegible] moralis libertas efficit, ut creatura rationalis non remaneat ipsi Deo subordinata. Item non sequuntur alia, quia homo per exercitium actuum a Deo sibi permissorum nullam Deo injuriam irrogat, ejus subordinatio ad Deum non perturbatur, neque cum Deo aequatur, ac ubligator efficitur. Cum autem lex pro libertate, aut praeceptiva respectu hujus vel illius actionis homini non est sufficienter promulgata, ut in casu non est ex secundo praemisso[x], ergo &c. His praemissis, et suppositis

x exercitium actuum permissum est a Deo.

156 Respondent ad primum a ratione petitum, quod dicunt argumentum ad hominem, negato antecedenti, ad hujus probationem salvo anathemate retorquent argumentum in Probabiliorismo, et in dubia legis certae revocatione, dispensatione, aut cessatione, et quidem sic sed quando secundum probabile est legem esse latam, licet probabilius sit non esse latam, non constat Deum concessisse dominium, aut permissum oppositum ipsi legi, quae tanquam existens dubie concipitur. Item quando aequale dubium est pro, et contra revocationem, dispensationem aut cessationem, certo non constat legem esse obligatoriam, seu dubie existere; ergo &c. Hinc sicuti adversarii vel debent absolute negare, aut distinguere hanc minorem subnexam, sic probabilistae vel absolute negant, vel distinguunt adversariorum subnexam, homine nempe: sed quando aequale est dubium tam pro lege, quam pro libertate, etsi non constat praecise ex motivi, seu rationis pro lege, aut pro libertate existentis Deum concessisse dominium, aut permissionem [illegible] contra, ex vi libertatis physicae certo concessae, et ex vi defectus sufficientis promulgationis legis ac libertatem moralem tollendam ex quo nego subjunctam minorem, et consequentiam. Ratio distinctionis patet ex primo, et secundo praemisso. Et ex his patet, quid dicendum sit ad id, quod adducitur, in ea casu nempe homini contrahenti sano respectu Dei concessam [illegible] exemptionem, hancque ille irrotasse ex concessione libertatis physicae, et ex defectu promulgationis legis [illegible] libertatem coarctantis: quae promulgatio deficit cum ratio gravis, et solida saltem aequalis existens pro lege in favorem libertatis habetur.

157 Ad confirmationem praemissa retorsione in Probabiliorismo, in casu nempe, quo probabilius est legem non esse, quam esse latam concesso antecedenti nego consequentiam. Disparitas est, quia Antonius neque accepit a Paulo plenum, absolutumque dominium, sed hoc manet penes ipsum Paulum neque accepit liberam et absolutam dispositionem, et administrationem omnium rerum Pauli, quinimo ab ipso Paulo saeveram habet prohibitionem utendi aliquibus, et proinde nullum jus habet in res Pauli quousque nescit quaenam sint hae res, quarum usus sibi conceditur, merito ergo dicitur Paulum possidere in dubio, atque jus videri, si Antonius [illegible] dubio dubie exemptis utatur: contra homo in omnis habet a Deo liberum arbitrium, adeo habet verum dominium actuum suorum liberorum ubi legislator suo praecepto operanti sufficienter noto non exemit [illegible] aliquius actionis, [illegible] in aequilibrio rationum non habet expressam prohibitionem utendi actibus suis. Utinam esset [illegible] [illegible] [illegible] homo. Ha [illegible] uti actibus suis in gravi dubio legis, et in aequalitate rationum pro, et contra legem militantium [illegible] ergo [illegible], licet ergo Antonius agat contra possessionem Pauli &c. [illegible] id non [illegible] homo &c. Ubi et quaeras et adversario, quo intelligant, [illegible] verba [illegible] certo non constabit esse permissos: an videatur [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible], [illegible], et [illegible] si id intendat, negabis, ut in tertio praemisso ostenditur.

158 Ad 2dum[x] omisso sillogismo negant subsumptam minorem, ad hujus probationem proponunt consuetam retorsionem in probabiliorismo ex qua patet [illegible] [illegible] probabilioris [illegible] pro libertate contra legem. Item in dubia revocatione. et

x [illegible]

cessatione legis certò latæ, sic quando solidè probabile est extare legē prohibentē contractū v.g. societatis, in quo tunc licet probabilius sit talem legem non extare: item quando æquale dubiū est tam pro opiñem contra revocatione, aut cessationem legis certò latæ in casu in ... disputatur, an simus liberi ad celebrandū talem contractum, ad faciendū contra legē, seu à lege simus liberi; ergo disputatur de ipsa libertate ad contrahendū, et in 2do de ipsa obligatione legis; sed quando tunc, ergo tunc possessio sicut adversarius negare debet prefatam subsumptam, sic et eā ipsi Probabilistæ negant. Ratio negandi est, quia sicut quando certa est legis existentia, et dubia revocatiō, valet supposita certa legis possessione, solū inquiritur, et disputatur, an sit sufficiens ratio, et motivū exemptionis à lege. Item sicuti cū probabilius est legem non esse latam valet possessione supposita pro libertate, disputatur solū, an quis habeat sufficientem ratiōē, ac motivū non exequendi prefatam legem dubiam, ita in casu nostro libertati Titij, sive possessorio valido inquiritur, an per dubiā legem detrudenda ac sit à sua possessione, et adeò ipsi libertas etiā moralis, quæ ei Titijō sequitur, nisi præcepto coarctatur, sit ~~abjiciendo~~ et ~~offerendo~~ ob solum dubiū supervenientis; possidet ergo tunc libertas etiā moralis; ergo tunc.

159 Ad confirmatiōē omissa majori nego minorem, ad hujus implicitam probatiōē dico standū esse pro superiore, quando certò constat de lege lata, et solū dubitatur v.g. an sit justa, an sit revocata, an occurrerit dispensatio tunc, quia tunc possessio est pro superiore, ejusque lege. Secus verò cū dubitatur de ipsius legis existentia, ejusque ad obligandū sufficienti promulgatiōē, quia ... tunc libertas est in possessione.

nota hic si alio modo ... in casu ... inter ... et ... sit ... vel ... non ... non alter est ... possessionis ...

Ad alteram confirmatiōē negatur sequella majoris, et ratio negandi est, quia quod in non dubio favendū sit ... ac ... item doti, ac ... in dubio homicidij ... sit tanquam irregularis, ac ... titulo possessionis contra aliū in malâ ... præscribatur; hoc est à lege positiva ... in ... [illegible] in reverentiam ... stis dubiis, nec non ob publicam tranquillitatem statuenta. Non autem ... est à lege nāli, aut divina positiva, quam utramque ... in casu nostro supponimus, quod nempe Deus in æquali dubio ... legis pro sua benignitate nolit obligare sicut ... non obligat conjugem ... de valore sui matrimonij ad non reddendū debitū petenti, licet certa lex sit de non ... copula cū non sua. Exemplū autem de matrimonio potius ... quod oppositū sit sententiæ nostræ. Nā ideò standū est in dubio pro valore matrimonij, quia matrimoniū est in possessione ... ergo et possidet libertas hominis, ea nonnisi per legem certā, ac sufficienter promulgatā quod in æquali dubio non accidit, sua possessione privanda ... est. ... Probabilistarum solutio, nunc

§12. Præcipua Probabilistarum fundamenta contra supraposita Probabilioristarum ...

160 Præter momenta §6 nuo 133, et sequentib., et §11 anti nuo 152 et sequentib. relata Probabilistæ alijs ratiōib., vel evidenter insinuatis suā probant assertionē, et 1mò. Quando æquale dubiū est legē esse, aut non esse latam, esse, aut non esse sufficienter ad obligandū promulgatam, libertas certò possidet, sed quando libertas certò possidet, licet inde impugnat æquale dubiū tam pro liceitate, quàm pro

necessitate actionis melior est libertatis conditio, ergo &c. Major prob. à pari, quia prout dubio lex possidet, quando certò constat eam editam, licet deinde insurgat æquale dubium tam pro, quam contra ejus abrogationem, cessationem, aut dispensationem, ergo cum et certò constet hominis libertatem prius quam moralis sequitur, donec ea certò possidet, licet &c. 2do, quia sicuti in priori ad dubium abrogationis, cessationis, aut dispensationis, lex certò possidebat contra libertatem ita et libertas in priori ad illud dubium; atque et si nunc tale dubium existat, lex jam non possideat, sed certò in possessione est libertas, ergo sicuti lex non deturbatur à suo possessorio per dubium supervenientem, neque et deturbari debet libertas per propter dubium supervenientem: ergo &c. Nunc prob. minor primi syllogismi. Titulus certus possessionis est ratio, propter quam in omni virtute ejus possidens præferri sit, et debet auctori, et petitori in æquali dubio ergo quando libertas certò possidet &c. Prob. ant. Parti, pro qua stat certus possessionis titulus, in quocumque virtutis genere in æquali dubio aliquid plus juris, quam alteri parti inesse, ut ea se praestet, quia secus titulus possessionis nullus esset. Sed ea pars, pro qua stat majus jus præferri sit, et debet alteri, ergo &c. Hinc ratione tituli possessionis subditus tenetur obedire superiori juxta communissimam sententiam etiam cum probabilius tenet legem esse injustam. Item conjux dubitans de sui matrimonii bona fide contracti valore, ex eo cum alteri bona fide petenti reddere debet, licet etiam ipsum probabilius esset esse nullum: et è contra dubitans prudenter de impedimento contrahere nequit matrimonium, atque dum cohonestatur, quia videlicet in primo casu matrimonium possidet, et in altero lex prohibens ... non sua.

X 2do, quia in æquilibrio rationum tam pro, quam contra existentiam legis non est major ratio pro ... , an libertatis ... ergo non est cur ... libertas sua ... libertatem prius quam moralis sequitur ... ergo &c.

Confirmatur primò, si in dubiis lege attribuenda est possessio, et attribuenda ei est, licet sententia stans pro libertate probabilior est major enim, aut minor probabilitas non dat titulum possessionis, neque illum aufert, sed cum sententia stans à libertate est probabilior, lex non possidet ergo &c. Prob. min. si cum sententia stans à libertate est probabilior, lex possideret, neque tunc liceret agere contra legem: siquidem possessor à possessione deturbandus non est per majorem probabilitatem actoris, seu petitoris, ut patet in materia justitiæ, ac etiam in dubiis casibus superioris nempe, et subditi, et matrimonii supra relatis, ac etiam id è ratione constat, quia videlicet quod videtur, tunc possessorem dominio suo spoliari. Sed et, per adversarios Probabilioristas licet agere contra legem, si sententia stans à libertate est probabilior, ergo &c.

161 Confirmatur 2do. Sicuti in justitia commutativa ... dubium, ... æquale ... , ita et in aliis virtutibus ... proportione ... legale, ac solutio justitiæ legalis, et similiter ... æqualitatem ... locum habere debet principium ... ergo ... tenetur ... certam pro dubio ... , sed ... quos pro ... debito ... ad solutionem ... , et ... contrahitur legi ... certæ, ergo &c. Ergo ... dubium utrinque est æquale tam pro, quam contra legis existentiam ... pro libertate ergo &c.

§. 13 Probabilioristarum solutio

162 Respondent Probabilioristæ ad primum negando ... etiam negando min. ad primam majoris rationem, concesso ... consequentiam, ... libertatis ... quia ...

gationis, cessationis, aut dispensationis, nulla lex est, quae, tum ob contra certam ipsius legis existentiam, et promulgationem atque adeo nihil est, per quod ipsa lex e sua possessione extrudi debeat contra eum aequale dubium pro lege insurgit contra libertatem; tunc dubio fovet lex naturalis prohibens ne quis se peccandi periculo, seu violandae legis exponat, quae lex utpote certa alligat libertatem fixam, atque adeo ratione talis legis homo taliter dubius sua morali libertate spoliatur. Licet ergo lex certo lata, sufficienterque promulgata possidere pergat, quando etiam aequale dubium pro ejus abrogatione, cessatione, aut dispensatione insurgit, tunc non pergit libertas possidere. Et ex his ad 2dam, et etiam ejusdem majoris probationem, veniunt responsio. Cum enim aequale, aut fortius momentum vacuum pro lege praecipiente, aut prohibente, quam pro libertate, statim in promptu lex certa adest, videlicet ne quis se peccandi periculo exponat quae lex dum dubium adest, non tenet, utpote non promulgata per ipsum dubium. Et licet hinc notitia non adsit certa pro lege, de qua disputatur, seu dubium est, adest tamen notitia certa de praecepto legis, videlicet periculum peccati evitandi. Et ex his patet etiam, cur Probabilioristae negant minorem primi syllogismi, quia nempe per dubium superveniens libertas sua certa possessione privatur, quia statim adest lex ea qua exuens possessionem, scilicet lex naturalis vitandi periculum peccandi, adeoque exemplo ibi valuti illata locum non habent.

163. Ad confirmationes idem reponunt responsum. Nam vel sermo est de lege, quae in dubium vertitur, vel sermo est de lege naturali praecipiente fugam periculi peccandi. Si primum, ultro concedunt eam non possidere, nempe solum aequale dubium superveniens. Si secundum, negant eam non possidere: dubium enim tamen ejus fert promulgatione ac intimationem. Et hinc in casu dubii, exaequans legem pro obligatione dubia non dat solutionem certam, sed pro certa lege solutionem certam rependit. Hactenus, sed fortasse nimis, licet nunquam satis, super principiis: In dubiis tutior pars est eligenda: In dubiis melior est conditio possidentis. Quia videbatur ex horum recta intelligentia plurimum pendere solutio controversiae Probabiliorismi et Probabilismi; et pro inde me non piguit aliquantulum huic praecipuo negotio ex eo tibi compta... debeat, quomodo in utroque systemate ... ... illa debeant conciliari. Nunc jam pro praxi.

Appendix

§14. Regulae cognoscendi, pro qua parte in dubiis sit titulus possessionis.

164. Cum parum pro praxi, ea quae unice Moralistae solutus ... dabat juvaret, scire, in dubiis praeferendam esse partem, quae possideat, nisi etiam sciret, quaenam ea sit pars, cui possessio sit adjudicanda; idcirco operae pretium duxi hic regulam proponere. Haec autem facillime a Probabilioristis assignatur: et est semper, in dubiis exstante ... ratio, majoris est pro lege possessio ... ... pro libertate valentior, ac fortior ratio non habetur pro libertate: Et tunc solum pro libertate habetur possessio, seu haec possidet in dubiis, quando pro hac stant validiores, fortioresque rationes. Patet ex ...

Quapropter tota difficultas est in Probabilistarum systemate, et hinc ex istis

165 Respondeo cum Patre Patritio Sporer To. 1. Tract. 1. Prod. sect. 4. de Conscientia dubia num. 79 tradi non posse regulam ōnō universalem, omnesque casus praecontinentem, ut providere neque ex ipso universalis ōinō sit, quam ibidem ipse affert, nem. pe haec: *Ille possidet*, aut praesumitur in dubio, quod vel certum est, *vel prius est*, *vel priori alicui regulariter accessorium*, *aut certe dubitanti magis favorabile*: licet interim credat eam simplici confessario sufficientem, utpote ad plerosque casus applicabilem. Item eodem in loco rejicit tanquam universalem ōinō et etiam tanquam difficulter applicabilem casibus particularibus regulam, quam ex toto tradit Sanchez in praecepta Decalogi lib. 1. cap. 10 num. 13. nempe hanc: *Attendendum est in dubio pro quo stat in foro externo praesumptio*, et dum non constat de veritate, ea pars, *pro qua est praesumptio*, *censebitur possidere*, et praevalebit in utroque foro. *Quare si praesumptio in externi stat pro obligatione*, *tenebitur volentes*: si autem stet *pro voluntatis libertate*, *non tenebitur*. Quare juxta hanc regulam ille censendus est possidere, pro quo est juris praesumptio, hoc in alterum probandi onus transfert; ipse autem tantum se defendit. Rejicit inquam, praelaudatus Doctor, praefatas regulas tanquam ōinō universales, et 2da etiam tanquam difficulter applicabilem, cum cognitionem externi fori importat, et proinde particulares, seu speciales regulas tradere opus censuit. Sequentes proficuas regulas utpote multum utiles

Regula prima.

166 = Quando vere dubitatur, de lege aliqua lata, promulgata, recepta, aut de vero casu ejus sensu, homo manet in possessione suae libertatis contra legem. Contra. Quandocunque constat legem aliquam fuisse latam, promulgatam, receptam, dubitatur autem solum de ejus obligatione pro tali, vel tali casu vel de ejus abrogatione, lex est in possessione suae obligationis contra hominem dubitantem. Ratio regulae est, quia in primo casu est libertas, dubia obligatio, ut supra dictum est: in secundo autem certa est obligatio, dubia liberatio, seu a lege solutio. Unde si quis dubitat pro hac vigilia indictum esse, vel non esse jejunium, hodie et hujus sancti festum: item si quis dubitat, an Romae lata sit aliqua constitutio, vel prout oportet promulgata sit, vel usu recepta, jejunio non teneris, neque [illegible] audire, neque dictae constitutioni parere: contra si quis [illegible] hodie esse jejunium, dubitat tamen an habeat sufficientem causam a jejunio excusantem, item si quis sciat, se contraxisse [illegible] jejunia, dubitat tamen an solverit, debet jejunare, et solvere debet, tenetur quia videlicet in primo casu libertas, et in secundo possidet ipsa lex.

Regula secunda.

167 = In dubio facti faventis legem homo manet in possessione suae libertatis: contra in dubio facti supponentis legem lex manet in possessione obligationis. Ratio regulae eadem est ac superioris. Ex hoc autem sequitur primo, dubium de admissione actionis cum censura v. g. excommunicatio, suspensio, aut etiam irregularitas est onerare censuratum, aut irregularem censendum non esse, excepta tamen irregularitate, quae est ex homicidio voluntario, et contracta tempore delicti, ut diximus

nº 125 exponendo Capitulo Ad Audientiam, Significasti, et Petitio tua de Homicidio. Et per consequens neque ante tenetur obligatus abstinere à comunicatione cum dubiè excomunicato, excepta tamen comunicatione in susceptione sacramenti v.g. penitentiæ, si excommunicatus, de quo dubitas, an talis sit, esset vitandus, quia videlicet tunc agitur de valore sacramenti, ad quod validè administrandum requiritur jurisdictio, qua excomunicatus vitandus spoliatus est. Ratio est, quia in dubijs non præsumitur factum, et melior est conditio possidentis.

Sequitur secundo, dubitantem, an emiserit votum, fecerit juramentum, aut aliam promissionem Deo, vel homini, aut (quod frequentissimum est) constat, aliquem mente aliquid dare decrevisse, neque tamen, et quidem invincibiliter, advertere, et proprie dubitat, an nudè proposuerit, an verè promiserit, animumque se obligandi habuerit, et his omnibus consideratis nulla præsumptio sit, et appareat pro voto, [illegible], juramento, aut altera promissione non teneri. Contra verò sequitur, certum de emissione voti, juramenti, aut alterius promissionis dubitantem verò de intentione se obligandi, aut de ipsa solutione, voto, aut juramento, aut altera promissione teneri, sicuti certum de contracta censura, dubitantem verò de ejus cessatione, aut absolutione, teneri se tanquam censuratum gerere. Quia videlicet obligatio est in possessione.

Regula tertia.

168 = In dubio circa tempus inchoandæ obligationis, homo manet in possessione suæ libertatis: contra in dubio circa tempus finiendi obligationem lex manet in possessione obligationis = Regula ex præcedentium ratione patet. Hinc primo si quis v.g. feria tertia ante cœnam in multam noctem comedens dubitat, an hora mediæ noctis advenerit, ac post diligens examen rem revera nequeat, licitè comedere pergit, usque dum certior fiat, quia videlicet adhuc est in possessione ipsa dies feriæ tertiæ, in qua carnibus vesci liceat. Contra ipso die jejunii v.g. sabbati, vel vigiliæ si quis dubitat, an sonuerit mediæ noctis hora, comes nequit comedere, quia adhuc dies jejunii, aut vigiliæ possidet. A qua tamen regula declinare placet cum Antoine, tit. 2 de Matrim. disput. 4 Laijman, aliisque casum de sacerdote celebraturo die sequenti, præsertim in dubio erit, seu si in ipso actu comestionis vel antea ad ipsum dubitat, an mediæ noctis hora exstiterit. Ex eo, nec non reverentia tanto sacramento debita [illegible] potius videtur, nempe ut a potu, vel esu tunc abstineatur. Quidquid postea sit de dubio consequente, seu si dubium insurgat post cibum aut potum, de puncto mediæ noctis elapso, quo in casu censet Laijman probabile sacerdotem posse celebrare.

Hinc 2do, juvenis post diligentem inquisitionem dubitans utrum vigesimum primum ætatis annum compleverit, à quo jejunij obligatio incipit, utpote in possessione suæ libertatis manens jejunare non tenetur: contra senex dubitans, an ad tempus cessationis legis jejunij pervenerit, jejunare tenetur, quia nempe lex adhuc possidet. Idemque dicendum de eo qui dubitat an compleverit annos ad sacros ordines suscipiendos à canonicis ordinationibus requisitos, quia videlicet lex canonica certos annos exigens per dubium expletionis annorum à possessione sua detrudi non debet

Regula quarta

169 = In dubio de modo obligationis contractae, vel solutionis jam factae, consideratis omnibus, et nullo obstante, regulariter praesumendum est id, quod debitanti est favorabilius, seu minus onerosum = Ratio regulae petitur ex principiis, seu juris regulis Odia restringi, et favores convenit ampliari; In poenis benignior est interpretatio facienda. Et ulterius declaratur exemplis. Sic primo qui vovit se daturum eleemosynam pauperibus, et orationem facturum, aliter nescit, an eleemosynam ordinariam, an extraordinariam, orationem brevem, an valde longam voverit, post praemissum pro rei veritate inveniendae necessarium, nonnisi ad eleemosynam sibi, ac rebus suis congruentem, ad orationem sibi consuetam tenebitur. Sic pariter qui sibi se vovisse aut nescit, an sub gravi, an sub levi se obligare voluerit, idque neque ex vi verborum, neque ex materiae quantitate deprehendi potest, sub levi tantum votum adimplere tenebitur. Idem dicendum de eo, qui votum castitatis emisit, aliter nesciens hic et nunc, an perpetuum, an vero temporarium tantum intenderit, interim immemor verborum, quibus votum edidit vel si memor, ea sola rem non explicarent, hic nempe ad temporarium tantum tenebitur, ut docet Sanchez lib. 4. Moral. cap. 16. a num. 16.

Sic 2do, si quis habeat seu teneat plura debita cum Antonio V. G. unum onerosum alterum gratuitum, unum iam maturatum, et alterum maturandum, si postquam solvit, quantum unum tantum dubitat, quodnam extinguere intenderit, praesumendum est pro extinctione debiti onerosi, et maturati. Dixi in regula: consideratis omnibus, et nullo obstante. Nam si circumstantiae vel aliquid aliud faveant libertati ligamen, tunc a lege standum est. Sic si dubites de voto castitatis a se emisso in emittendo voto pronuntiavit in haec verba: voveo castitatem: vel voveo castitatem, et religionem. Nam voveo in primo casu exprimere votum castitatis, tenetur ad in dubium et castitatem, et religionem, in memor scilicet nempe verborum tenebitur ad castitatem perpetuam et etiam in casu quo ad religionem non est ingressus, vitam castam ducere est obligatus, licet non est in eo casu, quo ingredi obligatur religionem voverit, quia tunc castitatem solum diversimode a religione vovit. Idem judica de eo, qui immemor donavit ex justitia dando taxatorem suo creditori dixisset: dono tibi V. G. hos nummos aureos, tunc equidem judica namque debitum justitiae non extingui ut communiter docet sancta cum Sanchez lib. 1. Moral. cap. 13. num. 11., quia videlicet obligatio justitiae non per solutionem extinguitur, quae [illegible] non habet aliquid donatum, ut patet. Eandem ob indictam clausulam sub regula a nobis posita non contradicit casus de dubio ta [illegible] in sua conservatione et homicidium injustum effective tam respectu ad irregularitatem, scilicet quia lex obstat immunitati a tali censura etiam in dubio, adeoque tunc lex possidet. Ulterius regulae probabilitatem cum P. Sporer [illegible] quibus comparare debet, quia per probabilitatem dicendum sit ad Principium: In dubio non praesumitur factum, sed probari debet.

171 Pro cujus recta intelligentia distinguere oportet inter factum principale, et inter factum tantum accessorium [illegible] [illegible] et [illegible] inter dubium versans circa factum principale et [illegible] circa [illegible] accessorium. Hac distinctione [illegible] [illegible], si [illegible], quando dubitatur de facto principali [illegible] an

aliquem permiseris, consilio tuo causa fueris homicidii, furti &c., excepto casu homicidii quantum ad irregularitatem, de quo supra, factum praesumendum non est, sed probandum. Facta enim, et delicta praesumi non debent, sed positive probari: et nemo praesumitur malus, nisi probetur. Si vero certum sit factum principale, et dubitetur tantum de accessorio, in casu et accessorium factum fuisse supponi debet, si hoc accessorium de jure faciendum erat, aut si ordinarie fieri solet, praesertim cum jam factum est favorabile facienti: V.G. orasti horas, audivisti missam die festivo, confessus fuisti, poenitentiam explesti, matrimonium contraxisti &c., atque dubitas de attentione, de sufficientia tui doloris, de intentione in contrahendo habita &c., praesumere debes omnia rite praestitisse: item dic, si dubitas de aliis internis ad valorem actus externi requisitis, dum certo constat actum externum esse positum: V.G. si dubitas de intentione te obligandi per votum, per religionem externe professam &c. Quia videlicet semper pro valore actus jam peracti supponendum est. Dixi autem jam peracti, quia si quis in priori ad ipsum actum dubitat de ejus validitate V.G. si quis in priori ad celebrandum matrimonium dubitat de aliquo impedimento, tunc pro ejus valore supponi non potest, sed cessandum est, quousque certo constat tale non adesse impedimentum. A quo principio ipso seu doctrina excipere placet dubium de valore sui voti, et sponsalium, nec non matrimonii defectu intentionis necessariae, si dubium versatur circa aetatem requisitam. V.G. si dubitaret an nondum haberet septennis, dum vovit, et sponsalia contraxit, an uterque nondum celebrando matrimonium pubertatem adeptus esset, nec malitia supplevisset aetatem. Tunc enim possessio stat pro aetate insufficienti ad vovendum, et ad matrimonium contrahendum. Hactenus de conscientia dubia.

172. Nunc de conscientia perplexa, quae ea dicitur qua quis interdum ex transverso ita constitutus est, ut alterutrum eligere debeat et utrumque tamquam malum apprehendat, agendum est, verum cum de tali conscientia capite 2. A 2. § 3. num. 62. et sequentibus, dixerim relegas ibidem dicta: At hic unum vel alterum moneo. Veniunt pro doctores inter se, in casu quo minus malum est ab intrinseco sua natura malum, majus malum vero est solum malum, quia lege aliqua positiva prohibitum aliqui volentibus tunc eligendum quod minus malum esse cognoscitur; aliis vero oppositum sententiis, quod videlicet formidabilior est malitia ab intrinseco sua natura talis, utpote indispensabilis. Verum quidquid de hoc sit quivis prudens tunc debet se resolvere, judicando tunc praeceptum pure positivum non obligare: disputare secundo doctores etiam inter se, pro casu quo ex una parte apprehenditur minus malum quod tale cognitum ex altera vero parte de majori malo evitatur, seu majus malum sub specie dubia concipitur: Aliis contendentibus tunc minimum dubium eligendum, et malum certum vitandum esse: Aliis vero sustinentibus aliquando malum certum faciendum, quando nempe vero dubium culpae majoris praeponderaret peccato minori certo. Quidquid vero de hoc sit, pro praxi illud tenendum, operantem scilicet eam eligere partem debere, quam minus malum esse omnibus circumstantiis spectatis, maturo examine praemisso, [redacted] existimat. Atque ex his ad celebrem, et numquam forte terminandam controversiam de usu opinionis probabilis, seu de conscientia probabili, et improbabili, de qua acris controversia inter doctores excitata est.

Caput quartum.

De Conscientia Probabili, et improbabili, et laxa.

Si in qua modo plura, et non quidem contemnenda inter
Doctores exorta sunt dissidia, quæ Theologum pertæsa non licet, hoc
certè unum opinionum probabilium accidit. Primò enim fuerunt, qui
nimio, ac Pharisaico zelo acti legum onere conscientias premere, ut dixe 174
runt, et propugnarunt, legem ita possidere contra creatam liber
tatem, ut huic nunquam aliquid operari liceat, nisi pro eo mo
ralis habeatur certitudo, et proinde usum etiam sententiæ probabilissi
mæ tanquam licitum denegant. Atque hi Rigoristæ, seu Tutio
ristæ rejecti nuncupantur, Romano fundo jam castigati, Alexan
dro VIII die 7. Xbris anno 1690 damnante propositionem ordine 3. quæ
sonat = Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabi
lissimam =. His accedunt Alij Tutioristæ, mitiores quidem, et catho
lici docentes, et admittentes tanquam licitum usum opinionis
probabilissimæ [redacted] ita tamen ut denegent licere sequi
etiam probabiliorem pro libertate, nisi hæc attingat gradus
probabilissimæ adeoque perfecti. elidat quamcunque rationem
quæ pro lege militare possit. Atque hi etiam communissime
despiciuntur, ut infra exponemus. Sequuntur Probabilioristæ, qui
dant quidem libertati uti licitum usum opinionis sibi fa
ventis, quando hæc probabilior est saltem moderatè sententiæ
pro lege militante; negant verò tanquam licitum usum
opinionis pro libertate stantis, ubi hæc vel est minus, licet
solidè probabilis, vel etiam æquè probabilis est, ac opinio
à lege stans. His omnibus opponuntur Probabilistæ, qui
tamen et inter se divisi sunt: siquidem plures contendunt esse
licitum eum usum sententiæ pro libertate militantis, quando
æquè probabilis est, ac sententia pro lege stans; secus verò
quando minus probabilis est, licet interim solida fulcia
tur probabilitate: Quamplurimi verò sustinent tanquam
licitum usum opinionis nedum æquè, sed etiam minus, so
lidè tamen probabilis pro libertate stantis, in conflictu æquè
vel magis probabilis à lege militantis: extra casus tamen
vel supra, ubi de dubio, vel infra exponendos. Quæ omnia 175
quæ non est clarè... nos tractantur, rem totam in ... lu
dividimus Articulos.

Articulus primus.

Sectio 1.ª Notione opinionis Probabilis.

173 Opinio generatim inspecta, et Thomæ, ac Bonaventuræ Doctoris
cui, ac Magistris, uno nempe prima parte Q. 79. A. 9. ad quæ dicun
tur opinionem esse actum intellectus, qui fertur in unam partem
contradictionis cum formidine alterius. Suarez in 3tia Disp. 24 di
q. 2 apud Gonzalez opinio est assensus unius partis cum for
midine alterius, opinio ergo, generatim inspecta est prudens
judicium, seu assensus vel dissensus uni contradictoriorum
propositionum cum formidine radicali, aut fortè alterius. Ex quo patet
opinionem rigorosè sumptam distingui tum a dubio, tum a
suspicione, atque etiam à ... , a scrupulo. Et dubio quidem quo
non est judicii in utramque partem suspensio, vel ob motiva pro neutra
parte currentium, vel ob motivum æquale pondus in utramque, ...

et suspicione etiam. Haec enim definitur rationalis, probabilis inclinatio, et propensio ad assentiendum, vel dissentiendum, vel potius inchoatus assensus, quo quis in unam partem inclinat, exsecutus aliquod actum opinandi principium. Tandem et a scrupulo, quia hic nihil aliud est, quam anxius quidam, et anxia formido levibus innixa motivis, qua quis timet erroris periculum, ubi non est.

74 Dividitur autem opinio primo in probabilem et improbabilem. Opinio probabilis proprie, et absolute talis est assensus, vel dissensus obiecto praestitus ob motivum absolute, et respective grave, et rationabile, licet de se simpliciter fallibile. Dicitur in primis assensus, vel dissensus obiecto praestitus. Opinio enim probabilis ad veram judicii rationem pertinet: per quod ut diximus discriminatur a dubio, scrupulo, et suspicione. Dicitur 2do ob motivum grave, et rationabile, aptum scilicet movere virum doctum, probum, et prudentem ad assensum, vel dissensum, et per hoc discriminatur a judicio temerario, seu imprudenti, et improbabili: judicium enim temerarium, et imprudens idem non est, quod judicium falsum; sed illud est, quod levissimo, vel saltem levi nititur fundamento, quod conjunctum cum prava animi dispositione supplet, quod vera, ac solida ratio praestare deberet. Hinc cum audis propositionem aliquam temeritatis nota signari, ne eam statim falsam credas; sicuti statim ac agnoscis, aliquod judicium prudens esse, ne statim verum esse existimes. Altera enim ex duabus contradictoriis: Stellae caeli sunt pares: Stellae caeli non sunt pares: est necessario vera, et altera falsa: utraque tamen est improbabilis, ob defectum nempe motivorum ad assensum moventium: sicuti e contra prudens, et probabilis est utraque ex sequentibus: Datur Physica Thomistica Praemotio: Non datur Physica Thomistica Praemotio: quia videlicet pro utraque parte militant rationes verae, graves, ac solidae, licet alioquin una ex iis sit necessario falsa. Unde natum axioma: Multa falsa probabiliora veris. Hocque oritur ex eo, quod mens nostra utpote finita, et limitata discernere non valet inter lucem, et tenebras, quibus res involvitur.

75 Dicitur 3tio: ob motivum absolute grave. certo

motivum scilicet, quo ad assentiendum, aut dissentiendum ducimur, debet esse certo, seu ex certa cognitione, tale, ut sit aptum movere ad assensum, vel dissensum hominem naturaliter omnibus acutum, sagacem, pium, et prudentem, adeo ut motivum illud grave non appareat ex indispositione judicantis, aut etiam ex vehementi passione, pertinacia, inordinatione affectuum, ac negligentia inquirendi. Dicitur 4to: ob motivum respective grave: Ad probabilitatem solidam scilicet, de qua loquimur, et ut motivum ad assensum movens revera grave sit, et rationabile, requiritur, praeter dicta, ut etiam motiva sententiae oppositae diligenter perpendantur, et examinentur, ac inter se comparentur, et hac comparatione facta suum pondus adhuc retineat. Si enim rationes, quae pro una stant parte, certae, infallibiles, ac evidentiae fuerint, motivum his oppositum omnino enervatur, et eliditur, adeo ut nisi per summam imprudentiam sententiae illi intellectus possit assentiri. Certitudo enim, et evidentia contra se probabilitatem solidam non patitur. Atque ex hoc capite nulla haeresis, nulla propositio ab Ecclesia Catholica damnata probabilis esse fit, licet fortassis pro ea militent argumenta,

qui nonnisi apud armorum a viro catholico stare posset, quo vindicet ne timi, ubi, et cubi auctoritas infallibilis omne pondus aufert praedictis argumentis, ostendens omnia pura figmenta, ac putrida sophismata. Quapropter diligantur notanda, ac prae oculis semper habenda sequens regula, quam Favilus, ut allegat Gonzalez in Tom. de Conscientia probabili Quaest. 2 num. et Quaest. 5 num 12, Stephanus de Camps in Tractatu Quaestionis facti Cani P. Gravina in Conclusionibus Theologicis Graeco-Ethicis, Paulus Ranerus, ac passim omnes Scriptores Theologi Probabilistae, si non expresse verbis, saltem quoad substantiam, tradunt. Esto itaque regula.

176 Ut sententia aliqua sit vere, et solide probabilis, et ipsi assensus praeberi possit, requiritur primo, ut neque scripturae sacrae auctoritati, neque Traditioni, neque Conciliorum, et Ecclesiae ac Summorum Pontificum doctrinae ac decretis, neque communi Sanctorum Patrum consensui, neque rationi evidenti adversetur, immo neque communi Theologorum placitis contrarietur, nisi horum auctoritatem infringant novae, et majoris momenti rationes diligenter perpensae, ac ut tales a viris doctis probisque cognitae et admissae. 2.° requiritur, ut pro ipsa rationes verae graves, ac solidae a viris doctis, ac piis expertae, ac ut tales recognitae militent, quibus et suffragium virorum sapientium, piorumque ac prudentium accedat.

177 Dicitur ultimo ad motivum grave licet de se fallibile. Ut enim judicium sit probabile non requiritur, ut illius motiva sint certo, et evidenter, ac infallibiliter connexa cum veritate objecti sed sufficit, quod gravi, solidaque ratione, ut supra explicatum est aliquem ad assentiendum inducant; licet forte cum rei veritate sit inconnexa: quinimo est de ratione judicii probabilis, ut componibile sit cum formidine saltem radicali, quatenus scilicet motiva ita fortia, ac valida non sunt, ut intellectus super ea reflectens nequeat formare ac dicere forte fallor. Dixi autem cum formidine radicali, quia licet actualis formido, seu actus tribuitur formidolosus, licet communis nossit, tamen non semper, imo raro communiter cum judicio probabili conjunctus talis: atque adeo actualis formido ad judicium probabile non se habet, sicuti actualis certitudo, et evidentia se habent ad judicium certum, et evidens. Contra enim, et certitudo ex motivo quod certo, ac evidenti oriuntur, sic ex motivo probabilitas ex motivo quo fallibili: nam nascitur ex motivis quae veri, ac robusta, et solida.

178 Atque ex his patet discrimen judicii probabilis a judicio vero, certo ac etiam evidenti. A vero quia judicium verum requirit objectum existere eo modo, quo a judicio enunciatur: contra judicium probabile tantum exigit pro eo affirmando haberi motiva gravia; non autem rem ita se habere, ac ab ipso enunciatur. A judicio certo, quia de ratione certitudinis est quamcumque pellere dubitationem, et timorem excludere quinimo loquendo de certitudine, formidine, quae sola certitudinis nomen meretur, esse cum objecti veritate conjuncta: contra omnia occurrunt in probabili judicio. Tandem et ab evidenti judicio: nam judicium evidens praeter quamque objecti sui veritatem dicat, ita rem seu ratio etiam intellectum ad sui assensum compellere; cujus neutrum in probabili judicio habetur.

179 Hinc patet, et necessario componitur probabilitas solida et cum ea probabilio, de quo in praesenti sermo est, onus et omnino distare a probabili Academicorum, quod tanquam suavissimum rejicit S. Aug. in libris contra ipsos Academicos conscriptis, cum quo primitivo scholasticorum, seu Probabilistarum probabilitatem confundere nonnulli etiam Catholici audere debuerat. Academici enim, quos Aug. impugnat, omnem certitudinem, ac scientiam

tam a sensibus, et ratione, quam ab auctoritate derivatam negantes, imo omnem regulam, ac principium moralitatis certum, ac infallibile inficiabantur: quod tamen solida probabilitas ultro admittit. Eius enim auctores ultro admittunt, et tentantur plura principia tamquam omnino certa, et infallibilia, sicuti et proximam morum regulam saltem moraliter certam esse debere: Secundo Academici omnia in dubitationis chaos involventes alterutrum omnem excludebant, ac intellectum inter utramque contradictionis extremum anxium stare debere esse metiebant. Quae et scholastici ultro rejiciunt: Tertio tandem ipsi Academici solam veritatis apparentiam utrumque indifferentem ad rationabilem, vel irrationabilem operandi modum, sejunctam a regula tum remota tum proxima honestatis operis infallibili, ac indubitata ad licite operandum sufficere arbitrabantur: Quod etiam tanquam impium scholastica probabilitas detestatur, quia sic ad omne flagitiorum genus via aperiretur, cum delectabilitatis ratione efficere possit, ut quod magis allicit, magis, vel saltem bonum appareat. Hinc merito ipse D. Augustinus lib. 19 de Civit. Dei cap. 17 seu Academicos rejectatur = Quod autem attinet ad istam differentiam, quam de Academicis novis Varro adhibuit, quibus incerta sunt omnia, omnino Civitas Dei talem dubitationem tamquam dementiam detestatur, habens de rebus, quas mente, atque ratione comprehendit, etiamsi parvam, propter corpus corruptibile, quod aggravat animam, tamen certissimam scientiam = Et cum lib. 2 Contra Academicos, nec cap. 11 praemisisset genus probabilitatis ab ipsis commissum inquiens = Id probabile, vel verisimile Academici vocant, quod nos ad agendum sine assensione potest invitare = lib. 3 cap. 16 contra M. Tullium Ciceronem ostendit, fieri posse, ut juvenis bonum ducat alterius thalamum violare, ita argumentando = Si aliquis adolescentium cum hos audierit dicentes. turpe est errare, et ideo nulli rei consentire. debemus; sed tamen cum agit quisque, quod ei videtur probabile, nec peccat, nec errat; illud tantum meminerit, quidquid occurrit, vel animo, vel sensibus, non pro vero esse approbandum: Id igitur audiens adolescens insidiabitur pudicitiae uxoris alienae . . . Adulterabit ergo ille, si docet, uxorem conjugem alienam = Quid clarius pro discrimine probabilis scholastici, et Academicorum. Ex quo etiam constat, discrimen quod intercedit inter probabile scholasticum et omne verisimile, aut probabile vulgare, idest quod vulgo apparet.

80 Sequitur secundo, male a quibusdam confundi probabile scholasticum cum tenuiter, vel leviter probabili et a magis cum improbabili perinde. Primo enim seu judicium tenuiter, seu leviter probabile illud est, quod licet aliquo fulciatur lenissimo seu motivo; illud tamen non est tale, ut valeat hominem vere prudentem, circumspectum et mediocrem ad assensum, aut dissensum movere, vel quia contra illud militat momentum validissimum, vel illud de se non est sufficiens ad movendum ac prudentem assensum. Secundo autem seu judicium improbabile illud est, quod nullo gravi nititur fundamento. Hinc solide probabile de quo in praesenti loquimur, non tangitur a propositione 3. ab Innocentio XI die 2. Martii 1679. proscripta = Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus = Scholastica siquidem probabilitas non est tenuis, sed vere gravis, et solida. Et ex his

181 Ex parte scholastica probabilitas dividitur primo in intrinsecam, et extrinsecam, et per ordinem ad ipsam et ipsa quoque probabilis in probabilem ab intrinseco, et probabilem ab extrinseco. Opinio solide probabilis ab intrinseco ea est, quae ita gravi ac solida ratione innititur, eaque fulcitur, ut omnibus perpensis valeat virum doctum, pium, ac prudentem ad assensum impellere. Opinio vero solide probabilis ab extrinseco ea est, pro qua Doctorum vere sapientum, piorum, ac prudentum stat suffragium post rei maturum, ac serium examen derivatum, ac interpositum. Quando autem pro una, eademque sententia militat tum perfecta gravis rationis tum auctoritatis opinio illa est, et dicitur suis numeris absolute probabilis.

182 Verum ne hic videamur labi in propositionem 27. ab Alexandro VII damnatam, quae est hujus tenoris = Si liber sit alicujus junioris, et Moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat, rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem = Advertendum, ac diligenter notandum est, multum [illegible] P. Danielem Concina in sua de Probabilismo Historia, [illegible] ac nonnullos asseclas suos dicentes, Probabilistas docere unius vel alterius Doctoris auctoritatem esse sufficiens momentum ad faciendam sententiam aliquam vere probabilem. Probabilistae ex actis eorum, praesertim Jesuitae, ut ostendit P. Cardenas in [illegible] Christ. Theologia Dissert. [illegible] cap. 8., docent, ad solidam, veramque probabilitatem extrinsecam non modo non sufficere unum, vel alterum Doctorem, sed neque plures, nisi sint omni exceptione majores. Hinc ad hoc ut Doctorum Auctoritas reddat opinionem aliquam vere, solideque ab extrinseco nimirum probabilem, sequentes exigunt conditiones.

183 Prima est ut sententia opposita ne moraliter quidem certa sit, quia videlicet contra certitudinem vera [illegible] non sit probabilitas. Altera est, ut fundamentum, cui talis nititur sententia, vere grave, ac solidum sit; si enim ratio infirma sit, auctoritas Doctorum firma non facit fidem, quia nempe cum auctoritas hujus, vel illius, ac etiam plurium Doctorum auctoritas [illegible] aliquam vere probabilem reddit, quatenus gravi, perito [illegible] praesumitur. Quare ad rem praesentem facit regula a S. Augustino tradita Epist. olim 19. nunc 82. ad S. Hieronymum Cap. 1. et refertur [illegible] dist. 9. can. Ego solis, ubi sic scribit = Ego fateor Charitati tuae, solis eis Scripturarum libris, qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem, honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse, firmissime credam. Ac si aliquid in eis offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse, quod dictum est, vel me minime intellexisse, non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, doctrinaque praepolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt = Ubi notandum est hoc praesertim procedere in Doctoribus illis, qui rem pro merito non examinarunt, vel etiam de iis, qui sui dicti rationem reddunt. Si enim Classicus aliquis Doctor post rem mature examinatam, quin rationem sui dicti aperiat, aliquid asserat, praesumendum est gravi ratione adductum id asserendum, nisi caeterae desint conditiones.

184 Tertia conditio est, ut Doctor ille, seu Doctores, quorum auctoritate nunc sermo est, sint auctores classici, seu omni exceptione majores. Is autem auctor dicitur omni exceptione major

Qui sit valdè peritus tùm juris nãlis, tùm etiam positivi, qui firmis ac validis rãtib. consueverit conclusiones suas ponderare, qui veritatis, et non novitatis amator cognoscatur, nec improbabilia plura docere consueverit, ac qui aliorum fundamenta plene discusserit, et expenderit, adeò ut prudenter credi possit alios etiam doctissimos eidem opinioni subscripturos. Ita contingit in opinionib., quas D. Thomas posuit adversus communem Antiquorum doctrinam; quod optimè advertit Collegii de conscientia probabili dubio ri. dicens = Doctor Angelicus Doctor multa scripsit, et docuit contra alios, qui ante ipsum scripserunt, et tn̄ ejus opiniones statim ac ab ipso traditæ sunt, existimandæ sunt probabiles, tùm propter maximam ejus auctoritatem apud Theologos, tùm quia non levib., sed rationabilib. fundatis ductus est ad sic opinandum = Ex quo planum fit, quòd licèt hic, vel ille auctor particularis regulariter non reddat ~~hoc ipso~~ sententiam ~~suam~~ solidè probabilem hoc ipso, quod ab ipso docetur; possit tn̄, si superiorib. requisitis muniatur, ut factum legimus in doctrina Sanctorum Patrum Augustini, Thomæ, aliorumque; quod neque Probabilioristæ inficiari audebunt.

185. Secundò Probabilitas, et opinio probabilis dividitur in objectivam, et subjectivam. Objectiva ea est, quæ pro se habet fundamentum aliquod grave, ac robustum, et tale cognitum, et approbatum à viris verè probis, piis, doctis, ac prudentibus. Atque ea est, de qua Aristoteles l. Topic. cap. 1, et post ipsum D. Thomas opusculo de Fallaciis cap. 2 apud Card. Gotti inquit = Probabilia dicuntur quæ videntur omnib., vel pluribus, vel sapientibus, aut omnib., ~~vel~~ præcipuis, et maximè notis = Subjectiva ea est, quæ tota se tenet ex parte ejus operantis, ac habetur, quando ipse operans existimat, ac sibi persuadet se operari ductus ratione verè gravi, solida, dignaque prudentis assensu. Qua ne fallamur per, oculis habendum semper est monitum Spiritus Sancti Prov. 3. Ne innitaris prudentiæ tuæ ... Ne sis sapiens apud te metipsum. Facile enim accidit, ut experientia monstrat, nobis ne dum probabilia, sed etiam probabiliora videri, quæ utilia, aut utiliora nobis, ac nostris sunt, improbabilia verò, sive minus vel probabilia, quæ aliaris forent concedenda. Sumus enim talis naturæ ut affectibus pravis facilè ducamur. Quare in praxi semper aliorum praesertim doctorum, ac verè proborum, nisi non horum habenda est auctoritas, quoad usque non constat, eos decipere, aut decipi voluisse, quinimo consulendi sunt ac extra omnem animi affectionem illorum rationes, ac momenta diligenter examinanda, antequam vel eorum auctoritate contemnamus, et flocci habeamus, ut plerumque à nonnullis fieri solet, quasi ipsi soli essent infallibiles veritatis regulæ, ac ipsis tantùm doctrina esset adscribenda; cæteros interim tanquam præjudiciis actos conclamantes.

186. Tertiò Probabilitas, et opinio probabilis dividitur in speculativam, et practicam. Speculativa ea est, quæ licèt gravi suo nixa sit fundamento, solummodo tamen de veritate, aut falsitate objecti enuntiat, interim nihil dicens de praxi, aut de circumstantiis saltem omnib., quæ praxim ipsam comitantur. V.g. hæc opinio Valet baptismus in aqua rosacea: est quidem speculativè, sed non practicè probabilis, quia licèt probabiliter, aut etiam probabilius prædicta aqua sit naturalis: attn̄ quia in materia sacramentorum, dum haberi potest materia certa, ea adhibenda est, hoc exigente salute spirituali proximi, ac etiam reverentia sacramento debita,

licitum extra necessitatis casum

ea opinio non est practice probabilis, neque ad praxim deduci potest. Contra practice probabilis ea est, et dicitur, quae gravi nixa fundamento non tantum de objecto ipso, sed etiam de ipsa praxi enunciat, atque omnibus circumstantiis quae ipsam praxim comitantur, diligenter perpensis dicit hic et nunc hoc, vel illud licite fieri posse. Talis est sententia S. Thomae, Bonaventurae, Antonini, aliorumque plurium Theologorum nullam obligationem imponens poenitenti hic et nunc confitendi necessarie circumstantias tantum aggravantes intra eandem speciem: vel etiam talis est sententia nullam agnoscens in peccatore obligationem confitendi statim post admissum peccatum mortale. Ex quibus patet, non semper opinionem aliquam posse dici, aut esse practice probabilem, ex eo quod sit speculative talis; sicuti neque ex eo quod aliqua sententia directa sit probabilis sequitur quod reflexam etiam talem sit, ex quo solum probabile sit, domum aliquam ad Petrum pertinere, statim non sequitur judicem eam posse illi adjudicare, ut meditanti patet. Quae omnia bene semper prae oculis habenda sunt, ne de una in aliam quaestionem saltitemus.

187 Tandem probabilitas, ac opinio probabilis dividitur in absolute probabilem, in aequi-probabilem, probabiliorem et probabilissimam; cui addi potest alia divisio, in certo probabilem, probabiliter probabilem, tenuiter probabilem, et dubie probabilem. Absolute, seu etiam positive probabilis est ea opinio, quae gravibus, ac solidis innixa est motivis, non considerando ab eo quod etiam opposita sit probabilis [illegible]. Aequi-probabilis ea est quae gravibus quidem nititur motivis, ac rationibus, ita tamen ut eius opposita pro se aequales habeat adeo ut post maturum rei examen a viro docto nequeat ullum in ratione et assensum movendi discrimen adinveniri. Probabilior ea dicitur, quae validiorem rationum, ac motivorum pondere munitur prae opposita, quamvis et huius fundamenta sint gravia. Probabilissima est, quae talibus innixa est fundamentis, ut licet promissio ad certitudinem gignendam non pertingat, ubi vix dubitandi locum relinquit, et nihil de opposito habet, quod valide retrahat ab assensu. Certo probabilis est, pro qua certo constat, graves militare rationes. Talis est sententia communiter in aliqua schola V. G. Thomistica, Scotistica [illegible] recepta. Probabiliter probabilis est ea, quae probabile tantum est gravi fundamento inniti. Tenuiter probabilis est pro qua vix habetur aliqua tenuis ratio. Dicitur etiam probabilem tandem dubie probabilis est. De quo, an probabilis sit, dubitatur. His ita expositis quid licitum sit in probabilibus, inquiramus.

Articulus secundus.

§ j. De Tutiorismo Rigido

188 Jam diximus Tutiorismum rigidum totum in eo consistere quod in incertis, adest ubi non certitudinem aliquam non sequitur, nobis ne probabilissimam quidem sequi permittat sententiam inter probabiles. In quo systemate, ne extra scopum ire agimur a [illegible] argumentis ab adversariis [illegible], praeter dicta a num. 116 usque ad numerum 122, hic notandum primo est, ut jam num. 186 innuimus separandas esse minores sententias probabiles tantum ab opinionibus practice talibus, sicuti et eas quae valorem tantum actus futurum respiciunt, ab iis, quae de honestate, ac licito tantum enunciant. Si enim ad praxim deducere vellemus quamvis

tantum speculative probabiles, aut etiam probabiliores. Si enim et eos one
valorem actus, aut factum tangunt, statim in oppositum cedunt: verum
certum casum proponens exemplum dic si pueris administrare vellet
baptismum in aqua rosacea, liceat tanquam probabilius credere esse
aquam naturalem, et obstaret praeceptum charitatis de salute spi-
rituali proximi, item de reverentia sacramento debita: idem
dic de volente consecrare in materia dubia: Sic etiam si quis vellet
porrigere potum probabilius veneno non infectum, et obstaret jus cer-
tum, quod habet proximus in vitam suam idem dic de eo, qui vel-
let sagittam jacere in hominem probabilius belluam credendum: Sic tandem
[redacted] si medicus obligaret praefere aegroto medicinam tantum pro-
babilius sanaturam, relicta certa, et obstaret pactum, aut officium,
quo se obligavit ad remedio certo, si haec haberi possent. Quare tota
quanta est praesens difficultas, devolvitur de eas sententias, quae tantum
de licito, et honesto agunt, quibus nullum certum pactum pa-
ctum, aut conventio obsistit

189 Notandum est secundo, praesentem hanc quaestionem
confundendam non esse cum ea, in qua disputatur, an dictamen practi-
cum debeat esse certum, et quomodo in probabilibus efformari pos-
sit. De hac enim satis plura diximus a num. 88, et sequentibus. Item
notandum est, hic alte perfundendam esse difficultatem, an pos-
sibilis sit ignorantia invincibilis circa praecepta naturalia? de qua
in tractatu de conscientia [illegible] praeteriti nunc supponendo, esse
dari posse, atque a peccato excusare: Sicuti et nunc praescinde-
re juvat a quaestione. An videlicet opera facta ex ignorantia in-
vincibili, et bona fide tanquam licita existimata sint bona,
et honesta et quidem in genere morum? De qua difficultate satis
egimus num. 18, et pluribus sequentibus. His notatis esto.

190 Propositio. Ubi agitur tantum de licito, et hone-
sto, et ubi ne moralis quidem certitudo de liceitate, aut illiceitate
actionis directe haberi fit, liceat sequi probabilissimam a liber-
tate stantem, et etiam vere, [certo], [illegible] probabilem pro ipsa liber-
tate militantem, si opinio stans a lege non est vere probabi-
lis. Ita omnes Catholici Theologi contra Rigidos Tutioristas. Duas partes
habet propositio quae quoad primam partem licet satis constare debe-
ret ex decreto Alexandri VIII. die septimo [illegible] anno 1690 dam-
nantis tanquam temerarias, scandalosas, male sonantes, injuriosas,
haeresi proximas haeresim sapientes, erroneas, schismaticas et hae-
reticas respective 31 propositiones, inter quas tertia sic sonat = Non
licet sequi vel inter probabiles probabilissimam = quamvis, inquam,
satis constare deberet ex praedicta damnatione: Nihilominus

Probatur hoc pacto. Et primo. Negato tanquam li-
cito usu opinionis probabilissimae pro libertate stantis, et [illegible]
circa liceitatem, et honestatem [illegible], sequeretur primo quod Deus
amplius suaviter omnia non disponeret; contra illud Sap. 8. Disponit
omnia suaviter. [illegible], quod lex Christi non esset jugum suave, et onus leve,
contra illud Matth. 11 jugum meum suave est, et onus meum leve
et illud [illegible] 5 haec est enim charitas Dei, et mandata ejus cu-
stodiamus, et mandata ejus gravia non sunt. Tertio, quod ali-
qua [illegible] haberent etiam justis essent moraliter impossibilia
observatu [illegible], [illegible] propositionem [illegible] a Clemente XI dam- [Immo Innocentio X ... Alexandro VII et etiam]
natam, et mentem Trid. sess. 6 Can. [illegible] = Nemo temeraria
illa, et a Patribus sub anathemate prohibita voce uti debet Dei prae-
cepta homini justificato ad observandum esse impossibilia = supponta

enim obligatione standi pro lege etiam quando vel levis pendet pro eius
existentia militat, ac pro libertate non stat directa certitudo, licet
pro ea habeatur plenior probabilitas, vix esset quis quod homini permis-
sum est, vix locus homini daretur, ut in domesticis rebus sibi possit provi-
dere, vix homini docto concederetur, consilium posse aliis praebere, ac
quod forensia possit exercere judicia, et reo, vel actori favere, a
clementiaque, unico quasi semper deest certitudo: vix mercator con-
tractus inire liceret, cum pleraque sint negotia, quae certo lucrum
exponant; ac proinde implicatissimum totum redderetur commer-
cium quod certe cum suavi Dei providentia non cohaeret, neque cum
suavitate, ac levitate oneris Dei legis; neque etiam cum facilitate, ac
morali observantia mandatorum possibilitate. Homines enim un-
dique exinanirent spem salutis suae, attenta eorum fragilitate, et manda-
torum multiplicitate, qui relictam viderent, facile possent excutere
ac libertati, vitiisque se darent, ut docet S. Thomas 1. 2. Q. 20. A. 4 =
sublata spe, irrefrenate homines labuntur ad vitia, et a bonis labori-
bus retrahuntur = Hinc alte insidet menti, quod in Regula juris
31. in Sexto dicitur: Qui certus est, certiorari ulterius non quaerat.
Et sane licet opinio probabilissima admittat contra se rationes ali-
quas; eae tamen, ut advertit Gerson, contemnendae sunt ad instar scru-
pulorum, qui contra moralem certitudinem insurgunt; si ergo
ergo moralis certitudo ad licitam operationem sufficit, ita et suf-
ficiat summa probabilitas, quae circa licitum, et honestum
versatur, licet ergo secundum probabilissimam pro libertate stante
operari. Haec eadem veritas ulterius suadetur. Nam usus
191 opinionis inter probabiles probabilissimae in sensu conclusionis,
conformis est prudentiae regulis, Ecclesiae praxi, Sanctorum do-
ctrinae, ac Theologorum factis; ergo certe talis usus licitus est
[illegible] notat. Probatur ant., et quoad primam partem patet vel ex
[illegible] dato ubi dicitur, et con-
silio Spiritus Sancti Ecclesiastici [illegible], ac sapientie
nuntur, ut in nobis consiliis pluries [illegible], ac sapientie
virorum acquiescimus, est enim Spiritus Sancti: In multitudine
presbyterorum prudentium sta, et sapientiae illorum ex corde
conjungere; atqui in casu nostro operans sequitur dictum
omnium virorum sapientum, et prudentum; ergo talis usus est con-
formis prudentiae regulis. Quoad secundam vero partem patet. Compro-
batur ex jure canonico, ac Summorum Pontificum Constitutionibus ac
[illegible] opinionis probabilioris
probabilioris ex licito usu. Ut enim permulta praetermittam
clare ostenditur ex Curiae Inquisitionis [illegible]
nocentius III. Summus Pontifex Episcopo [illegible] quaerenti, quid fa-
ciendum esset pro conjuges bona fide contrahentes, et postea dubitantes
valore sui matrimonii, respondit, quod si dubitant ex levi, alter
[illegible] credulitate et [illegible]
[illegible] et Clemens V approbante Concilio
Viennensi in Capite Fidei Catholicae in Clementina [illegible]
et Fide Catholica ubi [illegible] dixit, se sequi opinionem quandam
quia probabilior erat, inquiens = Opinionem secundam tamquam
probabiliorem, et dictis Sanctorum, ac Doctorum modernorum Theolo-
gorum magis consonam, et concordem sacro approbante Concilio duxi-
mus eligendam = Secundum jus canonicum ergo, et Summorum Ponti-
ficum decreto nobis licet sequi probabilissimam, relicta quae
contra se nonnisi leves posset habere conjecturas, seu etiam
probabiliorem contra solide probabilem. Tandem autem quoad
tertiam partem apertissime constat ex controversiis inter [illegible]
cos Patres, ac Theologos habitis et quidem [illegible]
[illegible] licet ergo sequi sententiam inter probabiles probabilissimam

[illegible] non [illegible]
[illegible] in [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

92\. Nunc prob. 2da propositionis pars, licet ea satis probata esse deberet ex jam adductis; et quidem primo auctoritate S. Thomae qui Quodlibet. 8 A. 13. in Argumento sed contra de habente plures praebendas ait = si aliquis adhibet diligentiam inquirens, an habere plures praebendas sit licitum, nec invenit aliquid, quod ipsum moveat ad hoc, quod sit illicitum, videtur, quod sine peccato plures possit habere praebendas = ex quo ita subsumo: sed quando quis adhibita sufficienti diligentia ad veritatem inveniendam assecutus est opinionem veri, solidam, ac unicam probabilem pro libertate militantem, nihil habet, et invenit, quod moveat ad hoc, quod eius [illegible] operari sit illicitum; ergo &c. Hinc S. Antoninus fidelis discipulus sui Praeceptoris parte 2da tit. 1 cap. 11. ita praedictum locum sui magistri exponit = Notandum est, quod dicit B. Thomas in quadam quaestione de Quodlibetis, videlicet quod quaestio, qua quaeritur de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale, vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa scripturae sacrae aut canonis, seu determinationis ecclesiae, vel evidens ratio, nonnisi periculosissime determinatur. Nam si determinetur, quod sit mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrafaciens, quia omne, quod est contra conscientiam, aedificat ad gehennam, ut dicitur 28. q. 1. S. ex his. Si autem determinetur, quod non sit mortale, et secundum rei veritatem sit, error suus non excusabit eum a mortali. Sed hoc secundum videtur sane intelligendum, quando scilicet errat ex crassa ignorantia, secus si ex probabili; puta quia consuluit peritos in tali materia, a quibus sibi dicitur, illud tale non esse mortale; videtur enim tunc in eo esse ignorantia quasi invincibilis, quae excusat a toto, et hoc quantum ad ea, quae non sunt expresse contra jus divinum, vel naturale, aut contra Articulos fidei & eam praecepta, et hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur ut ait Apostolus = Quid clarius pro nostra sententia, in qua gravis ratio pro libertate militat, et auctoritas virorum prudentum, ac sapientum, et nihil tale pro lege ergo &c.

93\. Accedit ratio. Qui sequitur dictam opinionem unicam, solidam que probabilis pro libertate stantis, ex gravi solidoque [illegible] ita [illegible], ut nisi imprudenter de ejus opposito suspicari possit, sed qui ex una parte ex gravi, solidoque fundamento [illegible], et ex alia nonnisi imprudenter suspicari potest de opposito, licite [illegible] nonnisi imprudenter [illegible] tenetur ad omissionem actus, ergo &c. Stat ergo nedum licere sequi sententiam vel etiam probabilem pro libertate, sed etiam unicam solidamque probabilem pro libertate militantem [illegible]. Adversarios vero [illegible] audiamus.

94\. Opponunt itaque primo ab Auctoritate Scripturarum, et S. Patrum, primo plura congerentes testimonia quibus probare conantur dari non posse ignorantiam invincibilem [illegible] ne [illegible] conclusiones 2do nonnulla [illegible] in medium afferentes, quibus intendunt ostendere semper pro lege [illegible] [illegible] tutiorem sequi [illegible], nec certo constat de libertate usum, quoniam priora ad rem non faciunt, tum quia praeceptis [illegible] toto caelo ab eo diversum est, et alibi discutienda, tum quia hic veluti certum supponimus, ut facta sufficienti ad inveniendam veritatem diligentia nonnisi levi fundamento pro lege habetur, validissima autem ratio pro libertate [illegible]. Omissis itaque aliis, haec sunt praecipua, quae ex [illegible] conservant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] legem et [illegible]

ex toto corde et ex tota anima custodiamus, et impleamus, uti consistit illud Matth. 22 ubi scriba legis tentans interrogavit, quid faciendo vitam aeternam possideret, dixit = Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, et ex totis viribus tuis &c. = ex quo ita [illegible] [illegible] sed qui probabilissima inter probabiles, vel etiam unicam solum tantum probabilem sequitur, relicta aliquo modo probabili pro lege, ex toto corde ex tota mente, et ex totis viribus mandata Dei non custodit, et servare est contra illud Proverb. 7; ubi Deus in hunc modum praecipit = Custodi sermones meos, et praecepta mea ... serva mandata mea ... et legem meam quasi pupillam oculi tui: liga eam in digitis tuis, scribe illam in tabulis cordis tui = et ad maximum, cum tunc non praecavetur peccandi periculum, cum taliter operans se exponat periculo legem Divinam violandi: cautum enim non habet, sed quinimo timet legem Divinam existere prohibentem quod jam est contra illud Ecclesiast. 3. V. 27. Qui amat periculum, in illo peribit ergo non licet sequi vel inter probabiles probabilissimam, nedum unicam, solitamque probabilem

Secundo loco opponunt illud prim. Thessalon. 5: Omnia probate, quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete vos. Et illud Matth. 7. Intrate per angustam portam, quia lata porta, et spaciosa via est, quae ducit ad perditionem, et multi sunt, qui intrant per eam. Quam angusta porta, et via est, quae ducit ad vitam, et pauci sunt, qui inveniunt eam. Quae certe opponuntur uti probabilissimae, ac etiam unicae solitaeque probabilis sententiae. Nam concesso licito usu talium opinionum, semper bonum non teneretur, quia opinio etiam probabilissima sit adhuc falsa; item ab omni specie mali non foret abstinendum: ac etiam via, quae ad caelum ducit dilataretur, cum plures opiniones probabiles [illegible] ad magis unicae, solidaeque probabiles pro libertate inveniuntur. Et hinc merito ita [illegible] proponendum est illud Proverb. 14 V. 12 est via, quae videtur homini justa; novissima autem ejus deducunt ad mortem. et semper in mente habeant illud Psal. 118. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis: ergo etc.

195 [illegible] Patribus autem objiciunt primo S. August. lib. I de Utilitate credendi [illegible] = Tria sunt velut finitima sibimet in animis hominum distinctione dignissima, intelligere, credere, opinari, quae si per se ipsa considerentur, primum sine vitio est; secundum aliquando cum vitio, tertium nunquam sine vitio = ex quo [illegible] [illegible], ergo et sequi opinione probabilissima et a fortiori unica ac solitaque probabilem vitiosum est ergo non licet [illegible] [illegible], [illegible] lib. I de Baptismo contra Donatistas [illegible] [illegible] in re ad salutem pertinentibus vel hoc ipso, quod [illegible] sis incerta praeponantur: [illegible] peccavit, certum est [illegible] Hom. [illegible] tenet [illegible] ergo cum sententiae probabilissimae et a fortiori unicae licet [illegible] probabiles ad certitudinem non pertineant [illegible] legem secundum illas operari non liceat.

Opponunt Praeterea [illegible] [illegible] Augustini discipulus Quodlibeto 8 A. 13 inquiens = Illud, quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam = et Quodlibeto 9. A. 15. habet ignorantia = Error, quo non creditur [illegible], quod est peccati mortale, conscientiam [illegible] a toto licet fortasse excusat a tanto: quod confirmat [illegible] Quodlibeto 3 A. 10, ubi [illegible], quod in ijs, quae ad fidem et mores [illegible], locum habet illud Apost. Rom. 14: Omne quod non est ex fide, peccatum est [illegible] opinionibus [illegible] subjungit = In his nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus magistri: in talibus enim ignorantia non excusat = Ergo &

cât quis sequatur ductû opinionis probabilissimæ, vel unicæ, solidæque probabilis, cui hæc potius suadere aliqd saltem aliquid contra legem dnãm mãale; tn̄ à peccato non excusatur. His addi possent nonnulla ex Decretis summorum Pontificum, ac ecclesiasticis constitutionibus, quia vero cum de his satis diximus in expositione canonici, primi. ... In dubiis tutior pars est eligenda, eadem relegas, et proinde rim hic suscitare: Siuti et relegas nonnullos hi respondeo, et soluta à ratione derivata.

Respondeo ex relatis, aut similibus, quæ afferri possunt, scripturæ testimoniis, nihil pro Rigoristarum sententia concludi posse. Non jam ex duobus prioribus: ex iis enim nihil aliud evincei potest quam quod homo uti debeat morali diligentia ad inquirendam dnãm legem necessaria, quâ lege divina cognita debet illam ita ex toto corde, et in tota mente, et totis viribus suis præ oculis semper habere, custodire, et servare, ut nulla difficultate ab exsecutione retardetur; ac si opus sit, etiam vitam perdere, ac sanguinem fundere paratus sit, quam vel leviter, graviter saltem, obedire ac eius legem violare, ac proinde ipsi fugiendum est proximum periculum, in quo prudenter dubitat se illam legem violaturum. Non probatur autem quod homo ita ex toto corde debeat dnãm legem observare, ut (cui subesse lex aliqua) cum nonnisi ex levissimo fundamento, adeoque imprudenter existimat legem aliquam existere, quæ libertatem suam coerceat: quod eveniret in casu nostræ conclusionis. Quia sequitur, ut supra ostendimus, lex Xti amplius non esset jugum suave, et onus leve, ac Deus suaviter omnia non disponeret, quinimo moraliter impossibilia præciperet. Ex duobus ergo prioribus scripturæ testimoniis nihil concludi potest contra nostram sententiam.

Quod attinet ad tertium, nempe ... illud Eccles. Qui amat periculum in illo peribit: distinguere oportet inter periculum formale, proximum, seu morale, et inter periculum remotum, materiale dictum. Periculum formale, proximum, seu morale, illud est, in quo homo positus spectatis omnibus circumstantiis prudenter, et rationabiliter timet, ne sit peccaturus (x). Remotum vero, seu materiale illud est, in quo omnibus vero perspectis homo constitutus nonnisi imprudenter suspicari, ac dubitare ... de lapsu in culpam.

(x) quo possit prudenter judicare, ne sit peccaturus

Jam vero Salomon in præcitato loco de primo, et non de secundo periculo loquitur, quia secus, ut ait Aptus Corin. 5. V. 10. ad vitandum peccatum nobis opus esset de hoc mundo exire, cum ubique periculum materiale remotum inveniatur. Atqui in casu nostro nonnisi periculum materiale remotum occurrit, cum nonnisi imprudenter timeri possit transgressio dnæ legis, ergo etc. Atque ex his etiam patet ad quartum scripturæ testimonium, quo scilicet nomine ubi præcipitur diligens examen pro veritate inveniendo, ac fugam periculi peccati, formalis, et proximi peccati, ac etiam legem cuiuscunque operis, quod tanquam malum prudenter judicatur, ita ut nonnisi imprudenter bonum censeat. Nam secus quod ... contra casus quod nonnisi per summam impietatem ... fit.

Ad quintum tandem, quidem, angustam esse portam et viam quæ ad cœlum ducit, latam item esse portam, et ... viam quæ ducit ad perditionem. Verum hoc non ... in nostro systemate ... esse ... naturæ corruptela ... aut exequi etiam præcepta certa, quia videlicet plura sunt, quæ ... trahunt ab eorum observantia, nempe primo quia prædicta præcepta opposita sunt carni, quæ suis illecebris mentem obtenebrat, item contraria sunt mundo, qui suis blandimentis ... et ... dæmonis insidiis, nos ubique ... circumveniens

vo quia [illegible] est et nos mundanis curis [illegible] non capiamus, quanto omnes sit cura in exequendis Domini mandatis utcunque segnem ducam. Non autem ita angusta est via quae ducit ad coelum, qualem Rigoristae [illegible]; imponunt enim onera, et onera importabilia, ut hinc homines [illegible] in desperationem [illegible] [illegible] [illegible] non consonat cum suavitate jugi Christi, et levitate oneris ejus. Ideo et merito objici ipsis potest, quod [illegible] loco opponunt eorum nempe viam esse, quae homini videtur justa, quae [illegible] hominem ipsum deducit in mortem nisi [illegible] [illegible], in Salomone sermone habere de ignorantia vincibili, idest de iis, qui per ignorantiam vincibilem aliquid tanquam licitum credunt, quod revera malum est. Atque ex his solutum habes argumentum a scriptura et patribus; [illegible] Patres
16 [illegible] [illegible] Augustinus [illegible] se primo loco opponimus.
197 Doctoris nihil [illegible] potest. In mente enim Augustini non fuit [illegible] cuique opinionis [illegible] [illegible] esse, primo quia et ipsa in vitio [illegible] [illegible] [illegible] non nisi probabiliter [illegible], et [illegible], [illegible] quia [illegible] [illegible] opinari circa legem, quod neque a Rigoristis admittitur [illegible] dicendum, S. Doctorem loqui de opinione illorum qui [illegible] [illegible] negant, seu certo nesciunt rem aliquam, tamen [illegible] credulitate mala se scire existimarit, atque [illegible] [illegible] tanquam dogmata infallibilia, aut sententias scientificas [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] negligentes. Quod certe in vitio est [illegible]. Quod vero de hac opinione Augustinus loquatur, patet ex iis quae objectis verbis [illegible] praemiserat, nempe ex his = [illegible] [illegible] genera profecto improbanda, ac detestanda. Unum est opinantium, idest eorum, qui arbitrantur se scire, quod nesciunt = quae verba 18
satis indicant Augustinum loqui de opinione temeraria, et [illegible] [illegible] jactantium se scire, quod solemniter ignorant, hinc [illegible] subjungit S. Doctor = si quis quid crediderit, si se id nescire intelligat, nulla [illegible] est [illegible] autem [illegible] [illegible] turpissimum est; quod [illegible] non [illegible] qui [illegible] [illegible] se scire [illegible], si [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] se [illegible] non bene [illegible] animi [illegible] est. [illegible] primo autem vitiosorum, idest eorum, qui opinantur se scire quod nesciunt, est profecto vitiosa credulitas = S. Doctor [illegible] non [illegible] quamcunque opinionem sed temerariam credulitatem volentium [illegible], quod non sapiunt.
[illegible], quod obiciunt [illegible] Augustinus [illegible]
[illegible] contra Donatistas ac [illegible] [illegible] [illegible] primo [illegible] [illegible] qui Donatistis adhaerentes ab ipsis baptismum recipiebant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] probabilissima vel unica, sed [illegible] probabilis, sed error [illegible] et [illegible]; [illegible] enim [illegible] Ecclesia Catholica Romana [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] in ea [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nisi [illegible] in meridie [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cum Donatistis in [illegible] [illegible] ut in baptismo, et religionis professione communicare. Ex quo [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] transferri doctrinam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ubi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] probabilis [illegible] [illegible] [illegible], quod omnino Donatistis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] ut ad praxim reduci [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] non erat [illegible] [illegible] [illegible]; quia in talibus materiis debet haberi [illegible] saltem [illegible], ut ad praxim reduci possit.
Ad tertium [illegible] satis diximus [illegible] hic subjungere placet [illegible] adversarios [illegible]. Nam ut constat ex 45, ex [illegible] conclusionem illam infert Augustinus [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

loquitur contra eos, qui usque ad finem vitæ protrahunt pænitentiam quando sententia ut[illegible] manifeste [illegible] contraria non est practice probabilis [illegible], vel etiam ex eo, quod versatur circa materiam, in qua ad praxim deduci non sit nisi sententia moraliter certa.

Quod spectat ad S. Thomam, utcumque ex locis citatis videatur potius negari ignorantiæ invincibilis præceptorum juris naturæ, quam peccari sequendo dictum opinionis probabilissimæ aut unicè solideque probabilis, quæ certè præfatam supponit ignorantiam; ac proinde extra scopum divagantur, ut supra diximus, dico S. Doctorem, ut sibi cohæreat intelligendum esse de errore crasso, seu conscientia vincibiliter erronea, et de ignorantia vincibili. Nam certò constat, S. Thomam docere, ignorantiam invincibilem à peccato, et culpa [illegible] excusare, ut patet ex dictis num.^o 192, vel etiam ex his, quæ habet 1. 2. Q. 76. A. 3. in C, ubi ait = Si sit talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato = et[x] Q. 3. A. 8. in C. = Si aliquis nesciat fornicationem esse peccatum, voluntarie quidem facit fornicationem, sed non voluntariè facit peccatum = Ex S. Thoma ergo ignorantia invincibilis à peccato excusat; sed qui sequitur sententiam probabilissimam, ac unicè, solidè tamen probabilem, laborat ignorantia invincibili malitiæ actus, ut meditanti patet; ergo &c. x De malo

18 Ad solvenda nonnulla alia Rigoristarum argumenta, notabis primò, actionem aliquam non esse peccaminosam, seu peccatum, et formalem culpam ex eo solum, quod sit contra legem æternam Dei, sed ex eo, quod est contra eam ut notam per rationis dictamen internum. Lex enim incognita nullam obligationem parit: unde ad peccandum non sufficit se cuicumque peccandi periculo exponere, sed tale periculum debet esse [illegible], formale, et morale [illegible], [illegible] contemnere, opinionem probabilissimam, aut unicè, solidè tamen probabilem esse rationem tollentem proximam et [illegible], seu dictamen rationis proximum. Sed [illegible] [illegible] [illegible] materialiter, ut [illegible] vidimus, ubi de dictamine rationis [illegible] [illegible], ut sæpe monuimus, extra scopum divagantur [illegible] [illegible] à ministro sacramentorum, à medico, judice, &c. ac aliis [illegible], ubi existimatio non facit casum, sed requiritur vera [illegible] realitas, et existentia ad finem consequendum: Illa enim [illegible] [illegible] [illegible] est a præsenti, ubi bonitas et malitia [illegible] [illegible] ratione cognitionis, intentionis ac [illegible] operantis. Tandem in nostra sententia non [illegible] meliorem esse conditionem hominis invincibiliter ignorantis, ac hominis scientis. Nam sicuti melior non est homo ægrotus, ac homo sanus, licèt hic, et non ille [illegible] non jejunando Dei præcepto, ità et in casu nostro, [illegible] [illegible] [illegible] sit melior opinione, et solùm ex malitia [illegible] homo [illegible] pejor in ordine morali evadit. Hactenus de Tutiorismo rigido. Nunc

§2. De Tutiorismo mitti et Catholico

19 [illegible] esse usum opinionis probabilissimæ, aut etiam unicè, solidè tamen probabilis [illegible] contra [illegible] Tutioristas ostenderimus; nunc ostendendum est, num quoque liceat sequi probabiliorem pro libertate, licèt sit vera, ac solidè probabilis opinio stans à lege: et hoc contra mitis Tutioristas. Isti enim licèt fateantur, et doceant operanti licere sequi probabilissimam pro libertate, negant tamen

tanquam licitum usum etiam probabilioris a libertate stantis, quando vera, solidaque ratione, seu fundamento fulcitur sententia pro lege militans ac minime in hujusmodi casibus tutiorem semper eligendam contenderent sententiam. Contra hos tamen communissima Theologorum sequuntur doctrinas, quando peractis omnibus, ac pro rei merito debito permisso examine extra ullum dubium practice probabilior apparet opinio a libertate stans posse hanc inculpate licite sequi in practicis, in quibus tantum de licito quaestio instituitur. Verum et hi quamvis sistendo generatim inter se conveniant; tamen postea inter se dividuntur. Plures enim, inter quos Thirsus Gonzalez, Simonet, Antoine, et [illegible], contendunt non sufficere, ut opinio stans a libertate sit quomodocumque probabilior; sed requirunt notabilem probabilitatis excessum. Contra alii plures, inter quos praesertim Veteres, quovis excessu contenti esse videntur. His notatis sit.

200 Propositio. Licitum est ad praxim deducere opinionem certo, practice probabiliorem circa licitum versantem, ac pro libertate ~~stantem etiam in conflictu~~ solidae, et practice probabilis pro lege stantis. Quidquid interim sit de excessu majoris probabilitatis, de quo dicemus infra. Est contra mitiores Rigoristas, estque, si non certa, saltem communissima sententia inter Catholicos Theologos. Prob. primo. In Ecclesia semper tanquam licitus semper habitus, ac cognitus fuit usus sententiae practice probabilioris faventis libertati etiam in conflictu solidae probabilis stantis a lege; ergo licitum est ad praxim deducere. Consequentia per se est manifesta. Nam cum Ecclesia, ut columna, et firmamentum veritatis, ac regula infallibilis in rebus fidei, et morum, non possit non esse [illegible] quod involvit tale quid [illegible] continuat. Prob. itaque ant. Ille usus tanquam licitus semper habitus, ac cognitus est in Ecclesia, quem ipsa facto suo comprobavit, in conscientiis dubiis summi Pontifices tenuerunt, exemplo suo SS. Patres, ac Scholastici Theologi comprobarunt, ac etiamnunc comprobant; atqui talis est usus sententiae probabilioris practice talis faventis libertati etiam in conflictu solidae probabilis pro lege; ergo. Prob. minor [illegible] per partes, et quoad primam, hoc primo patere [illegible] ex eo, quod semper mos fuit in ipsa Ecclesia, ante ad definitionem devenirent, indecisas relinquere plures controversias non tantum speculativas, sed etiam practicas, ad jus naturale spectantes, inter graves, probatosque Doctores hinc inde disputatas, ut ita unicuique quod sibi magis veritati consentaneum videretur, sentire permittendo. Quod jam patet ex pluribus Conciliis et praesertim ex Trid., et etiam ex decretis summorum Pontificum, et praesertim Innocentii XI ac Benedicti XIV in Constitutione Sollicita anno 1753 edita, ac ad communem omnium instructionem [illegible] novissimo [illegible] prohibitorum praefixa, ubi in [illegible] [illegible] praecipiunt, ut [illegible] in libris imprimendis, ac [illegible] scriptis, quam in thesibus, disputationibus, ac Praedicationibus caveant ab omni censura, et nota, nec non a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quae adhuc inter Catholicos hinc inde controvertuntur, donec a Sancta Sede recognitae sint, et super iis propositionibus judicium proferatur. Quae certe nullo modo [illegible] potuissent, si statim urgeret praeceptum amplectendi sententiam legi militantem, ac ipsa est solida, ac vere probabilis. Siquidem [illegible] tribuisset ipsis observantia, ne homines veluti [illegible] ipsius Ecclesiae legis certae evaderent violatores.

x decidentis

x in decreto [illegible] 2 Martii 1679 emanato

1 [illegible] earum morum quos vivo partem clare
ostenderunt [illegible] ubi procederet non [illegible] [illegible]
[illegible] principium aliud [illegible] [illegible] est aliquando [illegible] [illegible]
[illegible] ign. qui sive propositiones, sive complexus tantum importare, clare mon-
strare, morem in ecclesia [illegible] [illegible] [illegible] communia juxta
probabilem, aut saltem probabiliorem, sive ea legi, sive libertati fave-
at. Quod et aperte confirmatur ex [illegible] [illegible] Benedicti XIV ad Italiae
[illegible], quae incipit Vix pervenit, data die 1 Novembris anno 1745
super controversia de nonnullis contractibus, an sint usurarii §. 8 ubi
questionum decisores sic alloquitur, et monet = Suis privatis opinionibus
ne nimis adhaereant, sed priusquam responsum reddant, plures scriptores
examinare, qui magis inter caeteros [illegible]. Deinde eas partes
suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelli-
gunt = Sub nomine autem partium, tum ratione, tum auctoritate plane confir-
matarum quis est qui non videat venire sententias solidas, ac vere
probabiles, aut saltem probabiliores? factum est ergo, et hoc semper
in ecclesia, morem, et doctrinam sequi sententiae probabiliorem [illegible]
[illegible] [illegible] in [illegible] solide probabilis [illegible] [illegible].

2 His omnibus accedunt nonnullae dispensationes sum-
morum Pontificum in voto professionis Religiosae, nec non in matri-
monio tantum rato, licet tunc temporis solida, ac vere probabilis esset sen-
tentia talem facultatem summis Pontificibus [illegible] [illegible] [illegible]
S. Thom. 2. 2. q. 88 A. 11 [illegible] summum Pontificem dispensare non posse
in voto castitatis religionis appropriato, [illegible] [illegible] nec non sententia S. Bo-
naventurae Scoti, aliorumque [illegible], summum Pontificem in matri-
monio etiam tantum rato dispensare posse. [illegible] non obstantibus tali-
bus sententiis etiam ut probabilibus cognitis, utpote tunc temporis inter
probatos Doctores in utramque partem [illegible], et nulla habita
ex cathedra definitione. [illegible] Alexander III dispensavit [illegible]
[illegible], [illegible] illustris cum Justiniano Monacho [illegible],
[illegible] a religione ad nuptias transivit: Quod idem et [illegible] [illegible]
III cum Constantia filia Rogerii Regis, et Henrico VI nubente: Item
ut legere est apud Antoine Tractatu de Matrimonio Cap. 2 Quaest. 8
in matrimonio rato, sed non consummato dispensarunt summi Pon-
tifices Martinus V. et Eugenius IV; nec non Pius II Pius IV. Gregorius
XIII, Clemens VIII, et Urbanus VIII. Quae omnia satis indicant [illegible]
[illegible] [illegible] exemplo suo summos Pontifices [illegible] tanquam
[illegible] [illegible] contrarium. [illegible] enim tutius erat a dispensatio-
ne abstinere, et [illegible] eam obligationem non agnoverunt Pontifices [illegible].

3 Nunc probatur altera minoris pars, nempe
[illegible] Patres, et scholae Theologorum [illegible] [illegible]. Nedum in [illegible]
[illegible] ad mores spectantibus, sed etiam ad salutem necessariis,
per omnia ecclesiae saecula, dissidia, et contentiones plurimae, nedum
inter viros Theologos apprime doctos, ac inter viros prudentia, et
sanctitate eximios, sed etiam inter ipsa ecclesiae lumina [illegible]
[illegible] SS. Patres [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vere probabiliter
[illegible]. Propositionem hanc contrariam solus ille qui nescit, etc contr-
[illegible] inter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Patres [illegible]
[illegible], ac etiam nunc in scholis Thomistica, Scotistica, [illegible] in [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] disputato. Hinc S. Antoninus parte 1 Summae [illegible]
Cap. 10 § 11 num. 61 ait = Quod sunt contrariae opiniones inter docto-
res sanctitate, et scientia maximos in materia morali [illegible]
et [illegible] ad salutem necessaria, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] S. Thom.
[illegible], quod post lapsum in mortale non oportet aliquem
statim confiteri sub [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] 17, et [illegible] [illegible]

Sed Hugo de S. Victore, et B. Bonaventura sunt in hac contraria opini
onis &c. Neutra tamen opinio reprobatur ab Ecclesia, etsi B. Thomae opin.
communius teneatur, quae tamen minus tuta videtur. Raymundus Bap
tista, et Sanctus in Summa tenet, quod participare cum excommunicatis
major excommunicatione in loquela, cibo, et hujusmodi in casu non
concesso, sit peccatum mortale universaliter. Sed D. Thomas in 4, alii
omnes Andreas, et Archidiaconus tenent contrarium, et illud contrarium
communiter tenetur. et sic exempla innumera possent afferri, has
SS. Patres, et Theologos etiam primi saeculi exemplo quo [illegible], ample
cti posse sententiam saltem probabiliorem pro libertate in conflictu
etiam solide probabilis pro lege. Porro si in praecepto esset sequi
solide probabilem pro lege in conflictu etiam probabilioris pro li
bertate, Deus certe non permisisset errorem tam diuturnum in Ecclesia
sua, ut meditanti patet; ergo &c.

Prob. 2do ob absurda, si praeceptum foret sequendi solide
204 probabilem pro lege stantem in conflictu probabilioris pro libertate mili
tis in casu conclusionis, sequeretur primo, sine peccato ac proxime
[illegible] non posse probabiliorem pro libertate, atque adeo peccasse, qui
quot hactenus eam amplexi sunt. hoc autem intolerabile absurdum
est nam non est sententia communis semper, imo communissima in
Ecclesia fuerit. error non levis in Ecclesia [illegible]: Quod si
Deus numquam permisit, neque unquam permittet in Ecclesia sua
item peccasset S. Ligorius, S. Thomas, S. Antoninus, aliique innumerabiles
viri tum sanctitate, et pietate, tum etiam doctrina praestantes, ac eo
peccatores mortui putarentur, ut numquam etiam [illegible], qui
retractaverunt sententiam quod horret audire christianus animus.

Secundo sequeretur, a culpa non immunes fuisse viri
nos tot eximios Theologos, ac sacrorum Canonum interpretes non
tantum speculationi insistentes, sed pro regula morum proponentes
tot canonum interpretationes libertati contra ipsam legem [illegible]
[illegible] obligantem, docentes, et ad graviori quidem culpa, qui
[illegible] debito rei fuissent tot transgressionum, quot faciendo, [illegible]
[illegible]. Scandalosam enim doctrinam disseminassent.

Tertio sequeretur, reorum in Ecclesiasticis
etiam in civilibus, ac saecularibus Tribunalibus, ubi judicatur a pluribus
[illegible] est sententia [illegible] plurimitatem votorum
[illegible] [illegible] [illegible] graves viri [illegible]
[illegible] [illegible], et error [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] saltem solide probabilem [illegible]
[illegible] est contra [illegible]. Contra praxim; [illegible]

[illegible], et [illegible] [illegible]
[illegible] non [illegible] contra legem dispensationis [illegible]
obligare, [illegible] [illegible] non extare, aut saltem non [illegible]
[illegible] [illegible] contra legem [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] contra legem [illegible]
[illegible] sunt [illegible] neque sufficienter probabiliter [illegible]
certam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ac [illegible] non posse [illegible]
casus, quando in utramque partem [illegible], an [illegible]
[illegible] teneatur [illegible], quam [illegible] obligare solide [illegible]
[illegible] non obligare [illegible] probabilius, ut hac [illegible]
[illegible], quae certe praxis, ac [illegible]
sequendam legem esset onus nimis grave, ac [illegible]
[illegible] moraliter impossibile, atque intolerabile [illegible]
solum [illegible] sine casus, in [illegible] contentiosis [illegible]

udrum, att etiā ex probabilissimā in quamplurimus hominis negotijs per [illegible] hoī liceat: et proinde tutā semper ipsi abstinendum est ab hominis actib, ut ponderabamus nūo. 196. huic prorsus [illegible] cuique flagitiū. Ne ergo admittamus tot dānatos, [illegible], licitā eā ex maximè [illegible] sed audiamus adversarios.

Opponunt: Rubrorstes, mites et Catholici nonnulli et auctoritate, tū ā raōē [illegible] et auctoritate opponunt primō illud [illegible] 37: Ro: Ante ōia opera tua verbum [illegible] praecedat et ante oem actum [illegible] consilium stabile. Item illud Psal 118 Omnia mandata tua veritas. Item illud xti Joan 14 v 6: Ego sum via, veritas et vita. ex quō clarè evincitur nobis [illegible] operari non licere, nisi [illegible] vel veritate [illegible] etiam probabiliorem sequitur, veritatem [illegible] non est nam multa [illegible] probabiliora [illegible], ut habet commune adagium in scholis [illegible]; ergo [illegible] Patres, inter quos [illegible] est Anima rationalis quando fit, [illegible]. Quod certe non [illegible] probabiliorem [illegible] licebit [illegible] et ipse d Thomas [illegible] q 28. A. 16 [illegible] = Quandocumque intellectus movetur ab absque [illegible] signo [illegible] = c. 5. [illegible] cap 3 [illegible], qui habet affectionem contrariam est. Porro opinio etiam probabilior est innixa fundamento fallibili, et affectionem habet, ergo [illegible], et contrariam [illegible]

Respondeo argumento [illegible] usque talem. Probatur enim neque licere [illegible] probabili [illegible], quod [illegible] et huic [illegible] [illegible], ac motivo fallibili innixa est, neque probabilitatis [illegible] licet morali certitudini valde propinqua sit [illegible] optimè salvari, quod [illegible] consilium stabile. [illegible] ultimum [illegible] nostra [illegible], ut patet ex multiplici [illegible] nostra [illegible], et [illegible] nostrae conclusionis. Hinc etiā in nostra [illegible] ōia mandata Dei sunt veritas. mandata [illegible] ab ipso Deo lata sunt [illegible] quod inhonestum, ac turpe sit, sed quidquid praescribunt faciendum verē sanctum, ac bonum est; quidquid vero vetant, turpe, et malum est. Hinc et ipse xtus est via, veritas, et vita, [illegible] doctrinae suae, [illegible], et exemplorum, ac [illegible] et merita [illegible] optimè componitur [illegible] [illegible] in iis [illegible] veritatem consequi nobis non licet, [illegible] agere aliquomodo, quod nobis à Deo [illegible] permissum certè [illegible]

Quod attinet de [illegible] Patres, et [illegible] [illegible] [illegible] contendere, ut [illegible] [illegible] [illegible] nonnisi [illegible] sapius viros doctis ac sanctis melius erat non [illegible], quam [illegible] plurimis, quae certō cognitivos et ipsi [illegible] est [illegible] vocat inordinationem, quia [illegible] et in speciem peccati. [illegible] nos in statu [illegible] non fuisse [illegible] sed certō cognitivos [illegible]

autem, uti ex contextu ostendit Cardenas in Crisi Dist. 56 n. num 202 exponendus est de opinione quæ sive rationabili fundto concipitur, quam vocat et honestam actionis contrarium ut elato concedimus.

207 [illegible] ratio Qui sentit etiam practice probabiliorem pro libertate militantem, adeoque minus tutam sequitur in conflictu sententiæ licet minus probabilis pro lege, prudenter non operatur; ergo talis usus licitus non est. Conseqa patet. Prob. ante. firmo, quia taliter operans se exponit periculo violandi legis, [illegible] periculum illud vitare: ideo quia prudens est in casu [illegible] lege stare; ergo prudens non erit stare pro libertate; quasi sensum prudentia, verbis ea nostra ad duo [illegible], et hinc [illegible] prudentia, [illegible] non est [illegible]? [illegible] enim non [illegible] actum [illegible], quod non est [illegible] necessario tendit in actum verum, ergo [illegible] Confirmatur: [illegible] aliquod [illegible] non [illegible] opus alicujus artis si verum in se tale non sit, quale ab arte intenditur, ergo neque actus aliquis poterit esse actus prudentiæ nisi in se talis sit, qualem ipsa prudentia intendit; atqui prudentia intendit actum verum; ergo [illegible]

208 Respondeo præmissa retorsione in sententia [illegible] probabiles probabilissimam, [illegible] ante., ad hujus [illegible] prim. nego, [illegible] mentem opinionem practice probabiliorem pro libertate, [illegible] se exponere periculo proximo violandi legis, quia [illegible] [illegible], et proxime dirigens ad actionem est in casu [illegible] casu, ut supra diximus. [illegible] retorqueri sit argumentum in operibus de consilio; nam tam prudenter operatur, qui ea sequitur, quam qui ea omittit, et sua libertate utitur; sic tam prudenter agit qui matrimonialem statum eligit, quam qui religionem ingreditur, et votum castitatis servare vult. Item in casu nostro prudenter agit, qui eligit abstinere ab actu de majori [illegible] scilicet perfectionem sectandam; prudenter item agit, qui libertate sua vult uti, quia moraliter certus est de lege in casu obligare [illegible] [illegible] prudentia, [illegible] [illegible] in actum [illegible], et nego [illegible] actu ab ipsa [illegible], licet [illegible] [illegible] actu [illegible] distinguendus scilicet est inter actum elicitum, et imperatum a prudentia. Actus elicitus est ille, in quem ipsa prudentia immediate [illegible] [illegible] autem, in quem ipsa tantum mediate influit. Sic iste actus, quo judex v.g. dicit: Judicandus est secundum [illegible] [illegible] habendus est innocens, qui manifeste non probatur nocens: sunt actus immediate eliciti a prudentia, et [illegible] [illegible]; actus autem quo judex dicit [illegible] [illegible] est, [illegible] ab ipsa [illegible]. [illegible] notet, concedendus [illegible] [illegible] actu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], seu [illegible] [illegible] actu ab ipsa immediate elicitum. Illud vero [illegible] nihil obstat, quia sequens prudentiæ actus non est [illegible] [illegible], qui non [illegible] nocens, neque actus prudentiæ [illegible] [illegible] de proximo, qui [illegible] [illegible] non [illegible]

209 Ad confirmationem [illegible] [illegible] 1. 2. q. 57. a. 5 [illegible] 1 = [illegible] inquit, consideratur non in [illegible] [illegible] sed magis in ipso artificiato, [illegible] ars sit ratio recta [illegible] [illegible], [illegible] enim [illegible] in [illegible] [illegible] non est [illegible] [illegible] [illegible] sicut [illegible] est actus [illegible] Ars autem circa factibilia est: sed prudentia [illegible] [illegible] in ipso agente [illegible] [illegible] est ipsum agere: est enim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] igitur discrimen inter artem et prudentiam est, quod ars per solam existimationem [illegible]

finem suum non consequitur, sed per conformitatem intellectus cum somnianti contra veritatem nunciantis, finem suum obtinere sit ex sola agentis existimatione, quo negatio actus moraliter malus sit cum actus prudentis, cum hic possit esse formaliter bonus, ut patet in operante ex invincibili ignorantia, ut jam supra expendimus num. 18, et seqq.

Instabis. Qui practice etiam probabiliorem pro libertate in conflictu solide, licet minus probabilis probabilem sequitur, se exponit periculo formali, seu morali violandi legis, ergo &c. Prob. ant. Qui dubius de honestate actionis agit, ille se exponit periculo formali, seu morali violandi legis; sed qui practice etiam probabiliorem &c. dubius de honestate actionis agit: nam illa maior probabilitas non pertingit ad moralem certitudinem, quin saepius opinio stans a lege non sit solide probabilis; ergo &c. ..... Confirmatur. Qui habet levem etiam suspicionem, et scrupulum, seu levem credulitatem, quod actio sua sit illicita, peccat, si stante tali credulitate operatur, ut constat ex Capit. Per tuas 2. de Simonia, ubi expresse dicitur, peccatum esse operari cum conscientia scrupulosa, nisi prius scrupulus deponatur: item ex Capit. Inquisitioni de sent. excom.; ubi decernitur, conjugem dubitantem ex levi, et temeraria credulitate de matrimonii sui valore debitum exigere nequire nisi ad pastoris sui consilium talem deponat conscientiam. Jam vero qui sequitur ex. g. opinionem honestam judicat aliquam actionem tanquam sibi licitam, ubi praesertim gravis ratio in contrarium urget, saltem scrupulis, et credulitate levi, et temeraria in transversum agitur, ergo &c.

Respondeo nego ant., ad cujus probationem omissa maior, conc. min.: sed qui practice etiam probabiliorem sequitur &c. vi motivi directi dubius de honestate actionis agit omitto min., vi motivi reflexi, seu efformato dictamine proximo et immediato actum dirigente nego min., et conseq. intellectus noster constitutus inter duas opiniones probabiles, licet una sit altera probabilior, fluctuans, ac dubitans sit de honestate actionis contra legem faciendae, si praecise attendat ad motiva illa graviora, quae honestatem actionis suadent: secus vero si se convertat ad motiva reflexa, idest ad prudentia principia. Ita ut ostendimus cum diximus, adsunt tales rationes suadentes in casu nostro liceitatem, ut nonnisi per summam imprudentiam de opposito liceat dubitare. Non remanet ergo in casu nostro dubia actionis honesta.

Hinc ad confirmationem respondeo concedendo omnia cum veritate dici quousque intellectus se non convertat ad principia reflexa, quibus dictamen moraliter certum efformet. Quare verum quidem est, quod quousque scrupulosa non deponatur conscientia, non liceat operari; secus vero sit deposita: quae jam in casu nostro deponi sit, ut probatum adsint principia talia, quibus certo ostendi sit tanquam liceitas unius opinionis pro libertate militantis, adeout si qua supersit fluctuatio, tanquam merito contemnenda levitas habenda est, et proinde non attendenda.

Neque dicerem instabis, et dicas. Qui practice probabiliorem pro libertate sequitur in conflictu ad illam probabilis pro lege, tanquam moraliter certam non habet honestatem suae actionis, ergo &c. Prob. ant. Qui sentiam etiam practice probabiliorem

pro liceitate sequitur Dei jurisdictionem (?) ... fit de honestate actionis, quin imo attentis praestans probans, posse importat dubium de opposita sui judicium probabile quo quis inducat aliquem ad licitum in hunc motivum tenere in suum objectum: Haec actio est licita, et honesta, forte tamen est etiam et inhonesta. Et hoc notat ex [illegible] ratione opinionis probabilis, quam n. 173 [illegible] et Bonaventura diximus, ergo etc.

213 Respondeo negando ant. juxta dicta num. ant. ad hujus probationem nego ant. ac unus implicitam probationem, quero ab adversario an loquatur de dubio versante circa ~~honestatem~~ [illegible], an vero de dubio versante circa moralem [actionis] ~~[illegible]~~ inhonestatem, si primum nego absolute. Quodcunque enim dubium prudens de inhonestate [illegible] quod insurgit, excluditur a certamine. [illegible] pretio de vero de inhonestate morali, ab hoc tantum attentis praesentibus motivis non contradico. Verum hoc dubium nimis [illegible] non itat [illegible] [illegible] ea ratione opinionis non est actualis formido [illegible] [illegible] tantum, et haec tota versans circa moralitatem, seu [illegible] Physica. [illegible] vero circa moralem actus. Hinc probabilior [illegible] summum dicit hunc actum formidinem. Haec actio est licita, seu forte in se, et in natura rei talis non est quae reflexio non [illegible] actione quae tamen honestate.

214 [illegible] praesenti alii adversariorum objectum, [illegible] tas, sequentem sententiam [illegible] probabiliorem minus tutam, [illegible] sed contemnere divinam legem, neque enim [illegible] tantum non contemnere divinam legem: Non obstante hac lege apparenter [illegible] hoc, aut simile judicium. Non enim qui in casu minus [illegible] lo objectum ab lege prohibitum. Non enim qui in casu minus [illegible] sequitur, illam sectatur quia prius ob motiva praeeminentia [illegible] tur judicat, id sibi licere. Unde non [illegible] illud judicium [illegible] [illegible], aut simile = Quia prudenter judico nullam extare [illegible] [illegible] hoc opus prohibentem, ideo volo istud opus exequi, non [illegible] [illegible] prudenter hic, et nunc judicare [non] possum, [me nulla] ~~[illegible]~~
obligari = Sed jam ad difficiliorem, et non contemnendam [illegible] [illegible] de Probabilismo.

Articulus Tertius.

De Equi-Probabilismo.

In Lapidem, ac petram, ut ita dicam, scandali offendimus [illegible] [illegible] [illegible], ad quos [illegible] fama quotidiana [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] maxima parte non [illegible] rationum robore, et firmitate, sed major vis sit non tam in [illegible] ac clamoribus, quam in conviciis, imposturis calumniis et [illegible] [illegible] vel tot [illegible] contra Probabilismum [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] sermones vel in [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible] demonstrant. Tractanda [illegible] nobis est controversia de [illegible] [illegible] aeque, aut minus probabilium minus tutam, [illegible] [illegible] in [illegible] aeque, aut magis probabilem [illegible] [illegible] [illegible] Quam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible], [illegible] vero doctissimis [illegible] dies in studio, ac ideo pari consumptis labore, [illegible] [illegible] meditans [illegible], et cui victoriam [illegible] ignoro. [illegible] [illegible] me [illegible] [illegible] in tanta causa, quae [illegible] Mundum commovit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] judicium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] solvam, [illegible] [illegible] [illegible], an licitus sit usus aequiprobabilismi, seu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] libertate stantem [illegible] [illegible] probabilis pro lege militantis [illegible]

§ 1 Necessaria praecognita ad quaestionis statum

Praecognitum primum. Praesens hic quaestio, quae non de quacunque probabilitate, verum de certo propria, absoluta, et practica, et veritati juxta explicationem num.° 174, et sequentibus datam, tota quanta est circa licitum versatur, ac tantum de honestate indagat, et quaerit, seu tota sistit in dubio legis, seu legis, cujus existentia ignorata, absque ejus observantia finis, seu effectus alius obtineri sit, utro a casu dictae legis, seu promulgationis lex non obligat. Hinc haec controversia alta silet, seu alta praescindit ab iis materiis, quarum finis haberi non sit absque reali positione medii. Quapropter quaestionem hanc non tangit damnatio sequentium propositionum per sedem damnatarum, prima nempe, tertia et quarta inter damnatas ab Innocentio XI die 2 Martij anno 1679. Prima est = Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis, aut Episcopalis = Altera, seu secunda est = Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem = Quarta = Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabili = Ultro enim Probabilistae ac etiam aequi-Probabilistae fatentur, in dictis casibus neque ministro sacramentorum, neque Medico, neque judici, neque fideli sicuti neque Magistro, ut nonnullis videtur, licere minus probabilem, aut aeque probabilem pro libertate militantem sequi, relicta probabiliori aut aeque probabili pro lege stante: Hi enim versantur circa talem materiam, ut si vera non ponantur media, ac finem obtineri nullo modo finis obtineri possit, ut proinde his neque liceat uti probabiliori, aut etiam probabilissima, si ad moralem certitudinem non pertingat, relicta alia moraliter tutiori; unde patet, si Probabilioristae velint e praedictis damnatis propositionibus argumentari contra aequi-probabilistas, aut similiter probabilistas, eorum argumentationem fatalem [illegible] ruinam in Tutiorismo rigido tandem mitti.

vel, versantur circa talem materiam, ut lex certa, aut rectum [illegible] ad [illegible] partem

Praecognitum secundum. [illegible] in praesenti causa distinguenda est inter Probabiliorismum et Probabilismum subjectivum, quod nempe ut tale apparet operanti, et inter objectivum, quod talis revera in se est; ac diligentissime notandum in praesenti sermonem non esse de objectivo. Quis enim est mentis ac ingenii tam sagacis, ac tam longi, et assidui studii, qui valeat discernere meritum intrinsecum omnium fundamentorum utriusque partis, ac illud aequa lance levare, vel omnes omnino rationes, quae pro utraque parte militant, invenire? Hunc sane mirari [illegible] oporteret: Quis est hic, et laudabimus eum? Quapropter tota quaestio circa subjectivum versatur: et hinc mirum non est si tam mirabiliter varius sit [illegible] diversis [illegible] Theologo in variis circumstantiis constituto. In qua provincia quae versanda est, ne in deducendis aliis nimis liberales simus, cum potius prudentia exigat magni aliena facere, [illegible] juxta illud Proverbii 3 jam citati: Ne innitaris prudentiae tuae [illegible] tanto [illegible] mirabiliorem existiones [illegible] momenta pro veritatis amore examinaverit.

217 Praeconitum tertium. Quemadmodum, ut diximus in praesenti causa, respondendum debemus de quibusdam casibus specialibus, ut sunt casus de ministerio sacramentorum, de judice &c, in quibus ad praxim non licet eligere minus, aut aeque probabilem; ita et praemonendum nobis de quibusdam casibus particularibus, in quibus ob majorem singularitatem [illegible] aeque ac etiam minus probabilem pro libertate ex aequo licet. Inter hos est casus quando ut ex communi sententia, in rebus pro [illegible] etiam [illegible] licitis, et etiam quando tanquam minus probabilem [illegible] adversetur, quod a superiore [illegible], [illegible], [illegible] ut expresse colligitur ex Can. Quid culpatur causa 23 q. 1, ubi [illegible] docet, subditum militare, [illegible], [illegible] etiam [illegible] [illegible] [illegible] iniquum. Quinimo tunc obedire [illegible] [illegible], ut docet [illegible] Bannez in [illegible], et [illegible] cap. 11, S. Bonaventura in Spec. Discipl. cap. 4, S. Ignatius Loyola 3 p. Const. cap. 1. §. 23. et [illegible] Dionysius Carthus. in 2. dist. 39 q. 3. [illegible] communiter Alios cum [illegible] Modernis Theologis. [illegible] ex Tosat, et [illegible] docet, [illegible] gationem sequendi minus probabilem, ubi agitur de valore matrimonii jam contracti, adeo ut in illius favorem judicari debeat [illegible] et quamplurimi Theologi, et jurisperiti [illegible] Sanchez de Matrim. lib. 2. disp. 18. num. 7. 200, idem dicendum existimat [illegible] Barbosa in casu, ubi agitur de valore testamenti, vel favore religionis et ex [illegible] agere de causa pia, ac etiam de potestate, et jurisdictione [illegible]

218 Praeconitum quintum. Hic extra [illegible] [illegible] etiam notare oportet, in praesenti causa minus aptè [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] probabilitatem [illegible] majorem aliorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], atque adeo sententiam minus probabilem amplius non [illegible] remanere solidè probabilem, [illegible] [illegible] [illegible] quo minus pon[illegible] [illegible] in lance [illegible] vincitur a majori pondere in altera [illegible] [illegible]. Nam praeterquamquod [illegible] difficultatis, [illegible] [illegible] diversa, ac distincta a praesenti; quinimo quaestio praesens oppositum supponere videatur, una sedis controversia [illegible] [illegible], quia nullus inter Theologos morales invenitur, qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] remanere minus probabilis pro libertate in [illegible] [illegible] [illegible] pro lege; Oppositum totis illis in Probabilismo [illegible] [illegible] probabilistis sustinetur, ac [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] cum motiva opposita sunt inter se [illegible] seu diversi rationis, seu generis, et loquendo de elisione pro [illegible] [illegible] [illegible] motiva [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Et sane nonne cuique ab experientia constat, non raro [illegible] [illegible] alicui sententiae tanquam sibi [illegible] adhaerent [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cap. 7. de sumptione corporis Christi in feria quinta [illegible] [illegible] [illegible] inter Doctores, an possit sumi post cibum in casu morali [illegible] [illegible] [illegible] = Nonnullos probabilis opinionem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quo Jesus Dominus [illegible] discipulis [illegible] [illegible] communicationem [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] corpus et sanguinem [illegible]. Honestius autem [illegible] ad horam [illegible] [illegible], qui sapientius, post [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] Dominico illo [illegible] [illegible], sed [illegible] contradicimus = Et [illegible]. In Canonicis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] canonicam est = In his, quae non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] plures [illegible] [illegible] [illegible] paucioris [illegible] auctoritatis [illegible] tenent: si autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], quamquam [illegible]

vix possit, æqualis tñ auctoritatis ēē habendos puto = Utraque ergo ex oppositis sententijs verè probabilis fuit singulis; erat una alteram non elidit. Et ratio etiam ēē sit, quia motiva dissimilia diversimode movent intellectum, et modo saucium ex non opposito, sed solum respectu effectus, unum ergo ex se alterum non destruit. Caeterum quidquid de hoc sit, hec referre volui, non jam ut judicium meum habeas, sed ut adversarium ex hoc capite arguere volentes admonerem, extra quæstionem divagari.

219 Praecognitum secundum. Duo, vel tria in præsenti controversia præ oculis semper habenda sunt. Primum est, opinionem probabilem, aut probabiliorem immediatè, et directè non enuntiare veritatem sui objecti, sed immediatè, et proximè enuntiare majorem aut minorem verisimilitudinem, seu rationem gravem ad judicium dirigendum, et objectum v. g. hæc propositio: Pingere non est opus servile: sonat [illegible] Est ratio gravis dicendi Pingere non esse opus servile. Quapropter propositiones probabiles contradictoriæ, non sunt cum propositionibus veritatem vel falsitatem de suo objecto enuntiantibus; quia sicut quemadmodum duæ propositiones contradictoriæ nequeunt ambæ simul esse veræ, aut falsæ; ita neque possunt simul esse probabiles. Alterum est intellectum in obscuris, et incertis ad assensum non trahi, sed solum in evidentibus; atque adeo in casu intellectus subest imperio voluntatis, quam imperare posse assensum etiam propositioni, quæ tanquam minus probabilis reprehenderetur, docet S. Thomas de veritate quæst. 14. a. 1. in c. inquiens: Determinatur autem per voluntatem quæ eligit assentiri uni parti determinatè, et præcisè propter aliquid quod est sufficiens ad movendam voluntatem, non autem ad movendum intellectum = Jam verò quod est sufficiens ad movendam voluntatem potest esse etiam minus verisimile, verisimile tñ; sicuti minus bonum etiam in conflictu majoris boni tale esse potest, ut experientia ostendit, ergo voluntas imperare potest intellectui assensum etiam parti minus probabili in conflictu probabilioris. Et sane nonnulli Horatius, [illegible] et Cornejo judicium de suo proximo in dubio ostendunt, et hoc pravis bona sentiens in hoc evidenter non [illegible] [illegible] Porrò judicium intellectus in casu non esse imprudens [illegible] quidem ex gravi ratione, et motivo supponitur [illegible] in [illegible]

Tertium est, per majorem probabilitatem no lege in influxu minoris solidus tñ, et practicæ ita non exhiberi in libertate intellectui objectum tanquam verum, ut ex gravi ratione non possit formidare de ejus objectivo [illegible], adeo ut adhuc incertum non sit, neque pro certa veritas habeatur. Quapropter adhuc certum non est extare legem obligantem de quo quæritur sub certa in casu; ut prudenter de ea possit dubitari ex gravi scilicet et solido [illegible] quod pro parte opposita jam militare supponitur. Hinc fallentur, qui legem tanquam certam in casu [illegible] [illegible] probare debuerant, quod supponere.

[illegible]

220 Praecognitum tertium. Ultimo notandum est, nihil contra [illegible] Probabilistas aut Probabilistas arguere posse ex eo, quod Probabiliorismum nunc nonnullæ scholæ tanquam sanctam [illegible] sibi adoptaverint. Nam [illegible] per sæcula ferme integra communissima fuerit in scholis Probabilismi sententia, quam [illegible] habere potuisse credi non potest nisi sententia bonis moribus consona esset, nisi dicere velis Deum [illegible] [illegible] hunc deserere Ecclesiam suam, eam nunc à quamplurimis et quidem sapientissimis, ac doctissimis, piissimisque viris defenditur, et tot alijs impugnatur, ut hinc minimè esse possit [illegible] argumentandi ab eo tanta contra eā doctrinam [illegible]. Et ex his [illegible] [illegible] Probabiliorismi et oppositi Probabiliorum [illegible] tritantur et Probabilistarum [illegible], communiq; solutio.

[illegible]

§2. Probabilioristarum sententia

221 Propositio. Quamvis opinio minus tuta, seu pro libertate militans sit ^certo et stricte^ aeque-probabilis, ac tutior, seu quae a lege stat; tamen non licet secundum illam operari. Ita Probabilioristae contra Aequi-probabilistas. Primum argumentum a Probabilioristis in praesenti causa peti, et desumi solet a scripturis, et Patribus num. 194, 195, et 205 nec non a sacris canonibus num.^o 122 relatis. Verum cum haec vel si quae probant, probant Rigorismum tutioristarum, tum mitiorem, aut nihil, vel si etiam afferantur, ex solutionibus ibi datis constat, quid dicendum sit, ~~[illegible]~~ tali praetermisso argumento, quod valeas, alia hic subjiciam. Primum est. Unicuique praeceptum est vitare periculum peccati, juxta illud Ecclesiastici 3. Qui amat periculum, peribit in illo. Sed qui aeque-probabilem pro libertate sequitur relicta aeque probabili pro lege, non evitat periculum peccandi: siquidem operatur aliquid quod aequaliter judicat honestum et inhonestum; ergo &c. Confirmatur. Cum controvertitur an opus aliquod sit praeceptum, an permissum dubitatur de re ad salutem necessaria; sed in rebus ad salutem necessariis imprudens est sequi aeque probabilem pro libertate omissa tutiore, et tutiori, quia videlicet aeterna salus periclitatur; ergo &c.

222 Alterum est. Qui cum dubio practico de honestate actionis, aliquid operatur, certo peccat, juxta illud Apostoli [illegible] 14. Omne autem, quod non est ex fide (idest ex certa persuasione) peccatum est: Atqui ille, qui operando sequitur aequi-probabilem pro libertate, cum dubio practico de honestate actionis operatur; ergo &c. Probatur minor. Ut quis operetur sine dubio practico de liceitate, seu honestate actionis, judicare debet, actionem esse [illegible], sed constitutus inter duas opiniones aeque-probabiles pro libertate, et pro lege judicare non potest, actionem esse [illegible], sequendo opinionem pro libertate: nam necessario ancepsus manet, et pendulus, ut docet S. Thomas q. 14 de verit. A. 1; ubi haec habet = Quandoque intellectus non inclinatur magis ad unum quam ad aliud [illegible] defectum moventium, sicut in problematibus, [illegible] rationes non habemus, vel propter apparentem aequalitatem eorum quae movent ad utramque partem; et ista est dispositio dubitantis, qui fluctuat inter duas partes contradictionis = ergo &c. Quod confirmat [illegible] p. [illegible] 13 Cap. 10 § 10 Reg. 6 inquiens = Qui agit contra id, de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione mortaliter peccat, sumendo propriam, et strictam dubitationem, prout rationes sunt aeque ponderantes ad utramque partem, nec magis declinat quis ad unam partem, quam ad alteram = Et sane nonne qui dubitat, an peccatum quod commisit sit ne mortale, an veniale, et qui prudenter dubitat, an turpi consenserit cogitationi, confiteri tenetur? Ergo qui de actione facienda dubitat, an licita an mala sit, non tenetur ab ea abstinere? ergo &c.

223 Tertium argumentum est. Qui prudenter non potest ulteriore actionem faciendam sibi licere, si nihilominus agere, operando peccat, sed in nostro casu sequens opinionem favente libertati prudenter judicare non potest actionem faciendam sibi licere; ergo &c. Probatur minor. In casu nostro sequens opinionem libertati faventem non potest, prudenter judicare non existere praeceptum prohibens actionem quam intendit, siquidem non potest magis veram sententiam negantem, quam oppositam praeceptum asserentem; idcirco ut prudenter se gerat, debet [illegible] assensum suspendere, cum non habeat motivum potius assentiendi quam dissentiendi, ergo &c. [illegible] Ut quis [illegible]

224 [illegible] 222 [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] dicendum est esse tantum minoris prudentiae minus bonum majori bono praeponere

nocet, debet esse moraliter certus de liceitate, et honestate suæ actionis, sed in dicta hypothesi non est esse moraliter certus de liceitate suæ actionis, ejusque honestate. siquidem è motivis æque gravibus tanquam illicita manet actio faciendo excitatur, quæ stare non potest cum morali certitudine de opposito, ergo &c. Confirmatur ratione. In temporalibus ille imprudenter censetur operari, qui relicta parte tutiori eligeret partem minus tutam etsi æqualiter probabilem: sic certè imprudenter ageret, qui v.g. alimentis escam quam dubitat venenò infectam, omnino aliam veneno expertem præ manibus haberet, ergo cum salus animæ præponderare debeat saluti corporis, imprudenter agit, qui eligit minus tutam &c.

225 Quartum argumentum est insolubile, et est hujusmodi. Nullum est fundamentum, quo ostendi possit in æqui-probabilibus, efformari posse dictamen moraliter certum pro libertate, sed absque dictamine moraliter certo de honestate, ac liceitate actionis operari non licet, ergo &c. Major est certa et in praedictis, ubi de dictamine rationis practico: Minor autem probatur. Inde, quod tale fundamentum esset, maxime essent tria illa Principia: Inde ... melior est conditio possidentis: Alterum Lex dubia non est lex, seu vim obligandi non habet: Tertium Dubium positivum, quod facta de veritatem investigandam sufficienti diligentia, vinci non potest, æquivalet ignorantiæ invincibili;+ seu ex nullo horum efformari potest dictamen moraliter certum de honestate actionis pro libertate in æqui-probabilibus; ergo &c. Probatur minor quoad singulas partes. Non quidem ex primo: nam ut diximus §. 10, propositio nostra locum tantum habet in materia justitiæ, vel iso, tale principium vel locum tantum habet in materia justitiæ, vel saltem certum non est habere locum in aliis virtutibus, ut proinde dictamen certo in eo non possit fundari tanquam in principio certo. Nec ex secundo, et primo, quia licet in casu certa non sit lex, de qua disputatur, certa tamen est lex, ne in dubiis eligamus partem minus tutam: secundo, quia etiam juxta Probabilistas, si quis sequeretur sententiam à libertate stantem, licet esset æque probabilis ac sententia pro lege militans, si nonnulla ejus falsitate objectiva moraliter respectum legem violaret. quod non accideret: non cum promulgatio sit veluti forma legis, et constitutivum necessarium ad habendam legem, non habita promulgatione non habetur lex, et atque in casu si deficit promulgatio, deficit lex obligare; ergo non transgreditur lex, et per consequens neque moraliter peccatur in legem: quippe cum impossibile sit transgredi legem, quæ vere lex non est.

226 Tertiò, quia certum esse deberet, legem tantum dubiè promulgatam non obligare, vel saltem certum esse deberet, in casu nostro legem non esse sufficienter promulgatam: Istud autem dici non potest, quia neque probabile foret in casu legem obligare, quod et Probabilistæ negant. Nam lex, quæ sufficienter promulgata non est, non est lex; ergo si certo constaret, legem non esse sufficienter promulgatam, neque probabile esset dari legem; hoc autem omnino falsum est; ergo &c.

227 Quarto, quia si probabilitas pro libertate ita incertam redderet legem, ut ei tolleret sufficientem promulgationem necessariam ad inducendam obligationem, pro eo judex ferre non posset vi legis sententiam pro reo contractus probabiliter usurarii sustinente contra partem illum tantum probabiliter tanquam licitum defendentem. Quod est contra regulam definientem, judicem debere sententiam ferre pro parte, pro qua stat major probabilitas. nam si probabilitas redderet legem ita incertam, ut ab

+ seu ignorantiæ invincibili æquiparavit.

[illegible] promulgatio sufficientem de [illegible] obligatoriā, in quo lex militans pro utraque contrarij nulla est, ideoque judex [illegible] sententiam vi legis, quae nulla est, quod certo judici non licebat. Lex [illegible] [illegible] asserendi esse [illegible] oppositam legi ejus sufficientem promulgationem [illegible] ad vim obligandi non sufficere, ergo etc. Ratio autem horum omnium est, quia promulgatio legis sufficiens ad communicandam obligationem non pendet a cognitione hujus, vel illius privati hominis, sed sufficit quod sit intimatio facta communitati, quia legis lex deficeret a sua ratione, hoc ipso, quod ab hoc, vel illo privato ignoraretur; quod et est contra communem Theologorum, et Jurisconsultorum, nec non contra rectam rationem; licet ergo huic, vel illi homini dubia sit lex, adhuc est [illegible] [illegible] communitati hominum sit intimata: Porro lex naturalis de qua potissimum quaestio est, est universalitati hominum intimata; licet hic vel ille homo de ea dubitet, adhuc ea tenetur.

228 Tertium neque ex tertio principio in aequo-probabilitate [illegible] [illegible] illicitum [illegible] moraliter [illegible] [illegible] dubium ortum ex aequali utriusque partis probabilitate [illegible] ignorantiae invincibili aequivalere: siquidem si [illegible] ignorantiae invincibili aequivaleret, liceret agere [illegible] tali dubio [illegible] deposito, sicut licet agere cum ignorantia invincibili, utpote quae est [illegible] a peccato excusans: et quidem certo excusans, ut constat ex doctrina Ecclesiae, damnantis [illegible] asserentem ignorantiam invincibilem a peccato non excusare. Porro non licet agere cum dubio positivo; ergo etc. Et sane ignorantia ea dicitur invincibilis, cum [illegible] inculpabiliter non venit in mentem [illegible] actio sit mala, aut si venit, dubitatio non est prudens: [illegible] autem nostro habetur dubitatio, et dubitatio quidem prudens; ergo non potest dici in casu nostro ignorantia esse invincibilem, ergo etc. Haec potissimum Probabilioristae contra Aequi-Probabilistas. [illegible]

§. 3. Aequi-Probabilistarum Solutio.

229 Ad primum Aequi-Probabilistae, salva majori propositione retorquent argumentum in sequenti sententiam probabiliorem pro libertate [illegible] [illegible] minus, sicut in probabili pro lege sic subsumendo: sed qui sequitur probabiliorem pro libertate [illegible] minus, sicut [illegible] [illegible] pro lege non vitat periculum peccandi [illegible] [illegible] [illegible] de quo rationabiliter dubitat esse inhonestum, et illicitum, ergo etc. Hinc sicuti Anti-probabilistae distinguere coguntur inter [illegible] moraliter, et formale peccandi, [illegible] concedere in casu [illegible] [illegible] se committere tantum periculo materialiter, non vero formaliter peccandi, ita Aequi-probabilistae distinguunt inter duo [illegible] [illegible] et concedunt operantem se exponere tantum periculo materiali violandi legis: Quia videlicet operans [illegible] [illegible] [illegible] prudenter dubitare possit de liceitate, et [illegible] operationis, [illegible] [illegible] [illegible] operans se conformat [illegible] principio reflexo; cum tunc illi moraliter certa est operis honestas.

230 Ad secundum pariter salva majori ab Aequi-probabilistis retorquetur argumentum in probabiliori pro libertate, sic subsumendo: sed in rebus ad salutem necessarijs imprudens est sequi probabiliorem minus tutam relicta tutiori, seu [illegible] probabili, quia videlicet aeterna salus periclitatur, ergo etc. Respondent sicuti adversarij Anti-probabilistae, [illegible] [illegible] argumentum [illegible] concludere, si sermo sit de rebus absolute, et simpliciter seu necessitate medij ad salutem necessarijs, ubi scilicet nec ignorantia invincibilis a peccato excusat, secus vero si loquatur de rebus tantum necessarijs necessitate praecepti, [illegible] [illegible] unica [illegible] mo est, quia [illegible] [illegible] haud inculpata oblivio, aut ignorantia

peccato excusat: item sicuti de his agendo homo ad peccatum vitandum tantum praemittere tenetur necessariam diligentiam ad veritatem inquirendam, ac tantum eam observare tenetur legem, quae cognita est sufficienti notitia ad obligandum, quam notitiam deficere dicunt, ubi probabilior est sententia pro libertate militari, quia videlicet lex incerta, et dubia manet: ita, et proportionali modo [illegible] probabilistae loquuntur, negantes legem in suo casu esse sufficienter intimatam operanti, ut eam sequi, aique parere teneantur.

231 Secundum argumentum extra scopum divagatur, involvit enim quaestionem Philosophicam: nempe An intellectus constitutus inter duos contradictorias propositiones aequiprobabiles, valeat ex imperio voluntatis possit uni determinatae parti attendere? In qua difficultate inter se divisi sunt Doctores. Nonnulli enim inter quos Gonzalez, denegant talem facultatem intellectui. Plures vero alij, inter quos Terillus, eam intellectui absolute attribuunt. Alij vero distinguentes inter motiva juris, et facti, item inter motiva quae se mutuo non elidunt, et inter ea, quae se mutuo elidunt, inter quos est P. Cardenas, in primo casu admittunt, id posse intellectum; secus vero in 2do casu. Alij denique distinguunt inter aequalem proximam veritatis apparentiam proximamque motionem, ac inter mediatam, et non proximam, quae proinde accidit, dum intellectus veluti distrahitur a voluntate, et uni determinatae parti applicatur, ut seorsim ab alia lata, et uni determinatae motiva attendat. Qua distinctione facta dicunt intellectum ad opus motiva attendat; [illegible] in secundo casu ab intellectu assensum praestari posse, secus vero in primo casu. Quidquid vero sit de his sententiis, quarum alicui nobis nunc liberum foret adhaerere, ut difficultatem sciremus eam ex Philosophia supponendo: [illegible] jam solutum esse adversariorum allegatum, et argumentum; dico ex solvendum dici aequi-probabilistis opus non esse recursum ad Philosophicos responsiones.

232 Respondent itaque Leviores aequi-probabilistae utrumque intellectum [illegible] aequiprobabili pro libertate attentiva non posse de non existentia legis judicare, ac certum illi tanquam verum, attamen adhuc opinionem fieri posse, et debitam practicam dictamen, et operari, moraliter certus videtur de sua operis liceitate, [illegible] dictamen vel huic vel aequivalens non modo formali: Quoties praeceptum non est sufficienter promulgatum, ac operanti intimatum adest, seu habetur libertas licite opposita operandi. Sed hic et nunc praeceptum non est sufficienter promulgatum mihique intimatum, cum habeam gravem, solidamque rationem, et etiam specialem pro libertate praeceptum est incertum; ergo hic et nunc mihi adest, seu habeo libertatem licite faciendi oppositum = Quod certe accidit in casu a S. Aug. lib. 22. contra Faustum cap. 75. et in jure Can. Canil. Quid culpatur relato de religioso subdito qui a Rege suo Tiranno jubetur militare quando ipse subditus etiam rationem gravioris [illegible] pro injustitia belli dubitat an id licere sibi liceat. Quamvis enim talis subditus in casu illo nequeat tanquam justum judicare bellum illud, et directe dicere: Hoc bellum [illegible] opinione potius debeat judicare oppositum; nihilominus [illegible] dictaminis reflexi fit ita moraliter certus tunc sibi militare [illegible], nempe ex dictaminis hujus vel aequivalentis = Quoties nobis certum non est militare sub proprio rege esse iniquum, et injustum, eo durante militare licet; sed hic, et nunc non sum moraliter certus, bellum hoc, in quo a Rege meo mihi militare praecipitur esse iniquum, et injustum, ergo hic, et nunc mihi licet militare. = Sicuti ergo talis Religiosus subditus in casu praedicto fit de honore debitum [illegible], et ita moraliter certus de liceitate suae operationis licet directe non possit judicare de justitia belli ita et in casu nostro dici fit. ergo [illegible] [illegible]

233. Atque doctrina hæc de dictamine reflexo in controversiis, ac rebus dubiis maxime commendanda, ac firmanda, praesertim contra Probabilistas est. Nam primo doctrina hæc valde conformis est communi prudentum doctorum, ac sapientum virorum praxi, quibus in dubiis et incertis rebus familiare est efformare judicia modalia, et reflexa v. g. hæc: Hoc est probabile. Hoc est verisimile &c., abstinere vero a directis, et absolutis, v. g. Decretum est. Res ita existit. Ita se habet &c., quia videlicet prima illa ad prudentiam actus sufficere existimant. Quod [redacted] ex exemplo ostendit eximius Suarez To. 2 in 3 p. disput. 9 sect. 6, ubi defendens, ac probans B. Virginem ab omni errore immunem fuisse, dicit, ipsam imitatam Spiritus Beatos in rebus incertis, ac dubiis nunquam facile definitum judicasse, sed vel suspendisse judicium, vel judicasse esse probabile, aut verisimile, aut ignorari, vel aliquid hujusmodi, quia nempe hæc existimatio sufficit ad prudenter operandum; et qui non vult se exponere periculo errandi, si perfecte dominatur suis actibus, eo hoc moderatione judicat. Hæc ille. Imitatam Spiritus beatos. Nam juxta eundem Suarez et ipsi Angeli, ac Beati spiritus in rebus incertis, et dubiis, quæ quæ ab ipso Deo ipsis non patefiunt, ac [illegible] agnoscere non valent, judiciis tantum modalibus utuntur, ut vel patet ex pugna Archangeli Gabrielis, Regni electi populi [illegible] in Perside custodis, ac Angeli hujus imperii tutelaris, Danielis Cap. 10 relata: quæ pugna juxta communem interpretationem tota fuit in rationibus, et orationibus, adeo tamen ut nulli illorum certum esset, quid futurum fuisset, quia nondum a Deo ipsis fuerat revelatum: et ideo ac rationibus solum probabilibus ducti honestum sibi esse contendere existimabant: et propterea nullus tanquam certum eventum tenebant, ac ideo ut errorem vitarent, solis modalibus judiciis contenti fuere. Ideo dictamine reflexo et uti debent ipsi Anti-

234. probabilistæ, et non raro etiam utuntur. Nam primo in casu de opinione [illegible] Probabilismo intellectus non sit judicare directe tanquam certo veram esse sententiam, quæ pro lege stat, falsam vero, quæ pro libertate militat; et tamen per ipsos est certo licita sententia pro libertate [illegible] illicita, quæ militat pro libertate; hoc autem non sine [illegible] ergo [illegible] admittendum judicium certum reflexum. Ceterum per ipsos Probabilioristas certo licet sequi sententiam vere probabilem, probabilissimam vel etiam unicam probabilem pro libertate; sed probabilem, nec non probabiliorem pro libertate non possunt judicari tanquam certo veram sententiam vi motivi directi non habent [illegible]; ergo in casu dicto [illegible] non ponit absolute esse [illegible]; ergo in casu dubii efformari dictamen moraliter certum non vi motivi directi sed reflexi; ergo &c. [illegible] dari sit casus, quo quis constitutus inter duas opiniones contradictorias ita ut ambo [illegible] aequaliter malas et in casu [illegible] si operari cogeretur alterutram eligere [illegible]; sed in casu [illegible] eligit non judicat, [illegible] tanquam [illegible] et tamen efformare sit dictamen moraliter certum, quod [illegible] sibi liceat; ergo absque judicio directo &c.; ergo &c. [illegible] Antiprobabilistæ [illegible] dictaminis reflexi in casu [illegible] docti, ac prudentes tanquam probabilius [illegible] actionem suam a superiore [illegible] indicantis, in casu certe subditus obedire non sit, sed etiam tenetur, ut [illegible] num.° 217. [illegible] non sit directe judicare eam actionem tanquam sibi certo licitam, eo quod nimio directe [illegible] opposito; ergo solum vi dictaminis reflexi [illegible] videtur [illegible]; ergo et ab Anti-probabilistis usus talis dictaminis admittendus est.

ergo ad hoc ut operans licitè agat necesse non est, ut de veritate objectiva judicet, sed sufficit, quod habeat motiva verè gravia, quibus homo ductus possit dici prudenter operari, seu quod ratio gravis, et solida ducat se ad agendum determinet

235 Neque est, quod dicas, admisso praedicto dictamine reflexo à culpa excusante, ac reddente actionem licitam, et honestam in Deo admittendas fore duas voluntates, ac duas leges inter se oppositas, unam prohibentem, et alteram permittentem actionem. Nam supposito, quod in casu opinionum aeque-probabilium de facto adsit lex actionem prohibens, jam in Deo est vera voluntas talem actionem prohibendi, et de facto adest lex prohibens: item supposito, quod pro libertate efformari posset dictamen reflexum moraliter certum excusans à culpa, ac reddens licitam, ac honestam actionem, jam in Deo est voluntas, adeoque lex permissiva talis actionis; duae ergo sunt in Deo voluntates, ac duae leges inter se oppositae, hoc absurdum est dicere; ergo praedictum dictamen non est efformandum, ergo semper erit operantem hic cum dubio agere, et quidem cum dubio practico, nisi directè possit judicare de honestate actionis.

236 Respondeo: Haec, quae prima fronte speciosa videntur, ablata verborum aequivocatione statim evanescunt, ac tota oppositio ab adversario objecta tollitur. Et sane nequam oppositio in hoc, quod nempe Deus, aut homo legislator in sua condenda lege duas habeat intentiones; alteram qua dicat, volo meum subditum meae legi obligari, adeò ut illius reus sit, cum eam transgreditur postquam eam sufficienter cognovit, ac illius sufficientem notitiam acquirit; alteram, qua dicat, nolo meum subditum lege à me lata teneri, quando absque ejus culpa, ac culpabili negligentia meae legis notitia sufficiens ad eum non pervenit, opinione verè gravi, ac momentum solido [illegible] pro legis non existentia: duas hae in legislatore voluntates, ac intentiones sunt nullam dicit contradictionem quia licèt eundem subditum, eamdemque respiciant actionem, eamdem tamen non respiciunt circumstantias, sed electionem in diversis circumstantiis. Quemadmodum sicuti nulla est contradictio in hoc, quod Deus nolit, hominem justum bellare sub Rege suo quando ei certo constat de injustitia belli; ac verò permittat bellare, cum ei non constat de ejusdem belli injustitia; ita neque est contradictio in eo, quod Deus prohibeat homini aliquid contra suam legem facere, quando certò legem cognoscit; permittat verò agere, quando lex operanti dubia apparet. Hoc quoque duae intentiones, et voluntates in ipso Deo.

237 Quod verò attinet ad duas leges objectas, directam unam, reflexam alteram ita nuncupatam à Probabilistis, licèt et huius rei, nomen invisum sit Probabilioristis neque in hoc illis sit cum contradictio, et [illegible], nisi de nomine. Nam et ipsi Probabilioristae, ambas hos leges admittere debent, et quidem in eadem materia. Si supponamus enim, nobis ex ignorantia invincibili judicantem se teneri mentiri ad servandam vitam innocentis in casu hoc primo adest lex mendacium prohibens et haec directa vocatur, quia immediatè respicit actionem in se malam, scilicet mendacium ipsum; item adest lex mendacium praecipiens ex charitatis motivo, quia si nulla lex esset in casu praecipiens mentiri, talis homo mentiens non mentiens non peccaret; quippe cum peccatum debet esse contra legem: et lex haec reflexa dicitur, quia non fundatur in mendacio quia bono in se, sed quia bono in mente operantis. Pariter existentia legis reflexae fundant et probant omnes illi casus in quo probabilissima, probabilior, et tutior pro libertate

obstruā, et in ea falsa, sunt. Non invenitur ēnti illis datur lex directe prohibens actionē, et insuper datur lex permissiva illius etiā juxta Probabilioristas, quia saepius peccarat qui operaretur pro tabilissimā, vel probabiliorā inter probabiles vel unicā probabilē pro libertate. Formantū ergo non est, sed augmentū Probabilistarū duas esse leges, ac voluntates duas circa eamē actionē; ergo &c.

238 Ex his ac veritatem dicendū est cū ipsis Probabilistis certum non esse praesentē cā contrahitis peccatis dubiis, ut non nauci tenent Doctores magni nominis ratione non levi innixi. Caeterū si placet, dato ac arti, conceditur etiā positivē dubiū de actionis honestate peccare, atque ab ea abstinere teneri, nisi prius dubium deponat, et eius vero sit dubiū excutiat, ac sibi dictamen reflexū ac moraliter certū efformet; ex quo discurrentes patet ad argumentū supponitur enim quod praesento contradictionis in antē contineri etiā peccata dubia, adeoque certū proferendū esse supponerent, quod dici non fit in casu concessis utpote cū de eo disputatur proinde

239 Ad tertium praemissa ratione conjecturam Tutioristis mihi, vel etiam in aequi probabili pro lege, probabilitate concessa maiori negant minorem, ad huius probationem negant ans, ad cuius implicitam probationē primo qui sustinent, intellectum constitutū inter duas opiniones contradictorias aeque probabiles, vel directe vel indirecte ex voluntatis imperio alteri assentiri negant id, quod in ea asseritur. Qui vero concedunt, bene ab intellectu assensū praestari non posse, assumunt ad doctrinā a num. 238 usque ad praesente nu. tradita, et sic solvunt argumentū mali dictamine reflexis.

240 Ad primū confirmatio monito adversario cū ratione insinuata, concessa majori negant min. ad cuius implicitam probationē respondent moralem certitudinem non oriri ex motivis directis pro sententiis illis stantibus, sed ex principiis reflexis in efformando dictamine reflexo utentur.... Ad 2dam confirmationē primo respondent ans indistincte prolatum falsū esse. Tertio etenim casus, in quo haec prudentia non cogit ad tutiorem eligendam, ut patet in casu probabiliorem pro libertate sequentis. Caeterū si aeque etiam est, ut: 2do. ... petitur a materia facti, de quo loquitur adversarius in ante, ad materia juris, de qua in praesenti, de quo jam plures ...

241 ... quod absolute, et simpliciter negant ma. ac huius probationē omissa majori; quia videlicet et alios fortes asserunt Probabilistae, unde sibi ... reflexive moraliter certū efformare, scilicet illud quod efformant ex ... certa, qu... est, ... qui moraliter operatur certo non peccat. Agere autem ... ratione gravi, et solida est prudenter operari. Si tibi et nunc oriuntur duae gravi ratione, ergo non peccat ... omissa maiori, minori respondent: ad huius probationē quoad primū patet Probabilistae, qui ... principio illo, quod adduc ea est certū, nimpe ac illud In dubiis melior est conditio possidentis, sibi efformant dictamen ... moraliter certum, dicunt enim id moraliter certum in pari dubio ... libertatem posse esse, et hoc est ratio, quae pro tali militant ... quae ... non excitur disputatione adversarium ... negant tum quia videlicet conveniunt ... cavillo ... tantum

242 Quoad autem attinet ad 2dam ejusdem minoris partem quae Probabilistae dicunt nihil contrario ... rationem eam ... probanda. Ab ... sunt ... quandam militare inter legem in actu primo obligante et inter legem in actu secundo, ... obligantem; ita et distinguendū

dicunt inter promulgationem constituentem legem in actu primo obligatoriam, et inter promulgationem constituentem legem in actu 2do obligatoriam; sicuti ergo ideo ut lex obliget in actu primo sufficit, quod legislator veram legem constituerit, ac dederit; ut vero obliget in actu 2do praeterea requiritur, ut ita lata fuerit, ut subditus sufficienti modo cognoscat, legislatorem vere decrevisse legem, ac eo obligare velle, ita ut legem moraliter transgrediatur, sufficit primo promulgatio; ut vero legem formaliter violet, requiritur secunda promulgatio: sive ut in casu nostro primo modo forte lata sit lex, moraliter, licet non formaliter violatur. × rubricas,

243 Ad 2dum concedunt assumptum, et negant minorem: ad cujus probationem negant, obstantis motivis directis vim, fore amplius necessariam legem latam esse, eaque obligare; id quod tantum sufficienter, est, non fore amplius, sed tantum legem obligare obstantis motivis reflexis, seu dictamine ultimo practico reflexo, in quo certum non componitur probabilitas obligationis proxime.

244 Ad 3um, quod attinet negant, non secundum id, quod asseritur, nempe judicem non debere ferre sententiam pro parte, pro qua stat major probabilitas de vero contractu, quamquam ut talem judex ipse cognoverit. Sicut enim non tenetur vi legis speciem vetantis, tenetur tamen vi legis, quae judicem obstringit ad ferendam sententiam pro parte, pro qua major probabilitas militat, et cognoscitur. Ad rationem additam dicunt, promulgationem communitati factam sufficere ad inducendam obligationem in actu primo, ac constituendam legem obligatoriam in actu primo; secus vero ad obligationem in actu 2do, ac ad constituendam legem in actu 2do obligantem in conscientia vere ac singulorum subditorum.

245 Ignorantiam ad tertiam minoris partem monent adversarios hallucinari, et primo, quia putant, invincibilitatem ignorantiae malitiam alicujus actionis in eo tum provenire, nisi quam sibi vel formaliter expresse, vel aequivalenter affirmet dictamen moraliter certum de honestate actionis: et hinc argumentum fere advertunt. 2do, quia existimant, ignorantiam invincibilem tunc tantum haberi, quando vel nulla, vel non nisi imprudens dubitandi ratio ipsi operanti occurrit. Ignorantia autem simpliciter invincibilis ea est, quae morali adhibita diligentia vinci non potest: porro ea etiam, quae prudens est, aliquando etiam cum morali studio adhibito superari non potest; ideoque invincibilis est. Et ex his solutum videtur argumentum, quod tantum tam speciosum Anti-probabilistae, contra Aequi-Probabilistas opponunt. Vane.

§ 4. Rationes et momenta Aequi-Probabilistarum contra supra positam Anti-probabilistarum sententiam

246\. Aequi-Probabilistae sententiam suam primo probare solent ex pluribus sacris canonibus ac juris regulis, quas in discursu a decem praecipue omnium: In dubiis tutior pars est eligenda: In dubiis melior est conditio possidentis: supra retulimus. Quibus suffragantur nonnullae, quae in refutatione utriusque Tutiorismi, mitis nempe et rigidi non debuimus et respectivam auctoritatem, quam num.o 192 adduximus, quam tu Anti-probabilista, exponere non de quovis quae probabilitate vel de levi, solidaque probabili, aut probabiliori. Ne autem dicta repetamus, relegas velim dicta ad suis solutionibus, et si fortem requirere ingens judicet habeas, unde operoso ista et si mitam annue supplere, teneas unde satisfacias Probabilistis. Praecipue nunc proponemus hic alia Aequi-Probabilistarum argumenta praecipua; inter quae sit

247 Pm argumentū: Qui sententiā circa licitū, ac honestum tentū certō, et practicā aequi-probabilem sequitur licitē operatur, simul la rāō enim tangeam verum neque consentaneum apparet, nulla talis rāō apparet; ergo qui sequitur sententiā circa licitū &c. licite operatur. Prob. min. Inter rationes, sique esse possunt, quae in dubiis, et incertis adigere possint operantem ad tutiorem sequendum, vel esset aliqua specialis lex in dubiis adigens ad tutiorem, vel esset periculum aeternae salutis amittendae vel Deum offendendi, si forte falsa esset opinio sentiens [illegible] libertate, vel esset maior pro lege veritatis apparentia,× vel demum moralis possessio, et praesumptio pro lege; nullum horum dici pot. non pm quia neque ex scripturis, neque ex conciliis, aut Ecclesiae [illegible] nempe ex SS Patribus, neque ex recta ratione [illegible] ostendi poterit ab adversariis, ut hactenus diximus. Non etiā secundū, et tertiū, quia si ex sententiae libertati faventis, falsitate sequeretur periculum amittendae aeternae salutis, aut saltem offendendi Deum, quis et sequendo probabiliorem, aut probabilissimam pro libertate, cum et haec falsitati obnoxiae possint, exponeret se periculo aeternae damnationis, ac saltem Deum offendendi, quod est falsum. Non etiam tertium, quia pro utraque parte supponitur aequalis veritatis apparentia.× Non tandem ultimum: Nam quemadmodum praesumptio non stat pro delicto, sed pro innocentia, nisi ab accusatore certō probetur delictum, ita praesumptio stat pro libertate operantis, quousque legis existentia non probetur. Et sicuti cum certō constat de lege lata, dubitatur tamen de ejus justitia, praesumptio est pro lege, quousque certō constet de illius injustitia; ita cum dubium est de legis existentia, praesumptio est pro libertate. Sumus enim in materia facti, in qua allegantI obligationem incumbit onus probandi, adeo ut stanti pro libertate, et honestate suae actionis onus non sit rationes [illegible], [illegible] sed tueatur, sed sufficiat solvere argumenta sibi objecta, ut clare docet Doctissimus Melchior Canus Relectione de Poenit. p. 4 q. 2. Respon. 3. [illegible] sententiā obligantem ad [illegible] qualis diebus festivis contritionis actū, quam tuetur Scotus, Angelus, Sabinus, et Paludanus, uti [illegible] Doctor haec habet = jus divinū nullum est, aut Evangelicum, quo hoc praeceptum [illegible] Proferant, et tacebimus = et num. 5. subjungit = Quoniam ignoro [illegible] hanc opinionem Doctores illi [illegible], liberam nostram, quod non satis exploratum necessarium est, negare. Nec enim [illegible] plures [illegible] [illegible] quomodo plures [illegible] rāō nulla moralis [illegible] [illegible] mortalis obligationem ubique negabimus, quibus [illegible] argumentis non adstruitur = Haec ille [illegible]

× vel esset nimia operans [illegible] cum dubio mortis [illegible]

× Non etiā quartū, quia ut ostendimus supra, [illegible] de resol. [illegible] non dictamen [illegible] moraliter [illegible]

248 [illegible] sententia asserens praeceptum servandi aequi-probabilem pro lege adversatur doctrinae ecclesiae, ac etiam communi Doctorum sensui. Et sane quod ad pm attinet, ut ponderavimus, et ostendimus num. 200, Concilia, praesertim Trid., et summi Pontifices, praesertim Innocentius XI. in decreto die 2 Martii 1679, et Benedictus XIV. in Constitutione Sollicita, jam scientes etiam pro sententiis aequi-probabilibus pro utraque parte stare Doctores Catholicos utriusque partis suas tueri sententias concessere, quinimo severe [illegible] ne alter alterum censurare audeat. Quinimo idem Benedictus XIV in sua Synodo Diocesana etiam Episcopis in suis Synodis congregatis vetuit, ne definirent sententias inter Doctores Catholicos disputatas [illegible] sit plures quae stant pro lege, aut vero aequi-probabiles quinimo probabiliores, volens judicium definitivum Sanctae Sedi reservatum. Porro quomodo haec stare possint, si praeceptum esset sequendi aequi-probabilem pro lege? Quod vero spectat ad secundum

assumpti partem, hanc quoniam clare monstrant neminem tot auctores
Equiprobabilistas, qui cum tanto plausu, pietate, et doctrina, et
magno comitatu docuerunt, ac sustinuerunt, tale praeceptum
nullibi invenisse: ideo et eam clare ostendunt tot scripta Sanctis-
simorum virorum, qui suas sententias aliis suadere conati sunt, et
eo quidem animo, ut possent tuto ad praxim deducere. Quae sen-
tentiae, licet ipsis probabiliores viderentur, si certo sciebant
non esse certas, neque ab omnibus lectoribus probabiliores fore judican-
das; cum ergo praxim suarum sententiarum indiscriminatim suade-
re voluerint, non obstante praedicta scientia, videtur dicendum, prae-
ceptum asserendum sequendi aequi-probabilem pro lege adversari com-
muni Doctorum sensui.
249 His accedit, non posse judicari tanquam
imprudentem hominem indoctum, qui, postquam v.g. decem viros,
ab ipso aeque doctos, ac pios habitos circa contractum aliquem ab ipso
celebrandum consuluit, et invenit quinque illum tanquam usurarium
condemnare, alios vero quinque illum tanquam licitum judicare,
celebrat contractum credens se posse illorum quinque consilio acqui-
escere. Talis enim indoctus hoc sequitur dictamen hominum prudentium
ac sapientum, ac proinde prudenter agit, ergo et id poterit hoc
doctus constitutus inter duas aequi-probabiles, cum nulla videatur
ratio disparitatis; ergo &c.
250 Secundum Equi-probabilistarum argumen-
tum. Ut lex aliqua sive ea naturalis sit, sive divina, aut humana positiva, vim
habeat subditos ad sui observantiam obligandi, non solum requiritur
ut lex ipsa revera in se existat, sed ~~quod~~ et quod ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ promulgata sit communitati, uti si est lex positiva, scripto,
vel voce, vel alio signo manifestata sit communitati vel
... lex naturalis ... sit ... aut ... non
... Atque ... ad vim obligandi in actu secundo requiritur
ut subditis in particulari intimata sit per sufficientem cognitionem
... ut subditi sufficientem notitiam ad obligationem inducendam ...
... sed subdito, seu homini inter duas opiniones aequi-proba-
biles, unam pro libertate, alteram pro lege ... lex ...
non est intimata per notitiam sufficientem ad obligationem
inducendam; ergo &c. Major ... tradit ... S. Thoma
... 1. 2. q. 90. A. 4. ad 2dum, ubi haec habet = Ad 2dum dicendum quod
illi, coram quibus lex non promulgatur obligantur ad legem observan-
dam, in quantum in eorum notitiam devenit per alios, vel devenire
... promulgatione facta = Et D. q. 17. de verit. A. 3. ubi docet = Actio cor-
poralis agentis non inducit necessitatem in rem aliam, nisi per
contactum coactionis ipsius ad rem, in qua agit: unde nec ex im-
perio alicujus Regis, vel Domini ligatur aliquis nisi imperium
attingat ipsum ... Attingit autem ipsum per scientiam.
Unde nullus ligatur per praeceptum aliquod nisi mediante scientia
illius praecepti, et ideo ille, qui non est capax notitiae, praecepto non
ligatur; nec aliquis ignorans praeceptum Dei ligatur ad praeceptum
faciendum, nisi quatenus tenetur scire praeceptum; si autem non
tenetur scire, nec scit, nullo modo praecepto ligatur. Sicut in cor-
poralibus agens corporale non agit nisi per contactum, ita in spi-
ritualibus praeceptum non ligat, nisi per scientiam = Et ratio est ma-
nifesta; quia invincibilis ignorantia invincibilis legis ab ejus obser-
vantia excusat et absque culpa ... non ...
251 Minorem autem Equi-probabilistae
probant hac ratione. Homo constitutus inter duas opiniones contradictorias
aequi-probabiles alteram pro libertate, et alteram pro lege non
habet nisi cognitionem dubiam, et incertam de lege; minime vero
... in se ... alteram de veritate, seu

existentia legis, ut per se patet: sed hoc nisi habeat notitiam saltem in sensu lato certam de existentia legis, ipsa lege non tenetur, ut primo patet ex ratione S. Thomae paulo ante citatis = Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti = 2do ex [illegible] institut. Cap. 27. ubi [illegible] est = [illegible] hominis praesentis [illegible] valde [illegible], quae utrum vera, an falsa sint dubitatur, et ideo ne mo parat, quia nemo ad incertum vult laborare = [illegible] ex [illegible] in jure 31. de Offic. et Potest. judicis delegati, ubi legitur = Nisi de mandato [illegible], exequi non cogeris, quod mandatur = 4to ex capit. Abbate de verb. signific. ubi Innocentius III in hunc modum loquitur = Lex non debet esse obscura, vel captiosa, sed certa, et manifesta = cui consonat illud Isidori Lib. 5. Ethym. Cap. 21, et [illegible] Can. Erit autem Dist. 4 = Erit autem lex manifesta [illegible] ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat = Vera [illegible] propositio mr; ergo etc.

Confirmatur primo. In concursu opinionum aeque

252 probabilium lex non apparet potius vera, quam falsa [illegible]: nam non habetur potior ratio pro ejus existentia quam pro [illegible]: sed lex, quae non apparet potius vera, quam falsa, vim obligandi habere non potest; siquidem, ut diximus, ne in sensu [illegible] lato certa idest veritatem habet, aut veritati similis [redacted] apparet: ergo etc. . . . Confirmatur 2do a pari si vox, aut scriptura, aut aliud signum quo lex ipsa promulgatur, ac verba legis constituentis adeo ambiguum foret, ut, etiam ponderatis, et expensis omnibus, ac consequenter una cum omnibus circumstantiis, non jam intuitu [illegible], aut interpretantis ipsam legem, sed ex sua intrinseca [illegible] non exprimeret potius obligationem, quam permissionem operis, talis lex certo non obligaret ad ponendum opus: tunc enim deesset ipsi legi sua constitutiva [illegible] promulgatio; ergo a pari si et intimatio legis, quae subdito applicatur, non exprimit potius obligationem, quam permissionem operis, tamen lex non obligat ad actionem ponendam: sicuti enim ad legem [illegible] constituendam requiritur promulgatio, ita et intimatio subdito facta; atqui in concursu opinionum aeque probabilium intimatio facta subdito non exprimit potius obligationem, quam permissionem operis; ergo etc. [illegible] Confirmatur tertio. In concursu opinionum aeque probabilium vel intellectus assentiri non potest, et judicare tanquam veram [illegible] legis existentiam; vel potest [illegible] assentiri, seu judicare legem tanquam veram. Si primum, non videtur, quomodo possit dici legem [illegible] sufficienter promulgatam ad obligandum [illegible]; non videtur quomodo intellectus non possit judicare tanquam falsam [illegible] dictam legem. Porro quomodo ea lex dicatur sufficienter promulgata ad obligandum quae tanquam falsa ex motivis aeque gravibus judicari potest? ergo etc.

[illegible] eandem argumentandi [illegible]

253 non [illegible] [illegible] non agit contra legem vel si agit, operatur contra legem invincibiliter ignoratam: [illegible] opiniones aeque probabiles pro, et contra legem, vel non agit contra legem, vel operatur contra legem invincibiliter ignoratam [illegible] [illegible] non [illegible] etc. [illegible] negari potest, nisi cum Jansenio ab Ecclesia jam damnato [illegible] Prob. itaque mr. Ea lex invincibiliter ignoratur, quam post diligens examen ad veritatem [illegible] [illegible] cognoscere, atque notitiam [illegible] in sensu quidem lato [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

eam cognoscere non sit, ejusque notitiam ne in confuso quidem lato habere, aequaliter omni lege ignorat, ac ejus carentem; ergo excludit, quod vel constitutus inter duas opiniones contradictorias aequiprobabiles vel non sit adhaerere, et judicare pro existentia legis, vel sit adhaerere, et judicare pro ejus existentia, si primum: quomodo legem cognoscit? si secundum, et poterit aequali assensu negare legem ergo nesciat legem; ergo etc.

§. 5 Antiprobabilistarum Responsiones.

254 Ad primum argumentum Anti-probabilistae respondent concessa majori negando minorem, ac hujus probatione omissa, vel iterum concessa majori negant minorem insistentes scripturis, sacris canonibus, ac Sanctis Patribus, nec non rationibus num. 221, et sequentibus pertinentibus, nostrum relatis, [redacted] quibus addunt dicta num. 150 pro principio in dubiis melior est conditio possidentis: ex quo ostendunt primo tam principium in dubiis sequendi tutiora esse in casu nostro habendum, ut hoc in dubio practico operari debeat, et consequenter ut se exponat periculo formali peccandi, ac aeternae salutis amittendae, tandem etiam legem naturalem contra creatam libertatem possidere, et hinc dicta in argumento pro possessione libertatis exponunt de lege positiva, quae non est juris naturalis explicatio seu de lege mere, et mere positiva vel etiam de mere facti, non juris.

255 Ad confirmationem negant assumptum, ac cum prima parte probationem respondent et probabilitatis Conciliorum Tridentini, ac Summorum Pontificum confirmationibus nihil colligi posse. Nam nunquam Concilium ac Pontificum mens non fuit divinitus licitum esse sancire, aut probabilis, aut aequi-probabilis, aut etiam probabilioris pro libertate sed solum voluerunt confulere pacem, et charitati inter Doctores Catholicos et contendere potentiam nonnullorum aliorum etiam sanctae dictorum contemnentium, ut cogitata suo tanquam irrefutata commentarentur, atque hinc alios flocci, et minimi pendentium: Imo innuerunt, etiam si placet damnare aequi-probabilismum, aut probabilismum, cum dicant, hanc eam sententiam, quae in scholis agitabatur tanquam sententia probabilis, quod et ipsi anti-probabilistae concedunt licet priorem suam tanquam probabiliorem et in praxe tenendam existimarunt. Ad secundum partis vero probationem nihil novitatis inferri posse respondent. Nam quod ad primum attinet, illis Doctoribus reponunt alios tot clariores Theologos, qui oppositum censuerunt, et etiam nunc sentiunt. Et etiam vero citant Doctores illos vel conditionatam doctrinam etiam Doctores in quorum sententiam tenere posse, ex suppositione non et illa sententia in casu probabiliores, vel alium absolute, quatenus suam sententiam absolute probabiliorem existimarunt.

256 Ad id, quod addunt, negant assumptum cum ejus implicita probatione. Nam ad innocentiam actus non solum requirit, quod quis sequatur dictamen hominum prudentium, sed etiam requirunt, quod operans sibi suadeat ex rationibus gravibus sententiam sequendam esse potius veram. quod totum, quod in casu non fit; nam intellectus ancepss remaneat, et pendulus, ac nequeat uni potius, quam alteri jam tanquam veriori adhaerere.

257 Ad secundum argumentum respondent omissa majori negando minorem, ac hujus probatione distinguendo animadvertentiam legem de qua certo Theologi disputatur, et certa eam anteriora, cum dubium pro lege, et pro libertate utrumque conveniunt quidam vi legis, de qua controvertitur, neminem illa obligari, ubi ea incerta, et dubia sit: contendunt vero, teneri vi legis

praecipientis in dubiis sequi tutiorem; quam legem tanquam certam, ac sufficienter promulgatam dicunt tum in scripturis, tum in iure canonico, tum etiam auctoritate Patrum, ac nonnulli [illegible] [illegible] hinc [illegible] [illegible] quae aliud non probant, quam [illegible] legis [illegible], minime vero [illegible] legem [illegible] tutiora sequendi.

258 [illegible] concessa majori negant minorem, [illegible] probando dicunt, illum tantum posse dici laborare invincibili ignorantia alicujus legis, cui inculpabiliter non venit in mentem cogitatio, vel saltem prudens dubium de ejusdem actionis malitia; qui enim prudenter dubitat de malitia actionis peragendae, statim sese offert lex praecipiens in dubiis tutiora eligere: porro constitutus inter duas [illegible] aequi-probabiles prudenter dubitat de malitia actionis faciendae, non laborat ergo ignorantia invincibili, neque legem invincibiliter ignorat. [illegible] de aequi-probabilismo [illegible]

Articulus Quartus.

De Probabilismo.

Probabilismus, contra quem [illegible] tutioristae [illegible] [illegible], et Anti-probabilistae, qui et plurimi [illegible] ac aequi-probabilistis linguam acuunt, calamos fatigant, vocemque extollunt, quemque nonnulli Moderni Theologi quasi obliti [illegible] Innocentii XI., nec non Constitutionis Sollicita Benedicti XIV., [illegible] in [illegible] [illegible] contumeliis, maledictis, probris, ac diversi generis convitiis onerant, quasi fons [illegible] [illegible], ac [illegible] corruptela, totus in eo versatur, et consistit, an ubi quaestio est [illegible] licito tantum, et honesto, et dubitatur de [illegible] [illegible] gravibus, et solidis, et certo [illegible] talibus post [illegible] diligens, ac morale examen [illegible] [illegible] veritatem inveniendam, ac spectata natura [illegible], [illegible] circumstantiis [illegible] quae actionem [illegible] [illegible] comitantur et subsequuntur, dubitatur, inquam, de existentia legis praecipientis aut prohibentis, [redacted] liceat sequi sententiam pro libertate militantem, licet haec minus probabilis, [illegible] [illegible] [illegible] appareat, ita ut licet major sit excessus probabilitatis pro lege, adhuc [illegible] sententia libertati favens sit certo, solide, et practice probabilis, [illegible] ut, si non [illegible] in illo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible]? Hic [illegible] non alius est controversiae status, in qua pertractanda [illegible] [illegible] nobis supra statuto non deflectemus, sit itaque

§. I. Anti-probabilistarum sententia

259 Propositio. Non liceat sequi, et ad praxim deducere sententiam benignam, seu libertati faventem, in concursu probabilioris pro lege militantis, licet quaestio tantum circa licitum versatur. Ita Probabilioristae contra Probabilistas.

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] Probabilium

Anti-Probabilistae, assertionem hanc suam [illegible] probare solent argumentis quibus aequi-probabilismum [illegible] [illegible] sunt. Hinc [illegible] [illegible] [illegible] valeant, ac [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] alias, quae vel non [illegible] vel tantum obiter indicavimus [illegible] [illegible] [illegible] argumentum [illegible] ab Auctoritate, [illegible] [illegible]

Congregationum Romæ, Episcoporum Italiæ, Gallorum, Hispanorum, et Concilii Nationalis Gallicani quod hoc modo proponere placet. Ea sententia merito rejicienda est quæ summorum Pontificum decretis, sacrarum Congregationum Romanarum praxi, Episcoporum tum Italorum, tum Hispanorum, tum Gallorum tam extra, quam in Conciliis congregatorum statutis, ac doctrinæ adversatur; Atqui talis est Probabilismi doctrina; ergo ea merito rejicienda est. De majori nullus sanæ mentis dubitare potest; probatur itaque minor, et quod ad summos Pontifices attinet. Primo Alexander VII posteriori in decreto damnationis 28 propositionum die 7. Septembris anno 1665 emanato doluisset, complures opiniones christianæ disciplinæ relaxativas et animarum perniciem inferentes partim antiquas iterum suscitari, partim noviter prodire, et summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus omnino ab evangelica simplicitate, Sanctorumque Patrum doctrina, et quem si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens eruptura esset christianæ vitæ corruptela, damnavit praedictas vigintiocto propositiones tanquam consectaria praedicti opinandi modi, et inter has vigesimam septimam, quæ hujus tenoris est = Si liber sit alicujus junioris, et moderni debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem = Porro praedictus opinandi modus, ex quo veluti systemate inferuntur propositiones christianæ disciplinæ relaxativæ, alius esse non potest, quam Probabilismus, utpote paulo ante id temporis nempe anno 1577 natus, et usque ad annum 1659 veluti sententia communis in scholis durans, ut testatur P. De Camps in celebri opusculo, cui titulus Quæstio facti Cap. 8. § quamvis praefatum cum illud systema quam probabilisticum non sit assignabile, quod sit talis opinandi innovata summo Pontifice damnatus, ut aperte testatur Stephanus Gradius Alexandro VII Supor et Vaticanæ Bibliothecæ Praefectus atque Decretorum sacræ congregationis illius temporis peritissimus in voto sacræ congregationis jussu edito, siquidem reverito novum post Alexandri Decretum nonnullis clarissimis viris et doctrinam Probabilismi doctrinam a S. Inquisitione reprobatam iussa, et marginibus praefatis damnatam Probabilismus ergo ostenditur mi dicto Decreto Alexandri VII.

260 Secundo Innocentius XI. Vestigiis praedecessoris sui Alexandri VII inhærens ac inceptum ab eo opus ... duo formavit Decreta, quæ probabilismum nervulis labefactant. Primum est, quod die 2. Martii anno 1679 edidit, in quo quinque supra sexaginta damnat propositiones, quarum tertia et intra Probabilisticum systema, prima vero, secunda, et quarta sunt doctrinæ, quæ legitime ex eo systemate concluduntur. Propositiones autem sunt sequentes. Prima = Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore nisi id vetet lex conventio aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, ordinis sacerdotalis, aut Episcopalis = 2da = Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem = Tertia = Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper pru-

dantur agimus = Quarta tandem = Ab infidelitate excusabitur infidelis
non credens ductus opinione minus probabili = Ex quibus constat
Probabilismum damnatum esse in re sacramentaria, judiciaria, nec
non in negotio fidei, ac etiam usum opinionis tenuiter proba-
bilis licet revera probabilis remaneat etiam in conflictu: Porro
opinio minus probabilis in conflictu probabilioris tenuiter pro-
babilis evadit, sicut pondus quinque librarum tenue reputa-
ri debet respectu ponderis decem, aut viginti librarum; ergo
&c. Alterum decretum Innocentii XI emanavit
die 26 junii anno sequenti, nempe anno 1680, in quo Summus Pontifex
primo mandat P. Tyrso Gonzalez Societatis Jesu, ut libere, et intrepi-
de praedicet, doceat, et calamo defendat opinionem magis proba-
bilem, sententiamque oppositam viriliter impugnet: 2do injungit
Generali ejusdem Societatis, ne ullo modo permittat Patribus So-
cietatis scribere pro opinione minus probabili, ac impugnare
sententiam asserentem obligationem probabiliorem sequendi. De-
cretum autem est sequens, prout a P. Concina refertur

Die 26 junii 1680.

= Facta relatione per Secretarium contentorum in literis
P. Tyrsi Gonzalez Societatis Jesu Sanctissimo Domino nostro Dixerunt
Eminentissimi Domini, scribendum per Secretarium Status Nun-
tio Apostolico Hispaniarum, ut significet dicto P. Tyrso, quod Sancti-
tas sua, benigne acceptis, et non sine laude perlectis ejus literis
mandavit, ut ipse libere, et intrepide praedicet, doceat, et calamo
defendat opinionem magis probabilem, nec non viriliter impu-
gnet sententiam asserentium licitum esse sequi opinionem minus pro-
babilem in concursu probabilioris sic cognitae et judicatae, eumque
Patrem Tyrsum certum faciat, quod quidquid in favorem opinionis
magis probabilis egerit et scripserit gratum erit Sanctitati suae.
Injungendum pariter Generali Societatis Jesu de ordi-
ne Sanctitatis suae, ne ullo modo permittat Patribus Societatis scribe-
re pro opinione minus probabili, et impugnare sententiam asseren-
tium, licitum non esse sequi opinionem minus probabilem in con-
cursu magis probabilis sic cognitae et judicatae, verum etiam re-
late ad omnes Universitates Societatis Jesu mentem Sanctitatis
suae esse, ut quilibet pro sui libito libere scribat pro opinione
magis probabili, et impugnet contrariam praedictam, eisque ju-
beat, ut mandato Sanctitatis suae omnino se submittant = Hacte-
nus decretum, quod cum intimatum fuit die 8 julii 1680 per
R. P. D. Assessorem Generali Societatis Jesu ipse respondit se in
omnibus quanto citius pariturum, licet nec per se ipsum, nec per suos
Professores fuerit unquam interdictum scribere pro opinione magis
probabili, eamque docere. Quia hoc decreto expressius est de Pro-
babilismo ... nisi quis velit esse refractarius Summi Pontificis au-
ctoritati, fateri debet ab eo tempore damnatum fuisse usum
opinionis minus probabilis in conflictu probabilioris
261 Tertio Sapientissimus, ac Doctissimus Bened-
ictus XIV in encyclica italico idiomate edita die 26 junii anno
1749, ac ad omnes Patriarchas, Archiepiscopos, et Episcopos missa de
Praeparatione ad annum Sanctum, Confessariis pro dubiis solvendis
haec tradit sequentia = Il buon Confessore nelle materie dubbie non
deve fermarsi nella sua privata opinione, ma prima di rispondere
si contenti di vedere non un solo libro, ma ne veda molti,

vede fra questi i più rispettabili, e poi prenda quel partito, che vedrà più assistito dalla ragione, e dall'autorità. Così si spiegammo nella nostra lettera circolare sopra le usure, che è la 193. nel Tomo Primo del nostro Bollario al §. 8. = Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur, deinde eas partes sequantur, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligant = Così ora ripetiamo, non dovendo la questione esser ristretta alla sola materia delle usure, ma dovendo estendersi ad ogni altra cosa, che appartenga al foro sacramentale, ed alle regole della coscienza = Quæ verba si rite perpendantur, statim patet, tantum Pontificem reprobasse usum sententiæ minus probabilis in probabilioris conflictu. Vera ergo erit propositio minor quoad primam partem.

262 Nunc ad sacras Romæ congregationes. Has autem in solvendis, ac decidendis conscientiæ dubiis, relicto probabilismo, probabiliorem, ac securiorem doctrinam amplexas semper fuisse, testantur, ut legere est apud Concinam Tomo 2. de Conscientia, et Probabilismo Lib. 3. Dissert. 3. Cap. 3. Celeberrimus Cardinalis Paleottus, Romanæ curiæ negotiorum peritissimus Lib. de sacri Consistorii consultationibus anno 1594 edito parte 3. Quæst. 13. Cardinalis Petra, Major Pœnitentiarius à pluribus annis in Tractatu de sacra Pœnitentiaria anno 1712 edito Cap. 9. num. 6. Et Cardinalis Lambertinus postea Summus Pontifex Benedictus XIV. in Notificationibus Tomo 2, 4, et 5. ex quibus probata manet superior minor etiam quoad secundam partem.

263 Quod vero spectat ad tertiam partem, eam apertè ostendit decretum, seu regula, quam S. Carolus Borromæus tradidit, et refertur Parte 4. Actorum Tom. 1. Tit. 21. ubi de Definitore controversiarum hæc præscripsit = Ejus munus erit.... .... præter missa commemorare, tollere à variis, dubia a certis, singularia à communibus secernere, et quæ verior doctrina sit, exponere = Quam regulam nostra servandam in resolvendis conscientiæ casibus præscripserunt Flaminius Filonardus in sua Synodo Aquinate habita anno 1581, et ab eius successore Josepho de Carolis anno 1721 confirmata, Cardinalis Gabriel Paleottus in Synodo Sabina anno 1574 celebrata, Alojsius Molinus Episcopus Tarvisinus in Decretis Synodalibus editis anno 1602 parte 3. Cap. 28. de Congregationibus num. 9; Marcus Maurocenus pariter Episcopus Tarvisinus in Synodo anno 1642 celebrata Cap. 35. Marcus Cornelius Episcopus Patavinus in septima Synodo habita anno 1624 parte 3. Cap. 1., Augustinus Priolus Bergomensis Episcopus in Synodalibus Constitutionibus anno 1628 editis parte 3. Titulo 9. Bartholomæus Gradonicus Episcopus Tarvisinus in Synodo anno 1620 Cap. 29., Aliique plurimi, inter quos nonnulli censent non tantum præfatam regulam tanquam præceptivam tulisse, sed insuper probabilismum expressis notasse, ut legere est apud P. Concinam citato Tom. 2 de Conscientia et Probabilismo Dissert. 3 Cap. 4. Quorum auctoritati magnum pondus addit primo Concilium Provinciale Romanum sub Benedicto XIII. celebratum anno 1725, cui interfuit ipse Summus Pontifex, cum viginti duobus Cardinalibus, quinque Archi-Episcopis, triginta quatuor Episcopis, quatuor Cardinalium Procuratoribus, ac Episcoporum triginta sex. In eo enim Concilio Titulo 5. Cap. 9. præscribitur, ut in resolvendis conscientiæ casibus hæc servetur regula: =

== Sub finem Disputationis Praefectus, aut alius quispiam .... casum propositum definiat eis Doctrinis quas veriores, magisque fundatas judicabit == Quae regula ipsum est Probabiliorismi Systemma: eodem tempore auctoritate et pondere fecit conventus universi cleri Gallicani, quem synodum nationalem universae Franciae appellat praefatus P. Concina Dissert. 3. cit. Cap. 5, ubi sub num. 3 leguntur haec formalia Conventus verba == Tandem, latis censuris adversus magnum propositionum ex Probabilismo, veluti ex fonte, dimanantium numerum, sequens solemne decretum tulit adversus Probabilismum, omnium laxitatum scaturiginem De Opinionum Probabilium Usu

Absit vero, ut probemus eorum errorem, qui negant, licere sequi vel inter probabiles probabilissima. Sed ad rectum usum probabilium has regulas a jure praescriptas cognoscimus.

Prima est, ut in dubiis de salutis negotio, ubi aequalia utrinque animo se offerunt rationum momenta, sequamur id, quod tutius, sive id, quod est in eo casu unice tutum: nec id consilii, sed Praecepti loco habemus, dicente scriptura: Qui amat periculum, in illo peribit. Haec est prima regula. Altera. Ut circa probabiles in christiana doctrina sententias sequamur id, quod Viennense concilium oecumenicum circa infusas tam parvulis, quam adultis in baptismate virtutes decrevit his verbis: Nos hanc opinionem, tanquam probabiliorem, et dictis sanctorum, ac doctorum modernorum theologiae magis consonam, et concordem, ducimus eligendam == Haec Gallicana synodus. Quae omnia clare ostendunt veritatem testae minoris silogismi partis. Probabilistarum ergo systema adversatur divinorum Pontificum auctoritati, sacrae Romanae Congregationis [illegible] Alterum argumentum petitur ab auctoritate sanctorum Patrum, ac [illegible] Theologorum atque Religiosorum
264 Ordinum consilio, ac statutis. Et ex SS. Patribus S. Joannes Chrysostomus Hom. 13. in Cap. 7. 2. ad Corin. ait == Non igitur multorum opiniones habeamus, sed res ipsas inquiramus. Quomodo autem non absurdum, in pecuniis quidem, aliis non credere, sed ipsas numerare et supputare; pro rebus autem amplioribus aliorum sententiam sequi simpliciter? Praesertim cum habeamus omnium exactissimam trutinam, et [illegible], ac regulam divinarum, inquam, legum assertionem. Ideo deprecor, et oro omnes vos, ut relinquatis, quid huic vel illi videatur, deque iis ab Scripturis haec omnia inquirite et veras divitias discentes, eas sectemur et aeterna bona assequamur == Et Hom. 44 in S. Math. paritate emptoris vestis confundit Probabilistas inquiens == Si vestimentum empturus, unum aliquis neglectatorem, et alterum, et ubi meliores vestes inveneris, et minus vilior ab illo comparas, an non oportet populum circumire omnes Doctores, et inquirere, ubi sincera veritas Christi annunciatur, ubi corrupta: et veriorem eligere, plusquam vestimentum == Non licet ergo ex S. Doctore homini christiano se accomodare cujus volibet [illegible], ac sententiis quod affirmant Probabilistae, quinimo semper eligenda ea sententia est, quae magis veritati accedit, quaeque est [illegible]

Chrysostomo consonat S. Aug. lib. 2. de Doctrina Christiana Cap. 8, ubi postquam dixit, sacras scripturas, quae ab omnibus ecclesiis accipiuntur, christianum hominem praeponere caeteris, quas quaedam non accipiunt, subdit: in eis vero judicandis hunc modum teneat, ut [illegible] praeponat eas quas plures, gravioresque [illegible]

inquiens = In ijs verò, quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas,
quas plures, gravioresque accipiunt, eis, quas pauciores, minorisque
auctoritatis ecclesiæ tenent = Si autem ex Scripturis, cæteris sunt
præponendæ, quæ minori auctoritate feliciuntur, cur sententia pro-
babilior in moribus morum præferri non debet sententiæ minùs pro-
babili, si ea saltem libertati faveat? præsertim cum idem S. Doctor
Epist. 154 doceat illum etiam peccare, qui fecerit malum, quod bonum
putaverit inquiens = Si quis bonum putaverit esse, quod malum est,
et hoc fecerit putando, utique peccat = à fortiori ergo qui minùs
probabilem eligit, cum tunc eam magis malam, quàm bonam videat.
Consentit et S. Thomas primo quodlibeto 8. A. 13 in
O, ubi cum ea quæritur de pluralitate præbendarum docet peccare
tàm illum, qui habet certam fidem de contrario eius quod agit, quam
illum qui habet opinionem cum aliqua dubitatione de eo quod agit,
operatur; secundo docet, quod ubi sunt contrariæ opiniones, nisi
habeat conscientiam de contrario, seu certitudinem, necesse sit
operantem induci in quandam dubitationem, et ita operando se
periculo peccandi committere, ac proinde peccare in hunc mo-
dum concludens = In quandam dubitationem inducitur (habens
plures Præbendas) ex contrarietate opinionum; et sic si manente
tali dubitatione plures præbendas habeat, periculo se committit, et
sic procul dubio peccat, utpote magis amans beneficium tempora-
le, quam propriam salutem = Deinde idem S. Doctor Quodlibeto
9 A. 15 idem dubium solvens ait, id periculosè determinari .. quia
Theologi Theologis, et juristæ juristis inveniuntur contraria senti-
re = Quomodo ergo Probabilista in dubitationem non inducatur mi-
nus probabilem in conflictu probabilioris sententiæ eligendo? Quin-
imò non dicatur plenam periculis esse suam electionem? Au-
ctoritatibus adductis alios addit nempe B. Alberti Magni, nec non D. An-
tonini P. Concina in præcitato libro de Probabilismo Cap. 4. Varium
eas brevitatis gratiâ omittere placet. Hinc
265. Ad Theologorum communem sensum. Nec hic lon-
gum texamus Cathalogum, qualem facit præfandatus Concina citato
libro, et Dissertatione Cap. 5to de Auctoribus ante finem sæculi decimi
sexti, placet afferre auctoritatem, ac testimonium Antonij Cordubæ
insignis è Familia Fratrum Minorum Theologi, Francisci Amici
novæ Probabilitatis defensoris, cui proinde magna fides in hac
re habenda debet, necnon Stephani Gradi Bibliothecæ Vaticanæ
Præfecti. Primus autem in suo Quæstionario Theologico, postquam statuit
partem tutiorem esse tenendam, cum pars opposita vel minùs, vel
æqualiter solùm est probabilis, subjungit et in hoc omnes Theologi consen-
tiunt. Alter verò, ut legere est apud Honoratum Tournely, seu ejus con-
tinuatorem, affirmat, omnes ferè antiquos Theologos negare licitum esse
operari secundum sententiam minùs tutam, et simul minùs probabi-
lem .. Semperque ei licere operandum ex sententia minus tuta
agere, ut illa sit probabilior. Ostium porrò in Disput. de opinione Pro-
babili Cap. 23 celebrem aloquens Probabilistam dicere non dubita-
vit. Ultrò veniam dum, et in triumpho incendium tibi me tradam, si
quisquam umquam per omnem præteritorum sæculorum memoriam
.. subsistat ante finem sæculi decimi sexti, qui locutus inveniatur
ut Probabilistæ. De Auctoribus autem à sæculo decimo sexto neque
cuiquam dubium esse poterit, si consulat tot Probabilioristarum
volumina, et præsertim Sacri Ordinis Prædicatorum, qui catastato Pro-
babilismo probabiliorismum tanquam suam propriam sententiam
propugnant, ex quo tertia majorum præbationis non comparabi-

266. Inter oēs autem Religiosorum ordines sit primo Inclitus Prædicatorum Ordo, qui post laudatum editum in Comitiis Generalibus anno 1656, cum Probabilismus potissimum serperet, vexillum extulit contra ipsum Probabilismum, ac totis viribus, ac ulnis oppugnare cœpit, ut testatur Doctissimus Cardinalis Aguirre in præfatione ad Concilia Hispaniæ, ubi etiam testatur, hoc idem egisse, socios ordines, qui regulam S. Francisci profitentur, et Carmelitarum, item Augustinianos, Præmonstratenses, Congregationes Oratorii in Gallia, nec non Congregationes Benedictorum, potissimum Maurinam, Helveticam, Hispanicas, Germanicas, atque Italicas. Et quod attinet ad Carmelitarum Ordinem in ejus Constitut. Part. 2. Cap. 15 § 7. editis anno 1606, hæc præscribuntur = Lector coram conscientiæ, breviter dubia dissolvat, et omnes opiniones, in tutiorem partem incumbens, semper sequatur = Cui præscripto haud discordat Directorium Ordinis Franciscanorum Romæ editum anno 1688, et ab Innocentio XI approbatum, in quo num.º 63 sequentia leguntur = Omnibus nostri Ordinis, ac aliis sub nostra directione, seu obedientia degentibus personis in Domino suademus, ac mandamus, ut doctrinas tutiores, et probabiliores semper doceant, et amplectantur = Quod præscripsit sibi etiam Ordo Trinitariorum Redemptionis Captivorum in suis Constitutionibus, in quibus, ut refert Concina cit. Libro Cap. 8., hæc habentur = In opinionum delectu habeant PP. Lectores specialem advertentiam, et omnino studeant communiores, magisque probatas sectantes [illegible], nec ad ostendendam ingenii subtilitatem adducant opiniones minus probabiles = Quid hoc clarius? Verum quod magis negotium facere debet est Constitutio Patrum Societatis Jesu, qui Probabilismi acerrimi defensores habentur In parte 4 itaque Cap. 5 num. 4 in hunc modum mandatur Magistris = Sequantur in quavis facultate securiorem, et magis approbatam Doctrinam, et eos Auctores, qui eam doceant; cujus rei curam Præpositi [illegible] curam [illegible], quod statuitur in universa Societate ad majorem Dei gloriam, secuturus est Deus sit = Standum igitur est ipsis Constitutionibus Societatis [illegible] Probabilismus rejici debet, ac Probabiliorismus ultro amplectendus est Atque ideo concludendum est [illegible] [illegible] 2 2 q. 53 A 5 in Argumento sed contra ajentem Ac imprudentiam pertinet desistere a meliori

267. Jactum argumentum, petitur a ratione, et a non [illegible] quod vel aliunde tatigimus Ex primo autem capite sic proponitur [illegible], aut aliud quoddam [illegible] die, [illegible] dictus opinionem minus probabilem licet veri, solidis et practicam [illegible] non habet, neque habere [illegible] judicium moralitatis certum de liceitate suæ actionis: [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] proximi [illegible] ac operandi [illegible] in casu [illegible] judicio directo solum probabili; ergo [illegible] [illegible] Conclusio sequitur [illegible] proximæ [illegible] veritatis in judicio illo directo tantum probabili non potest certo certum; sed ad licite operandum requiritur judicium moraliter certum, ergo &c. .. Confirmatur primo. Non obstante judicio Reflexo semper in casu manet probabilius illicitum [illegible] ergo cum adversus certitudinem non possit dari probabilitas [illegible] ... est [illegible] illud [illegible] non [illegible] non moraliter [illegible] certum. Confirmatur 2do. [illegible] in casu [illegible] illud minus probabile in conflictu positum apparet maori [illegible] [illegible], [illegible] conformis legi æternæ [illegible], ergo [illegible] illud [illegible] [illegible] honestatis moralis, ergo &c. ... Confirmatur 3tio. [illegible]

minus probabilem, si errat, errat culpabiliter, quia praevidet periculum errandi, illudque vitare sit, sequendo tutiorem. et de facto, ut refert ex Thoma Cantipratano Gonzalez dissert. 4 num. 96, damnatus est quidam, eo quod secutus fuisset sententiam de retinendis simul pluribus praebendis, tunc tempo- ris probabilem; ergo &c. Confirmatur 4to. ex hoc quod sententia aliqua appareat probabilius illicita in conflictu* interea non possum neque efformare judicium reflexum, quo idem tanquam certo illicitum judicem; ergo neque ex eo, quod probabiliter judicem aliquid tanquam licitum in conflictu probabilioris, possum efformare judicium reflexum, quo illud habeam tanquam certo licitum... Confirmatur 5to. Qui agit probabiliter, immo probabilius inhonestum, male operatur: nam si bene agit juxta adversarios, qui agit probabiliter honestum, a fortiori male agit, qui operatur probabilius inhonestum. Sed qui minus probabilem in conflictu probabilioris sequitur, probabilius inhonestum operatur; ergo &c. Confirmatur 6to. Qui sequitur minus probabilem pro libertate, si errat, non habet pro regula legem aeternam Dei; sed qui non habet pro regula suae actionis legem aeternam Dei bene non agit; ergo &c.+ Confirmatur tandem. Sic se habet verum ad intellectum, sicut se habet bonum ad voluntatem; ergo sicuti voluntas non movetur a minori bono in conflictu majoris boni; itam sicuti non movetur nisi a bono quod tale est, ita neque intellectus moveri [redacted] sit a minori verisimilitudine in conflictu majoris verisimilitudinis, ergo &c.

* pro Probabilistis

\+ Confirmatur 7mo. Quamquam non [illegible] [illegible] [illegible] verum, aut verisimilius, adeoque imprudenter agit qui verisimum [illegible] minus verisimile sequitur et tunc cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

268\. Ex secundo vero capite omissis pluribus quae ostendunt, veritates imprudenter quis bibit vinum, quod probabilius est veneno infectum, aggreditur viam, in qua probabilius sunt latrones, imprudenter adhibet medicinam, quam minus tutam credit, omissa tutiori, imprudenter se ingerit occasioni, in qua probabilius cadet in peccatum, et ut alia omittam, injuste agit judex, medicus, chirurgus, servus, aliique, qui probabiliora non sequuntur, sed minus probabilia aliquando; ergo a pari &c. Qui plura videre cupit, legat P. Claudium La-Croix Lib. 1 de Conscientia a num. 309 usque ad num. 365 inclusive. Nunc

[illegible] omittere placuit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

§. 2. Probabilistarum solutiones;

269 Ad argumentum primo loco propositum Probabilistae respondent, nihil evinci contra nos damnationi Probabilismi ab ipsis propugnati, seu sententiae certo, solide, practiceque probabilis. Nullum enim decretum, aut Canon afferri potest, quo vel explicite, seu formaliter et expressis verbis aut implicite, seu saltem vel per legitimam consequentiam concludatur Probabilismus damnatus, aut damnationi obnoxius convincatur auctoritate Catholicae Ecclesiae, seu Sanctae Sedis, et Summi Pontificum, quibus tantum competit damnare propositiones juxta definitionem Concilii Florentini Oecumenici in Sancta unionis litteris, ac Vener. Benedicti XIV. mandantis ne quis censuris afficiat propositiones aliquas, antequam a Sancta Sede de iis judicium feratur, cui proinde tale judicium ullo reservatum.

Nunc quod attinet ad Alexandrum VII censuit modum quendam alienum omnino ab Evangelica simplicitate &c. a Summo Pontifice in illo Decreto damnatum esse non posse Probabilismum, certo, solide, practiceque probabilem, sed eo modo quendam laxum de efferendum, cui vel sufficiat quaecunque probabilitatis genus, ut vel indicant verba illa. Summo [illegible]

nantium ingeniorum luxuriantium, vel etiam hec alia. Ab evangelica
simplicitate Sanctorumque Patrum doctrina: Vel etiam ex eo, quod
Summus Pontifex, jam tunc systema Probabilistum in omnibus ferme
scholis, vel etiam in Dominicana vigere ne verbo quidem de
eo systemate [illegible] fecit, ut fieri debuisset, si ei prohibenda fore tum
non corruptela sed solum probabilitatem vagam, qualem pro-
posit vigesima septima propositio ibi proscripta, damnavit. At so-
na quis dicat, doctrinam alienam ab evangelica simplicitate,
et doctrina Patrum esse certo, solide, practiceque probabilem, et
etiam quorundam in suis actionibus certam veram, solidam, practi-
camque probabilitatem luxuriantis ingenii esse, et tamen Summum
Pontificem tam benemeritum veluti praeterfactum desiliisse a sola
condemnatione doctrinae infestae, noxiae ac corruptelam matris.
Si ergo hec dici nequeunt, legitime sequitur modum opinandi ibi
damnatum non esse Probabilismum, qualem scholae defendunt,
nisi dicere velis, tot scholas Religiosorum ordinum, vel etiam
Dominicanam, corruptrices moralis Christianae fuisse per integrum
saeculum, quo ante praedictum Alexandri decretum Probabilismum
docuerunt, totisque viribus propugnarunt, ac tum etiam docebant.
Accedit, quod propositiones in eo decreto damnatae
non possunt esse effectus Probabilismi, qui in scholis defenditur.
Nam primo illae a suis Auctoribus tanquam sibi probabiliores tra-
ditae fuerunt; si ergo sunt effectus Modi illius opinandi a Summo
Pontifice damnati, sunt effectus Probabiliorismi, dubio actu ivijam
atque Probabiliorismus subjiciendus damnatus est. 2do quia plures
ex illis propositionibus damnatis in lucem prodierunt antequam
systema Probabilisticum nasceretur ut ipsi fatentur adversarii.
Quomodo ergo possunt esse probabilismi partus? ergo hec. Et
ex his patet quid dicendum sit ad testimonium Stephani Gratij, qua-
re vel tantum vim habere [illegible] ac certe, vel nomine Probabilismi in-
telligere Probabilismum vagum, dimitatum ac quodcunque Probabi-
litatis genus, nequaquam restrictum, et limitatum ad certam so-
lidamque Probabilitatem, et ad modos de licito et illicito [illegible]

et non excessa, ut creverunt, [illegible]

270 Neque est, quod hic intrudas mandatum a Summo
Pontifice Alexandro VII. Patrum PP. Dominicanis in Comitijs Genera-
libus congregatis anno 1656. quod retulerunt Pater Contensonius, Card. Aquir-
re, et ex ipsis Pater Concina. Nam in primis si verba ponderentur

X tum mandati Pon[tificis] nomine

pendantur, nihil in eis contra Probabilismum verum, solidum, ac me-
dice probabilem continetur. In ijs siquidem commendatio Summi
Pontificis et mandatum Congregationis, ut rejectis doctrinis novis laxis
ac periculosis doctrinae D. Thomae adhaereant Fratres, habetur, neque
tum vero de Probabilismo in ijs [illegible] disputatio. Et sane si man-
[datum] Pontificis, ac Congregationis Fratrum Dominicanorum fuisset arma ad-
versa contra Probabilismum cur statim a formatione non fuit hoc ad
similem [illegible] Vocant importuna Patres nunquam licere se-
qui opinionem minus tutam, minusque probabilem contra
Probabiliorem vel Tutiorem. Quis magnum fuisset et Pontifice talibus
verbis mandatum retulerare, et Congregationi [illegible] aspe-
rare. Quinimo id fieri debuisset, cum id utile, quinimo neces-
sarium fuisset, si Probabilismus noster est morum corruptela et
laxitatis fons. Certe nisi id fecissent muneri suo defuissent.
Praeterea si mandatum Pontificis, et Decretum
Generalis Congregationis fuisset de abjiciendo Probabilismo quo-
modo hanc reduxisset, ut plures e Patribus Dominicanis [illegible]

P. Dominicus Ferdinandus de Navarrette, Magister sacro, et celebris Joannes Martinez de Prado, qui ex testimonio sui Generalis R. P. Jo. Cloche fideliter decreto congregationis obtemperarunt, Probabilismum deinde defenderunt, ac docuerunt? Nisi hos tantos viros tanquam pertinaces habere velis Mandatis totius Ordinis, cogeris dicere decretum Congregationis non latum de Probabilismo vere solido, practicisq Probabili antiquiori. Et ex his patet ex decreto Alexandri VII nihil contra Probabilismum in scholis agitatum concludi posse. Hinc

x pelius, Mercero aliique non pauci inter quos Doctissimus Terre[?] Romae docentes Probabilismum circa tempus praedicti decreti Alexandri VII usque ad annum 1672

271 Ex duobus Innocentii XI Decretis pariter nihil evinci posse rotundo ore respondent Probabilistae. Et quod ad primum decretum spectat dicunt, damnatas quatuor decem propositiones impertinentes se habere ad suum Probabilismum et incipiendo a prima propositione Non est illicitum in sacramentis conferendis &c, dicunt, ex ea nihil inferri posse contra Probabilismum. Et primo, quia nimis ex ea probaretur, nempe nec licere quemquam ac proximum adducere opinionem inter probabiles probabiliorem pro libertate relicta tutiori pro lege. Nam loquendo de sacramentis conferendis non licet uti etiam probabiliore v. g. non licet uti aqua rosacea in Baptismo, licet probabilius sit, esse aquam naturalem. Argumentum ergo ex ea propositione deductum probat nimis, et probat tutiorismum, et per consequens nihil.

x extra casum necessitatis

2do, quia longe dispar est ratio opinionis versantis circa valorem sacramenti, ac opinionis versantis tantum circa liceitatem actionis. Nam ubi agitur de valore sacramenti neque opinio probabilior, aut etiam probabilissima est practice probabilis, ubi tuta practicari potest, ut patet in exemplo de aqua rosacea quae pro materia baptismi adhiberi non sit, ubi aqua naturalis haberi sit, licet probabilius, aut etiam probabilissimum esset naturalis aquam. Contra vero ubi tantum de licito agitur opinio probabilior, et a fortiori probabilissima est etiam practice probabilis, ut et ipsi adversarii fateri debent, nisi Rigorismum tutiori velint. Hinc minime mirum est, quod usus opinionis probabilis damnatus sit in materia sacramentorum, quin damnatus sit in materia de licito tantum.

x non [illegible] in materia [illegible]

Tertio tandem, quia ubi agitur de valore sacramenti certa lex adest sequendi tutiorem, dum haberi sit, non jam exigente et reverentia sacramentis debita, ac proximi charitate, cum nisi de facto ponantur sacramenti partes, sacramentum nullo modo conficeretur. Contra vero licet de facto non ponatur opus a lege aliqua praeceptum, eo ipso lex sufficienter non est applicata ad obligandum. Adhuc animae salus, quae per executionem legum intenditur, obtinere sit ex [illegible] patet ex prima propositione ab Innocentio XI damnata nullo modo infirmari posse Probabilismum.

272 Ex secunda pariter propositione: Probabiliter existimo judicem &c pessime argumentantur Probabilioristae contra probabilistas. Et primo quia si valeret pariter, et ex ea propositione contra illos argumentum desumeretur. Nam primo certum est judicem damnare non posse reum (~~causa~~), qui probabilibus se defendit rationibus, licet accusator pro culpa validiora afferat momenta, ergo pariter certum est, judicem poena mulctare non posse subditum [illegible] aliquam, quam lege lata non prohibetur, plures ex peritis validis rationibus ducantur, licet plures alii oppositum doceant, et [illegible] tio certum est, judicem adjudicare debere causam possessori se defendenti solida ratione contra actorem, ergo neque Theologus vel etiam confessarius, sit tanquam reum peccati damnare poenitentem, qui validis se tuetur rationibus, licet validiores pro opposita parte habeantur, itam neque punire, qui actionem

x [illegible]

fuit dubia lege prohibitum; imo nec unquam possessor causam adjudicare. Sicut sicut Probabilista, si esse [illegible] ista propositio damnata pro sua sententia argumentari valeret, eodem argumento, [illegible] habendum est, ita et Probabilioristarum argumentum nihili faciendum est.

Quod ut magis pateat, est discrimen, quod inter judicem civilem, et Theologum, aut confessarium intercedit. Cum enim in hac Republica quamplurimae lites suborirentur, ac plerumque utraque pars suis validis momentis defenderetur, hinc factum est, ut tertia constitueretur Persona, penes quam esset potestas alterutri parti rem, de qua contendebatur, adjudicandi, hoc bono publico exigente. Haec tertia potestas, quae jurisdictionis in bono subditorum appellatur, ita dictae personae tributa est, ut ipsa rem adjudicaret illi parti, pro qua meliores esse rationes cognosceret, et si aequales essent, et pro neutra parte haberetur possessio, utrique pars [illegible] attribueretur; sin pro una parte possessio foret, huic tribueretur dominium. Ex quo patet judicem civilem praecepto certo teneri ad ferendum judicium pro parte pro se meliores rationes habente, atque ideo probabilis esse non sit opinio asserens licere judici judicare juxta sententiam minus probabilem, utpote cum vera probabilitas dari non possit contra certam legem.

Contra vero nulla talis lex, qua Theologus, aut confessarius adstringatur juxta probabiliorem sententiam judicare, nullaque talis jurisdictio penes illum residere ostendi potest. Nam si hujusmodi lex, aut jurisdictio penes confessarium esset, vel esset quia et ipse judicis personam in poenitentiae Tribunali sustinet, aut esset, quia ut discretor dispositionis poenitentis, eum judicare non tanquam indispositum, nisi probabiliora sequi valeat. Est, verum quidem est, confessarium a Christo Jesu accepisse potestatem absolvendi a peccatis commissis poenitentem, et simul eum ligandi obligando illum debita satisfactione. Quod ut recte exerceat, culpas poenitentis cognoscere debet, ac ideo in probabiliter indagare debet, quae in operando consequenter poenitens ductus haerit. Praeterea cum Medici personam gerat, potestatem habet obligandi poenitentem certo spirituali medicinae, quam necessariam intimaverit eius animae [illegible]. Tandem est ut discretor dispositionis poenitentis, debet ab ipso exigere propositum servandi leges certas, ac inter Catholicos Doctores nequaquam controversas, [illegible] obligationes adimplendi, quas gravi ratione, solidaque auctoritate [illegible] poenitens ignorare non potest. In rebus autem certis [illegible], praecipue probabilibus, [illegible] inter Theologos hinc inde graviter controversis rationum judex constitutus non est, nullamque [illegible] [illegible] vel videre nobis datur ex tot Doctorum [illegible] sanctitate ac doctrina [illegible] tale [illegible], et [illegible] quae non nisi probabiliores [illegible] inter Doctores Catholicos controversias [illegible] jam confessarii omnes valuerunt tot [illegible] controversiam, quod non est in [illegible]. Nulla ergo talis lex Theologum vel confessarium, qualis tenetur civilis judex, obligatur ad ferendum judicium pro probabiliori parte. Falsa ergo est [illegible] Theologum, et confessarium, esse [illegible] damnata ab Innocentio XI. [illegible] quidquid concludit [illegible].

273. Pariter et tertia propositio: Generatim dum Probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca [illegible] ad rem non [illegible]

Longe enim diversus est sensus damnatæ propositionis, et Probabilistarum Assertionis. Nam primò damnata propositio asserit, semper, et universim prudenter operari sufficere [illegible] probabilitatem, nullamque excipit materiam, atque adeo juxta illam propositionem prudenter ageret Sacramentorum minister, judex, medicus, Chirurgus, venator, aliique plurimi ducti opinione probabili in operando, quod non concedit, immo maximè impugnat systema Probabilisticum: 2do quia prædicta damnata propositio contenta est quacumque probabilitate, quantumvis tenui: contra verò Probabilistæ exigunt probabilitatem certò talem, veram, solidam, et practicè talem, ut talem etiam ab operante cognitam. 3tio dicta damnata propositio contenta est probabilitate etiam extrinseca, et tenui, quod negant Probabilistæ exigentes etiam probabilitatem intrinsecam verè gravem, et solidam. Denique supra dicta propositio statuit, ductum opinione probabili etiam tenui semper prudenter agere, quod generatim inficiatur Probabilismus tum in materia facti, tum juris. His positis concludet nunc, si sit quid [illegible] Probabiliorista contra probabilistam ex tertia illa damnata ab Innocentio XI. propositione.

274 Tandem ad 4tam propositionem: Ab infidelitate excusabitur [illegible], quæ certè primò supponit falsum: supponit enim infidelem habere posse probabilitatem pro sua secta certò, ac evidenter falsa. Quod omnino falsum est: siquidem Religio catholica est evidenter credibilis: quæ evidentia in oppositum probabilitatem non patitur. Si hinc ex hoc capite tanquam scandalosa meritò à Summo Pontifice damnata fuit: ex quo proinde argui non sit contra Probabilismum, qui certè datur, ejusque casus possibilis est, seu est casus in quo vera, et solida probabilitas datur contra majorem. Ceterum dato quod in infideli possit dari ea minor probabilitas de sua falsa religione, ipso hoc ipso, quod probabilior ipsi apparet Catholica religio, tenetur investigare de veritate, quam inquisitionem si faciat devenibit ad moralem certitudinem de veritate nostræ religionis, atque adeo se perspectare valet in sua minori probabilitate, ignorantia vincibili ductus in tanti religionis negotio operabitur. Contra in casu nostro supponimus operantem post præmissam diligentem investigationem non posse ad veritatem rei certò cognoscendam [illegible] etiam post illud maturum examen dubium remanere. Præterea negotium fidei et Religionis est de genere earum rerum, quæ necessariæ sunt necessitate medii ad consequendam æternam salutem; ac proinde datur specialis lex tutius amplectendi. Contra probabilismus versatur in iis, quæ talia non sunt, et proinde in iis, in quibus existimatio [illegible] casum, ac in quibus ignorantia invincibilis dari potest, quæque dubio datur, quando post præmissam diligentem veritatis perquisitionem pro utraque contradictoria stat vera, solida, et practica probabilitas. Ex quibus palam fit, adversarios nostros variare [illegible] labor in opponentibus propositionibus illique nunc examinatis[x], sed jam ad alterum Innocentii XI Decretum.

275 Ad alterum Innocentianum Decretum, quod [illegible] memoravi, [illegible]ctat, tanquam fictum, ac meram fabulam, maniumque inventum [illegible] reputant Probabilistæ, reponentes duas alias Decreti Innocentii XI formulas, seu verius duo alia Decreta[x], quorum textum tantum genuinum esse contendunt, atque ostendunt; duo alia verò tanquam spuria, et præsertim à Patre Concina [illegible] probant. Secundum

x quas et ipse [illegible] Probabilismi [illegible] [illegible] [illegible]

x nullo die et mense et anno exarata

itaque Decretum, quod à Notario Sacræ Congregationis S. Officii exhibetur, concordans quidem in mandato dato Patri Thyrso Gonzalez, discrepans verò in mandato dato P. Generali Societatis Jesu est sequentis tenoris

= Fidem facio ego S. Romanæ, et Universalis Inquisitionis Notarius infrascriptus, qualiter in Registris Decretorum hujus S. Officii anni millesimi sexcentesimi Octogesimi, inter cætera ita reperitur 277.

— Feria 4. die 26. junij 1680..... Facta relatione per P. Laurearum contentorum in literis &c.

Injungatur Patri Generali Societatis Jesu de Ordine Sanctitatis suæ, ne ullo modo permittat Patres Societatis scribere pro opinione minus probabili, et impugnare sententiam asserentium, quod in concursu minus probabilis opinionis, cum probabiliori sic cognita et judicata, licitum sit sequi minus probabilem; verum etiam omnibus Universitatis Societatis mentem Sanctitatis suæ esse, ut quilibet, prout sibi libuerit, libere scribat pro opinione magis probabili, et impugnet contrariam prædictam, eisque jubeat, ut mandato Sanctitatis suæ omnino se submittant.

Et die 8. julij 1680. Denuntiato prædicto Ordine Sanctitatis suæ Patri Generali Societatis Jesu per R. P. D. Assessorem, respondit se in omnibus quanto citius parituri, licet nec per ipsum, nec per Prædecessores fuerit unquam interdictum scribere pro opinione magis probabili, eamque docere. — Prout latius in eisdem Registris Decretorum dicti anni 1680. in Cancellaria hujus S. Officii Urbis asservatur, ad quæ &c. In quorum fidem &c.

Datum Romæ hac die 25. Septembris 1736.

Locus ✠ Sigilli.

Pro D. Antonio Lanciono S. Romanæ et Universalis Inquisitionis Notario Paulus Antonius Lanellonus Sub. &c. =

270 Textum Decretum exhibitum a P. Thyrso Gonzalez, sic ipsius verba ... habet, conforme exemplari exuto ex registris Decretorum prædictæ Congregationis atque exhibitum a D. Bernino Assessore S. Officii Sanctitati Innocentii XII. anno 1693.

Feria 4. die 26. junij 1680.

= In Congregatione Generali S. Romanæ et Universalis Inquisitionis facta relatione per P. Laurearum contentorum in literis P. Thyrsi Gonzalez Societatis Jesu ad SS. D. N. directis, Eminentissimi PP. audiverunt, quod scribatur per Secretarium Status Nuntio Apostolico Hispaniarum, ut significet dicto P. Thyrso, quod Sanctitas sua benignè acceptis, ac non sine laude perlectis ejus litteris, mandavit, ut ipse libere, et intrepide prædicet, doceat, et calamo defendat opinionem magis probabilem, nec non viriliter impugnet sententiam eorum, qui asserunt, quod in concursu minus probabilis opinionis cum probabiliori sic cognita, et judicata licitum sit sequi minus probabilem, eumque certum faciat, quod quicquid favore opinionis magis probabilis egerit et scripserit, gratum erit Sanctitati suæ &c. Injungatur P. Generali Societatis Jesu de ordine Sanctitatis suæ, ut non modo permittat Patribus Societatis scribere pro opinione magis probabili, et impugnare sententiam asserentium, quod in concursu minus probabilis opinionis cum probabiliori sic cognita, et judicata, licitum sit sequi minus probabilem. 278. Verum etiam scribat omnibus Universitatibus Societatis ~~mentem~~ Sanctitatis suæ esse, ut quilibet prout sibi libuerit, libere scribat pro opinione magis probabili, et impugnet contrariam prædictam, eisque jubeat ut mandato Sanctitatis suæ omnino se submittant.

Die octava julij 1680. Denuntiato præfato ordine Sanctitatis suæ P. Generali Societatis, eam per R. P. D. Assessorem, respondit, se in omnibus quantocyus paritum fuisse nec per ipsum, nec per suos Professores haud unquam interdictum scribere pro opinione magis probabili, eamque docere &c. = Notarius verba Decreti. Hinc ad rem quod facit =

127 Dixi itaque supra primo duo primo loco relata Decreta inter Apocrypha à Probabilistis recenseri. Auctor enim libri, cui titulus Lettera d'Eugenio Apologista della Dissertazioni della Storia del Probabilismo, e del Rigorismo ad un Collega del P. F. Daniello Concina stampata in Lisbona l'anno 1745; nonnulla satis tenuia affert momenta, quibus evincere conatur prædictorum Decretorum irrefragabilitatem. Et quoad primum ad relatum à P. Concina, primo illud majori non debet gaudere auctoritate, quam alterum decretum Notarij sacræ Congregationis secundo loco relatum, cum Notarius testatur se illud extraxisse ex Registris sacræ Congregationis, alterutrum ergo apocryphum videri debet, cum sibi in substantia non cohæreant ut meditanti patet; cum ergo major fides habenda sit Notario, quam P. Concinæ, ejus decretum fictitium reputari debet... 2do, ut omittam verborum incohærentiam, qualem præfert illud verbum vanum etiam, quod sane partem orationis, a qua dependeat, exigit, cum nulla tamen in decreto habeatur, oppositum præfert dictum Decretum: nam primo absolute præcipit Generali Societatis, ut Patribus suis jubeat impugnare probabilismum, et deinde vult, ut quilibet pro suo libito libere scribat pro Probabiliorismo. Quomodo autem libere scribere posset, si jam est mandatum pro Probabiliorismo certi. præcipiendum aufert libertatem, ergo ne dicamus, Summum Pontificem incohærentia præcepisse, decretum apocryphum dici debet. Tertio, quia responsio data à Patre Generali R. P. D. Assessori non facit ad rem, cum enim responsio debita esset suo Reginam mittenti ut illum suum ad bellum mitterat, si responderat, filio meo ante hoc tempus à me data fuit libertas eundi bellum Camerariæ sanè, et importuna. Talis autem fuisset Generalis responsio summo Pontifici, ut meditanti patet. Tandem ut plura alia omittam, Decretum non cohæret in facto. Nam per suas litteras ad summum Pontificem missas P. Thyrsus Gonzalez, in suis praeludiis vicerat iidem typis publicis edendo suum opus de Probabiliorismo, (non jam propter ipsum Probabiliorismum, sed propter alia motiva suis superioribus cognita) prohibitum, inquit, sibi fuerat vias Patres Societatis suæ, quasi id ægre ferens, et putans factum propter doctrinam probabiliorismi supplex, obsecrat Pontificem, eumque rogavit, ut suum opus ferret, ejusque causam tueri vellet. Cui petitioni non jam correspondet Concinæ famulatum, seu potius primo perbene Decreti ab ipso Thyrso Gonzalez ad Professores, et cætera omittam, quæ Auctor citat, supervenientes singulis Concinianum Decretum esse authenticum, quomodo se ipsi non fundant Defensores Probabiliorismi, contra Probabilistas, qui plures extra Romam suas publicè tunc temporis defendebant sententias, sane clarè ostenderent inter apocrypha numerandum esse Decretum illud.

128 Quod autem ad alterum Notarij sacræ Congregationis attinet, et illud tanquam figmentum, et fabula habendum est. Nam primo præfatam species multiplex, ac truncos, necnon plures verborum incohærentias, ut vel cuique patet in Grammaticis versato. 2do contrario injunxerat Summus Pontifex. Nam primo præcipere Patri Thyrso Gonzalez ut defenderet Probabiliorismum: 2do Patri

e ad præsentem ... Gonzalez

Generali injunxerat, ut juberet Patribus suis non scribere pro Probabi-
lismo, neque illum impugnare: 3tiò mandaret, ut quisque scribe-
re liberè possit pro Probabiliorismo. Quæ nisi incohærentia, et in-
ter se opposita sint, non video, quæ alia esse possint. Decretum
ergo illud tanto Pontifice indignum est.

quod addo loco 279: dixi, nempe — Hinc sequitur, authenticum petitis decernen-
dæ certum Decretum. Hoc enim præsefert sensum naturalem, continet verba
sibi cohærentia, consonum est occasioni, in qua editum fuit, fini, ob quem
exaratum fuit, cohæret literis Cardinalis Cybo, et D. Mellini scriptis
ipsi Thyrso Gonzalez, ac etiam petitis à prædicto 1mo Cybo, nomine
Summi Pontificis, et responsis Congregationis Generalis Patrum Socie-
tatis jussu ipsius habitæ XIII, et scriptis, et confessioni et factis ipsius P. Thyr-
si Gonzalez jam Societatis Generalis. Nam commissio facta P. Gonzalez
cohæret cum mandato dato P. Generali Oliva, et cum hujus responsione
R. P. Assessori data: Decretum etiam correspondet Petitioni P. Gonzalez
petentis solùm libertatem scribendi pro Probabiliorismo, quam sibi dene-
gari falsò putabat: quem tamen errorem suum dein retractavit, ut vide-
re est in responsione ab ipso data 1mo Cybo nomine Innocentii XI pe-
tenti, ut congregatio decretum adderet, in quo PP. Societatis liberum
haberet scribere, et docere sententiam magis probabilem ipse enim
modestè respondit, hanc libertatem semper fuisse in Societate et
sociosque ad hoc latiorem contestatus est. Cohæret etiam fini, finis
enim decreti fuit liberam facere viam Probabiliorismo. Concordat
etiam cum literis 1mi Cybi, et Domini Mellini, in his enim solum
significatur, ipsum Summum Pontificem benignè accepisse quod P.
Gonzalez ipsi ipse mandasset, ut Probabiliorismum promoveret.
Pariter conforme est petitis à Summo Pontifice per 1mum Cybum
nam cum dixisset, cunctis Congregationis XIII requirere ut Decretum ederet pro liberta-
te tenendi Probabiliorismum, ipsa respondit, se non posse edere
nisi Decretum declaratorium, quia semper ea libertas fuit in Soci-
etate. Concordat et factis ipsius Gonzalez, qui nunquam Decreto sino
aut Summo usus est, ut patet ex toto ipsius opere cum tamen jactum
suum exigere videretur talem usum: ex quibus omnibus palam etiam
fit omnino falsum esse, quod ipse concinnator asserit, nempe PP. Societatis
resistente Decreto Pontificis Innocentii XI, ac ideo Summum Ponti-
ficem coactum fuisse transmutare Decretum suum: Nam præterquam
quod semper in Societate fuerint Patres qui pro et contra Pro-
babilismum propugnarunt, factum hoc Pontifice indignum esset ita-
[illegible] temere. Autem admittamus; ex quo jam ni-
hil contra Probabilismum. Qui plura alia videre cupit, legat Auc-
torem præfatum librum, et præfatum [illegible], ecclesiæ tertia et
cimbro quarta. Sed jam

280 Ad Benedicti XIV. Encyclicam italico idiomate
conscriptam, nec non die 26. junij anno 1749 editam, quæ primo tantum De-
cretalibus, Archi-episcopos, ac episcopos Italiæ missa fuit, modò habetur tam
in ipso corpore Bullarii, sive in illius appendice, Probabilistæ recurrunt,
primo exstat jatiorum Constitutionis Apostolica Consultatio, quæ est 19a
Præparatione ad annum Sanctum, ad universam ecclesiam missa, quæque
in corpore Tomi tertii habetur, in qua Summus Pontifex in hunc mo-
dum alloquitur Confessarios = Sat erit Confessarios monuisse, ut in re-
bus dubiis propriæ opinioni non innitantur; sed antequam certam di-
cant, libros consulant quamplurimos, ac cum viris quorum doctri-
na solidior, (eidem sunt Confessarii Doctores) ac deinde in eam descen-
dant sententiam, quam rei quadret, ac firmat auctoritas: Nec a in[illegible]

docuimus in nostra Encyclica super usuris, quæ ocurrit ordine 143 Bullarii nostri Tom. 1. ubi § 8. ita scripsimus: Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur: deinde eas, partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligant. Itaque eundem modo repetimus Nostra quippe sanctio non solis rei usurariæ limitibus circumscribitur, sed ad omnia complectitur, quæ sive ad forum sacramentale, sive ad rectum conversationum regimen quoquo modo conferre possunt = Hoc summus Pontifex sane doctissimus, ac sapientissimus. Porro hic latinus textus utpote insertus in corpore ipsius Bullarii, nec non præsentiores doctrinæ ad universam ecclesiam pertinens est textui italico, ut ipse Gravina in notis super Conclusione 32 P. Teazz, utpote non existenti in corpore Bullarii, ac præsentiorem doctrinam tantum ad Episcopos Italiæ traditam, sive unius tempore ac latinum textum italicus est intelligendus. Sensus autem latini textus optime salvatur in Systemate Probabilistarum: Nam et hi exigunt auctoritatem Doctorum magis probatorum, idest Classicorum, nec non rationem vere gravem, ac solidam, quibus fulciatur sua sententia, solida, practiceque probabilis, ut hinc etiam in eorum systemate verificatur quod ait in Encyclica super usuris 143: quæ in To: 1 habetur. Hinc merito nonnemo suspectum habet illud Pii additum verbis: assistito dalla Ragione, ed autorità: in Italica Encyclica reperitur.

Et sane nonne, si illud Pii locum habent jam summus Pontifex voluisset dirimere præsentem quæstionem, quod est contra protestationem ibi factam verbis illis: Senza entrare in veruna dettaglio particolare, e nelle inestricabili Questioni &c. = Et præterea quomodo post tantum hoc Doctissimus summus Pontifex dare potuisset litteras tanta humanitate plenas Patri Gravinæ sub die 19 Novembris 1752 in grati animi significationem ob opusculum meritorum conclusionum ac rerum suæ dedicatum quæ habentur in calcinis parte prima in Præfatione ad P. Teazz pag 33. Itemque quomodo similes litteras dare potuisset R. P. D. Alphonso de Ligorio die 25 july 1755 pro munusculo e. ... tota Theologia Moralis, cui titulus: R. P. Hermanni Busembaum Theologia Moralis plurimis partibus aucta a R. P. D. Alphonso de Ligorio. Sic enim utpote quod ... sonum in mentem tanti Pontificis cadere non potuit. Et in nostra Encyclica esse nullum contra Probabilismum solidum documentum et argumenti. Et ad solutum jam discussionem Probabilioristarum argu-
282 mentum, quoad attinet ad summorum Pontificum auctoritate

Ad argumentum a praxi sacrarum Congregationum, ea, quæ P. Gravina in notis ad conclusionem 56 P. Teazz transmittit, ...a dictorum morum ... admonet, sacras illas congregationes ad tribunal Inquisitionis a summis Pontificibus instituta ad expedienda ipsius Ecclesiæ universa negotia, ut prorsus, cum judicans sit sententiam juxta probabiliorem sibi sententiam ferre, mirum non sit, si congregationes ipsius, sive probabiliorem sequantur sententiam. Quod vero ... ... auctores Probabilistæ etiam ante Alexandri VII. ac Innocentii XI. Decreta, de quibus hactenus locuti sumus, aperte reprehenderunt, docent Suarez, in sententiis ferendis sequendum semper esse judicii probabiliorem partem. Et de toto P. Stephanus de Campis Cap. 8. Quæst facti §§. 2. enumeratis novemdecim auctores Jesuitas expresse, et plures alios implicite, qui prædictam docuerunt sententiam etiam ante Alexandrina, et Innocentiana Decreta

Quod vero spectat ad Regulam à S. Carolo Borromeo
[illegible]atam, atque jam a tot synodis, ac etiam Romana sub Benedicto XIII. [illegible]
[illegible], idem D. Gravina in notis ad [illegible] 54 D. Diaz respon-
dit respondet, Presidem in Congregatione, casum resolventem magis
[illegible]onam sustinere. Cum vero magistri munus sit ad verum tandem
ac errorem [illegible], seu ejus finis sit studium consequendae veritatis
fugiendaeque falsitatis, hinc optimè tradita hec [illegible] regula [illegible]
[illegible], atque a tot synodis optimo jure confirmata, atque tanquam [illegible]
[illegible] [illegible]. Quod cum cognoverint non pauci Probabilistae, [illegible]
[illegible], et nunc communiter docent magistrum ad probabiliorem promovere
[illegible] teneri. Quinimo, ut ipse Gravina [illegible] testatur, hec sententia
inter jesuitas communis est.

283 Quod si velis, predictas synodos, et praesertim [illegible]
[illegible] vero Probabilismum vel censuris [illegible] [illegible] fuisse, vel di-
cas [illegible] [illegible] de Probabilismo vago, nullisque limitibus circum-
scripto, non vero de Probabilismo certo, solido, practicoque [illegible]
[illegible]. Vel et si de hoc sermonem [illegible], [illegible] auctoritatem non
magni faciendam esse saltem quoad censuras. Mos enim ille [illegible]
inter Doctores disputatas (ita definiendi, ac censurandi) non cohaeret praxi Episcoporum Italiae, Hispaniae,
ac Germaniae; quinimo apertè contradicit praxi Ecclesiae, ac doctrinae à
Benedicto XIV. traditae in celebri opere de Synodo Diocesana, praesertim lib.
7. pluribus capitibus, et praesertim cap. 4, in quo cum retulisset [illegible]
[illegible] [illegible] ac valorem sacramenti [illegible] in [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], sive anno [illegible]
[illegible] [illegible], in [illegible], [illegible] subjungit [illegible]
sic statuens = Non est [illegible] opinionem [illegible]
atque ac rare [illegible], etiam theoretice [illegible], suo [illegible]
[illegible] causas quippe majores, [illegible] questio-
[illegible], aut [illegible] spectantes, ad Apostolicam sedem [illegible]
statuit [illegible] Ecclesiae consuetudo, et Innocentio III. in [illegible]
[illegible] confirmata = Et ex his quae [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible], ac censuras [illegible] synodorum satis [illegible].

284 [illegible] ex his patere [illegible], quae [illegible]
ac Gallicanum conventum, quem Nationale Concilium Universae Franciae
[illegible] [illegible], licet revera, [illegible] unum ex Ordinariis. Tam
[illegible] conventui quinque tantum Archiepiscopi [illegible]
[illegible] Noailles, et decem Episcopi, et ex [illegible] ecclesiasticis viris, [illegible]
ex Parochis, Abbatibus, Doctoribus [illegible] viginti [illegible], [illegible]
[illegible] et octo Archiepiscopi, [illegible], et [illegible] Episcopi, [illegible]
circa quatuor mille Parochiae, [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible], quatuordecim [illegible], et [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] Nationale [illegible]
[illegible]; [illegible] conventus Cleri, [illegible] in praesenti casu
nulla [illegible] est auctoritas [illegible] non [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] praesidens [illegible]
[illegible] Noailles celebris [illegible], [illegible] Archiepiscopus
[illegible] [illegible], in quo plura [illegible]
[illegible], ac plura [illegible] in [illegible] de [illegible]
[illegible]. 2do, quia praedictus mos censurandi, et definiendi

285 est contra [illegible], ac [illegible] Universalis Ecclesiae, ut [illegible]
tat ex supradictis. Hinc sicuti Conventui Cleri Gallicani [illegible]
congregato [illegible] auctoritatem, Summi Pontificis nullo [illegible]

ctoritas danda est, licet plures ipsi interfuerint, sic hunc celebrato anno 1700, ita neque huic aliquid fidei, et auctoritatis concedendum pariter videtur; ut hinc optime concludatur cum P. Hieronymo de Rochesolinus Conventuali in opere, cui titulus Probabilismus methodo mathematica demonstratus parte 3. pag. 344. editionis Ingiunensis 1747 sic disserente = Velim dicant mihi Probabilioristæ, quinam Gallicanus Conventus plenior, celebrior, atque solemnior habendus sit, an iste anni 1700, in quo contra Probabilismum, an vero ille anni 1682, in quo contra Pontificis Potestatem, ejusque infallibilitatem, atque supra Concilia Œcumenica superioritatem definitum est? Sane præter alias communes utrique solemnitates, iste et ordinaria tantum convocatione et permissione solum regia; ille autem, et extraordinaria, et mandato regio indictus: at ille præ isto majori Patrum numero peractus est. Nam in isto episcopi duntaxat sexdecim: alij vero viri ecclesiastici viginti: in illo autem episcopi triginta quatuor; atque ecclesiastici viri triginta octo interfuerunt. Ut omittam, in illo expressius, et solemnius repræsentari Gallicanam ecclesiam per verba hujusmodi (Ecclesiam Gallicanam repræsentantes) quæ in isto desiderantur, et quid ab illo sit confectum, et quanti a Theologis minime Gallis, imo et ab ipsamet Apostolica Sede sit faciendum, atque prorsus fiat, doctis compertum est = Hæc sapientissimus præfatus auctor. Haetenus ad primum argumentum, in quo si proinde fui major et Probabilioristis provocantis tribuendum est.

285 Ad secundum argumentum ex SS. Patribus petitum Probabilistæ respondere oppositas auctoritates, aut hujusmodi sua ma gnum sibi non facere negotium. Hinc ad primum S. Chrisostomi textum ex Hom. 13 in Cap. 7. 2 Chorint. monens, id S. Doctorem in primis loqui de discernendis, quæ in scripturis sanctis ita continentur, ut diligenter, et pro rei momento examine præmisso certo consequi valemus, ut patet ex verbis illis: Propterea cum habeamus divinum exactissimam trutinam, et gnomonem, ac regulam divinam, inquam, legum attestationem, deo ipsis ab scripturis &c. Atque hinc in eo textu refertur ut eo, qui pro rei veritate inveniendo debitum examen noluerit insumere, quo non misso veritatem consequerentur, seu utrum contineatur sua, quæ hic, vel illa creditur, ut sic libere operari queant suo Probabili systemate deserviendo detestatur. et proinde cum S. Doctor non redarguit Probabilistas.

Co minus contra Probabilismum quidquam efficitur ex secundo citato testimonio. Et primo, quia quamplurimi ex doctis editoribus, inter quos P. de Montfaucon vir famigeratissimus ac magnæ fidei, ac P. Possevinus, ut allegat Gravina parte secunda super conclusione 69 P. Riozi num. 560, indiscriminatim negant textum illum esse S. Chrisostomi, utpote cum inveniatur in opere imperfecto super Matthæum, cujus auctorem volunt fuisse virum Arianum. Et hinc tota machina diruta est. Verum omisso etiam hoc responso, id non pertinere ad propositum, et supponit quamvis textus ad rem præsentem non esse; loquitur de fidei dogmatis tempore Hæresis Arianorum. Eo autem tempore ob deceptionis periculum, oportebat non ex hujus, vel illius hominis doctrina, sed ex ipsius Scriptura, locis veritatem quærere, et inveniendam, quo facto, examinatis scilicet scripturis, in iis cognoscitur, utpote in illis clare contenta. Hoc porro consilium est S. Doctoris, quomodo ad rem præsentem facit, in qua agimus de veritate, quam morali adhibita diligentia invenire non possumus; sed quinimo de ea acerrime inter se primi subsellij Doctores disputant. Ceterum etsi id ad rem præsentem faceret, nimis

ex eo probantur scilicet tutioristæ, sicut enim emptor contentus non est merces quæ sunt bonas, sed meliores, emere ordinarie, sed quo potest minori pretio; ita homo contentus esse non deberet eo bono, quod apprehendit in probabiliori, aut probabilissima pro libertate; sed alligare deberet meliori, quod est in minus probabili pro lege. Præterquamquod emptor certiorem fit de rei veritate, secus in casu nostro. Ex aliis ergo sanitis argumentum nihil probat. Et ex his

287 Ad fin. Aug. testimonium, quo supra usi sumus pro cause probabilismo respondent nonnulli ex Probabilistis, eum Doctorem [illegible] ubi [illegible] non præceptum, sed consilium proponere. Si enim Apostolica sedes non declaraverit, atque inter canonicos non [illegible] scripsit librum aliquem, licet plures, graviores que ecclesiæ illum tanquam canonicum teneant, si aliæ ecclesiæ non contemnendæ auctoritatis id respuant, præceptum non est illud tanquam canonicum recipiendi. Nonnulli vero assignant ignorantiam, quæ est inter materiam facti, maxime primo, namque casus Aug., et [illegible], [illegible] lus est, de quo in præsenti disputamus. In mo siquidem facti testimonium hominis fide digni absolute testimonium hominis non tanti fide digni, secus vero accidit in mo juris, ubi probationes sunt [illegible] scilicet diversæ, nam Aliud autem, sicut testimonium procedit de operante cum ignorantia invincibili, qua sæpius invenitur ignorans operando peccaret. Quod utique falsum est

288 Tandem ad S. Thom. ex cujus fine locum Probabilistæ concedunt, operantem cum dubio practico, et non præmisso dictamine moraliter certo peccare; item ubi contraria sunt opiniones practicæ, attentis motivis directis dubium manere, secus vero si [illegible] licitæ et motiva dictaminis reflexi, illudque prius afformet. Quo dictamen afformare posse contendunt, et probant in casu præsentis controversiæ. Ac proinde nullum est argumentum ex primo loco S. Thomæ [illegible] desumptum, sicut neque aliud, quod ex secundo affirmatur. Si enim periculosum esse ostenderet Probabilista, et [illegible] sit Probabiliorista. Quemadmodum ergo Probabiliorista recurrere a principio reflexo de peccati periculum tollit, devitat; idem Probabilista, est concedendum, si namque ad sua principia reflexa se convertat. Nunc

289 Quod attinet ad cœtum Theologorum, eorumque Probabilistæ, laterem Doctores antiquos, qui scilicet ante annum 1577 [illegible] (ex thesi) senserunt in contraria versari, ut nossis, ac [illegible] non tum [illegible] opinionis minus probabilis in conflictu probabilioris tenuerunt Probabilismi doctrinam quamvis [illegible] (objectio) se in[illegible], et [illegible]. Nam [illegible] enim sunt textus plurimorum auctorum etiam [illegible], ut [illegible] non [illegible]. Omisso autem [illegible] Catholico, quem Auctores Probabilistæ [illegible] nostra sententia [illegible] veterum, sicut [illegible] quem in catalogo [illegible] apud P. [illegible] la-Croix [illegible] [illegible] num. 200, tum num. 322, 323, 325, 326, 327, et 328, omisso [illegible] illo Canone Catholico, sufficiat afferre testimonium S. Antonini p. 1. tit. 3. Can. 10, ubi ex antiquis Doctoribus ita [illegible] ex [illegible], quæ videntur data ab Alberto Magno habetur, pro 291 [illegible] simplex, vel quilibet homo cum salute sit sequi in consiliis quamcumque opinionem voluerit, dummodo alicujus Doctoris magni opinionem [illegible] = [illegible] citat pro [illegible] Hostiensis, Augustini, Raymundi [illegible], Gottfredi de Fontibus utique antiquos. Similiter Joannes de Gers. lib. [illegible] = Quando sunt opiniones probabiles inter diversos Doctores, utram sequi [illegible] habere conscientiam = Et ex his constare debet falli auctores

citatos, namque lecturum, quam tu Sanchez in Reg. l. 67. num. 28. velut sola solum, quod tota apparentia rationum tu ac principijs directis, tu reflexis petita debeat esse probabilior, quod est sententia benigna concedere: Falli etiam Amicum, et plurimi sapientissimi viri ostendunt. Falli pariter Cradium, nisi cum interpretari velis de sermone expressis verbis sententiæ, qualis nunc ponitur, Probabilismi, non eiusdem. Falsum ergo est Probabilismum in doctrina veterum invenientum non agnosceri, sed a veteribus nullo modo Probabilismum fuisse traditum, quinimo impugnatum fuisse, ut probabant citatæ auctoritates. Quod eo magis dicendum est de Auctoribus post annum 1577, quando quidem sententia Probabilismi per sæculum ferme integrum communis fuit in Scholis, et deinde per dies omnes habuerit non paucos sui defensores, et quidem viros primi nominis, ut patet sit revolventi tot volumina super hac re conscripta. Sed jam

290 Ad Religiosorum Ordinum Constitutiones. Quid autem ad Constitutionem inclyti Ordinis Dominicanorum anni 1656 dicendum sit patet ex dictis a num.° 279, et praecipue factum quo evenit, ut universim nunc Dominicani Patres Probabilismum impugnent, non ex mandato aliquo Pontificis, sed odiis in peculiari aliqua Dominicanæ Familiæ in Jesuitas Probabilistas suscipto onere pugnatur.

Ad reliqua vero Decreta, et Constitutiones Religiosorum ordinum sufficiat reponere, quod P. Hieronymus de Padua in suo edito opere Probabilismus Methodo Mathematica demonstratus parte 3 schol. pag. 345, et 346. §. Utrumque Probabilioristis respondet hoc modo. — Omnia illa Decreta solos magistros, ac Lectores afficiunt, qui sane etiam ex ipsa disputationis natura, nedum ex munere sangere tenentur, et docere sententias communiores, tutiores, et probabiliores modo ibidem explicato. Quod si ii, tacere a superioribus vero, praecepto praecipiantur, multo magis tenentur; sed hoc contra nos nihil est. Addo, sententiam de licito usu Probabilismi non solum communiorem, et Probabiliorem opposita, tum praesertim, cum ejusmodi Decreta emanata sunt, sed etiam certam fuisse, et nunc esse, uti demonstravimus. Quapropter Probabiliorem, immo certam defendit, qui licitum Probabilismi usum tuetur. Clarant Probabilioristæ, ordinum Decreta clare suis prohibentia usum Probabilismi a nobis demonstrari, ut ostendant Magistros, ac Lectores ne defendant, aut doceant sententiam, quæ statuit eum licitum esse, et aliquid fortasse contra nos probabunt. Nam in ijs quæ afferuntur, nihil tale reperitur = Haec opinio est talis modernus scriptor, et quidem recte, et veritate. Nam si magistri Religiosorum ordinum Decretorum Probabiliorismum retinere, et Probabilismum impugnare tenerentur, ut quid fieri potuisset, ut tot, tantique viri per omnes ætates defenderint, ac nunc etiam tueantur Probabilismum. Atque ex his satis constat satis inanem esse et hoc argumentum. Ut nostram concludamus assertionem, adnotandum est Pontificiam doctrinam, qua sæpius commendatur ad... quæ opera de consilio omittenda ut bona meliora, quoque ... ut licite... non vero absolute reputare imprudentiam, qui minus bonum eligit in conflictu majoris boni. Nunc

291 Ad argumentum a ratione petitum respondent Probabilistæ, regulam dirigentem, et cujus [redacted] ratione dicunt, quod ... aliquem ... secundum probabiliorem sententiam operari ... tamen ultimum practicum reflexum moraliter certum ... probabilis remaneat opposita, illudque fundari debeat ... directo tantum probabiliora, ac providere in casu, sic ... operari secundum sententiam solidam, et practice probabilem, fit...

vt s[illegible] conformari dictamen ultimum practicum reflexum moraliter certum, ita ut sufficiat [illegible] dictamen autem reflexum ipsum versatur in directo tanquam suo objecto, non vero tanquam premissa [illegible] mi practici. Ad primam confirmationem distinguunt anti: Non obstante judicio

292 reflexo manet probabilis illicitum pingere die festo ex motivis direct[illegible] concedunt anti, ex motivis reflexis negant anti, at consequentiam. Licet enim arg[illegible] mentum tenerent, urgerent etiam in sententia probabiliori, cujus opposita m[illegible] net probabilis, quamvis judicium practicum sit moraliter certum.

Ad 2am confirmationem distinguunt pariter anti. Actio pin-

293 gendi in casu, per judicium minus probabile in conflictu positum, appa[illegible] ret magis difformis, quam conformis legi afirmativae, si actio spectatur pr[illegible] cise per illud, directum concedunt anti: si spectatur per illud judicium et simul per judicium reflexum, seu dictamen ultimum negant anti [illegible] nam tunc evadit certo conformis legi Dei permissivae. Et distinguunt [illegible]: ergo judicium illud requirit a regula proxima, ultimo, alioqui [illegible] honestatis moralis continet consequentiam, regula vel mediata neque consequentiam. Quare sicuti neque judicium probabilius est a regula [illegible] xima, at mediata, quia non vero conforme est legi aeternae Dei; sit tamen a regula mediata, ita et dicendum videtur de judicio certo, solido, practicoque probabili.

294 Ad 3am confirmationem negant assumptum. Nam post diligen[illegible] tem inquisitionem nequit operans certiorari de lege, ex istanter, quod [illegible] [illegible] lex [illegible] obscura manet, adeoque invincibiliter ignorata, [illegible] tunc solum adest periculum remotum, non autem proximum errandi, sicuti accidit, cum probabilior est sententia pro libertate, solid[illegible] certo at practica probabilis pro lege. Ad exemplum ex Thoma Gonz[illegible] [illegible] a Gonzalez [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] damnatum non [illegible] quod sententiam solidam, certo, [illegible] [illegible] probabilem [illegible] sic, [illegible] [illegible] [illegible] at omissionem necessariae perquisitionis ac electionis dictamini [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] antiquitatem [illegible] Gonzalez [illegible] [illegible] [illegible] num. 95 = Renuit autem dimittere [illegible] dos, et [illegible] [illegible] [illegible], utrum esset damnabile, Ferdinando [illegible] [illegible], mortuus est [illegible] [illegible] = pessime utique, quia dubitat an bene, an male ageret. Hoc tamen non accidit in Probabilista [illegible] systemate, quo praemittitur dictamen moraliter certum [illegible] [illegible] rei.

& propter [illegible] improbabilis, qua[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]

295 Ad 4am confirmationem concesso anti negant consequentiam. Ratio disparitatis est, quia major probabilitas liceitatis operis [illegible] est [illegible] [illegible] non ita [illegible] ejusdem operis liceitatem, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] honestatis operum de consilio, v.g. servandi virginitatem, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] liceitatem [illegible], v.g. electionis status matrimonialis, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] major probabilitate prohibitionis [illegible] [illegible] actionis non bonae [illegible] [illegible] [illegible] certa liceitas. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] honestate [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] liceitas [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

296 Ad 5tam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] negant anti, quod vel [illegible] gratia sit distingui sit: Qui agit probabiliter, vero probabiliter [illegible]

nescitur sibi prius non efformato dictamine moraliter certo de permissione talis operis male operatur contra quod sub eo dictamine efformato nego ans. et consequentiam. Retorsio patet ex dictis.

97. Ad 6tam confirmationem praemissa ratione in sequente probabiliorem pro libertate distinguunt majorem: qui sequitur minus probabilem pro libertate, si errat, non habet pro ea causam [illegible] conscientiam, permittentem negare majorem, et [illegible] non habet [illegible]

Appendix.

98 Unum, quod dissimulare debueram, utpote cum ex eo nihil firmi concludi possit, restat, ut hic subjiciam, a nonnullis nempe nimis sibimetipsis fidentibus, ne aliud dicam, circumferri quoddam S. Rom. et Univ. Inquisitionis Decretum a SS. D. N. Clemente Papa XIII. feria 5. die 26. Februarij 1761 confirmatum, quo prohibentur nonnullae Theses circa probabilismum publicae disputationi expositae anno 1760 [illegible] in [illegible]. Inter ceteras autem propositiones, quae negotium facere possent, et in praedicto decreto damnantur, est ordine prima hujus tenoris = Probabilismus noster versatur circa haec tria. Licet sequi probabiliorem pro libertate, relicta minus probabili pro lege. Licet sequi aeque probabilem pro libertate, relicta aeque probabili pro lege. Licet sequi minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro lege =.

Verum, ut dixi, ex eo Decreto nihil firmi concludi potest. Illud enim Decretum tanquam suppositium merito habendum est. Nam Urbanus VIII. in Constitutione: In supremo justitiae solio anno 1635 edita loquendo de nonnullis Constitutionibus Apostolicis, quae a nonnullis scriptoribus, Glossatoribus, Commentatoribus scripto, vel impressione, aut renunciatione afferuntur extare ab ipsa Sede Apostolica editae in praejudicium [illegible] Ecclesiae seu aliorum locorum piorum, declarat, et decernit, tales assertiones, enunciationes seu scriptas, vel impressas nullam [illegible] facere in judicio, nec extra judicium in praejudicium [illegible] ecclesiarum, seu aliorum locorum, ac personarum etiam in favorem alterius ecclesiae, loci pii etc., nisi prius constiterit de ipsarum originalibus recognitis, seu extractis a Datario, Secretario Brevium, Praefectis Archiviorum, vel alijs Sedis Apostolicae [illegible] lectori dicendum est de rebus, seu [illegible], et decretis ad fidem, vel mores pertinentibus. Porro Decreti jam citati authentia ostendi non potest, tum quia ei deest forma, qua Pontificia decreta [illegible] sunt, subscriptio nempe, et locus sigilli in Bullis Pontificiis apponendus [illegible]; tum etiam quia ad Patriarchas, Archiepiscopos, et Episcopos illud missum non est, ut mihi hujus Archiepiscopalis Curiae [illegible] testatum est: Quod jam est contra consuetudinem [illegible], qui decreta [illegible] emanata ac fidem, et mores spectantia ad omnes Antistites mittere solent. [illegible] tali Decreto [illegible] est.

Quidquid sit, an Probabilismi [illegible] veterum Theologorum, de quo supra, tria primo certum est, sententiam hanc ac regulam generalem in materia morum, et necessarissimam maximique momenti, ut in omnibus occurrentibus casibus decidendis locum habeat. Secundo certum est, ab anno 1577, quo a Bartholomaeo

Doctrina celeberrimo Theologo Thomistae tradita est, tanto post plerumque in
controversiam [illegible], quae ab Andrea [illegible] [illegible] [illegible] Doctri-
nae haereticae [illegible] vocata est et Theologi [illegible] [illegible] votis approbaverunt.
[illegible] [illegible] etiam quorum Familiae Generalis auctorem [illegible]
[illegible] obstantibus, praecepto, ut quis suum typis publicis ederet, ac ipsa [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] illud amoverit, ut hinc sententia Probabilis-
mi [illegible] sit Doctrina Thomistica. Deinde tanto ubique plerumque in Scho-
lis [illegible] et Academiis recepta fuit, ut tantum ab hinc annis centum
[illegible] [illegible] fuerit sententia, ut ex Antiprobabilistis testatur Joan-
nes [illegible] in Tract. De innitente de conscient. num.° 27. et ex Probabilistis
J. de Lamps in celebri opusculo, cui titulus Quaestio facti cap. 8. §. Quamvis
anno 1659. scribens; Contenson in Christi Theologia part. 3. in Praefatione; Al-
varez in [illegible] disput. 80; et omissis aliis, P. [illegible] in Tractatu
[illegible] [illegible] anno 1698. tit. 1; Ut proinde Doctrina Pro-
babilismi in Scholis omnibus fuerit communissima saltem usque ad an-
num 1659, quo tempore [illegible] scribebat [illegible], et de tempore [illegible]
etiam usque ad annum 1680 saltem in Hispaniarum Regnis, quo
tempore publicam subierunt [illegible] doctrinas. Atqui [illegible] [illegible]
[illegible], nisi doctrina Probabilismi [illegible] universim [illegible] [illegible]
tanquam probabilissima admittenda erat, [illegible] [illegible]
illud tale fuit, quo omni modo sacrae Theologiae studium florebat, ut [illegible]
[illegible] tot docta volumina, et egregia opera, quae ad nos pervenerunt
[illegible] Venerabilis Bellarminus merito saeculum virorum piorum, et Docto- 303
rum appellat, quo adhuc vivebant plures ex Doctoribus, qui Concilio Tri-
dentino interfuerant omnimode attenti, et solliciti propter [illegible] reformatio-
[illegible] nullus alius [illegible] [illegible] posset, quo universim doctrina aliqua
ad fidem, aut mores [illegible] in [illegible] vocanda fuerit, nisi eam
tanquam probabilissima [illegible] [illegible], ergo doctrina
Probabilismi [illegible]. Cui argumento respondere non valet, nisi caeco
301 modo, et pseudo more Doctores a Doctoribus ductos. Hoc enim sine
temeritate, et injuria in tantos viros dici non potest, neque [illegible]
[illegible] in alia [illegible], [illegible] [illegible] ex [illegible] tractaverunt [illegible] hanc
quaestionem, [illegible] [illegible] [illegible] adversam sententiam Probabi-
[illegible] ex [illegible] fit manifestum. [illegible] est, quod in [illegible] [illegible] non
[illegible] et examinato [illegible] auctoritatis, et rationum pondere [illegible]
Probabilismo, suam dederunt adhaesionem. [illegible] est quod [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] Probabilismi, [illegible] similem
et [illegible] et [illegible] [illegible], quae [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] Bañez, Suarez, aliique. Quae [illegible] [illegible] [illegible] non
caeco modo, et pseudo more Doctores illos Probabilismi doctrinam
amplexos esse, ac propagasse, sed re matura [illegible], et matura
animadversione. Ne dicamus ergo, et notemus tot tantosque Theolo-
gos, qui eo saeculo [illegible], [illegible] quos plures Episcopi, Archiepi-
scopi et Cardinales zelo, pietate, et doctrina praestantes [illegible]
[illegible], vel [illegible], vel [illegible], [illegible], [illegible] oportet [illegible]
nae Probabilismi esse saltem Probabilissimam; nisi et dicere veli-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: Quod [illegible] [illegible]
[illegible] est et contra [illegible] ipsius Christi B. Petro: Portae in-
feri non praevalebunt adversus eam: Quae sane praevaluissent,
[illegible] praefata sit mera doctrina.
302 [illegible] [illegible] illud praecipue [illegible]
non debet, [illegible] [illegible] [illegible] universitatis [illegible] ad aliquid [illegible]
[illegible] teneretur; altera vero pars ad illud agendum non obliga-
[illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] uniformitatem in
moribus; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] probabiliora in [illegible] [illegible]
conclusionis, unaquaeque [illegible] teneretur ad aliquid agendum

Altera vero pars ad illud agendum non tenentur; ergo illud praeceptum non est dissonantiam, ergo esse Ostenditur minor ex exemplo passim obvio; supponamus, quod Parochus loci unius probabilius existimet aliquem contractum esse licitum, Parochus autem alterius loci probabilius existimet talem contractum esse illicitum, (idem die de duobus confessariis); jam in casu Parochiani unius consulentes proprium illum suum Parochum licite poterunt talem inire contractum; Parochiani autem alterius Parochi inde consulentes, illum contractum licitum non poterunt celebrare, utroque suo probabilius illicitum. Quod idem dicendum est de poenitentibus diversis Confessariis accedentibus, vi ergo Probabiliorismi praecepti una pars hominum tenebitur ad aliquid agendum; altera vero pars non tenebitur. Accidit, quod idem poenitens habens eandem dispositionem, eademque uno modo cognita a duobus confessariis ab uno possit et debeat absolvi, ab altero nec possit, neque debeat absolvi, quia videlicet poenitens ad eos confessarios, possit aperire casum, v.g. contractum, quem unus illicitum, alter licitum probabilius judicant. Quinimo unus idemque confessarius eodem persistente dispositione in poenitente hodie illum remittere, cras tenebitur absolvere tenebitur, ut judicium suum circa talem contractum mutare possit. Quod jam pluries accidit. Nonne ergo hanc in hoc populo morum dissonantiam aestimamus, negando veritatem ex Probabiliorismi.

303 Tertium argumentum est ab absurdis, et sic promoveri potest. Ex sententia asserente praeceptum sequendi probabiliora inter licitantia nascuntur incommoda: et primo quilibet in dubio positivo liceitatis et honestatis, operationis constitutus antequam quidquam agat, tenebitur diligenter inquirere quaenam inter opiniones probabiles sit probabilior nam ut recte monet Suarez de Censuris Disput. 4 Sect. 8. num. 5; in debito faciendi intrinsece includitur onus ad sciendum; alias recipere ignoraret ut ipso facto non ageret, sed se exponeret periculo violandi jus illius; sed discernere semper quid sit probabilius, non dicam rudibus, aut semidoctis, verum etiam viris doctis est moraliter impossibile, tum propter imbecillitatem mentis nostrae, tum propter plura negotia, quae occurrere possunt, tum propter pluralitatem rationum, et sententiarum, quae in una eademque materia [illegible] sunt, tum, ut alia omittam, propter longum tempus, quod impendi deberet in libris omnibus revolvendis; ergo etc.

2do; Advocato non licebit defendere partem minus probabilem ab eo existimatam, sed tenebitur in principio discutere omnia argumenta, quae pro tali causa militant, antequam unam partem tueri possit, quod ipsi esset pene immensi laboris, et etiam est contra Advocatorum praxim. Similiter neque licebit mihi a summo Pontifice petere dispensationem, quam probabilius existimo ipsum concedere non posse. Quod et est contra communem sensum.

Tertio; si aliquis inierit contractum, aut aliquid susceperit juxta sententiam etiam tunc sibi visam probabiliorem, deinde nova inventa ratione, qua opposita sententia ipsi evadet probabilior, tenebitur rescindere contractum, retractare consilium, iterumque nova ratione [illegible] contrarium occurrente iterum tenebitur rursus [illegible] contractum, renovare consilium, et sic in infinitum: Quod confusionem intolerabilem induceret.

4to. Vir saltem doctus non posset stare judicio confessarii, tum indocti, jam docti etiam cognoscit, non [illegible], stare judicio sui confessarii ex sententia sua probabiliori ipsum absolventis ab aliquo onere, ad quod se teneri probabilius existimat

quod est contra prudentiæ regulas, et timoratorum praxi compulerunt 105
viros doctos, ac in omnibus eo illis submittentur memorium illius. Ne unquam
vis prudentiæ tuæ. Denique, ut plura omittam, sequitur; confessarium
non posse absolvere pœnitentem, qui de consilio hominis valde docti, et
[illegible], ac secutus vere probabili Dubius contractum celebravit, nisi [illegible]
[illegible] valide ipsum contractum, si ipse confessarius existimat, [illegible]
contractum esse probabilius illicitum; licet etiam sciret, alios doctos, [illegible]
confessarios ad absolutionem daturos, quod consequenter [illegible]
[illegible] incommoda sentiens doctissimus P.
Constantinus Roncaglia Venerabilis ordinis Matris Dei in opere,
cui titulus Universa Moralis Theologia Tom. 1. Tract. 1. de Act. Hum.
1. Cap. 2. admonet confessarios in hunc modum = Confessarius postquam
diligenter morali studuit theologiæ, me authore, non anxius sit circa
illam tam agitatam quæstionem; an liceat sit sequi minus probabile
in conspectu probabilioris. Probabiliora sequenda [illegible] meus Præceptor
et pariter ego pluribus ab hinc annis eandem docui sententiam. Ut experimento [illegible]
nihil ad praxim deservire. Quis etenim vel studendo et præcipue [illegible]
audit confessiones, sic ea momenta utriusque partis librare, ut [illegible]
exponere: Hoc est minus probabile, hoc probabilius? Postea est onus [illegible]
[illegible] satis mihi fuit in praxi sequi sententias, quas rationabiles [illegible]
[illegible] putavi; et ita credidi satisfecisse meæ conscientiæ, absque eo
quod judicium meum constituerem inter minus probabilem, et magis pro-
babilem = Hæc ille, quod utinam sensuros arbitror, tot Theologos, 106
[illegible], in hac maxime ausitarent. Hinc placet concludere
cum Martino de Prado in Proœmio ad præcipuas theologiæ quæstiones
num. 4. pag. 2. monente: Relaxanda est, quantum licet, sic rigiditas, et austeri-
tas in consilijs, et homines benigne tractandi.

§. 4. Pro Probabilistarum solutione.

302 [illegible] ex [illegible] tenent [illegible] [illegible], [illegible]
P. Gonzalez Dissert. 2. de recto usu opinionum Probabilium, et post ipsum
P. Daniel Concina Tom. 2. de Conscientia, et Probabilismo Dissert. 4. Cap. 1.
docent, immerito Probabilistas asserere per integrum sæculum
ut communissimam suam viguisse sententiam. Per ipsos enim Autores
saltem, plures qui a sæculo 1577 scripserunt aliam Probabilismum
[illegible] Probabilismo docuerunt, ac defenderunt. Eorum scilicet
[illegible] quod quis [illegible], [illegible]
misso diligenti pro rei merito examine, [illegible], ac ad praxim [illegible]
[illegible], et sequi sententiam, seu opinionem, quæ ipsi apparuerit
probabilior, licet a pluribus reputetur eam minus probabilem [illegible]
mari; adeo ut opposita illis plurimis probabilior est. Quod et ultro
Anti-probabilistæ semper confessi sunt, quinimo et docuerunt, et [illegible]
etiam [illegible]. Atque hanc experientiam plurimis citatis [illegible]
[illegible] antiquos citatus Gonzalez, quos si placet [illegible]
in [illegible]
His addit Honoratus Tournely, licet ejus [illegible]
in Tractatu de actibus humanis cap. 7. de [illegible], et Proba-
[illegible] hunc [illegible] in [illegible] ut quæ [illegible]
[illegible] S. R. [illegible], [illegible] quæ [illegible]
[illegible] pluribus annis Probabilismum tutatus esset,
[illegible], veritate tandem comperta, ab ea opinione
[illegible] Abhorruerunt et Episcopi, Parochi, et Theologi, qui
[illegible] Probabilismum commento, in ipso quos factam
[illegible] inter [illegible] Probabilium, et [illegible]
[illegible] falsi [illegible]

x Gravi [illegible]
[illegible]

x 1608 obijt
x 1626 obijt

365 Ad secundum argumentum Antiprobabilistae, retorquent argumentum hoc pacto. Illud praeceptum non est observandum, in quo una pars Universitatis hominum tenetur ad aliquid agendum, altera vero pars ad illud agendum non tenetur, sed supposito casu, quod Romae v.g. promulgata sit lex jejunandi per universum mundum catholicum in vigilia [illegible] [illegible], et quod illa lex ea die Romae sit cognita; alibi vero sit incognita, tunc una pars orbis catholici tenebitur, altera non tenebitur tali die jejunare: item supposito, quod una pars orbis catholici sciat praeceptum de non mentiendo pro eo casu obligare, ubi mentiri necessarium videtur ad tuendam vitam, aut innocentiam proximi, altera vero pars hominum invincibiliter ignoraret praedictam legem se extendere ad eum casum, quinimo sibi firmum persuasum haberet in casu praedicto de [illegible], ac innocentia proximi bonum; et praeceptum de mentiri, jam una pars hominum tenebitur praecepto de non mentiendo, altera non tenebitur; ergo [illegible]

Hinc sicuti ut Probabilistae retorsioni respondent, dicere debent in [illegible] praedictis casibus, una fidelium partem illis praeceptis non teneri, quia lex ipsi intimata sufficienter non est, ac per accidens solum non obligatur, et non ratione praecepti, ita in casu a Probabilistis objecto una pars fidelium deobligaretur abstinendo a contractu, quia lex prohibens illum contractum ipsi sufficienter non est proposita, utpote cum major ratio militet pro [illegible], quae efficit, ut lex invincibiliter ignoretur. Et ex his satis constat argumentum nullius esse roboris.

366 Ad tertium argumentum ab absurdis petitum [illegible], et P. Claudius [illegible] [illegible] respondet P. [illegible], et quidem [illegible] absurdum concedit dictam obligationem in dubiis investigandi, quae verosimiliora sunt. Operans videlicet pro rei, et circumstantiarum merito [illegible], examen praemittere debet, ut quae majoris, et quae minus probabilia sunt, dignoscat, ac deinde quae pars ipsi probabilior apparet, si pro lege stat, eligere debet. Hoc autem onus intolerabile non est, sed etiam [illegible] qualemcumque praemittere [illegible] diligentiam, ut inveniret, et dignosceret, quaenam revera apud [illegible] sint probabiliora; quod Probabilioristae non [illegible].

Ad 2um absurdum, idem P. Concina ut [illegible] [illegible] de Probabilismo [illegible] 9 [illegible] ultro concedit utrumque, scilicet neque Advocatum posse tueri causam seu partem quae minus probabilibus rationibus, et probationibus fulcitur, praeter [illegible] sententiae [illegible] posse dispensationem. Cum consentit et P. Gabriel Antoine Cap. 5. de Obligationibus §. 5. docens non licere Advocato tueri causam, ubi rationes pro utraque parte sunt aequi-ponderantes, [illegible] vel pro suo cliente militat possessio, vel [illegible]. [illegible] sui causam esse, aut vero in judicii probabiliorem [illegible] si suo loco [illegible]

Ad 3um absurdum oppositum Concina respondet loco superius citato [illegible] contractum in infinitum (quod idem de [illegible] [illegible]) valere [illegible] [illegible] [illegible] contrissa probabiliora sequentibus. Certum si una, aut altera vice contra [illegible], opinionem minus probabilem [illegible] in probabiliorem [illegible], et hanc in minus probabilem, dici potest tunc [illegible] [illegible] contractum [illegible] [illegible], si major probabilitas pro lege militabit, sicuti in simili [illegible] de confessione [illegible] qui in audiendis confessionibus [illegible] aliquem commisse [illegible] [illegible] amandandum teneri docet.

Ad 4um absurdum, [illegible] An illi viro docto [illegible] confessarium consulenti, et consilio habito, ac rationibus [illegible] ab ipso confessario [illegible], confessario sententia videtur probabilior, vel [illegible]

ex puro veritatis amore, ac omni praejudicio, quantum humana fert conditio, [illegible]-
to certum, rationemque [illegible] est, judicium suum magis veritati
conformem esse, quod si primi, reddentes argumentum ad rem non esse, utroque in-
vir ille doctus probabiliora sequeretur, si quod, censent, illum suae sen-
tentiae sequi teneri. Hinc dicunt, regulam prudentiae esse, errandi cum
aliorum consilium sequi, cum ex se consulens nescit se determinare
atque ignorat, quaenam sit probabilior, sapiens cum certo scit, suam sen-
tentiam esse probabiliorem, eo sane modo, quo non possit se submittere
alieno judicio, cum suum veritati certo cognoscit.

Tandem ad ultimum absurdum, quod attinet, dicet
P. [illegible], confessarium non posse absolvere poenitentem, qui sequitur sen-
tentiam ipsi confessario minus probabilem, nisi quando opinio con-
fessarii est rationum, et contra communem, quam sequitur poenitens, opi-
nio poenitentis ipsi probabilior est. Cum enim poenitens contra
sententiam sequitur, sibi probabiliorem sequitur, ac proinde recta
[illegible] est contra vero [illegible] si sibi minus
probabilem vult sequi, utpote non paratus ad implenda omnia
divina mandata. Hactenus de celeberrima in toto Orbe christiano
[illegible] in qua, tota pro munere meo nimis immoratus sum, verum non
[illegible], si omnia quae utriusque partis [illegible] vel vellicare [illegible]
satis, si omnia, quae utriusque partis, et animo [illegible] Apostolica [illegible]
istam: interim semper [illegible]

x rejeret
x x submittere sed vel a
conservationis

§. 5. Corollaria praejactae Doctrinae.

307. Consectarium primum. Ex hactenus dictis constat, nec esse obliga-
tionem sequendi probabiliora, seu tutiora in omnibus illis materiis, in-
stramque adest invincibilis ignorantia nec pars probabilis, nec proba-
bilior juvat ad hoc, ut obtineatur finis intentus, ob quem procurandi
est obligatio, sicuti esse obligationem tutiora sequendi in omnibus volun-
tariis, in quibus existimatio nullo modo capum facere sit [illegible]
obligationem esse probabiliora sequendi, ubi certa lex, aut [illegible]
cum adest quod ad probabiliorem partem declarandam adstringit, 309.
sicuti et ubi probabilitas pro opposita parte est tantum speculativa
non practica. Hinc sequitur primo, quamlibet tenere sisipera Baptis-
mum in aqua naturali, excepto necessitatis casu, ac peccare, dum sup-
ponendo in aqua rosacea, licet haec probabilius esset aqua naturalis: item
[illegible] ... religionem simpliciter tutam habere
veram fidei veritates, quae vel certo vel probabiliter necessaria
necessitate medii ad salutem. [illegible]
Ex quo sequitur, horum ignorantem mysterii
Ss. Trinitatis, et Incarnationis tenere eo adhaerere, ac neque [illegible]
ac scire peccare, licet etiam probabilior esset sententia negans [illegible]
stare esse necessaria necessitate medii ad salutem, [illegible]

Sequitur 2do ministrum sacramentorum non [illegible] 310.
non posse sequi sententiam probabilem, sed nec probabiliorem, [illegible]
ciones, quae pertinent ad valorem sacramentorum, sed tu-
tiora, nisi necessitas aliud exigere videatur. Loquimur de sacra-
mentis simpliciter necessariis ad salutem dum enim alias sacra-
mentum periculo frustrationis seu nullitatis exponitur [illegible]
irreverentia sacramentis committeret, ideoque [illegible]
certa materia, vel forma, [illegible], minister utatur [illegible]
merito damnata fuit ab Innocentio XI. propositio ordine prima [illegible]

i ... 04 et, Innocen-
tio XI damnata: [illegible]
... hoc, quam
... ignorantia
mysteriorum ...
... necessitate medii
... ad salutem
... 308
...
[illegible]

licitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore &c =

Sequitur 3tiô, judicem tenen necessariò ferre sententiam secundum partem tutam, ubi hæc haberi pot, verum etiam hac deficiente teneri judicium ferre juxta probabiliorem sibi visam, expensis omnibus, ac ubi utraque pars est æque probabilis possessori rem adjudicare debere, et si pro neutra parte sit in casu possessio, rem, nisi ea indivisibilis sit, vel beneficium sit (quo in casu beneficium uni tantum conferri debebit, parti nempe, cui volet collator, ut docet Sanchez et pro indivisibili æquivalens medietati dandum erit alteri parti) dividendo in justas portiones, et æquas judicare debere, et hoc in civilibus, in criminalibus autem reo favere debere, nisi accusator clarè delictum probet. Hoc enim ratione officij sui secundum, ut est judicis onus. Quod et dicendum videtur de medico, chirurgo, Advocato, de magistro aliisque, quibus ratione officij sui, ac etiam contractus, aut quasi contractus incumbit onus tutiora sequendi, si id assequi possunt, vel saltem si tutiora consequi non liceat probabiliora amplectandi. Quod idem Thomas Sanchez in Decal. lib. 2. cap. 1. num. 6, Lacroix hic num. 50 aliique extendunt ad moribundum, cui dant obligationem probabiliorem, aut saltem tutiorem pro articulo mortis sequendi et eligendi, quiâ tunc debitâ sui charitas erga seipsum exigere videtur. Licet hoc negent Joannes Sanchez, Lugo, aliique apud Diana [illegible] censentes id exigere charitatem erga se ipsum in hoc solum [illegible], ut quis prudenter operetur, quod accidit cum omnis certo, solidè, practicè, et respectivè probabilem sequitur sententiam.

Sequitur 4tô sacerdoti non licere confessarium in rane singinea, [illegible] in lectorio, jaculare sagittam in hominem venatori probabiliùs feram existimatum, condemnare reum satis probabilibus rationibus se defendentem &c. In quibus casibus licèt speculativè sententiæ in dictis materijs essent probabiliores etiam, tamen practicè probabiles non sunt, ut ipsis clarè lex dictat.

99. Consectarium secundum. Certum pariter est ex dictis extra casum necessitatis non licere amplecti sententiam, nisi ea certò, solidè, practicè et respectivè operantis sit probabilis in conflictu probabilioris. Ratio hujus corollarij est quia aliàs motivum esset tenue, ac per hoc non esset dignum assensu viri docti, nec proinde tale, ut eo duce quis prudenter deponere possit dubium practicum circa opus faciendum et inde merito damnata est ab Innocentio XI. propositio ordine tertia = Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui &c = Dixi extra casum necessitatis; nam ut notat Cardenas in secunda Crisi disput. 2. cap. 7 in gravissima necessitate, et quando opinio tutior, aut probabilior ad praxim deduci non pot, licitum est etiam operari secundum opinionem tenuiter probabilem, quia necessitas ipsa summa quodammodo auget probabilitatem, cum faciat, omissionem operationis esse moraliter impossibilem; et proinde ea opinio sufficit ad expellendum omne dubium practicum.

110. Ex quo sequitur primò, non licere sequi atque ad praxim reducere opinionem solum probabiliter probabilem. Hæc enim est dumtaxat tenuiter probabilis, vel etiam tenuiter probabilis vel certò non sufficiens ad prudenter deponendum omne dubium practicum. Hinc latius consulens Doctorem aliquem, qui eum aliàs improbabilia docuit, attenta duntaxat ejus auctoritate, nulloque sue responsionis audita ratione, licitè ejus consilium sequi non pot, et operari.

Sequitur 2dô, licitum non esse sequi opinionem certum extrinsecè probabilem, quæ talem cognitam

in mat̃a juris, et liciti. Nam ut adnotavimus nũ. 182, et sequentibus
scia hõiũ hics, et testimoniũ, nisi innixũ sit, et conjunctum solido
ac gravi rãõi, in mat̃a juris, ac liciti, firmũ argumentũ non fu-
ac dignũ prudenti assensu non reddit. Hinc Paulo, viro docto, aliquid, tamen
ac licitũ agendũ non sufficit scire sentiã, quam ad praxim vult
reducere à pluribus Doctoribus doceri, sed insuper scire debet ad-
ucores grav, solidaque rãõe ad id asserendũ motos fuisse, [...] per
se valet id cognoscere. Quod si propterea Paulus hõo rudis sit, et
per se impotens vũ examinare, ei satis erit duci sui Parochi
consilio, vel alterius viri docti, sapientis, ac prudentis ab eo vene-
rati, utique conmodũ, hoc habeat.
Sequitur 3tio, neminem licere hanc, et oppositam
sententiam probabilem in eadem mat̃a amplecti, semel posita unius per-
tis electione, si hæc mutatio certo cederet in præjudicium legis certo-
ac etiam in damnũ tertij. Id rãõ est manifesta, quia sententia, quæ
x electio — importat certæ legis transgressionem, [...] certum damnũ tertij,
non sit adhuc licite practicabilis, neque solide, practiceque probabi-
lis. Hinc obligatus ad recitandas horas canonicas, [...] audita hora
undecima ab Horologio A, et undecima cũ dimidia ab Horolo-
gio B, supposito quod utrumque communiter bene dirigatur, vo-
lens se conformare Horologio A. differens vesperas per mediam
horam, [...] deinde audita hora duodecima ab Horologio B non
sit se amplius huic conformare, ut se immunem ab obligatio-
ne recitandi vesperas judicat. Hæc enim mutatio consilij ce-
in præjudiciũ certæ legis de recitandis vesperis. Item si he-
ius per testamentum non solemne scriptus hæres vellet hæredita- 312.
tem retinere, utens ea opinione, quod testamentũ non solem-
ne valeat pro foro interno, deinde hæc legato ab hærede relicta sine
non sit aliquare, et stare sententia ad valorem testamenti alia pro foro
interno solemnitates requirenti. Hoc siquidem injuriam in certũ
tertium importat.
Sequitur item 4tò, non licere operari secundum
sententiã alienam, quam operans certo judicat falsam, vel etiam pl-
probabiliter solum existimat tñ non habet rãõem gravem pro
ejus veritate, scilicet pro aliena sentia. Is enim in dicto casu quam
juxta alienã opinionem vellet operari, non agerat ex fide, seu ex
propria judicij persuasione, quinimo contra propriã con-
scientiam, nullo autem modo licet contra conscientiã propriã agere.
Quam doctrinam et extendes ad Theologum consulentem, theologi
videlicet non posse consulere vi sententiæ, quã certo falsam co-
gnoscit, ac nullatenus probabilem reputat, licet forte possit alius
usũ permittere hõi eam tanquã certò, solidè, practiceque pro-
babilem, aut etiã probabiliorem judicanti. Et ferme quia licet ta-
lis Theologus certo falsã, aut improbabilem reputat talem senten-
tiã cũ comperiri possit certitudo moralis in falsitate, ac quid non
est improbabile alter possit esse probabile, talis sententia alteri ab
viris doctis, et piis probatur esse practice probabilis: tum quia pro-
sunt interveniri circumstantiæ, in quibus melius sit Theologum
veluti silentio rem præterire, quam consulentem docere, et
instruere. Hæc tanquam certa tenenda sunt. Verũ
Quid dicendum sit de Confessario, an ir-
311 — irritare possit, an etiam debeat absolvere contra suam sententiam
x probabiliore — poenitentem, qui tenet oppositam probabilem jam certo, solidè
practiceque talem, et ea relinquo est rite disponendus. Quid, inquam,
de hoc casu dicendum sit, non satis constat, quinimo magna dispu-
tatio est inter Theologos Probabilistas, et Probabilioristas ut suo
pro indicavimus, adeoque ejus decisio pendet à quæstione de licito
usu sententiæ probabilis in probabiliore conditione. Ubi tñ notatur

Probabilioristas facile concedere Probabilistis, confessarium posse absolvere pœnitentem, dummodo quæstio non versetur circa ea, quæ ad sacramenti valorem spectant, si pœnitentis sententia jam versetur circa liceitatem actionis expensis omnibus, ac maturo pro rei merito examine præmisso ipsi probabilior appareat. Facile etiam Probabilistas dare Probabilioristis, confessarium denegare debere absolutionem pœnitenti, si dubium versetur circa ea, quæ ad valorem sacramenti spectant, vel etiam quando confessarius omnibus bona fide expensis et sine passione consideratis absolute falsam, vel improbabilem pœnitentis sententiam judicat, quia videlicet in primo casu sacramentum periculo nullitatis exponeretur; et in secundo casu pœnitens dispositus non est judicari ad implenda omnia Dei mandata, vel etiam ignorantia pœnitentis reputari debet vincibilis. Quapropter tota lis versatur circa materias, quæ alicujus actionis liceitatem tangunt, ac quando utraque sententia tam confessarii, quam pœnitentis est certo, solide, practice, ac respectu operantis graviter probabilis, licet sententia confessarii probabilior sit, et ut talis etiam à pœnitente reputetur. Cujus decisio, uti ut dixi, pendeat ab existentia, vel carentia præcepti obligantis ad ~~probabiliorem~~, facile præsentium solves juxta systema, quod tibi eligere placeat, Probabilismi nempe, aut Probabiliorismi, de quo supra. Et hinc ne vel alibi dicta repetam, materiæ probabilis finem pono.

Appendix.

322 De Librorum Moralium Lectione.

Jansenius in Augustino Lib. Proœm. cap. 9 col. 29 æstimat Theologum contentum esse debere Sacrarum Scripturarum, Conciliorum, ac Patrum primorum sæculorum lectione. Quod idem et sentit Hærmannus apud Jurlandt cap. 3 § 3 ubi et reprobat lectionem Theologorum scholasticorum et Moralium inquiens: Quia antequam prodirent hi auctores, [illegible] confessarii resolvere similes casus, atque et nunc possunt sine illis. Huic accedit et novus [illegible] [illegible] [illegible] ubi [illegible] contendit lectionem Scripturæ, et sacrorum Librorum maxime necessariam esse Theologis moralibus, Libros autem [illegible] minime legendos esse; ac deinde [illegible] conclude Scripturam et traditionem sufficere ad formandum perfectum Theologum.

Licet autem hæc vera sint, nemo est, qui non videat Item etiam antequam essent sancti Patres, Augustinus, Hieronymus, Thomas, aliique. [illegible] confessarii [illegible] confessarii, qui similes casus resolverent, propterea que in omnes [illegible] quod [illegible] est de [illegible] inquit Jansenius, Hærmanni, [illegible] qui atque eos consequenti. Quod [illegible] est, [illegible] Scripturæ, Patrum, ac Conciliorum lectionem utilem esse, imo necessariam quidem esse Theologo morali; verum et utilis, quinimo et necessaria Theologorum lectio, tum quia non omnia, quæ quotidie accidunt scripta sunt in Libris sacris, Conciliis, ac Patribus, vel etiam inter ea, quæ scripta sunt, plura indigent explicatione. Tum etiam quia inter se in [illegible] neque ipsi sancti Patres conveniunt, sed contrariam docent, et per consequens omnes [illegible], casus eorum lectione resolvi non possunt. Hinc S. Carolus Borromeus in Instructione Confessariorum ut confessarios monet inquiens: = Omnes confessarios, quamvis a nobis ut idonei semel admissi fuerint, tum [illegible] graves, et [illegible], summulas, qui pœnitentibus in dies occurrunt, et plurimas difficultates secum [illegible] habent, præmonitos volumus, ut bonos, et classicos

Auctores nonnullos, qui casus conscientiae ex professo tractant, maximo[illegible] timore terrent = Et Benedictus XIV. Pontifex doctissimus in duabus encyclicis, nempe in encyclica super jejunio anno 1745 data, prima quoque est ordine 19. To: 1. Et in altera, quae est de praeparatione ad Jubilaeum sanctum, ac est 17. in To: 3. confessarios monet, ut quamplurimos auctores consulant, antequam casus dubios, ac difficiles solvant, quae minus recte mandarentur, nisi auctorum Moralium lectio, et usus, ad[illegible] necessaria foret.

313 Et ex his patet, legendos esse, et quidem cum studio, Theologorum moralium libros: quod cavendum solum est, ne indiscrete quam[illegible] quae indiscriminatim legantur libri, ac nulla cautione adhibita. Sed[illegible] cum itaque lectioni Auctorum moralium, primo diligenter attendat, quo tempore talis auctor, cui vult dare operam, vixerit, et scripserit, ut primo videat, an periculum sit, quod sententias aliquas damnatas, ad[illegible] damnatas contineat, et doceat: quamvis prae oculis semper habenda [illegible] [illegible] a Summis Pontificibus post tempus talis auctoris damnatas; secundo diligenter perpendere debet, an talis auctor quoad[illegible] rationis, et auctoritatis genere, an vero solum rationibus vere gravibus, ad[illegible] auctoritate omni exceptione majori suas probet sententias: seu an talis auctor sit inter eos, qui tamquam auctores classici numerantur, et habentur, quales ex Theologis Probatissimi sunt, contra quos [illegible] non sit una[illegible] [illegible] [illegible]: Primo est, quod ejus opinio sit contra Ecclesiae[illegible] [illegible] non enim est certo falsa et improbabilis: 2do est, quod [illegible], [illegible] vero, aut sophistico fundamento nitatur: 3tio est, quod sit minus dum[illegible] qui sententias unicuique a se non examinatas tantum sumat, et describat ex aliis: 4to est, quod ipse alias varia improbabilia, et a ceteris [illegible] [illegible] improbata docuerit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est, nihil imminui de auctoritate alicujus doctoris, quod aliqua [illegible] [illegible] postmodum damnata fuerit, dummodo ante damnationem [illegible] [illegible] gravibus Theologis habita tamquam vere probabilis, ac [illegible], [illegible] [illegible] creditum, ac habitum tamquam grave, et prudenti assensui [illegible] quia sancti neque ipsi Patres tamquam auctores classici habendi [illegible] [illegible] et ipsi errasse inveniantur.

14 His prae oculis habitis [illegible] studio librorum Auctorum moralium, et ne timeas verba quorundam [illegible] [illegible] [illegible] moralem ceteris majoris [illegible] unicuique [illegible] [illegible] [illegible] quod gravissimi illi viri numquam se [illegible] [illegible] [illegible] sacrae scripturae, lectioni SS. Patrum, et Sacrorum Canonum [illegible] [illegible] illis auctoritatis non protexerunt atque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voluerint. Illi enim in eo studio [illegible] [illegible] [illegible] Utinam nunc tanta diligentia, et labore Moderni [illegible] [illegible] zelo [illegible] [illegible] [illegible] libros [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] satis

Caput Quintum, et Ultimum
De conscientia scrupulosa, et scrupulis

31[illegible] [illegible] scrupulosa, ac de scrupulis antequam quidquam ante omnia lectorem monitum volo, hic a nobis nomine scrupulorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quodcumque mortale, ac etiam [illegible] vitanti, abstinent se a [illegible] ac familiaritatibus, [illegible] [illegible] continuo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in quibus et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ac in [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sunt, sed [illegible] [illegible] [illegible], ac [illegible] conscientiae [illegible] [illegible] itaque scrupulorum[illegible] intelligimus, qui ex motivo parvi, aut nullius momenti judicant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod revera tale non est, [illegible]

assiduo anxii sunt, ac in omnibus actionibus suis, cogitationibus et verbis timent incurrere culpam, etsi nulla rationabilis dubitandi ratio se se offerat. et [illegible] scrupulosis quadrat illud Psal. 13. Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor. Ex quibus jam patet scrupulum optime sic definiri posse: est inanis apprehensio, et levis quaedam suspicio peccati ex levibus orta fundamentis, seu motivis. Et de hac conscientia primo quaerimus an contra illam liceat operari. Deinde regulas ad scrupulosam conscientiam dignoscendam dabimus. Tertio scrupulorum originem [illegible]. Tandem remedia quibus scrupulosus uti debet, quaeque confessarius in eo curando in promptu habere, et suggerere debet, proponemus. Et quoad [illegible] attinet

Quaeres, an liceat scrupuloso contra propriam scrupulosam conscientiam agere, seu operari?

Respondeo primo licitum esse operari contra conscientiam scrupulosam, qua talem cognitam, sed etiam aliquando esse obligationem [illegible] [illegible]. Est communis sententia, quam et veram dicunt Salmanticenses. Probatur primo per [illegible], quia scrupulosus angatur circa aliquod singulare opus; tamen sit habere determinatum judicium, seu assensum de honestate talis operis. Sic esse [illegible] [illegible] [illegible] et talis operis suspicatur, an [illegible], an [illegible] omnino [illegible] [illegible], sit habere determinatum judicium, et assensum de [illegible] [illegible]: scrupulosus ergo sit habere determinatum assensum de liceitate, et honestate operis, etiam scrupulis manentibus; sed qui habet determinatum assensum prudentem de liceitate operis [illegible] licet [illegible]. ergo [illegible]... Altera pars etiam declaratur, et probatur scrupulos [illegible] aliquando, imo non raro affert non solum corporis sed etiam animae notabile damnum. ergo [illegible] est [illegible]; ergo [illegible]. [illegible] scrupulosi et [illegible] illorum [illegible] [illegible] [illegible] vitae [illegible] periculo amentiae, [illegible], ac proprium munus [illegible] [illegible], et etiam a communione et confessione [illegible] ob perturbationes phantasiae [illegible], ergo [illegible]. Hinc [illegible] [illegible] 2 parte Tractatu de [illegible] ad [illegible] [illegible] scrupulosi audeant contra tales scrupulos operari, alias nunquam pacem habebunt.

7 Neque huic doctrinae opponuntur [illegible] [illegible] de sponsa [illegible] ubi Summus Pontifex maritum [illegible] uxorem habentem scrupulum de valore sui matrimonii, ut prius deponat scrupulum [illegible], nam [illegible] conscientia levi, et temeraria [illegible] licite sit non solum reddere, sed exigere debitum conjugale. [illegible] neque opponitur [illegible] [illegible] de Simonia, ubi Summus Pontifex ordinato ab episcopo, qui simoniacus dicebatur, non permittit ad alium ordinem promoveri, nisi prius deponat conscientiam ex suo scrupulo ortam. Ergo [illegible] scrupulosus [illegible] debet [illegible] [illegible] conscientia sua, adeoque non licet operari contra conscientiam scrupulosam.

[illegible] ut dixi, capitula illa nobis non opponuntur. Nam in duobus illis objectis capitulis sermo non est de conscientia scrupulosa, sed in primo, ut docet [illegible], de conscientia dubia [illegible] siquidem [illegible], licet motiva essent levia, [illegible] [illegible] gravia existimabat, et sic dubitabat de sui matrimonii valore; in secundo autem, sermo est de conscientia erronea [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], sed non [illegible] ulterius ad ordines [illegible]: quod [illegible] nobis non contradicit, utpote cum et nos concedamus [illegible] non esse agere cum conscientia dubia aut erronea, nisi erronea [illegible] [illegible] [illegible] conscientiam erroneam, aut dubiam inde inducunt. Et [illegible] his solutum est primum quaesitum.

Quaeres secundo, quomodo, seu quibus signis scrupulosus a non scrupuloso [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Respondeo [illegible] de hoc [illegible] assignari [illegible], et primo pro scrupuloso habendus est, qui [illegible] sollicitus de [illegible]

atque à quacunque ultra certo [illegible] abstinens, nec non abstinens ab iis quæ gravi cum [illegible] tanquam mala credit, anxius est circa quæ jam, et ita anxius est, ut si vel [illegible] interrogari [illegible] ab aliis interrogetur, nullam rationabilem causam suæ anxietatis dare [illegible]. 2do Qui hic, et nunc anxius est circa quæ jam, quæ alias sciuit, ac [illegible] doctior judicant non esse peccatum, et [illegible] nulla nova gravi [illegible] ratione formidat, et [illegible] 3tio Qui turbat, et formidat super liceitate nonnullarum actionum, quas à viris piis, doctis, atque prudentibus absque ulla peccati formidine [illegible] videt. 4to, qui sæpè monitus à Confessariis, aliisque viris doctis, et in arte peritis, quod hoc, vel illud non esse peccatum, [illegible] quibus non acquiescit, sed formidare pergit. 5to Qui consultis nonnullis viris piis, doctis, ac prudentibus, adhuc alios consulere pergit, timens [illegible] falsi [illegible], aut [illegible] voluisse. Sexto, qui post præmissam debitam diligentiam ut recte confiteretur peccata sua, et nullo [illegible] rationabili dubitandi motivo, anxius est de præteritis confessionibus. Septimò, qui interrogatus veritatis amore in aliis [illegible] quod in se ipso hæsitanter vellet condemnare. Octavo tandem ut omittam alios, qui licet utatur iis mediis, quibus alii viri prudentes in aliqua actione faciendâ, V.G. in recitando divino Officio, celebranda missa [illegible] nihilominus in ipsa actione [illegible] hæsitat, repetit, V.G. intentionem, attentionem [illegible] Atque hi omnes, [illegible] [illegible] sunt signa, [illegible] scrupulosis habendi sunt [illegible]

320. Quæres 3tio, quænam sit scrupulorum causa, vel et origo?

Respondeo, varias esse posse scrupulorum causas, quæ omnes fere ad duo genera reduci possunt, nempe ad causas intrinsecas, et extrinsecas. Causæ intrinsecæ scrupulorum sunt sequentes: Prima est [illegible] [illegible], quo homines [illegible] [illegible] laborant. Secunda est Melancholia aut corporis complexio ad timorem propensa, qualis est in naturis humidis, ac [illegible]. Tertia est acumen ingenii in inveniendis rationibus dubitandi, et impotentia dissolvendi. Quarta est, [illegible] [illegible], et dejectio animi, ob quam quis nescit timores contemnere. Quinta est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] necessaria. Sexta [illegible] [illegible] est [illegible] superbia, et amor proprius, quo nimium sibi metiri, ac proprio judicio [illegible]

3. Inter causas verò extrinsecas prima est con[illegible] [illegible] ad scrupulos [illegible] lectio quorundam librorum non [illegible] [illegible] cautionum, ad res præceptas, cum iis, quæ tantum de consilio [illegible] [illegible]. Secunda est [illegible] diaboli, qui [illegible] [illegible] [illegible] nititur, ut hominem à virtutis semita, [illegible] à celebratione missæ, a communione, [illegible] avertat, ac in desperationem conjiciat. Tertia est [illegible] propria [illegible], [illegible] [illegible] superbiâ quæ [illegible] [illegible] [illegible] esset [illegible] ac moderari vel etiam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Et hæ sunt scrupulorum radices.

321. Quæres [illegible] [illegible] quæ sunt remedia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] applicare?

x indagare, Respondeo quod antequam ad scrupulorum, [illegible] [illegible] verè scrupulosus sit, hunc ante omnia debere suorum scrupulorum causas, quæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] indaget [illegible]

doctis, ac prudentibus communiter fieri videt, nec in eo illos peccare prudenter judicare sit. Sin autem scrupuli veniunt a causa extrinseca, v.g. a consortio cum scrupulosis, ab eis se avertat, ac cum alijs quietis conversetur: si a daemonis suggestione, totam spem suam in Deo ponat et adoret, et ipsa cum in occasionibus adjutor sit, a tali incommodo cum liberabit. Si vero a nimia sui mortificatione, et corporis insuper attenuatione, puta a jejunijs, a vigilijs, ab [illegible] desistat, et moderatis se det oblectamentis. Si tandem ab ipso Deo, ab eo suppliciter petat liberationem, sin minus ne a virtutis semita deflectat, oppositum [illegible]. Et quod multum proderit, est, quod cognito, quod ad quo origine sit vera scrupulus, audacter agat, juxta Gersonis monitum, supra relatum. Debent scrupulosi audacter contra scrupulos operari; alias nunquam pacem habebunt.

Quod vero ad confessarium spectat, habita cognitione, quod poenitens vere scrupulis torquetur, et angitur (quam cognitionem forte per unam, aut alteram poenitentis confessionem habere non poterit, sed [illegible] (nempe scrupulosorum) opus est) ante omnia eum moneat, talem esse, ac determinet, ut sibi sinere, et ex animo promittat, se ei in omnibus pariturum, [illegible] necessarium esse, si ab hac infirmitate sanari velit quinimo [illegible] contrarium stat [illegible] Prov. 3. B. Ne innitaris prudentiae tuae, et ne sis sapiens apud temetipsum. Quod si poenitens [illegible], tanquam incurabilem dimittat. Obtenta a poenitente tali promissione (* retractetur autem confessione.) confessarius exploret scrupulorum causam, et pro qualitate causae, praescribat executionem remediorum, quae numero antea insinuavi, moneatque singillatim recurrendo per omnia quae ipsa poenitens confessus est [illegible] quinam sint peccata, et opposita [illegible], et quinam sint [illegible], ac jubeat ipsum impositum dictos scrupulos non attendere, sed [illegible] occasio faciendi, de quo antea anxius fuerat, cum libertate operari ac [illegible] ullo timore praeveniat. Quod si [illegible] ut a poenitente confessarius interrogatur [illegible] ei respondeat, non [illegible] multum distinguens, sed absolute [illegible], [illegible] sequendo partem benigniorem, et dubitationes [illegible] partem interpretatus nunquam sui rationem [illegible]; ac ultra se interrogari non permittat [illegible] haec omnia cum suavitate faciendo, ne afflictionem afflicto [illegible]. Haec generatim.

Quoniam vero [illegible] et quoniam non unius generis sunt scrupulosi, singulatim nonnulla [illegible] explicando. Hinc primo quaeres, quomodo confessarius se gerere debeat cum eo, qui circa praeterita confessionis est scrupulosus.

Respondeo circa omnia [illegible] indigeat qualem [illegible] et si antea sollicitudinem de sua salute debita [illegible] abhorruisse, nec non necessaria [illegible] [illegible] aliquam advertentiam commisisse graviter suspicari possit, non audiat [illegible] voluntatem, sed benigne moneat, id [illegible] monitio non sufficit, addat mandatum, silen[illegible] vitam traduxisse, ac peccati occasiones [illegible] defectus aliquos in confitendo commisisse, [illegible] permittat [illegible] generalem confessionem [illegible] captus [illegible] valet, suggerendo necessarium tempus assignando, ac necessaria pietatis exercitia [illegible] lumina necessaria [illegible] veritatis, doloris, ac propositi [illegible] ac [illegible] verisimilibus ipsa poenitentiae [illegible]

repitentiâ pro præteritis, et medicinas pro futuris cavendis [illegible] in [illegible] a singulis [illegible]; dispositionemque absolvat, et demum dat

Post [illegible] tam [illegible] modo generalem confessionem, si [illegible] singulis [illegible] peccatorum de nonnullorum peccatorum omissione vel altera vice patienter sustineat et non ultra imo dimittat, et [illegible] nisi cum veritate, et absolute [illegible] posset, [illegible] juraverit se [illegible] [illegible] in generali confessione [illegible], ut de præterito non [illegible] nisi pro [illegible] [illegible], ut omnem suam attentionem ponat pro cavendo in posterum ab ijs, in [illegible] maxime accidit [illegible] faciet, et [illegible] confessarius [illegible] hujusmodi [illegible].

§ 24 Queres 2do, quomodo confessarius se gerere debeat ijs, qui scrupulose anguntur, ne in tantis tentationibus [illegible]

Respondeo, eos, qui anguntur, et [illegible] sunt, an [illegible] consenserint cogitationibus [illegible], tentationibus in fidem, et spem, [illegible] blasphemari, [illegible] &c, prudens confessarius saltem plene [illegible] liberati non consensisse judicare debet, ac jubere, ne [illegible] ea [illegible] [illegible] timoratæ conscientiæ sunt, nec [illegible] [illegible] solent. [illegible] judicium et [illegible] debet, qui [illegible] implicati [illegible] nunc se [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] nullo remedio [illegible], quod si [illegible] [illegible] cogitationibus, ne [illegible] attendant, sed alio statim mentem distrahant, ac indifferentia ut plurimum cogitantur. [illegible] etiam in particulari de officio confessarii [illegible] scrupulosi, [illegible] [illegible] pulose [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] materijs [illegible].

§ 25 [illegible] dicendum restat, [illegible] confessarius [illegible] erit cum illis, qui semper [illegible], [illegible] confessarii [illegible] ut quiescant, hæc, aut similia reponunt: Pater, me non novit; non [illegible] qualis sim: habet me pro scrupuloso, et non sum: non sum talis [illegible] me putat; satis me non explicavi. &c

Respondeo [illegible] phantasia, confessarius [illegible] vel ter patienter sustineat, tum semel pro semper [illegible] [illegible] neat, se sufficienter cognovisse, ac de [illegible] [illegible] stabilis [illegible] [illegible], neque opus esse, ut alia repetat, et dicat: quinimo [illegible] expedire videbitur, quod dicat, quod [illegible] [illegible] proprio [illegible] fidere, quia id superbiæ signum est manifestum. Si neque hæc suf [illegible] [illegible], habeat [illegible] [illegible] [illegible] sustineat [illegible] [illegible] quia [illegible] vult Deus ex suis altissimis [illegible] tales [illegible] ex his finis sit Tractatus primi de conscientia, quam, [illegible] [illegible] est necessitas, legalis, [illegible], et [illegible] [illegible]

[illegible]

Tractatus secundus

De externa morum regula, seu de Legibus

Cum duplex sit humanorum actuum regula, interior una, conscientia de qua in superiori tractatu satis diximus, exterior altera, nimirum lex praecipiens, aut prohibens, aut permittens aliquid fieri, ideo tractatui de conscientia tractatum de Legibus subnectere placuit, ut integram de morum regulis doctrinam habeatis. Agendum ergo nunc est de Legibus, ubi et materia ipsa per se attentionem, studium, curam et laborem vestrum exigit. Per leges enim discimus, quid facere, quidque fugere debeamus ad salutem aeternam consequendam, ajente Apostolo Rom. 7. Peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Cum itaque et ordo postulet, et utilitas vellit, de legibus nunc tractare id libenter praestabo, singula perscrutando, quae ad ipsas leges, earumque obligationem pertinere, idque ad confusionem vitandam per distincta Capita, Articulos, et Paragraphos dividendo. Hinc sit

Caput primum.

De natura, conditionibus, ac diversitate Legum.

Tria ergo in hoc capite ex professo examinanda veniunt, deinde quid sit et natura, et divisio legis generatim sumptae, nec non quaenam sunt conditiones ad ipsam legem necessariae: Id autem Articulis distinctis efficiam, ne unum cum altero confundamus. Sit itaque

Articulus primus.

De natura legis generatim sumptae.

1 Ne falsum videamur supponere, duo tanquam certa in praesenti materia habenda sunt, primo nempe leges existere, secundo eas et utiles omnino necessarias esse ac recta ordinatione. Existentiam autem legum clare evincunt tum ipsum naturae lumen, quod nos interius semper et ubique clamare, quamplurima eaque bona necessario facienda, plurima vero fugienda ut turpia mala, ac ab ipso naturae auctore prohibita, dicente Apostolo Rom. 2. Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae sunt legis faciunt, ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Tum ipsa experientia, quae clare ostendit vel ipsos [illegible] homines quosdam facinorosas actiones facturos tenebras quaerere, quaedam autem bona opera acturos aperte lucem affectare. Tum [illegible] veteris, et novi Testamenti, ubi [illegible] praecepta ac leges [illegible]. Tum [illegible] omnium historiae, totque conscripti libri, qui leges, legumque conditores commemorant: Tum denique ipsa existentia, ac materia peccati, quae legem legisque transgressionem supponit juxta illud Rom. 4. [illegible] Ubi enim non est lex, nec praevaricatio.

Necessitatem vero, et utilitatem ostendit et ipsa pravitas, et inclinatio hominis ad malum, et ipsa legum finis. Leges enim, ut inquit Isidorus lib. 5 Ethymol. [illegible] ut hoc metu humana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas. Hinc [illegible] Aug. lib. de Civit. Dei cap. 4. Remota justitia (quae per leges constituitur) quid sunt regna nisi magna latrocinia? [illegible] ergo et saluti Reipublicae, paci, et tranquillitati hominum leges et utiles, et necessariae sunt, quinimo et supernaturali bono consequendo, ut docet Aug. lib. de Spirit. et litera inquiens: Lex
2 data est, ut gratia quaereretur, gratia data est, ut lex impleretur.

Cap. 10. a legendo — Lex autem, ita dicta juxta Isidorum lib. 2 Ethym. quia olim leges scripto tradebantur, et populo legendae

proponebantur, vel juxta Ciceronem lib. 1. de legib. ab eligendo, quia lex est eligendorum regula, vel verius juxta S. Thom. 1. 2. q. 90. a. 1. a ligando, eo quia de ratione legis est ligare, seu obligare, non uno modo accipi solet. Nam primo lex aliquando sumitur pro quacunque inclinatione, et propensione ad aliquid, et in hoc sensu vel etiam ipsae res rationis expertes suas leges habere dicuntur, sic Proverb. 8. dicitur: Quando certa lege, et gyro vallabat abyssos, et legem ponebat aquis: et Apostolus Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae. 2do accipitur etiam pro pacto, et conditione, velut cum ponitur in contractibus dicitur: ea lege: 3tio et pro libro legem ipsam continente, ut cum Lucae 10 legitur: In lege quid scriptum est? 4to pro eo, quod lege praecipitur, ut cum Joan. 7. dicitur: Nemo ex vobis facit legem. 5to etiam pro quacunque regula dirigente, quae sit velut mensura dictans, quomodo aliquid fieri debeat, sic regulae, et praecepta Grammaticae, Rhetoricae, Logicae, artiumque dici solent leges. et de legibus his, aut similibus modis acceptis in praesenti sermo non est.

pro contrario et 3no [illegible]

Tandem lex in rigore sermonis sumitur pro regula recte agendi in genere morum, et hoc duplici modo, et primo prout involvit tum obligationem, seu praeceptum, tum etiam solum exhortationem, seu consilium, in quo sensu omnes actus boni, et honesti legi Dei conformes dicuntur. et de lege pariter sub hac ampla acceptione hic non loquimur: secundo prout est regula recte operandi in genere morum, et mala fugiendi, inducens obligationem aliquid faciendi, aut omittendi, et de hac in praesenti agemus. Lex autem ita accepta aliquando vocatur jus, aliquando constitutio, aliquando statutum, et aliquando sanctio. Jus, quatenus lex statuit, quod justum, et aequum est. Constitutio, quatenus lex procedit, et procedere solet ex consilio, deliberatione, et consensu plurium aliquid constituentium, seu simul statuentium. Statutum, quatenus est lex ab inferiori Principe vel a Populo subdito Principi lata ut sunt Statuta aliquarum Civitatum Comitatuumque. Denique sanctio quo per legem sanciuntur poenae contravenientibus debitae. Et ex his sit definitio legis generatim acceptae.

3. Lex itaque generatim, et in toto rigore sumpta a S. Thom. 1. 2. q. 90. a. 4. definitur: Lex est quaedam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata. Dicitur imprimis: ordinatio, quia de ratione legis est praecipere, aut prohibere, et sic aliquem obligare, ac moralem libertatem auferre: 2do: ordinatio rationis, quia id, quod lex ordinat, et praescribit, debet dirigente ratione praescribi, adeoque justum, et aequum esse, ac ut tale a legislatore cognosci, et reputari: 3tio: ad bonum commune, quia lex non tam bonum particulare subditorum, sed potissimum bonum Reipublicae, sive communitatis respicit, tanquam finem ultimum, et primarium, ac objectum maxime respiciendum et intendendum. Nomine autem communitatis perfectae intelligitur caetus hominum liberorum in bonum publicum adunatorum, et se regentium, et capax publicae, et juridicae gubernationis, ejusmodi est Natio aliqua Regio, Civitas etc. Ex quo duo patent. Primum est quod cum de ratione Communitatis, aut Reipublicae ei etiam communis boni sit, quod debeat esse stabile ac perpetuum, et de ratione legis esse debeat, quod perpetua et stabilis sit durat namque quousque durat communitas, aut Respublica, cui lex data est nisi aliter expediat bono communi, ac suo superiori jus dicenti videatur. Secundum est, quod communitati imperfectae qualis est familia, domus privata etc. non lex, sed praecipitur, et imponitur, quod et a lege distinctum, non publicum sed privatum bonum respicit. Unde notum illud juris-consultorum principium: Jura non in singulas personas sed generaliter constituuntur.

Quarto: ab eo, qui communitatis curam habet, promulgata: Et primo quia ad legem valorem requiritur, ut feratur ab eo, qui jus jurisdictionis habet in totam communitatem etc. in quam la-

[illegible] tantum: 2do, quia, ut lex vim obligandi subditos habeat, debet esse legitimè, et sufficienter promulgata, ut nempe devaniat in cognitionem, qui legi tanquam regulæ, et mensuræ actiones suas conformare tenentur, ut sapienter notat S. Thomas loco supracitato, et attanovit principium illud. Leges instituuntur cum promulgantur. Et ex his tradita (?) debet definitio ab Honorato Tournely, sive ejus Continuatore Tract. de Legibus tom. 1 tradita: Lex est præceptum commune, justum, et stabile, ad bonum publicum ab eo, qui communitatis curam habet, promulgatum. Similiter hæc alia satis communiter recepta: Lex est recta agendi ratio, à publica potestate communitati denuntiata, cum voluntate eam perpetuo obligandi ad aliquid agendum, vel omittendum.

4 Ex quibus palam fit legem differre à consilio, monitione, suasione, et petitione; item à mandato, seu simplici præcepto; nec non à mera, et simplici permissione. A consilio quidem, et monitione etc., tum quia hæc nullam pariunt obligationem in eo, cui fiunt, tum quia hæc non exigunt à persona publica jurisdictionem habente fieri; sed à quocumque etiam inferiori præstari possunt: contra verò lex imponit obligationem, et personam jurisdictionem habentem requirit. Differt deinde à mandato, seu simplici præcepto: Nam primo simplex præceptum, seu mandatum fertur in personas singulares qua tales, easque comitatur ut dicitur ossibus, adeo ut quocumque eant, eas afficiat, atque adeo etiam extra territorium existentes, aut absentes: contra lex primariò respicit personas in quas fertur qua communitatem constituentes, adeoque bonum publicum attendit, ac locum immediatè afficit, adeo ut subditi extra territorium existentes, aut absentes non teneantur ea lege: 2do Præceptum, re integra, seu infecta,* ad successores illius, cui mandatum non transit, adeoque perpetuum non est: contra lex non cessat morte legislatoris, et ad successores subditorum transit.

Lex tandem differt à nuda, et simplici permissione. Qui enim simpliciter permittit, non approbat, neque intendit opus permissum, quia secus Deus permittendo peccata, ea approbaret, et intenderet, quod omninò falsum est. Contra qui legem fert, approbat, et intendit, quod lege præscribitur. Atque hæc de natura legis generatim sumptæ, de qua acriter disputare solent Theologi, an sit actus intellectus, an voluntatis. Verum cum quæstio hæc ad praxim non conducat, eam omittere decrevi. Dicta enim unum sive alterum dicatur, nihil additur, nihil detrahitur e[x] virtute legum [illegible]

* [illegible] mandatis et

Articulus Secundus
De Legum Conditionibus, earumque [illegible]

Quæ sint legum conditiones, seu requisita necessaria ad veram legem habendam, vel ex supradictis innotescere debet. Has autem enumerat Isidorus relatus Can. 2. Dist. 4. his verbis: = Erit autem lex honesta, justa, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta. = Lex scilicet, primo debet esse justa; 2do debet esse à legitimo superiore jurisdictionem habente; 3tio debet ad communitatem dirigi ac commune bonum tanquam primarium finem respicere, ac intendere: 4to debet esse permanens, tandem debet esse sufficienter promulgata. Et ea hic nunc per distinctos paragraphos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

5 §. 1. De Legum justitia

Ante omnia hic supponere, ac præmittere juvat triplici modo legem esse, et dici justam, et injustam, nempe ex parte objecti, ex parte legislatoris, et ex parte formæ quibus datur, et ex parte finis. Lex justa est ex parte objecti, cum id, quod præcipitur vel per se, et sua natura est bonum et honestum, vel si indifferens est, tunc per ipsam

in aliquo virtutis actu constituitur, et adeo bonum, et honestum evadit; talis est observantia a quibusdam cibis, quae a praecepto jejunii redditur virtutis necessario bona, et honesta. contra lex erit injusta ex parte objecti, cum omne praeceptum vel ex natura sua malum est, vel si indifferens a circumstantiis vitiatur. Lex justa erit ex parte legislatoris, si quae suae auctoritati tantum competunt, praecipiat; injusta vero si ultra suam conditionem potestatem praescribere aliquid velit: justa lex erit ex parte formae, cum legislator debita cum proportione, ac subditorum viribus attentis onera communia distribuit: injusta autem, si haec proportio non habeatur. Tandem lex justa erit ex parte finis, cum legislator principaliter intenderit ad bonum publicum, ac subditis nisi ad bonum publicum conducentia imponit: contra injusta cum ad suum proprium commodum privatum, aut aliorum privatorum attendit. His ita expositis sit.

6. Propositio. De ratione legis verae, ac in conscientia obligantis est, ut omnibus modis nunc explicatis sit justa. Est certa sententia et aperta, et claris verbis traditur a S. Augustino Lib. 1. De Lib. Arbit. Cap. 5. ubi ait. Mihi lex esse non videtur, quae justa non fuerit: Atqui lex, quae omnibus modis supra explicatis justa non est, dici non potest justa: nam bonum ex integra causa, malum autem ex quolibet defectu; consonat et D. Thomas, qui cum 1. 2. Q. 96. A. 4. in corpore praedictos justitiae modos explicasset, deinde addit, quae vel injustae sunt ex fine, vel ex auctore, seu legislatore, vel ex forma, ibi concludit: Et hujusmodi (nempe leges) magis sunt violentiae, quam leges. . . . . . Unde tales leges non obligant in foro conscientiae. et paucis interjectis de legibus injustis ex parte objecti ait: Alio modo leges possunt esse injustae per contrarietatem ad divinum bonum, sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcumque aliud, quod sit contra legem divinam, et tales leges nullo modo licet observare: quia sicut dicitur Actorum 4. Obedire oportet magis Deo, quam hominibus.

Accedit ratio manifesta. Quaelibet enim lex, vel est Divina, vel est humana: si Divina, haec est modis omnibus essentialiter justa: Deus enim injusta nullo modo praecipere, aut justa prohibere: si humana, et haec omnis aequa praecipere debet: siquidem et haec ut verae legis rationem habeat rationi aequa, et conformis, ut docet D. Thomas 1. 2. Q. 95. A. 2. a divina lege derivari, atque ei conformis, ubi inquiens = Omnis lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis in quantum a lege naturae derivatur. Si vero in aliquo a lege naturali discordat, jam non erit lex, sed legis corruptio = Haec S. Doctor. Quaelibet ergo lex, ut vera lex dici possit, exigit omnibus modis supradictis justam esse.

7. Usque dicas. Nonnullae humanae leges extant quae malum permittunt, quinimmo et extant leges, quae, quod injustum est approbant. quales sunt leges approbantes, ac firmantes contractus, in quibus pretium datum non est infra dimidium aut tertiam partem justi pretii; ergo de ratione legis non est, quod sit omnino justa et ex parte objecti, et ex parte legislatoris.

8. Respondeo Ad. arg. Nonnullae leges humanae extare, quae malum permittunt, statuendo, ut e.g. poena careat, quinimmo et extare, quae aliquid, quod injustum est positive approbant. nego aliquas, quae idcirco non approbant, aut permittunt ob majus malum vitandum, non injustum esse negans approbant contra aliud, et nego consequentiam. D. Thomas 2. 2. Q. 10. A. 11 inquit = Humanum regimen derivatur a divino regimine et ipsum debet imitari. Deus autem, quamvis sit omnipotens, et summe bonus permittit tamen aliqua mala fieri in universo, quae prohibere posset, ne eis sublatis majora bona tollerentur, vel etiam pejora mala sequerentur. Sic ergo et in regimine humano illi, qui praesunt, recte aliqua mala tolerant, ne aliqua bona impediantur, vel etiam ne aliqua mala pejora incurrantur: Sicut Augustinus dicit Lib. 2. de Ordine Cap. 4. Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus. Ex quibus constat Principes suis legibus permittentibus malum non approbare, sibi et aequi

in contractibus ad positivè non auctorizare, sed punire, nempe malum ablatum punire, et vindicare; non legis verò in contractibus infra dimidium, aut 3tium naturali justi pretij negare actionem in Tribunalibus; hocque ad innumeras evitandas lites. Quod non est præcipere malum.

9 Hinc sequitur primò, jussum, sive superioris præceptum injustum neque legem dici, neque ullam in subdito parere posse obligationem, ut certum est ex Doctorum dictis. Ubi tamen notandum est, quod in dubio de injustitia legis standum sit pro ejus justitia, æquitate, et valore. Præsumptio enim est pro superiore, quod justa, et æqua præcipiat, ac nonnisi mala prohibeat, et communi bono contraria, ut diximus in Tractatu de conscientia, et docet Castropalaus Tract. de legibus disput. 1. num. 4. citans pro se Suarez, et Bonacinam.

10 Sequitur 2do, nullum superioris mandatum veram legis rationem habere, quod sit de re vel simpliciter, vel moraliter impossibili, hoc est, quod attentis viribus nostris etiam à Dño gratiâ adjutis observari nequeat. Nam primo ut habet regula 6 juris in 6. Impossibilium nulla est obligatio. Deinde à Concilio Trid. damnatus est Calvinus cum asseclis asserens Deum impossibilia præcipere, et ab Innocentio X. proscripta est Jansenij propositio, quæ asserit = Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus, et conantibus secundum præsentes, quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant = Unde Aug. Lib. de fide contra Manichæos Cap. 10 ajebat = Quis non clamet stultum esse præcepta dare ei, cui liberum non est, quod præcipitur, facere: et iniquum esse eum damnare, cui non fuit potestas, jussa implere = Hæc de legum justitia.

§. 2. De Potestate Legislativa.

11 Ad intelligentiam potestatis, de qua hic loquimur, attentè distinguendum est inter potestatem dominativam, seu œconomicam, et inter potestatem politicam. Prima est, quam persona privata in privatam habet, adeòque est inter partes imperfectæ communitatis: Talis est potestas, quam Pater habet in Filium, Maritus in uxorem, Dominus in servum &c. Altera est, quam Persona publica v.g. Imperator, Rex &c. habet in Imperium, Regnum &c. atque adeò nonnisi respicit communitatem perfectam: et definiri potest potestas gubernandi subditos in commodum communitatis, et bonum publicum præcipiendo, prohibendo, judicando, puniendo &c. Et de hac in præsenti loquimur. Certum enim est, ad ferendas leges non sufficere potestatem dominativam. Leges enim feruntur in communitatem, atque in bonum publicum, gaudens autem potestate tantùm dominativa nullum jus habet in communitatem, ac proinde neque leges in eam ferre potest. Hinc tota difficultas reducitur ad potestatem politicam. Hinc sit.

12 Propositio. Ad valorem legum necessariò requiritur in Legislatore potestas politica, seu jurisdictionis. Ita Bartol. in L. Imperium ff de jur. omn. judic. ubi ait legum lationem pertinere ad jurisdictionem mere imperij, vel assistentis in gradu proximo, et Baldus L. I. ff de just. et jure, quibus accedunt communiter Canonistæ in can. Cum accessissent, et Cap. Cum in Ecclesia S. Pronæ de Constit. nec non Theologi cum d. Thoma x 1.2. q. 90 a. 3. ad 2dum, ubi cum Doctor dixisset, solam legem vim coactivam habere, hancque vim coactivam residere tantum penes multitudinem, seu communitatem, vel personam publicam concludit. Ad quam (nempe communitatem, vel Personam publicam) pertinet pœnas infligere et ideò solius ejus est leges facere. Et ratio assertionis est, quia actus condendi legem est unus ex actibus quo Respublica gubernatur; Respublica autem tantum gubernatur ab eo qui jurisdictionem ac publicam potestatem habet [illegible] ... [illegible] stand etiam sub pœna: sed solùm quæ jurisdictione gaudet in communitatem ... [illegible] obligationem ... [illegible] &c.

x Sicuti et communitas, et persona publica ... jurisdictionis ... generatur, ergo &c.

13 Contra tamen dices nonnulla, et primo. Uniuscujusque rationis saltem quoad determinationem rationalia legis vim legis habet, juxta illud Roma[norum] Cum gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex. ... recta [illegible] non est a publica potestate ut patet [illegible] et leges honorandi parentes, non occidendi, Moysi [illegible], sed lege etiam sine publica potestate, [illegible] sunt, et verae leges sunt, ergo ad rationem legis non requiritur, ut sit a superiore jurisdictionem habente ... leges, leges [illegible], ut dicitur in [illegible] ... de legis, nihil aliud sunt, quam prudentum virorum consulta, hae autem non requirunt specialem potestatem publicam, sed prudentiam, rectamque rationem, ergo etc. Hinc Isidorus lib. 2º etymol. cap. 10 inquit: si ratione lex constat, lex erit jam omne, quod ratione constiterit. Lex ergo ex recta ratione constat. Lex autem jam omne, quod ratione constat, [illegible] nomen alia potestate pendet. ... [illegible] de ratione legis, ut Aristoteles ait [illegible] 10 Ethicorum, est hominem ad virtutem inducere, hoc et legislator intendit, sed quilibet homo potest alium ad virtutem inducere, ergo quilibet homo legem ferre potest, ergo etc. ... [illegible] si de ratione publicae potestatis esset leges ferre sed aliorum exclusione, jam quicumque tali fruitur potestate, legem ferre posset. hoc falsum est: nam judices ordinarii, publicam habentes jurisdictionem, non leges ferre possunt. ergo etc. ... [illegible] legem [illegible] ... non sit Rex, aut Princeps [illegible] suis imponere fit, [illegible] non sit Rex, aut Princeps [illegible] habet potestatem ergo absque publica potestate [illegible]

Respondeo ex argumentis [illegible] in contrarium relatis nihil

47 [illegible] contra nostram sententiam. Et quoad spectat ad primo [illegible] [illegible] Thomas loco supra citato in [illegible] nostrae propositionis, rectam rationem [illegible] unicuique inest homini, habere vim legis participativam, et regulativam [illegible] quatenus nempe ratio est participatio, aut intimatio legis aeternae [illegible] qua ratio [illegible] dirigimur in actionibus nostris, quemadmodum est cognitio nostra respectu legis positivae, non autem habere vim legis proprie talis, tanquam existentis in superiore legem ferente [illegible] [illegible] est lex aeterna Dei, cujus legislator est ipsemet Deus [illegible] recta ratio [illegible] aliter se habere, quia Rex ipsam legem promulgans. Atque [illegible] non legem [illegible], et ex [illegible] est Apostolus. [illegible] non legem [illegible] habere. Et per hoc patet ad [illegible] naturalem [illegible] sed scriptam negat [illegible] habere [illegible] etiam [illegible] adverte, [illegible] nempe [illegible] sublata lege [illegible] non alia ratio [illegible] [illegible] 20 [illegible] leges [illegible] non alia ratio [illegible] non [illegible] virorum prudentum consulta, nisi improprie, quatenus videlicet [illegible] [illegible] leges constituat, [illegible] [illegible] examen virorum prudentum [illegible] ad aliquid [illegible] publicum bonum conducunt, [illegible] consilia [illegible] Isidori, [illegible] [illegible] Et ex his patet ad [illegible] legem, sed improprie illud [illegible] non absolute rationem [illegible] legem, [illegible] quatenus videlicet consultatio rationis ad legem [illegible] [illegible] rationis practicae ad bonum commune ordinata [illegible] [illegible] modo recta ratio dici poterit lex.

[illegible] dico de ratione legis non solum [illegible] ad virtutem inducere, sed etiam per vim coactivam, [illegible] [illegible] scilicet transgressores, et per poenas etiam adigendo [illegible] est de ratione publicae potestatis, ut ex d. Thoma diximus supra [illegible] quando dico [illegible] potestati non esse satis [illegible] [illegible] publicam [illegible] [illegible] Respublica gubernatur, [illegible] [illegible] habet potestatem, [illegible] legis [illegible] [illegible] suprema [illegible] [illegible] [illegible] nativam, et oeconomicam potestatem habeat, [illegible] [illegible] in filios [illegible], nego autem legem proprie [illegible] [illegible], et ex eo etiam, quod mandata patris in filium respiciunt non publicum, sed privatum bonum [illegible]

§. 3. De legis directione ad communitatem ejusque bonum.

15 Duae hic difficultates expendendae sunt, quarum prima est, an de ratione legis sit, ut ad communitatem dirigatur, adeo ut non sufficiat ut uni, vel alteri imponatur. Altera est, an de ratione legis sit, ut ad bonum publicum tanquam primarium finem dirigatur, illudque primo intendatur? [illegible] notandum est primo, communitatem bifariam accipi posse. Collective nempe et totaliter, seu pro omnibus, et singulis communitatis membris, nemine excepto; et divisive, seu distributive, nimirum non pro omnibus illius partibus ac membris, sed pro pluribus tantum, vel etiam pro aliqua parte ordinata [illegible] ad aliquod bonum commune [illegible] legislator aliquid praecipit, aut prohibet hominibus alicujus conditionis, ordinis, aut status communitatis suae, tanquam bono omni utile aut necessarium toti communitati legem ferre censetur quatenus praeceptum ad communitatis bonum dirigitur. Secundo notandum est legem nonnunquam [illegible] semper communitatem respicere: Aliqua enim lex ita fertur, ut non totam communitatem, sed singula membra afficiat, ut sunt leges de non gestandis armis nocturno tempore: Aliqua vero respicit totam communitatem tantum collective, seu simul sumptam, ut sunt leges, quae in [illegible] ctores Universitatum, communitatum, et [illegible] publicam, et [illegible] administrationi suae directioni commissam feruntur. His ita declaratis sit prima difficultatis solutio

Ergo primo lex, ut veram legis rationem habeat, uno ex [illegible] modis ad communitatem dirigi debet: nec satis est, ut uni, vel alteri [illegible] quam peculiari personae qua tali imponatur. Ita communis sententia cum [illegible]

[illegible] autem primo. Lex est [illegible] actus publicus potestatis, quae per se primo respicit commune bonum, seu totius Regni, et communitatis, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 90 A. 3. in [illegible] lex proprie primo et principaliter respicit ordinem ad bonum commune [illegible] autem [illegible] quod in bonum commune est vel totius multitudinis, vel alicujus gerentis vices totius multitudinis = Atqui quod primo et per se bonum commune respicit, ad communitatem dirigi debet; [illegible] ad unum vel alterum qua persona privata est, dirigitur ad bonum privatum dirigi debet illudque respicere [illegible]. [illegible] lex [illegible] se exigit necessitatem, ut ostendemus infra: sed [illegible] persona peculiarem qua talem dirigitur, perpetuitatem non habet, ut patet, cum [illegible] personae cui lex datur, peritura sit: ergo [illegible] [illegible] quaeritur et quidem ex [illegible] seu singularis [illegible] imponatur, quatenus ad eam privatam [illegible] lex vero omnibus imponatur et quidem ad publicam Reipublicae gubernationem. Unde l. 1. ff. de legibus lex appellatur praeceptum commune, et leg. jura ff. de [illegible] dicitur: jura non in singulas personas sed generaliter constituuntur. Ergo [illegible] [illegible] et [illegible] inductione. [illegible] lex [illegible] unitatem [illegible] datur, sed in omnibus scriptura est: [illegible] communitati data est: vetus quidem pro Populo Israelitico: Nova autem pro toto mundo: Tandem et humanae leges, ut Canonicae, et Civiles ad communitates diriguntur; ergo etc.

Hinc fit, Regem, aut supremum Principem [illegible] non legem dare, sed simplex mandatum, cum uni, vel alteri aliquid praescribit. Sicuti neque Deus legem proprie dictam tulit, cum Gen. 22. v. 2 mandavit Abrahae, ut filium suum Isaac immolaret, sed solum [illegible], et [illegible] cum Adae praecepit Gen. 2 v. 17, ne [illegible] comederet, quia mandatum illud non soli Adae sed [illegible] in ipso tanquam morali capite contentis dedit. Et ex his [illegible]

Propositio secunda. De ratione verae legis est [illegible] de substantia illius est, quod sit propter commune bonum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] quod eo lex maxime dicatur secundum ordinem ad bonum coe.
quod quodcunque aliud praeceptum de particulari opere non habet rationem
legis, nisi secundum ordinem ad bonum coe: et ideo omnis lex ad bonum coe
ordinatur. Divo Thomae consonat S. Basilius Hom. 12. in Principium Proverbio-
rum, ubi eum non longe ab initio dixisset leges debere eas ad consequendam
in communi bono utilitatem, ac non debere respicere ad privata commoda,
subiungit. Tyrannus a Rege in hoc differt, quod ille suas undique commoditates
et utilitates undique respicit, ac quaerit; hic subditis conquirere tantum quaerit, quod
et nostri lumine usi Philosophi cognoverunt. Nam Plato lib. 1 de legibus inquit
et nostri [illegible] leges condendas esse publicae rationis gratia, et Cicero [illegible] habet similiter
lib. 1 de legibus, ubi [illegible] leges publicae salutis causa. Adde
ergo auctoritate verum est, quod docet Isidorus lib. 5 Ethimol., ubi ait lex
est nullo privato commodo, sed pro communi utilitate civium conscripta.

44 Nam eadem ratione probatur ratio eruta a D. Thoma ex [illegible]
ergo [illegible] loco. Nam lex ex natura sua ordinat hominem ad cavendum finem illius, sed idem
finis hominis est felicitas seu bonum coe. ergo [illegible] Major constat [illegible] ex [illegible]
enim legis est dirigere hominem ad finem ultimum, consequens est [illegible] Minorem autem
probat S. Doctor sic Felicitas, seu bonum partis est secundum ordinem ad bonum
et felicitatem sui totius; sed homo est pars totius communitatis perfectae
ergo [illegible] hominis, et ultimus finis eius est secundum ordinem ad bonum com-
mune; ergo [illegible] Accedit alia ratio Omnis enim lex vel est a Deo legislato-
re, vel est ab homine. Si a Deo, haec certe ordinatur in commune bonum;
[illegible] vel est a Deo tanquam auctore naturae, vel tanquam auctore gratiae;
utroque autem modo ad bonum coe hominis ordinatur, nempe vel ad
beatitudinem naturalem, vel ad beatitudinem supernaturalem, quae jam est 22
ultimus finis hominis. Si autem lex est ab homine, et haec utpote a lege
aeterna Dei derivata, et coe bonum spectare debet. Hinc in Concilio
Toletano 8. Can. 10. [illegible] legitur, quod qui eligitur in Regem, illi
vel non [illegible] propriis iure commodis, sed [illegible] patriae genti-
que suae [illegible] ergo [illegible] necessario [illegible] propter commune 23
bonum tanquam finem primarium, et ultimum.

20 Viras et opiniones nonnullae contra primam propositionem [illegible]
[illegible] jus canonicum, quam [illegible] explicum agnoscunt, et distinguunt [illegible]
publicam nempe, quae communitati imponitur, et privatam, quae privatis
datur personis; ergo de ratione legis non est, ut ad communitatem diri-
gatur. Atque patet ex pluribus canonibus, et praesertim ex Cap. [illegible] de Re-
gulis, et Cap. Duo sunt caus. 19. q. 2. nec non ex Cap. 1. Extra de con-
[illegible] Nam in duobus primis Capitibus expresse lex distinguitur in pub-
[illegible] et privatam. In tertio autem expositione Glossa distinguit [illegible]
canones in generales, et personales: quod vero spectat ad jus Civile, in
[illegible] jure [illegible] et civili §. sed et quod leges Principis [illegible]
[illegible] in generales [illegible] personales [illegible] non [illegible]
[illegible] D. Thoma in hac quaestione A. 2. [illegible] 24
exemplo [illegible] coe ordinetur habet rationem legis [illegible]
[illegible] communitatem non [illegible] ergo [illegible]
[illegible] communitati applicatur [illegible]
[illegible] quod communitati applicatur, est accidentale [illegible]
[illegible] uni, vel pluribus applicetur, est accidentale legi. [illegible]
[illegible] uni vel pluribus est accidentale legi [illegible]
[illegible] actionem [illegible] debet [illegible]
[illegible] quae persona [illegible]
[illegible] singulares [illegible] communitas [illegible]
lex haec est propria [illegible] autem [illegible]
[illegible] potest [illegible]
[illegible]
, singulares homines instigare. [illegible]
[illegible] Innocentius III in [illegible]
[illegible] nec non [illegible] II. in [illegible] nova legis [illegible]
[illegible] private [illegible]
[illegible] privatam, quae [illegible] nempe scribitur in corde, et impellit, et [illegible]

ut lex. licet proprie loquendo lex non sit. Quod vel patet ex eo, quod Innocentius ibidem loquitur de Religioso divino spiritus afflatu ad arctiorem vitam aspirante, idque vult illi licere, etiam Religioso Praefato reluctante. et Urbanus II ibi verba facit de Clerico pariter divino vocante ad Religionem transire cupiente, idem patet ex verbis, quae ibi Urbanus habet inquiens: lex vero privata est, quae instinctu spiritus Sancti in corde inscribitur, sicut de quibusdam dicit Apostolus (Rom. 2. V. 15.) Qui habent legem scriptam in cordibus suis. Ubi quoad [illegible] Glossa, [illegible] cap. 2 [illegible] [illegible] vel illam [illegible] de Divisione legis totius, vel vero si de [illegible] divisione loquatur, ex hoc parte [illegible], ut clare [illegible] supra [illegible] oppositionis.

Jus autem Civile loco citato per legem personalem intelligit vel privilegium singularibus personis concessum, vel poenam alicui inflictam, quae licet crimina leges ex eo, quod et haec ad bonum communitatis conducunt saltem mediate, quatenus videlicet ceteri in populo videntes benemeritis propter praestita gesta praemium dari, et bono publico infestos propter mala opera poenas, et supplicio affici, accenduntur ad bonum publicum promovendum, et ad declinandum a vitiis. Per quod privilegium, et poena quamvis legis rationem induunt, licet proprie non sint lex, utpote ceteris legis conditionibus destituta. Hinc ad rem S. Thomas 1. 2. Q. 90. A. 2. ad 1um — Quaedam vero sunt quae sunt communia quantum ad aliquid, et singularia quantum ad aliquid, et hujusmodi dicuntur privilegia quasi leges privatae, quia respiciunt singulares personas, et tamen potestas eorum extenditur ad multa negotia. Haec S. Doctor.

22\. Ad secundum ex S. Thoma [illegible] respondeo cum Suarez de legibus Lib. 1. Cap. 6. num. 19, S. Doctorem ibi non loqui de praecepto particulari ex parte personae, quae tantum obligatur quia satis de ratione legis non est, quod [illegible] sit, sed loqui de praecepto particulari ex parte operis, de quo in particulari datur, et de hoc dicit debere esse tale, ut ad bonum commune conferat: hocque jam erit vera lex, si ceterae adsint conditiones.

23 Ad tertium nego antecedens, ad hujus probationem concesso antecedente si loquatur de simplici praecepto, secus vero si loquatur de praecepto generatim sumpto, semper prout est genus sub se continens et legem, et simplex praeceptum. Nam licet impositio uni, aut pluribus facta non immutaret rationem physicam praecepti, immutaret tamen moraliter, sive in aestimatione hominum, et nego consequentiam. Discrimen autem est, quod ratio simplicis praecepti, quae est obligare eum, cui imponitur, et ad bonum [illegible] ipsum, aliudque intendere, [illegible] ratio praecepti sive [illegible] salvatur, sive uni, sive pluribus imponatur. [illegible] ratio legis non salvatur si uni tantum imponatur. Statim enim illi deest per[illegible], et aliud quod necessario requiritur [illegible] boni communis. [illegible] ergo nihil officit simplici praecepto sive uni sive pluribus imponatur; officit tamen legi.

24\. Ad quartum distinguo minorem. Lex debet respicere personam, idest ferri debet ad personas, seu homines prout communitatem constituentes, atque ad illius bonum ordinatos. Unde debet dirigi ad personas, seu singulares homines prout tales sunt et ad [illegible] bonum ordinari nego minorem, et distinguo minorem sed persona, idest homines non prout communitatem constituentes, potius dici debent homines singulares quam communitas, unde sed persona, idest homines communitatem constituentes quatenus tales, potius dici debent singulares homines, quam communitas, nego minorem, et consequentiam. Quando lex fertur, jam non fertur communitati abstractive sumptae, sed communitati, seu [illegible] vel pluribus [illegible] ordinatis ad suum totum, quod est communitas adeoque non [illegible] illius communitatis, quae [illegible] singulares sunt, sed quae in bonum publicum ordinantur. Unde licet quoad executionem ad singulares personas pertineat lex, ipsa tamen communitatem dirigi debet.

Ad ultimum distinguo minorem. Lex est regula humana alio[illegible], prout haec dirigunt, aut dirigi debent ad bonum publicum tanquam

ne primoriū contrā, prout hic arguentur ex bonū privatū tanquā finem nego cōn̄ et omissa minori nego consequentiam. lex enim est regulos, quæ hōīes ad ultimum finem vel nāēm, vel supernāēm a legis intentū diriguntur, ut patet ex supra dictis; nemo singulares personæ nisi quæ partes communitatis sunt, ad finē ultimū [illegible], quod est cōe bonū, ordinantur atque adeo lex [illegible] regula humanarum actionum spectans ad bonū cōe tan-quā primarium finem, [illegible] ergo &c.

2) Dices 2dō contra secundam propōnem, et primō: jus Regis et Principis est condere leges nedum in publicum commodum, et utilitatem, x et reipūb. sed etiam privatam suam, sicut 1 Regum cap. 8 v 11 legitur de Rege, [illegible] Populi de quo Samuel nomine Dei dixit = Hoc erit jus Regis, qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, et ponet in curribus suis, faciatque sibi equites, et præcursores quadrigarum suarum ... filias quoque vestras faciet sibi unguentarias ... agros quoque vestros et vineas, et oliveta optima tollet et dabit servis suis = Cui consonat Dominus Christus Lucæ 22. discrimen ponens inter potestatem Regiam, ac eam, quam ipse instituturus erat in quā ait = Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos benefici vocantur. Vos autem non sic &c = [illegible] insinuavi[illegible] ... dominativam potestatem, quā Dominus in servos ... habet, sed potestas [illegible] est potestas [illegible] 128. bona in proprium commodum, ergo &c. Et sane Principes [illegible] Dei in terris dicuntur, sed Deus refert omnia in seipsum; ergo et Principes [illegible] subditorum bona ad suum privatum commodum referre possunt, ergo &c.

2dō plures extant leges, quæ privatum bonum [illegible] legis naturalis [illegible] propria, lex [illegible] talis enim est lex [illegible], lex correctionis fraternæ; lex confessionis sacramentalis, [illegible] juramentorum, quæ ad supernāēm [illegible] in particulari ordinantur, item tales sunt leges in favorem [illegible] non Praescriptionis lex [illegible], quod in [illegible] Privilegium [illegible] 3. privatæ [illegible] Privilegium, quod in [illegible] privatum respiciunt, ergo lex [illegible] ... quod ad cōe bonum ordinetur ... 3tio [illegible] ratio legis non est, quod [illegible] habent, atqui dictæ leges bonum [illegible] publicum non respiciunt, quinimo multoties illud destruere [illegible] ergo &c. ... Denique etsi nulla communitas esset, adhuc [illegible] potuit lex nāēlis, [illegible] Deo [illegible] posset [illegible] Adamo dari potuit lex nāēlis, [illegible] ergo &c.

1. Respondeo negando assumptum, hinc ad scripturæ testimonia [illegible] loco nōīe [illegible] Samuelem loqui non de jure vero et legitimo, sed Tyrannico, quod reges usurpaturi erant, [illegible] ex contextu. Ibi enim legitur, quod cum populus Regem petiisset [illegible] sermo displicuit in oculis Samuelis: hinc proinde Deus hoc [illegible] consuluit, a quo jam [illegible] responsum habuit in hunc modum [illegible] abjecerunt, sed me, ne regnem super eos ... [illegible] testare eis, et prædic jus regis, qui regnaturus est super eos [illegible] [illegible] regnare super [illegible] qui erit [illegible] [illegible] [illegible] regem talem qui jus regium in [illegible] et Tyrannicum converteret. Quod [illegible] satis indicatur ex [illegible] q[illegible] [redacted] hoc jus regis, dicit, nempe hoc Qui regnaturus est super vos. Atque hoc est [illegible] Samuelis [illegible] lib. 3 in 1 Regum [illegible] exemplum Regis [illegible] qui vineas Nabot abstulit [illegible] illius invenit

Ad 2dum scilicet scripturæ testimonium dico, Christum non loqui de jure regio, vero, ac legitimo, sed de despotico ac Tyrannico. Loquitur enim de jure regio, quod erat apud reges gentium [illegible], ut ostendunt verba illa Reges gentium, qui ad propria [illegible] ... 2.
[illegible] tyrannice [illegible] ... [illegible]

ministrum potius et servum se exhibeat, quam dominum, nec suum proprium sed eorum, quibus praeest, commodum quaerat, et utilitatem. Lege novum [illegible] loco, jus Regum certum, seu modum gubernandi, quem tenebant, non approbavit, sed potius reprobavit, ut ostenderent verba illa: vos autem non sic. (Ad id, quod additur dico Deum referre omnia in seipsum tanquam ultimum finem nostrum non autem in proprium commodum, quia Deus bonorum nostrorum indigens non est, juxta illud Psal. 15: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Sic ergo et terreni reges, utpote in terris vices Dei gerentes non in proprium commodum, sed ad subditorum bonum juribus suis uti debent. Ratio autem, cur Deus omnia ad seipsum referat, ea est, quam dare Psal. 22 v 29 affert, nempe quia Domini est regnum, et finis regni ejus non est extra seipsum. Finis autem Regni terreni non est ipse hujus gubernator, sed aliud extra ipsum positum; ideoque non proprium, sed finem extra se positum intueri debet, ut docet S. Thomas [illegible] de regimine Principum [illegible].

8 (Dico 2o. ad assumptum. Plures leges extant, quae privatum bonum tanquam mediam proximam, sine qua non, respiciunt, eo modo, quo tanquam finem motivum, et finem ultimum respiciunt commune. Plures quidem leges sunt quae privatum bonum [illegible] attingunt. Plures quidem leges sunt quae circa bonum privatum versantur, id est id, quod ab ipsis praecipitur, in bonum privatorum cedit; eorum tamen motivum [illegible], et finis ultimus, seu qui intenditur principaliter, est bonum commune, quod unicum in proposito nostro contendimus. Hinc speciatim ad oppositas leges et quoad ad legem naturalem, jam et motivum [illegible] finis [illegible] minus est bonum publicum, quale est humani generis conservatio. Nam cum quilibet homo sit pars naturae humanae, et pars per se ordinatur ad totum, sicut individuum ad speciem, ac natura humana conservari nequeat absque singularis personis. Hinc factum est, ut auctor naturae cuique singulatim praeciperet vitae propriae conservationem ad totius naturae conservationem, quod jam est bonum commune. Idem et dicendum est de lege eleemosynae, correctionis fraternae, et sacramentalis confessionis, ac aliorum sacramentorum. Nam praecipuus finis eleemosynae, est, ut pauperes alantur ne pestes, furta, rapinae ac alia, vobiscum alia quae mala ferrent [illegible] sunt inevitabilia: finis vero correctionis, quae ablata eleemosyna [illegible], quae sunt contra correctionis fraternae est, ut vitia emendentur, quae [illegible] est ut homines bonum rationalis naturae. Tandem finis sacramentorum est ut homines ordinentur ad debitum cultum Dei ultimi finis, in quo omnes homines communicant, et in cujus adeptione humana natura beat[illegible]. Quod vero spectat ad leges Pupillorum, in nomine et Praescriptionis, et hae principaliter bonum commune respiciunt. Leges enim Pupillares, Minorumque favorentes primo latae non sunt in favorem hujus, vel illius Pupilli, hujus, vel illius minoris [illegible], sed in favorem totius communitatis pupillorum, minorumque, [illegible] Sane bonum commune [illegible] [illegible] prout [illegible] ad totam communitatem [illegible] et bonum [illegible] minorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] leges [illegible] communitatis membra aequitatem servare, et [illegible] jus [illegible] [illegible]. Praescriptionis vero lex et haec pro fine habet bonum publicum. Ejus siquidem finis est vitare lites, dominia rerum firmare, possessores reddere tutos in conservatione [illegible] [illegible] et [illegible] in servandis suis juribus, et [illegible] quod bono communi et [illegible] prodest, et interest. Quid autem de [illegible] [illegible] [illegible] constat ex dictis num. 21. Quod et dicendum est de [illegible], quae non alio modo dirigit lex, nisi quatenus legibus innititur.

9 Ad 3um, nempe ad leges vectigalium [illegible] et has eorum [illegible] [illegible] bonum publicum pro fine proximo habere [illegible] [illegible] Principi, aut communitati [illegible] [illegible] ut habeat unde possit, cum opus fuerit, suos [illegible] subditos contra eos qui Rempublicam, et subditos vexare tentant, ac publica

quietem, et tranquillitatem perturbare ac jura publica; quum non
quod jam in bonum publicum cedere, nemo est, qui non videat
At ultimum tandem vero an praeceptum illud in
coena illi uni ita imponeretur, ut cum ipso extingueretur, nullo que mo
do ad caeteros saltem possibiles homines ordinaretur ad vivendum cum illis in
societate, An vero etiam ad alios cum eo, aut post eum venturos ordina
retur adeo ut ad eos respiceret, ad ordinatam in communitate vivendum? Si primum et ut simplicis praecepti, et non legis strictam talis rationem ha
beret si 2um vero, legis essentiam contineret, qualem habuit eorum
lex data Adamo, quia ea respexit ad totum humanum genus ordinata erat,
ejusque bonum respiciebat. Ex hactenus dictis sequitur, legem* noxiam, aut
inutilem communitati, quamdiu talis sunt, rationem legis non habere
nullamque requirantur in subdito in casu sciente obligationem, ratio
ne ratio est manifesta. Nam, ut diximus, lex debet esse in publicum commodum
atque ad illud conducere, nec non justa esse debet. Quamdiu autem
noxia, aut inutilis communitati praescribit, nec est in publicum bonum,
nec ad illud convenit, quare non injusta est; hocque patet valde
sa. Noxia siquidem et inutilis vel incommodum, vel saltem nullum com
modum communitati afferunt: item absque justa causa, ac a fortiori
cum iniquitate privare communitatem sua libertate, ac hominem obli
gare, injustum, atque iniquum est ergo &c.

31. Dixi tamen primo noxia, ac inutilis communitati
Licet enim quod lex praescribitur, inutile sit, vel etiam noxium alicui
particulari civi, si tamen utile est, et proficuum communitati lex a
vera legis ratione non deficeret, ac proinde communitatem ac sin
gulos ad observantiam obligaret. Dixi 2o: Quamdiu talia sunt. Lex enim
aliquando potest, quod id quod hic, et nunc V.G. noxium, aut inutile
alio tempore utile, ac bonum evadat, ac proinde pro tunc lex fi
... Dixi tertio regulariter quia si casus sit, quod ex inob
servantia talis legis scandalum in populo, majoraque mala, tunc
... talis mali vitanda est.... Dixi tandem
... in subdito ... dum tamen ... inutilem ... aut dispensa
... ac de inutilitate legis vel ea servanda est, aut dispensatio,
tio, et abrogatio a Superiore impetranda. Nam, ut diximus su
pra in simili de subdito de legis justitia dubitante, praesumptio
stat pro Superiore, quod utilia, et proficua praecipiat. Et et
his

§. 4. De Legis Perpetuitate

32. Ad aequivoca tollenda antequam hanc legis proprietatem, seu
conditionem statuamus operae pretium est notare ... perpetuitatem di
... absolutam, seu simpliciter talem, et in perpet
... Perpetuitas absoluta, et simpliciter
... nunquam finem habiturae, ut sunt
... Perpetuitas autem secundum quid talis
... rationi ... quae permanens dicitur, ac non habet ...
... vel semper, vel saltem ad diu
... positiva ...
... negativa ... eo, ratione cujus lex ... vel ex natura sua, vel
... ita durare exigit, ut semper du
... nunquam ... at in hoc sensu dispositio, et dispensatio
... Negative autem perpetuitas est, vi cujus lex talis
... durationem, ut semper sit duratura, nisi lex ipsa vero
cabuntur habentem potestatem eam abrogandi, ac tollendi.* Atque
... perpetuitas, quam tanquam legum conditionem hic
statuemus est, proinde hic non disputatur de perpetuitate ab
soluta, ... tali, neque de perpetuitate secundum quid
... positiva. Quare sit

33. Propositio 1a. ratio legis in communi seu generatim spe
ctata, ... saltem negative perpetua, seu perpetuitate ...
... sunt ...

Dicitur legem à negatione perpetuitatis stat in eo, quòd lex semel lata ita durare pergat, et obligare, ut solum cessatura sit pro casu, quo superior eã revocabit, vel injustos ac inutilis evaderet; sed lex semel lata ita durare, et obligare pergit, ut solum cesset pro casu, quo superior eam revocabit aut inutilis, et injusta evaderet; ergo &c. Major prosequitur ideam perpetuitatis negative talis. Probatur autem minor. Si lex semel lata aliquo modo cessaret extra casum, quo à superiore revocaretur, aut fieret inutilis, ac injusta evaderet, vel cessaret ex parte legem ferentis seu legislatoris, vel ex parte eorum, quibus imponitur, sed tantum ex [illegible] ipsius legis, aut finis illius; patet haec propositio: non enim est alius [illegible] quo lex cessare possit: Neutrum autem [illegible] non primo, quia lex certa non expirat per mortem legislatoris, ut decernitur cap. Ultimo de Officio legati et lex non moritur, ut notant Abbas et alij in caput [illegible] §. cetera de Officio Ordinarii: Alioquin, si morte legislatoris leges ipsae cessarent, [illegible] esset maxima confusio, magnaque incommoda invenirent, cum quisque prout sibi placet, absque timore ullo vivere posset. Nunc item secundo: Lex enim non solum praesentes, sed etiam futuros in communitate tanquam illius partes obligat. Non [illegible] tertio; Quoadusque enim lex est justa, et utilis, et superior gerere velle obligare semper vim obligandi habet; ergo &c.

Confirmatur [illegible] ratio legis, per [illegible] lex ipsa à simplici, seu personali praecepto distinguitur, seu discriminatur; sed lex à simplici, seu personali praecepto distinguitur, seu discriminatur per hoc quod lex sit perpetua solum negative, praeceptum autem non sit perpetuum sed ad tempus, ut communiter docent juris periti dicentes, legem non expirare morte legislatoris, praeceptum autem [illegible] superioris morte, vel etiam [illegible] personae [illegible]; ergo &c..... Confirmatur. Princeps legem ferens eam fert nomine communitatis, et auctoritate ab ea accepta, ac etiam fert propter bonum commune tanquam finem, atqui communitas, et bonum publicum [illegible] perpetuum esse [illegible] [illegible] Tamen lex aeterna [illegible], quam naturalis, ac etiam [illegible] sunt perpetuae in sensu nostrae propositionis, ergo et [illegible] talis [illegible], utpote cum sit participatio superdictarum legum, ergo &c.

34. Contra haec tamen dicta oppones primo. Lex vetus fuit vera lex, et tamen adveniente Christo cessavit: Item, quod [illegible] certos pene populos quosdam extitisse leges, easque obligatorias, quae tamen mutatis circumstantijs abolitae fuerunt. [illegible] et Cancellarij regulae tanquam verae leges habentur ac veram legis rationem habent, et hae perpetuae non sunt; ergo de ratione legis non est perpetuitas.... Secundo Duratio legis est accidentalis legi: pendet enim à legislatoris voluntate, quae mutari potest; ergo &c.... Tertio Homines legem ferentes utpote mortales auctoritatem perpetuam non habent; sed qui auctoritatem perpetuam non habet neque legem perpetuam ferre potest: cum nemo dat, quod non habet; ergo &c. Tandem neque S. Thomas, neque Isidorus, qui de legibus tractarunt, perpetuitatem tanquam conditionem legis agnoverunt, ergo &c.

35. Respondeo primo et [illegible] casum [illegible] non [illegible] perpetuitatem legibus non [illegible] concedimus, sed [illegible]: [illegible], [illegible] Cancellariae regulas plures negant esse veras leges; quos [illegible] legis rationem habere non [illegible], si per [illegible] [illegible] ferantur, ac [illegible] durationis eorum sit perpetuus, et obligatorius.

Ad 2dum [illegible] assumptum [illegible] probationem legis jam latae durationem a voluntate legislatoris hoc sensu [illegible] quatenus nempe ipse legislator [illegible], justis causis [illegible],

mandavitque ille, legem ipsam revocare: Non pendet autem hoc ex eo, quod mandatum ab ipso dandum sit revocare lex in sensu in quo nunc loquimur, sed, ut ipse, fert, velle solum durare ad aliquod determinatum tempus. Si enim, praeceptum [illegible] quamvis etiam [illegible] publice [illegible] determinati temporis, nisi ut legislator dicat [illegible] hoc, vel [illegible] ad decem annos, vel intra annos, lex non erit proprie et rigorose lex, sed erit quaedam species media inter simplex praeceptum, et legem proprie, et rigorose sumptam: et adeo dici non poterit lex simpliciter, sed solum [illegible] quid talis. 38

× Sicut [illegible] [illegible]

Ad [illegible] dico, nihil implicare, homines [illegible] tos leges esse mortales, et adhuc condere leges negative perpetuas. [illegible] [illegible] enim non suo [illegible], sed publica auctoritate in legibus [illegible] [illegible] utitur. Nam si legem ferens esset [illegible] Princeps, [illegible] suo nomine. sed auctoritate [illegible] [illegible] condit, et [illegible] saecularis est, Reipublicae auctoritate: ex quo patet, ut [illegible] vitas sit perpetua et etiam in sensu positivo, et Reip. potestas [illegible] perpetua, temporaneam non esse potestatem qua [illegible] legislator condit publicas leges.

Ad ultimum [illegible] in primis, necessarium [illegible] leges conditiones non [illegible], et [illegible] explicite omnes [illegible] [illegible] in aliis, quas ponunt, reliquas continere satis enim est, quod in aliis, quas ponunt, reliquae contineantur: Perpetuitas autem [illegible] continetur in ipsa ratione [illegible] communis, quod perpetuitatem jam exigit. Ceterum [illegible] [illegible]. [illegible] etiam nullo modo de hac legis conditione locuti esse, [illegible] [illegible] sufficiens [illegible] eam [illegible] [illegible] non meminit [illegible] [illegible], jam [illegible] non [illegible] locuti [illegible] legis loquendo. Quod omnino falsum est.

Ad [illegible] unum, vel alterum argumentum [illegible] [illegible] adnotes, in jure nonnullas leges [illegible] dici temporales non [illegible] ex eo, quod ad certum tempus de se, et ex natura sua sint duraturae, et [illegible] perpetuae non sint; sed temporales vocari ex eo, quod de [illegible] valore, et obligatione [illegible] sit attenta etiam ratione temporis, locorum, et etiam expediat [illegible] tales circumstantias interpretari. Quod et nos [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] non obstat, ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de se esse perpetuam modo supra explicato. 39

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible], qui, legislatore mortuo, ejus praecepta [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sicuti et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mandata [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] mandata [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quo [illegible], qui ad certum determinatum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adhuc [illegible] transacto tempore a morte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] stricte [illegible] [illegible] mandatum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] expirarent: [illegible] vero non peccabit [illegible], aut aliud [illegible] [illegible] [illegible] simplex praeceptum, seu mandatum [illegible] [illegible] non observavit, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ut [illegible], sententiam judicis 40 [illegible] [illegible] [illegible] obligare [illegible] cum in legibus fundatur, et valor legum perpetuus esse [illegible] et [illegible] sententia, [illegible] perpetuitatem [illegible] [illegible] liberatur a suspensione [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sententia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mon: [illegible] opus erit absolutione, ut [illegible] [illegible] lantur

§. 5. De legis Promulgatione.

38 Duplex quæstio hic a Theologis instaurari solet. Prima est, an Promulgatio, seu intimatio legis, per quam lex in cognitionem subditorum deveniat, sit tale legum præ-requisitum, ut eo ablato, seu non facta, lex nullam obligationem pariat in actu secundo. Altera est, an ipsa Promulgatio sit de essentia, seu ratione ipsius legis, seu essentiale ipsius legis constitutivum. Verum cum hæc secunda disquisitio ad speculationem [illegible] et non ad praxim tendat, ab ea supersedemus, ac primam tantum examinabimus, circa quam duo animadvertere oportet: Primum est, legem bifariam spectari posse, nempe in actu primo, et in actu secundo. Lex in actu primo spectata est ipsa superioris voluntas efficax de aliquo præcipiendo, aut prohibendo determinata, licet talis voluntas adhuc subditis non sit sufficienter declarata. Et hæc [illegible] non habet vim in actu secundo subditos obligandi: lex vero in actu secundo constituta superaddit dictæ voluntati efficaci superioris signum manifestans ac declarans subditis efficaciam imperij superioris. Promulgatio autem est talis publicatio voluntatis efficacis superioris de aliquo præcipiendo determinatæ, ut subditi moraliter in ejus notitiam devenire possint: seu est additio signi per se sufficientis ad manifestandam [illegible] voluntatem efficacem superioris [illegible] ad aliquid obligare: Et hæc est, quam tanquam requisitum necessarium ad constituendam legem in actu secundo validam [illegible] Divulgatio tandem est ea legis publicatio, per quam lex [illegible] in notitiam communitatis moraliter sumptæ [illegible] lex ita [illegible] per singulos [illegible], ut singuli illius notitiam habeant, aut saltem habere possint: [illegible] manifestatio quæ necessaria est ad inducendam [illegible] obligationem in conscientia, si lex sub pœna, aut culpa aliqua [illegible] Sit. His ita expositis sit.

39. Propositio. Ut lex in actu secundo sit vera lex, seu vim obligandi habeat, necessario requiritur, ut aliquo modo sit promulgata, adeo ut in notitiam communitatis sufficienter [illegible] devenire possit. Ita communiter Doctores Theologi cum S. Thom. 1. 2. q. 90. a. 4 in [illegible] [illegible] lex imponitur alijs per modum regulæ, et mensuræ: Regula autem, et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quæ regulantur, et mensurantur, unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem = [illegible] argumentando. Lex se habet per modum regulæ, et mensuræ humanarum actuum, quam homines in operando sequi debent, ut actiones suas conforment, sed [illegible] [illegible] nequeunt, nisi eis lex ipsa innotescat: neque lex eis [illegible] fit, nisi per promulgationem; ergo ut lex obliget, requiritur ut aliquo modo sit promulgata, ergo [illegible] [illegible] vim obligandi in actu secundo absque ulla promulgatione haberet. homines teneretur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lex [illegible] non fit, quia cum voluntas [illegible] non possit in incognitum homines [illegible]

2° Accedit, quod lex est veluti lucerna, et lux dirigens, ac illuminans, ut [illegible] Psal. 18. Præceptum [illegible] illuminans oculos, et Proverb. 6: Mandatum lucerna, et lex lux: Sed lucerna quæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tenetur, dirigere, et illuminare non potest, ergo promulgatio necessaria est legi, ut ea in actu 2do obliget, cum per promulgationem lex subditis manifestetur. Hinc [illegible] Can. 3. Distinctione 4ta

leges instituuntur, cum promulgantur. et alibi, leges [illegible] leges clarissimae, quae constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent; ergo &c.

Dices tu contra, et primo. lex naturalis necdum [illegible] lex est, sed etiam [illegible] radix, et origo; sed haec non exigit promulgationem, ut pote cum per seipsam sese manifestat; ergo &c. 2do si promulgatio est praerequisitum necessarium ad obligationem legis, sequeretur quod [illegible], quibus lex promulgata non est, lege non tenerentur; hoc est falsum; ergo, primo, quia lex etiam non promulgata vera lex est: effectus enim voluntas principis imperantis vera lex est: 2do, quia lege vel semel lata [illegible] qui actu in communitate [illegible] sunt [illegible] in communitate [illegible] obligantur, quibus certe lex promulgata non est: 3tio, quia plures sunt leges, quae etiamsi in notitiam non veniant, eos tamen obligant, ut sunt plures leges [illegible] [illegible] quibusdam solemnitatibus a lege requisitis irritos, quales est lex de testamentis; ergo &c. 3tio [illegible] [illegible] [illegible] ergo neque ad [illegible] [illegible] in omni vera lege [illegible]: res enim per eos [illegible] [illegible], et [illegible]. [illegible] leges [illegible] ad praesentia [illegible] [illegible], sed ad tunc leges [illegible] sed etiam ad praesentia et [illegible], [illegible] Major primo ostenditur ex [illegible] habita non fuit; ergo &c. [illegible] hae habentur [illegible] [illegible] [illegible] negotiis, non ad [illegible] [illegible]; [illegible] nominatim in [illegible] praesentis [illegible] in regulis Cancellariae Apostolicae quas singuli Pontifices [illegible] [illegible] circa causas beneficiales, et judiciales [illegible], [illegible] [illegible] renovare, augere, vel minuere [illegible], hae [illegible] in earum praefatione [illegible] etiam ex tunc [illegible] [illegible], [illegible] volunt. [illegible] in constitutione [illegible] quae est 58 inter [illegible], [illegible] [illegible] per [illegible], et [illegible] non solum [illegible], [illegible] [illegible] nullas declaravit; quae leges Pontificiae [illegible] [illegible]

Respondeo, et ad primum fateor, legem naturalem [illegible]

4.2 et ejusmodi [illegible] [illegible] externis non promulgari, sicuti lex [illegible] [illegible] [illegible] tamen promulgari [illegible] [illegible] [illegible] ut est [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] naturalis [illegible].

[illegible] concessa majori nego [illegible], ad hujus [illegible] [illegible] [illegible] efficaciter determinatam 40 [illegible] [illegible] ad legem in actu, primo, non [illegible] [illegible] [illegible] satis promulgari [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lex [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible] semper [illegible] promulgat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] commune [illegible] conditione [illegible] [illegible] suas leges scriptas [illegible] [illegible] hoc modo melius consulitur firmitati, [illegible] 47 [illegible]. Ad 3tiam [illegible], negatur minor [illegible] [illegible] attinet [illegible] [illegible] [illegible] leges [illegible] [illegible] [illegible] publicat quae est necessaria, ut [illegible]

in [illegible] communitatis moraliter sumpta, [illegible] [illegible] obligare quoad effectus civiles, etsi ipsis desit divulgatio, talis scilicet manifestatio, ut lex ad aures singulorum civium perveniat. Dixi autem quoad effectus civiles, quia particulares subditi qui invincibiliter ignorarent legem [illegible] communitati moraliter sumptae promulgatam, licet tenerentur praeceptis legis quoad civiles effectus; non tenerentur tamen sub culpa theologica legem illam servare; utpote cum haec debeat esse voluntaria legis transgressio, quae deest, ubi lex invincibiliter ignoratur.

Ad [illegible] in primis negari potest antecedens; et verò negari potest, quia lex juridice, seu solemniter non revocata moraliter [illegible] [illegible] [illegible] in qua [illegible] promulgatione, et per consequens obligare [illegible] valor moralis [illegible] moraliter [illegible], [illegible] ejus [illegible] solemniter non diminuitur. Caeterum dato antecedenti negari potest consequentia et disparitas est, quia plura requiruntur ad constituendam, quam ad abrogandam legem: desinit lex et cessare obligare, si vel unum [illegible] ejus constitutivis, aut necessariis [illegible] [illegible] [illegible] contrariam consuetudinem, aut tacitum Reipublicae consensum; sed incipere obligare non potest, quin adsint omnia ejus constitutiva, et requisita necessaria, inter quae est manifestatio voluntatis efficacis Principis, aut communitatis [illegible] ad aliquid suos subditos obligare; [illegible] lex [illegible] revocari possit absque eo quod tamen non fit [illegible]

Ad ultimum respondeo cum [illegible] [illegible] [illegible] num. 19; et aliis, quibus consentit P. Reiffenstuel hic tract. 2 dist. 1 q. 3 num. 22, adductum capit. de Constitut., sicuti et Constitutionem Sixti V. loqui de legibus, et canonibus declaratoriis nullitatis etiam praeteritorum actuum ex [illegible] natura sua invalidorum, ut vel patet ex declaratione Sixti V quod matrimonia [illegible] et spadonum per se et natura sua jam nulla et invalida. Non autem ibi est sermo de lege [illegible] [illegible] quae hic et nunc etiam [illegible] decernat tanquam [illegible] [illegible], et theologice culpabiles actus praeteritos, ex [illegible] contra [illegible] nullam [illegible] [illegible] quam effectum [illegible] promulgationem [illegible].

Quod autem attinet ad [illegible] [illegible] aut alias similes constitutiones, et haec nihil evincunt: In iis enim nihil aliud statuitur, et decernitur, quam quod judex circa negotia praeterita etiamnunc pendentia teneatur judicare, et sententiam ferre conformiter legi de novo conditae; quod non est legem ad praeterita se extendere, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aut omittendo [illegible] et [illegible] [illegible] aut [illegible] [illegible] aut [illegible] quae [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] legi necessariò non [illegible], ut obliget

Hactenus de Legis generatim sumptae [illegible] [illegible] saltem praecipuis [illegible] necessariis ad vim obligandi habeat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sui observantiam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel peccabunt, et culpa theologica [illegible], vel [illegible] [illegible] poenam in transgressores latam [illegible] si lex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] suo loco. [illegible] verò est, quod lex tunc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] incipiendi habet, et vult [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible], [illegible] revera subditi sunt, et [illegible] [illegible] [illegible] nullam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] num. 19 dicens: Praeceptis [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] Cui sanè doctrinae non obstat, dum leges [illegible], [illegible] [illegible]: Nam et haec aliquid [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

In complementum hujus Articuli [illegible] [illegible] ut membra legum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lex autem generatim sumpta dividitur, primo in [illegible],

[illegible] Divina subdividitur in aeternam, naturalem, et positivam, et [illegible] in veterem, et novam. Humana in [illegible] Ecclesiasticam, seu canonicam, et Civilem: et utraque in praeceptivam, et negativam et mixtam, vel [illegible] [illegible] in prohibentem, et permittentem, vel certam et dubiam [illegible] De quibus in praesenti per distincta Capita, Articulos et Paragraphos tractabimus.

Caput Secundum.

De Lege Divina.

Lex divina ea est, quae Deum unum pro suo immediato Legislatore, et auctore cognoscit, et habet, quidquid postea sit de ejus promulgatione, nempe an ipse Deus vel, per seipsum, vel per alios [illegible] ministerium Angelorum, vel hominum promulgaverit. Et haec triplex est, aeterna, naturalis, et positiva, quae dein subdividitur, ut diximus in legem veterem nempe veteris testamenti, et in legem novam nempe novi testamenti. De his legibus distinctis Articulis agemus, et praecipuas difficultates quae ad singulas spectant, pertractando.

Articulus primus.

De Lege aeterna Dei.

78

Nomine legis aeternae Dei hic aliud non intelligitur, nisi summa Dei gubernationis ratio in supremo gubernatore existens, [illegible] creata omnia [illegible] ferens, et bonum movens, [illegible] contra Faustum Cap. 27. definiri [illegible] aeterna est ratio divina, vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans. Et cum S. Thoma 1. 2. Q. 93. A. 1. in C: Lex aeterna est ratio Divinae sapientiae, secundum quod est directiva omnium actuum, et motionum creaturarum in ordine ad bonum commune totius universi. [illegible] definitione [illegible] legem aeternam Dei [illegible] [illegible] [illegible] sunt [illegible] creaturae [illegible] [illegible] creaturas rationis [illegible] [illegible] distingui a divina [illegible] etiam lege positiva divina. [illegible] idea, [illegible] [illegible] omnia sunt creata: [illegible] idea, quia [illegible] [illegible] alio modo dicitur idea, nisi per hoc, quod est forma, [illegible] [illegible] ad [illegible] Dei [illegible] providentia [illegible]

[illegible] triplici quidem ratione [illegible] aeterna [illegible] [illegible] [illegible] lex aeterna non [illegible] observationem [illegible] Providentia [illegible] Dei [illegible] [illegible] Thomas [illegible] [illegible] [illegible] comparatur ad legem aeternam [illegible] universale aut sicuti conceptus [illegible] [illegible] lex [illegible] generalis regula quibuscumque [illegible] generales [illegible] [illegible] [illegible] autem [illegible] particularem [illegible]

[illegible] aeterna Dei distinguitur a lege [illegible]

[illegible] aeterna [illegible] impressa [illegible] [illegible] aeterna [illegible]

3tiō etiam, ut docet S. Aug. lib. 1. de libero Arbit. cap. 15, quia legi æternæ non solū mortales hoēs, et adhuc miseri, sed etiam Beati, ac Deo fruentes subjiciuntur contra positivæ legi mortales solum homines subduntur. Tandem et lex æterna à naturali lege discriminatur, nempe sicut æternum à temporali, increatum, promulgatum, et incognitum à promulgato, et cognito ipsi homini, origo ab originato universale à particulari ut infinitus participatio ā lege naturali.

Ita exposita natura, et discrimina legis æternæ à quacunque alia lege Theologi plura examinare solent super lege æterna Dei. Et primo quærunt an lex æterna Dei, qualem supra definivimus de facto detur? 2dō An bona sit definitio quam supra cum S. Aug. aut S. Thoā dedimus de ipsa lege æterna? 3tiō an lex æterna Dei sit vera, et propria lex, an solum metaphorice et Analogice dici debeat lex? 4tō an ōis lex à lege æterna Dei suo originem habeat, et derivatur? Tandem an ōia creata prædictæ divinæ legi subjiciantur? Ex his autem duo postrema tantùm examinabimus, cætera omittamus, ac qui otio abundant [illegible] relinquimus. Primū quidem utpote per se manifestum: cum enim certum sit, Deum esse supremum rerum ōium Dominum, et Gubernatorem sapientissimum, et immutabilem, et lex æterna nihil aliud sit quam æterna ratio practica, seu dictamen rationis practicæ in Principe qui gubernat communitatem perfectam ac divina ratio nihil concipiat in tempore, jam clarè constat in Deo esse veram legem, et hanc æternam. Quod vel etiam planum est ex eo quod in Deo certe datur providentia. Sed hæc, ut diximus supra cum S. Thoā comparatur cum lege æterna Dei tanquam particulare cum universali; ergo Dei. Secundum verò, et tertium etiam prætermittimus, quia solum curiositatem speculativam sapiunt, et nihil ad praxim conducere posse video. Hinc sit

§. 1. De lege æterna Dei ceterarum Origine.

Ad intelligentiam præsentis difficultatis in primis notandum est hic quæstionem institui tantum de legibus veri talibus, justis nempe, et æquis ac validis ultro enim fatemur injustas leges à lege æterna non derivari. Secundo notandum est, quamlibet legem, justam nempe à lege æterna duplici modo derivari posse, formaliter nempe, et virtualiter. Derivatur formaliter, quando ipsa præcipit, aut vetat id idem quod æterna lex æterna præcipit aut vetat V. G. mendacium, furtum etc. Unde lex ōis, quæ præcipit quæ sunt intrinsecè bona aut prohibet quæ sunt intrinsecè mala ab æterna Dei lege, formaliter derivatur. Sive vero lex ab æterna lege virtualiter derivatur [illegible] quando lex ipsa non præcipit ea quæ per se bona sunt aut prohibet quæ per se mala sunt, sed [illegible] quæ licet de se indifferentia sunt, per accidens sunt bona vel prohibet ea, quæ per accidens sunt mala. At lex [illegible] virtualiter ab æterna lege derivari [illegible] vel ratione auctoritatis [illegible] [illegible] quo est lex æterna; vel ratione æquitatis, et veritatis suæ, quod participat ex veritate, et æquitate, quæ legi æternæ inest. His ita [illegible] sit

Propositio. Ōes leges justæ et propriè dictæ à lege æterna Dei [illegible] derivantur. Ita communiter Doctores cum S. Thoā 1. 2. q. 93 A 3. ubi propositionem hanc in terminis defendit

Prob. primō auctoritate [illegible] Leges ōes justas, ac propriè dictas à lege æterna, formaliter derivari sunt in hoc quod [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] licet [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] et juxta illud Xti Joannis 19. v. 11. ubi Xtus Pilato dixit: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Hinc Aug. lib. 1. de libero Arbit. cap. 6. ait: Simul etiam te videre arbitror in illa temporali (lege) nihil esse justum, atque legitimum, quod non ex hac aeterna sibi homines derivarint. Et lib. de vera Religione cap. 31: Conditor tum legum temporalium, si vir bonus est, et sapiens, illam ipsam consulit aeternam, de qua nulli animae judicare datum est, ut secundum ejus incommutabiles regulas, quid sit pro tempore jubendum, vetandumque discernat. Et S. Thomas 1. 2. q. 93. a. 2: Omnis cognitio veritatis est quaedam irradiatio, et participatio legis aeternae, quae est veritas incommutabilis. Quae omnia satis ostendunt leges omnes [illegible] et vigorosas tales a lege aeterna Dei derivari, et jam ex eo etiam, quia Deus ipse est omnis auctoritatis, justitiae, et aequitatis fons, et origo, ergo etc.

§2 Confirmatur ratione, quam affert S. Thomas 1. 2. q. 93. jam citata a. 3 in c. Nam, ut ibi tradit S. Doctor, in omnibus moventibus ordinatis virtus secundi moventis derivatur a virtute primi moventis. Sed lex aeterna Dei est primum movens in genere legum, cum sit ratio practica gubernationis in supremo gubernatore movens, et dirigens omnes actus, et motiones ad debitum finem, omnes autem aliae leges civiles, et movent tanquam secunda moventia, ergo etc. Accedit, quod lex aeterna Dei est lex per essentiam; caeterae autem leges sunt leges per participationem; sed omne, quod est tale per participationem derivatur ab eo, quod est tale per essentiam, ut patet in omnibus entibus creatis, quae quia sunt entia per participationem derivantur a Deo ente per essentiam, ergo etc.

§3 Oppones primo: Si lex aeterna Dei esset lex omnis, [illegible] vel ipsa divina lex derivaretur, haec ab ea vim obligandi participaret, adeoque jure divino obligaret, hoc dicendum non est, ut patet, ergo. Probatur minor ex quo lex naturalis et positiva divina est aeterna, [illegible] per participationem, haec jure divino obligant; ergo a pari [illegible]. Respondeo primo. Si humanae leges a lege aeterna derivarentur, vel derivarentur tanquam tot illius conclusiones, vel tanquam tot illius determinationes: neutrum dici potest. Neque enim cognoscimus vel connexionem, quam humanae leges habent cum lege aeterna et [illegible], quatenus aeterna lex determinat, prout ad casus particulares, ergo etc. Confirmatur 2do Plures humanae leges inveniuntur, quae vel pro eodem loco, aut tempore, vel saltem pro diversis locis et temporibus contraria praescribunt; sed contraria certe ab aeterna lege derivari non possunt, ergo etc. Confirmatur 3tio Extant nonnullae humanae leges quae iniquae sunt, juxta illud Isaiae 10. Vae qui condunt leges iniquas. Sed hujusmodi leges ab aeterna lege [illegible] non possunt, ergo etc. Confirmatur tandem. Plures sunt humanae leges et quidem rectae, quae permittunt licere, quae aeterna lege vetantur, ut [illegible], ut docet S. Aug. lib. 1. de libero Arb. [illegible]: Lex quae populo regendo scribitur, recte multa permittit, quae per divinam providentiam vindicantur. Sed haec saltem

leges utpote permittentes contrarium ab æterna lege approbari non possunt; ergo &c.

54 Respondeo dist. maj. si lex æterna Dei ea lex est, a qua vel ipsa humana lex derivantur, hæc ab ea vim obligandi mediate participant concedo, immediate participant nego min. atque etiam illationem, ad hujus probationem nego causalem: vera autem causalis est, quia tam lex naturalis, quam divina positiva habent Deum pro suo immediato auctore, ac legislatore. Naturalis quidem quia est ipsius naturæ rationalis auctor, tum quia est impressor luminis naturalis, aut supernaturalis, per quod ipsa lex æterna innotescit nobis: Positiva quoque divina est ipse Deus auctor immediatus, quia ipse est talis legis immediatus constitutor, et aditor, nullaque alicujus creaturæ legislativa auctoritas in ea condenda intervenit, atque ipse Deus ministerio creaturæ uti voluerit in aliquarum legum suarum positivarum promulgatione. Contra leges humanæ licet mediate sint ab ipso Deo, quatenus Legislatores humani recipiunt auctoritatem a Deo acceptam immediate sunt ab ipsis humanis legislatoribus, et ita quidem, ut immediate obligent quia sunt ab homine legem ferente, qui ratione si ab ipso non ferrentur, nihil circa eas esset obligationis saltem pro casu, quo Deus circa eandem materiam nihil immediate præscriberet. Licet et humanæ leges obligent etiam mediate ex parte Dei, juxta illud Rom. 13. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; quia videlicet potestas humana legislativa est ab ipso Deo.

55. Ad primam confirm. omissa, vel concessa majori, nego min. cum ejus implicita probatione: Non omnis lex humana, quæ justa sit, ac lex præcipue talis, vel præcipit id ipsum, quod lex naturalis, et æterna præscribit, V. G. furtum vitare, ab adulterio fugere &c. vel si non id ipsum, quod lex naturalis præscribit; illi tamen consona mandat, et præcipit. Id enim, quod humana lex præcipit, dici poterunt tot particulares, ac tot conclusiones sub æterna lege tanquam universali principio contentæ: si 2dum, humanæ leges dici poterunt tot æternæ legis determinationes, ac veluti tot eius appendices; v. g. lex humana, quæ hanc vel illam determinatam pœnam in fornicatores decernit, ac determinat, est veluti appendix, et se habet tanquam determinatio legis æternæ statuentis quidem supplicium in fornicatores, at non supplicii genus determinantis. Jam vero sive unum, sive alterum accidat, lex humana derivatur a lege æterna in sensu nostræ propositionis, ut patet, ergo &c.

56 Ad 2dam confirm. negandum est primum majoris propositionis membrum. Alterutra enim ex legibus, quæ pro eodem tempore, loco, persona, et circumstantiis contraria, ac opposita præscribunt injusta est, atque utraque in sensu composito tanquam justa a subdito haberi nequit. Quoad alterum vero membrum concesso mi nego min. intellectam de legibus diversis locis, temporibus, ac circumstantiis latis. Nam æterna divina lex utpote ordinatissima, ac vult omnia optimo custodito ordine fieri; legum illarum diversitatem, ac contrarietatem exigere videtur et sane rectus ordo postulat, ut pro diversitate circumstantiarum, et subditorum, ac locorum, ac qualitate, diversa ferantur præcepta, sicuti (ut Aug. paritate quam lib. de vera Religione cap. 27. affert, utar) diversitas morborum, diversa exigit medicamenta. Hinc optime idem Aug. lib. 1. de lib. Arbit. loquens de duabus legibus, quarum una dat populo facultatem creandi magistratum, altera eam adimat, utramque justam esse nullo, et ab æterna lege derivari posse pronunciat in hunc modum. Si Populus ille quodam tempore justam honores tradit, quodam rursus justa non

dedit. Hæc vicissitudo temporalis, ut justa esset, ex illa æternitate tracta est, quæ semper justa est. Quorum singulum honorem dare, [illegible] non dare. Thaletis, et [illegible] ad eam loqui non poterat. Aug.

57. Ad 3am confirmationem patet argumentum esse [illegible] divagare, cum nostra propositio de lege justa, et propria tali loquatur. Lex autem iniqua vera lex non est, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 93 A. 3. ad 2. inquiens = Dicendum, quod lex humana in tantum habet rationem legis, in quantum est secundum rationem rectam, et secundum hoc manifestum est, quod a lege æterna derivatur: in quantum vero a ratione recedit, sic dicitur lex iniqua, et sic non habet rationem legis, sed magis violentiæ cujusdam = Quod vel patet ex dictis n. 6.

Tandem ad ultimam confirmationem respondet quoque S. Thomas quæstione, et Articulo citatis ad 3um = Dicendum, quod in eo, quod lex humana dicitur aliqua permittere, non quasi ea approbans, sed quasi ea dirigere non potens. Multa autem diriguntur lege divina, quæ dirigi non possunt lege humana: Plura enim subduntur causæ superiori, quam inferiori. Unde hoc ipsum, quod lex humana non se intromittit de his, quæ dirigere non potest, ex ordine legis æternæ provenit. Secus autem esset, si approbaret ea, quæ lex æterna reprobat. Unde ex hoc non habetur, quod lex humana non derivatur a lege æterna, sed quod non perfecte eam assequi possit = Haetenus S. Doctor. Et ratio [illegible] [illegible] est, quam S. Aug. loco objecto adduxit, nempe quia humana lex ea [illegible] [illegible] vindicanda assumit, quæ fini suo contrariantur, nempe pacis inter homines habendæ, conciliandæ, atque servandæ; minime vero vindicanda assumit mala, quæ tantum hominis cum Deo pacem turbant, [illegible] hæc suam excedunt potestatem, ac proinde legi æternæ Dei vindicanda relinquuntur. 50

58 Oppones 2do plura simul. Et primo lex naturalis a lege æterna non derivatur; ergo quælibet lex justa, et propria talis a lege æterna non derivatur. Prob. ans. Lex naturalis est in signo [illegible] [illegible], seu antecedit ipsam æternam legem; nam antequam concipiatur lex æterna Dei, quinimo hoc per impossibile deficiente; adhuc [illegible] est odium Dei, Blasphemia, [illegible] Dei. Bonum autem [illegible] [illegible] et [illegible], unicuique jus suum tribuere ... 2do: Neque [illegible] lex divina positiva potest ab æterna lege derivari. Prob. hoc. Lex ab æterna lex divina positiva potest ab æterna lege derivari [illegible] participata est illi inferior; sed lex divina Dei lege derivata, ac veluti participata est illi inferior; sed lex divina non potest dici inferior lege æterna: omnis enim divinus actus est æternus [illegible] Deus ipse, ergo &c. Accedit, quod in casu lex divina [illegible] haberet rationem gubernantis inferioris, cum [illegible] præsupponeret legem æternam, quæ esset ratio gubernantis superioris; quod dicendum non est, [illegible] &c. 3tio lex fomitis, seu concupiscentia quædam lex est [illegible] illud Apostoli Rom. 7 v. 23 [illegible] aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ; x sed lex hæc ab æterna lege non derivatur, neque derivari potest, juxta eundem Apostolum Rom. 8 v. 7., quod legi Dei non potest esse subjecta, ergo &c.

x quamquam verum [illegible] [illegible] S. Thom. 1. 2. q. 91. A. 6.

59. Respondeo negando ans., ad hujus probationem [illegible] [illegible] naturalis secundum suum subjectum, seu objectum est in signo prior, seu antecedit [illegible] æternam Dei legem conced. ans., lex naturalis formaliter sumpta, seu quatenus vera lex est, est in signo prior, seu antecedit æternam legem Dei nego ans., et consequentiam. Lex naturalis vel [illegible] [illegible] ex parte sui subjecti, seu objecti, nempe, videlicet ab ipsa [illegible] [illegible] præscriptæ, aut prohibitæ, v. g. odium Dei, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Vel [illegible] lex naturalis spectatur, [illegible] [illegible] ratio in Deo [illegible] [illegible] [illegible] mala sunt, et [illegible] [illegible], quæ per se, et ex natura sua bona sunt. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] rationis practicæ, seu dictamen practicum intellectus [illegible]

monens, et praescribens hoc, vel illud faciendũ tanquã per se bonũ,
vel ê contra hoc vel illud fugiendũ tanquã per se malũ. Si p̃mo
modo lex nãlis sumatur, ea quidem est in signo priori ad ipsã
æternã legem eo modo, quo oppositũ impedit illius cognitionem, et volitio-
nẽ. Verũ de lege nãli in hoc sensu accepta non disputamus. Si
verò 2do modo lex nãlis accipiatur, ea non est in signo priori ad legem
æternã Dei: Nã si dicatur ẽẽ rãõ practica Diu intellectus vi cujus
praecipere per se bona, et prohibere per se mala, jã venit in
signo posteriori ad rãõẽ generalissimã practicã, qua Deus vult
õia dirigere ad fines suos in bonũ totius universi, quia videli-
cet est veluti quid particulare sub illa contentũ. Quod mani-
festius est, si lex nãlis in proprio, et rigoroso sensu accipia-
tur, nempe pro dictamine practico nostri intellectus praescri-
bente per se bona, facienda, et per se mala fugienda. Nam rãõ
nostra non agnoscit ut obligatorium dictamen illud practicũ, nisi quia illud ju-
diciũ formatũ est 2dũ legem æternã i. Dei, et impressum rãõi
hũg vel per lumen nãle, vel supernãle. Et ex his etiam pa-
tet quid dicendũ sit ad implicitã ãtis probatiõẽ, nempe odiũ
Dei, Blasphemiam, furtũ etc. in priori ad legem æternã ẽẽ ma-
terialiter, et fundamentaliter mala; non autem formaliter: Ut
enim actio aliqua sit formaliter mala debet ẽẽ contra aliquã
legem: Quod in eam non cuenit, utpote cũ in priori ad le-
50 gem æternã Dei nulla lex habeatur.

Ad 2dũ vel patet ex dictis ad primũ. Vel eũ
Diña lex positiva spectatur in actu p̃mo, seu prout in Deo existens,
vel spectatur in actu 2do, seu prout intimata, et promulgata hõib
Si p̃m, dici poterit ẽẽ ipsa lex æterna Dei, nisi eam velis distingue-
re tanquam particulare ab universali. Si 2dũ, patet eam deriva-
ri â lege æterna Dei; ipsa enim conformia praecipit. Neque potest
sequitur, legem positivã Diñã ẽẽ rãõẽ practicã inferioris guber-
nãntis, quia utraque lex est ab ipso Deo, adeoq; ab eodem legisla-
tore: licet in sensu minus rigoroso id dici possit, quatenus vi-
delicet promulgatiõ dictæ legis est facta in tempore.

Ad 3tiũ respondet S. Thomas quaestione 93 Arti-
culo sexto ad p̃m inquiens: Dicendũ, quod fomes habet rãõẽm legis
in hõie, in quantũ est poena consequens divinã justitiã: et 2dũ hoc
manifestũ est, quod derivatur â lege æterna. In quantũ verò inclinat
ad peccatũ, sic contrariatur legi Dei et non habet rationem legis. Nemo
[illegible] contra legis conniventiam quidquam affirm, sit contra propriã
nostrã [illegible] ac alteram difficultatem, quam ad animum [illegible]

§. 2. De subjectione creaturarum legi æternæ Dei

62 Quod hic in quaestionem venatur, est, an nedum creatu-
ræ rãõnales, seu rationales, verũ et õino rationis, ac sensus
expertes æternæ Diñæ legi subdantur? In qua difficultate tanquã
certũ supponendũ est, creaturas irrationales æternæ legi non
subesse prout ea praeceptiva est; lex enim prout praeceptiva impor-
tat rigorosũ praeceptũ connotativum illi, qui cũ libertate exequi
possit, ita ut si non faciat, quod illud praescribit, reus et iniquus
et transgressor fiat; adeoque subjectũ rãõis et libertatis capax praeter
lex supponit. Quare loquendo de creaturis irrationabilibus tota
difficultas devolvitur ad æternã legem prout directiva est, seu
quatenus est rãõ in summo gubernante dirigens creaturas
õẽs ad fines a se intentos, in bonũ totius universi; sicis no
[illegible] memoriæ mandatis sit

2. Propositio. Creaturæ omnes irrationales subiiciuntur æternæ legi, quatenus directiva est: creaturæ verò rationales subiiciuntur eidem, etiam inquantum est præceptiva. Traditur à S. Thoma 1. 2. q. 93. A. 5. et Sotomaiore [illegible]

Probatur prima pars. Ea æternæ legi Dei, quatenus directiva est, subiiciuntur, quæ Dei dominio, et regimini subsunt, quibusque Deus certos præscripsit limites, extra quos non feruntur, quæ faciunt suo modo voluntatem Dei, idest eius voluntatem, tandem quæ velut eius Creatori, et timore obsequuntur; Atqui hæc omnia sunt de creaturis omnibus irrationalibus, ut scriptura, clarè ostendunt. Psalmo enim 148. solem, lunam, et stellis creaturis omnibus irrationabilibus Psalmista [illegible] Ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt. Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi, præceptum posuit, et non præteribit. et Proverb. 8. sapientia æterna inquit: Quando præparabat cœlos aderam quando certa lege, et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum, Quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis ne transirent fines suos ... cum eo eram cuncta componens. et Eccli [illegible] citato: Ignis grando, nix glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. Tandem Baruch 3. Qui emittit lumen, et vadit et vocat illud, et obedit illi in tremore; ergo etc.

3. Probatur altera propositionis pars. Rationales creaturæ subiici æternæ Dei legi, nedum prout directiva est, sed etiam prout est præceptiva, situm est in hoc, quod Deus secundum suam æternam legem determinat, et dirigat omnes creaturæ rationalis motus, et actiones in finem et ipsa propositum in bonum totius universi; et creaturæ ipsæ rationales ordinare, et dirigere debeant omnes actus suos secundum ipsam legem, ut si ipsi conformes sint, boni moraliter sint, si verò ipsi sint difformes, in ordine morali mali sint; itaque ergo etc. Major patet, cum idem legis directivæ, et præceptivæ conveniat. Probatur itaque minor per suas partes, et quoad primam constat ex illo Sapientiæ 8. Attingit à fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Porrò si disponit, disponit certè secundum illam rationem suam, secundum quam res omnes in suos fines proprios ordinare, quas in bonum universi vult ordinare. Hinc Aug. Lib 5. de Civit. Dei cap. 9. inquit In eius voluntate summa potestas est, quæ creatorum [illegible] voluntates bonas adiuvat, malas iudicat, omnes ordinat. 6. Veritas primæ partis minoris patet, quam et ipsa invicta ratio [illegible] [illegible] Deus enim utpote Gubernator supremus, ac sapientissimus continuo [illegible] regit, et movet omnia modo ordinatissimo; ergo etc. Probatur 2da minoris pars. Actiones creaturæ rationalis [illegible] æternæ legi conformes, ipsa natura rationali conveniunt, nulli quæ contrariæ sunt, et ideo possunt contra actiones creaturæ rationalis [illegible] dicto legi conformes et ipsi naturæ rationali consonant, ac legi [illegible] rationali opponuntur, sed actiones naturæ rationalis, quæ ipsi naturæ rationali congruunt, sunt moraliter bonæ, contra quæ ipsi naturæ rationali dissonant sunt moraliter malæ; ergo etc.

× Iam [illegible] [illegible] et æterna Dei [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Confirmatur. Omnes creaturæ rationales actiones vel sunt bonæ, vel sunt indifferentes, idest non præceptæ, vel sunt malæ, sed sive unum sive alterum dicatur æternæ legi subiiciuntur; Et in primis quidem bonæ. Nam actiones bonæ, ut Dei directione, ac motione fiunt, ideo bonæ sunt, quia legi æternæ sunt conformes; et et ipsæ æternæ legi necessario [illegible] 7. sed tales actiones, idest quæ Dei directione, et motione [illegible] non possunt non subdi Dei æternæ legi; ergo etc. Secundò, et certè

indifferentes, seu non præceptæ. Nam licet actiones indifferentes, seu non præceptæ necessario non ponantur, seu non debeant; tamen ex suppositione quod fiant, fieri non debent fine malo, et hoc modo fieri ab æterna lege prohibentur, ideo subduntur, sicut et in sententia satis probabili dici potest eas subdi æternæ legi hoc pacto, quod si quis eas facere velit, debeat recto fine eas facere, utpote cum juxta dictam sententiam non dentur actus indifferentes in individuo; ergo &c. 3tio tandem et actiones Malæ. Nam actiones malæ et æterna Dei lege prohibentur, atque per eas, cum peccator velit fugere voluntatem Dei præcipientem, incidit in voluntatem ejus justissime punientem: sed tales actiones divinæ legi æternæ subduntur, ergo &c.

85: Oppones contra priorem propositionis nostræ argumentum, quod S. Thomas de rerum necessariarum subjectione legi æternæ Dei agendo 1. 2æ q. 93. A. 4. in Argumento Sed contra adducit inquiens = ea, quæ sunt necessaria, impossibile est aliter se habere, unde cohibitione non indigent: sed imponitur hominibus lex, ut cohibeantur a malis, ergo quæ sunt necessaria, legi non subduntur = ex quo patet omnia creata saltem necessaria æternæ Dei legi non subdi. .. Confirmatur. Creaturæ irrationales operationes, utpote cum sint a causis necessariis nullo modo æternæ divinæ legi subjacent. Prob. hoc. Creaturæ irrationales sunt legis incapaces, ut docet S. Augustinus Quæst. 74. in Exodum: cui et ratio accedit: et primo quia de ratione legis est promulgatio, et intimatio, et etiam inducere moralem obligationem in eo, cui imponitur: 2do quia capax legis capax et esse debet vel præmii, vel pœnæ: porro irrationalibus irrationabilibus intimatio, et promulgatio fieri non potest, neque sunt capaces moralis obligationis, neque præmii, aut pœnæ; ergo &c. .. Confirmatur 2do. legi æternæ Dei, utpote quæ est summa ratio, subdi non possunt nisi quæ ratione pollent, juxta illud, quod 1. Ethic. [illegible] ultimo dicitur: ea, quæ obediunt rationi, participant aliqualiter rationem: sed creaturæ irrationales nullo modo participant de ratione; ergo &c. .. Confirmatur 3tio, et ultimo. lex æterna est efficacissima; sed creaturæ irrationales interdum deficiunt in suis effectibus, ut patet in monstris, in aqua operante sursum licet de ejus natura sit descendere; ergo &c.

86 Respondeo S. Thomam loco objecto loqui de ente non quomodocumque necessario, sed absolute, et simpliciter necessario, quod a se est tale, nullamque sui causam agnoscit cujusmodi sunt actus immanentes Dei intellectus, et voluntatis, atque hunc esse legem imponi posse negat; non autem enti secundum quid necessario, quod sui causam agnoscit, ut patet ex his, quæ eadem Quæstione, et Articulo ponit in 3tio inquiens = dicendum, quod sicut Philosophus dicit in 5. Metaph. quædam necessaria habent causam suæ necessitatis, et sic hoc ipsum quod impossibile est ea aliter se habere, habent ab alio aliquo [illegible] quadam efficacissima. Nam quæcumque cohibentur in [illegible] in tantum cohiberi dicuntur, inquantum non possunt aliter facere, quam ab [illegible] disponatur = quasi diceret, hoc ipsum, quod est aliter non posse se habere, habent ex æterna lege, cui ita subjiciuntur, ut juxta naturæ suæ conditionem stabiliter, et eodem modo semper se habeant vel quoad suum esse, vel quoad suum operari, licet juxta Dei et [illegible] [illegible] possit accidere contra, si ipse velit. Quod et clare innuit idem S. Doctor 1. parte Q. 103. A. 5. inquiens: Sicut nihil potest esse quod non sit a Deo creatum: ita nihil esse potest, quod ejus guberna-

87 tioni non subdatur

Ad 1mam Confirmationem nego assumptum, ad cujus probationem nego [illegible], [illegible] nostræ, conclusionis intellectum, nempe in lege æterna prout tantum est directiva. Nam ut citata Quæst. 93. A. 5. in o

ex S. Thoma. Creaturae irrationales subduntur legi aeternae in quantum moventur a divina providentia, non autem per intellectum divini praecepti, sicut creaturae rationales. Hinc ex Aug. auctoritatem dico, ibi S. Doctorem loqui de lege divina positiva, cujus utpote praeceptivae creaturae irrationales sunt incapaces, non autem de lege aeterna, ut directiva est. Quod vero ad rationem spectat, ad primum caput pertinet responsio ejusdem S. Doctoris q. 93, et Articulo citato ad primum, ubi inquit, Dicendum quod hoc modo se habet impressio activi principii intrinseci, quantum ad res naturales, sicut se habet promulgatio legis quantum ad homines, quia per legis promulgationem imprimitur hominibus quoddam directivum principium humanorum actuum. Quare dicere, creaturis irrationalibus legem aeternam promulgari, est idem ac dicere principium intrinsecum impressum illis ad suos actus ac naturales motus. Ad secundum caput vero dico, legem aeternam non semper inducere obligationem moralem, sed solum eam inducere cum tanquam lex praeceptiva tantum, atque adeo [illegible], ut creaturam rationalem dirigitur: inducere vero tantum obligationem naturalem, agendi nempe in suo ordine, cum ut lex directiva tantum se habet, atque adeo creaturis irrationalibus imponitur. Et ex hoc patet ad secundam rationem, nempe capacem legis praeceptivae et directivae capacem proprie, et proprie, brutis vero tantum capacem legis directivae.

68 Ad secundam confirmationem in promptu est responsio S. Thomae loco supra citato, nempe Articulo 5. ad 2um distinguens inter rationem humanam, nempe legem ab homine latam, et inter rationem divinam, nempe legem aeternam Dei: et de prima creaturas irrationales non participare concedit, secus vero de secunda, sic respondens: Dicendum quod creaturae irrationales non participant ratione humana, nec ei obediunt; participant tamen per modum obedientiae ratione divina. Ad plura enim se extendit virtus rationis divinae, quam virtus rationis humanae. Et sicut membra corporis humani moventur ex imperio rationis, non tamen participant ratione, quia non habent aliquam apprehensionem ordinatam ad rationem, ita etiam creaturae irrationales moventur a Deo, nec tamen propter hoc sunt rationales. Quod clarius ad intellectum explicando [illegible]

69 [illegible] et ad ultimam confirmationem respondet idem S. Thomas loco supra citato ad tertium inquiens: Dicendum quod defectus qui accidunt in rebus naturalibus, quamvis sint praeter ordinem causarum particularium, non sunt tamen praeter ordinem causarum universalium, et praecipue primae causae, quae Deus est, cujus providentiam nihil subterfugere potest. Et quia lex aeterna est ratio divinae providentiae, [illegible] est idem ac dicere rerum naturalium legi aeternae subduntur [illegible] legem aeternam [illegible] Dei, quatenus [illegible] est, ut nihil [illegible] naturaliter [illegible] descendat; ita tamen ut [illegible] Dicitur ergo etiam qui a natura [illegible] non [illegible] rationis; Dei aeternae legi subjiciuntur.

70 Oppones secundo contra secundam partem propositionis: actiones hominis sive bonae sive malae sunt, ita ut sive beati in caelis sive damnati in inferno aeternae legi Dei non subjiciuntur, ergo [illegible] juxta Apostolum Rom. 8 [illegible] hominis bonum, utpote [illegible] dilectionem [illegible] Dei [illegible] juxta [illegible] ad Galatas 5, qui spiritu Dei ducuntur, non sunt sub lege; ergo etc. [illegible] malae sunt inimicae [illegible] Dei, juxta illud Rom. 8 [illegible]

carnis est inimica Deo, Atque inimicus Deo sub lege Dei non est, cum
renuat ipsi subdi; ergo &c. Tandem et 3tia ejusdem antis pars sic
probatur. juxta S. Augūm lib. 1. de Libero Arbitrio cap. 6. Lex aeterna est,
qua mali miseriam, boni vitam beatam merentur; sed hōies jam
beati, jam damnati non sunt in statu merendi; ergo non sub-
71 sunt aeternae legi Dei. Respondeo negando antecedens quoad omnes ejus partes, ad primae
probationem dico, Apostolum ad Galatas loco citato docere, eos qui spiritu
Dei ducuntur non esse sub lege fomitis, seu concupiscentiae, quia vi-
delicet illius dominus factus est, ejus stimulos reprimendo, atque im-
perando, atque eodem Apostolus ibi loquitur de concupiscentiae, ac de
lege, de qua Rom. 7. ajebat: sentio aliam legem in membris meis
repugnantem legi mentis meae. Ita cum S. Aug. lib. de Natura, et Gratia
cap. 57, et S. Thoās quest. citata. Ad 2 dic cum doctoribus, qui spiritu Dei
ducuntur, non esse sub lege per timorem, sicuti sunt hōies pravi,
sed tantum esse sub lege per amorem, scilicet boni non declinant
legem per timorem supplicii, quod lex minatur, sed propter
amorem justitiae, ac charitatem, ad discrimen hōis mali, qui
propter timorem poenae se abstinet a legis transgressione. [illegible]
[illegible] et addi potest alia responsio, quam ibidem S. Thoās [illegible]
hominem bonum etiam hoc sensu posse dici non esse sub lege, quia
[illegible] opera hominis, qui spiritu Dei agitur, magis dicuntur esse ope-
ra Spiritus Sancti, quam ipsius hōis: et ea propter talia opera
non dicuntur esse sub lege, quatenus spiritus sanctus sub lege non est.
Ad secundae partis ejusdem antis probationem res-
pondetur cum S. Anselmo lib. 1. cur Deus hōo cap. 15. ubi, cum S. Doctor
[illegible] exemplum de iis rebus, quae sub caelo continentur, easque
non posse non esse sub caelo, quomodocumque se vertant, concludit
de hōie et de lege [illegible] in hunc modum: Ita quamvis hōo
vel Angelus malus divinae voluntati, et ordinationi subjacere nolit,
non tamen eam fugere valet: quia si vult fugere de sub voluntate
jubente currit sub voluntatem punientem et si quaeris qua tran-
sit; nonnisi sub voluntate permittente: et hoc ipsum quod per-
versa vult, aut agit, in universitatis praefatae ordinem, et pulchri-
tudinem summa sapientia convertit. Ex quo patet, quod li-
cet hōo malus non sit sub lege Dei aeternae praecipiente; est
tamen sub lege aeterna Dei puniente: item etsi concupiscentia carnis
non subjiciatur legi Dei ex parte actionis, ut loquitur S. Thoās
citato Art. 6 ad [illegible], subjicitur tamen praeceptis legis ex parte pas-
sionis quia meretur pati poenam secundum legem divinae justitiae.
Ad 3tiae partis ejusdem antis probationem
dico animadvertere oportet, non esse legem aeternam non esse causam proxi-
mam meriti, vel demeriti, sed hanc esse voluntatem operantis habentis
tamen oia requisita ad meritum, et demeritum necessaria: atque hinc
legem aeternam Dei non alia ratione dici causam meriti, quam quia
ipsa ordinatum est, ut sibi [illegible] bene operando [illegible]
[illegible] operando demereatur [illegible] est, aliumque ordinem legis
aeternae Dei de iis rationalibus creaturis, quae ad finem non [illegible]
[illegible], et alium in iis quae ad finem jam pervenerunt. Illis enim
rationalibus creaturis quae ad finem non pervenerunt, ipsa ut mereri
vel demereri possint in suis operibus: de iis autem, quae ad finem
pervenerunt, ut sunt Beati in caelis, et damnati in inferis, ut
in suo fine conserventur. Hinc licet Beati, et damnati non me-
reantur, vel demereantur, subsunt tamen aeternae legi Dei, ut clare
docet S. Thoās citato Arti 6. ad 3tium, cujus est doctrina [illegible].
[illegible] enim in hunc modum concludit: Sic dicendum est, quod
sicut secundum legem aeternam aliqui merentur beatitudinem,
vel miseriam, ita per eandem legem in beatitudine, vel miseria
conservantur. Et secundum hoc, et beati, et damnati subsunt legi
aeternae

72 Neque instabis Job 10 v 22 dicitur, quod in inferno nullus sit ordo; ergo neque ordo aeternae legis Dei, ergo &c. Ibi enim Job loquitur de ordine dignitatis, quem miseri in hoc mundo habuerunt; item de ordine luminis post tenebras, refrigerii post ignem &c. Non autem loquitur de ordine aeternae legis. Damnati enim ita ei subjiciuntur, ut velint, nolint, puniantur plus, aut minus secundum eorum demerita, ut sic ordo divinae justitiae conservetur. Hoc de lege aeterna Dei Nunc

Articulus secundus.

De Lege Divina Naturali.

Quatuor, et quidem praecipua, et maximi momenti, ex S. Thomas 1.2. q. 94 per distinctos Articulos, et post ipsum communiter Theologi examinare solent de lege naturali tractantes, hic expendimus. Primum est, in quo consistat, seu reponi debeat quidditas, seu essentia, et natura legis naturalis? Alterum est, [illegible] quaenam sub ea contineantur praecepta, et virtutes? Tertium est, an illa sit mutationi, seu ... dispensationi obnoxia? Quartum tandem, an ea possit ab homine viatore invincibiliter ignorari, seu de ea dari ignorantia invincibilis? Quae distincte et nos expediemus Paragraphis. Hinc sit

§. 1. De essentia, seu natura legis naturalis

73 Et legis naturalis existentiam statuamus, et probemus, non est, cur hic immoremur ejus enim existentiam firmat Apostolus Rom. 2. v. [illegible]: Habemus legem suam, tam in cordibus nostris: et [illegible] [illegible] de Gentibus subjungit Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt; ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus. [illegible] [illegible] legem naturalem in cordibus nostris scriptam, [illegible] [illegible], et [illegible] quid agendum, quidve fugiendum sit, docet, [illegible] [illegible] Psal. 4. V. 6 ubi cum Psalmista dixisset: Multi dicunt, quis ostendit nobis bona [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quis ostendit nobis bona [illegible] lumen vultus tui Domine: lex scilicet naturalis non est super nos [illegible] [illegible]. Tanquam omnino certa ergo, et indubitata [illegible] [illegible] legis naturalis existentia, quam nobis [illegible] H. Lateras, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] S. Aug. sed et [illegible] Gentiles [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] cognoverunt, et expresserunt [illegible] [illegible] Aug. [illegible] [illegible] in locis [illegible] [illegible]
25 in Psal. 118, ubi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Quae [illegible] lex, nisi lex illa, de qua dicit Apostolus: Gentes quae legem non habent naturaliter quae legis sunt faciunt? Quaenam enim est, quam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fieri nolit sibi: et in hac transgreditur natura [illegible] quam non [illegible] ignorare, [illegible] [illegible] quod facit, non vult pati [illegible]. Aug. [illegible] autem lib. de legibus haec de lege naturali habet: [illegible] vera lex recta ratio, naturae congruens, diffusa per omnes, constans sempiterna, quae vocet ad officium, jubendo, vetando, a fraude deterreat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] neque derogari aliquid [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] potest. Nec vero per Senatum, aut per Populum solvi hac lege possumus, nec est quaerendus explanator, aut interpres ejus. Non erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed et omnes Gentes, et omni tempore una lex, et sempiterna, et immutabilis continebit: Unusque erit communis quasi magister, et imperator omnium Deus. Quid clarius pro legis naturalis existentia dici [illegible] potuit? Quare caeteroquin et ipsa [illegible] [illegible]: [illegible] omnis legis irrationabilibus [illegible] provisum est ab auctore naturae

et naturalibus inclinationibus, quibus ad fines suos aguntur, cur ab ipso aucto-
re sapientissimo, ac providentissimo deinde creatura rationalis provi-
dea non debuit de lumine, quo dignosceret quid faciendum, aut vitan-
dum esset, ut ad finem suum, nempe bonum rationis perveniret. Quinimo
si ipsi homini inditum est lumen, quo prima principia rerum specula-
bilia detegere possit atque ulterius superadditis scientiis barbarorum
...tur, cur non debuit lumen naturale, quo prima agibilium principia
demonstrandare possit, ac proinde naturalis lex ei dari non debuit
et eo magis etiam, quod homo utpote ad societatem natus, ...
... à natura ipsa habere debuit, unde inco-
rrupta vivere posset. Quod jam habere non sit, neque praeterea
nisi à natura ipsa habeat lumen, quo detegat, alteri faciendum non esse
quod sibi fieri non vult. Firma ergo est naturalis legis existen-
tia.

5 Quinimo ita est legis naturalis existentia
in homine, ut ea sit penitus indelebilis, ut proinde haec existat etiam
in hominibus perditissimis saltem quoad principia practica ge-
neraliora. Nam ut Aug. lib. 8 de Genesi ad litteram cap. 23 ait Nunquam
ita perdit Deus voluntatem malam, ut naturam perimat dignitatem.
Et lib. de Spiritu, et littera cap. 28 de Gentilibus, qui maxime corrup-
ti erant, sic loquitur Non usque adeo in anima humana imago Dei
terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut linea-
menta extrema remanserint, unde merito dici possit etiam
in ipsa impietate vitae suae facere aliqua legis vel sapere. Et
lib. 2 Confess. cap. 4: Lex tua, Domine ... scripta est in cor-
dibus hominum, quam nec ipsa quidem delet iniquitas. Quis enim
fur aequo animo furem patitur? Ex quibus omnibus jam constat, quod
licet homo ratione praeditus, quamvis etiam impiissimus non ita vi-
tiari sit, ut vel ipsos primas veritates à mente eius deleantur;
ita neque omnino prima principia legis naturalis e corde eius de-
leri possunt.

7 Quamvis vero haec tanquam certa ab omnibus vel
admittantur, vel nemo sit, qui id inficiari audeat; tamen sunt
qui non distinguentes inter legem naturalem promiscue, id est
tam animantibus, ac caeteris omnibus naturis communis est, ac inter na-
turalem legem rationis, quae homini tantum propria, et peculiaris est, qui-
nimo utramque simul confundentes ita male de ipsa naturali le-
ge loquuntur, ut ejus ideam, ac notionem dare videantur, eam
naturis de mente tollant. Inter nos Christianos Thomasius Pro-
testantium celebris magister cum lib. 1. de Norm. Act. Hum. cap. 4
§. 17. in veteres Patres, ac Theologos Catholicos, quotquot de lege
naturali ante Protestantium Reformationem scripserunt, ...
... in hunc modum: Quicumque ante Reformationem scripserunt
de ..., neque scripserunt suis propriis ... ...
... passim ... ...
... ... in ... ...
... tradiderunt: cum, inquam, ita debacchatus esset ... cap.
... ejusdem libri tanquam regulam fundamentalem, ac univer-
salem juris naturae et gentium tradit sequentem: Norma universalis
quarumvis actionum, et fundamentalis propositio juris naturae et gentium
... est: Facienda esse, quae vitam hominum reddunt et maxi-
me diuturnam, et felicissimam; et evitanda, quae vitam reddunt in-
... , et mortem accelerant. Quo an quid pejus, et pestilentius excogita-
ri possint, ac ... unquam Epicurei, ignoro. ... enim ea regu-
la ... juris naturae unice ... consulendum esse, quinimo contra jus naturae
... , qui pro patria, pro virtute, pro religione decertando ...
... Et ecce quo ... novitatis, et amoris
... in libertate vivendi ducti nonnulli scioli inter Catholicos ...
... in mente habent, et praedicant.

Ab impia Thomasij doctrina non aliena sunt, quæ

77 tradit Puffendorfius unus ex principalibus inter Lutheranos juris nat. Interpretes. Hic veterum Lutheri asseclam cum lib. 2 de jure naturali, et gentium cap. 3 §§ 13 rejecisset communem doctrinam, quam ex Patribus tradunt Theologi, ac docuisset, principia juris naturæ, ac naturæ legem haurire ex populari informatione, ex usu, et assuetudine, ac proinde non esse insitam, sed acquisitam, postea § 14 [illegible] fundamentum legis naturalis potissimum in amore propriæ utilitatis, et commodi [illegible] inquiens = Id igitur primo hoc habet commune cum omnibus animantibus, quibus sensus sui inest, ut seipsum quammaxime amet, se omni studio omnibus modis conservare, quæ bona sibi videntur, sibi acquirere, et mala repellere ... et iste quidem cujuslibet erga semet amor regulariter tam validus est, ut quævis inclinatio erga quemvis alium hominem ipsi cedat = Deinde § 15 subdit = Ex hisce [illegible] fundamentum legis naturæ invenire, scilicet manifesto ac [illegible] est hominem sui conservandi studiosissimum, per se egenum, sed mutuo commoda promovendo maxime idoneum [illegible] animali, ut salvum sit, bonisque fruatur, quæ in ipsius conditionem [illegible] necessarium esse, ut sit sociabile, idest ut conjungi cum suis similibus valeat. Neque enim per socialitatem hanc intelligimus propensionem ad jungendas societates particulares, quæ etiam male, et modo iniqui possunt, ut est conjunctio latronum = Verum quæ rejecta [illegible] excogitare [illegible] Hac enim data [illegible] hoc ab homine societate, et commercio sejunctus, lege naturali cavere: et praeterea de jure naturæ esse cujuslibet generis voluptatibus se dare, ac etiam cum aliorum detrimento sua commoda augere: et contra contra jus naturæ esse se mortificare [illegible] omnia Puffendorfianæ doctrinæ nequeunt non esse [illegible].

78 Hinc mirum esse non debet, si idem Samuel Puffendorfius lib. 1 de jure naturæ, et gentium cap. XI § 6 adeo [illegible] honestatem impii Hobbesii de indifferentia actionum omnium ac [illegible] Haud tamen vel similitudinem [illegible] vel [illegible] amovent = [illegible] [illegible] necessarium arbitramur cum nonnullis statuere, quorum [illegible] [illegible] ultra omnem impositionem esse honesta, aut turpia; et hæc [illegible] objectum juris naturalis et perpetui cum illa, quæ ideo honesta, aut turpia sunt, quia legislator voluit, sub legum positivarum [illegible] niant. Nam enim honestas, seu necessitas moralis, et turpitudo sunt affectiones actionum humanarum ortæ ex convenientia, aut disconvenientia [illegible] norma, seu lege [illegible] superioris; non [illegible] [illegible] honestas aut turpitudo [illegible] [illegible] [illegible] ex Puffendorfio [illegible] [illegible] [illegible] nulla [illegible] vel bonae, vel malae [illegible] se, et ablata lege positiva [illegible] meare, furari, [illegible], Blasphemare et non [illegible] mala non esset, nisi lege positiva prohiberentur. Quæ quam scelesta sint, nemo est qui non [illegible].

Et quoniam impii Hobbesii [illegible] [illegible] placet et referre, quæ ex ejus nefario ore, et calamo [illegible] [illegible]. Hic ergo perditissimus Haeresiarcha [illegible] [illegible] honestatem, vel inhonestatem, atque ex [illegible] libero [illegible] [illegible] omnia aut bona, aut mala [illegible] [illegible] [illegible] Regulas boni et mali, justi, et injusti, honesti, et inhonesti esse leges civiles; [illegible] legislator [illegible] pro bono, id quod voluerit, pro malo [illegible] habendum esse: et eodem lib. cap. 1 [illegible] 10 [illegible] statuit [illegible] unicuique [illegible] in [illegible] est, [illegible] [illegible] [illegible] in ea invicem obtinuisse [illegible] [illegible] [illegible] quæcunque, et in quocumque [illegible], et [illegible] [illegible], jus omnium, quæ volebat, et poterat. Quæ doctrina quam [illegible] [illegible], tumultuum ac absurdorum plenissima nemo est [illegible]

non videat, ut movere eam statuisse, contitetur. Est, ajente ipso Apto Rom. 2. de transgressoribus legis nat. ut tantum nat.lis est. Qui talia agunt, digni sunt morte. Et cap. 2. Quicumque sine lege peccaverunt; (scil. sine lege scripta) sine lege peribunt. Alioquin si quis ulteriora videre cuperet, legat D. Thom. Lib. 3. contra Gentes cap. 129 cui titulus. Quod in actibus hominis sunt aliqua recta secundum naturam, et non solum quasi lege posita. Ubi pluribus hanc thesim demonstrat argumentis. Vel etiam legat, si placet, Marcum Tullium Ciceronem Lib. 1. de Legibus, et Lib. 2 pariter de legibus, vel etiam ea, quae ex eodem num. 74. retulimus, videat; ex quibus omnibus superaddimus, ut error per se sit manifestus, atque in medio ipsam legem naturalem etiam tollat, utpote cum ejus maxim. fundamentum evertat.

Ad quae melius percipienda, ac tot errorum fontem dignoscendum hic recolenda est doctrina, quam Angelicus Praeceptor 1. 2. Q. 94 A. 2. in c. tradit, ad quam si et inter Protestantes hujusmodi relati respexissent, ac attente legissent, nec non meditati fuissent, jam non dovuissent, matrimonii indissolubilitatem jure nat.li oriri vix posse; ac concubitum maris, et foeminae vagum non esse contra legem naturalem. Distinguit ergo ibi S. Doctor tria inclinationum genera in homine, nempe inclinationem hominis ad bonum [...] nat., V. G. ad sui conservationem; inclinationem quidem ad magis specialia secundum nat. V. G. ad commixtionem maris, et foeminae, liberorum educationem etc.; et tandem inclinationem quidem hominis ad bonum secundum nat. rationis V. G. ad veritatem, honestatem, societatem, ad vitandum ignorantiam, non offendendos alios etc., atque ibidem S. Doctor docet primam inclinationem esse communem homini cum substantiis omnibus: 2dam vero esse tantum communem homini cum ceteris animantibus: 3tiam autem esse solius hominis propriam, atque hanc solam nomine legis nat.lis intelligi, atque hoc loco considerari. Ut mirum Novatores confundentes primam, et secundam inclinationem legem proximam constituunt, cum tertia inclinatione, quae legem nat.lem creaturae rat.lis propriam efficit, a corde aberrant, et nomine habuerunt. Atque licet ceu principia longe remota habere possunt in lege proxima; longe tamen non habent in lege naturali rationis creaturae rat.lis propria.

Atque ex his sequitur primo, legem nat.lem creaturae rat.lis propriam, nempe legem rationis confundendam non esse cum lege aeterna Dei, quae etiam intimata creaturis, prout ipsa respicit generatim omnes creaturarum motus, eosque ad fines suos ad bonum commune universi dirigit, neque etiam prout respicit quoscumque motus, et actiones internos hominis, sed prout eos respicit, qui ab ipsa nat.li ratione praecipiuntur, aut prohibentur tamquam ex natura sua boni, aut mali.

Sequitur 2do, actiones, quae a lege nat.li praecipiuntur, aut prohibentur, non esse per se indifferentes, adeo ut si non praeciperentur, aut prohiberentur, neque bonae neque malae essent, sed [redacted] ex intrinseca sua nat. esse aut bonas, aut malas saltem fundamentaliter, si non formaliter, de quo disputant inter se Theologi, seu esse tales, ut cum sint ex natura sua conformes, vel difformes ultimo fini nat., rat.lis, nempe vero, honesti, bonae vero legi, ac mensurae cujusque moralitatis per auctorem, vel relatum ab illis, non possint non praecipi, aut vetari ab ipso nat. auctore.

Sequitur 3tio male a nonnullis doctrinam jus nat., seu legem nat.lem cum Ulpiano dicendo jus nat.le est, quod [illegible]
[illegible]
[illegible] nat. rat.li quo rat.lis est, [illegible]

in naturali inclinatione, et instinctu [illegible] sui, et speciei conservationem ac multiplicationem [illegible] confundi non debet.

§ 2. [illegible] formatae legis naturalis existentia, atque [illegible] [illegible], quam de ea notionem dant Novatores [illegible] quidam subjecto, seu modo assignato qualem de eadem ideam nobis [illegible] exhibeant, videamus. Plures autem sunt, quae nobis [illegible] [illegible] [illegible] definitiones [illegible] Thomas 1. 2. q. 91. a. 2. [illegible] [illegible] legem naturalem sic definit: lex naturalis nihil aliud est quam participatio legis aeternae in rationali creatura (intellige per impressionem luminis a Deo inditi in anima nostra) [illegible] vero [illegible] jure naturali, et [illegible] 2. de legibus hanc exhibet definitionem, seu descriptionem: lex naturalis est rationis practicae in bonum [illegible] [illegible] tio menti nostrae a Deo indita, eaque [illegible], aut vetans, quae [illegible] mine naturali cognosci possunt. Honoratus autem Tournely, sive continuator de legibus [illegible] 3 distinguens inter legem naturalem in actu 2do, legem naturalem in actu primo, et inter legem naturalem in actu 2do, [illegible] [illegible] a Deo menti nostrae impressam actu vero [illegible] dicit [illegible] imperativum [illegible], seu potius naturale [illegible] quid sit faciendum vel omittendum, ut consentaneum, aut dissentaneum legi aeternae; legem vero naturalem in actu 2do [illegible] [illegible] [illegible] actuale dictamen [illegible] [illegible], quid hic, et nunc fieri debeat, aut omitti, ut consentaneum vel dissentaneum legi aeternae Dei. [illegible] Modernus auctor vero legem naturalem in hunc modum explicat: lex naturae in homine est participatio [illegible] [illegible] aeternae rationis, ac providentiae Dei, qua homo sibi providentiam [illegible], dum [illegible] [illegible] [illegible] quid faciendum, et quid vitandum sit, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad honestatem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [redacted] [illegible] juris naturalis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naturae est dictamen rectae rationis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naturali, inesse moralem [illegible], aut disconvenientiam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] necessitatem moralem ac consequenter ab [illegible] [illegible] [illegible] naturae Deo talem actum aut vetari aut praecipi. [illegible] [illegible] [illegible] terminis, esto definitio, quae mihi quidem arridet, quamque [illegible] [illegible]: lex naturalis est ordinatio rationis divinae ad bonum [illegible], et est haec: lex naturalis est ordinatio rationis divinae ad bonum commune, et est haec: lex naturalis, necessario obligans, intimata creaturis rationalibus per [illegible] naturae rationalis, necessario obligans, [illegible] [illegible]. Haec enim definitio [illegible] [illegible] [illegible] rationis a Deo auctore naturae [illegible] [illegible] [illegible] fundamentum habet in [illegible] [illegible], dicente [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est super nos lumen vultus tui Domine. Et Apostolo Rom. 2. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] opus legis scriptum in cordibus suis. [illegible] [illegible] [illegible] lex [illegible] [illegible] [illegible] [redacted], ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lex naturalis non aliud [illegible] [illegible], legi aeternae Dei creaturam rationalem, quae talem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in tempore [illegible] per lumen rationis [illegible] nisi promulgatio in tempore [illegible] [illegible] [illegible] a naturae auctore, [illegible] Deo.

§ 3. [illegible] ex his patet, merito communiter reprobari [illegible] [illegible] ac Herveus, [illegible] legem naturalem esse ipsammet [illegible] [illegible] rationalem [illegible] [illegible], quatenus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est ut aliquae actiones [illegible] moraliter convenientes et honestae, [illegible] vero repugnantes, et [illegible] habet, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legem naturalem [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] indicantis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] bonum, et malum [illegible] imperantis, et obligantis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de legibus [illegible] [illegible] lege aeterna Dei [illegible] [illegible] 8. definitur: [illegible] tamen rationis practicae ab aeterna lege [illegible] diligimur, et obligamur ad agendum, vel omittendum ea, quae [illegible] lumine cognoscuntur ea vel praecepta, vel prohibita, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 3 [illegible]

× [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible]

× 1. 2. [illegible] 3 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

× [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naturali [illegible]

Plures autem sunt qui [illegible] in [illegible] ordinationes, utarque obligare [illegible] quam [illegible] 2 q. 91 a. 2 in [illegible] eam naturalem [illegible] definiens: lex naturalis nihil aliud est quam ordinatio legis aeternae in [illegible] creatura [illegible] intelligente [illegible] impressa [illegible] luminis naturalis a Deo inditi in animas nostras): Cui doctrinae non dissentiens Honoratus Tournely, sive ejus Continuator de legibus cap. 3. distinguens inter legem naturalem in actu primo, et legem naturalem in actu secundo primam dicit esse vim a Deo menti nostrae impressam in [illegible] dictantem, seu potius natam dictare, quid sit faciendum, vel omittendum, ut consentaneum aut dissentaneum legi aeternae: [illegible] [illegible] vero, n[illegible] legem naturalem in actu secundo [illegible] [illegible] actualem dictamen praescribens, quid hic et nunc fieri debeat aut omitti ut consentaneum, vel dissentaneum legi aeternae Dei. Et ex his Recentior Theologus existimat legem naturalem sic definiri posse: [illegible] naturalis est ordinatio rationis divinae [illegible] lumine naturalis rationis, necessario [illegible] [illegible] [illegible] naturalis [illegible] lumen rationis a Deo naturae auctore omnibus insitum [illegible] definitionem optimam censeo: Non satis firmum fundamentum [illegible] in ipsis signis, dicente Salmista [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Solis, seu generalis. Differt deinde lex naturalis etiam a synteresi [illegible] hoc nempe, quod lex utpote ordinatio rationis ordinem dicit ad legislatorem: synteresis autem utpote [illegible] cognitio primorum principiorum moralium nullam dicit relationem ad legislatorem: [illegible] lex est [illegible] [illegible] ordinantis ac [illegible] actionis; synteresis non nisi cognitio practica principiorum moralium. [illegible] legis naturalis assertionem, [illegible]

§. 2. De ijs, quae sub lege naturali continentur.

Quamquam plura sint praecepta ad mores spectantia, [illegible] [illegible] naturalia, docent tamen Theologi, unum esse praeceptum naturale, ad quod cetera ultimo reducuntur tamquam ad unicum suum principium, seu [illegible] reductive saltem unicum esse legis naturalis [illegible] [illegible] declina a malo, et fac bonum, seu bonum est faciendum, malum est vitandum; sicuti speculativi contendunt unicum

x [illegible]

De legib[us] [illegible] in tempore facta, [illegible] nisi promulgatio [illegible] in tempore facta, [illegible] a nat[ur]ae auctore, nempe a Deo

Cum ex his natet, merito communiter [illegible] contra [illegible] ac [illegible] asserentes legem natalem [illegible] rectam rationem, [illegible] quatenus ratio [illegible] his est, ut aliquae actiones sint illi moraliter conformes [illegible] vero repugnantes, [illegible] Sextum, [illegible] Valentiam, Azor, [illegible] legem naturalem esse [illegible] dictamina intellectus practica, non tantum indicantis [illegible] bonum, et malum, sed insuper imperantis, et [illegible] [illegible] Tract. 5 de legib[us] Quaest. 2. de lege aeterna [illegible] 8. Definitur: Dictamen rationis practicae ab aeterna lege proveniens [illegible] obligans [illegible] cognoscuntur [illegible] quam [illegible] praeferendam [illegible] Rom. 3. [illegible] 27

x [illegible] de legib[us] [illegible]

et S. Bonaventuram in 2. dist. 39. a. 2. q. 1. existimantium, legem naturalem esse nihil aliud, quam habitum, seu lumen naturale, prout est vis discernendi moraliter honesta, et turpia, tum opinionem Ariminensis, Gabrielis, Almain apud eundem Conet loco citato affirmantium legem naturalem esse dictamen rationis ut praecise indicantis, et ostendentis, quid consonum, aut dissonum sit naturae rationali, ita ut necesse non sit, quod addatur imperium; dicti Doctores volunt talem legem non esse imperantem, sed indicativam, eo quod nullum includat superioris imperium.

Ratio autem hujus praefationis est, quia cum lex naturalis sit vera lex, ut fatentur omnes, et, ut docet d. Thomas supra citatus, sit legis aeternae Dei participatio, ea debet esse aliquid rationis, idest actus intellectus practici, ut supra diximus dando legis definitionem: 2do de ejus ratione esse debet non solum dirigere, et illuminare, sed etiam ad aliquid obligare, praecipiendo, aut prohibendo; 3tio et debet esse mensura, ac regula bonitatis, aut malitiae actuum humanorum; sed primo loquendo de ipso naturae rationalis lumine secundum se non est aliquid rationis, seu actus intellectus practici, neque praedicti effectus ei tribui possunt, utpote cum ipsum sit, quo illuminatur, dirigitur, cum praecipitur, aut vetatur aliquid, utique innovatur regula, ac mensura; non actum indigeat: 2do item loquendo de ipso naturali lumine prout est vis discernendi moraliter honesta, ac turpia, etc. de eo non fit, quod sit actus intellectus practici, utpote tantum illius potentia, neque de ejus ratione est, praecipere, prohibere, esse mensuram, ac regulam humanorum actuum, quia saepe etiam de eo dici deferat respectu eorum actuum, qui lege positiva praescribuntur, nec non etiam de lumine divino moraliter bona, et mala dici deferat, quae sunt lex respectu ipsius Dei, quod est falsum: 3tio tandem loquendo de ipso rationis dictamine, ut praecise indicante, et ostendente quid sit consonum, aut dissonum naturae rationali, neque de eo dici potest, quod sit aliquid rationis, seu actus intellectus practici quidquam ordinantis praecipientis, aut prohibentis, ut per se patet; ergo dici lex... Verum quidquid sit de hoc quaestione speculativa, absolute decernere non audeo, neque diu immorari in adversariorum momentis solvendis.

5. Restat nunc, ut pro praesentis doctrinae complemento, assignemus discrimen, quod inter legem naturalem, et conscientiam, nec non synderesim intercedit. Lex naturalis itaque primo distinguitur a conscientia, quia conscientia fit etiam erronea, non autem lex naturalis. 2do quia lex naturalis respicit solum, quae facienda sunt aut omittenda, tanquam necessaria ad vitam theologicam; contra conscientia non solum respicit futura, sed etiam praeterita, item non tantum ea, quae praecepta, aut vetita sunt, sed etiam quae tantum sunt de consilio. 3tio quia conscientia est regula particularis, seu actiones singulares respiciens, contra lex naturalis est veluti regula universalis, seu generalis. Differt denique lex naturalis etiam a synderesi in hoc nempe, quod lex utpote ordinatio rationis ordinem dicit ad legislatorem; synderesis autem utpote tantum cognitio primorum principiorum moralium nullam dicit relationem ad legislatorem seu legem aeternam superioris ordinantis ac praescribentis aliquid; synderesis non nisi cognitio practica principiorum moralium. Atque haec de legis naturalis essentia, nunc

§ 2. De iis, quae sub lege naturali continentur.

Quamquam plura sint praecepta ad mores spectantia etiam naturalia, docent tamen Theologi, unum esse praeceptum naturale, ad quod cetera ultimo reducantur tanquam ad unicum suum principium, seu reductive saltem unicum esse legis naturalis principium illud: Declina a malo, et fac bonum, seu Bonum est faciendum, malum est vitandum; sicuti speculativi contendunt unicum esse

principiis, ac quod ipsorum veritates [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] clara percipiuntur vel aliud: *Impossibile est idem simul esse, et non esse.* [illegible] vero de hoc sit, quod jam ad propositum non conducit, hic tandem [illegible] examinabimus, nempe an omnia Decalogi praecepta sub naturali lege [illegible] [illegible] Et praeterea an etiam alia, ac virtutis modus cadat sub [illegible] legem. Quibus dictis difficultatibus, nonnulli primo quidem dederunt qui [illegible] [illegible] asserentes sub naturali lege contineri tantum prima principia [illegible] per se nota, reliquas vero conclusiones, quae ex illis deducuntur, [illegible] sicut ipsa Decalogi praecepta [illegible] existimantes ad [illegible] [illegible] [illegible] quae ad jus naturae non spectare: Alteri autem occasionem [illegible] nonnulli Theologi, docentes, omnes virtutum actus singulatim [illegible] non esse in lege naturae cum plures inter illos inveniantur, qui non sunt de praecepto, sed de consilio tantum. Quae ut pro merito tractentur

Circa primam difficultatem notandum est primo, non

87\. non tantum versari circa prima principia practica, ac conclusiones [illegible] illis immediate ac evidenter deductas, sed etiam circa veritates [illegible] [illegible] [illegible] ad jus naturale pertinentibus mediate tantum [illegible] [illegible] [illegible] deduci, et circa conclusiones omnes ex principiis juris naturae deductas quomodocumque. Notandum est secundo, quod ad tertium Decalogi praeceptum [illegible] [illegible] [illegible] jam posse considerari secundum quod praecepto [illegible] [illegible] Deo [illegible] [illegible], seu secundum quod est morale, et secundum [illegible] [illegible] determinatum tempus, vel etiam modum, ac secundum [illegible] actiones quibus cultus debet Deo exhiberi, seu secundum quod caeremoniale est. Utrum enim [illegible] Doctores de jure naturae non esse quod [illegible] [illegible], quam illa dies, seu potius dies Dominica, quam [illegible] [illegible] sanctificetur: sed solum contendunt de jure naturae esse, ut [illegible] [illegible] [illegible] in iis, quae ad Dei cultum pertinent, versarentur. [illegible] [illegible] [illegible] S. Thomam Catechismus Romanus parte 3tia de 3tio praecepto [illegible] [illegible] [illegible] cultus, et religio, quae hoc praecepto exprimuntur a natura [illegible] [illegible] circa [illegible] [illegible]

Circa secundam [illegible] [illegible] [illegible] est altero omnes [illegible]

88 quod licet virtutum omnium actus omnes possint sub lege naturali [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naturali maxime congruant, eamque perficiant, non [illegible] [illegible] [illegible] sub [illegible] naturalem cadere hoc sensu, ut ab ipsa [illegible] [illegible], adeo ut si non fiant, in culpam Theologicam [illegible] [illegible] [illegible] Quotquot enim Theologi sunt ultro admittunt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dei onera jure positivo tantum praescripta [illegible] [illegible] loquendo de iis virtutum actibus, qui secundum se a lege naturali [illegible] [illegible], et ad praesentem difficultatem non spectant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nempe hoc sensu an et [illegible]

[illegible] [illegible] Decalogi praecepta [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] morale est, [illegible] omnes conclusiones [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sunt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] sunt verae leges naturae praeceptae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quacumque lege [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non ideo sunt bona aut mala [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] bona aut mala sunt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] immediate, aut mediate tantum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] practicis ad jus naturae pertinentibus, ad eas inquam, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a quacumque lege, et praecepto [illegible]

Deo aut homo obligamur; ac ea non ideo bona, aut mala sunt, quia praecepta sed ideo praecepta, quia bona, aut mala; ergo &c. Major ratio. Prob. minor quoad utramque partem: nullum natura debet vel ex eo, quod si ea, quae in Decalogo sive explicite sive implicite continentur non tantum natura sua bona, aut mala, et ideo independenter a lege, aut praecepto nondum servanda, jam non posita tali lege, aut praecepto, ea servare non teneremur, quinimo posset dari vel a Deo, vel ab homine praeceptum de faciendo contrarium illis praeceptis, ut patet mediante hoc, cum ea quae praeceptis Decalogi praescribuntur, sint tot actiones de se indifferentes; adeoque apte praescribi, et non praescribi prout legislatori placet. Sed implicat non esse obligationem servandi ea, quae in Decalogo praescribuntur, utpote cum certum sit contineri in primis principiis practicis juris naturae, et a fortiori absurdum est esse posse obligationem praestandi oppositum; ergo &c. Minor ratio. Nam tam quae explicite, quam quae implicite in praeceptis Decalogi continentur sunt veluti membra, et partes in primis principiis practicis juris naturae inclusae et contentae, sed quae a primis principiis practicis juris naturae praecipiuntur sunt de jure naturae servanda; ergo &c.

Confirmatur. Si quae esset ratio, propter quam conclusiones remotae, seu quae tantum implicite in Decalogi praeceptis continentur non sint de jure naturae praeceptae maxime esset, quia per discursum deducuntur ex aliis magis notis principiis; sed haec ratio nulla est: Nam licet haec principia Non Moechaberis. Furtum non facies &c sint principia ex hoc: Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris: deducta; tamen ea principia sunt de jure naturae. Item sane ea mala, quae Apostolus Rom. 1. recenset nempe inimicitiam, avaritiam, invidiam, superbiam, aliaque mala. Sicuti et quae enumerat Rom. 13. nempe adulterium, homicidium, furtum, falsum testimonium, desideria impura, et alia hujusmodi, sunt mala, quae tanquam prohibita deducuntur ex hoc principio Diliges proximum tuum sicut teipsum, ut clare indicant verba illa Apostoli: Et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Et tamen ea jure naturali prohibentur, ut per se patet: ergo &c. Minor

Secunda propositio. Licet virtutes omnes, ac omnium virtutum actus, secundum se ipsos, et in propria specie non cadant sub praeceptum legis naturae; cadunt tamen, si spectentur sub generali ratione virtutis, seu quatenus sunt virtuosi, scilicet ut cum virtute, nempe debito modo, et fine, fiant, ex suppositione quod quis eos velit exercere.

Propositio haec quoad utramque partem probatur auctoritate D. Thomae ex qua ratio Theologica eruitur et quoad primam. Nam D. Thomas 1. 2. q. 94. a. 3 in c. haec habet: Multa secundum virtutem fiunt, ad quae natura non prius inclinat, sed per rationis inquisitionem ea homines adinvenerunt quasi utilia ad bene vivendum. Illae enim virtutes sunt quae secundum speciem suam, et praeveniendo legem positivam indifferentes sunt, ac praeceptum non est, ut fiant, nisi postquam positiva lege determinata sunt; sed quae indifferentes sunt, ac sine positiva lege praecepta esse nequeunt, secundum se non cadunt sub praecepto legis naturae; ergo &c. Minor

Prob. altera pars propositionis ex iis quae in eodem articulo tertio. Ad legem naturae, inquit, pertinet omne illud ad quod homo inclinatur secundum suam naturam. Inclinatur autem unumquodque naturaliter ad operationem sibi convenientem secundum suam formam, sicut ignis ad calefaciendum. Unde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuilibet homini ad hoc quod agat secundum virtutem. Unde secundum hoc omnes actus virtutum sunt de lege naturae. Dictat enim hoc naturaliter unicuique propria ratio, ut virtuose agat. Ex quo sic in forma argumentum conficitur. Illud lege naturae homini praecipitur, ad quod homo naturaliter secundum suam inclinatur. Illud enim non tunc secundum naturam operatio sua convenientem, sed homo naturaliter inclinatur ad secundum actus virtutis velle exercere, quia anima rationalis, forma hominis, exigit ut ratione et, ne corruptus, cum virtute operari; ergo &c.

Vtraque propõis pars exemplo declaratur. V.g. elec[illegible] status Religiosi, et perpetuæ virginitatis de jure nãe non est; posita electione talis status, de jure nãe est, ut ponantur media necessaria ad religiosè, et castè vivendũ, et õis obex removeatur, necnon [illegible] recto fine, intentione Dei præstatur ab eo, qui talem statũ sibi [illegible] [illegible]. Nam de lure naãli est, ut hõo deliberatè operans, semper [illegible] et [illegible] consequẽ [illegible] operatur [illegible] nisi hoc faciat, deviat â ratiõe, [illegible] licet [illegible] ões Dei [illegible]

9. [illegible]nones nonnulla contra [illegible] 1. Decalogi [illegible] ad legem nãe pertinerent, non una, sed plures esset leges nãe, sed una tantũ est lex naãlis, eo quià una est nãa hũa, quam dirigi[t] et quià una est hũa ratio, quam lex naãlis ordinat; ergo &c. 2do: Præcep[ta] legis naãlis non scripto, aut voce, sed per lumen ratiõis nobis [illegible] manant; sed præcepta Decalogi sunt voce, et scripto nobis promul[gata] [illegible] Deo [illegible] Moysi, et â Moyse populo in veteri lege tradita [illegible] in nova autem [illegible], et ab Aplis universo mundo prædicata; quæ [illegible] [illegible] [illegible] inutilis si essent naãlia, utpote per lumen naãle [illegible] nota; ergo &c.... 3tiò. lege Omnes ff de justitia, et jure; et lege Boni [illegible] ff Depositi, tribuuntur juri gentiũ multa, quæ deducuntur ex [illegible] principijs practicis juris naãlis per evidentem consequẽ, et ad [illegible] Decalogi spectant; sed jus Gentiũ â jure naãli distinguitur, ergo &c. [illegible] saltem conclusiones remotæ, seu veritates, quæ solum [illegible] includuntur in præceptis Decalogi, [illegible] naãle non [illegible] [illegible] Tum quià quæ sunt de jure nãe, sunt õib. nota ut recta [illegible] [illegible] principia practica non eo modo pertinere possunt ad jus nãæ [illegible] eo modo, quo principia speculãa pertinent ad intelligentiã; atqui [illegible] principia speculãa [illegible] et õib. nota pertinent ad intelli[gentiam] [illegible] ergo &c. Tum quià præceptum legis naalis notitia â [illegible] [illegible] nobis [illegible]. sed conclusionũ remotarũ Decalogi [illegible] notitia nobis non est [illegible], cũ quamplures eam [illegible] ramus; ergo &c.

12 [illegible] Resp. ad primũ [illegible] [illegible] et Articuli [illegible] [illegible] ad 1um, õia præcepta legis nãe habere ratiõem unius legis na[turalis], in quantum referuntur ad unũ primũ præceptũ: [illegible] [illegible] plura præcepta non possunt dici plures leges [illegible] [illegible] membra hõis non sunt multiplex hõo [illegible] [illegible] hõo. [illegible] concessa majori [illegible]; sed præcepta Decalogi sunt voce, atq: scripto nobis [illegible] promulgata, et [illegible] [illegible] condo, primo promulgata, et primo data nego mĩ, et consequẽ [illegible] [illegible] Decem præcepta [illegible] populo in veteri lege, et [illegible] [illegible] Evangelio nobis [illegible] ab Apostolis promulgarunt; ex hoc [illegible] [illegible] [illegible] ad legem nãe non pertinere, quia [illegible] [illegible] [illegible] et prima principia moralia [illegible] nãe non pertinerent [illegible] Deus in lege veteri [illegible] in lege nova et scripto, et voce nobis Decalogi præcepta [illegible] [illegible] 1. 2. q. 99 a. 2. ad 2um, quià hõim, maxime [illegible] [illegible] peccatis obscuratæ erant, et ita [illegible] ut non [illegible] ipsa primo principia ad particulares actiones [illegible] applicare [illegible]; ipsa verò principia, quæ sunt veluti conclusiones [illegible] [illegible] legis nãe principijs deductæ ita malè interpretaba[ntur] ut [illegible] multorũ tanquam licitas proponerent, ac judicarent, [illegible] [illegible] [illegible] mala [illegible]. et hunc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voce et scripto [illegible] [illegible] hõib. tradi.

9. [illegible] admissis dictis legib. [illegible] gentiũ strictè sumptũ â jure naãli distinguitur condo, largè [illegible] [illegible] sumptũ â jure naãli distinguitur nego mĩ, et consequẽ [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] rigoroso sumptũ [illegible] est [illegible] a [illegible] communi consensu [illegible] est [illegible] [illegible] largè, et impropriè sumptũ est id õe, quod a Gentibus commun[iter] [illegible]

fieri et observari consuevit: et in hoc tamen acceptu non distinguitur, sed confunditur cum lege naturali: significat id, quod juris naturalis est ab omnibus Gentibus communiter observatur. et in hoc tamen objecta legis sunt intelligenda.

Ad 2dum nego assumptum, ad hujus primam probationem nego majorem; Ut enim aliquis sit de jure naturae non requiritur, quod omnes [illegible], sed iis tantum, qui vere sapientes sunt, et adhibent debitam, et necessariam pro rei momento diligentiam, nec sibi in causa humana, cur ignorent [illegible] summo neque necessarium est ut omnia, quae juris naturalis sunt, [illegible] [illegible], ac [illegible] [illegible], sit enim [illegible], [illegible] [illegible] ignorantia universalis juris naturae; hinc sufficit ea esse talia, ut necessaria habeant connexionem cum principiis, quae certo juris naturalis sunt, quam connexionem si habeant, jam independenter ab omni lege positiva vel per se, et ex natura sua bona sunt, vel per se, et ex natura sua mala.

Ad 2dum assumpti probationem nego min. nam lex naturalis in practicis eam habet [illegible], quam intelligentia, et scientia simul habent in speculativis: sed in speculativis intelligentia, et scientia simul extenduntur non tantum ad prima scientifica principia, sed etiam ad quascumque veritates ex illis legitime deductas, aut deducendas; ergo etiam lex naturalis [illegible]. Et sane nisi hoc verum esset, jam neque conclusiones mediatae, [illegible] [illegible] ex [illegible] principiis juris naturalis ad legem naturalem [illegible] pertinerent, [illegible] [illegible] non spectarent etiam prima conclusiones ex primis principiis speculativis deductae: quod tamen asseri non potest; ergo etc.

Ad tertium assumpti probationem dico, a SS. Patribus notitiam praeceptorum legis naturae non dici ingenitam nobis hoc sensu, quod omnia, et singula praecepta legis naturae certo cognoscamus, sed hoc sensu, quod per lumen rationis nobis inditum naturaliter, et sine difficultate generaliora principia juris naturae cognoscimus, ac etiam ex his adhibito necessario studio derivemus in cognitionem proximarum conclusionum et plurium etiam ex remotis: quod non importat actualem notitiam omnium praeceptorum legis naturae; ergo etc.

Obiiciunt 2do contra 2dum [illegible] [illegible], quae sub legem naturae cadunt, ad bonum commune dirigi debent, sed quaedam virtutum opera, puta virginitatis, perpetuae ingressum religionem, tam necessaria [illegible] [illegible] commune bonum non diriguntur, [illegible] [illegible] personae bonum [illegible] [illegible] [illegible] ergo etc. 2do. In iis, quae de lege naturae sunt, omnes convenire debent, sed in quibusdam virtutum actibus omnes non conveniunt: nam quod uni est virtuosum, alteri vitiosum est: puta non conjugatis virtuosum est a [illegible] [illegible] abstinere; [illegible] vero [illegible] [illegible] non [illegible], ergo etc. 3tio. Non omnia peccata sunt contra legem naturae, ergo neque omnes virtutum actus esse possunt sub lege naturae, ergo etc.

Respondeo concessa majori negando [illegible] [illegible] min.: sed quaedam virtutum opera puta virginitatis, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] diriguntur ad bonum commune omitto min.: ex suppositione electionis [illegible] status non virtuosa parte non diriguntur ad bonum commune nego min., ac conseq. Nam hoc, quod aliquis homo in actibus suis virtuose agere [illegible] commune naturae rationalis bonum, ut ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et non ad legem naturalem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod ad virtutis temperantiae opera spectat, ea 2do se respiciunt commune naturae bonum, nempe [illegible] conservationem.

Ad 2dum concessa majori distinguo min.: sed in [illegible] virtutis actibus 2do se ipsos spectatis, et in propriis speciebus non omnes conveniunt concedo min., in quibusdam virtutis [illegible] ut [illegible] [illegible] [illegible] non omnes conveniunt nego min. et conseq. [illegible] enim, ut docet S. Thomas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] contingit, ut aliqui actus quibusdam sint proportionati, quibusdam vitiosi; tamen semper verum est, omnes ibi hoc convenire, ut unusquisque in actibus sibi convenientibus cum virtute procedat, et [illegible]. Ad 3tium, nego ant. nam etiamsi solum ea peccata, quae sunt contra conjugatam sexuum commixtionem [illegible] soleant peccata contra naturam [illegible] omnia peccata sunt contra legem naturalem, cum quodlibet [illegible] ultra sit contra rectam rationem.

97 Atque ex his constat, tam qui aliquod ex Decalogi
legatis, etiam quod veritates in illis contentas, vio et, quam
qui etiam opera tantum de consilio exerceat, sese novo tunc [illegible]
[illegible] de jure debitis requisitis ad ea nata, et recta [illegible]
[illegible], contra naturalem legem peccare, ac vicavi nullo tempore, ac nu[illegible]
in circumstantiis [illegible] ut infra ostendemus de [illegible]
tum legis naturae immutabilitate agendo. Sed jam.

§ 3 De legum naturalium mutatione, et Dispensatione.

98 Ad intelligentiam [illegible] difficultatem, nempe de mutatione
et dispensatione praeceptorum legis naturae nonnulla praemittere juvat, ne
verum velaretur. Praemitto itaque primo, dupliei modo legem naturalem
mutari posse, nempe per additionem, et per subtractionem. Lex
per additionem mutari dicitur, cum lege in suo vigore, ac toto [illegible]
[illegible], eidem superadditur nova lex non jam contraria, sed [illegible]
conformis, et tunc lex in [illegible] mutari dicitur. Hocque modo legem
etiam naturalem mutari posse, clare docet Sanctus Thomas 1. 2. q. [illegible]
[illegible] Multa supra legem naturalem superaddita sunt ad [illegible]
utilia, tam per legem divinam, quam etiam per leges humanas [illegible]
[illegible] communissima theologorum sententia, nec non ipsa experientia.
Lex vero per subtractionem mutari dicitur, cum aliquid, [illegible]
[illegible] lege, [illegible] hac subtractio pluribus modis contingere
[illegible], [illegible] per derogationem, nempe cum pars legis tollitur, [illegible]
[illegible] suam obligandi potentiam; secundo per abrogationem, [illegible]
[illegible] tota lex desinit, ac tollitur, sive per desitionem materiae, sive
per superioris revocationem, vel contrariae consuetudinis praescrip-
tionem. Tertio per irritationem, nempe cum lex nondum perfecta
[illegible] aboletur. Et hoc est mutatio proprie dicta, de qua nunc [illegible]
[illegible] est.

99 Praemitto secundo, non unius generis esse praecepta
legis naturalis; alia enim sunt tantum approbativa, seu [illegible]
etiam tantum permissiva, quatenus nempe jus naturae approbat, [illegible]
[illegible], seu etiam permittit aliquos fieri; ac [illegible] positive non [illegible]
[illegible], cujusmodi sunt bonorum communio, hominis esse liberos [illegible]
[illegible] matrimonia, virtutes omnes, et singulas exercere. [illegible]
[illegible], quae quidem jus naturale approbat, [illegible]
non [illegible] de cujusmodi praeceptis hic sermo [illegible]
vero sunt juris naturae praecepta [illegible], seu [illegible]
[illegible], aut omittere, tanquam [illegible]
[illegible] convenientiae naturae rationali, cujusmodi sunt prima principia
[illegible] praecepta Decalogi.

[illegible] alia sunt praecepta juris naturae [illegible]
sunt independenter a quocumque hominum consensu, ac nullo [illegible]
[illegible] supponente [illegible] sunt praecepta modo recensita. Alia
autem sunt, [illegible] aliquo modo ab hominum consensu dependent [illegible]
supponunt. Talia sunt praecepta juris naturae, [illegible]
tractibus, praestare quod [illegible] aut voto promissum est [illegible]
[illegible] praeceptorum [illegible]. Caetera praecepta quae
[illegible], supposita praedictorum [illegible]
Atque de his praeceptis neque hic sermo est [illegible]
[illegible] possunt, jam [illegible] contractus, [illegible]

Tandem praecepta legis naturae [illegible] sunt [illegible]
[illegible] aliquid faciendum aut omittendum, ut in nulla
circumstantia non possit non esse bonum, et quidem per se, [illegible]
[illegible] quod [illegible], et ideo in omni circumstantia [illegible]
faciendum quod praecipitur [illegible]: Talia sunt ista praecepta [illegible]
est diligendus; Mentiendum non est; non est pejerandum; [illegible]
[illegible] sunt praecepta juris naturae, quae [illegible]
[illegible] aliquid faciendum aut omittendum [illegible]
aut per se [illegible], ita [illegible]
omnes circumstantias, sed limitationem de se admittunt [illegible]
ista: Furtum non facias: Depositum reddes [illegible] quae non [illegible]

in casu extremæ necessitatis, ac ubi Dominus Saronte eo abuti vellet in damnum Patriæ, aut Personæ innocentis, vel etiam in casu in quo Deus supremus rerum omnium Dominus de ea re, quæ ab alio possidetur, disponeret. [illegible]

Praemitto 3tio circa secundam difficultatem dispensationem, prout hic consideratur, à juristis describi, juris communis relaxationem, [illegible] ab actum legitimi superioris jurisdictionem habentis, quo ipse superior solvit, et eximit aliquem, aut aliquos ex suis subditis ab observantia legis in suo vigore manentis in aliquo peculiari eventu, caeteris subditis lege obstrictis manentibus. Et quia notione patet, dispensationem condistinguendam esse cum derogatione, abrogatione, et irritatione, de quibus supra, neq; cum interpretatione, et Epikeja; Non cum interpretatione, quæ nihil aliud est, quam viri docti, ac sapientis explanatio, et expositio legis pro casu, quo legitimus legis sensus [illegible] non prodit et à subditis intelligi nequeat propter obscuritatem, aut ambiguitatem. Non est [illegible] non est actus legitimi superioris, sed cujuscunque viri sapientia, doctrina, et prudentia insignis. Non etiam cum Epikeja, quæ stricte sumpta est legis emendatio, ubi deficit propter universale. Epikeja scilicet est actus, quo expositor legis [illegible] supponens defectum in lege universali, et ipsa eximit aliquem casum à legislatore non praevisum, quem si legislator praevidisset, sub lege non comprehendisset, et proinde mentem praesumptam legislatoris sequitur. His positis

notabis dispensationem non facta ut mala præcepta di lege non sit amplius [illegible] mala quinimmo hac [illegible] remanet, [illegible] in [illegible] [illegible] bona, aut mala remaneret [illegible] non [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible].

Primæ difficultatis solutio.

Dico 1o. Lex naturalis prout amplectitur præcepta omnia naturæ negativa, et in suo conservata independentia, nec non intra suarum circumstantiarum limites intellecta, seu prout respiciunt [illegible] naturæ, non subit mutationem proprie dictam. [illegible] est omnino immutabilis. Ita cum S. Thoma 1. 2. q. 94. A. 5. in [illegible], ac cum communi Scholand.

Prob. Ea lex proprie mutari dicitur, quæ vel quoad omnes, vel solum quoad aliquam sui partem desinit, aut desinere se obligare, vel nunquam [illegible] non [illegible] habuit; sed lex naturalis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] semel [illegible] [illegible] [illegible] est, ac neque quoad omnes, neque quoad aliquam sui partem [illegible] obligare [illegible] ex naturalis prout amplectitur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quoad omnes [illegible] [illegible] æterna, Dei incommutabilis participatio, [illegible] [illegible] quæ non [illegible] nisi [illegible] [illegible] est [illegible] quod [illegible] malum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] inhonesta [illegible] ac noxia, [illegible] [illegible] partem [illegible], aut [illegible] [illegible] prout amplectitur [illegible] [illegible] legis æternæ Dei incommutabilis participatio, ac [illegible] [illegible] non [illegible] nisi [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] justa [illegible] et utilia, sed et [illegible] [illegible] necessaria ac honesta [illegible] [illegible] constat ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] necessarium ac [illegible] honesti [illegible] [illegible] [illegible] est, [illegible] [illegible] [illegible] malum [illegible] Minor [illegible] [illegible] superiorem talem legem [illegible] [illegible] Non [illegible], quia lex illa Dei est [illegible] non [illegible]: Non item [illegible] Deus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible]

est necessarium ac [illegible], et consequenter [illegible] non [illegible] quod ex naturae [illegible] non [illegible] non [illegible], et ornata et modo sui sanctitate [illegible] uniformitas [illegible] [illegible] legem contraria consuetudine [illegible] non [illegible] [illegible] minus consuetudine ab hominibus [illegible]
[illegible] quod Gratianus [illegible]
[illegible] Naturae ergo jus est creaturae rationalis [illegible] [illegible] est manet immobile et Gregorius IX [illegible] [illegible] Nemo sane [illegible] intelligit naturali juri [illegible] periculum salutis inducit quaecumque consuetudine [illegible] variis in hac parte corruptela [illegible] nostra alligatur [illegible] [illegible] legem naturae mutationi [illegible] [illegible] [illegible] Quod corrigi, et emendari [illegible] mutari

112 [illegible] lex naturalis corrigi, et emendari [illegible] [illegible] [illegible] legem [illegible] [illegible] [illegible] naturalis, [illegible] statuta sunt, quibus [illegible], [illegible] contra jus [illegible] statuta sunt [illegible] ergo jus naturae mutationi obnoxium est [illegible] nunc [illegible], ergo jus [illegible] olim fuit bonorum omnium communio, [illegible] [illegible] jure naturae olim [illegible] [illegible] divisio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in sanitate [illegible]; et [illegible] [illegible] [illegible], qui [illegible] [illegible] introducta est [illegible] jure naturae olim valebant matrimonia [illegible] viri et mulieris consensu inita; et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] praesentia Parochi, et testium nullae, et [illegible] [illegible] sunt. Tandem, ut alia omittam, [illegible] [illegible] testamenti [illegible] absque certis solemnitatibus, et requisitis [illegible] nunc [illegible] et absque illis nunc non valent testamenta [illegible] nationes [illegible]; ergo [illegible] Confirmatur 2do. si lex naturalis immutabilis [illegible] [illegible] omnibus [illegible], [illegible] innata, una, eademque [illegible] [illegible] [illegible] omnes [illegible], sed et [illegible] omnes, et singulos homines [illegible] [illegible] [illegible] Doctos, et sapientes viros; [illegible] [illegible] dissidiis [illegible] jus ipsum naturale [illegible] [illegible]

108. Respondeo ad primum omissa majori nego [illegible] [illegible] correctione, vel emendatione proprie tali, [illegible] [illegible] [illegible] q. 94 A. 6 [illegible] [illegible] legis naturalis; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] corrupta erat, in tantum [illegible] [illegible] [illegible] corruptio [illegible]
Ad aliud confirmationem quod [illegible]
[illegible]

Ad secundum exemplum de libertate naturali, respondeo, et hoc mutandum in jure naturae permissivo: quatenus enim jus naturae praeceptivum est, homines esse liberos, nullo in eos supposita culpa, injuria, aut pacto, sicuti jus naturae praeceptivum est, innocentem non puniri; attamen sicuti supposito in homine crimine poena digno, de jure naturae permissivo est, eum poenam condemnare, ita in homine supposita culpa, injuria, aut pacto servitus induci potuit, et inducta est; et hoc nullo modo est contra naturae jus, [illegible] [illegible] ergo ei sit veluti in poenam debitum. Hinc sicuti propter illatas injurias, et post exorta bella justa auctoritate, naturae lege non contradicente, licuit se defendere, et hostem interficere, licuit etiam illum in servitutem redigere ex jure potestate [illegible] ac illum juristarum In [illegible] de jure naturali, dicentium, et [illegible] servitutem contra naturae jura fuisse introductam. Loquuntur enim de servitute absque ulla causa, et antiquitus ortam, introductam: quae sane servitus fuit contra naturae jus. Non loquuntur autem de servitute legitima introducta, quae et introduci potuit etiam ex libero hominis se vendentis consensu.

Ad tertium de matrimonio exemplum, respondeo matrimonium ex solo consensu contractum de jure non [illegible] [illegible] jure naturali fuisse quidem validum, quatenus jus naturale ipsi non contradicebat, sed neque approbabat; non autem jure naturae praeceptivo validum. Dei enim naturae [illegible] universalis hominis legislatoris [illegible] circa causam matrimonialem [illegible] leges condere, quae [illegible] secundum circumstantias. Porro Concilium Tridentinum [illegible] plures, ea pro [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible], statuit in quadam matrimonia [illegible], nec amplius matrimonia contrahantur absque praesentia Parochi, ac testium, adeo ut aliter inita ex facto nulla essent. Quod et ipsum jus naturale exigere videtur, ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ordinem in rebus ordinandis. Et ex hoc patet [illegible] ad quartum exemplum de testamentis, donationibus, et

[illegible], et [illegible] [illegible] lex [illegible] jus naturae [illegible] [illegible] est, seu indifferenter respicit bonorum communionem, hominis libertatem, seu hoc ipso facta bonorum divisione, introducta servitute, lex naturae nequaquam mutata est; ergo [illegible] [illegible] jure proprie lex mutatur, [illegible] legis mutatur objectum, sed in casu nostro objectum legis mutatur; nam quod est indifferens, seu indifferenter respicitur a lege, evadit bonum, et necessarium. Sicuti ergo in hypothesi, quo objectum legis [illegible] bonum est [illegible] malum, lex [illegible] mutatur, ita in casu nostro [illegible] [illegible] bonum et necessarium.

[illegible] jus naturae [illegible] [illegible] aliorum invito domino [illegible], [illegible] lex [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] mutatur [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] lex mutatur, [illegible] legis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] mutatur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legis mutatur [illegible] [illegible] [illegible] mutatur per subtractionem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] attenta lege naturali indifferens de bonitatem aut malitiam, ex aliqua legitima causa ab homine legislatore [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legem novam addere legi naturali, seram [illegible] [illegible], atque [illegible] [illegible] naturae [illegible] [illegible] lex naturalis [illegible] [illegible], et hinc lex [illegible] in casu legis naturae, seu quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aliquid [illegible] [illegible] [illegible] bonitatis aut malitiae, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] mutatur. Quod necessarium est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in conclusione [illegible]: quia [illegible] [illegible] [illegible] bonum malum [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] mutato, [illegible] [illegible] aliquid [illegible] [illegible] rem alienam,

Ad [illegible] [illegible] [illegible] jus naturae [illegible] [illegible] alienam [illegible] invito [illegible] [illegible]

retinere condo. jus nãe positivũ prohibet rem alienam, non [illegible]
nente alienam, seu [illegible] non[illegible], et domino irrationabiliter in-
vito, retinere nego nũ. et [illegible] [illegible] lex præscriptionis [illegible]
[illegible] [illegible] retineri rem, quæ aliena erat, sed nunc jure factam [illegible]
[illegible] retinere condo nũ, aliter nego nũ, et consq. Lex quidem [illegible]
prohibet [illegible] rei alienæ [illegible], non autem ut quis [illegible]
titulo possit rem dominus [illegible] ab alio [illegible], quia [illegible]
[illegible] nãe [illegible] [illegible]: jam vero quis per præscriptionem legitimã
fit dominus, et quidem justo titulo rei, quæ aliena erat, esse [illegible]

107 Ad 2dũ confirõ d. nũ: si lex nãlis tũ quoad
se, tũ quoad nos immutabilis est, ipsa lex õib cõmunis [illegible], una, et eadem
[illegible] [illegible] apud õẽs [illegible] condo: si lex nãlis tantũ quoad
se imutabilis est, non autem quoad nos, una, et eadem est [illegible]
[illegible] nego nũ: et d. nũ: sed hoc non evenit, idest ut lex nãlis una,
eadem tũ quoad se, tũ quoad nos, sit apud õẽs [illegible] condo ut una, [illegible]
[illegible] quoad se non sit apud õẽs [illegible] nego nũ, et consq. Legem nãlem
quoad se ẽẽ imutabilem unam, et eamdem apud õẽs stat in hoc,
[illegible] lex, quantũ est de se õib, et singulis hõib eadem [illegible]
præcepta, eadem [illegible] [illegible], aut prohibeat: ẽẽ autem im-
[illegible], et unã, et eamdem apud õẽs et quoad se, et quoad nos [illegible]
ter dicto importat etiã, ut apud õẽs, et singulis hõib [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] vero licet aliud [illegible] accidat; alterum [illegible]
evenit. Et hoc, ut docet d. Thõas 1. 2. q. 94. a. 4, vel propter hoc, quod
aliqui habent depravatam rationem ex passione, seu ex mala con-
suetudine, seu ex mala habitudine nãe: vel etiam propter ignoran-
tiam [illegible] circumstantiæ, vel propter [illegible] imbecillitatem, aut prop-
ter [illegible] aliud impedimentũ. Nobis autem sufficit legem na-
turalem ẽẽ [illegible] [illegible] imutabilem, unã, et eamdem apud õẽs
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] propositæ difficultatis solutio.

108 Propositio. In aliis [illegible] juris nãlis præceptis [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], ac intra quanam circumstantiarum
mutatione [illegible], neque ipse Deus propriè dispensare potest [illegible]
[illegible] [illegible] cũ S. Thõa 1. 2. q. 100. a. 8 in c. contra Ockamũ, [illegible]
de Alliaco, Gersonem [illegible] [illegible] [illegible] Deũ in õib [illegible]
legis nãe [illegible] dispensare posse; nec non contra Scotum, [illegible]
[illegible] [illegible], Deum dispensare posse in [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] non vero in tribus primis, [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] circumstantiam [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible], nemo [illegible] negat: Tandem est contra [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] præcepta [illegible], [illegible]
a Deo [illegible] [illegible] [illegible] Non mechaberis, Non [illegible]
testimonium Dicas: quædam vero ab ipso Deo dispensari [illegible]
[illegible] non [illegible]. Non [illegible]

[illegible] nostra propositio. Propriè dispensare [illegible]
est aliquem eximere et eadem in toto suo robore [illegible]
manentib [illegible] circumstantiis, [illegible] [illegible] lex [illegible]
[illegible], ac [illegible] consequenter [illegible] [illegible], ut teneat [illegible]
[illegible] [illegible] facere vetitũ est, [illegible] [illegible] manentib [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in toto suo [illegible]
[illegible] manentib [illegible] õib circumstantiis [illegible]
[illegible], et obliget [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible]
ut faciat, quod [illegible] [illegible] vetitũ est facere, [illegible] [illegible]
manentib, [illegible] [illegible] continet [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nãlis [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible], [illegible] et [illegible]

bonum, et necessarium creaturae rationali ac convenientem, et decentem sibi
ipsi vivendo. Quod vero prohibetur ipsa lege naturali per se est disfor-
me rectae rationi, et ex intrinseca sua natura malum, et necessario vi-
tandum ad honestum, et ad virtutem vivendum, ~~[illegible]~~ ut supra ostensum ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ adeo ut id, quod
est prohibitum, in nulla circumstantia possit evadere bonum; et id, quod
est praeceptum in nulla circumstantia, si omittatur, non possit ~~esse~~, per se ma-
lum: excurrit enim notio mali omnes casus, [illegible] ipsum naturale praeceptum se
non extendit, sed Deus [illegible] [illegible] [illegible] eximere, seu solvere
et liberare, ne faciat id, quod per se est ita conforme rectae rationi, et ex in-
trinseca sua natura est bonum, et necessarium creaturae rationali ad sibi
ipsi conveniendum, et decenter vivendum: item neque [illegible], aliquem
eximere, seu solvere, et liberare, ut faciat id, quod est ita per se dis-
forme rectae rationi, et ex intrinseca sua natura malum, et necessario
vitandum ad honestum, et ad virtute vivendum, et per consequens
neque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: talis enim concessio, et [illegible]
[illegible] sanctitati repugnat, et sapientiae, nec non decentiae ordinatae
gubernationi creaturae rationalis; ergo etc.

Confirmatur. Deus, ut inquit S. Thomas 1. 2. Q. 100
A. 8. ad 2um, dispensare non potest ut homo liceat, non ordinate se habere
ad Deum, vel non subdi ordini justitiae ejus, etiam in his, quae secundum ho-
mines ad invicem ordinantur, ex quibus sic subsumo: Sed omnia praecepta
naturalia ad tendunt, et collimant, ut homines vel ordinate se ha-
beant ad Deum, vel ut servent ordinem justitiae ad invicem. Nam
ut ait Xtus Matthaei 22. in duobus dilectionis Dei et proximi praeceptis
cetera praecepta legis naturalis comprehenduntur. Ac ut ait Apostolus Rom. 13.
omnia praecepta naturalia ad proximi amorem spectantia instaurantur
seu continentur in hoc: Diliges proximum tuum sicut teipsum.
Porro duo praecepta dilectionis Dei, et proximi ad tendunt et collimant
uno eodem observantia ita necessaria est, ut homo ordinate se habeat
ad Deum, et ad homines; ergo etc. Hinc concludendum est cum praecitato
S. Doctore loco citato in C. ubi ita concludit: Praecepta Decalogi sunt
omnino indispensabilia.

Atque ex his sequitur a fortiori, nullam esse
potestatem humanam sive ecclesiasticam, sive civilem, quae in lege
naturali proprie tali, ac in sensu nostro, omnis intrinseca [illegible]
dispensare. Nam id vel ipsa [illegible] ratio ostendit. Nullus siquidem
inferior in lege superioris valet dispensare, nisi ei constet a su-
periore facultatem [illegible] [illegible] [illegible] commissam: porro [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] superiores, et nulli constat, a Deo ejus legis auctore ho-
minibus fuisse commissam facultatem in ea dispensandi;
ergo etc. Et vero quis dicat homines, seu superiores sive ecclesia-
sticos, sive saeculares habere potestatem dispensandi in lege
[illegible] homicidio, adulterio etc.? Ergo etc.

[illegible] Objiciones. Humanus legislator in suis legibus dis-
pensare potest: ergo et ipse Deus, utpote naturalis legis auctor in eadem dis-
pensare potest. Quia sicut Deo minor potestas in suas leges, quam
homini, [illegible] praemias concedendas forent; quod alto Dei dominio re-
pugnare [illegible].... Confirmatur. Non alia ratione praecepta natura-
lia Deo etiam dicunt [illegible] [illegible] nisi quatenus [illegible] continue
ac servent [illegible] in [illegible] dispensare: [illegible] [illegible] non a com-
[illegible] [illegible] S. Thomas Quaest. et Articulo citatis ad 2um docens, Deum
non posse in lege naturali dispensare quia fidelis permanet,
et [illegible] negare non potest atque adeo quia promisit, ac statuit
nolle dispensare. Sed hoc ipso non absolute, sed tantum con-
ditionate praecepta legis naturalis sunt indispensabilia; ergo etc.
Confirmatur [illegible] Deus non potest dispensare in praeceptis le-
gis naturalis [illegible] [illegible] [illegible], homicidium non colere idola, non
[illegible] ac [illegible]; ergo etc. Sed haec dici nequeunt, utpote cum Deus sit

*ut in nulla circumstantia non possit non esse [illegible]

*ut in nulla circumstantia non possit non esse [illegible]

[illegible] Dispensare [illegible]

que non [illegible] per se bona aut mala, [illegible] bona aut malas, et [illegible] [illegible] in aliqua [illegible] nullus [illegible] aliquid [illegible] [illegible] esse indispensabilia [illegible] [illegible] legislator [illegible] [illegible] non potest in lege naturali [illegible] [illegible] non [illegible], quae [illegible] bona [illegible] [illegible] plurimum [illegible] contra [illegible] [illegible] bona aut mala.

[illegible] contineri nego [illegible]

[illegible] non [illegible] libere [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] non valere [illegible]

[illegible] non [illegible] legis naturalis necessario [illegible] [illegible] non [illegible] necessario [illegible] non [illegible] [illegible] minori nego [illegible] [illegible] non possit [illegible] [illegible] necessario [illegible] non necessitatur ad hoc, [illegible]

112 [illegible] nonnulla contra nostram [illegible] [illegible] homicidium [illegible] auctoritate [illegible] [illegible] sub hoc [illegible] non [illegible] auctoritate [illegible] Deus in lege [illegible] Theologi non [illegible] ut supremus vitae ac necis [illegible] filium suum unigenitum Isaac [illegible] ut quis [illegible] [illegible]

113 [illegible] non [illegible] et injustum, Domino [illegible] sub hoc [illegible] non [illegible] [illegible] natura [illegible] non dispensatio [illegible] ac alia [illegible] actio siquidem [illegible] quia Deus supremus bonorum [illegible] Hebraeis [illegible]

erant, et quæ manes adhuc ipsis vindicta non fuerat; cum denique vetite [illegible] bellum, quod Hebræi contra Ægyptios justè gerebant; item ex [illegible] [illegible] dabat. Deus in hoc eodem mandato [illegible] non dispensavit cum Judæis, cum Deuter. 23 eis permisit, ut alienigenis pecuniam darent ad usuram. Nam in primis cum nonnullis dici potest, illud duntaxat [illegible] supra sortem ab alienigenis accipiebant Judæi occasione mutui ipsis dati, non tanquam lucrum ex mutuo proveniens, [illegible] [illegible] donationis [illegible], eo quod Deus ipsis donabat [illegible] [illegible] erat eorum, in quo locum habebat [illegible] non [illegible], et eo magis, quod facultas à Deo tunc Judæis data erat contra alienigenas, contra quos bellum [illegible] gerebant, [illegible] [illegible] et eos suis bonis [illegible] [illegible], sicuti [illegible] vita privare concedebatur.

Quod si hæc non arrident [illegible], dicendum [illegible] 2. 2. q. 78. a. 1. ad 2um, judæis non fuisse concessum tanquam licitum dare ad usuram, sed duntaxat toleratum ad [illegible] [illegible] [illegible], ne scilicet à judæis, [illegible] Deum colentibus usuras acciperent propter avaritiam cui dediti erant. Cui responsioni non obstat illud pariter [illegible]: Fœnerabaris gentibus multis, ipse à nullo fœnus accipies. Nam ibidem sanctus Doctor ita illud exponit ut fœnerari idem significat ac mutuum dare, et fœnus idem sibi velit ac mutuum. Atque ideo per [illegible] promittitur abundantia [illegible] quam habituri [illegible] forent [illegible] mutuum præstaret multis gentibus, quin indigerent mutuum ab aliis accipere. [illegible] evidens est [illegible] absolutè, etsi [illegible] [illegible] jure naturæ non prohiberi conjugium fratris cum sorore [illegible] seu [illegible] [illegible] [illegible] et matrimonii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 35 [illegible] [illegible] attinet, [illegible] videtur [illegible] [illegible] jure naturæ fratrem [illegible] non posse sororem, ubi aliter propagationi humani generis, quæ de lege naturæ est, [illegible] [illegible]. [illegible] certè jus naturæ non vetat tale conjugium, ubi est absolutè necessarium ad humani generis propagationem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] temporis, quando jam [illegible] naturæ legem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et humani generis non [illegible] [illegible] [illegible] matrimonio fratrum cum sororibus multiplicari [illegible], nullo modo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] contra jus naturæ. Et [illegible] Deus non dispensavit in lege naturæ cum filiis [illegible] in uxores sorores suas acceperunt.

Ad verò spectat ad secundum, nempe ad Polygamiam dico, neque hanc fuisse contra jus naturæ in ijs circumstantijs, in quibus veteribus Patriarchis permittebatur. Non enim jure naturæ, [illegible] alio modo Polygamia vetita est, [illegible], nisi quatenus repugnaret [illegible] [illegible] [illegible] matrimonii, [illegible] [illegible] [illegible] et educatio vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] secundario conjugis [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible] quod conjux [illegible] in corpus [illegible] [illegible] autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 35 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] neque totaliter tollit, neque aliqualiter [illegible], [illegible] [illegible] matrimonii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naturæ. Non item secundum in illis circumstantijs, in quibus [illegible]; Nam Deus tunc ex sua [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nam cum Deus [illegible] [illegible] [illegible] homini [illegible] dominium in corpus mariti [illegible] [illegible] plures uxores [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] homines [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a Deo [illegible] [illegible] Polygamia non [illegible] [illegible] naq. [illegible] naturalis matrimonii, quando Deus supplet incommoda quæ [illegible] [illegible] secundario matrimonii, [illegible] non dividit dominium in corpus [illegible] [illegible] plures uxores: Quod tunc est [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] multiplicationem, ex quo [illegible] [illegible], et Dei cultus [illegible] [illegible] [illegible].

Et ex his etiam ad tertium nempe ad matrimonii [illegible] dico, jus [illegible] [illegible] mobilitatis et obstaculum [illegible] [illegible] [illegible] casibus, in quibus non intervenit auctoritas Dei, qui jam ut naturæ auctor, et omnium creaturarum jurium Dominus [illegible] matrimonij vinculum, [illegible] [illegible] vir, et prior [illegible] aliud contrahere matrimonium. Quod jam [illegible]

fuisse satis mirabitur nonnulli doctores docent, cum Tertull. 24 [illegible] et facultatem proprias uxores dimittendi per libellum repudii [illegible] Quod [illegible] negant, nempe hinc tantum solutio matrimonio quoad vinculum [illegible] licitum permissum Judaeis dimittere proprias uxores ad [illegible] vitandum, ne videlicet occiderent uxores suas [illegible] [illegible] [illegible] ratione libelli repudii poterant dimittere proprias uxores [illegible] [illegible] a proprijs aliis [illegible] indulgentiis, non vero ultra [illegible] [illegible] cum aliis tanquam uxores ducerent. Quidquid vero sit de [illegible] sententijs, jam patet, quod sive una, sive altera eligatur, non fuerit [illegible] [illegible] [illegible] dispensatum, cum per Mojsem libellus repudii [illegible] [illegible] [illegible]

115 [illegible] Ostendum est ergo, tamen neque dispensatum [illegible] [illegible] cum Naaman [illegible], ut adoraret idolum, neque Osee [illegible] ipsi jussisse [illegible] mulierem fornicariam, fornicariam commissurum, neque exodi [illegible] 21. [illegible] mulieres fornicaria [illegible] [illegible] mendacium [illegible] aegyptiorum [illegible] [illegible] et remuneratum [illegible] [illegible] Prophetam solum declaratum fuit, quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut Regem [illegible] [illegible] [illegible] idolum sustentant, non est idolum adorare, ac proinde [illegible] licitum est.

Item cum Osea dispensatum non fuit, ne [illegible] [illegible], cum ad mulierem fornicariam accedere jussus est. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 2. 2. [illegible] 5. ad [illegible], quod accedere ad mulierem [illegible] quamcunque ex marito [illegible] non est adulterium, nec fornicatio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 100 [illegible] 8. ad [illegible] inquiens: Osea accedens [illegible] [illegible] fornicariam, vel mulierem adulteram non est [illegible] [illegible] fornicatus, quia accessit ad eam, quae jam erat secundum maritum [illegible] qui est auctor institutionis matrimonij.

[illegible] [illegible] etiam [illegible] cum [illegible] Hieronijmo [illegible] [illegible] [illegible] Aug. lib. 22. contra Faustum cap. 80., quod [illegible] [illegible] Osee [illegible] [illegible], quod quod in uxorem sibi acceperat [illegible] [illegible] fornicata erat, quod satis indicant verba quae [illegible] [illegible] [illegible], nempe haec: sume tibi uxorem fornicationum [illegible] [illegible] Cui expositioni non obstant verba quae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tibi filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra [illegible] [illegible] [illegible] neque [illegible] [illegible] Osee [illegible] Filij isti filij [illegible] [illegible] [illegible] quia fornicata est mater eorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] neque obstat quod nonnulli [illegible], nempe quod [illegible] [illegible] hac figura erat mijsterium, unionis nempe [illegible] cum [illegible] [illegible] omnium criminum genere inquinatae.

Nam quod attinet ad locum scripturae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] propagari Prophetae, ut [illegible] [illegible] [illegible] uxorem mulierem fornicariam, sed etiam sibi in filios [illegible] vel eos, quos praedicta mulier antea genuerat ex fornicatione [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Graeci, Hebraei, et plures latini, qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] filios, sed [illegible]: sume tibi uxorem et filios fornicationum. Vel vero filij illi dicti, qui ab Osea provenerunt [illegible] fornicationum impropriae, nempe [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ex muliere, quae fuerat fornicaria: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] conversatione dicitur [illegible] [illegible] [illegible] Osee [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fornicationis nomina [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] apud Osseam, et Ezech. 22. ubi legitur: [illegible] [illegible] [illegible] fornicatur [illegible].

Quod autem attinet ad [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nonnulli [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] potius notare mulierem illam [illegible] [illegible] Osee uxorem. Nam quemadmodum cum [illegible] [illegible] [illegible] fuit [illegible] Ecclesia [illegible] conjuncta [illegible] [illegible] omni [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Osea viro [illegible] [illegible] copulata fornicaria [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible] [illegible] remuneratum non fuisse mendacium tempore [illegible] [illegible]

[illegible] ideo quod usus fuerint mendacio ad salvandam vitam mas-culis Hebraeorum quos praeceperat Pharao jusserat. sed propter bonam intentionem, ac rectum cordis affectum in gratiam Hebraeorum et hinc [illegible] in mendacio non dispensavit.

Neque hactenus dictis opponitur S. Bernardus in Breviario, ut dispensat Lex praeceptis necessarium [illegible] scilicet stabile, incommutabile, et ipsos alia; ait enim stabile necessarium locum habere in his constitutionibus, quae [illegible] Bi-lata, ubi charitas postulat, dispensare possunt, incommutabile [illegible] tam illud est, quod divina ita constat, et aeterna ratio ita formatum est, ut nulla ratione etiam vel ab ipso Deo immutari possit, sub quo compre-henditur spiritualis omnis traditio habita in Sermone Domini in monte. Immobile vero illud est, quod ab ipso Deo solvi sit, seu dispensa-ri, quando velit: in quo genere comprehendit praecepta secundae tabu-lae: Non occides, non moechaberis &c. Non opponitur, inquam, S. Bernardus loco citato.

Nam in primis si argumentum quid probat nimis probat; probat namque Deum dispensare posse in omnibus secundae tabu-lae praeceptis, ac per consequens etiam in prava mulieris concupiscentia, in falso testimonio; quod et nec ipse S. Bernardus, talia est debet [illegible] dictus et mentio fiat in sermone Domini in monte. Praeterea in dicto testimonio S. Bernardus non utitur verbo dispensare, sed verbo solve-re; quod et verificatur, cum Deus sua auctoritate mutat praecepti ma-teriam et facit casus in quibus permittit, aut praecipit aliquid facere, aut omit-tere, quod alias vetitum esset, non comprehendi sub lege. Quod et ex-dicto praxibus in casibus supra examinatis. Qua solutione in omnibus for-ma casibus solus Deus praestare sit in iis praeceptis, quae exceptione [illegible] admittunt.

Notandum est ultimo, Summum Pontificem proprie non dispensare in residentia Pastorum etiam ex suppositione quod haec sit de jure naturae, sicuti neque in votis, in juramentis, in ma-trimonio rato sed non consummato, aut in sanctificatione festorum. In his omnibus enim ut docet [illegible] Tractatu de Legibus Quaest. 5 de lege naturali § 2 nihil aliud facit Summus Pontifex, quam declarare ca-sus illos, de quibus loquitur quasi dispensando, sub lege [illegible] non comprehendi, [illegible] voti redditione [illegible] sub lege non comprehendi. [illegible] responsioni non obstat, quod tunc Summus Pontifex utatur ver-bo dispensandi sicuti utitur cum in suis legibus dispensat. ~~[illegible]~~ Nam ut ajt [illegible] [illegible] dispensatio est aequivocum, aliquando significat si-gnificans actu dispensandi proprie talem, aliquando [illegible] [illegible] declarationis [illegible]. Neque porro hinc sequitur [illegible] recurrere ad Summum Pontificem. Nam quemadmodum etiam in casu, quo quis certus esset, rem suam ab alio injuste possideri [illegible] non est, sed quidquid fieri debet recurrens ad [illegible] jurisdictionem habentem; ita et in casibus supra relatis [illegible] dicendus non [illegible] recurrens ad Summum Pontificem [illegible] declaratione.

Imo si haec responsio non arridet [illegible] quod votum, juramentum, et matrimonium ratum non consu-matum, dicere notavit cum P. Paulo Gabriele Antoine, Summum Pon-tificem ex sua potestatis plenitudine, tanquam Dei Vicarium in terris [illegible] remissionem Deo factam, et juramentum, et tollere vin-culum [illegible] matrimonii contractum: quo facto cessant [illegible] legis naturalis, sicuti cessant cum contrahentes [illegible] [illegible] ex mutuo consensu [illegible], atque adeo in dictis casibus non intervenit proprie dispensatio ut [illegible] solvuntur [illegible] difficultates, pro cujus complemento

Quaeres utrum interpretatio et epikeia [illegible] habeant in lege naturali?

Respondeo quod interpretatio simplex, seu quae sit [illegible] explicatio, et expositio locum habeat in lege naturali.

non autem Epiycheja. Prob. prima pars, que ab omnibus admittitur, et quidem ex dictis simplex interpretatio nihil aliud est, quam mera [illegible] sitio, et explanatio sensus legis, facta ad [illegible] ignorantiam [illegible] tandem, [illegible] ut [illegible] verba legis etiam naturalis [illegible] tantum saltem per se non notis [illegible] explanari, et [illegible] debeat. Ac lex vetans homicidium exponitur non [illegible] homicidium in defensione propria vitae cum moderamine [illegible] tutelae, [illegible] publica auctoritate fit. Item lex Reddes unicuique quod suum est explicatur non comprehendere casum, in quo quis depositum [illegible] est contra [illegible], [illegible]; ergo &c.

Altera deinde pars, quae ut refert [illegible] [illegible] lege naturali [illegible] num. 69, est contra Cajetanum, [illegible] Navarrum, [illegible] aliosque existimantes Epiychejam locum habere in lege naturali, [illegible] probatur Epiycheja proprie dicta, et [illegible] [illegible] legis contradistincta, est emendatio, et correctio legis ex [illegible] quo deficit propter universale, seu est [illegible] emendatio legis [illegible] in aliquibus casibus, quos legislator non praevidit, sine malo [illegible] non fit, atqui nullus est casus, in quo lex naturalis non [illegible] debeat observari, [illegible] a [illegible] legislatore [illegible] non fit [illegible] patet, ergo &c. Et ex his, [illegible] solutio manet [illegible] ficultas, &c.

§. 4. De legis naturalis ignorantia.

Pro [illegible] difficultatis solutione, hic ante omnia [illegible]
120 monam [illegible], quae in Tractatu de conscientia num. 50 [illegible] 51 [illegible] [illegible] conscientia errante, et [illegible] perspicuae, et quid sit, et quotuplex ignorantia, et quandonam ea [illegible] sit vincibilis, aut invincibilis [illegible] [illegible] in tres classes [illegible] praecepta juris naturalis [illegible] [illegible] prima classe [illegible] [illegible] universalissima, [illegible] Bonum est amplectendum. Malum est fugiendum: Quod tibi vis fieri alteri feceris. [illegible] non vis [illegible] [illegible] secaris: Sicuti et quaedam Decalogi praecepta [illegible] [illegible] Parentes sunt honorandi. In secunda classe [illegible] [illegible] quae facillimo discursu, vel saltem valde [illegible] [illegible] [illegible] illis principiis per se notis, [illegible] [illegible] Non est [illegible]. Non est [illegible] Non est mentiendum. Non est [illegible]
Tandem in 3tia classe collocantur eae leges ac illa praecepta, [illegible] quae non nisi longo, ac difficili discursu [illegible] ex [illegible] [illegible] principiis per se notis, aut ex mediato [illegible] ex illis [illegible] [illegible] juris naturalis, et praecepta, quae [illegible] [illegible] contractus, qui vetare sunt usurarii, simoniaci, [illegible] [illegible] [illegible] tales non apparent, sed videntur potius [illegible] [illegible]

[illegible] pro intelligentia status Quaestionis [illegible]
121 [illegible] Doctores inter se conveniunt nec de facto dari, nec dari [illegible] homine rationis compote ignorantiam invincibilem, saltem [illegible] [illegible], [illegible] prima principia moralia practica juris naturalis [illegible] [illegible] conclusiones ex illis facili discursu immediate, et clare [illegible] Nam in his quisque [illegible] statim videt esse conformes [illegible] [illegible] [illegible] sicut in primis [illegible] [illegible] [illegible] ex illis clare deductis, ac facillimo discursu [illegible] statim ac menti [illegible], [illegible], ita cum ipsa [illegible] [illegible] menti objiciat tamquam certa, et evidentia [illegible] prima [illegible] cipia practica, sed et conclusiones ex illis immediate, et clare [illegible] [illegible], [illegible] illos dari non posse ignorantiam invincibilem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] praecepta legis naturalis [illegible] [illegible] ad ipsas conclusiones mediate [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] affirmantes, et alij negantes. [illegible] de illis dari posse ignorantiam invincibilem. Et ex his sit

Propositio. Dari potest, et de facto datur in aliquibus [illegible] ignorantia invincibilis circa particulares quasdam, et perdifficiles conclusiones, quae non facile deducuntur ex primis principiis praeceptis, sunt quae [illegible] moralia conclusiones non facile deducibiles ex primariis juris [illegible], ac probabile [illegible] Arcoira, atque Corduba, et [illegible] de Aguirre [illegible] lib. i. de legibus num. 720, qui pro hac sententia citat s. Thomam, s. Bonaventuram, s. Albertum Magnum, atque [illegible] communem sententia.

Probatur. Inter leges naturae praecepta seu conclusiones quaedam sunt ita remota, et difficiles, ut ad eorum judicium, ut ait S. Thomas 1. 2. q. 100. a. 1. in c., requiratur multa consideratio diversarum circumstantiarum, quas considerare diligenter non est cujuslibet, sed sapientum tantum: atque a subtiliori consideratione rationis a sapientibus inveniuntur esse observanda, ut jam indigeant disciplina, qua minores a sapientioribus instruantur; quod et docent Albertus Magnus in 2 dist. 22. a. 10, et S. Bonaventura in 2 dist. 39. a. 1. q. 2, et experientia confirmat: quinimo quaedam sunt ita obscura, et abstrusa, ut etiam post longum studium, et diligens examen ipsi viri sapientiores et prudentiores dubitent, [illegible] deducantur ex primis principiis; quod vel ostendunt tot certamina, et contradictoriae sententiae circa majores conclusiones totis viribus omni tempore, et etiam nunc a gravissimis viris et pietate, et doctrina illustribus in utramque partem defensae: quod non solum in rudibus, sed et doctis ignorantiam invincibilem juris naturae in sensu nostrae conclusionis aperte ostendit. Et primo majorem quidem in rudibus, quia plurimi ita carent discursu, ut vix sint capaces ad perspiciendas vel immediatas conclusiones, et praeterea [illegible] vel de remotis [illegible] ipsis accidit dubitare, ac quidquid a doctis audire: Praeterea et in viris doctis, quia et ipsi ex dictis nonnullas ex praedictis conclusionibus toto suo studio, ac [illegible] non [illegible] intelligere: ergo etc.

Confirmatur. Si nulla daretur juris naturae invincibilis ignorantia, necessario sequeretur, quod quaelibet ignorantia juris naturae culpabilis esset, utpote vincibilis. hoc dici non potest. Quia secus ab iis tribuenda esset vel ipsis SS. Patribus, ut Hieronymo, et Aug., Thom. et Bonaventurae, ac tot sanctissimis, doctissimis, gravissimisque viris Theologis, ac etiam tot celeberrimis scholis ut Thomisticae, Scotisticae, Jesuiticae etc. contradictoria etiam circa quaedam de jure naturae pertinentia sustinentibus ac movendi [illegible], quod est sanctissimi viri jam vita [illegible], quin suas retractarint sententias nunc ardeant igne sempiterno: quod vel somniare sanit impietatem* expertus istis accidit, quod etiam si quisque sibi [illegible].

Mendacium, et Homicidium generatim [illegible] a lege naturae prohiberi possunt, si tales interveniant circumstantiae, in quibus quis [illegible] mentiri, et occidere: sic Cassianus vir sanctus, et doctus, [illegible] et alii putarunt mendacium officiosum aliquando esse licitum [illegible] si per illud possent patriam ab interitu liberare, [illegible] aut hominem ab [illegible] damnatione eripere: sic rusticus teste Vasquez i. 2. disput. 122 cap. 2. existimabat, se honestum, et pium facere occidendo aegrotum in alteram partem, ut tanto citius animam exhalaret a gravissimis doloribus liberaretur: sicque S. Hieronymus in cap. 7. [illegible] [illegible] Jephte occidentem propriam filiam. quam doctrinam nonnulli extendunt ad quaedam circa sextum praeceptum, docentes, nonnullos aliquando dari, qui aliquo saltem tempore nullam advertunt malitiam in simplici [illegible], aut [illegible] plurimos [illegible] quos ego ipse audivi quosdam doctos, [illegible], qui [illegible] extendunt ad simplicem pollutionem in quibusdam rudibus in locis, in quibus [illegible] non haberi, qui instruat: quod tamen communiter a doctoribus negatur; at Jerillus ipse unus ex antesignanis Probabilistarum in reg. q. 62. num. 17. [illegible] dari posse contendit, vel saltem [illegible] [illegible] ignorantia invincibilis circa pollutionem, quia nempe, ut [illegible], vix est, quam vehementer non [illegible] [illegible] quidquid [illegible] jam satis constat, tolerandam esse ignorantiam invincibilem circa remotas juris naturalis conclusiones [illegible] sententia opposita damnata est: [illegible] [illegible] et Romae anno 1685 [illegible] [illegible] ignorantiam invincibilem juris naturae in ullo homine [illegible] contra [illegible]

[illegible] * [illegible]

[illegible] 8 [illegible]

123 [illegible], doctis Patroni [illegible]

[illegible] nãe, saltem per viros graq̃ a nobis cognosci, et inveniri pt, a nobis invinc[ibiliter] [illegible] non ignorari. [illegible] juris nãe a nobis [illegible] [illegible] saltem, [illegible] cognosci, et inveniri pt; ergo [illegible] [illegible] minor [illegible] ut scripturae [illegible] [illegible] est, et ita quidem, ut sapientiae 6 v. 13 [illegible], clara [illegible], et quae [illegible] [illegible], sapientia, et [illegible] videtur ab his, qui diligunt eam, [illegible] ab his, qui quaerunt illam: [illegible], ut legitur Rom. 2 [illegible] [illegible] ipsis [illegible]; [illegible] nãe lumine [illegible] [illegible] illam; [illegible] saltem auxilio [illegible] [illegible] 32 [illegible]! Qui quaerit [illegible] replebitur ab ea: et Matth. 7 v. 7 [illegible] [illegible] et invenietis [illegible] et aperietur vobis: et denique [illegible] cap. 1 v. 5: Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo qui dat [illegible] affluenter, et non improperat: et dabitur ei. Et [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible], quod possis, et petere, quod non possis [illegible] [illegible] ergo [illegible] S. Thom. 1. 2. q. 94 [illegible] [illegible] [illegible] lex nãlis quoad principia communia [illegible] [illegible], quod lex nãlis [illegible], de praeceptis secundariis, seu de remotis [illegible] [illegible] Quorum [illegible] ab alia praecepta secundaria [illegible] [illegible] vel propter malas persuasiones [illegible] [illegible] ergo [illegible]

[illegible] ergo [illegible]

124 [illegible] nãlis [illegible] impossibile [illegible]; [illegible] observari [illegible] et [illegible], seu inutilia [illegible], [illegible] obser[vari] [illegible] inutilia, quia [illegible] [illegible] inutile et [illegible] est [illegible] impossibile, ergo [illegible]

2do. [illegible], Deum ab hõis aliquid [illegible] [illegible] sub ministrat media [illegible] [illegible] ignorantia invincibilis [illegible] si Dari posset, et de facto Daretur ignorantia [illegible], Deus [illegible] praeceptorum juris nãe [illegible] et hae sint praecepta [illegible], Deus [illegible] [illegible] ab hõis, quin ipsis subministraret media, [illegible] [illegible] Deesset media [illegible] praecepta [illegible] [illegible] ergo [illegible] [illegible] tanquam [illegible] [illegible] universalem juris nãe, quin [illegible] [illegible] particularia praecepta sub illa comprehensa. [illegible] violare praecepta [illegible] legis nãe, quin simul [illegible] legem universalem transgrediatur. Quemadmodum quis non [illegible] universalem [illegible], quin [illegible] [illegible] [illegible] contineatur [illegible] quod [illegible] universali [illegible] [illegible] universali [illegible] Sed jam Dari non pt ignorantia invincibilis legis [illegible] juris nãlis; ergo neque [illegible]

[illegible] actibus hõis expendemus, ubi probabimus ignorantiam [illegible] a peccato [illegible], quae [illegible] De iis, quae ipso [illegible] ignorantia invincibilis [illegible] non [illegible] [illegible] legi nãlis, ut [illegible] [illegible] 13 [illegible]: [illegible] quae legi est [illegible] [illegible]; ergo [illegible]. Hinc videmus nãe [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] aliis [illegible] [illegible]

125 [illegible]: Veritas praeceptorum [illegible] [illegible] nãe, saltem [illegible] graq̃ ordinarie, a nobis [illegible] [illegible], a nobis invincibiliter non ignorari [illegible]

quæ neque [illegible] viribus naturæ, neque per vires gratiæ ordinariæ, sed etiam extraordinariæ cognosci, et inveniri possit, nego majorem, et eâ proportione distincta minori, nego consequentiam. Gratia enim extraordinaria neque petentibus a Deo ex justis suis finibus semper donatur. Hinc ad scripturæ, et Patrum testimonia dico, legem naturæ omnibus insitam esse, omnibus claram, et manifestam quoad ipsa prima principia, et conclusiones ex illis claras, et maxima ex parte [illegible] quoad remotas, difficiles, et abstrusas vel ipsis sanctissimis, et perspicacissimis viris, ut in perfecto probavimus: Itemque fateor, Deum paratum esse, et de facto concedere petentibus omnia ea auxilia, quæ necessaria sunt, ut quisque cognoscat ea, quæ absolute, et simpliciter necessaria sunt scitu, et observatu ad æternam beatitudinem consequendam, saltem vero ea, sine quibus adhuc æternæ salutis [illegible] fit: quia certum est tamen ab ignorantibus invincibiliter quæpiam alia, quæ sunt juris naturæ: sicut de facto evenit, ut quis salvari possit, etsi ignoret nonnulla, quæ sunt juris positivi, licet eorum cognitio multum conduceret ad æternam salutem. [illegible] cognitio omnium omnino præceptorum juris naturæ esset omnino necessaria ad honeste vivendum, et ad consequendam æternam salutem, eam [illegible] non denegasset [illegible] Deus tot sanctissimis, doctissimisque viris, qui enixe eam petierunt, [illegible] [illegible] non præstitit [illegible] [illegible] est legem naturæ quoad aliqua esse obscuram, et invincibiliter ignorari ab hominibus.

Et ex his constare debet Concilij Tridentini doctrinam nobis non adversari. Quare Concilium in loco objecto nihil aliud docet, quam quod Deus sua lege nobis cognita, et manifesta ostendit, quæ facere debemus, et etiam quæ et ea [illegible] debemus auxilium, quibus adjuti fideliter [illegible] adimpleamus, quæ solis naturæ viribus [illegible] præstare non possumus: ac proinde quod et ipse [illegible] adjuvat nos, ut ea facere possimus. Non autem docet, quod præceptis incognitis parere debeamus, aut quod semper cognoscere possimus præcepta, quæ cognoscere [illegible].

S. Thomæ vero auctoritatem [illegible] [illegible] 2. de Actibus Humanis q. 2. de Voluntario libero ss. 7. num. 60 exponit de præceptis [illegible], seu de conclusionibus proximis, immediate, et clare deductis ex primis juris naturæ principijs. Caeterum etsi de conclusionibus remotis, ac difficilioribus exponendus esset S. Doctor, adhuc non sequitur non posse de ijs dari ignorantiam invincibilem [illegible] ut ait S. Doctor citato loco, præcepta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cordibus nostris propter pravas consuetudines, et habitus corruptos [illegible] etiam propter [illegible] [illegible] persuasiones, quæ certe [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adversariorum possunt. [illegible] jam satis constat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] nostro [illegible]

[illegible] argumentum a ratione [illegible], [illegible] aliqua potentem [illegible] in juris positivi [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ignorantia invincibili [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quam sicuti licet tot conclusiones juris positivi [illegible] ignorentur a quamplurimis; tamen frustraneæ leges positivæ non sunt, nec inutiles, quia nempe non sunt absolute, et simpliciter incognoscibiles, sed vel jam a nonnullis vel cognitæ fuerunt, vel etiam nunc cognoscuntur, vel saltem in posterum cognoscentur: ita frustraneæ non sunt et inutiles tot leges naturales, quia videlicet vel hæ cognitæ fuerunt a nonnullis, vel cognoscuntur, vel saltem cognoscentur: quinimo licet aliquæ juris naturæ conclusiones essent absolute, et simpliciter incognoscibiles, adhuc frustraneæ, et inutiles non essent, quia nempe sunt conclusiones juris naturæ clari, et necessarij. Quapropter sicuti licet aliquod particulare jus positivum necessario contentum in lege universali [illegible] [illegible] hujus suppositio certe illud frustraneum non facit, et [illegible] [illegible] in casu nostro argumentandum est.

Neque etiam sequitur, quod objiciebat adversarius, nempe dari talia praecepta Legis observatu impossibilia. Nam illud nisi casu in rigore, et in sensu damnato in Jansenio dicitur observatu impossibile, quod etiam illius supposita cognitione observari non potest neque per vires naturae, neque per vires gratiae, quod in casu nostro non accidit, supposita ejus invincibiliter ignorantia.

127 Ad 2um dico, Deum absolute, et simpliciter velle à nobis fieri, quod ab ipso et praecipitur, et à nobis cognoscitur, secus vero, quod à nobis non cognoscitur etiam post moralem necessariam adhibitam diligentiam in inquirendo. Quam cognitionem omnes, quae ipse Deus praecepit, non necessario, quin imo neque ipse Deus ex suis providentia [illegible] [illegible] gratia, ut cognoscamus, dare [illegible] vult, ut supra diximus.

128 Ad 3um d. [illegible] Nequit quis tanquam justam cognoscere legem universalem juris naturae, quoad omnes et singulos ejus partes et gradus connexionis, seu quoad totam ejus extensionem, quin simul et semel cognoscat omnia particularia praecepta sub illa comprehensa. Aut non potest quis, tollitur violare praecepta particularia legis naturae, quin simul et semel ipsam legem universalem transgrediatur, concedo. Nequit quis tanquam justam cognoscere legem universalem juris naturae quoad principios ejus partes, et primos connexionis gradus, seu in toto sua extensione non accuratam. Aut non potest moraliter violare praecepta particularia legis naturae, quin simul et semel ipsam legem universalem totaliter transgrediatur nego [illegible]. et [illegible] proportione distinctione minori nego consequentiam. Sicuti inter propositiones, quae secundum universalem [illegible], aliquae sunt, quae [illegible] super omnia interiora [illegible], ut nullus [illegible] nibus exceptione [illegible] Hoc est [illegible] aliquae vero sunt, quae omnia singularia cum aliqua exceptione [illegible] [illegible] viam suam. Ita et [illegible] naturalis ita accipi potest, ut [illegible] super omnia, et singula [illegible] ipsa comprehensa [illegible] illa connexa, et alio modo, ut non [illegible] [illegible] illa, sed in alterna exceptione. Hinc sicuti non agnoscens omnia [illegible] [illegible] singularia, vel negans hoc vel illud singulare [illegible] in [illegible] universali secundi sensus, neque sequitur non agnoscere, neque [illegible] [illegible] illius veritatem, ita in casu nostro, cum non [illegible] [illegible] ignorare [illegible] universalem aliquae illa connexione [illegible] [illegible] [illegible] ex quo [illegible] [illegible] non probare, vel contra [illegible] variam contemporari [illegible] [illegible] [illegible] ab universali [illegible] ad contra legis naturae universalem [illegible] non [illegible], sed potius [illegible] adversarium. Nam sicuti ea hoc et quis perpetuam habeat [illegible] alicuius propositionis universalis in materia necessaria, non [illegible] ut absolute sciat singula singularia sub ea contenta, [illegible] quae non subsunt [illegible], et [illegible] praedicati [illegible] ita in casu nostro [illegible] lege naturali [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in lege universali [illegible]

Si aliquid omnino [illegible] [illegible] [illegible] ne [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], clara, et manifesta, [illegible] naturalis [illegible], et [illegible] nego [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vero, de quibus merito dubitamus, an sub lege illa comprehendantur [illegible] constat ex dictis. Ad [illegible], quod addunt, dico, signum semper [illegible] [illegible] naturae contrariari, quae etiam aliis facere non audemus. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Atque ex his constat ignorantia [illegible] [illegible] juris naturae [illegible] quoad remotas conclusiones invincibilem dari, [illegible] neque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] juris naturalis, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], aut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] certa, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] veritatis assequi possit, quin imo nullus [illegible] [illegible] quod falsum [illegible] patet. [illegible] jam

loco responsionis ad illud pone sequentia.

128. Ad Utrum d.o m͞d: Nequit quis tanquam justam cognoscere ipsam legem universalem juris nãe materialiter, seu extensive sumptam, quin simul, et semel cognoscat omnia particularia præcepta sub illa comprehensa; aut non fit quis formaliter violare præcepta particularia legis nãe, quin simul, et semel ipsam legem universalem transgrediatur conc͞o: Nequit quis tanquam justam cognoscere ipsam legem universalem juris nãe formaliter, seu intensive sumptam, quin simul et semel [illegible] nego m͞d. Item non fit quis materialiter violare præcepta particularia sub illa comprehensa, quin transgrediatur ipsam legem universalem subd͞o: quin materialiter transgrediatur conc͞o, quin formaliter transgrediatur nego m͞d, et omissa minori, nego consq͞a.

V.g. hoc principium: Est se bonum est faciendum: Est se malum est fugiendum: ipsa lex universalis juris nãe, bifariam spectari fit, materialiter nempe, seu extensive, et formaliter, seu intensive. Principium illud materialiter, seu extensive sumitur, ut spectatur non solum secundum identitatem, aut necessariam connexionem, quæ intercedit inter subjectum, et prædicatum, sed etiam secundum omnia, et singula, quæ sub illo subjecto continentur, seu [illegible] subjecti participant: Principium vero illud formaliter, seu intensive sumitur, ut præcise spectatur secundum identitatem, aut necessariam connexionem, quæ inter subjectum, et prædicatum intercedit, alio [illegible] ab iis, quæ [illegible] subjecti participant, seu sub subjecto continentur. Jam vero licet cognitio illius principii materialiter, seu extensive sumpti dicat cognitionem omnium, et singulorum præceptorum juris nãe, id tamen non dicit præcepti illius formaliter, seu intensive sumpti cognitio: Sicuti cognitio hujus universalis propositionis: Omnis homo est animal rationale formaliter spectata non dicit cognitionem omnium et singulorum horum individuorum: sed solum quod omnia individua participantia naturam humanam sint animal rationale, quidquid postea sit, an hoc, vel illud individuum sit homo. Potest ergo quis cognoscere legem universalem legis nãe, quin cognoscat omnia, et singula, quæ sunt juris naturæ.

[illegible] est [illegible] nempe [illegible] quæ, ad [illegible] pertinent in [illegible] et septem alia in altera tabula exarata [illegible], nempe ea præcepta [illegible].

Cærimonialia præcepta ea erant, quæ præscribebant ritum cultum, et determinationem [illegible] rationem colendi, ut docet S. Thõ 1.2. q. 101. A qua consonantes dividuntur in quatuor genera sunt sacrificia, sacramenta, sacra, et observantiæ. Sub sacrificiis continebantur ea omnia quibus præscribebantur oblationes faciendæ

, Ipsa etiam sequitur, quod [illegible] universaliter [illegible],
numquam tunc talia praecepta fore [illegible] invincibiliter [illegible]

Atq: ex his patet paritatem deductam ab universali propositione non urgere. Nam qui affirmat tamquam veram propositionem universalem taliter sumptam, absolute non affirmat verificationem de hoc, vel illo individuo, sed solum conditionate, nempe ex suppositione, quod sub subjecto contineatur: Item qui negat aliquod individuum particulare contineri sub subjecto propositionis universalis, hoc ipso non negat veritatem propositionis universalis, ut si quis v.g. de monstro, de quo dubitatur, an sit homo, negaret esse hominem, non propterea negaret quod homo sit animal rationale; ita dicendum est in casu nostro. Ceterum tamen argumentum fallit. Nam sicuti quis fit, v.g. Beatus cognoscere divinam omnipotentiam, et quidem clare, quin omnes respectus, quos ipsa divina omnipotentia ad res possibiles dicit, cognoscat; ita etiam dici fit de lege universali juris naturae. Ex quibus patet, ignorantem invincibiliter aliquod particulare praeceptum legis naturalis nonnisi materialiter contra legem universalem peccare.

Ad ultimum omissa majori &c.

124

[illegible] sunt, quae [illegible]
[illegible] juris naturae [illegible]
[illegible] remotas conclusiones [illegible], cum neque [illegible]
[illegible] nonnulli [illegible], scilicet [illegible] veritatem naturalem [illegible]
[illegible] etiam [illegible] naturalis [illegible]
[illegible] non [illegible]
[illegible] possit [illegible] de inventione aut certa, aut probabili; [illegible]
[illegible] de inventione certa, ac evidenti; [illegible]
[illegible] veritatis [illegible], [illegible] nullus [illegible]
[illegible] falsum [illegible]

Articulus Tertius

De lege Divina positiva.

130 Lex divina positiva generatim sumpta bifariam sumi potest, et primo late, seu prout amplectitur id omne, quod tam in verbo Dei tradito, quam scripto continetur, atque adeo non sola praecepta, sed etiam consilia, minas, promissiones, et caetera omnia ad Religionem spectantia: quo sensu dicitur Rom. 10: Finis legis Christus: secundo sumitur proprie, nempe pro mandatis ab ipso Deo voce, aut scripto aut alio sensibili signo, promulgatis in finem supernaturalem ordinatis: et de lege divina positiva hoc modo accepta [illegible] 8. dicitur: Custodite leges meas, atque judicia, quae faciens vivet homo in eis. Et lex divina positiva ita accepta definiri potest [illegible] Dei hominibus voce, vel scripto, aut alio sensibili signo manifestatum, ejus [illegible] modo, quo ad finem supernaturalem conveniunt, [illegible].

Haec autem lex primo dividitur in legem pure positivam, et non pure positivam. Pure positiva ea est, quae praecipit aut vetat, quae ex se, et secundum se sunt indifferentia, ut est circumcisio, observantia diei sabbati, et similia, et describi potest hoc modo: Lex a Deo voluntate lata circa ea, quae sunt ex se per naturam indifferentia, aut prohibens aliquid facere ob finem aeternae beatitudinis, voce vel scripto, aut alio sensibili signo promulgata. Lex autem divina non pure positiva ea est, quae praecipit, aut prohibet illa eadem, quae ipsa naturae lege praescribuntur; ut hic tamen discrimine quod ea praecepta [illegible] jussu Dei positivi et elevata sunt ad finem supernaturalem, et modum promulgationis diversum habeant. Secundo lex divina positiva dividitur in veterem, seu Mosaicam, et in novam, seu Evangelicam, de quibus modo est disserendum.

§ 1. De lege Veteri, seu Mosaica.

131 Quamquam Deus [illegible] maximus plura praecepta hominibus [illegible] [illegible] ea quae in lege Mosaica continentur, ante eam legem [illegible] datam: hic nomine legis veteris ea intelliguntur, quae a Deo [illegible] [illegible] per Moysen populo Judaico promulgata. [illegible] lex vocatur lex vetus ut distinguatur ab Evangelica [illegible], quia ministerio Moysis data fuit Judaeis: eadem et simpliciter lex, [illegible] lex scripta, non quia jubebat aut prohibebat aliquem [illegible], non tamen per se gratiam [illegible] [illegible] lege [illegible]. Haec vero lex tria praeceptorum genera continet, moralia nimirum, caeremonialia, et judicialia, juxta illud Deuter. 6. Haec sunt praecepta et caeremoniae atque judicia quae mandavit Dominus Deus vester: et illud Rom. 7. Mandatum justum, sanctum et bonum [illegible] per justum judicialia, per sanctum caeremonialia, et per bonum moralia.

132 Praecepta ~~moralia~~ [illegible] ea omnia, et sola quae ad honestatem morum sua natura [illegible] necessaria erant, atque adeo et continebant praecepta [illegible] Theologica, utpote quae sunt simpliciter necessaria ad honestatem morum [illegible] supernaturalem, supposita jam elevatione hominis ad statum supernaturalem. Et haec praecepta moralia [illegible] sub numero denario, ex quo Decalogi nomen derivatum est. Erant namque primo, quae ad Deum pertinent in una, et septem alia in altera tabula [illegible].

Caeremonialia praecepta ea erant, quae praescribebant ritum [illegible] et determinationem divini cultus colendi, et ut [illegible] S. Thom. 1.2. q. 101. a. 4. convenienter dividuntur in quatuor genera scilicet sacrificia, sacramenta, sacra et observantiae: sub sacrificiis continebantur ea omnia, quibus praescribebantur oblationes faciendae

in honorem Dei: sub sacramentis ea omnia, quibus praescribebantur circum- 136
cisio, [illegible] et ordinationes ministrorum [illegible] divino cultui
[illegible] sacris ea quibus praescribebantur instrumenta ad usum divini cultus ut
tabernaculi [illegible], vasa: tandem sub observantiis ea omnia, quibus
[illegible] personales institutiones illius populi in cibis, vestimen-
tis corporali munditia, et similibus.

Praecepta judicialia ea erant, quae certum et determinatum modum justitiam exercendi mandabant [illegible] in quatuor genera reducuntur. Primo etenim sunt quae [illegible] ordinem Principis ad subditos et subditorum ad Principem [illegible] ordinem subditorum inter se. Tertium [illegible] ordinem subditorum ad alienigenas [illegible] ordinem servandum in singulis [illegible] scilicet et uxores, parentes, et liberos, dominos [illegible] Atque haec omnia praecepta fuerunt in maximo numero [illegible] Genebrardus enim sub finem Cronologiae, et Burgensis, et alii [illegible] grandissimo numero [illegible] et [illegible] quibus ducenta quadraginta octo erant affirmativa, et [illegible] quinque erant negativa [illegible] [illegible] Doctoribus, quae brevi calamo percurramus.

133 Quaeres itaque primo quisnam fuerit auctor totius veteris legis? secundo an Deus per seipsum eam immediate tulerit? [illegible] cujus ministerio eam Populo Israelitico promulgaverit?

Respondeo ad primum, tanquam certum de fide, contra [illegible] [illegible] homines asserentes legem veterem [illegible] [illegible] habuisse [illegible] legis Mosaicae immediatum auctorem [illegible] et quidem quoad omnes, et singulas ejus partes. Et vero [illegible] Promulgatore [illegible] traditur. Moises enim Deuter. [illegible] 137
[illegible] mandavit [illegible] et judicia, quae mandavit mihi Dominus Deus vester [illegible] [illegible] omnia verba Domini, atque judicia [illegible] populus [illegible] una voce: omnia verba Domini, quae locutus est [illegible] omnia quae locutus est Dominus, faciemus, [illegible] Hinc Concilium Toletanum primum [illegible] Manichaeorum errorem [illegible] [illegible] quis [illegible] [illegible] [illegible] Canones [illegible] libros omnes tam veteris tam novi [illegible] [illegible] veteris [illegible]: [illegible] utriusque [illegible]

13[illegible] [illegible] Angelorum ministerio [illegible] nonnulli [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Galat. 3 [illegible] [illegible] in manu [illegible] (nempe Moysis) [illegible] [illegible] Angelorum: Quae [illegible] [illegible] in [illegible], et [illegible], ut [illegible] nisi quid officere obstet, non obscure, imo clare innuunt [illegible] [illegible] [illegible] legem [illegible]

[illegible] respondeo, certum [illegible] Moisem legem [illegible] Populo Israelitico promulgasse [illegible] [illegible] locis, et praesertim Joan. 1, ubi legitur: Lex per Moysen data est [illegible] veteris legis [illegible] Promulgatorem [illegible] ministerio [illegible] lege [illegible]

136 ..... Quæres secundò et primò, an Lex vetus fuerit bona? 2do an fuerit perfecta? 3tiò quinam fuerit ejus finis? et 4tò quinam tenerentur legi?

Respondeo ad 1um, de fide esse contra Hæreticos Simonianos [illegible] legem veterem fuisse bonam. Et veritas hæc pluribus probatur. Nam primò Scriptura pluribus in locis ejus celebrat sanctitatem, et præcipuè Psal. 18 v. 8. et 9. ubi Psalmista ait: Lex Domini immaculata convertens animas &c. et Rom 7. Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum et bonum. et 1. Timot. 1 v 8. Bona est Lex, si quis ea legitime utatur. Et Deuter. 4 v 8. Quæ est alia gens sic inclyta, ut habeat cæremonias justaque judicia et universam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros. Quæ omnia cum intelligi debeant de lege veteri, non est, cur dubitare quis possit, eam non fuisse bonam.

Præterea Veterem legem quamplurimi [illegible] dilexerunt quotquot tunc temporis Homines viri et religione ac pietate commendabiles. Eam enim adimpleverunt Patriarchæ, Prophetæ, Moyses, Samuel, Salomon, ac inter cæteros David vir sanctissimus, qui continuò psallebat: Lex tua meditatio mea est. Legem tuam non sum oblitus: Testimonia tua exquisivi Psal. 118. Quinimo et ipse Christus eam adimplevit, ut de se ipso testatur Matth. 5. v. 17. Non veni solvere legem, sed adimplere, qui jam et circumcidi voluit, sabbatum servare, Pascha celebrare &c. Quod idem etiam fecit B.V. Maria ut testatur S. Lucas cap. 2. v. 22. inquiens: Postquam impleti sunt dies purgationis ejus (Mariæ) secundum legem Mojsi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. Quomodo autem id agere potuissent, nisi ea lex sancta, ac bona fuisset? Certum ergo est legem veterem bonam fuisse, quod vel ipsa præceptorum sanctitas, dogmatum veritas confirmat. Hinc

137 Respondeo ad secundum quod licet Lex vetus in suo genere perfecta fuerit, comparativè autem ad legem Novam, seu Evangelicam imperfecta dici debeat, ac proinde [illegible] negativè, non privativè imperfecta.

Prima pars probatur. Ea enim lex in suo genere perfecta dici debet, quæ continet præcepta conformia et proportionata Personis, quibus ipsa lex datur, ut docet S. Thomas 1.2. q. 98. a. 2. ad 1um, ubi subjungens exemplum legis, quæ præscriberet pueris [illegible] quod conveniret [illegible] de hujusmodi legem fore imperfectam. Atqui lex vetus ijs, quibus imposita fuit, nempe Judæis, imponebat præcepta ijs conformia et proportionata. Nam si [illegible] homines [illegible] dispositioni necessarium erat ad cognitionem et cultum veri Dei: si verò spectentur, ut populus, jam præscribebat ea omnia, quæ ad rectitudinem vitæ tam moralis, quam humanæ et politicæ [illegible]. Et quoniam populus ille [illegible] gloria et multa [illegible] data [illegible] retinendi [illegible]

Confirmatur. Ea lex in suo genere est perfecta cujus beneficio homines adducuntur ad magnitudinem et sapientiam Dei cognoscendam, atque colendam supra cæteros Deos... quæ prohibet peccati genus prohibet, ac virtutes omnes præcipit. Quæ excitat homines ad ipsum Deum, ac justitiam ejus timendum; et adhuc quæ ipsos juvavit homines, ut sua infirmitate convicti ad Medicum Dei, et hominum Christum Jesum recurrant. Sed talis fuit lex vetus, ut singulas ejus partes meditanti patet. Et hinc Psalmista Psal. 147. de ea lege dixit: Qui annuntiat verbum suum Jacob... Non fecit taliter omni Nationi.

Nunc altera pars probatur. Lex nova, seu evangelica pluribus praestat legi veteri, et Mosaicae: Nam primo, ut docet Apostolus [illegible] lex Evangelica [illegible] justificandi [illegible] quam lex Mosaica [illegible] Scientes quod non justificatur homo ex operibus legis [illegible] per fidem Jesu Xti, et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex [illegible], et non ex operibus legis, propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro. Et 1 Joannis cap. 1 [illegible] lex per [illegible] data est, gratia et veritas per Xtum Jesum facta est: secundo lex evangelica [illegible] omnibus lata est [illegible] Matth. ultimo [illegible] lex [illegible] veteri [illegible] ut patet ex [illegible] ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: Tertio lex evangelica [illegible] ad consummationem saeculi, seu usque ad finem mundi [illegible] similem finem non habuit lex vetus [illegible] lex vetus in [illegible] lex [illegible] Tandem lex Xti tot non continet praecepta [illegible] ut [illegible] jugum, quod [illegible] neque [illegible] portare potuimus [illegible] in Evangelio vocatur jugum suave, et [illegible] 134.

131. [illegible] Quoad finem proximum propter quem [illegible] institutionem [illegible] in [illegible] cultum [illegible] spiritualem [illegible] felicitatem ejusdem populi et [illegible] in altera per aeternam beatitudinem [illegible] et in hac vita per morum sanctitatem.

x et supernaturale

Prima pars constat ex qualitate praeceptorum, nempe moralium, caeremonialium, et judicialium in ea lege contentorum, quorum priora ad morum honestatem, secunda ad cultum Dei, et [illegible] justitiam inter homines servandam tota collimant [illegible] scripturis. Psal. enim 18 [illegible] Psalmista lex Domini [illegible] convertens animas: quinimo et multa mores [illegible] incustodiendis [illegible] tertia [illegible] ad vitam illam expectamus, quam [illegible] et illud Danielis [illegible] Altissimi, et obtinebunt regnum usque in saeculum [illegible] quae omnia satis ostendunt finem [illegible] ut homines [illegible] ergo [illegible] 142.

[illegible] praecepta caeremonialia, et judicialia [illegible] legi Mosaicae tenebant.

Prima pars [illegible] quae leges sunt [illegible] habebant [illegible] lex [illegible]

Quare quod lex vetus praecipiebat circumcisionem, et obligabat tantum circumcisos ad sui observantiam. Porro, ut legitur Gen. 17 Pactum circumcisionis Deus iniit tantum cum Abramo, ejusque posteris, eosque solum obligabat, usque solum ad [illegible] tantum: Siquis enim Gentilium, et Alienigenarum ad eam legem [illegible] voluntarie transiisset, assumendo circumcisionem, circumcisione sumpta, contrahebat obligationem servandi ejus, ut tradit Apostolus ad Gal. 5 inquiens: Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universae legis faciendae, et Exod. 12 si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, et facere Phase Domini, circumcidatur prius omne masculinum ejus, ergo lex vetus &c. Praeterquamquod etiam extra legem Mosaicam nonnulli [illegible] fuere [illegible] sanctam, inter quos Job qui certe non fuit Israelita, item et Naaman Syrus, ut habetur [illegible] 5. [illegible], legis [illegible] non fuit, &c. Hos autem [illegible] non [illegible] ex [illegible] obligasset, ergo &c.

34 Quaeres 3.tio, et ultimo, missis nonnullis, quae ad [illegible] spectant, et primo quandonam lex vetus cessaverit, et ejus obligatio abrogata fuerit? Secundo an eo tempore, quo mortua, seu abrogata fuit, [illegible] mortifera, [illegible], et vetita facta fuerit ejus observantia?

Respondeo ad primum, non ante Christi mortem, sed in ipsius morte legem veterem abrogatam fuisse; ita tamen ut publice, seu quoad Populum ejus obligatio non cessaverit, nisi postquam lex evangelica publice promulgari, nempe die Pentecostes, coepit: ex quo lex evangelica a die Pentecostes publice obligare coepit, licet non omnes, quos ejus legis notitia pervenit.

Prob. prima pars, nempe quod [redacted] ante Christi morte lex Mosaica abrogata non fuerit. Christus enim eam usque ad mortem servavit; ut patet [illegible], quos [illegible] servari voluit [illegible], et [illegible] ipse [illegible] Math. 5. [illegible]: Non veni solvere legem, sed adimplere. Quinimo aliis [illegible] usque ad mortem suam, ut eam servarent, ut patet ex [illegible] Math. 8 [illegible], quos mundaverat, [illegible], ut [illegible] offerent munus a lege praescriptum [illegible] Math. 23 [illegible], et Pharisaeorum mandatis [illegible]: super cathedram Moysis sederunt Scribae, et Pharisaei omnia ergo quaecumque dixerint vobis facite. Quae omnia cum veritate dici non possent si ante Christi mortem lex Moisis abrogata fuisset. Atque

42 Prob. altera pars, videlicet quod in Christi morte lex vetus fuerit abrogata: Hoc autem constare debet, [valetque] quod cum lex nova instituta, [illegible] et Christus completa [illegible] in cruce sui corporis [illegible] obtulit aeterno Patri, juxta illud Apostoli Heb. 10 Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos: [illegible] tunc cessavit vetus, nempe Aaronicum sacerdotium, [illegible] lege [illegible] sacerdotio et ipsa lex cessat, ut [illegible] Apostolus [illegible] Translato sacerdotio, necesse est, ut et legis translatio fiat ergo &c. Quam eamdem veritatem [illegible] ex [illegible] (Ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est, [illegible] [illegible] qui testatus est [illegible] Ultimum validum testamentum abrogat anterius, [illegible]; sed ex praecitato Apostoli [illegible], novum testamentum (idest lex nova) in morte Christi [illegible] est, seu suam vim, et robur in morte Christi habuit; ergo tunc vetus testamentum (seu lex vetus) abrogatum est [illegible].

143 Tertia autem pars quae est, quod tam nova mortis [illegible] obligatio legis Mosaicae publicè non cessaverit, et simul ultima, quod lex Evangelica solùm à die Pentecostes per modum legis publicae obligare coeperit, probatur hoc pacto. Eo tunc lex vetus desiit obligare, cum nova obligare coepit, sed lex nova solùm a die Pentecostes obligare coepit, ergo. Major constat. Sicut enim cum nova lex verè lex incipit esse, vetus lex [illegible] non desinit, ita cum nova incipit obligare, vetus obligare cessat, ut [illegible] inquiens: Novum veteravit prius et [illegible] [illegible] praecedentis mandati (seu legis) introductio verò melioris [illegible]. Si enim lex mosaica non obligaret, quousque nova obligare coepit, jam esset qui invincibiliter ignoraret abrogationem [illegible] et obligationem legis novae non teneretur (quod est [illegible]) [illegible] publicè ante diem Pentecostes ignorabatur lex nova et veteris abrogatio, et quorum invincibiliter ignorabatur [illegible] si lex vetus obligare desisset antequam obligaret lex nova, juxta [illegible] eo tempore nulli legi divinae subesset, quod non est dicendum. [illegible] ergo est propositio major. Nunc

Probatur minor. Eo tunc temporis lex nova solùm publicè obligare coepit, quo publicè promulgata fuit, patet hoc propositio ex [illegible] num. 34 [illegible]. Atqui lex nova, seu Evangelica solùm die Pentecostes publicè promulgata est, cum [illegible] Apostoli, ut in [illegible] [illegible] [illegible] coram maxima populi multitudine praedicare coeperunt [illegible] probatur. Nam si ante diem Pentecostes lex Evangelica publicè promulgata fuisset, jam vel ante passionem in ipsa passione, vel tempore intermedio à passione, et Pentecostes [illegible] accidisset, neutrum [illegible], non jam [illegible], quia nondum lex vetus cessaverat. [illegible], quia passionis tempore [illegible] discipuli [illegible] [illegible] et quidem [illegible] jam futurus Ecclesiae [illegible] non [illegible], tum quia nondum esset lex [illegible] [illegible] tempore Ascensionis [illegible], quo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] constituit [illegible] tempore ut habetur Joan. 21. [illegible] Pasce oves meas; adequate convenienter non videbatur, [illegible] promulgari, [illegible] Spiritus Sancti [illegible]

144 Respondeo [illegible] [illegible] quod unico [illegible] [illegible] caerimonialibus, seu legalibus; non autem [illegible] [illegible], aut judicialibus loquendo cum jam praecepta moralia [illegible] nova [illegible], [illegible] etiam est, judicialibus in lege [illegible] [illegible] ut sunt [illegible] matrimonii impedimenta, [illegible] [illegible], Respondeo inquam, legem veterem seu caerimonialem [illegible] [illegible] [illegible] sufficientem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] seu Messiam adhuc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] eo tempore lex vetus [illegible] [illegible] caerimonias etiam observare licebat, atque adeò [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Religionis [illegible], [illegible] Apostoli [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] etiam post Pentecosten [illegible] [illegible] promulgationem [illegible] [illegible] Evangelicam [illegible] [illegible] caerimonias [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Pauli et Jacobi. S. Petrus quidem Act. 10. [illegible] [illegible], adhuc non manducasse [illegible] [illegible] commune et immundum [illegible]

cum diceret: *Ait autem Petrus: Absit Domine, quia nunquam manducavi omne commune, et immundum.* Item et S. Paulus licet, ut legitur ad Gal. 2. noluerit Titum, qui Gentilis erat, circumcidi, ne evangelii veritatem proderet, attamen, ut legitur Actor. 16. Timotheum ex matre judæa natum circumcidit: præterea idem S. Paulus, suadente S. Jacobo, ut legitur Actor. 21. purificatus est cum judæis, intravit templum, et pro se [illegible] oblationem passus est: et, ut dicitur Actor. 18. more Nazaræorum caput sibi totondit in Cenchris: ex quibus omnibus veritas minoris quoque partis [illegible] patet. Quod etiam [illegible] constat ex facto Concilii Hierosolymitani, in quo Apostoli congregati, statuerunt, ut christiani eo tempore abstinerent a sanguine, et suffocato: quod certe ad ceremonias Mosaicas [illegible] spectabat; ergo &c.

Altera autem minoris pars, scilicet, quod non liceat eo tunc temporis observare dictam legem, si quis illius ceremoniis uti voluisset ad significandum, et protestandum Christum, seu Messiam adhuc venturum, ac tanquam ad salutem necessarium, vel per se manifesta est, si ipso enim falsam fidem protestaretur, et ultro falsitatem veneraretur: et hinc merito Apostolus Galatas reprehendit Cap. 5. in epistola ad eosdem inquiens: *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit ... evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini*, id est a Christo alienati estis, qui per legem justificari vultis, seu ejus observantiam ad justificationem esse necessariam; ergo &c.

45\. Quæres ergo pro complemento, quo tempore sufficienter* lex evangelica promulgata fuerit, ac proinde quando lex vetus prorsus legalia mortifera evaserit.

* per universum mundum.

Respondeo et hoc valde incertum esse, eo quod nullo vel scripturæ, vel Patrum certo testimonio niti possumus ad cognoscendum certum determinatum tempus. Nihilominus in aliam sententiam [illegible] concurrunt, tunc id accidisse, cum quadraginta circiter annos post Christi mortem, templum Hierosolymitanum a Romanis destructum fuit, ac judaica Respublica eversa fuit. Quidquid vero de hoc sit, nobis vel indicasse sufficiat. Sed jam satis de veteri lege dictum.

§. 2. De Lege Evangelica

46\. Lex a Christo lata, quæ veteri successit, eique ut sua [illegible] nus, plurimum præstat, non unam sortita est appellationem. Aliquando enim appellatur *lex nova*, ut Joan. 3. [illegible] novum do vobis. Aliquando *lex fidei*, ut Rom. 3. Aliquando *lex spiritus vitæ*, ut Rom. 8. Aliquando lex gratiæ, vel etiam simpliciter *gratia*, ut Joan. 1. Aliquando lex libertatis, ut ad Gal. 5. et Jacobi 1. Aliquando *novum Testamentum*, ut ad Heb. 9. Et tandem *lex evangelica* a voce evangelium, quæ bonam annuntiationem significat, et definiri potest: *lex a Christo data et ab Apostolis promulgata*, quæ conjunctam sibi gratiam supernaturalem habet.

47\. Quam definitionem, ut capias,

Quæres 1mo, quisnam fuerit legis novæ seu Evangelicæ auctor? 2do, quisnam fuerit ejus promulgator? 3tio [illegible] praecepta lex nova contineat? 4to, quandonam obligare cœperit? et tandem, quousque ea sit duratura?

Respondeo ad 1um, solum Christum Dominum novam legem ad christianos pertinentem instituisse, ac proinde nedum Redemptorem sed et legislatorem nostrum dicendum esse. Est veritas catholica contra Novos dogmatistas [illegible], et Calvinum, eorumque asseclas in Trid. Sess. 6. Can. 21. definita, ac ad credendum proposita his verbis: *Si quis dixerit nihil præceptum esse in evangelio præter fidem*, cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita [illegible]

praecepta (decalogi) nihil pertinere ad christianos. Anathema sit: Primum,
hoc dico in scripturis tum veteris tum novi testamenti [illegible] habet Je
jeremias cap. 31 de Messia, seu de Christo loquens, et citatur ad Hebraeos 8
8 et 9., hoc habet: Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Is
rael, et domui juda foedus novum; dabo legem meam in visceribus eorum
Et Isaias passim de Messia verba faciens ait cap. 2. De Sion exibit lex
et verbum Domini de Jerusalem. et cap. 33. Dominus enim judex no
ster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster, ipse salvabit nos.
Haec autem nullo sane modo de Christo dici possent, nisi legem tulisset.
Quod et in novo testamento clarius declaratur. Joannis enim 14.
v. 15 Christus Apostolis dixit: Mandata mea servate: et ejusdem Joan.
15 Si praecepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea:
et Matth. 28. v. 20. Docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vo
bis. Porro ipse Christus non mandavit solam fidem, ut sectarii conten
dunt, sed et dilectionem Dei, et proximi, item omnia quae in Deca
logo praecipiuntur, nec non etiam ipsa sacramenta, ut sacrarum
scripturarum legenti patet, et praesertim cap. 3. Joannis, ubi de Bap
tismo dicitur: Nisi quis renatus fuerit &c.: et cap. 6. ejusdem Joan.
ubi de Eucharistia agitur: Nisi manducaveritis carnem filii homi
nis &c., ergo &c.
(Accedit, quod Christus est summus Pontifex, ut testa
tur Apostolus Heb. 4: Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit
coelos, Jesum filium Dei. Item et est summus Rex, sicut praedixit David
Psal. 2. v. 6. inquiens: Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion
montem sanctum ejus. Et sicut dicitur Lucae 1 v. 32. Dabit illi Domi
nus Deus sedem David Patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeter
num. Sed ad munus autem administrationis supremi Regis, ac summi
Pontificis spectat leges condere, quibus Regnum gubernetur, et ordinetur,
ac debitus cultus exhibeatur, ac debitis [illegible] impendatur, ut
patet et ex [illegible] &c.
[illegible] respondeo, Apostolos missos legis nova
148 seu evangelicae promulgatores, quod vel patet ex supra dictis num.
143, et constat etiam ab ipso praecepto Matth. ultimo ab ipso Christo
[illegible] evangelium, ubi [illegible]
Christus de semetipso dixisset: Data est mihi omnis potestas in coelo
et in terra. v. 19, et statim subjunxit: Euntes ergo docete omnes gentes
baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docen
tes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Apostolis ergo
commissa fuit cura evangelium annuntiandi; quod et ipsi praestite
runt fideliter, ut in [illegible] legitur, ut [illegible]
est dicens: In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae
verba eorum, &c.
Itum respondeo, praecepta a Christo [illegible]
149 [illegible] differentia; alia nempe sunt [illegible]
moralia, nempe decalogi, et alia sacramentalia. [illegible]
Calvinistas contendentes ad solum fidei praeceptum nos teneri,
non vero ad praecepta moralia, quae ad observandum impossibilia
reputant [illegible] in lege nova, [illegible]
ad praecepta sacramentalia, utpote ad baptismum, &c. [illegible]
sacramenta nullo modo ad salutem necessaria existimant.
Veritas autem catholica probatur per partes; et quoad [illegible]
nempe quoad fidei praeceptum expresse traditur Marci 16 [illegible]
Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non
crediderit, condemnabitur: et alibi: Qui non credit, jam judica
tus est, [illegible]

Altera pars, nempe quoad moralia, praecepta sanctificata traditur Matth. 22., ubi Christus à legis Doctore interrogatus, quodnam esset mandatum magnum in lege? respondit v. 37. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum, et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetae. Ubi ut explicet quomodo omnia legis, et Prophetarum, seu omnia Decalogi praecepta veluti tot conclusiones continentur in illis duobus praeceptis de dilectione Dei, et proximi, quemadmodum et tradit Apostolus Rom. 13 inquiens: Qui diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ex quibus omnibus satis constat Christum praecepisse observantiam praeceptorum Decalogi, quinimo cum ipsi Judaei suis malis interpretationibus ipsum Decalogum in nonnullis obscurassent, Christus ipse explicavit: ut cum tradit Matth. 5 praeceptum inimicos diligendi, non irascendi, non jurandi, non videndi mulierem ad eam concupiscendam; ergo etc.

Tertia tandem pars, scilicet quoad sacramentalia ex ipsis scripturis ostenditur. Nam ut suo loco ostendemus tum ministris, tum suscipientibus sacramentorum mysteriorum nonnulla tradidit ipse Christus praecepta. Ministris quidem ut cum reverentia et sanctitate ea tractarent, et non nisi sub debita materia, et forma, et cum debita intentione ipsa conficerent. Suscipientibus etiam nonnulla tanquam necessaria praerequisita voluit ad condignam susceptionem; ergo etc.

150 Ad quod respondeo, tanquam certum habendum esse legem novam, seu evangelium non antea obligare coepisse omnes, et singulos nisi postquam ipsis sufficienter fuit promulgata, ut jam patet ex dictis num. 143, ac proinde non eodem tempore omnes coepit obligare, quia non ad omnes eodem tempore pervenerit ejusdem notitia.

151 Ad ultimum tandem dico, contra Montanum anno Domini 173 asserentem dogmatizantem suo saeculo legem a Christo datam cessasse, ac impudentissime praedicantem se esse paracletum à Christo suis discipulis promissum, nec non contra Mahumetum Alcoranum legi Christi succedere callidissime, ac impie praedicantem dicentem omnes, Christi legem usque ad finem mundi esse duraturam. Hoc enim testantur scripturae, tum veteris, tum Novi testamenti, quibus et invicta suffragatur ratio. Daniel enim cap. 2. loquens de Regno Christi, seu de ejus Ecclesia, inquit: Suscitabit Deus Coeli Regnum, quod in aeternum non dissipabitur, et Regnum ejus alteri Populo non tradetur; comminuet autem, et consumet universa Regna haec: et ipsum stabit in aeternum. Et cap. 7 loquens de filio hominis, nempe Christo dicit, quod Antiquus dierum, nempe Pater aeternus dedit ei potestatem, et honorem, et Regnum: Potestas ejus, potestas aeterna, quae non auferetur: et Regnum ejus, quod non corrumpetur. Quibus similia veteris testamenti continentur in novo testamento, et praesertim illud Lucae 1, ubi Angelus de Christo filio Mariae ait: Regnabit in Domo Jacob (idest in sua Ecclesia) in aeternum, et Regni ejus non erit finis: et Matth. ultimo ipse Christus mittens discipulos suos praedicare ipsis dixit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi: et Apostolus 1. Corin. 11. Quotiescumque inquit, manducabitis panem hunc, et calicem bibetis mortem Domini annunciabitis, donec veniat, idest usque ad diem judicii, quo veniet vivos, et mortuos judicare; ergo etc.

Scripturis suffragatur ratio. Si enim lex nova ante ejus consummationem cessatura esset, jam ei praestantior lex succedere deberet sicut accidit cum nova lex veterem abrogavit. Atqui nulla lex praestantior esse potest lege a Christo lata non quidem ex parte Auctoris, qui jam est ipse Filius aeternus Patris: non etiam ex parte sanctitatis, cum nullum sanctitatis excellentius sacrificium novae legis haberi possit, utpote cum in eo aeterno Patri Unigenitus ejus Filius offeratur: non etiam ex parte praeceptorum, cum quodcumque vitium reprobatur, ac virtus quaelibet praescribatur: non tandem ex parte Sacramentorum, quae nostrae sunt salutis, et gratiae fecundissimi fontes, ergo etc. Atque haec de lege divina positiva, ex quo ad humanam legem transitum facimus.

Caput Tertium.

De Lege Humana.

152 Supposita etiam tam naturalis, quam positivae divinae legis existentia, adhuc necessarium utiles sed et necessarium fuisse leges humanas positivas, clare ostendit S. Thomas 1. 2. Q. 95 in c. inquiens = Quia inveniuntur quidam protervi, et ad vitia proni qui verbis de facili moveri non possunt, necessarium fuit, quod per vim, vel metum cohiberentur a malo, ut saltem sic male facere desistentes et aliis quietam vitam redderent, et ipsi tandem per hujusmodi assuetudinem ad hoc perducerentur, quod voluntarie facerent quae prius metu implebant, et sic fierent virtuosi. Hujusmodi autem disciplina cogens metu poenae est disciplina legum. Unde necessarium fuit ad pacem hominum, et virtutem, quod leges ponerentur = Quam sane doctrinam S. Doctor mutuatus est, ut patet ex ipsius responsione in argumento sed contra, a S. Isidoro Lib. 5. Etymolog. Cap. 20 de legis humanae necessitate dicente = Factae sunt leges, ut humana coerceretur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas = ex quibus omnibus firmum stat, humanas leges positivas esse necessarias, et utiles, et hoc contra Lutherum, aliosque Sectarios.

153 Lex autem humana generatim accepta, seu quae quodcumque communitatis [illegible] et hominibus latum [illegible] describi potest praeceptum commune ab hominibus in [illegible] communitatis impositum, ab eisque promulgatum. Atque ideo lex haec sui institutores, et promulgatores homines habet, et [illegible] [illegible] in unam [illegible] jus Gentium et in legem quae simpliciter lex positiva dicitur. Et haec in Ecclesiasticam, et civilem, et utraque rursus dividitur in generalem, et non generalem, et mixtam, [illegible] in simpliciter praeceptivam, et prohibitivam, moralem et [illegible]; [illegible] in odiosam, et favorabilem, tandem in [illegible] poenalem, in correctivam, et directivam.

154 Jus Gentium cum [illegible] [illegible] scripta, quae [illegible] omnium aut fere omnium nationum [illegible] consensionem et usum [illegible] vim obligandi habet. [illegible] lex non scripta, quod [illegible] nomine [illegible] [illegible] quod jus gentium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aut fere omnium nationum [illegible] consensio [illegible] at hoc loco differentia. Nam per ea verba: omnium aut fere omnium

nationum consensionem differt à legibus utrunque, et simpliciter positivis
quæ non ità latè se extendunt ad omnes, seu nationes, nec introducuntur
per usum hominum, sed per dispositionem Legislatoris. Per ea vero ver-
ba liberam omnium, aut ferè omnium nationum consensione, à jure naturali di-
stinguitur, cui licet sit valdè affine, et vicinum, eò quod facilè ex ipso
formetur, seu deducatur, ut recte docet S. Thomas 1. 2. q. 95. A. 2. et 4.
ideoque dici possit quid medium inter legem naturalem, et positivam
simpliciter talem; re ipsa tamen ab eo discriminatur, ac potius lex
155. positiva dici debet, ut docet S. Thomas loco citato.

Et ex his primò patet, jure gentium præscri-
bi ea, quæ naturæ jus nec jubet, nec vetat fieri, sed ea, quæ tacito consen-
su, moribus, et consuetudine in communem omnium, vel plurimarum gen-
tium utilitatem, et commodum invecta fuerint, ut est divisio bonorum,
limites possessionis, receptio Legatorum, usus matrimoniorum, com-
mercium literarum: item ut non inficiantur aquæ, ne inter hostes qui-
dem; non venenentur herbæ, aliaque ad sustentationem vitæ neces-
156. saria &c.

Patet secundò quàm malè meriti sint de jure
Gentium Hobbesius lib. de Cive cap. 14. Pufendorfius lib. 2. De jure na-
turali, et Gentium cap. 11. §. 23., Nec non Heinnecius lib. 1. De jure na-
turali, et Gentium cap. 1. §. 21. illud confundentes cum jure ipso natu-
rali, ut nempe statuant suum errorem de indifferentia cujusque actus
ad bonitatem, et malitiam, quem jam supra profligavimus. Nam
ea, quæ jure naturæ præscribuntur, sunt actiones, quæ de se, et intrinse-
ca sua naturâ sunt ità bonæ, ut nequeant non præcipi, aut ità ma-
læ, ut non possint non prohiberi; quinimo tales sunt, ut neque
in eis ipse Deus dispensare, et propriè dispensare valeat; atqui
tales non sunt actiones, quæ jure Gentium præscribuntur, ut con-
157. stat ex exemplis num. antecedenti relatis; ergo &c.

Patet tertiò, jus Gentium in conscientia
obligare ad gravem, vel levem culpam juxta majorem, aut mino-
rem materiæ gravitatem. Patet hoc primò, quia V. G. receptio Legatorum
libertas celebrandi commercia &c. nullo modo sunt de jure naturæ, sed
tantùm de jure Gentium; sed qui nollet Legatos recipere, aut eos mer-
cium lederet, nomine communi Regum, et Populorum consensu, tum
de Receptione Legatorum, tum de libertate commercij verè peccaret,
ac justitiæ, et honestatis legibus contradiceret, cui bellum meritò
indiceretur. Quinimò tanquam infamis, et publicæ tranquilli-
tatis hostis reputaretur; ergo &c. 2.º quia juxta juris Gentium re-
gulas discrimina, dubitas, et dissidia vel inter supremas potesta-
tes exorta; hoc autem fieri non posset, nisi justitiam contra-
158 rent, ergo &c. Hæc de jure gentium attentè meditabaris

Lex simpliciter positiva est, quæ libero Princi-
pis, seu superioris jurisdictionem habentis decreto obligatorio consti-
tuta est, vel communitati. Lex autem Ecclesiastica, dicta etiam
Jus Canonicum, Jus Ecclesiasticum, jus Pontificium, jus sacrum, est com-
mune præceptum pro recta Ecclesiæ gubernatione, atque ad spi-
ritualem animarum salutem à Persona Ecclesiastica jurisdictio-
nem spiritualem habente prolatum. Et hæc duplex est univer-
salis nempe, et Particularis. Universalis est quæ à summo Pon-
tifice, vel a Generali concilio approbante summo Pontifice pro
toto terrarum orbe lata est. Particularis, quæ vel ab Episcopis
pro sua Diœcesi, vel in Diœcesana, aut Provinciali Synodo lata
est pro illa Diœcesi, aut Provincia. Hic tamen notandum est
nomine Juris Canonici universim intelligi Lex universalis Eccle-
siastica, pro cujus intelligentia

259 Notandum est, corpus juris canonici generatim spectatum
dividi in Decretum, et Decretales. Nomine Decreti venit opus à Gratia-
no Monacho Benedictino collectum, ordinatum, et compilatum partim
ex summorum Pontificum Decretis, partim ex canonibus Conciliorum,
et partim ex dictis, et sententijs Sanctorum Ecclesiæ Patrum. Quod autem
vitate summi Pontificis Gregorij XIII. correctum, recognitum atque edi-
tum fuit. Et hoc Decretum tribus constat partibus. Prima continet distinctio-
nes centum, et unam divisas in canones seu capita, in quibus tractatur
de jure divino, et humano, et de ijs, quæ ad bonos mores componendos, et ad
disciplinam ecclesiasticam spectant. Secunda continet causas triginta
sex, quarum singulæ dividuntur in Quæstiones, et quæstio quælibet in
canones. Causæ autem ultimæ, seu trigesimæ sextæ annectitur tractat-
us de Poenitentia qui distinctionibus septem in capita subdivisis ab-
solvitur. Tertia pars quæ de consecratione tractat, in quinque distinctio-
nes divisa est, et quælibet distinctio in canones, in quibus agitur de con-
secratione ecclesiarum, celebratione Missarum, Eucharistia, festis,
et ecclesiasticis cærimonijs, Baptismo, confirmatione, et jejunijs.
260 Decretales autem sunt volumen continens epi-
stolas decretales summorum Pontificum seu constitutionum, et responsio-
nem aliorum [illegible], quæ de mandato, et auctoritate summi
Pontificis Gregorij IX. in unum collecta, fuerunt à S. Raijmundo de
Penafort ordinis Prædicatorum ipsius Pontificis Capellano, et Poeni-
tentiario. Hocque volumen quinque libros continet, in quorum primo agi-
tur de Personis, penes quas est aliqua ecclesiastica jurisdictio, in secundo
non de judiciorum præparatorijs, in secundo de judiciorum ordi-
ne, in tertio de ~~ecclesiasticis~~ rebus, quæ in judicium venire solent,
in quarto de Sponsalibus, et Matrimonio, in quinto autem de cri-
minibus et pœnis tractatur. Unde versus
Judex, judicium, Clerus, Sponsalia, Crimen.

261 Huic volumini, seu his quinque Gregorij IX. Decretalium
libris additus fuit alius Decretalium liber à Bonifacio VIII. summo
Pontifice, quem proinde appellavit Sextum Decretalium: et hæc
quinque continet libros, quibus et addendæ sunt aliæ constitutiones
seu Decretales, et primo Clementinæ seu Decretales à Clemente Papa
V. in unum collectæ: 2do Decretales extravagantes Joannis XXII.
sic dictæ quasi vagæ et excurrentes extra prædictos Decretalium
libros [illegible] et extravagantes communes aliorum Pontificum.
Et ex his totum juris canonici corpus habes et ex his.
262 Leges quæ et quales qui auctoritas et [illegible]
sum qualiter obligent quæ in corpore juris canonici continentur.
Respondeo, Decretum, sextum Decretalium, Clemen-
tinas et extravagantes tum Joannis XXII., tum communes, neque
constitutiones eas quæ in corpore juris canonici insertæ [illegible]
[illegible] summorum Pontificum constitutiones habere vim
[illegible] ad sui observantiam; adeoque qui ijs contrafacit, peccat
et ratio rursus est, quia [illegible] sunt [illegible] legis [illegible]
[illegible] auctoritatem habentes [illegible] jurisdictionem [illegible]
[illegible] promulgatæ; Atqui lex à legitimo superiore lata et
sufficienter promulgata vim habet obligandi ad sui observan-
tiam: ergo &c. Quod verò ad Gratiani Decretum attinet, licet
nonnulli sint Doctores, qui [illegible] omnes Gratiani vim legis habere
[illegible], satis communis sententia tamen docet, Corpus à Gratia-
no compilatum [illegible] vim legis non habere quia nempe op-
[illegible] est Gratiani tanquam Privati auctoris, [illegible] nulla Pontificis
aut [illegible] approbatio specialis accessit qua tanquam
[illegible] [illegible] habere [illegible]
[illegible]: ac proinde Canones prout in eo opere continentur non ea
vim habent obligandi, quam [illegible] fontes ex quibus [illegible]

Et hinc si fontes, ex quibus hauriuntur infallibili gaudent auctoritate, tali pollebunt et Gratiani textus; secus vero, si secus. Et haec de jure Canonico. Nunc ad jus Civile, seu legem Civilem.

153 Jus civile, seu lex civilis est, quae a saeculari potestate lata ad civium politicam gubernationem, atque ad temporalia jura tuenda, ipsamque Rempublicam in pace et justitia conservandam ordinatur. Et dividitur in jus Caesareum seu commune, et in jus Regium, seu Particulare. Jus Caesareum, seu commune continet leges Imperatorias seu ab Imperatoribus latas. Jus autem Regium, seu Particulare continet leges Regias seu leges Particulares singulorum Regnorum, Rerumpublicarum, Provinciarum etc. Jus commune Caesareum continens leges omnes antiquorum Imperatorum in tres partes dividitur, nempe Digesta, Codicem, et Instituta. Digesta, seu Digestum tres continet partes nempe Digestum Vetus, Digestum Novum, et Digesti Infortiatum, in quibus continentur Antiquorum Imperatorum leges, ac jurisperitorum decisiones, quas ex infinita propemodum librorum multitudine in unum digessit Justinianus Imperator, ac quinquaginta continet libros, qui proinde libri Digestorum seu Pandectarum appellantur, eo quia universam veterum jurisprudentiae scientiam continet.

Secunda pars, nempe codex qui post tempus Justiniani, continet leges et constitutiones Imperatorum Christianam Religionem profitentium, ac in duo corpora dividitur, quorum primum nomen Codicis obtinuit, alterum vero Legum volumen dicitur, quodque continet alios libros Codicis nec non Authenticas et Novellas leges seu Justiniani Imperatoris leges post editionem secundam Codicis factas. Tertia tandem pars dicitur Instituta, seu Justiniani institutiones, estque compendium totius juris Caesarei, in quatuor divisum libros continens prima principia ac elementa juris pro tyronibus in jure civili instituendis. Et licet jus commune Caesareum, cui licet maxima tribuatur auctoritas, tanta tamen non est, ut per particularia jura Regnorum, Rerumpublicarum, Provinciarum et Civitatum derogari non possit. Nam cum legum Civilium finis sit recta civium ordinatio quoad temporalia bona, et jura, ac publica quies, pax, et tranquillitas, atque haec omnia nonnisi per leges convenientes loci naturae, ac circumstantiis obtineri possint, ac non una sit [illegible] temporis, aut Nationis, hinc necessarium est, quod jus civile non unum debeat esse apud omnes Populos, et Nationes. Et haec de jure civili generatim sumpto: Nunc prosequamur divisionem supra positam explicare.

154 Lex itaque mere poenalis ea est, quae poenam tantum minatur et in poenam transgressionis [illegible] obligat, et nullo modo ad culpam theologicam: [illegible] legem obligat quidem, sed non ad poenam temporalem. Mixta vero, quae et ad poenam, et ad culpam obligat.

Lex simpliciter prohibitiva ea est quae sic obligat ad omittendum seu non faciendum aliquem actum non ita tamen, ut, si fiat, nullus sit et invalidus: talis est lex prohibens ministro existenti in peccato mortali conficere sacramenta, quae ceteroquin si cetera necessaria requisita [illegible] concurrunt, licet illicite, [illegible]. Irritans ea est, quae reddit non solum illicitum, sed et nullum, seu invalidum actum. Talis est lex a Tridentino lata contra matrimonia clandestina, quae et illicita, et invalida reddit.

Lex affirmativa est quae aliquid [illegible] [illegible]; talis est lex, [illegible] de sanctificatione festorum, de honore [illegible] parentum, de tributis solvendis &c. Negativa est contra eam 135
quae aliquid fieri prohibet, talis est lex de non [illegible] [illegible] [illegible] tempore tali, de non exportando frumento extra territorium Principis absque ejus permissione &c. Ex quo patet inter legem affirmativam, et negativam hoc esse discrimen, quod lex affirmativa obligat ad suum statutum tempus, ita [illegible] ad semper non autem etiam extra statutum tempus, atque non ad semper, et pro semper: contra lex negativa ad semper, et pro semper obligat, adeo ut nunquam facere liceat, quod lex prohibetur: sic nunquam licet blasphemare, perjurare &c.

Lex odiosa ea est, cujus extensio ad casus similes et identitatem, aut paritatem rationis conformiter ad intentionem legislatoris non est melior bono communi, seu ea quae primario intendit onus, aut poenam alicujus: talis est lex poenalis, lex tributorum &c. Favorabilis vero est cujus extensio ad casus consimiles in lege non expressos conformiter ad intentionem legislatoris est melior bono communi. Talis est lex in favorem pupillorum lata, ne illis noceat tutoris malitia, aut negligentia. Hujusmodi et sunt leges in favorem ecclesiae, et ordinis clericalis latae &c.

Lex dispositiva ea est, qua ex alto suo dominio supremus Princeps ex rationabili causa, et bono publico exigente dominium unius in alterum transfert: et talis est lex praescriptionis. Praesumptiva ea est quae alicui statuit ex praesumptione communiter contingentium. Coactiva ea est, quae vi poenarum intendit subditos cohibere. Directiva ea est, qua aliquid praecipitur non imponendo transgressoribus poenam. Et ex his [illegible] et non, et divisiones praecipuas humanae legis; ex quibus de quibusdam quae hic eadem examinari solent a Theologis.

Caput Quartum

De causa efficiente et materia humanae legis.

Praesens caput in duos articulos in plures paragraphos divisos partitum habimus; et in primo examinabimus, et quaeremus quos humanas leges condendi potestas vindicat. Secundo quae, qualis sit humanarum legum obligatio, nempe an, et quando sub mortali, aut veniali culpa obligent. Item an etiam cum discrimine, aut detrimento vitae, bonorum, famae &c. obligent. Item et quomodo leges humanae promulgari debeant ut vim obligandi habeant &c. an etiam ad vim obligandi requiratur populi acceptatio. Tandem an liceat a [illegible] [illegible] legislatoris appellare. In secundo vero articulo hoc resolvamus nempe [illegible] [illegible] [illegible] legislator [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], an lex humana ponat [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible], quam praeceptioni inhaerentem [illegible] [illegible] [illegible] &c. 177

Articulus primus.

Quemadmodum legem ecclesiasticam, et canonicam a civili omnino distinctam esse supra indicavimus, atque etiam [illegible] [illegible] et a diversa potestate eas derivari certum est. Hoc [illegible] ergo quisnam sit utriusque legislator examinaremus et [illegible]

§ I. De Legis ecclesiasticae conditore.

105 Potestati saeculari, etiam supremae, non competere jus ferendi leges ecclesiasticas, seu ad spirituale regimen, ac animarum regimen, tanquam omnino certum supponendum est contra Novos Dogmatistas Lutheranos Grotium, Hobbesium, Puffendorfium, Cocceium aliosque, saeculari potestati jus in sacra tribuentes, quos proinde uno ore Catholici omnes detestantur, ac Doctores Orthodoxi ex scripturis tum veteris, tum novi testamenti, tum aliis ex certis documentis historiae, tum ecclesiasticae, tum profanae, confutant, ac solidis rationibus convincunt: et inter hos quidem egregie P. Concina, in de jure naturali, et gentium dissert. 4 de lege hum. [illegible] tenendum habendum, ac tenendum sit, solam ecclesiasticam potestatem ecclesiasticas leges ferre posse. Apud quas autem personas ea resideat, et quomodo, nunc examinandum est.

116 Certum itaque est primo, ac nemini catholico [illegible] est, Summum Pontificem legitimum B. Petri successorem habere potestatem condendi leges ecclesiasticas pro toto christiano Orbe; hancque potestatem immediate a Christo Domino habere. Atque veritas ex ipsis Scripturis declaratur: Christus enim Joan. 21, non distinguens jam inter has, et illas oves, ut [illegible] demonstraret qui Petrum, et successores ipsius Magistros non recognosceret et Pastores, ut Innocentius III scribens Imperatori Constantinopolitano dixit, et refertur in Cap. Solitae, 6. De Majorit. et Obedien., Christus, inquam, B. Petro, ac in illius persona omnibus illius legitimis successoribus ait: Pasce oves meas. Et Matth. 16 Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis. Quae sane verba ante explicata, ac in sensu proprio intellecta clare ostendunt, penes Summum Pontificem potestatem habere ferendi leges ecclesiasticas pro toto Orbe christiano, sed et potestatem eam immediate a Christo accipere. Nam ex una parte ipse est universalis pastor, ac ecclesia est perfecta communitas quae sine lege [illegible] ordinate regi, et gubernari non potest, ut legitur Proverb. 11. Ubi gubernator non est, corruet Populus: ex altera vero parte non potest assignari, a quo talem potestatem Summus Pontifex accipiat quam a Christo Domino [illegible] a Concilio vel a Cardinalium congregatione [illegible]. Quod est falsum, ut colligitur ex cap. Significasti [illegible] Papa dicit leges Romani Pontificis non pendere a Concilio, sed leges Conciliorum a Romano Pontifice pendere: et hinc Cardinalium congregatio in Summi Pontificis electione nihil aliud facere [illegible] quam designare personam, cui postea a Christo Domino talis potestas immediate tribuitur, ergo etc.

117 Dixi 1°, primo, Summum Pontificem leges ferre pro toto Orbe christiano; quia jam certum est, Summum Pontificem suis legibus directe obligare non posse Ethnicos, et infideles, ut vel docet Apostolus 1. Corinth. 5. inquiens: Quid mihi de his, qui foris sunt judicare? Vel etiam [illegible] ubi Summus Pontifex [illegible] constitutionibus paganos non obligari.

Dixi 2°: Summum Pontificem habere potestatem ferendi leges ecclesiasticas. Nam ut docet Bellarminus, Navarrus, Covarruvias, Molina, Suarez, Bonacina, Salas, aliique apud Castropalaum de Legib. Tract. 3. Disput. 1. Puncto 22 § 1. Summus Pontifex quidem ordinaria via potest ferre leges civiles in terris.

suo temporali dominio subjectos tanquam supremus illorum Prin-
ceps, non sic vero in loca sibi temporaliter non subjecta et non
quia in ea loca respectivi Principes supremi, habent jurisdi-
ctionem, non autem summus Pontifex. Ut vel clare constat ex
Capit. Si duobus §. Denique de Appellat., ubi summus Pontifex decla-
rat, quod de jure appellari non possit a judice civili ad summum
Ponticem in causis civilibus extra loca suæ temporali ditioni
non subjecta. Secundo, quia nullum est fundamentum talem potestatem 171
in Pontifice asserendi. Nam loca illa scriptura, sicuti relata: Quod-
cumque ligaveris &c. Doctores vero communi-
ter intelligunt de spirituali jurisdictione; ergo &c.
118 Dixi via ordinaria [illegible]
[illegible]
[illegible] In casu enim extraordinario, etiam extra
ditionem sibi temporaliter non subjectam leges civiles condere
posse notant, in casu nempe, ut docent Salmanticenses tractatu 11 de
legibus cap. 3. puncto primo, citantes Castropalaum, Sopiam, Bonacinam, &c.
in casu, inquam, quo Principes
seculares essent negligentes in illis statuendis, et ob eorum igno-
rantiam, et negligentiam peccata grassarentur, et crimina 172
tum invaluerunt. Ipsi enim summo Pontifici utpote Pastori
cui omnium Christi fidelium reddituro rationem de cunctis suis ovi-
bus, ac etiam ipsis Principibus et Regibus, ut ait Gelasius Papa in epist.
ad Imperatorem Anastasium, quæ incipit famuli vestræ pietatis,
incumbit onus providendi omnium saluti, vitia extirpando, virtutes
quantum potest, promovendo: quod in casu hoc non posset nisi
condendo leges. Ubi et advertendum est summum Pontificem posse
119 abrogare, et irritare non solum leges civiles a Principibus
canonica lege latas, si hæ rationi, et æquitati contrariæ sint, quod
factum jam legimus per capit. Vigilanti, de Præscriptione, in
6. etiam jam secundum juris in 6. ubi abrogatur lex civilis approbans
præscriptionem etiam cum mala fide inceptam, et continuatam;
item per capit. Cum haberet, de eo qui duxit in matrimonium
[illegible] abrogatur lex civilis prohibens dare alimenta filiis illegi-
timis; ubi Innocentius III in cap. Per venerabilem, qui filii sint legitimi, ait: nam
sicut Pontifex in spiritualibus, et temporalibus, quæ tanto sunt
potiora et digniora, quanto anima præfertur corpori. Et Bonifacius 173
VIII Extravagant. Unam Sanctam eodem titulo ait: Oportet gladium
sub gladio et temporalem auctoritatem spirituali subjici potestati.
Et Joannes VIII in cap. Si Imperator dist. 96. Si Imperator catholicus
est, filius est, non Præsul Ecclesiæ; quod ad religionem com-
petit, discere ei convenit, non docere. Quæ jam cum veritate
si non negant, nisi per quas leges Ecclesiasticas abrogarentur et
sint leges Principum sæcularium vitia, et peccata foventes, et
ex Pontificis auctoritate.
120 Certum est secundo, Concilium Generale
legitime congregatum, et Summi Pontificis auctoritate confir-
matum leges Ecclesiasticas pro toto orbe christiano obligatorias
condere posse. Hæc veritas ex continua praxi et usu Ecclesiæ
[illegible] nec non ex sensu omnium Christianorum, et traditione constanti
satis comprobatur. Apostoli enim ut legitur Actorum 15. Hiero-
solimis in uno concilio congregati leges condiderunt, easque omni-
bus observari præceperunt, quam plurima deinde alia Concilia
Generalia secuta sunt quorum leges tanquam obligatoriæ [illegible]

Concilium semper et agnovit, et recepit, et veneratus est. Et ratio est manifesta: si enim Summus Pontifex auctoritate Divinitus accepta seorsum ab aliis Ecclesiae Praelatis condere potest leges, quae universum Christianum Orbem obligant in conscientia, a fortiori id facere poterit, et quidem majori cum fructu, et feliciori successu in Concilio, ubi Ecclesia prominentius acceptabit leges, quas in suis capitibus congregata legitime concordi judicio, et communi consensu, faciendas decrevit.

71 Dixi autem primo Concilium legitime congregatum: si enim concilium legitime congregatum non est, uti esset, si absque auctoritate, et consensu Summi Pontificis congregatum esset, certum est debet, in casu nullam habere potestatem condendi leges, ut docet Bellarminus lib. 2 de Concil. c. [illegible], Salas Disput. 8. de Legibus Sect. 3; Suarez lib. 4 de Legibus, cap. 5. num. 3. Castropalaus de Legibus Tract. 3. Disp. 1. puncto 23. num. 19, aliique communissime. Ratio est manifesta: tali enim concilio caput suum deficit, adeoque nullum, et illegitimum est, cui proinde a Christo nulla potestas data est.

72 Dixi secundo: ac Summi Pontificis auctoritate approbatum. Licet enim non desint doctores, inter quos Bonacina ac nonnulli alii, qui sustineant Generale concilii auctoritate Summi Pontificis congregatum, assentientibus Summi Pontificis Legatis, posse facere generales leges, et statuta; communior tamen est sententia, quam tenent Bellarminus loco supra citato, cum Salmanticensibus Tract. XI. de Legibus Cap. 3. puncto 2. §. 2. pro [illegible], Turrecremata, Laymann, Martinez Papiam, et Castropalaum sententia, inquam, quae docet ad illarum legum valorem requiri Summi Pontificis confirmationem. Quod satis probat praxis universo Conciliorum. Patres enim in Conciliis congregati semper a Summo Pontifice postulaverunt suorum Decretorum confirmationem [illegible], antequam illa publicarent. Et vel constat ex [illegible] Synodica Concilii Nicaeni de [illegible] Papa, ubi dicitur: Quidquid constituimus in Concilio Nicaeno, precamur, vestri oris consortio confirmetur: vel etiam ex Concilio Tridentino Sess. 25. De fine, ubi expressis verbis Patres annuerunt, ut statuta, decreta, et definita in eodem Concilio mitterentur ad Summum Pontificem pro confirmatione. Et hae alia sunt, ex quo leges Ecclesiasticae, universum Christianum orbem obligantes emanare [illegible] sunt. Nunc ad Potestatem condendi leges particulares.

173 Quidquid sit de sententia, An Episcopi jurisdictionem quam in spiritualibus habent, immediate a Christo Domino, an mediate tantum nempe a Summo Pontifice accipiant; de quo lis est inter doctores, certum quam omnino certum tenendum est, Episcopos, jam tanquam membra [illegible] subordinata suo Capiti, nempe Summo Pontifici, intra suae Diocesis limites, nulla a Summo Pontifice licentia petita, nedum in Synodo Diocesana, sed etiam extra Synodum condere posse leges, seu Ecclesiastica statuta, et constitutiones [illegible] quas pro sua Ecclesiae regimine utiles, et necessarias judicaverint. Veritas haec constat tum ex illo Actor. 20 Posuit vos Spiritus Sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei, tum etiam quia licet non in Apostolatu, tamen in Episcopatu sunt legitimi Apostolorum successores, quibus jam etiam ut Apostolis Episcopis competebat jus condendi leges Ecclesiasticas [illegible] [illegible] [illegible] Romano [illegible]. Quod et clare [illegible] est in jure canonico [illegible] venerit 2. De Majorit. et Obed. ubi decernitur, quod contra [illegible] Decreto Episcopi ab Ecclesia abjiciatur.

Item ex Can. Ut animarum saluti de Constitut. in 6. in quo Bonifacius VIII. declarat ignorantes non ligari statutis ordinariorum, sicuti neque subjacere excommunicationi ab Episcopo latae in illos, qui erant subditi extra Diœcesim [illegible]: ex quo docte notant, et primo subditos Episcopi ejus legibus teneri, et ignorantia tantum excusari: adeoque tales leges vim obligandi habere. 2° Episcopos extra suum territorium non posse suis legibus obligare etiam subditos, sed in suo territorio tantum. Quod et praxis ipsa confirmat. Episcopis enim competit facultas condendi leges in [illegible] explicato tam intra Synodum Diœcesanam, quam extra Synodum, cum nullus sit hucusque qui contendat talem potestatem intra Synodum, et rationes, et [illegible] adducta illimitati pro [illegible] talem potestatem Episcopis residere.

174 Ubi tu notandum est, nec sunt dicta: Episcopos tanquam membra subordinata suo Capiti, nempe Summo Pontifici, leges, seu statuta Ecclesiastica condere posse. Nam cum Episcopi plenitudinem potestatis non habeant, sed vocati sint in partem sollicitudinis Pastoralis ut docet Vigilius Papa Epist. ad [illegible] et refertur in Capitulo Qui se scit 2. q. 6. inquiens: Ipsa namque Ecclesia, quae prima est, ita reliquis Ecclesiis vices suas credidit largiendas, ut in partem sint vocatae sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis: Hinc fit, Episcopos non posse aliquid sancire, quod contra ipsum jus commune seu Canonicum, ac Summorum Pontificum constitutiones, ac circa causas speciales, quas sibi Summus Pontifex reservavit, sicuti et circa ea, quae totam Universalem Ecclesiam concernunt. Non primo, quia inferior nihil potest in superioris [illegible]. Non etiam secundo, ut patet cum ex Capit. Majores de Baptismo, in quo vocantur majores causae, praesertim fidei [illegible]: tum ex Capit. Cum ex illo Generali Privilegio [illegible] in quo id ipsum, quod in superiori Capitulo dicitur, confirmatur et praeterea statuitur, quod translationes Episcoporum, et sedium permutationes ad summum Apostolicae sedis Antistitem pertinere de jure, ac propterea quod super his praeter ejus assensum nihil debet immutari. Non tandem et tertio, quia in Universam Ecclesiam cum non habeant potestatem, nec leges ferre possunt, juxta illud Capit. Ut animarum saluti, de constitut. in 6. Extra territorium [illegible] non paretur, [illegible]

175 Et ex his inferunt Salmanticenses, Episcopos non posse statuere, ac definire quae ad fidem, sacramenta, atque mores pertinent, atque adhuc inter Doctores Catholicos in utramque partem disputantur. Quod et expressissime monet Benedictus XIV. in celeberrimo Opere de Synodo Diœcesana lib. 7. cap. 2. et 3. [illegible] quaestiones nondum definitas esse non [illegible], impedimenta matrimonii statuere aut in iis, quae a jure communi statuta sunt, dispensare, [illegible] mutare, [illegible] clericos, nisi quando [illegible] a jure communi [illegible], tributum imponere, ut statutum est in Cap. Prohibemus de censibus; duos Episcopatus unire aut duos ex uno facere; [illegible], non posse Quadragesimale jejunium mutare, [illegible] praeter ea in Canone [illegible] poneres, seu canonizare ut habetur Cap. Audivimus, [illegible] alterare, quae repugnant Privilegiis, et Constitutionibus universalibus, [illegible] consuetudine, et his similia. Ex quibus jam patet quomodo intelligendum sit dictum [illegible] Synodum quod [illegible] intelligendum sit [illegible] mutatione.

[illegible] Benedictus XIV de Synodo [illegible]

Est pro clariori praesentis materiae intelligentia, inquires, an ad valorem legum episcopalium requiratur Capituli, et Cleri consensus?

Respondeo cum Salmanticensibus, nec non Castropalao, aliisque non requiri, exceptis iis casibus, qui in jure sunt expresse. Ratio est, quia nullum adest fundamentum restringendi Episcoporum jurisdictionem, et potestatem legum ferendarum ad Capituli, et Cleri consensum. ac in terminis fundamenta superius allata limitationem aliquam non admittunt, et praxis oppositum ostendit. Dixi tamen exceptis casibus in jure expressis, siquidem, ut habetur in Capit. ultimo de Censibus, novos census Episcopus imponere non sit sine Cleri, et Capituli consensu, quod et Dichina apud Pourneli, seu ejus Continuatorem Canisum, extendit et ad jejunia: Item, ut habetur Cap. Vestra, de locato, et conducto, Capit. Novit, ac Capit Quarto de his, quae fiunt a Praelatis, Episcopus consilio, vel etiam consensu Capituli indiget in alienatione rerum Ecclesiae, et etiam in iis, quae in Capituli, et Cleri praejudicium cedere possunt.

177 Atque ex his, quae de Episcopis dicta sunt, facile est decidere, quid sentiendum sit de Legislativa Potestate aliorum Praelatorum Superiorum, nempe Patriarcharum, Primatum, et Archiepiscoporum. Dubium sane esse non sit ipsos condere posse leges, sicut Episcopos, pro tota sua Dioecesi. Sibi enim legitima gaudent jurisdictione. Quare dubium solum esse potest, an possint condere leges totam Provinciam, aut Metropolim obligantes?

Ad quod respondeo cum Layman, Castropalao, ac cum communissima Doctorum sententia atque vera, Patriarcas, Primates, et Archiepiscopos, exclusa speciali jure, privilegio, aut consuetudine praescripta, extra suam Dioecesim leges condere non posse, nisi in Provinciali Concilio, aut de consensu Comprovincialium Episcoporum. Itaque expresse declaratum est in Capit. Nullus Primas. 9 q. 3. ubi dicitur: Nullus Primas, vel Metropolitanus diocesani ecclesiam, vel Parochiam, aut aliquem ex sua Parochia praesumat excommunicare, vel judicare, vel aliquid agere absque ejus consilio, vel judicio ..... Si aliquis Metropolitanus Episcopus sine consilio, et voluntate omnium comprovincialium Episcoporum aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit, irritum habeatur, et inane. Quid clarius exigi potest? ex quo tale efficax sit argumentum. Dictae dignitates quatenus Episcopis superiores, non sunt nisi de jure Ecclesiastico: Atque adeo non nisi tantum juris habent, quantum jure Ecclesiastico ipsis concessum est: atque ut constat ex citato Capitulo jure Patriarchae, Primates, et Archiepiscopi a jure [illegible] non habent, quod leges condere possint nisi de consensu Episcoporum, ac in Provinciali Concilio, ut patet, ergo &c. Ubi notabis ab hac Doctrina a Bonacina dubie excipi tempus visitationis Provinciae, quo tempore valet dubitando affirmat leges ferre posse. Verum quidquid de hoc sit, praxis est in contrarium.

178 Restat nunc, ut aliquid dicamus pro complemento de auctoritate Synodorum, seu Conciliorum tum Dioecesanorum, in quibus una cum Episcopo Dioecesis conveniunt Decanus, seu Provisor Ecclesiae Cathedralis, Abbates Priores, ac animarum Rectores [illegible] Tum Nationalium, in quibus una cum Primate, seu Patriarcha Archiepiscopi, et Episcopi omnes alicujus Nationis congregantur: Tum demum Provincialium, in quibus una cum Archiepiscopo omnes

Metropolis episcopi conveniunt, et congregantur. Haec autem Concilia
et habere potestatem condendi leges pro suis locis respectivo certi
ca debet, sed jam cum limitationibus supra relatis num° 174 ubi de Episco 181
pis. Atque hoc in primis colligitur ex Capit. Catholica Dist. 11., et Can. Con
cilia Dist. 17, aliisque juris Capitulis. Quod et invicta et certa ostendit
ratio. Nam si Episcopis extra Concilia talis potestas competit; a forti
ori competet vel cum Clero, vel cum Archiepiscopo, vel cum Primate, aut Epi
scopis conjunctis cum tunc facilius sit leges a subditis observari.
Dixi supra pro suis respectivis locis; Nam
quia certum haberi debet, leges latas in Dioecesana Synodo solos Dioe
cesanos obligare, et sic leges in Provinciali Concilio conditas Pro
vinciam, et eadem ratione leges in Nationali Concilio latas natio
nem tantum obligare; sed non totam ecclesiam, nisi in casu quo
Summus Pontifex statuta in dictis Conciliis specialiter approbaverit
et sua approbatione tanquam tot Canonicas leges ad universalem
dirigerat ecclesiam. Tunc in casu aliam rationem, nempe Canonicae
a iis dicta statuta induerunt.
Quod ad alias Personas ecclesiasticas pertinet, ut
179 Legatos Sedis Apostolicae, Cardinales, aliosque Praelatos, quales sunt Abba
tes aliqui jurisdictionem quasi episcopalem habentes, pariter certum
est, Legatos Summi Pontificis leges ecclesiasticas ferre posse pro suae
suae Legationis aeque valituras, quousque a Pontifice, vel alio ejus
ejus successore revocatur, ut patet ex Can. ultimo de Officio Legati.
Item et dictas leges ferre Cardinales in sui tituli, et dignitatis
in sua [illegible], tantum ecclesia, ut constat ex Can. His quae de Majori
et Ob. Eandem et leges condere posse Abbates jurisdictionem
quasi episcopalem habentes, nisi eis aliquo modo sit prohibi
tum, aut ex consuetudine requiratur consensus Cleri, vel Capituli
quia potestas condendi leges est potestas jurisdictionis, quam vere 182
habent, et non consecrationis, qua carent.
180 Sed quid dicendum de Cardinalium collegio
de declarationibus sacrae Congregationis Cardinalium, ac de Capitu
lo Cathedralis Ecclesiae.
Respondeo ad primum, coetum Cardinalium neque
viventes summo Pontifice, neque sede vacante leges proprias [illegible]
condere posse. Ita docent Salmanticenses [illegible] cap. 3 punct. 2
§ 2 [illegible] de legib. tract. 3. Disput. 1. Puncto 23. Bonacina d.
[illegible] Disput. 1. q. 1. puncto 3. aliique plures, inter quos
[illegible] Ratio est
quia Cardinales a summo Pontifice nomine Silvestro Papa instituti
sunt ut [illegible] Capitulo [illegible] 2. q. 5 observat [illegible]
[illegible] 1. q. 10, in [illegible]
[illegible] non sit quam quae a summis Pontificibus et [illegible]
[illegible] sive [illegible] summo
Pontifice, sive sede vacante libertatem ac facultatem condendi
leges [illegible] tales: Quinimo Clemen. Ne Romani, de Electio
ne tanquam irritum, et nullum declaratur, quidquid a Cardinali
um Collegio [illegible] ad jurisdictionem, et potestatem Summi
Pontificis, dum vivit, [illegible]
[illegible]
[illegible] summi Pontificis, et ad [illegible] 183
cum periculis imminentibus spectant. [redacted] Ad [illegible]
autem periculis imminentibus ac [illegible]
[illegible] potestatem [illegible]

cepta duratura usque ad novi Pontificis creationem, ac proinde in ipso casu necessaria non est potestas stricta legislativa; ergo &c.

181 Respondeo ad 2um tanquam omnino certum ac indubitatum tenendum esse, Declarationes Sacrae Congregationis Cardinalium de mandato Summi Pontificis factas, ac de ejusdem auctoritate promulgatas, si caeteras conditiones ad legem requisitas adsint, vim legis habere. Nihilominus inquies dicet, quominus vim legis non habeant. Hinc tota difficultas in eas reducitur Declarationes, quae communiter circumferuntur, quaeque promulgatae solemniter non sunt, idest de Summi Pontificis auctoritate, et more aliarum non sunt solemniter publicatae. Et circa has licet Doctores legum non sunt solemniter, maximi ponderis esse, magnamque habere auctoritatem fateantur, maxime utpote a gravissimis viris Summi Pontificis auctoritate, et gravitatem, utpote a gravissimis viris Summi Pontificis auctoritate, ac proinde nonnisi gravissima ratione ac causa [illegible] [illegible] recedendum esse; attamen inter se divisi sunt; alii inter [illegible] [illegible] pro se allegans Bonacina de legib. Disput. 1. Quaest. 1. Puncto 8. pro se allegans Suarez, Salas, Sanchez, et Alphonsum, sustinentes Declarationes praedictas vim legis non habere; alii e contra, inter quos [illegible] de [illegible] Tract. 3. Disput. 5. Puncto 2. § 1. citans Emmanuelem, [illegible] Garziam, defendentes praedictas Declarationes vim legis habere, dummodo de illis authentice constet vel per brevia Pontificis, vel per monitorium Auditoris Camerae, vel per Epistolam alicujus Cardinalis suo sigillo munitam, vel per transumptum ex registro Congregationis parte citata. Et tota ratio discriminis magis esse videtur ex eo, quod primae sententiae Patroni volunt, dictis Declarationibus deesse necessariam promulgationem ad legem requisitam. Patroni autem [illegible] sententiae [illegible], generalem promulgationem de novo necessariam non esse, utpote cum sint supra [illegible] promulgatae, nec promulgationem legis, cujus sunt [illegible] tot interpretationes. Quid autem dicendum sit, videant alii, cum nobis tempus non sit, quod ulterius procedere permittat. Et ex his

182 Respondeo ad 3um. Capitulum, vivente Episcopo, jure saltem communi, nullas leges ferre posse, quae Diocesanos obligent: et hoc [illegible] quamquam quod penes omnes Doctores sit certum, patet etiam ex eo, quod Capitulum, vivente Episcopo, de jure communi nullam habet in Diocesanos jurisdictionem. Quae doctrina non obstat, quominus cum communi sententia apud Castropalaum de legib. Tract. 3. Disput. 1. Puncto 23 dicamus Capitulum de rebus minoris ac se pertinentibus [illegible] ac [illegible] [illegible] [illegible] Ecclesiae, quae [illegible] posse statuta [illegible] singula capituli membra obligantur, [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] poenas [illegible] in transgressores [illegible]; et hoc etiam inconsulto Episcopo. Capitulum enim sine Episcopo, est integrum corpus, et peculiaris communitas, Decano aut alio quovis Praeposito tanquam capite, ceterisque canonicis tanquam membris constans. Peculiari autem communitati sit statuta condere ad [illegible] gubernationem necessaria: Capitulum autem ad sui [illegible] regimen [illegible] sit, et quidem absque Episcopi consensu, ut et ipsa praxis clare ostendit, et colligitur ex capit. Cum omnes, de Constitut. Ubi supponitur, inconsulto Episcopo, posse Canonicos in se ipsos jus statuere. Hinc autem [illegible] minoris ac se pertinentibus. In rebus enim gravioribus, quales sunt abrogatio alicujus Constitutionis, alienatio, et venditio alicujus fundi, necessarius est Episcopi, vel etiam Summi Pontificis consensus, ut colligitur ex [illegible] [illegible] [illegible] de Constit. Et apud [illegible] [illegible]

183 [illegible] [illegible] Panormitanus, Felinus, Bonacina, Suarez, aliique. Major autem est difficultas an Capitulum, sede vacante, leges in Diocesanos ferre possit. In quo variant Doctores, aliis concedentes, et aliis negantes talem potestatem [illegible]

licet interim omnes conveniant in dicto capitulo potestatem universaliter [illegible]

Cathedrali: interim Capitulo Collegiato eam absolute denegantes.* Inter Doctorum dissidio displicet sententia talem potestatem Capitulo Cathedrali attribuens: Estque sententia Salmanticensium De legibus Tract. 11. Cap. 3 puncto 2. §. 2 allegantium Sapiam, Layman, Palaum, Bonacinam, et alios: Atque hujus fundamentum petitur tum ex jure canonico, tum ex Tridentino Nam ut habetur Capit. Cum, De Majorit. et Obed., et Capit. Episcopali sede vacante pariter De Majorit. et Obed. in 6. et Capit. Si Episcopus, De suplenda negligentia Episcopi in 6, nec non ex Capite 10. Sess. 24 Concilii Trident. Capitulum Cathedrale, sede vacante, exceptis casibus in jure expressis, et consuetudine in contrarium, succedit in administratione temporalium, et spiritualium rerum, et etiam in jurisdictione ordinaria Episcopi, sine qua jam res temporales, et spirituales nequeunt administrari, sed Episcopus ratione suae ordinariae jurisdictionis leges* condere valet; ergo et Capitulum sede vacante, praesertim cum non sit ratio jurisdictionem ejus in casu ad Capitulum devolutam limitandi, loquendo de potestate legislativa: adeoque sicuti ordinaria jurisdictio Episcopi quoad alios casus devolvitur ad Capitulum, ita et devolvi debet quoad legislativam potestatem; ergo etc.

x in Capitulo

184 Pro hujus Paragraphi complemento duo quaeres, et primo: an Sanctis Patribus, et Ecclesiae Doctoribus data fuerit potestas condendi leges? Secundo: An de potestate distributa Summi Pontificis Feminis delegari possit facultas ecclesiastica condendi Leges?

Ad primum dico, Sanctis Patribus, et Ecclesiae Doctoribus quatenus talibus datam non fuisse potestatem leges condendi, [illegible] sententiae Sanctorum Patrum, et Ecclesiae Doctorum per se, et etiamsi in Decreto Gratiani reperiantur, vim legis propriae tamen non habent. Ratio est, quia cum potestas condendi leges sit quid facti, praesumi non debet, sed probari, et asserenda non est ejus existentia, nisi probetur: probari autem non potest: Quinimo Glossa Dist. 20. in Principio, Panormitanus, et alii in Capit. Ne innitaris De Constitut. et ex his Capit. Solitae De Sent. excom. in 6. tradunt talem potestatem [illegible] Patribus, et Ecclesiae Doctoribus datam non fuisse.

Dixi autem primo: per se: Nam licet Patres, et Ecclesiae Doctores sancti, quatenus tales sunt, vim legis non habeant, habent vim obligandi, quatenus testantur de praecepto divino [illegible] vel Ecclesiastico. Quamvis enim tunc eorum [illegible] quasi legislatoribus vis non sit praecepti; ipsis tamen tanquam testibus fides praestanda est, juxta majorem, aut minorem illorum consensionem in ea re, de qua testantur. Dixi secundo: etiamsi etiam in Decreto Gratiani reperiantur. Nam ut diximus num. 162. Decretum Gratiani non habet majorem auctoritatem, ac habeant fontes, unde illud derivatur.

185 Ad secundum dico cum Bonacina De legibus Disput. 1. Q. 1. Puncto 4, nec non cum Castropalao pariter de legibus Tract. 3. Disp. 1. puncto 23, et aliis, satis probabile esse contra alios, Summum Pontificem ex plenitudine potestatis suae posse delegare Feminis facultatem condendi leges ecclesiasticas, et spirituales [illegible] nulla est ratio, et efficax ratio id negandi: nullum enim [illegible] divinum afferri potest, quod opponitur obstandi [illegible] liquidam textus Apostoli 1. Corin. 14 Mulieres in Ecclesiis taceant: turpe enim est mulieri loqui in ecclesia: Quo opposito, sententiae Doctores [illegible] in primis Patroni primae sententiae exponunt, de publico doctrinae expositione, et non de potestate legislativa intelligenda esse. Quinimo [illegible]
[illegible]

consensu, et potestate fiat. Nam de S. Catharina Senensi refert Bonacina loco citato admissam fuisse ad concionandum coram summo Pontifice, et S. Romanae Ecclesiae Cardinalibus. Tum quia, ut ipse Bonacina de Censuris disput. 1 Quaest. 1 puncto 2 citans Lamoarum, Sotum, Filliucium, Reginaldum, Navarrum, aliosque docet, improbabile non est feminas de abbatissis ita Pontificis auctoritate ferre posse censuras. Quare ergo et leges ferre non poterunt?

Quidquid vero de hoc sit, certum est, eas jure ordinario id facere non posse. Tum quia sunt personae laicae. Tum quia claves regni caelorum, ut habetur Cap. Nova. de Poenitentiis, et Remissionibus, feminis, sed neque B.B. Virgini datas fuisse. Tum quia, quo habetur de Monialibus, de sent. excom. habetur Abbatissam non posse a censuris absolvere sibi subditos; ergo et neque eas ferre possunt; ergo etc. Et hinc patet quid dicendum sit de eo, quod aliqui objiciunt, nempe aliquas Abbatissas sententiam suspensionis protulisse. Nam, ut docet Bonacina, suspensio illa non erat censura, sed quaedam prohibitio, ob cujus violationem irregularitas contracta non fuisset. Et haec de potestate legislativa spirituali. Nunc

§. 2. De Legis Civilis Conditore.

Leges homines potestatem civilium legum condendarum necesse, vel summa num. 152 indicavimus, et infra pluribus ostendemus. Quare hic solum inquirimus, quinam ii sint, qui tali facultate potiuntur. Ubi advertendum, non uno modo apud Principes omnes legislativam potestatem inveniri, sicuti neque dari Principem qui in universo Mundo leges civiles condendi habeat facultatem. Non [illegible] ipsa non sit, ut unus homo subsit alteri quae particularis homo est, ut ipse Deus declarasse videtur Gen. 1 dicens de homine creato, ut praesit piscibus maris, bestijs terrae, volatilibus caeli; non vero ut alteri praesit homini. Hinc est, quod potestas leges ferendi tota residet apud communitatem, [illegible] determinatis personis, sicuti vult, communicare, et concedere. [illegible] non communicasse constet [illegible] Principibus. Non [illegible] secundum, quia nunquam [illegible] inventus est, [illegible] in toto [illegible]

187 Et ex his

Dico primo Imperatorem legitime electum leges condere posse in Germania, et Provincias suo regimini subjectas; non autem in Universo Mundo. [illegible] Romani, et Pontificii [illegible] subjectum est supremus Dominus, [illegible] leges et [illegible] quae jam [illegible] praestare non fit. Et praeterea Imperator legitimus [illegible] terris, ac territoriis suae ditioni subjectis eam nunc habet auctoritatem, quam olim Imperatores in suis terris habebant. Porro veteres Imperatores certo habebant potestatem condendi leges, ut vel patet ex Codice legum, qui auctoritate Caesarea conditus est. Ratio autem secundae partis est, quia degentes extra territorium Imperatori subjectum, illius subditi non sunt. Princeps autem extra territorium suum jus dicere non fit, juxta illud: extra territorium jus dicenti impune non paretur.

188 Dixi autem legitime electum. Si enim legitime electus non est, non habet jurisdictionem, et potestatem [illegible], quam non solam legitimam electionem [illegible] [illegible] et acquirit. Alioque Legitimus superior non est.

184. [illegible] secundō, nedum Reges pro suo Regno, sed et alij [illegible] supremos principes, qui superiorem in temporali jurisdictione non recognoscunt, sive ij sint Principes, sive Duces, sive Comites, sive [illegible] [illegible], sive Barones, sive alio nomine vocentur, pro terris sibi subjectis leges ferre posse. Quod et dicendum est de Principibus Imperatori, aut Regi subjectis, si ab eo facultatem ferendi leges habuerint, intra limites sibi ab Imperatore, vel Rege signatos. Ratio est eadem ac supra relata. Primi enim habent ordinariam, alij verò delegatam Jurisdictionem.

185. Est dubium insurgit de Regina, an videlicet et ipsi competat jus ferendi leges pro suo Regno? Cui difficultati causam dedit illud Apostoli 1. Ad Timoth. 2: Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio: quo [illegible] [illegible] videtur jurisdictioni Reginæ præsertim conjugatæ, ut et [illegible] [illegible] [illegible] 1. Corin. 11. inquiens: caput autem mulieris, vir. [illegible] [illegible] [illegible] non vir caput est mulieris, sed mulier caput viri est. [illegible] lex Fœminæ ff. de regul. juris, ubi habetur, fœminas ab omnibus officiis publicis remotas esse, ac proinde nec judices esse posse, nec Magistratus gerere, et sic à fortiori neque jurisdictionem [illegible] [illegible] habere posse. Et tandem quia fœminæ carent scientia et prudentia ad condendas leges necessaria.

186. Hoc autem non obstante, [illegible] asserendum Reginæ facultatem ferendi leges, sive ea conjugata non sit, sive sit conjugata. Et loquendo de Regina saltem non conjugata [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ubi nedum ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut fœminæ jurisdictione gaudeant, afferendo exemplum Deboræ, sed et solvit argumenta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de jure ordinario, ac [illegible] non obstante [illegible] [illegible] et manifesta ratio. Nam si legislativa potestas [illegible] [illegible] Reginæ incaperes [illegible], sequeretur [illegible] et [illegible] quotquot regnorum fœminæ [illegible], ac [illegible] [illegible], ac [illegible] quotquot [illegible] approbarunt, [illegible] possent impedire [illegible] etiam tot Reginæ [illegible], Regnum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] potestas, quam exercere [illegible] [illegible] Quod est absurdum; ergo [illegible].

Atque hæc doctrina [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de Regina conjugatam. Ipsa enim conjugata etiam [illegible] [illegible] jus, et Dominium Regni, cui annexa est administratio, ac gubernatio [illegible] [illegible] [illegible] de uno in alium sine Populi consensu transferri non [illegible] [illegible] autem constet, [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quia [illegible] [illegible] [illegible] sine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Et ex his patet, quid respondere debeat de [illegible] [illegible]. [illegible] namque non permittere mulieri dominium in virum, neque esse caput viri in ijs, quæ ad statum matrimonialem spectant, et ad domus, et familiæ gubernationem, seu regimen œconomicum: secus verò in ijs quæ ad [illegible] non [illegible] matrimonii, ac familiæ [illegible] [illegible] [illegible] in Regno. [illegible] his etiam [illegible] opposita lex Fœminæ, [illegible] [illegible] officiis [illegible] [illegible] [illegible] ordinariis [illegible] [illegible] [illegible], jurisdictione [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], Vasquez cum alijs apud [illegible] loco supra citato. Atque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod tertiò loco asseritur, falsum est. Plurimas enim invenimus mulieres [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] scientia, et prudentia necessaria carent, ut possunt [illegible] prudentum [illegible] sapientum; quod et ipsi viri faciunt. Et hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Dico tertio, Rempublicam, [illegible] [illegible], atque adeo omnes communitates perfectas quae supremam habent jurisdictionem, neque eam in aliquem summum Principem transtulerunt, leges civiles condere posse ad rectam subditorum gubernationem necessarias. Hoc de se patet: Nam communitas in casu eam habet in subditos suos potestatem, quidem [illegible] Imperator, et Rex in suos subditos: cum ergo ut diximus, certum sit, Imperatorem, et Regem in sibi subditos leges ferre posse; ita et certum esse debet [illegible]

Dixi autem: neque eam in aliquem summum Principem transtulerunt. Si enim communitas aliqua integre seu ex toto potestatem suam in principem transtulisset, leges condere non posset. Sicuti et si non integre, seu diminute in Principem transtulisset, eo quod voluit Principem in [illegible] [illegible] habere [illegible], tunc, ut docet Suarez, et Bonacina apud [illegible] de legib. Tract. 3. disput. 1. Puncto 22., neque communitas absque Principe, neque Princeps absque communitate leges condere valebit.

Et ex his etiam constat, communitates, et civitates supremo Principi subjectas, quae in supremum Principem omnem suam contulerunt potestatem nonnisi ex privilegio, vel ex usu, vel consuetudine leges, quae municipales appellantur, ferre posse: licet interim possint aliquas conventiones inter se facere, quibus subditi [illegible] contractus obligantur, nec non aliqua praecepta subditis imponere, sicut potest Paterfamilias in domo sua. Hactenus de legum civilium conditore: et ex his

§. 3. De Legis Humanae Obligatione.

[illegible] potestatis tum [illegible], tum [illegible] contentionem legum, [illegible], quae in conscientia obligent, negarunt Waldenses, Wiclefus, et cum his Lutherus, Melancton et Calvinus, [illegible] [illegible] ore [illegible] [illegible] [illegible] Contra hos perditissimos homines nunc nobis [illegible] [illegible] vim [illegible] legum ostendamus. Sit itaque

193 Propositio. Superiores tum Ecclesiastici, tum saeculares jurisdictionem respectivam habentes possunt condere leges, quae obligent in conscientia etiam circa ea, quae jure divino praecepta non sunt. Est de fide, vel salti[m] ut ait Suarez [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] quoad [illegible] partem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est certo de Fide; quoad alteram vero partem [illegible] leges civiles est ad minus proxima Fidei. Et probo per partes.

Et quoad primam sic ostenditur. Leges Summorum Pontificum ac caeterorum Ecclesiae Praelatorum jurisdictionem habentium [illegible] [illegible], quod de jure naturali, aut divino, [illegible], sed circa [illegible] ad aliquid statuendos seu praecipiendos vim in conscientia [illegible] habent, si ex una parte Summi Pontifices, ac caeteri Ecclesiae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] praecipiendi potestatem a Deo [illegible], et ex alia parte subditi dicta praecepta transgredientes [illegible] [illegible], sed ita est, ergo [illegible] Minor quoad primam par[tem] [illegible] constat ex dictis superiori paragrapho, [illegible] [illegible] [illegible] jurisdictionem habentes [illegible] potestatem [illegible] leges et non tantum praecipiendi, aut [illegible] [illegible] jure naturali, aut divino sunt, ostenditur etiam ex [illegible] et [illegible] Apostolorum, et Summorum Pontificum, ac caeterorum Praelatorum [illegible], ut legitur [illegible] [illegible], [illegible] prohibuerunt [illegible]

sanguinis, suffocati, et immolatorum, quæ hoc tempore jure divino [illegible]
non erant neque ex veteri, utpote jam abrogata, neque novi, cum [illegible]
lex non inveniatur in novo testamento, sed è [illegible] prohibuerunt
ut patet ex his verbis quæ [illegible] sequuntur [illegible] est [illegible] sancto [illegible]
et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria ut
abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, [illegible] suffo-
cato. 2do. Apostolus 1. Timoth 3 legem statuit de Bigamis non admitten-
dis ad episcopatum, licet id nullo divino præcepto vetitum esset [illegible]
[illegible] citato loco [illegible], nempe 15. dicitur [illegible] autem
signum, et liberam confirmans ecclesias, præcipiens custodire [illegible]
[illegible], et seniorum. 3tio. perpetua lege ecclesiæ, usque ad [illegible]
[illegible] tempore, ut constat ex Aug. Epist. olim 118, nunc 54. [illegible]
[illegible] nonnisi à jejunis sumenda est. item, festum sabbati, [illegible]
[illegible] Aug. Epist. olim 119; nunc 55 Cap. 13. ad Januarium, lege ab Apostolis
lata translatum est in diem Dominicum, uti et festum Paschæ, aliq-
uid est; et alia hujusmodi plura ab illis sancita [illegible] quam
[illegible] sunt Concilia, et Pontifices, et Episcopi
[illegible], et necessitate jam novas condentes, jam alias [illegible]
[illegible] abrogantes leges, ut patet Pontificum Constitutiones, Concilio-
rum canones, et decreta, et Episcoporum sanctiones [illegible]
[illegible]; Vera ergo est propositio minor quoad primam partem.

Nunc ostenditur eadem minor quoad secundam
[illegible] in omnibus unusquisque illis non obediat Præpositis suis,
[illegible] subjiciat juxta illud Hebræor. 13: Obedite Præpositis vestris,
et subjacete illis: 2do. Qui resistit Dei ordinationi, et sibi damna-
tionem acquirit [illegible], quod et dicendum est de eo,
qui [illegible], [illegible] qui transgreditur præcepta à suis
Pontifice lata, nec non leges [illegible] Ecclesiasticorum Prælato-
rum [illegible] habentium non obedit Præpositis suis, ut [illegible]
[illegible] item resistit Dei ordinationi, et sibi damnationem acqui-
rit juxta illud Rom. 13. [illegible] potestatibus [illegible]
Non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinatæ
[illegible] qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem
resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. 3tio. necessitas
[illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] (seu [illegible]) [illegible] et [illegible]
Luc. 10 v. 16. Qui vos spernit, me spernit. Qui autem spernit
me, spernit eum, qui misit me, ergo [illegible]. Hinc [illegible] Matth. 18 [illegible]
[illegible] Si autem Ecclesiam
non audierit, sit tibi sicut ethnicus et Publicanus: et [illegible]
[illegible] Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram
erunt ligata et in cœlo: et quæcumque solveritis [illegible]
[illegible] ergo in conscientia [illegible]
[illegible] est una propositionis pars. Nunc

Probatur altera pars, et quidem ex [illegible]
[illegible] Ecclesiasticæ leges in conscientia, seu sub culpa theologica obligant,
[illegible] hunt, qui ab ipso Deo eas ferendi potestatem acceperunt,
qui [illegible] ipsi Dei voluntati resistit, quas ipsa [illegible], et [illegible]
à subditis executioni mandari possunt; Atqui tales sunt [illegible]
[illegible] leges justæ ac [illegible] conditione [illegible]
legem necessarii, ergo [illegible], in [illegible] animo [illegible]
[illegible] ergo leges [illegible] quoniam lata est a Summo potestate [illegible]
Prov. 8: Per me reges regnant, et legum conditores justa [illegible]
[illegible] potestatis [illegible]

que [illegible] non erant

x [illegible]

197

[illegible]
[illegible]
[illegible]

nū est à Deo quod et docet Aptus loco supra citato inquiens Non est potestas nisi a Deo. Item i Regum 8 Samueli, jā facto sene, qui filios suos super Israel judices constituerat respondit Deus Non enim abjecerunt te, sed me. Et Apostolus loco citato indiscriminatim loquens de sublimioris potestatibus ait: Qui resistit potestati Dei ordinationi resistit: Qui ergo transgreditur Principum saecularium leges, Dei voluntati resistit. Tandem ipse Xtus [illegible] loquens de Principibus etiam Ethnicis jussit eorum exequi leges inquiens. Reddite, quae sunt Caesaris caesari, et quae sunt Dei Deo. Et S Petrus sua prima Epistola canonica cap. 2 [illegible] praecipit. Subjecti estote omni humanae creaturae propter Deum: sive Regi, sive Ducibus [illegible] quia sic est voluntas Dei: Et ut alia omittam divus Paulus citato loco v. 7 Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal. Et ad Titum 3 Admone illos, Principibus, et Potestatibus subditos esse, dicto obedire [illegible]. Xtus ergo, et Apli jusserunt exequi Principum saecularium leges, et mandata; ergo Etc.

[illegible] probatur quoad utramque partem violare jus alterius est culpa, ut ab intrinseco malum, sed tam Ecclesiastici, quam saeculares superiores hoc ipso quod tales sunt habent jus in suos subditos, praescribendi eis [illegible], quod est necessarium ad bonum, ac rectum regimen, ut [illegible] ut patet ex se, ergo subditi violantes eorum jussa, seu praecepta, culpam [illegible] peccant; ergo Etc. Sed audiamus [illegible] [illegible]

Occurrunt Haeretici primo ex scripturis [illegible] [illegible] [illegible] legibus [illegible] [illegible] jus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible], si ex una parte [illegible] [illegible] [illegible] quidquam statuere praeter id quod ipso [illegible] [illegible] [illegible] divino praescriptum est, ut [illegible] [illegible] habet; ergo Etc. [illegible] [illegible] constat partibus, quoad primā sic probatur. Tūc scripturae, saepe prohibent legem alteram divinae legi addere. Sic Deuteron 4 dicitur. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque minuetis ex eo, custodite mandata Domini Dei vestri, quae ego praecipio vobis. Et Cap. 12 Quod ego praecipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas. Et Proverb. 30: Omnis sermo Dei, ignitus clypeus est sperantibus in se, ne addas quidquam verbis illius, et arguaris inveniarisque mendax. Et Matth. ultimo Xtus alloquens Apostolos dixit. Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos. Docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Et Marc 7 In vanum colunt me docentes doctrinas, et praecepta hominum. Quod idem habetur Matth. 15, et longe ante docuit Isaias Cap. 29 inquiens: Appropinquat populus iste, ore suo, et labiis suis glorificat me: cor autem ejus longe est à me, et timuerunt me mandato hominum, et doctrinis. Et Jacob 4 Unus est legislator, et judex [illegible] [illegible]. Ergo hic legislator non fit quidquam statuere praeter id quod jure naturali, et positivo divino praescriptum est, ut [illegible] hi legislatores [illegible] [illegible] merito [illegible] [illegible] Matth 23 Alligant onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum. An juste de iis conqueratur Aug. Epist olim 119 nunc 55 ad Januarium Cap. 19 asserens in legibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] conditionem [illegible], quam modo sit conditio [illegible]; Quod certe contradicit Xto Matth. [illegible] [illegible] jugum enim meum suave est, et onus meum leve; ergo Etc.

X et [illegible] [illegible] [illegible]

X et [illegible], 22 Reges [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Prob. minor quoad secundam partem. Christiani saltem jam ab omni lege positiva, aliqua [illegible] naturali, aut divina [illegible] jam factus 2 Corinth. 3. [illegible] justis est? [illegible] autem Domini [illegible] libertas. et Rom. 6 Non enim estis sub lege, sed sub gratia. et ad Gal. 5 Si spiritu ducimini non estis sub lege. et ad Timoth. 1. lex justo non est posita, sed injustis et 1. Corinth. 7. Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. et Joan. 1. v. 17: lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est; [illegible] a lege per [illegible] eximuntur, nisi [illegible] quod [illegible] naturalis, aut divina positiva; ergo [illegible]

435 Respondeo concessa majori negando min. quoad utramque partem, ad primam partis minoris probationem vel nego [illegible] sacras [illegible] prohibere, legem [illegible] quam divinae legi contrariam, ac etiam tanquam legem immediate [illegible] Deo latam legi divinae addere condere: [illegible] prohibere, legem aliquam divinae legi divino conformem, ac etiam tanquam legem mediate a Deo latam divinae legi addere neque [illegible]. Nullus quidem humanus legislator condere potest legem, quae divinae legi adversatur, eaque [illegible] obligatoria: ~~[illegible]~~ talis lex iniqua esset, et injusta et bonis moribus contraria. item non potest suam legem vendere tanquam immediate a Deo latam: cum id manifestum mendacium contineat. [illegible] autem condere legem, quae sit divino conformis legi, cum id utile, ac necessarium est optimo [illegible] [illegible] talis lex justa sit, ac [illegible] habeat conditiones [illegible] legem necessarias; dummodo et eam proponat tanquam legem a se latam, et derivatam ab ea potestate [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] ostendimus; [illegible]

[illegible] Et ex his ad scripturae testimonia exponenda [illegible] ad testimonia ex [illegible] petita [illegible] 5 de legib. c. 6 §§ 3 respondet, ex illis nihil evinci posse; [illegible] loquuntur judaeos de [illegible] caeremonialibus, et judicialibus a se illis [illegible], [illegible] nihil velle minus [illegible] aliquid illis [illegible] ex ritu gentilium inter quos [illegible] et deinceps victuri erant in Palaestina; adeoque [illegible] prohibitat judaeos uti ritibus gentilium in sacrificiis, ut [illegible] patet ex ijs, quae promittuntur verbis [illegible] ex [illegible] [illegible] imitari gentes, quae in sacrificiis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quaecumque divina lege prohibita [illegible]

Ad locum Proverbiorum 30. vel patet ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] prohibent [illegible] verbis quos ei [illegible] aut [illegible] aut etiam [illegible] aliquid tanquam immediate a Deo dictum, quod ab eo immediate dictum non est, [illegible] et eo nullo modo dictum est, quinimo [illegible] Dei contrarium est, atque [illegible] loquitur contra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] legislator [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sermonem a D. Matthaeo non [illegible] [illegible] quamcumque legem [illegible] [illegible] [illegible] quatenus nempe Apostoli non debebant [illegible]

mororum, et explicare necessitatem fidei, et baptismi, sed etiam necessitatem observandi divina praecepta, seu mandata quod non obstat nostrae assertioni. Ceterum, ut optime ponderat Ammus Gotti ex citato testimonio probatur necessitas exequendi etiam leges Ecclesiae, et Principum saecularium: siquidem ut ex finito [illegible] [illegible] praecepit obedire ecclesiae et sui Potestatibus sublimioribus. Et ex hoc patet etiam quid dicendum sit de testimonio Apli 2 Timoth. 3. ubi dicit, quod verbum Dei sufficit ad instruendum hominem perfectum nam et per verbum Dei praecipitur obedire Praepositis suis.

Ad d. Marci testimonium dico, ut ex evangelio ipso patet, ibi Xtum reprehendere, et reprobare Pharisaeos, qui docebant primo nonnulla divinis praeceptis repugnantia. 2do dabant quaedam inutilia, et vana. 3tio imponebant praecepta gravia, et importabilia, quae ipsi non observabant. et quarto sua praecepta pluris, quam divina faciebant: Talia autem non sunt praecepta Ecclesiae, et Principum saecularium. Et ex his patet quid dicendum sit primo de textu Matth. 23. Alligant onera gravia &c. sicut et de illo Isaiae 29. Ubi Isaias, ut exponit a Lapide, ibi reprehendit judaeos, qui orationes colebant Deum, et timore obediebant praeceptis inutilibus, vanis, et contrariis [illegible], et Pharisaeorum. Et ex his

Ad illud Jacobi 4 respondeo, ibi sanctum Jacobum loqui de legislatore supremo, et principali, qui revera unus est nempe Deus, a quo ceteri suam agnoscunt potestatem. atque eodem modo [illegible] locutum esse Xtum quo S. Mattheus Cap. 23. dixit: Unus est Pater vester qui in caelis est. Nec vocemini Magistri: quia Magister vester unus est Christus, quum ergo ex hoc testimonio non excludantur alii a Xto instituti docere, ac erudire alios valere, ita de [illegible] Et hinc ad illud Lucae 22 [illegible] ibi [illegible] Apostolis ne affectarent propria, ac dominari aliis, honores, atque excellentias exercerent, sed per humilitatem potius aliis servire curarent; adeo ut si dominari quasi cogitarentur, id non facerent quasi dominantes ut Reges terrarum, sed quasi ministrantes, ac [illegible] suum magistrum imitantes quos [illegible] non obstat jurisdictioni legislativae.

Tandem ad illud Xti Matth. 11. dico, illud nihil urgere. Sicut enim Principes tum ecclesiastici, tum saeculares condendi leges in conscientia obligatorias potestatem habeant, tamen lex Xti suavis est tum ratione divinae gratiae, [illegible] data [illegible] meritorum Praeceptorum comparatione ad Mosaicam legem. Et ex his constat quid dicendum sit ad [illegible] Nos d. Tostati ad ipso loco, quo [illegible] [illegible] non modo approbat praecepta divina, sed etiam Ecclesiae, et Conciliorum, et consuetudines generaliter receptas: ac solum ibi reprobat aliquas quaestiones, qui [illegible] consuetudines ecclesiae in quibusdam locis irrepserant.

Ex probationem secundae partis [illegible] [illegible] ac legum reprobationem dico cum a Lapide, Aptum 2 Corinth. 3 non loqui de libertate ab obligatione legis divinae, aut humanae, ut immerito [illegible] Haeretici, sed de libertate Xtiana prout opposita servituti Judaeorum. Quatenus nempe nos habemus claram notitiam divinorum Mysteriorum Trinitatis, Incarnationis Dei, item verae religionis ac divini cultus, quem judaei putabant consistere in mactatione [illegible] Boum, et Arietum, cum Deus [illegible] adorari in spiritu, et veritate sicut in lege Xtiana praescribitur. Item Quatenus nos legi obtemperamus non ex timore, sicut faciebant judaei, sed ex amore justitiae, et virtutis, cum accepimus spiritum adoptionis, quo Deum non tanquam judicem, sed Patrem invocamus [illegible] et Apostolus [illegible] ad [illegible] in loco loquitur de libertate a peccato atque a vetere lege judicialis, ac cerimonialis [illegible], quae [illegible] sunt [illegible].

Ad illud Rom. 6, et ad Gal. 5: respondetur, ibi Apostolum loqui de lege concupiscentiae, et peccati, quatenus nempe justi fideles divina gratia confortati, ac roborati, dummodo vires gratiae cooperari velint, arma habent, unde cum jucunditate, et alacritate [illegible] omnes concupiscentiae motus comprimere, et peccato resistere valeant. Et id enim docet S. Aug. lib. de Continentia cap. 3. inquiens: Non sumus sub lege bonum quidem jubente, non tamen dante, sed sumus sub gratia, quae id, quod lex jubet, faciens nos amare, sit liberis imperare. Nisi et dicere velis, nos non esse sub lege timoris, et servitutis, ut erant judaei, sed sub lege gratiae: ac etiam viros justos non esse sub lege hoc sensu, quod poenis legis sint subjecti, usque moveantur ad implendam legem, cum id amore justitiae, et virtutis [illegible] Ex quo patet etiam responsio ad illud prime Timoth. 1. Lex justo non est posita, sed injustis: Lex siquidem non est posita ad illum terrendum et coercendum, sed solum posita est ad illum dirigendum, et docendum; quod contra accidit de injustis loquendo, qui solum minis, et terroribus [illegible] legem faciunt.

Quod spectat ad testimonium prime Corint. 7, nonnulli exponunt de vera et propria servitute, quatenus Apostolus conversis ad fidem, et sua libertate fruentibus mandavit, ne se in servos venderent ac servituti mancipaverent, ut possent non esse servire; atque ita exponit à Lapide. Nonnulli vero exponunt de servitute peccati. Et alii de servitute hominum [illegible] da, ratione cujus postea evenirat, ut [illegible] servitio, et obsequiis [illegible] se subjicerent. Nullus autem est, qui exponat de servitute [illegible]. Tandem ad illud Joan. primo dico, ex textu illo concludi non posse aliquid contra legum humanarum obligationem, sicuti quidquam effici non sit contra legum [illegible] existentiam: sed solum ibi à S. Joanne assignari discrimen inter [illegible] veterem, et novam intercedit, videlicet quod lex [illegible] [illegible], sed et dat gratiam, per legem adimpleamus [illegible] lex vetus de se non praestitit. Quod vel patet [illegible] 238

Opponunt 2do [illegible] contra leges civiles: Principes saeculares non habent jurisdictionem in spiritualibus, ergo non possunt obligare in foro conscientiae. [illegible] non obligare in conscientia. Prob. prima conseq. [illegible] in foro conscientiae est actus jurisdictionis spiritualis, at dicti Principes saeculares non habent jurisdictionem spiritualem; ergo [illegible] major patet: forum enim conscientiae [illegible] spirituale: minor est certa, et consequentia est in forma [illegible] firmatur. Nullus inferior potest obligare in foro sui superioris, [illegible] conscientiae est forum superioris, nempe Dei, [illegible] saeculares sunt inferiores [illegible] Major est [illegible] [illegible] obligare [illegible], aut [illegible] quam [illegible] [illegible], et [illegible] obligat sub [illegible], ergo [illegible] minor [illegible] non [illegible], quo sub veniali obligare, [illegible] neque sub veniali obligat, ergo [illegible] Confirmatur 3tio: [illegible] saeculares non [illegible] tota sua vi [illegible] hominem [illegible]; [illegible] leges civiles in conscientia obligarent, possent homini [illegible] [illegible] imponere in casu legum [illegible] violatores peccarent, [illegible] Confirmatur 4to [illegible] [illegible] [illegible], sed Principes saeculares in foro conscientiae non [illegible]; ergo [illegible] [illegible]. Confirmatur 5to. Principes saeculares [illegible] condendo leges non intenderunt obligare sub [illegible], sed [illegible]

198

× [illegible]

sub poena; quinimo saepius non cogitatur de obligatione in conscientia, cum finis ab illis intentus, nempe pax externa absque dicta obligatione obtineri possit, ergo &c. Confirmatur 1º. Si leges principum saecularium obligarent in conscientia, sequeretur, quod efficaciter determinatus ad dictas leges violandas peccaret, et a fortiori qui etiam in occulto dictas transgreditur leges; sed hoc est falsum, ergo &c. Prob. min. Principes saeculares non possunt punire efficaciter determinatum ad omnes leges violandas, neque in occulto dictas leges violantem; ergo ille non peccant utpote cum peccantes in lege puniri possunt...... Confirmatur tandem, et quidem etiam contra leges ecclesiasticas. Nam superiores non possunt praecipere nisi id, quod de jure naturali, aut positivo est; atqui &c. Prob. ant. Nam potestate humana aliqua veritas non sit proponi de credendis, hoc est, vera nisi a Deo sit revelata; ergo a pari neque sit &c.

Respondeo concesso ant. nego cons. vel [illegible] conseq. ergo per se, directe, et primario non possunt obligare in conscientia conc., per accidens, indirecte, et velut occasionaliter nego consequentiam. Principum saecularium per accidens, indirecte, et velut occasionaliter in foro conscientiae obligare consistit in hoc, quod Deus ita velit homines dictis legibus obedire, ut contravenientes non solum injuriam ipsis Principibus irrogent, sed etiam contraveniant divinae voluntati; sed vero talis est voluntas Dei, ut constat ex scripturis a nobis supra allatis; ergo &c. Et ex his patet, requiri quandam jurisdictionem spiritualem directe, et per se obligandi in foro conscientiae, secus vero ad obligandum per accidens, indirecte, et occasionaliter.

Ad primam confirm. d. min. Nullus inferior sit obligare in foro sui superioris praeter, aut contra voluntatem superioris conc., secundum voluntatem superioris, et ordinem ab ipso constitutum nego min., et concessa minori nego consequentiam. Distinctio patet ex dictis.

Ad secundam confirm. d. min. Major, et fortior debet esse &c. id est magis firma et constans est obligatio legis naturalis, et positivae divinae, quam humanae item magis in concursu obediendum est divinae quam humanae conc. id est semper major est obligatio legis divinae, quam humanae nego min., et concessa mi. nego consequentiam. Lex quidem divina firmior est lege humana, quatenus haec secunda facile mutationi est obnoxia, item quatenus praeceptum divinum in concursu praevalere debet humano, utpote [illegible] humano, utpote injusto: non autem quatenus divinum semper major est humano in omni obligatione. Quia jam mala legis divinae sit [illegible] levis et mala legis humanae gravis etc. sit. Unde et lex humana etiam est ab ipso Deo [illegible] derivata, qui vult obediamus etc. Principibus saecularibus, eorumque justis legibus.

Ad 3iam confirm. d. min. Principes saeculares [illegible] non possunt directe, et per se privare homines divina gratia conc., indirecte, per accidens, et occasionaliter non [illegible] nego min., et cum propositione distincta minori nego consequentiam. Distinctionis patet ex dictis de argumento.

Ad 4tam confirm. nego min. Plura enim requiruntur ad solvendum, quam ad ligandum in foro conscientiae. Nam quilibet homo potest se ligare pluribus modis, v.g. per peccatum, per votum, per contractum &c., quin tamen valeat se solvere. [illegible] casu subesse in eadem a se tanto Principes saeculares solvere non possint, est, quia et tale peccatum est etiam contra [illegible] tiam, cum [illegible] valere non nisi per sacramenta Ecclesiae ministros.

Ad 3tiã confirm. dico, necessarium non esse in Princi condente legem expressam, et actualem intentionem obligandi sub pec. to, aut quod hanc suam intentionem exprimat, aut actu de obligatione cogitet, sed sufficit, quod velit, aut intendat veram legem ferre, [illegible] saltem virtualiter intendit obligare, [illegible] praecipuus legis effectus sit in conscientia obligare. Ubi tamen advertendum [illegible] de lege non pure poenali, sed praeceptiva. Quae autem obligatio legis poenalis infra dicemus.

Ad 6tam confirm. concessa majori nego min. ad [illegible] probationem omisso ant. nego conseq. et ratio negandi est, quia ad [illegible] [illegible] plus requiritur, quam ad praecipiendum. Ad praecipiendum [illegible] sufficit habere jurisdictionem, [illegible] causam [illegible] [illegible] requiritur juridica probatio, quae [illegible] [illegible] [illegible] voluntate legis posita est.

Ad ultimam confirm. nego ant. ad hujus probationem concesso ant. nego conseq., et disparitas est; quia nulla Caritas [illegible] [illegible] [illegible] motivo, [illegible] [illegible] [illegible] authoritas [illegible], adeoque [illegible] [illegible] debet esse [illegible] [illegible] [illegible] contra id [illegible] objectum legum quod [illegible] vel bonum est, vel etiam [illegible], et est necessarium, vel [illegible] [illegible], ut ponatur, [illegible] [illegible] ab eo qui jurisdictionem [illegible] [illegible] autem [illegible] [illegible] non esse [illegible] vel [illegible], et etiam [illegible] [illegible], et tempore [illegible] utile et etiam necessarium communitati, ut ponatur, [illegible] praecipi ab eo, qui jurisdictionem habet, ergo [illegible] [illegible] [illegible] legislatores [illegible] ecclesiasticos, [illegible] saeculares [illegible] [illegible] obligatorias in conscientia [illegible]

§. 4. De genere Obligationis legum humanarum.

200 Humanas leges in conscientia obligare jam docuimus, [illegible] quale peccatum a transgressore illarum committatur, examinandum est, semper quandonam mortaliter, et quandonam venialiter [illegible] violatores peccant. Pro cujus difficultatis clara intelligentia [illegible] [illegible] [illegible] ea omnia, quae in toto secundo [illegible] [illegible] primi diximus, nullam scilicet esse [illegible] legem [illegible] in conscientia parere obligationem, quae non gaudeat [illegible] [illegible] ad veram legem necessariis ibi assignatis, [illegible] [illegible] [illegible] obligationem in conscientia, [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], et hortari, et [illegible] in conscientia obligationem imponere intendit, vel etiam [illegible] sub veniali culpa obligare [illegible] [illegible] graviter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tamen [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] liberi agentis in moralibus non operantur ultra [illegible] intentionem [illegible] habet. Lex Non omnis [illegible] [illegible] [illegible] nec lex obligat ultra [illegible] [illegible] legislatoris humani, utpote [illegible] [illegible] est [illegible] ac [illegible], et non [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible] qualitate obligationis [illegible] [illegible] difficultas [illegible] hoc, an, quando jam satis constat [illegible] intentione legislatoris [illegible] [illegible] sub culpa obligare, ex [illegible] autem [illegible] [illegible] voluisse sub gravi, aut sub levi obligare, an, inquam lex sub gravi, an sub levi obliget.

201 Cujus difficultatis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legislatorum sub poena gravis culpae praecipere [illegible] [illegible] et [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible], tum quia potestas humana est limitata, et [illegible]

x [illegible] [illegible] [illegible]

exigentiæ, et capacitati materiæ; tum quia lex humana, quæ de se, et ex circumstantiis, et fine immediate à legislatore intento levem sub gravi culpa præciperet, injusta foret utpote non congrua legi divinæ, quæ tamen spectatis omnibus omnino levem nunquam sub gravi obligat, ut meditanti patet. Lex ergo humana nunquam censenda est obligare sub gravi in re omnino et in se, et ratione circumstantiarum, et finis immediati legislatoris levi, ac proinde si casus esset, quod legislator rem levem sub gravi præciperet, non erit obligatio, plusquam levis, ut communiter docent Theologi.

Dixi tamen nisi materia vel in se, vel ratione circumstantiarum, vel finis immediata intenti à legislatore sit gravis. Nam licet materia in se levis esset; fit tamen esse gravis ratione circumstantiarum, vel finis à legislatore immediate intenti. Sic pretiis vetiti pomi Protoparentibus comestio, licet in se levis foret, gravis tamen erat in ordine ad finem à Deo legislatore intentum, nimirum quia ita Deus volebat experiri obedientiam hominis tot beneficiis cumulati, et exigere illius subjectionis recognitionem, et homagium. Sic pariter egressio militis è castris per parvum temporis ratione finis, nempe militaris disciplinæ, est graviter prohibita: sicuti et ingressus viri in claustrum monialium est etiam per modicum tempus graviter interdictus ratione periculi, in quo lex talem ingressum prohibens fundatur: Sic tandem gestatio armorum nocturno tempore vetita ad vitandas frequentes rixas, quæ accidunt, gravis esse fit, licet etiam quis per horam arma deferat. Quod et dicendum est de Clerico dimittente habitum clericalem, ingrediente cauponas &c. dum lex eos prohibens fundata est in gravibus incommodis, quæ alias evenerit, aut evenientur.

Præmittere juvat secundo, et explicare, quæ verba de se præceptum, et consilium præcontineant. In quo cum communi sententia quam tenetur Bonacina de legibus disput. 1. q. 1. puncto 7. allegans Valentiam, Sylvestrum, Azorium, Vasquez, Panormitanum, Suarez aliosque, tanquam præceptiva tenenda sunt verba sequentia: Jubemus, obligamus, Præcipimus, Præcipiendo mandamus, Prohibemus, vetamus, Interdicimus, debeant, teneantur, obligentur, non fit, necesse est, non liceat &c. Quidquid postea sit de his, aut similibus. Sancimus, Intendimus, volumus, innovamus, statuimus, decernimus, stabilimus, ordinamus &c. [illegible]

Quæ de se esse indifferentia ad significandum obligationem vel simplicem voluntatem, vel exhortationem docent Salmanticenses Tractatu ii de legibus cap. 2. puncto 1. num. 19. et cum his nonnulli alii, et provida volunt, recurrendum esse ad circumstantias ad mentem legislatoris conjiciendam. Quod veluti à fortiori dicunt de verbo Hortamur, quod volunt de se potius honestatem, et convenientiam rei faciendæ, quam rigorosum præceptum innovare.

Quam doctrinam et Salmanticenses citato loco extendunt ad verba imperativi modi, nempe hæc: Facite hoc, implete, solvite, abstineant omnes, nemo audeat, aut faciat &c. docentes nempe quandoque significare mandatum, aliquando consilium tantum, licet et ipsi conveniant

in legibus Pontificiis, aut Conciliorum Decretis per verba imperativa in se importari praeceptum. Quidquid autem de hoc sit, existimo recurrendum esse ad consuetudinem Regionis, vel modum, quo communiter accipiuntur, ac etiam ad materiae praeceptae qualitatem et circumstantias, in quibus lex est lata. Mens enim legislatoris in dubiis, melius quam ex his, intelligi non potest. His itaque expositis, venio ad difficultatis punctum.

203. Dico itaque, quando lex pure poenalis non est et legislator verbis certo praeceptivis utitur, et materia vel in se, vel ratione circumstantiarum, aut finis proximi, immediate intenti a legislatore est gravis, ac ipse legislator non exprimit qualitatem obligationis, quam imponere intendit, censeri eam sub gravi culpa de se obligare ad sui observantiam. Ratio hujus est, quia in casu tali legi neque ex parte legislatoris, neque ex parte materiae praeceptae quidquam deest, quominus graviter obligare dicatur. Non quidem ex parte legislatoris, qui in praecipiendo supponitur semper accomodari qualitati rei praeceptae; non item ex parte rei praeceptae, quia haec ut est gravis; ergo &c.

Dixi autem primo, quando lex non est mere poenalis: quam enim obligationem importet lex pure poenalis, dicemus infra. Dixi 2do: et legislator verbis certo praeceptivis utitur. Cum enim prudens dubium est, an legislator voluerit vel non voluerit obligare, aut si constat voluisse obligare, attamen prudenter dubitatur, an mortalem, an venialem voluerit imponere obligationem, tunc per Probabilistas vel standum est pro non obligatione, aut pro levi tantum, ut superiori [illegible] dixemus. [illegible] enim adhuc difficultas est, quomodo dignosci possit, materiam a lege praeceptam esse gravem, aut levem.

204 Respondeo in primis gravitatem materiae dignosci ex gravitate verborum, quibus legislator utitur, veluti si v.g. legislator utatur his, aut aequipollentibus: Praecipimus sub interminatione divini judicii, sub obtestatione [illegible] mortis aeternae, sub indignatione Dei, aut SS. Apostolorum Petri et Pauli, sub aeterna, et divina maledictione Dei [illegible] his, aut similibus. Praecipimus in vi voti, aut juramenti [illegible], in virtute charitatis, obedientiae, stricte jubemus [illegible] &c. Haec enim verba nedum clare [illegible] legislatoris esse valde sub gravi obligare, sed et gravem esse materiam, et quidem maximi momenti: quando autem [illegible] interveniunt lex sub gravi obligat ut diximus.

Respondeo secundo, materiam censendam esse gravem, ac legem sub gravi obligare, quando Ecclesiasticus legislator in transgressores infligit gravem poenam [illegible] ipso facto incurrendam, v.g. excommunicationem majorem, depositionem, degradationem, privationem Ecclesiastici [illegible] [illegible], item irregularitatem, quae est ex delicto, nec non [illegible] suspensionem, et interdictum. Ratio est, quia gravis poena grave delictum supponit, nec lex justa est, quae poenam [illegible] [illegible] imponit. Dixi autem poenam gravem [illegible] Nam loquendo de poena temporali etiam mortis, et [illegible] [illegible] etiam, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

confiscationis bonorum &c. licèt valdè probabile, immò mihi probabilius sit, esse sufficiens signum obligationis legis sub gravi culpa, attn. Navarrus, Reginaldus apud Bonacinam loco supra citato, nec non Layman de legibus Tract. 3. Disput. 1. Puncto 13. num. 10 docent, legem dictam pœnam imponentem non inducere per se obligationem sub mortali in lege hũa; licet et hi concedant dictam pœnam inducere obligationem sub gravi in lege naali, quatenus delinquens exponit se periculo amissionis vitæ, mutilationis membri &c.: Quod certè est contra jus naæ;

Dixi secundò pœnam gravem spiritualem

si enim pœna spiritualis sit levis, etiam latæ sententiæ V. E. excommunicatio minor, suspensio ab aliquo particulari actu non notabili, aut ad breve tempus, (quod idem dic de interdicto) statim non habetur sufficiens signum gravitatis maæ præcepti, aut obligationis sub gravi. siquidem pœna levis etiam ob leve delictum justè infligi pt.

Dixi tertiò pœnam gravem spiritualem ipso facto incurrendam. Nam licèt censura gravis tantùm ferendæ sententiæ sit sæpe indicium gravis obligationis, et plerumque id accidat; tn id semper fieri negant Castrus Soto, Valentia, Triado apud Castropalaum loco citato num. 3., docentes excommunicationem ferendæ sententiæ non esse per se sufficiens signum mortalis obligationis. Quibus ex parte consentit Suarez Lib. 4. de Legib. positiva Canonica Cap. 18 distinguens inter legem, quæ de se continet sufficientem monitionem ita ut pro illius transgressione statim sine alia hominis monitione possit excommunicatio major ferri in transgressores, et inter legem, quæ de se non præcontineat sufficientem monitionem, sed ulterius requirit, ut à superiore moneatur delinquens, antequàm dicta pœna infligatur. Si primum existimat, et consequenter, excommunicationem ferendæ sententiæ per se esse sufficiens signum gravitatis maæ, et gravis obligationis, quia nempe transgressio legis ex se, et absque nova culpa meretur pœnam gravem. Si secundum, negat, haberi sufficiens signum mortalis obligationis. cum tunc non ob legis transgressionem, sed potiùs ob contumaciam monitioni superioris habitam pœna infligatur

Ubi et idem Suarez advertit, semper requiri monitionem hõis, nisi hæc ab ipsa lege excludatur, tùm quia hic est sensus mitior, et ideò in lege pœnali præferendus; tum quia talis sensus est satis conformis juri communi generatim requirenti monitionem in pœnis ferendis, cum tandem quia juxta communem sensum ita intelligi videntur similes legum comminationes. Cui doctrinæ non contrariatur Thomas Sanchez apud Laymañ loco citato, qui licèt doceat excommunicationem majorem ferendam esse per se sufficiens signum gravis obligationis legis: hoc tn temperat in casibus, ubi excommunicatio ad terrorem dũt apposita, et non animo statim illam sine ulla monitione inferendi. Quod et passim à judicibus culpæ fieri creditur.

Respondeo tertiò, humanam legem importare maã gravem, ac sub mortali culpa obligare, primò quando legislator per aliam legem declarat se in tali maã velle sub gravi obligare. nam lex per legem optimè explicatur. secundò quando pro obligatione gravi legis stat communis hominum

prudentum, sapientum, ac timoratorum sensus: error enim facile suppo-
non sit in eo, quod communi hominum sensu admittitur: 3tio, quando id
constat ex consuetudine nam consuetudo est optima legum in-
terpres, ut habetur Cap. de Consuetudine.

206 Respondeo tandem, eam legem esse materiam gravem, quae vel in se vel ratione circumstantiarum, et finis immediati videtur a legislatore graviter praecipere, cujus transgressione patet, si est lex civilis, grave damnum boni, et tranquillitas publica pateretur, atque periculum esset, et si est lex ecclesiastica, grave detrimentum ecclesiastica disciplina, et ipsi mores paterentur, vel ejus patiendi grande periculum foret. Patet de se. Sic lex prohibens extractionem frumenti e territorio Principis obligaret sub gravi, cum quo inde inopia futura esset, si extraheretur: sic lex Episcopi vetans clericis grassari in loca publica ad impediendum scandalum sub gravi obligat, licet etiam semel id fieret, ratione nempe periculi universalis obligationis frustrandae, aut scandali &c.

207 Ad hujus doctrinae pleniorem intelligentiam quaeres an transgrediens legem rem in specie omnino levem incipientem possit aliquando saltem graviter peccare?

Respondeo, duobus saltem in casibus id fieri posse: et primo, quando materia illa levis unitur cum aliis pervenientibus, ex quibus inde materia gravis consurgeret: secundo quando id fieret, in formalem contemptum legislatoris quia talis. Ratio primi est, quia lex in materia gravi violaretur: Ratio autem secundi est, quia cum quis transgreditur legem formaliter contemnendo legislatorem quia talem, tunc legem violat contemnendo ipsius legislatoris auctoritatem, quae a Deo est; hoc autem fieri non potest absque gravi injuria ipsius legislatoris, et Dei; ergo etc. Quando autem materiae leves coalescant in unam materiam gravem, dicamus alias latius. Interim scito, tunc materias leves in unam gravem coalescere, quando omnes tandem in eundem numero effectum; non vero casu autem, quando distinctos producunt effectus. Sic si quis eodem die jejunii plures parvas partes comederet quae simul sumerentur essent materia gravis, etiamsi etiam in collatis vicibus sumantur, unam materiam gravem constituunt. Dices tu dicam non sit de eo, qui per singulos quadragesimae dies aliquid parum sumeret.

Ubi et advertas pro secundo casu, me signanter pro dixisse in formalem contemptum legislatoris quia talis; Multiplex enim est contemptus, et primo alius est contemptus universalis, dictus etiam materialis, et alius specialis, dictus etiam formalis. Contemptus universalis, seu materialis est voluntaria transgressio legis absque ulla animi comparatione erga illam in ipsum legislatorem ac rem ipsam praeceptam contemnit vero, formalis est animi contemptus ad transgrediendam legem, vel quia parvi pendit ipsam rem praeceptam, vel ipsam legem quae a legislatore latam, vel ipsum legislatorem quia legislator est, vel etiam quia particularis homo est. Et hinc contemptus formalis alius est, quo parvi penditur res praecepta, et alius, quo contemnitur ipsa lex, alius item, quo parvi aestimatur legislator, qua legislator est, et alius tandem quo contemnitur legislator, qua particularis homo est. qua distinctione patet, me supra loquutum esse de contemptu

quis expresse renuit legi obtemperare, quia a tali superiore prout legislator est condita fuit. Si enim ibi mea praecepta est tantum lens interveniat solum contemptus materialis, vel etiam contemptus cadat in rem leviter praeceptam, quae levis est, vel etiam leviter contemnatur legislator, qua talis persona privata est, satis communiter docent Theologi solum venialitatem peccati, nisi ut advertit Suarez interveniant haec duo, et primo quod contemptus involvat errorem in doctrina, v.g. quod Deus nullo modo puniat peccata levia: secundo quod contemptus rei, vel legislatoris etiam prout privatus non est, fiat in contemptum legislatoris qua talis. In his enim duobus casibus contemptus adjunctum haberet malitiam gravem, prout de se patet.

§ 5. De incommodis, sub quibus obligant vel non obligant leges humanae.

18\. Super dubio, an leges humanae, qua tales sunt, etiam cum vitae periculo, aut alio gravi damno temporali obligent ad sui observantiam, triplex circumfertur sententia. Prima, quam defendunt Cajetanus, Henriquez, Alensis, Durandus apud Salmanticenses Tract. 11. De legibus cap. 2 Puncto 7. docet, omnem legem justam semper obligare, etiamsi periculum vitae immineat. Altera, quam tenent Almainus, Sylvester, Azorius pariter apud Salmanticenses citato loco, asserit, dari non posse legem humanam nec divinam positivam, quae in conscientia obliget, quando imminet periculum mortis, aut gravis damni, nimirum famae, amissionis bonorum, mutilationis, aut gravis infirmitatis. Tertia, quam Salmanticenses sequuntur, ac defendunt Antoine, Tournely, eiusque Continuator, et alii passim Theologi, medium tenet, docet namque plerumque humanas leges cum dicto periculo, et gravi damno temporali non obligare ad sui obedientiam, licet concedat non raros posse esse casus, in quibus etiam cum periculo vitae obligant, et quidem in conscientia. Pro cujus sententiae clara intelligentia hic diligenter advertere oportet, cum legibus humanis, de quibus nos disputamus non esse confundendas eas leges, quae praecipiunt ea, quae sunt juris naturalis. Certum enim est, leges naturales, utpote praecipientes, quae ab intrinseca natura bona sunt aut vetantes, quae ab intrinseca natura sua sunt mala, etiam cum periculo vitae obligare ad sui observantiam: nunquam enim licet facere, quod ab intrinseca natura sua est malum. Quod idem dicendum etiam de iis legibus, quae praescribunt ea, quae sunt absolute necessaria ad aeternam salutem, cum salus aeterna bonis omnibus temporalibus sit praeferenda. Hinc tota difficultas reducitur ad eas humanas leges, quae aliquid praecipiunt, quod nec naturale divinum statuunt jure sit.

Propositio leges humanae praecipientes [illegible], quae ab intrinseca sua natura non sunt bona, aut mala, regulariter non obligant cum vitae dispendio, aut alio gravi damno temporali, quod prudenter timetur, ex observando lege fieri deberet. Ita cum Patronis tertiae sententiae.

Prob. Fortior, strictior, et major esse non sit obligatio legis humanae in sensu propositionis, quam sit obligatio legis divinae positivae; sed lex divina pure positiva plerumque non obligat cum gravi damno temporali, et necessario cum vitae dispendio. Sic licuit in lege Moysis laicis prohibitum erat manducare panes propositionis, tamen licuit Davidi eos edere in extrema necessitate posito, ut colligitur ex cap. Matth. 12. ubi

ritus approbando, et laudando, testu Prophetæ excusat, et defendit discipulos suos, quod contra dnũ præceptũ de observatione sabbat. sabbato laboraverint colligendo spicas ad sui sustentationem necessarias: sic licit in lege dña vetitum est die sabbati laborare, licuit Machabæis eo die præliare: sic tandem, ut omittam alia lege dña præcepta, est integra confessio peccatorũ, quæ post diligens examen memoriæ occurrunt, ut communiter docent theologi, præfata lex non obligat, ubi prudenter timeretur gravissimũ incommodũ confessioni extrinsecũ: ergo &c. Item cap. 2. de observat. jejuniorũ, [redacted] Innocentius III. eum excusat à jejunij præcepto, qui ratiõe magnæ inopiæ, et debilitatis die jejunij comedere, infirmos à jejunio immunes esse declarat, et assignans ratiõem: cum non subjaceat legi necessitas. Et cap. 4. de reg. juris habetur Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam et sabbatum custodiri præceptum est: Machabæi tamen sine culpa sua in sabbato pugnabant. Sic et hodie non jejunium præcepit ægrotos, reus voti non habetur. Ex quib. constat, præceptum jejunij cum gravi incomodo non obligare; quod idem et Ecclesiæ praxis ostendit de alijs præceptis v. g. audiendi missam die festo, recitandi horas canonicas &c. ergo &c.

Et ratiõ est manifesta. Nam ad hoc, ut lex hũa vim obligandi habeat, duo requiruntur præcipue, nempe et quod legislator velit obligare, et quod obligare possit; sed ubi in observatione hũæ legis imminet grave periculum vitæ aut aliud grave nocumentum temporale, regulariter hũjus legislator non vult, et etiam non pot obligare. tum quia non [illegible] impossibilia præciperet, ac etiam, quæ sunt contra commune bonum mandaret, ut patet; ergo &c. Ubi notandum est, me dixisse regulariter, ratione ob sequentem propositionem.

Propositio secunda. Quamvis hũæ leges ut diximus, regulariter non obligent cum gravi nocumento [illegible] orali, et præsertim cum gravi vitæ periculo; quandoque tamen ad id obligant, puta quando id, quod præcipitur, est utile aut saltem necessarium bono communi, et Religionis. Ita sentiunt Doctores. Prob. Quilibet perfecta communitas seu

210 Respublica bene ordinata, à Deo ñoñ, auctore est concessa ut communia quilibet subditorum subjacere debeat in iis, quæ ad conservationem, boni cõis, ac Religionis necessaria sunt; sed ad conservationem communitatis perfectæ, seu Reip. bene ordinatæ, bonique publicum, seu commune, ac Religionis necessarium est, ut habeat potestatem condendi leges etiam in consequentia obligantes etiam cum dispendio vitæ aut alterius gravis damni commune ergo &c. [illegible]

~~[illegible]~~

[illegible] de se patet, quia saevus ab ipso nec [illegible] ac satis provisum non est [illegible] minor. Et perfecta communitatis, et Reip. conservationem, ac bonum commune requiruntur, ut vires habeat, unde contra ipsius hostes ac publicae tranquillitatis perturbatores se tueri possit. Et bonum [illegible] tum religionis requiruntur, ut ejus externa confessio non impediatur, nihilque fiat in ejus contemptum; sed nisi perfecta communitas, seu Reip. [illegible] potestas condendi leges in [illegible] [illegible] etiam cum dispendio vitae aut alterius gravis damni, jam ea non haberet vires, unde se tueri posset contra ipsius hostes, ac publicae tranquillitatis perturbatores. Quod sane patet ex eo, quod milites [illegible] bello pugnare non tenerentur, stationem [illegible] non obtinerentur. Item nisi [illegible] leges condere posset, impedire non posset, ne impediatur religionis externa confessio, ac etiam ne aliquid fiat in ejus contemptum: nam v.g. [illegible], et in [illegible] coactus ad comedendas carnes die vetito, [illegible] vit [illegible], jam [illegible] in contemptum Ecclesiae, posset licite carnes comedere, violare jejunium, cum jam lex jejunii non obligaret, ergo etc.

Atque ex his patet, milites teneri pugnare, hostes aggredi, stationem sibi a duce assignatam non deserere, ubi necessarium est ad bonum belli obtinendum, etiamsi [illegible] certa mortis pericula sit [illegible]: Item Vicarium medico, aut [illegible] Parocho, aut etiam aliud sacerdotem in [illegible] substitutum tamen obligari [illegible] et manere, ut [illegible], sacramenta ministrando peste infectis; neque excusari [illegible] ad [illegible] [illegible] non magis illa, quam alii tenerentur [illegible] [illegible] subeunda. Si enim talis excusatio locum haberet, jam [illegible] nunquam satis bono publico posset provideri. [illegible], catholicum die ab ecclesia vetito carnes non posse comedere, jejunium frangere, [illegible] in loco vetito [illegible], [illegible] ubi [illegible] [illegible] in contemptum Fidei, Religionis, aut legislatoris [illegible] potestatis [illegible], ut [illegible] [illegible], neque [illegible] [illegible], etiamsi [illegible], se [illegible] [illegible] in contemptum [illegible], [illegible] [illegible] mortem ac [illegible] [illegible]. Exemplum [illegible] [illegible] sanctus [illegible], qui [illegible] [illegible] volui [illegible] carnis [illegible] [illegible] vetitis. Quos et [illegible] [illegible] de iis legibus, quarum observantia est necessaria ad vitandum scandalum. Quod sane patet [illegible] doctrina Apostoli 1. Corinth. 10, ubi Apostolus [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] non licere, si inde oriundum erat scandalum aliorum.

Oppones contra primam propositionem [illegible] doctoribus primo sententiae, et primo: Quaelibet humana lex, si justa est, [illegible] ad sui observantiam, sed potius moriendum est, quam peccare [illegible]. Legem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: lex justa [illegible] [illegible] bonum publicum ordinatur, [illegible], sed bonum publicum bonae vitae, etiam particularis hominis est [illegible], ergo etc.

-stio: Hominem jure humano positivo canonico vetitum esse communicare cum
[illegible] excommunicatione majori, celebrare sine vestibus sacris, mon[ialibus]
[illegible] a clausura exire, et Carthusianum nonnisi lege sua [illegible]
[illegible] esse vesci carnibus; sed has leges etiam ex metu gravi
damni violare liceat; ergo etc. Prob. maj. et quoad primam partem ex
ex Cap. Sacris, De his quae vi, ubi Innocentius III. statuit, excommuni-
cationis latae incurrere, qui per metum inductus fuit ad commu-
nicandum cum excommunicato, reddita ratione hac: Cum pro nullo metu de-
beat quis mortale peccatum incurrere. Quoad 2dam partem patet ve-
ro, quod sine vestibus sacris celebrare est contra reverentiam
ministerio debitam: Quoad tertiam vero constat jam ex Bulla Pii V.
incipit: Decori et Honestati, in qua Summus Pontifex ita restrinxit Decre-
tum Sess. 25 Cap. 5 Trid., quo Monialibus prohibebatur exire de mona-
sterio nisi ex justa causa ab Episcopo approbata, et ita expli-
catur Bonifacii VIII. in Cap. Periculoso, De Statu Regularium, [illegible]
omnino interdicit Monialibus egressum a clausura Monasterii, [illegible]
tantum concedit, ubi tanto, ac tali morbo aliqua earum [illegible]
laborare constaret, quod cum aliis absque gravi periculo, vel scan-
dalo commorari non posset, ita, inquio, explicat, ut solum in se-
quentibus tribus casibus exire concedat, et 1mo in casu incendii [illegible]
ad quem reducitur inundatio, et incursus hostium [illegible]
[illegible]. 2do, si qua ex illis sit lepra, aut alio morbo contagioso [illegible]
[illegible] periculum aliis immineret: 3tio, si pestis per mona-
sterium grassaretur: Vide in aliis casibus, etiamsi [illegible]
mortis immineret, ut docent Salmanticenses cum aliis, exire
non possunt moniales de Monasterio: Quoad quartam par-
tem [illegible]. Nam juxta satis probatam sententiam, quod [illegible]
[illegible] cum aliis, Carthusianus tenetur a carnibus abstinere [illegible]
[illegible] habeat, etiamsi mortis periculum immineret; ergo etc.

213 Respondeo ad primam distinctionem: Quaestio [illegible]
sta est, [illegible] obligat in iis casibus, in quibus legislator [illegible]
et [illegible] obligare [illegible], in quibus legislator vel non [illegible]
vult obligare [illegible], et omissa [illegible] neque [illegible]
ut [illegible] in [illegible], [illegible] non est utilis, aut etiam necessariam
bono communi, leges humanae non obligant ad sui observantiam cum
gravi incommodo [illegible], quinimo neque [illegible]
[illegible] legislator. [illegible] concessa majori [illegible]
publicum etiam bono vitae particularis hominis esse [illegible]
bonum [illegible], aut obtinere non [illegible], [illegible]
[illegible], et praesertim ubi bonum personae privatae [illegible]
[illegible] bono publico, quam legis [illegible] neque [illegible], et [illegible]
[illegible] expediat, bona, et vitam subditorum conservari, [illegible]
cum bonum publicum tueri possit absque [illegible]
et [illegible] subditorum, [illegible] non teneantur, neque [illegible]
[illegible] aut [illegible] obligare cum magno vitae aut [illegible]
[illegible] periculo, quod [illegible] in capite nostro, [illegible]
sequentibus [illegible] leges non obligare.

[illegible] dico, ad argumentum [illegible]
[illegible] partium enumeratione, aliud non probari, quod [illegible]
humanas leges, quae [illegible] obligant [illegible]
[illegible] ad casus propositos respectio, et ad primum dico, satis commu-
[illegible] communicatur [illegible], [illegible] communicare cum excom-
municato ob mortis periculum vitandum, ubi abest contemptus [illegible]
[illegible], et scandalum [illegible] objectum [illegible]

que vix exprimunt vel de metu levi, et non cadente in virum constantem: vel de communicatione in crimine, propter quod excommunicatus est: vel etiam quando id intenditur fieri cum scandalo, aut Religionis, et Ecclesiae contemptu.

Ad secundum Salmanticenses, Tournely, sive ejus Continuator, cum aliis docent, sacerdoti non licere absque vestibus sacris celebrare etiam propter metum mortis, quia metus ille incuti non solet sacerdoti nisi in odium Religionis, et sacrificii derisionem. At vero si hoc abesset, censent sacerdotem tunc posse celebrare ad vitandam mortem, puta si sacerdos cognosceret, tunc timorem incuti ab aliquo vel ex indiscreta devotione, aut ex persuasione quod talis celebratio nihil mali haberet. Quod idem dicunt Salmanticenses de eo, qui mortem minaretur, nisi contraheret cum consanguinea in gradu ab Ecclesia vetito, dummodo haberet animum non consummandi matrimonium, utpote cum consummatio matrimonii certo invalidi cogniti sit actio ab intrinseco mala: sed hoc negant nonnulli alii, inter quos citatus Tournely, et P. Simonet, quia nempe in casu taliter contrahens vel tentaret facere sacramentum, et tunc sacrilegus esset, quia certo scit se facere sacramentum invalidum; vel non tentaret, et tunc mendacium faceret.

Ad tertium Salmanticenses concedunt, extra casus in Piana Bulla expressos Moniales e clausura sui monasterii exire non posse, etiamsi scirent se alias morituras, tum propter Decreta citata Summorum Pontificum, tum etiam quia majoris momenti est clausurae observatio ad decorem nempe, et honestatem, ac proinde ad bonum commune, quam vita particularis hujus, vel illius Monialis: quinimo necessaria videtur ob multa incommoda, quae aliter evenirent. Non enim raro eveniret, ut crederetur imminere mortis periculum, et medici agnoscentes illarum propensionem frequentissime tale remedium consulerent.

Ad ultimum de Carthusiano dico, satis inter se convenire Doctores, illum necessario posse, sive etiam teneri vesci carnibus pro casu, quo aliis cibis ipsi deessent, ac sine iis talem certum esset moriturum. Item etiam licite posse abstinere a carnibus, cum cibos sibi a sua regula permissos habet, atque ex judicio medicorum moriturus esset, nisi carnibus vesceretur. Quid autem postea sit, an abstinere teneatur, de quo in utramque partem satis probabiliter disputant Doctores.

Nunc oppones unum vel alterum contra 2dam propositionem. 1mo. Fortior semper est obligatio juris naturae ac humani; sed jure naturae cuilibet praefecta est conservatio propriae vitae; ergo &c. 2do In corpore, in quo membrum exponere debet vitam suam periculo, obligatio est a jure naturae, quod praecipit membrum exponi periculo pro salute totius, ergo non est a jure humano, ergo &c.

Respondeo ad 1um concessa majori, et minori, sed jure naturae cuilibet servato ordine partis ad totum praefecta est conservatio propriae vitae, mediis ordinariis, praeterea concedo minorem, aliter nego, et consequentiam, quia nemini liceat sua directe morti se exponere, vel se mortis periculo absque rationabili causa exponere, ac omittere media ordinaria ad vitae conservationem necessaria, licet ei ex legitima causa se exponere periculo mortis ex rationabili motivo, puta ob conservationem Patriae, ac etiam omittere remedia extraordinaria ad conservandam vitam, quod tandem accidit in casibus allatis in secunda nostra propositione, ergo &c.

Legum promulgatio 216

Et secundum dico, ex utroque obligationem esse a jure naturae et a jure humano. A jure naturae, quatenus hoc dictat, parere superioribus [illegible] pro reipublicae conservatione: A jure humano, quatenus determinat quem pars debeat se pro alijs subjicere. Nam licet [illegible] Civitate obsessa necessarium sit a militibus portas, et stationes custodiri; tamen hic prae alio milite non debet hanc portam custodire nisi solum postquam a Duce huic, vel illo miles designatus ... Ex quo patet male argumentari adversarium ab obligatione juris naturae in communi ad excludendam obligationem juris humani in particulari. Et ex his

§6. De Qualitate Promulgationis Legis humanae

Legem nullam vim obligandi habere in actu secundo a num. 39, et sequentibus diximus: nunc, qualiter humana lex promulgari debeat, ut praedictum habeat effectum, dicendum superest. In qua difficultate notandum est, spectato jure naturali, et quamvis ... non aliam promulgationem rationem requiri ... quae necessaria est, ut lex naturali, seu morali modo ad notitiam subditorum perveniat, quoniam, ut lex legitime condita obliget, satis est, quod tali modo communicata promulgetur, ut ab omnibus moraliter sciri possit. Hinc [illegible] mus de genere promulgationis ad legem humanam requisitae ... mus eo modo quo voluerint, et ... nunc uti volunt legislatores in suis ... promulgare ... sive ecclesiastici sunt, sive civiles ... quoad Civiles primo

217 Communiter Doctores docent, leges Imperiales seu ab Imperatore latas, vel etiam a Principibus, quantumvis ... nis a quo modo Imperatori subjectis factas pro pluribus Provinciis non obligare, nisi postquam in cujuslibet Provinciae Metropoli fuerint promulgatae, et nonnisi post duos menses elapsos a publicatione in Provincia. Hocque clare colligitur ex [illegible] [illegible] novae Constitutiones post insinuationem [illegible] menses valeant [illegible] [illegible] ... leges Imperiales [illegible] ... [illegible] 219 [illegible] subjectos ... Novae Constitutiones [illegible] ... inter novellas Justiniani, quae ... Voluntatibus; [illegible] omnes leges ... probatum est praxi, et consuetudine [illegible] Imperii ... enim [illegible] absolute sic loquitur [illegible] Novae Constitutiones post insinuationem earum post duos menses valeant ... ita, ut dixi, communiter docent Theologi, et Jurisconsulti.

Dixi autem primo: Imperialis leges ... [illegible] non est ... legib. ... Principum, aliquo Imperio non subjectorum ... Dixi secundo ... a Principibus aliquo modo ... Nam, cum Principes illi et Imperatore ... leges accipere, dicendum est non alio modo ... quam eo, quo Imperator in suis ... Dixi tertio: pro pluribus provincijs factas. Quia si lex ...

etiam Imperatoria pro una tantum Provincia, vel parvo Regno lata est. [illegible] de Legibus Tract. 3. disput. 1. puncto [illegible] num. 2 cum Sylvestro, Azorio, Suarez, Bonacina, et alijs docet, sufficere, ut lex promulgetur in propria civitate, neque requiri transactionem [illegible] mensium, ut obliget, nisi in lege expressa statuatur: et huius Assertionis rationem reddit, quia nempe neque ex jure naturali, neque positivo amplior publicatio requiritur, sicuti neque praecedens duorum mensium transitus: Non jam ex jure naturali, quia habita promulgatione in praecipua civitate talis, ac tanta habetur promulgatio, ut lex in notitiam communitatis devenire possit, ut patet. Non autem ex jure positivo, quia citata Authentica loquitur de legibus pro pluribus Provincijs latis. Secundo loquendo de Legibus Regum, Principum,

118 Communitatum etc. quae imperio subjectionem non agnoscunt ut obliget, non requiritur ad eorum valorem praefinitum spatium duorum mensium, neque de jure requiritur ut in singulis locis, et civitatibus [illegible] neque in singulis Provincijs si sit lex Regis habentis plures Provincias sibi subditas, nisi aliter ferat praxis, consuetudo, aut aliqua particularis lex, aut conventio, aut in ipsa lege [illegible] promulgationis, et determinatio temporis determinatur. Ratio est, quia non alia promulgatio ad valorem legis requiritur, quam ea, per quam lex subditis innotescat, ac modus hic vel ille promulgandi stat in [illegible] legislatoris, ac nisi constet praxis, consuetudo, aut particularis aliqua lex, aut conventio ac in ipsa lege qualitas promulgationis, et determinatio temporis determinatur, [illegible] [illegible] lex [illegible] in curia Regis, Principis etc. [illegible] [illegible] ad sui observantiam, cum citata Authentica de legibus Imperatoris loquatur; ergo etc.

[illegible] Dixi autem, nisi aliter ferat praxis consuetudo etc. Nam in primis praxi, et consuetudini [illegible] legum [illegible] interpreti standum est. Item [illegible] [illegible] [illegible] quae [illegible] [illegible] originem suam a communitatis [illegible] [illegible], [illegible] et conventio [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] proinde stare oportet. Tandem si legislator in ipsa lege determinaverit et modum promulgationis et temporis determinationem, a quo lex obligare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Reformationis [illegible] [illegible] [illegible] statuens [illegible] [illegible] Matrimonii [illegible] [illegible] [illegible] non prius in [illegible] promulgetur, et post triginta dies ab [illegible] promulgatione computandos a prima die promulgationis

119 in Provincia [illegible]. Ubi et notandum est, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] latas quae in uno loco promulgantur [illegible] non ubique obligare, sed solum in unoquoque loco [illegible] [illegible] elapso eo tempore, quo legis promulgatae notitia [illegible] ordinario modo potuit pervenire. Hoc patet ex [illegible] de Concessione Praebendae, [illegible] ubi dicitur: Lex, seu constitutio, et mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint [illegible] aut nisi post tempus [illegible] ignorare minime debuerant. Quod et constat ex Bulla Sicut Pij IV. ad [illegible] ubi Summus Pontifex ait: jure etiam communi cautum est, ut constitutiones novae non nonnisi post certum tempus obligant. [illegible] [illegible] in uno loco promulgata lex ibi statim ac in notitiam communitatis devenit, obligat, non tamen statim obligat in alijs locis, ubi morali modo adhuc non potuit notitiam [illegible] innotescit; quia nempe lex, quae [illegible] adhibita diligentia non [illegible] obligationem parere non [illegible] in ignorantia

220 Sed ad pleniorem dictorum doctrinam duo quaeres an sciens aliquam legem jam esse factam, sed adhuc promulgandam dicta lege teneatur. 2do an invincibiliter ignorans aliquam legem jam latam, et sufficienter promulgatam, tali lege obligetur.

Ad 1um respondeo subditum via illita scientem a legislatore jam latam esse legem; et brevi etiam promulgandam tali lege non obligari. Et ratio est manifesta. Nam illae conditiones necessario requisitae ad constituendam legem obligatoriam in actu secundo est sufficiens promulgatio, seu denuntiatio communitati facta: haec autem in casu deficit, ergo etc. Et hinc sequitur, Patricium V.G. etiam scientem via illita a legislatore brevi promulgandam esse legem de taxatione tritici, de reductione monetae etc. non peccaturum etiamsi tunc temporis majori pretio venderet triticum, quam lege taxatum est, ac etiam monetas expenderet secundum valorem tunc communem, ac proinde non teneri restituere, ut docent communiter Doctores, inter quos Bonacina, Salas, Suarez, Andreas a Matre Dei apud Eusebium Tract. 3. de Legibus cap. 1. Dubio 4. Antoine pariter de Legibus Quaest 6., Salmanticenses Tract. 11. de Legibus cap. 1. Puncto 6. et alii. 12 23

× De contractib. Quaest. 7.

Dixi vero subditum. Nam, ut docet P. Antoine × gens pro sua sententia Rebellum, de Lugo, et plures alios, si Magistratus, vel cui competit de jure leges condere, si pretia rerum mutent ob privatam suam utilitatem, vel si adicti justi promulgationem differant ad solum tine, ut suis merces suas vendant aut alios emant, vel pecunias distrahant, aut si alicui legem brevi promulgandam significent, quo notitia illa utatur in alterius detrimento, contra justitiam peccant, et ad restitutionem tenentur: quia videlicet ex suo officio ad ipsos spectat non promovere bonum publicum, sed etiam impedire, ne ex suis decretis non aliquibus prae aliis eveniat. Quod accideret, si superius dicto facerent; ergo etc. ... Ad secundum respondeo cum distinctione, distinguendum nempe esse inter legem praecise praecipientem, aut prohibentem

221 et inter legem insuper irritantem, ac inhabilitatem rerum, et personarum inducentem. Si de lege primo modo sumpta loquamur certum est, invincibiliter dictam legem ignorantem a [illegible] transgressione seu culpa Theologica excusari; siquidem, ut tota die omnes, ignorantia invincibilis a culpa excusat. Si vero sermo sit de lege secundo modo accepta, certum pariter est eam obligationem vigere, ut patet in legibus de impedimentis matrimonii, et irregularitatibus spuriorum scientia debita carentium etc.; cujus ratio est, quia tales effectus non supponunt culpam et bonum commune legem postulat, ut suum effectum habeant circa omnes subditos indiscriminatim.

Hinc lex irritativa contractus jam suo modo sufficienter promulgata [illegible], et nullos reddit contractus etiam initos ab invincibiliter dictam legem ignorantibus. Sicuti, ut docent Salmanticenses loco supra citato allegantes Bonacinam, Salas et Suarez, si edita est, ac sufficienter promulgata lex taxativa justi pretii frumenti, vini etc. si quis majori pretio illa venderet, etiamsi bona fide procederet, teneretur ad restitutionem excessus pretii juste taxati, non ob culpam, sed quia accipit id, quod juxta legem praeter aequum accipere. Ubi [redacted] notandum [redacted] et [redacted] ma [illegible] lex irritativa suo modo sufficienter promulgata si enim lex nondum sit debito modo promulgata, [illegible] non

tur effectu; ac proinde etsi lex inceperit, sed nondum sit completa promulgata secundum quod vel in lege ipsa exprimitur, vel fert consuetudo, praxis &c, adhuc liberum erit contrahere, et contractus validi erunt, ut docent cum Salmanticenses cum Granado, Molina, Azorio, Lessio, Suarez, Layman, quia nempe tunc lex non habet omnes conditiones ad legem in actu secundo obligatoriam requisitas. Et hæc de legibus civilibus.

22 Quoad leges ecclesiasticas autem, et præsertim Pontificias, acerrime disputant inter se Doctores præcipue Itali, et Galli, an nempe leges Pontificiæ Romæ solemniter promulgatæ statim vim obligandi habeant universum Orbem Christianum, quin opus sit promulgatione in singulis Provinciis ac Diœcesibus facienda, et etiam antequam transeat duorum mensium spatium ad imperatorias leges requisitum. Itali communiter affirmativam, et Galli negativam partem sustinentes. In hoc autem tanto Doctorum dissidio sit

23 Resp. Leges Pontificiæ in Romana urbe solemniter promulgatæ quin in singulis Provinciis, aut Diœcesibus promulgentur, vim obligandi habent universos, et singulos fideles pro quibus latæ fuerint, postquam ad eorum notitiam devenerint, vel invincibiliter non ignorantur, etiam duorum mensium spatio non expectato, nisi aliter in ipsa Bulla exprimatur, vel obstat privilegium, praxis, et consuetudo legitima. Ita Cimbaldus Tract. 3. cap. 1. Fulgo q. de Lege in communi vocans probabiliorem hanc sententiam, Casnedaleus hic Tract. 3 Disput. 1 Puncto 12. asserens hanc sententiam esse certam, et omnino tenendam, ac pro se allegans Sylvestrum, Suarez, Azorium, Salas, Vasquez, Bonacinam, aliosque.

Prob. prima pars, nempe quod ad valorem legum Pontificiarum non requiratur promulgatio in singulis Provinciis, et Diœcesibus, et quidem sic lex promulgatio, seclusa jam privilegio praxi, et consuetudine, ac nisi aliter in ipsa lege constituatur, sufficit ad valorem legis, eamque induitivam obligationem, per quam ex una parte ipsa lex sufficienter sit deferenda in communi subditorum, et ex altera parte nihil efficax in contrarium afferri sit, sed promulgatio solemnis legum Pontificiarum Romæ facta est talis, ac nihil efficax in contrarium afferri sit. ergo &c. Major patet; minor autem quoad utramque partem constat vel ex eo, quod in primis Roma frequens est recursus, et concursus ex omnibus Civitatibus, Provinciis, et diœcesibus, et per hoc facile est, ac omnibus pertrahere notitiam legum ubi se solemniter promulgatam, ut patet in rebus nostris saltem magni momenti. Deinde nullus juris canonici textus afferri sit, quo ostendatur necessitas promulgationis in singulis Provinciis, ac Diœcesibus, etc, etiam Authentica Justiniani, quæ unica neque tunc locare sit in ecclesiasticis legibus locum habere non sit, ut omnia Pontificia Imperatoriis legibus non subjiciatur, ergo &c.

Confirmatur argumento facti. Nam plures sunt Constitutiones Pontificiæ tantum Romæ promulgatæ, quæ tamen ubique vim obligandi habent sic primo plures ex Decretalium Sexti, Clementinarum, et Extravagantium Decretales non nisi Romæ fuerunt promulgatæ, et tamen ubique obligant. Secundo Decreta Concilii Tridentini ad reformationem spectantia stabilita [illegible] 1564. quo tempore ad sui observantiam obligare cœperunt, ut constat ex Bulla Sicut

Pij IV., in singulis Provincijs, et Diœcesibus christiani Orbis promulgatæ erant. 3tiò. Regulæ Cancellariæ Romanæ certò in singulis Provincijs promulgari non solent; et tñ omnes christifideles illis tenentur: nam secundū eas lites Provincialiū, et Diœcesium ad Romanū Tribunal delatæ deciduntur, et definiuntur; quod justum non esset, nisi dictæ constitutiones dictas provincias, et Diœceses obligarent; ergo &c. Nunc

Altera minoris pars probatur, nempe quod non requiratur spatiū duorū mensiū à legis promulgatione, ut leges Pontificiæ obligent. Quod praeterquam constat ex modo dictis, videlicet hoc pacto pro obligatione legum canonicarum statui non debet illud spatium temporis à promulgatione elapsum, ante quod aliquæ leges Canonicæ obligent, et aliquæ non nisi post illud et ultra illud ligant subditos ad observantiam; Ita est: Nam primò ut refert Navarrus apud Civitalow loco supra citato, Romæ transgredientes Constitutionem Pontificiam ibi solemniter promulgatam, et non habentem determinatum spatiū temporis ad obligationem puniuntur in foro judiciali tanquam legis violatores, etiamsi nondū duo menses elapsi sint: quod esse justū non esset, si lex adhuc non obligaret. 2dò in Constitutione singulari, Ex Prudentis in 6. decernitur, ut plures Prioratus, vel ecclesias obtinentes infra mensem, unum, quem voluerint retinentes, alios dimittant, alioquin ex tunc poenis subjaceant: ibi enim dicitur: Circa eos autem, qui plures Prioratus, vel ecclesias reperiuntur nunc detinere, providemus, ut infra mensem, postquam praesens Constitutio pervenerit ad eosdem, unum ex ipsis quod retinere voluerint, reliquis dimissis eligere teneantur; alioquin ex tunc poenis subjaceant supradictis. Ubi Glossa verbo Pervenerit, inquit: Si pervenit ante duos menses, à tempore publicationis, statim incipit eis tempus currere. 3tiò, ut omittā alia, Sixtus V. in constitutione de malè promoventis, et promotis decrevit tali constitutione teneri in curia existentes post quindecim dies à promulgatione, extra existentes citra Alpes post quatuor menses, et ultra Alpes post novem menses; ergo &c.

Confirmatur. Ubi summi Pontifices post tempus aliquod à promulgatione volunt suas constitutiones vim roboris habere, tempus illud solent in suis constitutionibus apponere, ut patet ex supra dictis exemplis; ergo ubi nullū tempus praescribunt, dictæ constitutiones statim obligant, cū militet praesumptio pro obligatione, quæ legi per se est annexa: et ratio praeterea est, quia summorū Pontificum decreta jam vel fidem, vel mores spectant; jam vero quod ad fidem, et mores spectat, statim ac quis illud scit, ut credere, et sequi tenetur; ergo &c.

Opponunt tñ Galli apud Tournely, [illegible]
224 Concionatorem, et quidem ex praxi ecclesiæ Constitutionem promulgatam esse cessare ad leges Pontificias obligationem quam ecclesia [illegible] ab initio suo, sed etiā per omnes retrò saeculos servavit. [illegible] mos semper fuit ecclesiæ, ut eius leges per singulas deferentur Provincias promulgarentur: Hoc primo patet ex Concilio Hierosolymitano, cujus decretū, nempe quod Gentiles ad fidem conversi lege Mosaica non astringerentur, nec judaice, et fideles viros primos in fratres missū fuit ad eos qui erant Antiochiæ et Syriæ, et Ciliciæ, ut legitur Actor. 15.: 2dò ex Decreto [illegible]

Papæ; quo medicus penitentiæ hæreticis uti solebat eulegiis, pœnam quoque ubique publicari curavit: 3tio ex innumeris Conciliorum exemplis, quoniam canones saltem per plerisque loca, hoc est Provincias, et Diœceses promulgari semper curatum est ab Ecclesia et præsertim ex Concilio Lateranensi IV sub Innocentio III; in quo contra medicos non monentes infirmos, ut ad spirituales medicos in morbo recurrant, ita sancitum fuit: *Si quis autem Medicorum hujus nostræ constitutionis, postquam per Prælatos locorum fuerit promulgata, transgressor extiterit, tamdiu ab ecclesiæ ingressu arceatur, donec pro transgressione hujusmodi satisfecerit competenter.* Item ex Concilio Trid.°, ubi Decretum sess. 24 de Reformat. circa Matrimonia Clandestina nullum robur habere potest nisi a promulgatione illius in singulis Provinciis et Diœcesibus; ergo &c.

Confirmatur primo. Plures sunt ecclesiasticæ leges, quæ defectu promulgationis in singulis Provinciis non obligant: sic in Gallia non obligat Bulla *In cœna Domini* Romæ tamen promulgata, item et plures Trid.i Concilii constitutiones ad Disciplinam pertinentes robur nullum habent, ergo &c.... Confirmatur 2do. Licet neque ex natura rei requiratur, neque in jure canonico statutum sit, ut leges pontificiæ in singulis Provinciis, ac Diœcesibus promulgentur, id tamen ex ipso jure canonico addita juris civilis determinatione satis colligitur, ergo &c. Prob. ant. Capit. 1. de Novi operis Nuntiatione Lucius III. hæc habet: *Sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum Principum constitutionibus adjuvantur.* Et Can. Si in adjutorium Dist. 10. ait Auctor: *Si in adjutorium vestrum* etiam terreni imperii leges assumendas *putatis, non reprehendimus.* Quod satis vicitati congruere exemplum Apostoli ostendit, cum adversus injuriosos se Romanum civem esse testatus est: Et Glossa ait: *Non sunt alegandæ leges civiles, et in causis ecclesiasticis recipiendæ,* nisi in defectu canonum: ex quo colligitur, cum nihil in jure canonico statutum est, id autem statutum est in jure civili, huic standum esse. Porro in casu nostro in jure civili statutum est, ut leges in singulis Provinciis promulgentur; ergo &c. Et ratio est manifesta: Nam lege civili statutum est, ut Imperatoriæ leges in singulis Provinciis promulgentur, tum ut in subditorum notitiam devenirent, tum quia non habita ea promulgatione, subditi Provinciæ, in qua non est promulgata, credere possent, Principem non habuisse intentionem eos obligandi, sed eos tantum, ubi lex promulgatur, cum non raro accidat, ut lex pro una, et non alia feratur Provincia; sed hæc eadem ratio militat etiam pro legibus Pontificiis, imo forte magis, cum magis dilatatum sit Ecclesiæ quam Imperatoris dominium, ergo &c. Confirmatur 3tio, et ultimo. Regimen Ecclesiasticum suavius esse debet, minusque dominationem sapere, quam sæculare, juxta illud Xti Matth. 11. *jugum meum suave est, et onus meum leve*: Et illud Lucæ 22: *Reges Gentium Dominantur eorum, vos autem non sic.* hoc vero non esset, dato quod lex Romæ promulgata fideles cunctos statim obligaret: cum humaniori modo agerent Principes sæculares cum suis subditis, quam Ecclesia cum suis fidelibus, utpote cum magis timerent Principes sæculares gravare suos subditos, quam &c.

225 Respondeo ad argumentum in primis negando majorem. Licet enim concedamus, ab initio ecclesiae, et per octo ultro saecula praxim fuisse curare, ut suae leges per singulas christiani orbis Provincias promulgarentur, non statim colligitur, talem promulgationem fuisse necessariam ad valorem legis, sicuti licet curaverit, ut etiam per singulos [illegible] [illegible], [illegible] non [illegible], talem promulgationem requiri, ut lex Pontificia vim obligandi habeat, sicut licet Trid. Decretum de Reformatione sess. 24 de matrimoniis clandestinis promulgari debuerat in singulis Parochiis, talis promulgatio [illegible] [illegible], et simpliciter necessaria non est [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] non est necessitate, sed ex sua [illegible], et ut [illegible] [illegible] ejus mentem, et quam primum fieri possit, agnoscerent, [illegible] morem suos promulgandi leges servarent. Ceterum negandam est minor propositio, ut patet ex supradictis in fundto nostrae propositionis, atque argumentum est ab insufficienti enumeratione.

Ad primam confirmationem nego antecedens: si quae enim ecclesiasticae leges ad disciplinam spectantes, quae etsi Romae solemniter sunt promulgatae, tamen ubique non obligant, id non oritur ex defectu promulgationis in singulis provinciis, sed oritur vel [illegible] [illegible] a summo Pontifice concessi, vel ratione consuetudinis, vel ex eo, quod Legislator talem promulgationem in sua lege [illegible], vel saltem tacet, et ex sua benignitate non vult [illegible], ac obligationem urgere de majore vitandi incommodo. Ceterum [illegible] ac [illegible] [illegible] attinet, [illegible] loco [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 6 §. [illegible] 227
[illegible] communiter docent [illegible] [illegible] christiani orbis [illegible], [illegible] [illegible] in exemplum attinent [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ad secundam confirmationem nego antecedens, ac [illegible] probationem nostrae partis Patroni dicunt, ex quadam aequitate tamen non ex obligatione et ex necessitate ad jus civile recurrendum: ubi jus canonicum nihil statuit, quia namque aequum et justum servari jus commune, quando jus canonicum nihil disponit, ac hoc maxime in causis decidendis ac terminandis [illegible], [illegible] viles sint aequitati ac rationi conformes. Cum enim causae [illegible] 228
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] aliqua lege, et in casu lex canonica [illegible], recurrendum est ad civiles leges, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] conformes sint, et in hoc sensu exponunt [illegible] canonistae [illegible] [illegible] ad [illegible] promulgationis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] jurisdictionis Imperatoris [illegible] [illegible] Pontifice in [illegible] [illegible], et [illegible] ecclesia [illegible] non subjicitur, [illegible] [illegible], et [illegible] argumentum nihil probat, ut [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] confirmationem concessa majore nego minorem, et ratio negandi est, quia licet lex Pontificia statim [illegible] [illegible] promulgata [illegible] se totam vim legis habeat, [illegible] non [illegible] in actu secundo, adeo ut eam transgredientes [illegible] [illegible], nisi [illegible] elapsum tempus, quo moraliter ad eorum notitiam [illegible] pervenire, vel ipsi transgressores invincibili ignorantia laborant: quo jam tota [illegible] tollitur asperitas.

§ 7 De Populi Acceptatione ad valorem legis [illegible]

229 [illegible] [illegible] ob [illegible] [illegible], [illegible] praesentem controversiam, seu difficultatem in qua quaeritur, an consensus seu acceptatio Populi sit necessaria, seu necessarium praerequisitum ad constituendam legem obligatoriam, [illegible] [illegible] notare oportet, [illegible]

constat acceptatio, de qua in praesenti loquimur. Tunc itaque lex acceptari dicitur, cum vel a tota, vel a majori, vel saltem saniori communitatis parte, vel etiam ab his, qui communitatem tanquam ordinatos repraesentant, verbo, aut scripto, aut facto, et usu comprobatur: contra non acceptari dicitur, cum vel a tota, vel a majori, vel saniori parte communitatis, vel ab his, qui tanquam communitatis capita sunt, non observatur, sed continuatur fieri id, quod ante legis promulgationem fieri consuevit. Quare ad cognoscendum, an lex aliqua sit usu recepta, non est attendendum ad hujus, vel illius hominis exemplum, sed ad praxim illorum, qui et major, et sanior, vel saltem bona pars communitatis sunt. Si enim sufficeret ad non acceptationem legis non observantia hujus, aut illius hominis, vix esset lex, quae dici posset usu recepta, cum non desint omni tempore legis etiam sanctissimae violatores. Quod si accidat, legem aliquam pluribus constare partibus, et quoad unam ejus servatur, et non quoad alteram, tunc quoad illam, non quoad hanc usu recepta dicenda est; sicuti et si lex. naturae praescribat aliquid faciendum, aut omittendum, sed et transgressoribus poenam imponat, et communitas usque ab initio consentiat in legem quoad rem praeceptam, secus vero quoad poenam, lex erit quoad substantiam et non quoad poenam usu recepta.

227 Secundo notandum est, totam praesentem difficultatem circa humanas leges versari, et has justas, et habentes omnia requisita, et conditiones ad legem constituendam necessarias, de quibus usque ab initio hujus tractatus egimus. Nam primo certum est, legem naturalem, aut divinam ab hominum acceptatione non indigere, cum natura sua talis sit, ut nobis utpote essentialiter subditis, tamen non sit eam acceptare, aut repudiare: Ideo et certum omnibus debet, legem certo injustam, et iniquam, aut aliquo ex veris legem necessario requisito carentem nullam vim obligandi habere nempe; lex enim iniqua lex non est.

228 Tertio notandum est in praesenti casu nos loqui de iis hominis legibus, quarum condendarum potestas, et facultas non penes Populum sed tota penes Principem residet. Si enim Populus limitatam in Principem jurisdictionem transtulit, ut scilicet absque ejus consensu nihil efficere Princeps possit, in casu et sibi partialiter saltem jus ferendi leges reservavit, ac proinde et ejus consensus tunc requiritur. Quod ut pateat triplex, aut quadruplex regimen distinguimus, Monarchicum nempe, in quo apud unum summum Principem tota Imperii summa est, et jurisdictio, ut est apud Gallos, et Hispanos: Aristocraticum, in quo soli optimates praesidant, soliique regunt, et gubernant communitatem, et Rempublicam, ut est in nostro Serenissimo Veneto Dominio: Democraticum, in quo regiminis summa est penes ipsum Populum, ut olim erat in Romana Republica: Tandem Monarchico-Aristocraticum, in quo Princeps una cum Primatibus jus dicendi habet, et praeest. Ex quo patet, in praesenti nos loqui tantum de legibus Regiminis Monarchici, Aristocratici, et Monarchico-Aristocratici; minime vero de legibus regiminis Democratici: In iis enim requiri consensum populi ultro fatendum est.

229 Quarto notandum est, nunc pariter non disputari
de legibus sub expressa, aut implicita conditione acceptationis
Populi latis; cum enim certum sit, non alio modo leges humanas obligare,
quam secundum legislatoris intentionem, hinc si legislator legem
ferat sub conditione, quod populus eam acceptet, jam hac non
purificata conditione lex non obligabit. Quare tota difficultas
de iis legibus procedit, quae absolute, et absque ulla conditione
latae sunt, et cum animo subditos obligandi, nullo con-
expectato consensu; super qua controversia insuper notandum
est, hic a nobis disputandum non esse, an Populus dictas le-
ges absque ulla rationabili causa non acceptando peccat, sed
solum an dictae leges validae sint, ac tanquam verae leges ha-
bendae sint, etiamsi repugnet, et nolit acceptare Populus. Cer-
tum enim est, Populum non acceptantem legem absque rationa-
bili causa peccare, ut patet vel ex propositione ordine 28
inter damnatas ab Alexandro VII. die 7. Septembris 1665: Popu-
lus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem
a Principe promulgatam. Saltem namque ~~ex~~ eo, quod talis non ac-
ceptatio est species quaedam inobedientiae, irreverentiae, con-
temptus, et resistentiae auctoritati, et jurisdictioni legis-
latoris contra illud Apostoli Heb. 13. Obedite praepositis vestris, et sub-
jacete eis: et illud Rom. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinati-
oni resistit. Quid sit, an transgressor verae legis sit. De quo sit
Propositio. Ad naturam, et intrinsecam con-
230 stitutionem legis humanae nedum ecclesiasticae, sed etiam civilis,
absolute latae, ubi Populus sibi et jus dicendi, seu jurisdictionem
~~non~~ reservavit, non requiritur Populi acceptatio, quamvis ex
acceptatione, et usu lex accidentaliter perficiatur, seu con-
firmatur. Ita communissime Doctores.
Prob. Leges humanae, sive ecclesiasticae, sive civiles
in casu nostrae propositionis ~~primo~~ primo sunt a legislatore
~~ferendae~~, potestatem habente independenter a Populi con-
sensu, ~~[illegible]~~: secundo sunt a legislatore sufficienter
obligare volente omnino non expectato consensu, seu ac-
ceptatione: sed ad novam legem a tali legislatore conditam 231
non requiritur, ~~seu~~ non spectat consensus, et acceptatio Po-
puli; ergo etc. Minor est certa; quod enim est independens
ab alio, ad illius non spectat naturam. Probatur major quoad utram-
que partem: et quoad legislatorem ecclesiasticum ex dictis a num. [illegible]
et pluribus sequentibus patet, Summum Pontificem immediate a Christo
Domino accepisse potestatem ferendi leges, Episcopos vero
aliosque inferiores Praelatos mediate saltem, et eas quidem
non restrictas, non limitatam ad Populi consensum ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, ut clare colligitur ex scripturis ibi allatis; quia vero
restringendi nulla est necessitas, et gratis
asserendum. Quoad Legislatorem vero civilem etiam patet
ex eo, quod nos in praesenti loquimur de iis Legislatoribus, in
quos summo civilis regiminis transtulerunt populi et vi-
tersa ~~[illegible]~~ 232
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Populum in Imperatorem, lege re-
gia, omnem potestatem contulisse l. 1. ff. de Constitut. Prin-
cipum, certum est: vera ergo est propositio major quoad pri-
mam partem. Quoad secundam patet etiam, tum ex dictis supra

legum, de quibus loquimur, sunt absolute præceptivæ, sicque explicantia absolutum animum Principis obligare volentis absque ullo Populi consensu: tum etiam quia Legislatores supremi non vero coguntur etiam per pœnas ad talium legum executionem, nihil curando, an sint, vel non sint à Populo acceptatæ: tum tandem quia hoc expedit ad bonum regimen; Et namque vis obligandi non pendebat ab arbitrio subditorum, sicuti vis obligandi in præcepto non debet dependere ab eo, cui præceptum imponitur: ex quo patet et majoris veritas quoad 2dam partem; ergo &c.

Confirmatur, seu potius roboratur argumentum: Populi acceptatio non est constitutiva, sed effectus necessarius legis tum ecclesiasticæ, tum civilis absolute, et cum animo obligandi latæ ab eo, in quem absque restrictione Populus legislativam contulit potestatem; ergo &c. Prob. ans, et primo quidem ex eo, quod lex rationem veri præcepti, et quidem communis habet, sed acceptatio præcepti in inferiore non est constitutivum, sed effectus necessarius ipsius præcepti, alioqui inferiore nolente præceptum acceptare, præceptum non urgeret; et sic etiam inefficax esset, et inutilis potestas præcipiendi, ergo &c. 2do, quia tota obligatio legis, seu obligatio obediendi legi tota oritur ab auctoritate superioris, et non ab acceptatione Populi, alioqui subditus nolens obedire legi non peccaret, quia jam lex adhuc vera lex non esset, utpote cum ei constitutivum essentiale deficeret, ergo &c. 3tio quia si acceptatio Populi esset constitutivum legis, primo non ex necessitate, sed ex voluntate subditus obtemperaret legi, ut patet, quod tamen est contra rationem legis; 2do ~~quia~~ plus legislativæ potestatis esset penes populum, quam penes Principem, quia jam major vis obligationis legis resideret penes Populum; quæ certe dici non possunt; ergo &c. ... Tandem et quia Princeps potest urgere pœnis subditos ad observandam legem nondum acceptatam, et punire subditos pœnis propositis in dictis legibus violatores; ut jam res concedunt, ergo &c. Quin et aliàs tunc valde debilem futuram esse Principum potestatem, et adeo non posse prout oportet satis providere bono communi, ut meditanti patet; ergo &c.

231 Opponunt tamen nonnulli primo quidem ex ipso jure et primo illud Gratiani cap. in istis dist. 4. leges instituuntur, cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium approbantur: 2do illud, quod habetur in Lege de quibus 32. ff de leg. ubi dicitur: Cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant, quam quod judicio populi receptæ sunt: quæ leges quidem non tantum de civilibus, sed et ecclesiasticis legibus sunt intelligendæ, ut notant Gregorius, et Bacanus apud Dianam p. 1. Tract. 10 Resp. 1. Non cum ex Apostolo 2. Corint. 13. Ecclesiæ a Xto Domino potestas legislativa concessa sit in ædificationem, et non in destructionem, præsumendum est, Ecclesiæ Prælatos, utpote amantissimos Patres, nolle sua potestate uti, cum vident subditos renuentes parere in plura peccata prolapsuros; ergo &c.

232 Respondeo ex citatis juribus nihil in nostram sententiam concludi posse. Et quod spectat ad Gratiani textum respondet S. Antoninus ex eo firmum argumentum peti non posse, cum talis textus non sit alicujus Summi Pontificis, aut Concilii, aut Patris, sed ipsius Gratiani, qui proinde non aliam auctoritatem, et fidem habet

quam quae ipsi Gratiano debebatur. Locum tamen iste potius probat nostram assertionem. Nam ex ipso Gratiano leges instituuntur, cum promulgantur: Ante acceptationem Populi erat lex de facto instituta, seu quoad sui substantiam vera lex erat, et vim obligandi habebat [illegible] adderetur, leges nempe firmari, cum moribus utentium approbantur, intelligendum est de firmitate essentiali, et substantiali legis, sed de accidentali, et extrinseca, quatenus nempe leges moribus 234
utentium comprobatae, non sunt faciles amplius vel per contrariam legem, vel consuetudine abrogandae, sive (ut loquitur Fagnanus in cap. [illegible] num. 49. de Tregua) leges ex moribus utentium accipiunt firmitatem stabilitatis, non autem firmitatem auctoritatis, seu accipiunt firmitatem facti, sed non juris, ut alii loqui placet.

Eo minus quidquam evinci potest ex lege de Quib[us] Ea enim lex non procedit de legibus latis a supremo Principe jus legislativae potestatis habente independenter a Populo, sed [illegible] potestas etiam penes populum residet. Condita nempe lex loquitur de Populo Romano pro eo tempore, quo regimine Democratico utebatur, et potestas legislativa penes populum erat. Ex quo patet ex dicta lege male argumentari ad casum nostrum, in quo supponimus legislativam potestatem nullo modo penes populum residere, sed totam penes Principem esse. Ad id, quod additur de suavitate ecclesiastici regiminis, et [illegible] Praelatis a Deo concessa in aedificationem, et non in destructionem dico, id quidem verum esse, et salvari etsi absolutam potestatem condendi leges independenter a Populi consensu concedamus, [illegible] legislatores nunquam intendunt subditos gravare supra [illegible] vires, et si aliquando eos gravari contingat, aequo animo [illegible] audiant, et cum justi sint, eis libenter condescendunt, et indulgent.

Opponunt secundo a ratione petitum contra legis-
233. latores. [illegible] Potestas, quanta est legislativa Potestas in saecularibus [illegible] est a communitate seu a Populo, sed incredibile est Populum [illegible] absolute contulisse in Principem facultatem obligandi [illegible] 235
eis, suo non expectato consensu [illegible] Populum seipsum, quantum minus posset, gravare voluisse et [illegible] certum est apud Populum residere adhuc facultatem examinandi, et judicandi de justitia legis, [illegible] habeat, [illegible] a Principe nec fas, et nefas reputatur; quod [illegible] ostendit [illegible] acceptationem. Nam ad legem [illegible] consensus illius qui de ea judicare potest; ergo [illegible]

Secundo. Principes legislatores suas condendo leges, ijsque obligare volendo, semper imbibunt hanc conditionem si Populus acceptaverit; ergo [illegible] legislatores [illegible] leges, ijsque obligare volendo, semper imbibunt hanc conditionem si bono communi [illegible]; atqui lex a Populo legitime non acceptata [illegible] non [illegible] nam cum Populus legem non acceptat, ideo non acceptat, quia bono communi [illegible] juris et praeterea si legislator urgere velit observantiam, esset contra [illegible] ergo lex [illegible] non [illegible] suavitate regiminis, quam unusquisque Princeps [illegible] dit.

Tertio. Nullus legislator bonus absolute et independenter a Populi acceptatione vult condere legem, quam prudenter dubitat esse injustam, et bono communi inutilem, et nocivam [illegible] habita populi acceptatione, vel saltem si legislator non sit certus de Populi acceptatione [illegible] esse injustam, et bono communi inutilem et nocivam [illegible] et [illegible] communitatis [illegible] tur [illegible] probabilissime de injustitia legis, ergo [illegible]

× [illegible] in [illegible] et

Quartò. Conpatur legem jam latam abroganpt, ergo et ferendam; seu contrarius usus ante legem latam ad tempora legis latæ, et, ost legem latã etiam perseverans legis obligationẽ aufert, ergo &c.. Tandem … etc, unus dantur leges et Ecclesiasticæ et civiles, quæ de facto non obligant, quia à Populo non sunt acceptatæ; ergo &c.

Respondeo ad pm omissa majori nego mi, ad hujus probationem, nempe ad id, quod primo loco dicitur, fateor quidem, praesumendũ esse, Populũ, quantũ minus potuit, se gravare voluisse in ijs, quæ ad rectum regimen minimè sunt necessaria[x], secus verò in ijs, quæ ad rectam gubernationem, et bonũ publicum sunt necessaria. Tota autem, et summa potestatis legislativæ potior linquam etiam independenter à Populi consensu necessarium esse ad rectũ regimen, et cõne bonũ, patet … ex eo, quod sic melius providetur malis insurgentibus, et virtuti consulitur, eaque promovetur. Ad id vero, quod secundo loco dicitur, verum quidem est, pluribus in casibus, licet non in õibus[x] Populo datum esse posse indigitare, et examinare de justitia legis, ut nempe videat an hæc rectæ ratiõi, et bono cõni congruat, an disconveniat, non tamen ut eam pro libito approbet, aut repudiet, sed ut, si expediat, supplices preces porrigat Principi pro illius abrogatione.

Dixi autem: omissa majori. Nam electio illorũ, qui rebus Politicis præsunt, non tam oritur ab arbitraria Populorũ voluntate, quam ab ipsa nãli lege, quæ aliquem qui ceteris præsit, institui jubet, ut docet S. Thõas apud Tournely, seu ejus Continuatorẽ de Lege Humana Cap. 5. inquiens: Homo naturaliter est animal sociabile. socialis autem vita multorum esse non posset, nisi aliquis præsideret, qui ad bonum commune intenderet. ex quibus patet, quod licet hujus, vel illius persona designatio in Principẽ tota sit à communitate, talis tamen non est, si generatim consideratur.

2.35. Ad secundum nego ant., ad hujus probationem omissa aut etiam concessa majori nego mi, ad cujus probatione quod ad 1um spectat dico, in præsenti nos loqui de legibus justis, atque publicæ utilitati expedientibus, non autem de legibus injustis, et exitiosis. Ceterum non acceptatio Populi non est signum injustitiæ legis, ut vel patet ab exemplo Israelitarum non semel murmurantiũ contra divinas leges utpote sibi duriores visas. Quod si casus esset, ut superiore urgente suæ legis observantiã, habito ingeniorũ, et indolis ratiõe, plus mali legislatoris insistentia allatura esset, quam boni, et commodi, satius, imò, ut docet Moyaties, aliquando necessarium foret, ejus executionem non urgere, et Deum ipsũ imitari qui … prioris permisit, v.g. libellum repudij, pro … institutioni minus consentaneã: verum in casu lex invalida non fieret … acceptatione Populi sed voluntate Principis, qui pro … suæ leges derogaret, … pro … regiminis, quæ … et efficax, et quandoque … efficax, ut necessaria etiam sit … Principi, … aliqua … moderatio … bono publico aliquando … aliqua in Populi … multam, quam ad arbitrium Populi posse … derogari.

… argumentum extra … Bene autem … legis … justitia …

[x] aut utilia
[x] ut in eis …
… recte utantur
[x] ut sunt ij, in quibus solus Principem scit … licet illius justitiam

legislator post serium examen, et meditationem rerum omnium, et circumstantiarum, ut proinde ex reclamatione Populi in debitum de justitia, et utilitate legis non possit inferri. Confirmatur dato majori negando est minor argumenti. Non resistentia Populi saepe tantum est signum gravaminis legis, quod Populus ut sua libertate volendo [illegible] ex opere. Quod si accideret à Populo legem tanquam injustam, et inutilem agnosci, tunc jure quidem resistit: verum nihil in [illegible] [illegible], utpote cum nullus legislator talium legum observantiam [illegible] [illegible]

dit. Ad quartum d[ist]o a[ntecedente]ns: consuetudo legitimè praescri-

237. [illegible] legem jam latam abrogare pot[est] conc[e]do, consuetudo legitimè non praescripta legem abrogare pot[est] nego a[ntecedente]ns, et consequentiam. Quamvis consuetudo legitimè praescripta, cui subinde superior non contradicit, quae à tota, vel à majori communitatis parte introducta est, eo suo tempore ad praescribendum debito durante, legem jam latam abrogare possit; consuetudo legitime non praescripta [illegible] efficere, et praestare nequit [illegible] resistere observantiam legis urgendo. [illegible] superior ipse resistere [illegible] praestat cum legem condit, volendo subditi libertate [illegible] [illegible] ergo libertatis in priori ad legem habitus legem [illegible] [illegible] requirit; licet id praestat consuetudo legitimè praescripta, cui [illegible] vis maxima tribuenda est, eo quia tunc legislator ipsam [illegible] [illegible] valere intendit abrogationem atque adeo lex obligare cessat [illegible] legislatoris beneplacito. Ultimum non inficior, dari nonnullas [illegible] [illegible] ecclesiasticas, tum civiles, quae amplius nullam vim obligandi [illegible] Ast hoc tribuendum non est resistentiae Populi, ejusque non acceptationi, sed voluntati Legislatorum nolentium amplius obligare [illegible] contra [illegible] me praescriptio [illegible]

Ast dicas: si vera sunt hactenus dicta [illegible]

238. [illegible] ergo Populus, et [illegible] à Populo legi à superiore [illegible] latae contradicere: hoc dicendum non videtur. Nam plures [illegible] [illegible] vel inveterata consuetudo vel in privilegiis, vel saltem [illegible] tolleratia legislatoris fundata universim invaluit, ut [illegible] [illegible] non obligat, nisi post acceptationem, sic [illegible] [illegible] lib. 2. de legibus num. 535. testatur, Reges Galliae jam a [illegible] Caroli Magni hoc sibi Privilegium arrogare, quod nullas [illegible] [illegible], sententias universum Regnum, vel promulgare, vel [illegible] [illegible] possint, nisi diploma Regis sigillo ejusdem munitum [illegible] [illegible] approbatum. Praeterea non raro accidit, ut sub oculis ipsius [illegible] [illegible] lex videtur, et ipsa tacens, et patiens [illegible] [illegible] [illegible] observantiam, quod non leve [illegible] est, [illegible] [illegible] [illegible] legis [illegible] [illegible] est non [illegible] à Populo [illegible] examinium [illegible] [illegible] communitatis legi contravenientis legem non [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible], qui post inductum [illegible] [illegible] [illegible] contestationem, ut ergo et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] possunt." Tandem non raro [illegible] à superiore latas ob [illegible] circumstantias [illegible] [illegible] nimium gravosa, et consuetudines [illegible] [illegible] [illegible] est in his autem saltem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ergo [illegible]

239. [illegible] concessa majori tam de Populo [illegible] [illegible] quibus ex populo [illegible] [illegible], ac superiorem legis [illegible] [illegible] urgere, licet forte, ut docet [illegible] hic tract. 3 [illegible] [illegible] 13, et [illegible] lib. 1 [illegible] tit. 2. de constit. § 5 [illegible] [illegible] minores de Populo videntur saniorem partem

communitatis non servare legem, neque legislatorem punire transgressores, [illegible] quia potius prudenter credere legem non obligare, [illegible] quia cum lex sit commune praeceptum, non videtur jure posse unum, vel alterum obligare lege, quam communitas non observat, concessa in quod, majori nexo [illegible] [illegible] [illegible] probationem quae [illegible] omisso assumpto, de quo non placet disputare, dico [illegible] casu nihil contra propositionem nostram, [illegible] quae de legibus absolute latis sermo est, sequi. Nam in casu illo leges non tenentur nisi sub tacita saltem conditione, quod acceptentur à populo, nisi in lege ipsa legislator se exprimeret velle obligare non obstantibus quibuscumque privilegiis consuetudinibus [illegible] in contrarium [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] in lege, tunc legislator censetur velle legem [illegible] more solito, et excipere casus privilegii, consuetudinis legitime praescriptae [illegible]

Ad secundum dico, quod sive sub oculis [illegible] [illegible] legislatore, sive eo ignorante id fiat, [illegible] transgressores [illegible] [illegible], quoadusque dici non possit, legem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hoc in discrimine, quod si transgressio fiat [illegible], et non contradicente [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] juxta Castropalaum Tract. 3 Disput. 1 Puncto 23 [illegible] [illegible] Novar. [illegible], et Azorium sufficiat unus, vel alter actus à [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] consuetudinem. [illegible] [illegible] non requiritur longum spatium temporis, quod requiritur, si transgressio [illegible] fiat legislatore ignorante. In hoc enim casu nonnulli requirunt spatium quadraginta annorum, et alii [illegible] [illegible] sunt, et alii nihil determinati [illegible] [illegible] [illegible] prudentum, et sapientum [illegible]

Ad 3tium quoad, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] argumenti. [illegible] secundum vero dispositionem [illegible] [illegible], [illegible] ante consuetudinem legitime praescriptam [illegible] sit, [illegible] legislator [illegible] suae legis urgere, [illegible] vero cum contra legem est [illegible] praescripta [illegible] [illegible] legum quae in desuetudinem abiit, [illegible] contra quam legitime praescriptum est, [illegible] [illegible] [illegible] habere [illegible] [illegible], ut [illegible] animadvertit Rupertus Tract. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] leges [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] obligandi habere in pluribus locis, quia [illegible] per non usum contrarium legitime praescriptum est.

Ad ultimum dico, ubi interveniunt circumstantiae, quas si legislator scivisset, legem non tulisset, puta cum est nimis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] difficilis, vel non convenit publicae utilitati [illegible] pro qua [illegible], legem non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] saltem est conditionata hoc sensu, quod populo liceat [illegible] appellare, si legislator non est supremus, vel [illegible], [illegible], si legislator est supremus, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quoadusque [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] a supremo [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] sit an appellationis et [illegible] tempore populus legem servare teneatur, ex quo sequitur [illegible] [illegible]

140 Verum restat hoc loco dicendum, an [illegible] quando dubitatur, an lex aliqua unquam fuerit [illegible], [illegible] [illegible], aut [illegible], [illegible] acceptata non fuerit, et sit [illegible] [illegible] contra eam agere liceat. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] arbitror. Nam vel sermo est de [illegible] latis in populum privilegio gaudentem, de [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Hic vel sermo est de legis, in qua non est ratio [illegible] vel appellandi, vel recurrendi ad superiorem pro [illegible] gatione, aut diminutione rigoris illius. Si primum, certe praesum[illegible] est pro non acceptatione illius, neque illos in desuetudi[illegible] abiisse. Potius enim supponendum est Populum suo jure [illegible] fuisse, quam non fuisse, et dimissum justa suadente ra[illegible] ni inobedientia, quam non induxisse. Et in hoc praesertim [illegible] intelligendus est regula, quae ex Sporer, num. 166 [illegible] di vere sciendum, tanquam probabilius dicendum videtur [illegible] chez lib. 1. cap. 10. L. Dominico Viva in expositione propo[illegible] inter damnatos ab Alexandro VII. num. 14; cum Laymann lib. 1. [illegible] 4. can. 3. num. 6. Eurbalto de lege in com. cap. 1. lib. 5. num. 89 [illegible] plurimis, legem tanquam acceptatam supponendam esse: Nam [illegible] nulla est causa legem rejiciendi, supponendum est, Populum [illegible] citia, quod praestare tenebatur, et tacite, quod de [illegible] probabat, in dubio praesumitur fecisse. Hic de lex. in [illegible] tione, nunc

§. 8. De supplicatione, et appellatione ab hac Lege

Populum legem certe injustam, inutilem, exitiosam [illegible] tare non tamen, et minus observare, ac proinde [illegible] aut supplicatione ad Superiorem non indigere, [illegible] [illegible] est superioritatis: Hinc tota difficultas de appellatione, [illegible] [illegible]atione a lege reducitur ad legem quidem justam, ac [illegible] com. exsistentem, sed saltem spectatis circumstantiis [illegible] duram, et observatu perdifficilem, pro qua notandum est [illegible] esse discrimen inter appellationem, et supplicationem. Appellare enim a lege dicitur, cum lex ab inferiore [illegible] lata est, et appellatione interposita, recursus fit ad superiorem et supremum legislatorem, ut de obligatione [illegible] legis rigore ex sua potestatis plenitudine auferat. [illegible] Supplicari dicitur, cum lex a supremo Principe [illegible] [illegible] ante condita est, et promulgata, [illegible] [illegible] licet [illegible], et instantia, [illegible] ut [illegible] abrogare, vel saltem de ejus rigore diminuere. [illegible] [illegible] licet [illegible], an liceat appellare, vel [illegible] [illegible] interponere ad superiorem, ut [illegible] et [illegible] vel abroget, vel saltem de [illegible] rigore diminuat. [illegible] in omnibus tanquam [illegible] [illegible], a lege supremi Principis superiorem non agnosc[illegible] [illegible] Nam appellatio necessario [illegible] [illegible] et [illegible] tanquam [illegible] habendi est, [illegible] rationabilis causa, [illegible] [illegible] ab inferiore legislatore ad superiorem [illegible] [illegible] rationabiliter [illegible] [illegible] est jus habet recurrendi ad suum superiorem, [illegible] judice, et latere audiatur, et quod subditi [illegible] et suavitas regiminis expostulat: 3tio etiam tanquam certum tenendum est, licere recurrere ad supremum [illegible] per supplicationem. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

n[illegible] quando, de Rescriptis Alexander III. Ravennatem Archiepiscopum sic alloquitur = Si quando aliqua fraternitati tuae dirigimus, quae animum tuum exasperare videntur, turbari non debes: et infra: qualitatem negotij, pro quo tibi scribitur diligenter considerans, aut mandatum nostrum reverenter adimpleas, aut per litteras tuas, quare adimplere non possis, rationabilem causam praetendas, quia patienter sustinebimus, si non feceris, quod prava nobis fuerit insinuatione suggestum = Haec summus Pontifex nostrum exemplum ponens rationem.

Quaeres 2do, an Populus, nolens appellare, aut supplicare teneatur legem ab illo durante, et pendentiam observare? aut etiam si appellationem, aut supplicationem interponat, durante appellatione, aut supplicatione parere legi debeat, quousque superior exaudiat?

Respondeo ad primum, Populum tunc teneri ad observantiam legis: et hoc patet ex modo ante citato Canit. [illegible] quando, de Rescriptis, et infertur ex eo, quod si Populus, quoties lex lata est, quin ad superiorem recurrat, posset pro libito legem non acceptare, jam patens via aperiretur legum etiam justarum, et subditorum [illegible] compossibilium transgressioni, cum facile sit, ut praetendatur, aut apparentes cur difficultas; uti non est, et sic porta lata aperiretur scandalis, tumultibus, et seditionibus, in gravem Reipublicae perniciem.

Quod ad secundum attinet in diversas et oppositas partes abeunt Doctores. Reiffenstuel lib. 1. Decretalium Tit. 2. de Constitutionibus §. 6 num. 195 [illegible] Marinez, Rodriguez, Salon, Leonardinam, aliosque, docet habita justa causa appellationem aut supplicationem interponendi, eaque jam interposita, et pendente, Populo licitum esse suspendere observantiam legis, donec ita ordinari, ac si lex lata non esset, hocque ad bonum gubernationem pertinere existimant. Contra Salmanticenses hic Tract. 11 cap. 2. Puncto 7. §. 3. allegantes Laymann, Suarez, et Corcam sustinent toto eo tempore Populum ad legem servandum teneri [illegible] loquendo de supplicatione, quia [illegible] vis legis non dependet ab acceptatione populi, et [illegible] in casu possidet, et hominis dubio est [illegible] [illegible] ex parte subditi sit rationabilis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vero sit de his duabus extremis [illegible], [illegible] existimo, quod neque [illegible], quinimo [illegible] observantia legis, quando [illegible] [illegible] legis [illegible] est in Populo [illegible], nota [illegible] mutatio, et scandalum, tunc enim prudentissime praesumitur Legislatorem cum tanto incommodo nolle suae legis observantiam urgere. Quod et [illegible] cum [illegible] legis arduitas, ac circumstantias difficiles [illegible] quas si scivisset, prudentissime supponi [illegible] non [illegible] [illegible] omnibus etiam non obstantibus voluit dare legem, et per consequens et voluit observari.

Sed quid dicendum erit, si Legislator audita appellatione, aut supplicatione taceat?

Respondeo cum Salmanticensibus loco citato, Salon, Bonacina, [illegible], solos, [illegible] eorum regulariter praesumendum esse, [illegible] [illegible] et subditos exaudire. Nam si enim

ulterius obligandi recessit, abesset nunc [illegible], insistendo [illegible] subditos ad observantiam urgendo, atque transgressores puniendo, alioquin jam in tantum [illegible] approbare videtur juxta [illegible] 43 juris in 6: *Qui tacet consentire videtur.* Quod tamen absolute [illegible] non est dicendum. Aliquando enim conjecturae tales sunt, ut clare ostendant, Principis taciturnitatem non ad tolerandam legem, sed ac illam firmandam dirigi, puta cum taciturnitas oritur ex [illegible] [illegible] et indignationis in subditos. Hac de appellatione, et supplicatione a lege. Nunc

Articulus Secundus.

De iis, quae humanus Legislator praecipere potest.

Quoniam [illegible], notissimumque [illegible] legis officium, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 92. A. 1, est subditos bonos, ac virtuosos efficere; jam patet legislatorem non posse quaecunque praecipere [illegible] [illegible]; hinc hoc in loco [illegible] est exponere, quaenam humanis legibus praescribi possint, et deinde an etiam opera [illegible] ex usu [illegible] bonitatem recipiant. Quare sit

§. 1. De humanarum legum materia.

245 Nonnulla in praesenti causa tanquam omnino certa tenenda sunt [illegible] [illegible], extra controversiam omnium posita est, materiam [illegible] quod et omnis humana lex, sive canonica, sive civilis faciendum praecipitur, per se, vel ab extrinseco bonum esse, quodque [illegible] praescribitur, per se aut saltem ab extrinseco malum esse debet, atque adeo [illegible] [illegible] est de aliquo virtutis actu [illegible] aut de vitiis [illegible]. Et hinc humani legislatoris praeceptum seu mandatum, quod vel aliquid praescriberet contra jus naturale, aut divinum positivum, aut si esset lex civilis contra legem canonicam 248
[illegible], aut bonos mores [illegible], hoc ipso nulla, et invalida [illegible]. [illegible] hoc [illegible] [illegible] a num. 6. Hujus tractationis [illegible] [illegible] Actor. [illegible] verbis illis: *Si justum est in conspectu* [illegible] [illegible] quam Deum, judicate: tum Actor. 5: Obedire oportet Deo, magis quam hominibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *[illegible] Dei cultum maxime dilatandum, majestatem* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] honesta [illegible] quo virtutis actu. Hinc nil Machiavellus, aliique similes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] servire potest, etiamsi iniquum, et injustum sit, hanc legis [illegible] [illegible] posse impie [illegible], scriptisque commendant, [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], immaculatae [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non dabant. Dixi autem supra: omne quod humana [illegible] [illegible] [illegible] per se, vel ab extrinseco bonum esse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] per se vel ab extrinseco malum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] praescribi possunt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naturali, aut divina lege [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in ecclesia, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in lege [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] praescribi possunt [illegible] lege [illegible]

secundũ se indifferentia, non quidem quatenus indifferentia sunt, sed quatenus necessaria, aut utilia ad finem à legislatore intentũ nempe bonũ publicum. Tales sunt leges gestare arma prohibentes, è proprio territorio frumentũ extrahere, tali tempore non venari, [illegible] &c. Et tales leges fieri, jam ad bonũ publicũ multoties convenit.

247. Secundò, tanquam omninò certum tenendũ est, nedũ ecclesiasticas leges, de quibus in notà immediate, et circa ea quæ per se salutē spiritualē æternā spectant, nullos, ut sæpe controversa; verũ etiam civiles præscribere non solum posse, quæ per se, et directè sunt justitiæ opera, sed etiam quæ sunt aliarũ moralium virtutũ actiones, v. g. Temperantiæ, Fortitudinis, &c. Nam præterquam quod id experientia ostendit, et clarè expressũ est in leg. 1. ff. de justitia, et jure, ubi Ulpianus cũ dixisset: Justitiam colimus, veluti se volens explicare non loqui tantum de particulari justitia, sed de generali, quæ justum legitimũ respicit, subjungit: æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos efficere cupientes &c. et infra in leg. Justitia, et in § Juris. Instit. eodem dicitur: Juris præcepta hæc sunt, honestè vivere, alterũ non lædere, suum cuique tribuere: Ratio etiam certe suffragatur: Finis enim legis civilis est vera naturalis felicitas politicæ civitatis, ac cives bonos facere: quod verò id præstatur non sola justitiæ rigorosæ executione, sed et aliarũ virtutũ Moralium ministerio; ergo &c. Ubi tamen notandũ est me loqui de moralibus virtutibus, lex siquidem civilis utpote naturalem felicitatem intendens theologicas virtutes, nempe fidei, spei, et charitatis supernaturalis non respicit, utpote cum naturalis ratio ad eas non pertingat; ac proinde dictæ virtutes tantũ possunt esse objectũ legum ecclesiasticarum, ac divinarũ.

248. Tertiò tanquam omninò firmũ tenendũ est, non omnem virtutis, et honestatis actum per se præcipi, sicuti neque omne et quodlibet vitium per se prohiberi [illegible] [illegible] ecclesiastica vel civili lege. Et quoad primum, patet etiam patet vel meritoria opera, quæ [illegible] sunt de consilio, sic virginitas, jejunium in pane, et aquâ longo protractum tempore, eleemosina usque ad expoliationem bonorum omnium temporalium etiam ad proximam sustentationem necessariorum &c. sunt quidem opera laudabilissima, quæ tamen nullus humanus legislator præcipere valet. Siquidem utpote cum lex bonum commune necessariò respiciat, inter cæteras ejus conditiones est, quod sit accommodata conditioni subditorum [illegible] toti, vel saltem majori communitatis parti sit humana, et morali modo possibilis et servabilis: talis autem non esset humana lex, si quam [illegible] [illegible] actum præciperet, cum per illud esset [illegible], quod plerique portare non possent, ut vel ab experientia patet.

Et ex his patet secunda pars, humanũ nempe legislatorem omnia, et singula vitia prohibere non posse debere vi contrario, tum quia omnia omninò mala cavere non omnium, non etiam multorum, sed tantum perfectorum est, ut tradit S. Aug. lib. 1. de libero Arbit. cap. 5. [illegible] D. Thom. 1. 2. q. 96 [illegible] ii omnes, cum nũo 8. citatus ajebat: Humanum regimen derivatur a divino regimine, et ipsum debet imitari. Deus autem, quamvis sit omnipotens, et summe bonus, permittit tamen aliqua mala fieri in universo, quæ prohibere posset, ne, eis sublatis, majora bona tollerentur, vel etiam pejora mala sequerentur; sic ergo et in humano regimine illi, qui præsunt, rectè aliqua mala tolerant, ne [illegible]

[illegible] attenta [illegible] conceditur [illegible] est [illegible] permittere [illegible] argumenta [illegible]

aliqua bona impediantur, vel etiam ne aliqua mala pejora incurrantur: sicut Aug. docet lib. 2 de Ordine cap. 4: "Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus." Ratione ergo huius regiminis spectat nedum non praecipere omnes virtutum actus; verum etiam non prohibere vitia, et peccata omnia, saltem ea puniendo.

249 Hic tamen notandum est, me supra dixisse per se praecipi, per se prohiberi. Nil inficior enim ex hypotesi voluntaria etiam ab humanis legibus praescribi posse opera, quae secundum se tantum sunt de consiliis. Sic certo ecclesia praecipit castitatem continuam iis, qui sacros ordines suscipere volunt. sicut obedientiam Religioso regulis retinendis, quam sponte professus est, Vel tam humanae leges graves poenas infligunt supposito delicto gravi.

250 Cui doctrinae non obstat, lege naturali, et divina omnia, et vitiorum actus prohiberi, et legem humanam positivam prohibentem ea, quae naturali, aut divina lege vetita sunt, suam tamen non superaddere malitiam. Non in primis longe, et [illegible] est disparitas inter naturalem, et divinam legem, et inter humanam positivam: quippe cum lex naturalis, et divina intendat, quilibet unicuique etiam tanquam privatae personae conveniat. Humana autem [illegible] tantum quae communitati expedit, cui certo [illegible] maximis, multum convenientius est attenta humana fragilitate nonnulla mala permittere. Praeterea falsum est, quod simpliciter prohibitiva nempe legem specialem non superaddere malitiam. cum enim ex diverso motivo, et lex naturalis, aut divina positiva, humana lex quicquam praecipit, transgressor legis specialem contrahit malitiam. Quo tamen etiam omisso, licet nempe specialis malitia non contraheretur; tamen violator temporali poenae subjiceretur, quod aliquando communi bono non expedit.

251 Si ergo humana lex omnes virtutum actus praecipere, aut omnes vitiosos actiones prohibere non valet, quaeritur ergo, quae humana lex praescribere sit?

Respondeo inter regulas, quas Doctores tradunt, [illegible], quam Suarez lib. 3. de Leg. cap. 23. num. 16 tradit, unum illum virtutis actum posse esse humanae legis materiam, qui est [illegible] tales legis moraliter necessarius, et ad bonum publicum valitur, et communitati hominum, ad cuiusque ordinariae facultati accommodatus sit. Non melius enim legum humanarum materia [illegible] sit, quam ob ipsius legis conditiones: et hinc eadem proportione [illegible] est, nonnisi eos vitiorum actus esse legis humanae prohibitionis objectum, quam qui bono publico nocivi sunt, et cum moralitate [illegible] prohiberi, et puniri possunt. Qui vero sunt hominum virtuti, ac virtuti [illegible], [illegible], ad puniendum, et [illegible] corpus [illegible].

252 Quanto [illegible] et [illegible], legum canonicarum et civilium [illegible] eandem non esse, sed longe diversam [illegible] temporariam humanam felicitatem spectant [illegible] pro suo objecto habere possunt; canonicae leges utpote hominem dirigentes ad finem supernaturalem [illegible] beatitudinem [illegible] spiritualem pro sua [illegible] nossunt, ut clare constat ex [illegible] de Majorit. et Obed.; et cap. Ecclesia, de Constit.; ubi utrique potestati, spirituali videlicet, et [illegible], ut hinc jure merito [illegible] Anglogia [illegible] non dubitaverit =

Deus imperium commisit, nobis, quae sunt ecclesiae commendavit. Et quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi Dei, ita et hic cavere, ne quae sunt ecclesiae ad te trahere, magno crimini obnoxius fiat. Utrique enim potestati suae sunt continentiae, licet utraque virtutem praecipiat, et vitia prohibeat: ecclesiastica quidem virtutem respicit, prout immediate ad spirituale regimen Dei ordinata; civilis autem virtutem respicit, prout ad rectam, et convenientem temporalem Reipublicae gubernationem, et tranquillitatem ordinatam est. Hinc patet, si qui extitere Principes, qui Decreta ordinationes immediate ad ecclesiae regimen spectantia, hoc jure suo proprio non fecisse, vel quis illis Decretis id unum intendisse, de quo [illegible] monebat Leone Augustum epist. 75. inquiens, Regiam potestatem (imperatori) non solum ad mundi regimen sed maxime ad ecclesiae praesidium esse collatam: hoc est ut regum suo exemplo, seu etiam potestate [illegible] ad legum ecclesiasticarum observantiam excitarent.

253 His tamquam omnino certis suppositis duae difficultates enodandae supersunt: Prima est An leges humanae actus alios internos praecipere valeant? Altera: An etiam ad actus praeteritos se possint extendere? Pro quarum prima in primis notandum est, actum aliquem sub legem bifariam cadere posse, directe nempe, et indirecte. Tunc actus directe lege praecipitur, vel prohibetur, quando non ratione alterius, sed ratione sui praecipitur, ita ut illius positio, aut omissio sit id, in quod lex immediate, et per se tendit. Tunc vero actus indirecte praecipitur, aut prohibetur, quando non ratione sui, sed alterius, cui conjunctus est, a lege intenditur, ut hac die lex praecipiens auditionem sacri die festo directe praecipit ipsum actum auditionis missae, indirecte autem attentionem, et intentionem sacrum audiendi. Hinc quod ad rem praesentem attinet, advertendum est, actum internum aliquando conjungi, et aliquando non conjungi cum actu externo. Tunc actus internus cum actu externo non conjungitur, cum actus internus per se completus in suo genere actus moralis absque ullo actu externo, talis est oratio mentalis. Tunc autem actus internus cum externo conjungitur cum actus internus absque externo [illegible] non fit, vel vicissim.

Actus vero internus bifariam cum actu externo conjungitur, nempe per se, et per accidens. Actus internus per se cum externo conjungitur, cum actus internus vel est causa efficax actus externi, sicuti est efficax volitio jurandi respectu [illegible] externo consummati; vel est forma actus externi, adeo ut actus externus nequeat [illegible] actus humanus, vel moralis absque actu illo interno, sicuti est attentio respectu orationis vocalis, vel saltem est conditio necessaria ad moralitatem actus externi, sicuti est intentio absolvendi respectu prolationis absolutionis sacramentalis. Actus vero internus per accidens cum externo conjungitur, cum actus quidam externus absque eo actu interno [illegible] ad actus humanos [illegible] non sit in tali virtutis genere, ut sic in [illegible] orandi [illegible] ac [illegible] in oratione vocali conjungitur, quia de facto haberi potest vera vocalis oratio absque dicta intentione.

254 Praeterea notandum est. [illegible] quod in [illegible] legem directivam, et coactivam [illegible] [illegible] [illegible] est, quae ad etiam culpam in foro conscientiae, [illegible] et non ad aliquam [illegible] legislator suis legibus [illegible] ab [illegible] obligat [illegible] quae communem omnium [illegible], et aequa [illegible]

ac subditos vero bonum publicum concernunt. Lex autem coactiva est, quae necdum ad culpam, sed etiam ad poenam obligat: et haec duplex est, alia namque est lex coactiva quae tantum coactione interna, et alia quae coactione vero externa obligat. Lex coactiva coactione interna ea est, quae simul ad culpam, et ad poenam ipso facto incurrendam obligat ante omnem judicis sententiam criminis declaratoriam: et adeo hac lege quis obligatur etiam ubi delictum juxta formam praescriptam probari non sit. Lex vero coactiva coactione externa ea est, quae obligat ad culpam, et ad poenam, at non vero tantum post sententiam criminis declaratoriam: et adeo huic non subsunt delicta interna, sicuti neque externa, sed [illegible] omnino occulta, idest cum tali cautela facta ut in foro externo [illegible] probari non possint. His ita declaratis

55 Insuper notandum est, facile inter se convenire Doctores, humanum legislatorem tum ecclesiasticum, tum saecularem indirecte saltem praecipere, aut prohibere posse actus internos [illegible] se connexos cum actibus externis, hisque necessarios, ut [illegible] a lege imperati sint actus humani, et quidem boni, ac honesti in genere moris, vel vero per se ita vitiantes actus externos ut hi sint necessario mali. Et ratio est manifesta. Nam ex una parte certum est, humanum legislatorem sive ecclesiasticum, sive saecularem eos actus praecipere posse, qui valde conducunt ac necessarii sunt ad rectum ecclesiae, et Reip. regimen, eorumque ordinatam gubernationem, ac bonum commune; sicuti et prohibere eos actus, qui recto ecclesiae ac Reip. regimini, eorumque ordinatae gubernationi, et bono publico, ac religionis obstant [illegible] hoc, quia secus bono publico, et religionis satis a Deo optime [illegible] provisum non esset: ex altera vero parte pariter certum est, humanum legislatorem, quicumque sit, suis legibus semper intendere praecipere actus bonos, et honestos in genere moris, [illegible] et liberos, ac prohibere malos, et inhonestos: patet [illegible] enim legis est homines bonos facere: Atqui plures sunt actus externi, qui valde conducunt, quinimo necessarii sunt ad rectum ecclesiae et Reip. regimen, eorumque ordinatam gubernationem, ac bonum commune et religionis, qui tamen actus non sunt honesti, et boni in genere moris ubi non procedunt [illegible] internis. Item et sunt nonnulli actus externi qui recto [illegible] sunt, [illegible] bono religionis et Reip. [illegible] omnes [illegible], et loquendo in [illegible] lege civili, certum est homines legislatores subditis suis praecipere posse, ut [illegible] quosdam celebrent contractus, et pro his leges [illegible] ut juramentum praestent: in his autem casibus ut juramenti et contractus [illegible] juramenti, et contractus [illegible] habeant, necessarius est internus animus jurandi et contrahendi, quo non habito actus externus jurandi, et contrahendi vitiosus fit, et humanae societati injuriosus et noxius: et ex hoc patet minor quoad primam partem.

Quoad secundam vero, loquendo scilicet de lege ecclesiastica, certum jam est, ecclesiam posse praecipere [illegible] confessionem sacramentalem [illegible] poenitentiae, eucharistiae, [illegible] item ordinando in subdiaconum votum castitatis, item orationem [illegible] ac sacerdoti, ut aliquando sacrificet, et habetur in lege [illegible] S. Stephani, de elect. [illegible] 6, clerico resignare beneficium [illegible] praesentes restituere, si aliud beneficium accepit sine animo se ordinandi, imo cum animo se non ordinandi intra annum; Jam vero dicti actus externi sine internis actus sunt, seu [illegible]

2 [illegible]

honesti ēē non potest, quinimo si sine interno animo fiant,
v.g. si quis confiteatur sine interno dolore peccatorum, si sub[illegible]
conus ordinatur absque intentione vovendi, ore precatur sine
interna attentione, sacerdos celebrat sine intentione sacrifican-
di, et absq. attentione &c. id cedit in maximum religionis malum.
erg. &c. At hinc merito Alexander VII. die 7. 7bris 1665 damna-
vit sequentem propositionem ordine 14: Qui facit confessionem vo-
luntarie nullam, satisfacit praecepto ecclesiae: et Innocentius XI
die 2. Martij 1679 hanc aliam, quae est 55 inter damnatas: Prae-
cepto communionis annuae satisfit per sacrilegam Domini man-
ducationem. et Innocentius III. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] clericis beneficiatis praecipit, ut divinum officium studiose ac devote
recitent; ergo &c.

256 Dixi autem primo: saltem indirecte. Satis enim communis sententia quam cum La-Croix* tuetur Escobar, et Cardenas, docet, lege humana directe praecipi, aut prohiberi posse actum mixtum ex interno, et externo: quod in primis evincere conantur ex supra damnata propositione ab Alexandro VII, nec non ex decreto Urbani VIII. vetantis missam pro iis, qui sepeliendi sunt, applicare, ac etiam ex ecclesiae legibus prohibentibus jam fictum matrimonii promissum, jam simoniam omnem mentalem etiam, uti tenetur [illegible] [illegible] &c. At ratio ipsis est, quia actus internus, augmentum, [illegible] connectitur cum actu externo, sed est constitutivum illius inquantum est actus humanus, et moralis, ergo actus ille directe praecipitur ac internus directe praecipitur. Quicquid autem de hoc sit, pro nostro casu certum est, quemlibet in casu utroque illum [illegible] [illegible] internum nempe et externum ponere debere, ut praecepto satisfaceret, ac legis violatore existere, nisi internum actum et externum [illegible] ponat.

*Ex de legib. num. 647.

257 Dixi secundo: Actus internos per se conexos cum actibus externis, hisque necessarios &c. Renutant enim inter Doctores, an lege humana, praesertim ecclesiastica nostra praecipi, aut prohiberi actus interni per se non conexi, neque necessarij ad esse morale actus externi, ac sine quibus actus ac causa potest esse bonus, et honestus in genere moris. Circa quam affirmativam partem negativam tuetur Suarez lib. 4. de lege positiva Canonica cap. 10. num. 19. et seqq., Castropalaus hic Tract. 3. Disput. 1. puncto 6. num. 4, et Salmanticenses hic Tract. 11. Cap. 2. Puncto 5. num. 70 aliique plures, et ratio ipsis est, quia si in casu talis actus internus neque necessarius, neque de se conexus cum actu externo jam illo secundo* in esse bonitatis, et honestatis moralis constituto, [illegible] praecipi possit; per eos autem per se, et directe a lege humana actus internus praecipi non potuit; ergo &c.

*sub leg. col. 281

Contra affirmativam partem apud citatum Suarez num. 3. sustinent Angelus, Sylvestre, Cajetanus, Sotus, aliique quibus consentit P. Cantor La-Croix lib. 1. de legibus num. 645, P. Gabriel Antoine de lege Humana Cap. 2. Q. 3. Responsione 3. P. Yoanne Loncina Lib. 1. de jure naturali, et Gentium Dissert. 5. de Lege Humana Q. 4. aliique plures, qui nempe contendunt lege humana actus, mere internos praecipi, aut prohiberi posse. Fundamentum autem suae assertionis desumunt primo ab exemplis. Etiam, primo Trid. Sess. 22. Cap. 5. praecipit ritus, et caeremonias missae tanquam adminicula ad rerum divinarum meditationem, et Sess. 24. Cap. 7. mandat fieri catecheses pro singulis sacramentis, ut fideles cum majori, qua fieri possit reverentia, et devotione sacramenta suscipiant. Et ut alia omittam, ut [illegible]

Bulla Pii IV. sub die 24. Martij 1564, in qua inter [illegible]
[illegible], [illegible] Haereticorum interdicitur, ut fides in ani-
mo retineatur: ex quibus jam patet prohiberi, et praecipi actus exter-
nos propter internos, et internos quidem per se non conjunctos
cum externis: quomodo ergo actus interni solum etiam per acci-
dens cum externis conjuncti lege humana praecipi non [illegible]
quod etiam constat tum ex Clementina prima de Statu Monacho-
rum, ubi excommunicatur Monachus Benedictinus, qui sine licentia
Praelati se confert ad Romanam curiam animo accusandi Praela-
tum, tum etiam ex Clementina prima de Haereticis, ubi excommunican-
tur Inquisitores, qui ex odio, vel amicitia, vel lucri cupiditate om-
nino contra justitiam, et conscientiam procedere contra aliquem
in causa fidei: ex quo patet, ecclesiam ob specialem finem [illegible]
ternum, qui non sit necessarius ad malitiam actus externi [illegible]
[illegible]: cur ergo et actum externum etiam bonum ex [illegible]
[illegible] fine non necessario ad actus bonitatem praecipere non
poterit? ergo &c.

258 Atque ex his inde patet, et unum talem [illegible]
[illegible], nempe eum, qui non habet potestatem in
finem, neque habere in media ad talem finem conducentia;
ex quo deinde argumentatur ad negandam potestatem le-
gis [illegible] in actus externos propter finem non necessarium [illegible]
actus meritum, eo quia semper [illegible] praecipere necesse
actus mere internos. Nos in primis, ut deinde dicemus, [illegible]
[illegible] praecipere actus pure internos: secundo, etiam hoc negato,
[illegible] quia [illegible] nullam habeat pote-
statem circa jus sacramentale [illegible], et [illegible] sacramenti,
neque [illegible] caerimonias et ritus in administratione
sacramentorum, et in missae celebratione, quod est [illegible]
[illegible] legislator [illegible]
mere internos, [illegible] actus externi [illegible]
praedictum internum [illegible] externus, qui jam hinc [illegible]
[illegible]. Patet iterum 2do, data veritate hujus [illegible]
[illegible] nostro [illegible] filio in aliquam [illegible]
ad hoc ut filius non patiatur delectationes venereas [illegible]
[illegible] nostro indicere jejunia, [illegible]
[illegible], ut a publica calamitate populus [illegible]
[illegible]
[illegible], aut ponere opus praeceptum. [illegible]
magis patebunt ex sequentibus, ex solutione videlicet [illegible]
[illegible], an per humanam legem praecipi, aut prohiberi possint actus
mere interni?

25[illegible] Pro qua difficultate praefer [illegible]
in [illegible] certum est, eam [illegible] procedere de lege
canonica, seu ecclesiastica; non autem de civili [illegible]
[illegible] potestatem civilem, seu saecularem [illegible]
[illegible] boni externi temporalis [illegible]
ad tranquillitatem se non [illegible] in actis [illegible]
[illegible]
[illegible] est, [illegible]
[illegible] ratione. [illegible] autem ratio [illegible], quod [illegible]
communitas [illegible] aut saltem [illegible]
[illegible] potestatem immediate, et per se super actus mere in-
ternos, tum quia illi sunt omnino extra cognitionem ejus, tum
quia sunt extra suum forum, ut habetur in [illegible]
poenam nemo meretur ff. de poenis, poenam namque [illegible]
[illegible] potestati civili non subjici actus pure internos. [illegible]
pure internos: siquidem si actus interni alique [illegible]

prodat, v. g. si quis odium animo conceptum aliquo modo extrinsecè manifestat v. g. conando hostem occidere, tunc à lege civili muniri fit, licet effectus secutus non fuerit, ut ex pluribus legibus colligitur; et praxis ipsa ostendit. Interea advertendum est, hic nos non loqui de lege canonica, quoad vim coactivam coactione externa. Ad hoc enim ut legislator tali legi subditos subjicere possit, requiritur, ut causam cognoscere valeat: Actus autem merè interni excedunt Legislatoris cognitionem, et perspicaciam, ut ob experientia ipsa patet. Et in hoc sensu solùm verum est, quod Praeceptor Angelicus 1. 2. q. 91. a. 4. docet inquiens: De his potest homo legem ferre, de quibus potest judicare. Judicium autem hominis esse non potest de interioribus actibus, qui latent, sed solùm de exterioribus motibus, qui apparent. Ex quibus manifestum est totam difficultatem dissolvi de legem directivam, vel etiam coactivam coactione tantum interna, et ex his sit

Propositio. Lege hum. ecclesiastica actus etiam purè interni praecipi, aut prohiberi possunt lege tùm directiva, tùm coactiva coactione tantùm interna. Ita mihi probabilior sententia cum Honorato Tournely, sive ejus Continuatore, P. Claudio La-Croix, P. Gabriele Antoine, Concina, alysq. plurimis contra S. Thomam, Suarez, Castropalaum, Salmanticenses, aliosque non paucos.

Prob. prima pars. Xtus Dominus nullam faciens distinctionem inter actus purè internos, et externos, aut mixtos ex internis, et externis amplam dedit B. Petro, ejusque legitimis successoribus potestatem regandi, et gubernandi suam ecclesiam in ijs, quae ad salutem animae, et rectum ecclesiae regimen spectant: Nam Joan. 21 Xtus ait Petro Pasce oves meas: et Math. 16. Quodcumque ligaveris super terram, ligatum erit et in caelis. Quod et Salvator Dominus dixit et Apostolis, eorumque successoribus, nempe Episcopis Math. 18 inquiens: Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in caelis. Ergo si nulla efficax est ratio restringendi dictam potestatem ad solos actus externos, aut mixtos ex internis, et externis, jam summo Pontifici, et alijs ecclesiae Praelatis concedenda est potestas et [illegible] actus purè internos. Nulla autem talis ratio [illegible] fit, cum omnia contraria sanè [illegible] satis efficaciter solvantur, ut patebit infra; quinimò cum actus interni quamplurimi ad salutem animae sint necessarij [illegible] [illegible] ecclesia, est concedenda. Eò magis, quod ubi ex una raiza sunt in subditorum potestate, et ex alia parte eà pertinent ad rectitudinem vitae et virtutis, ut ad externos actus plurimùm [illegible], ergo &c.

[illegible], seu potiùs idem argumentum robustius, proponetur. Ecclesia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quamvis tandem [illegible] [illegible] [illegible] ultimo de Hæreticis in 6 Bonifacius VIII. praecipit [illegible] [illegible] ut juram, se [illegible] [illegible] intentionem quae [illegible] est actus internus: 2do Concilium Trid. sess. 6 in Dogmatic. [illegible] ne aliter [illegible], quam suo Decreto statuitur: et adeò prohibet dissensum etiam internum veritatis ibi definitis, quod jam consonat Bulla, cujus initium Domini Sabaoth Clementis XI. datae decimo septimo Kalendas Augusti anno 1705 contra Jansenianam Hæresim, in qua [illegible] Archiepiscopis, Episcopis, ac alijs quibuscumque Ecclesiasticis [illegible] Regularibus quam Secularibus, etiam Monachis, Doctoribus et Licentiatis aliisque Collegiorum Rectoribus, atque Magistris subscribere formulae [illegible] [illegible], nempe sincero animo recipere, et damnare, [illegible] quinque

Jansenij, propoñes in sensu ab ipso Jansenio intellectos: Ottiô: Urbanus VIII.
mandavit in ord. et per [illegible] sacerdoti Rubricas Missalis Roma-
ni, inter quas una praecipiat, ut sacerdos aliquantulum quiescat in me-
ditatione SS. Sacramenti: quae meditatio certè est actus merè inter-
nus. Nicolaus IV. in regula tertij ordinis S. Francisci à Leone X. confirma-
ta injungit quotidiè Fratribus examen conscientiae, quod pariter est actus mere
internus. 5tô: Ecclesia iis, qui in subdiaconatus ordine collocari volunt, ut castitatis votum emittant, quod in ordinatione per actum aliquem [vanyt, ut — margin]
tamen non faciunt, sed interius in animo suo vovent. Hinc Innocen-
tius XI. in Constitutione: Coelestis Pastor duodecimo Kalendas Decembris
anno 1687. meritò damnavit 66 propoñem Michaelis de Molinos, quae est
hujus tenoris = Risu digna est doctrina quaedam nova in ecclesia,
animam quoad interna gubernari debere per episcopos ... Quia
Ecclesia non judicat de occultis = Et Sylvius apud Tournely hic [illegible]
[illegible] docet, Ecclesiam posse ipso, et mutò de eadem beneme-
rito beneficium conferre, aut antea collatum confirmare, injungendo
ut in compensationem Horarum preces quasdam mentales; [illegible]
rat; ergo &c. Quae veritas et ostendi pt ex pluribus ab Innocen-
tio XI. die 2 Martij anno 1679. damnatis propositionibus, et praesertim
ex decima, quae ita sonat. Non tenemur proximum diligere actu
interno, et formali. Item ex 16, nempe hac: Fides non censetur
cadere sub praeceptum speciale et secundum se: ac etiam ex
quae est hujusmodi: Satis est actum fidei semel in vita elicere.
Nam [illegible] nomine actus fidei non intelligitur
[illegible] qua sit ipsius fidei professio, sed interna
[illegible] veritatibus à Deo revelatis, jam illo pro
praecepto et tenetur multis, quae jam solum actum internum
fidei praeceptum sit; ergo &c. Quod et satis declaratur ex propo-
sitione ibidem damnata: Licitum est absoluto desiderio cupere mor-
tem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupien-
tis, quia nimirum ei obventura est pinguis haereditas. In qua pro-
damnatum [illegible]
internus. Neque est, quod dicas, in relatis [illegible]
202 quibusdam nempe stricte non praecipi [illegible] actus
[illegible] internos non nisi per ordinem, et respectum ad actus externos
[illegible] manifestando. Quod [illegible]
[illegible] quae excommunicatione non [illegible]
[illegible] producit. In quibusdam vero, ut in monasteriis
[illegible] sua [illegible] non [illegible]
x non rehuando — [margin] quam nisi ad eos non donandos, aut [illegible] jam praeter x
[illegible] actum mere internum [illegible] tantum
[illegible] quae est [illegible]
Nam quod ad primum attinet, id omnino falsum est, ut patet [illegible]
[illegible] quoniam [illegible] hic [illegible]
[illegible] communi [illegible]
[illegible] Quia [illegible]
[illegible] falsum est. Nam in primis [illegible]
prohibet doctrinas talium propoñum, sed etiam praxim, quam
praeferunt dictae propositiones, nempe omissionem amoris in-
[illegible] inimici, [illegible] et praeterea ipsa ecclesia, nempe Inno-
centius XI nullo modo ibi [illegible] declaravit, sed [illegible]
[illegible], non aliter ac facit, dum alia [illegible]
[illegible] docuerunt, ergo &c. Nunc

Prob. secunda propositionis pars, Ecclesiam valere posse praecipere actus mere internos lege coactiva coactione tantum interna. Ex modo dictis ecclesia potest praecipere, aut prohibere actus mere internos; ergo et in transgressores talis legis infligere potest poenam i[illegible] proportionatam ipso facto incurrendam: qui enim praecipere, aut prohibere potest, et punire valet. Cui effectui in praesenti casu via non praecluditur ex eo, quod legislatori delictum non innotescat, nec innotescere possit: Nam ad incurrendam poenam ipso facto, seu latae sententiae non requiritur delicti notitia; quia sacris reg. ipso facto jam incurreretur excommunicatio propter occultam haeresim, absconditam clerici percussionem etc., cum talia delicta non innotescant, nec probari possint; ergo etc. ... Accedit, quod ecclesia suis poenis ipso facto incurrendis punit actus mixtos, et quidem ratione actus interni, sic excommunicatione punit voluntarium homicidium clerici, et poena impedimenti matrimonii multat homicidium conjugis cum intentione matrimonii. Quinimo episcopi sibi reservare possunt, siquidem sibi reservant actus mere internos; cur ergo et ecclesia suis legibus actus mere internos punire non poterit, cum jam in votis etiam pure internis dispensat ergo etc. jam.

Opponunt contrariae sententiae Patroni tum ex Scripturis, tum ex jure canonico: ex Scripturis arguunt tum ex illo Psal. 7. Scrutans corda et renes Deus: tum ex illo 1. Reg. 16. Homo videt ea, quae parent, Deus autem intuetur cor, et omissis aliis ex illo 1. Corinth. 4. Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Quae omnia sibi Deo et soli, ac judicium internorum actuum reservatum esse clare innuunt: Quod et textus juris canonici satis innuunt, et praesertim illud [illegible] tit. de simonia: Ecclesia non judicat de occultis: Et illud caput Sicut nos eodem titulo: Nobis datum est de manifestis tantummodo judicare. Ut hinc venire sit, quod humana potestas [illegible] humanum legislatorem de actibus interioribus leges ferre non posse, [illegible] de iis [illegible] non sit judicare; ergo etc. Quod et consonat canoni, [illegible] Dist. 1. de Poenit.: Cogitationis poenam nemo patitur.

Confirmatur primo. Nulla [illegible] est directiva, quin simul sit coactiva; sed lege coactiva non possunt regi actus interni, cum hi tantum cadant sub divino judicio; ergo etc. Prob. major quaelibet humana lex debet esse medium ad communitatis, nedum optimum, sed et efficacissimum; sed lex humana directiva si simul non sit coactiva, non est tale medium: tunc enim legislator utpote impotens transgressionem legis cognoscere, nec [illegible] transgressorem punire, neque observantiam legis urgere; et ideo talis lex esset infirma, inermis, atque inefficax; ergo etc. ... Confirmatur 2do. Nullus humani legislatoris actus vim legis habere potest, nisi communitati, pro qua fertur, sit proportionatus, sed actus [illegible] etiam ecclesiastici legislatoris actus mere internos praecipiens non est proportionatus humanae communitati, seu ecclesiae, quae jam est corpus visibile; ergo etc.: Quod et constat ex eo, quod [illegible] lex certe debet esse actus sensibilis; ergo et actus ab ipsa imperatus debet esse sensibilis: Mensura enim, qualis [illegible] debet esse conformis mensurato, quod est actus a lege imperatus; ergo etc. ... Confirmatur 3tio. Potestas ferendi leges involvit jurisdictionem; sed ecclesia nullam habet jurisdictionem in actus mere internos; quia jurisdictio ecclesiae respicit fidelium societatem, ut corpus visibile est, ergo etc. et hinc fluit, [illegible] qui nisi actus externos [illegible] ergo etc.

264. Respondeo neque ex objectis scripturarum testimoniis neque ex juris textibus quidquam evinci posse. Ex ijs enim quidem evincitur, ecclesiam de occultis, et internis judicare non posse foro externo, ac cum judiciali strepitu; sed non colligitur, ecclesiam de internis, et occultis directivo, seu etiam coactivo, sed coactione solum interna judicare non posse. Evincitur quidem primum, quia ad illud judicium requiruntur fori externi solemnitates, accusatio rei, seu denunciatio, testium depositio, [illegible], quae certe praestari non [illegible] est occultum, et a fortiori mere internum. Non colligitur autem secundum, quia ad judicium directivum, aut etiam coactivum coactione interna requiritur quidem, ut ecclesia valeat videre, an hic, vel ille internus actus sit bonus, an malus, an [illegible] conducens ad finem supernaturalem ab ecclesiasticis legibus intentum, an ab eo fine avertens, ut hinc jure, ac merito imperetur, aut prohibeatur: Non requiritur, ut praeterea judiciali ritu legis transgressionem cognoscere valeat, quia sicut ecclesia non potest punire actus externos, occultos, imperfectos, qui occultissime fiunt, a fortiori non potest infligere poenam ipso facto incurrendam [illegible] legis violationem, cum hi actus [illegible] legislatoris cognitionem [illegible] patet. Item [illegible] singularis non [illegible] in conscientia [illegible] conscientia, [illegible] non possit: et [illegible] neque ecclesia possit [illegible] internos [illegible] externos actus, [illegible] neque hos cognoscere [illegible]; sicuti ergo in his casibus certum est ecclesiam [illegible] punire [illegible] vel actus, licet transgressionem [illegible] ignorat, ita etc. Et ex his patet ad rationem S. Thomae, sicuti et ad [illegible] cationis.

2. 5 Ad 2dum confirmationem nego majorem, ad hujus probationem concessa majori nego minorem. Ad cujus probationem [illegible] quidem [illegible] non posse cognoscere legis transgressionem [illegible] mere internis [illegible], sicuti neque punire possit [illegible] poena fori externi propria, ac etiam per [illegible] legis observantiam [illegible] ipso facto [illegible] incurrenda, [illegible] supra ostendimus: ex quo jam statim sequitur, dictam legem [illegible], sicuti externos, et [illegible] est [illegible] naturalis, [illegible] poena externa [illegible] observantiam, quia [illegible] [illegible].

. Ad 3tium omissa majori nego minorem. Ad cujus probationem [illegible], ecclesiam hanc militantem [illegible] ordinatum tum ad spiritualem, ac supernaturalem beatitudinem, [illegible] et per actus internos [illegible], et tandem fideles debent [illegible] cum potestas ecclesiastica [illegible] sit in eo, ut fideles [illegible] in [illegible], et actus internos ut dixi [illegible] sed necessarium [illegible] praeparare valet. Et ex his [illegible] [illegible] respondendum est, [illegible] 68
[illegible]
[illegible] consequendam, vel saltem praerequisiti necessarium [illegible] actu [illegible] Nihil autem tale [illegible] internos actus etiam mere internos, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] Quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo audient sine praedicante? quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur? ...... Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Ex quibus etiam patet legem quidem utpote mensuram actuum humanorum debere esse conformem mensurato hoc sensu, quod per eam nequeat quidquam praecipi, quod [illegible] potestatem, et subditorum subjectionem excedat; non vero hoc sensu, quod nequeat quidquam nisi externum mandari; quia [illegible] et lege divina positiva actus mere interni praescribi non possunt, ut modo diximus. Ad 2um contra D. Sti: Potestas ferendi leges [illegible] jurisdictionem [illegible] interna, [illegible] externa condo, semper* exter- x et in quibus [illegible]
na neque major, et 2 [illegible]. Sed ecclesia nullam habet jurisdictionem externam in actus mere internos omitto, internam nego [illegible], et cons. [illegible] jam [illegible] jurisdictio interna nempe, et externa: externa est quae in foro externo, et [illegible] exercetur, [illegible] [illegible], et [illegible] transgressoribus legis [illegible] [illegible] interna vero est, quae tota versatur in absolvendo, aut ligando conscientias, seu tota est in praecipiendo aliquid tanquam necessarium ad culpam theologicam vitandam: jam vero licet actus mere interni non subsint jurisdictioni externae, subsunt [illegible] internae [illegible] [illegible]. Ceterum [illegible] jurisdictio qua ecclesia actus mere internos [illegible] [illegible] sensibilis etiam dici debet, quatenus nempe personis sensibilibus [illegible], [illegible] mediante actu mere interno [illegible]. Et sane [illegible] jurisdictio immediate cadit in personam, in actum vero mediante persona, quam ordinandam [illegible] in finem, qui est jurisdictionis, et potestatis [illegible] [illegible] ergo finis [illegible] spirituali ecclesiasticae potestati immediatus [illegible] sit aeterna beatitudo, ad quam [illegible] internos, [illegible] [illegible] hinc sequitur, quod jurisdictio ecclesiae immediate cadat in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ex his ad paritatem a lege civili [illegible] disparitas est, quia lex civilis non procedit a potestate spirituali, nec [illegible] bonum spirituale hominis [illegible] ad finem supernaturalem, sed tantum versatur circa [illegible] [illegible] gubernationem, ac bonum temporale respicit: e contra leges ecclesiasticae, omnia opposita [illegible] [illegible] maxime [illegible], ac necessarii sunt etiam actus [illegible] [illegible] ergo lex civilis [illegible] [illegible] Hactenus de prima difficultate, nunc ad alteram, nempe an leges [illegible] ad actus praeteritos se possint extendere?

28 Pro hac autem difficultate, quae tota circa praeteritos actus, nullo modo vero circa futuros versatur, cum jam certum sit legem dare futuris regulam, pro ad aequivoca tollenda notandum est ac diligenter distinguendum inter legem, ut est constitutiva, et inter legem [illegible] declarativa est. Constitutiva est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] magis [illegible] obligat. [illegible] quae [illegible] non format, sed antiquum renovat, seu explicat, et [illegible] [illegible] quid fieri debebat ratione legis jam antea [illegible] [illegible] non potius dicenda est lex, quam [illegible] [illegible] duobus legum generibus accedit tertia quaedam species legis, quae partim sit declarativa, et partim constitutiva, et haec [illegible] [illegible] quod [illegible] jus antiquius fieri [illegible] [illegible] jus antiquum superaddit aliquid [illegible] [illegible]

Secundò inter se distinguendi sunt tres effectus legum, nempe obligatio in conscientia, cui correspondet culpa Theologica in transgressione legis, poena, quæ lege [illegible] et [illegible] actus, quæ aliquando [illegible], etiam [illegible] at duplex poenæ genus [illegible] enim est poena [illegible] munera, suspensio, [illegible] lata, et impropriè [illegible] quæ [illegible] est inhabilitas quædam [illegible] peragendi, qualis est irregularitas [illegible] tia, &c. Hujus autem distinctionis ratio est, quia poena [illegible] semper [illegible] supponit; [illegible] vero [illegible] et lata talis; [illegible] communissima Doctorum sententia. His ità declaratis sit

270 Prima propositio. Lex ut novi juris constitutiva ad præterita non extenditur, sed tantùm ad futura, saltem quoad culpam Theologicam. Probatur primò ex ipso jure: Nam Gregorius IX. in Capit. ultimo De Constitutionibus [illegible] constitutionem [illegible] latam ad futura, et non ad præterita [illegible] ratio [illegible]. Cum leges, et constitutiones futuris [illegible] formam negotiis, non ad præterita [illegible] trahi. [illegible] man [illegible] constitutiva novi juris est [illegible] ta [illegible] et [illegible]; atqui [illegible] actus præteritos [illegible], quia [illegible] se [illegible] non [illegible] quod à nobis [illegible] pendet, quales sunt actus præteriti; atqui [illegible] lex nulla est, quæ impossibilia [illegible]; talis autem esset lex præterita præcipiens, ut [illegible] etc.

Dixi autem: quoad culpam Theologicam; [illegible] quoad [illegible] lata talem legem etiam se extendere [illegible] ad [illegible], etiamsi [illegible] theologica [illegible] ex [illegible] Pii V. De [illegible], quos [illegible] eandem irregularitatem etiam [illegible] Quod idem et dicendum est de [illegible] 23 [illegible] nec ante [illegible] quartum annum [illegible]

Secundò et lex constitutiva novi juris [illegible] ad præterita, etiam quoad [illegible] libere violatum est aliquod præceptum aut [illegible], aut positivum contrarium ad dictam legem, et [illegible] cum tali [illegible] non est [illegible] 74

patet ex Capit. Cùm tu, De Usuris, in quo Alexander III. [illegible] communicans [illegible], et [illegible] dit et eos, qui ante decretum Lateranensis Concilii [illegible] et notantes [illegible] facere [illegible]bant. Secundò verò ostenditur [illegible] ex eo quod [illegible] statutum [illegible] delicta contra [illegible] leges [illegible] contra alios leges tùm divinas, tùm humanas: [illegible] ad bonum publicum [illegible] ex quo satis patet, [illegible] ante legem talia delicta vindicentur: Nam si fit, [illegible]

per sententiam [illegible] datam praefatus delictum [illegible], ut certum est, [illegible] non [illegible] legem debito posteriorem [illegible] [illegible]

Ubi tamen in hoc ultimo casu pro praxi observare oportet, duobus modis legem praefatus delictum [illegible] posse: primo, poena ipso jure imposita, secundo ut a judice infligenda. Illud primum Suarez hic lib. 3. Cap. 19. num. 10. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] fieri, quia nempe id nimis rigorosum est, et [illegible], quae maxime [illegible] [illegible] [illegible], nunquam [illegible] [illegible], ut praecise [illegible] tantum imponuntur. Secundum vero facilius averare posse idem [illegible] [illegible], praesertim ubi lege tale delictum [illegible] poena certa taxata non est, quia videlicet tunc poena futura erat arbitraria et poenam arbitrariam [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] autem poena certa taxata non est [illegible] per [illegible] etiam [illegible] determinata [illegible] [illegible], non nisi ob aliquam urgentem causam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] novam legem [illegible] augeri posse [illegible] [illegible] [illegible], quia nempe delictum [illegible] [illegible] [illegible].

73 Tertio et lex [illegible] [illegible] non juris ad praeteri[illegible] [illegible] potest quoad effectum irritandi, saltem ubi actus est irritabilis [illegible] et non est omnino firmus, factus tamen non est omnino [illegible] [illegible] legibus, quae tunc vigebant, et ubi insuper adest justa causa irritandi talem actum praeteritum. Nam exigente bono publico, [illegible] non habita [illegible] causa judex per suam sententiam potest [illegible] [illegible] actum jam factum irritare; ergo et legislator idem [illegible] potest per legem a se latam [illegible] [illegible] justa causa [illegible] [illegible]. Quod tamen legislatorem praetendisse nullo modo dicendum est, nisi in sua lege irritationem actuum praeteritorum exprimat [illegible]. Nam [illegible] [illegible] legis extensio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et quodammodo sit odiosa, quod fieri potest [illegible] [illegible] est juxta juris regulam: Odia restringi, favores convenit ampliari.

Dixi autem supra primo: Ubi actus est irritabilis, si enim actus est ex natura sua indissolubilis ut est matrimonium, per nullam humanam legem irritari potest, ut de se patet. Dixi secundo et licet validus, sed non est omnino firmus, [illegible] actus jam factus est omnino firmus, factus scilicet secundum omnes leges tam [illegible], quam [illegible] [illegible] quae tunc [illegible] vigebant, [illegible] [illegible] suarez num. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] subsequentem legem irritari non posse, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] communiones, ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sit suis bonis privari [illegible] nemo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] stabile acquisivit [illegible]. Et [illegible] [illegible] lex novi juris constitutiva quoad actus [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

74 Secunda propositio. Non solum lex mere declarativa, sed etiam mixta, quae partim declarativa est ad praeterita [illegible] [illegible] non solum quoad effectum irritationis, et quoad poenam latam talem, sed regulariter etiam quoad culpam theologicam, et poenam [illegible] lex [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] legis [illegible] declarativae [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Alteraque [illegible]
[illegible] declarativae, aut etiam mixtae [illegible]
[illegible]
[illegible] Ratio variationis est [illegible]
lex mere declarativa, aut etiam mixta, quae parte declarativa
supponit in priori jus obligationem in conscientia, ac poenam in transgressores imponere, actum irritare, aut inhabilitatem, et impedimentum ad aliquid inducere; ergo jure illi contrafaciens jam ante declaratoriam legem culpam Theologicam contraxit, in poenam incurrit, actum irritum facit, sed nihil obstat quo minus legislator per novam suam legem declarare id possit, nempe [illegible] subditum in culpam incurrisse, poenam contraxisse etc., ergo etc. Quod et constat ex ipso jure canonico, in quo plures hujusmodi leges habentur. Sic Innocentius II. in Capit. Ut lex 27. § [illegible] quam nunc declaravit matrimonia Clericorum in sacris et Religiosorum Professorum uxores ducentium inquiens: Hujusmodi namque copulationem, quam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus. [illegible] [illegible] lex consonat Capit. Ultimum de sponsa duorum [illegible] Innocentius III. nullum dicens matrimonium contractum [illegible] post aliud ratum, et nondum consummatum. [illegible] lex ergo declarativa, aut etiam mixta etc.

Dixi autem: requirantur etiam [illegible] [illegible] et [illegible] propterea [illegible] Non [illegible] [illegible] [illegible] haurient [illegible] 277
[illegible] ignorans et per hoc a culpa ac etiam [illegible]
[illegible] in casu quoad culpam, [illegible]
[illegible] extendi non [illegible], cum jam [illegible]
[illegible] et solita transgressione [illegible]
[illegible] nisi ob casum morale [illegible]
[illegible] neque de poena [illegible]
[illegible] in irritatione actus, quae non sit ibi poena [illegible]
[illegible] nullum supponunt delictum, neque monstrat culpam
contrahentis [illegible] ignorantia [illegible]
[illegible] afficiunt.

Neque [illegible] nonnulla [illegible]
275 [illegible] juris declarativa [illegible] limitari [illegible]
[illegible] Pri gestorum. [illegible] ut limitari [illegible]
[illegible] praesenta extenduntur, sic Capit. unico de Postulatione Praelatorum in 6. [illegible], et prohibentur quaedam formulae aliquando [illegible] tanquam de se inepta, et ibi additur particula de [illegible] quae indicat solam prohibitionem in futurum, et ibi notatur [illegible] in Canil. Aquae [illegible] de Consecratione Ecclesiae vel Altaris, cum [illegible] declarasset, violatam Ecclesiam non [illegible] consilii per Sacerdotem, sed per Episcopum tantum [illegible] particulam de caetero, quae ordinat [illegible] in futurum, et non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

Respondeo ex citatis juris textibus nihil contra superius statuta concludi posse. Non ex primo. Nam vel lex in eo Capitulo lata non est antiqui juris declarativa, sed novi constitutiva, ut patet ex verbo Prohibemus. Vel etiam si est antiqui juris declarativa, ea ad praeterita non extenditur vel quoad poenam, vel quoad irritationis effectum. Non jam quoad culpam [illegible], quia vel talis lex invincibiliter ignorabatur, vel non ita intelligebatur etiam à viris doctis: Non etiam quoad irritationis effectum [illegible], quia fortasse actus illi prohibiti ex vi ejus irriti non erant, quin neque ex aliquo speciali jure Ecclesiastico irriti fuerant antea declarati: et hinc merito Summus Pontifex usus est verbo de caetero, ut vim legis totam ad futurum tempus extenderet.

Non item quidquam concludi potest ex Capit. Aqua. Quod ut pateat, notabis, nullitatem actus aliquando provenire ex defectu conditionis jure divino necessariae ad valorem actus, ut est baptismus pro Confirmatione: et hunc defectum hujus legislator supplere non potest; aliquando vero actum aliquem nullum esse ex defectu conditionis ex jure humano requisitae, quod bifariam accidere potest, et primo cum conditio se tenet ex parte operantium, ut est consensus in matrimonio inter consanguineos intra quartum gradum contracto inter homines supposito jure naturali et hunc defectum hujus legislator neque supplere potest. Secundo id accidere potest, nempe nullitas actus ex jure divino, cum talis defectus se tenet ex ipso jure positivo, et per ipsummet suppleri potest, vel dispensando, vel legem tollendo, vel per se talem actum efficiendo validum; et tunc licet lex declarativa se ad praeterita extendat; adhuc actus praeteriti ex legislatoris voluntate possunt esse validi, etiamsi secundum legem invalidi esse [illegible] Atque inter hujusmodi casus annumerandus est ille Capituli: Aqua. Nam ille benedictio, vel purificatio [illegible] institutione divina est, et humana, vel necessitas [illegible] tuit per Pontificem vel dispensari, vel suppleri. Ex canitibus [illegible] juris nihil effici potest contra nostram doctrinam superius expositam.

277 Sed ulterius hic quaeres, an lex declarativa loquens de praeteritis tendat regulam pro futuris?

Respondeo, Legem declarativam de praeteritis loquentem regulantem tendere regulam pro futuris faciendis, aut cavendis. Est quae communis sententia, quam tenent Bartolus, Baldus, Angelus, Sylvester apud Suarez hic lib. 3. cap. 19 num. 13; et patet tum ex eo quod de ratione legis est esse perpetuam, tum ex eo, quod lex ut se circa futura versatur, ut probatur omni norma et ratione, et propterea licet lex dicat, qui fecit, vel facit hoc, semper [illegible] contra eum, qui quovis tempore fecit, vel quotiescunque dici potest fecisse quoscumque, nempe lex ipsa [illegible] tamen pro futuris faciendis, aut cavendis [illegible] praeteritis [illegible] non ipso statim sequitur [illegible] futuris [illegible] nobis praecipere, aut prohibere futura [illegible] est juxta illud, quod habetur in Leg. [illegible] in praeteritis quid induxit, in futurum vetat. Et haec [illegible] legem nunc ad bonitatem, quam actus à lege humana [illegible] ab ipsa lege acquirit.

278 §. 2. De Bonitate humanorum actuum per ordinem ad legem humanam. [illegible]

Exposita hujus legis natura, nunc altera difficultas exponenda est, an videlicet opera hujus legis praecepta ab ipsa bonitate

specialem recipiant, aut malitiam ratione motivi specialis etiam ipsi actioni, quo ad praecipiendum superior movetur? v. g. Pater praecipit suo filio, ut maneat domi, eo fine, ut sic consulat castitati, quia per vicinos ejus, vel per ejus uxoris [illegible] intendit, ne per hunc in plateam [illegible], ut sic magis consulat ejus castitati, quaeritur an illa manens domi, omissio ejus per fenestras [illegible] et [illegible] quoque etiam castitatis virtutem pertineat, et adeo tale in casu vis [illegible] contra castitatem peccet? Difficultas quidem magni momenti, et ad praxim necessaria, cum jam agatur de praecepto, ratione cujus, si videtur nova, et distincta malitia eius ab ea, quam per se habet actio in se spectata, contrahi in qua difficultate inter se divisi sunt auctores. Nonnulli [illegible] [illegible] de peccatis disput. [illegible] num. 32. docent, nullum omnino hominum praeceptum posse in eo virtutis genere, ex cujus motivo actioni extrinseco ipsa actio praecipitur. Alij vero dicunt, summi Principis praeceptu id praestare, non autem [illegible] cujusvis superioris mandatum. Alij autem licet id attribuant cuicunque legislatoris praeceptis, id denegant praeceptis particularibus: Atque his ex parte consentit Vasquez, Suarez, vota saltem quae quis privatim pro se emittit, hoc non facere. Contra tamen omnes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] num. 255 [illegible], [illegible] Antoine, aliique communissime sustinent, praeceptum quodcunque suam materiam ponere in ea virtute, ex cujus motivo praecipitur, dummodo praecipiens ita velit. Quorum sententiam antequam [illegible], [illegible]

1.71 Advertere oportet, tria requiri, ut lex, seu praeceptum proxime obliget subditum ex illa virtute, ex cujus motivo lex, vel praeceptum ponitur. Primum est ut id quod [illegible] [illegible], aliquo modo conducat ad finem, seu virtutis saltem [illegible] [illegible] [illegible]. Alias praeceptum inutile esset, [illegible] cum non esset motivum ad virtutem illam. Secundum est ut superior [illegible] velit se ex illo motivo praecipere, nisi [illegible] sit [illegible] [illegible] enim aliquis non praesumitur praecipere, nisi ex [illegible] motivo intrinseco, ut v. g. si praecipitur jejunium, non praesumitur praecipere nisi ex temperantiae motivo, et ideo si [illegible] [illegible] [illegible] velit ex motivo religionis, [illegible] [illegible] [illegible], id exprimere debet in sua lege. Tertium autem est, ut superior praecipiens velit obligare ad illam virtutem [illegible] praeceptum illius virtutis, materiam facere: [illegible] enim non [illegible] [illegible] [illegible] intentionem [illegible] etiamsi superior [illegible] [illegible] motivo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ex eo motivo obligare non intendat ad actum, faciendum, [illegible] ex ea virtute agere non tenebitur. [illegible] ex quo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ex [illegible] ex [illegible] non [illegible] non peccaret contra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

70 [illegible] Humanum praeceptum tria [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ponit [illegible] [illegible] in ea virtute [illegible] cujus motivo etiam extrinseco praecipitur, ita communis sententia cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hoc patet. [illegible] speciem debuerit nasci a fide intrinseco, sed aliud extrinseco [illegible] [illegible] ponitur: sic si quis [illegible] ob aliquam [illegible]

malum sumptum ex parte extrinsecum, v.g. ut se inebriet, fornicetur etc. nedum aliena ebrietatis malitiam furti contrahet, sed etiam, immo magis ebrietatis, fornicationis, ut ex Aristotele, et D. Thoma notat Palavicinus, lib. 7 sen. q. q. 2 d. 2 num. 2; ergo et ipsa lex praecipiens actum aliquem reddit ex motivo ipsi actui intrinseco, sed etiam ex motivo ipsi actui praecepto extrinseco ab ipso motivo etiam extrinseco specificatur. Lex enim praecipit actum tanquam medium ad finem illum extrinsecum obtinendum: electio autem mediorum specificatur a fine intento; lex ergo actum aliquem praecipiens et ex motivo honestatis ipsi actui intrinseco, et simul ex motivo extrinseco specie diversa est a lege actum illum praecipiente ex motivo tantum ipsi actui intrinseco, cum diversum habeat specificativum, seu distinctivum, sed diversitas praeceptorum diversam bonitatem refundit in actum praeceptum; ergo diversam bonitatem habet actus praeceptus a lege seu praecepto prohibente aspectum in plateam v.g. ne laedatur castitas, ac actus tantum prohibitus ex suo motivo intrinseco v.g. aspectus illius tanquam curiosus; ergo motivum illud actui extrinsecum, nempe ne laedatur castitas, superaddit novam bonitatem actui, quae non est alia nisi bonitas castitatis; ergo etc.

Confirmatur illud motivum additum praecepto tribuit bonitatem specificam actui praecepto, quo praecepto apposito eam bonitatem habet actus praeceptus, et quo non apposito actus praeceptus eam bonitatem ~~extrinsecam~~ non habet; sed praecepto apposito motivo ~~[illegible]~~ alicujus virtutis etiam extrinseco actui praecepto, actus praeceptus habet aliquam specificam bonitatem, et eo motivo tamen non apposito eam bonitatem non habet; ergo etc. Major patet de se, probatur minor ab exemplis. Sic comedere carnes die veneris de se non est contra abstinentiam, et si speciale praeceptum non comedendi carnes tali die respicit abstinentiae virtutem tanquam motivum, licet actui extrinsecum, qui tali die carnes comederet contra abstinentiae virtutem peccaret: item propria auctoritate beneficia ecclesiastica permutare non est contra religionis virtutem, quia si talem permutationem summus ex religionis motivo prohibet, talis permutatio est simoniaca, et contra religionis virtutem: et ut alia omittam, sumere vel cibi, vel potus levissimi de se non est malum etiam ante communionem; et si sacrilega evadit ratione prohibitionis Ecclesiasticae, in reverentia tanto sacramento debita fundata; ergo etc. Et ratio etiam est, quia legislator aliquid praecipiens nedum a subditis intendit obedientiam, seu etiam bonum virtutis in propriam utilitatem; sed bonum virtutis, quod considerare in [illegible] noster legislator intendit, est bonum virtutis, ex cujus motivo praecipit; ergo etc.

Opponunt adversarii. Si superioris praeceptum novam bonitatem refunderet in actum etiam ratione motivi extrinseci actui illius scilicet virtutis, ex cujus motivo superior praecipit, v.g. si praeceptum Religiosi superioris sui Religionis vetantis aspectum per fenestram in plateam, ut omnino consulat castitati, refunderet bonitatem virtutis castitatis in omissionem aspectus, sequeretur, quod aspiciens per fenestram in plateam contra castitatem peccaret, ut patet; sed hoc dici non potest; et primo quia illud motivum, castitatis nempe non cadit sub praecepto utpote tantum finis praecipientis, qui jam sub praecepto non cadit: 2do quia et in pater semel filio praeciperet manere domi ut rebus domesticis attenderet, et simul ne filius se exponeret

incontinentiæ periculo, utrumque præceptum transgrediens pluries [illegible] et diversæ speciei peccato se obstringeret, quod est dicendum æque de eo qui hodie voveret jejunium seu macerandam carnem, et in crastinum orationem ad laudandum Deum; quod dicendum non videtur, cum repetitam non sit has diversas peccatorum species in confessione [illegible] seu simpliciter dicere: In re gravi toties hunc [illegible] Patri: in re gravi toties votum violavi; ergo &c.

282. Confirmatur primo. Religiosus, cui à superiore suo interdictus est aspectus per fenestram ex fine extrinseco castitatis, per fenestram aspiciens non est luxuriosus, neque graviter contra castitatem peccaret, seclusis casu, quo natura ex tali aspectu [illegible] [illegible] moveretur; sed in omni casu dicendus est luxuriosus [illegible] graviter peccaret, data veritate nostræ conclusionis, utpote cum in materia luxuriæ non detur parvitas materiæ; ergo &c. Confirmatur 2do. A castitatis virtute nullo modo prohibetur actus, cui nullum subest incontinentiæ periculum: sed dicto aspectui plerumque nullum subest incontinentiæ periculum, ergo &c. Confirmatur 3tio [illegible] superioris præceptum vetans aspectum per fenestram [illegible] facere non potest, ut dictus aspectus castitati opponatur; sed [illegible] post dictum præceptum religiosus [illegible] contra castitatem [illegible] peccaret [illegible] illius præcepti [illegible] est primo, quia [illegible] aspectus post datum illud præceptum non magis movet [illegible] quam antea movebat: 2do, quia si dictus aspectus est contra castitatem eadem malitia illi inesset, ac ipsi aspectui de [illegible] [illegible], quod nemo dixerit, cum hic secundus non possit [illegible] esse malus; primus autem possit non esse malus, ergo [illegible]. Confirmatur 4to. Si [illegible] v.g. ex motivo honestatis [illegible] virtutis [illegible] [illegible] fidei mihi hic et nunc actum fidei [illegible] [illegible] [illegible], ac nulli [illegible] articulo [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] non dubitarem, non possem [illegible] [illegible] [illegible]; nam non essem hæreticus, neque habitum fidei [illegible] [illegible]. ergo à pari, imo à fortiori si Religioso superior [illegible] [illegible] non aspicere &c.

283. Respondeo concessa majori nego minorem [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] in primis distinguere oportet [illegible] finem intrinsecum præcepti, et inter finem operis [illegible] finis intrinsecus præcepti est [illegible] [illegible] quæ ob ipsa lege [illegible] [illegible], v.g. abstinentia à carnibus, et à multiplici comestione [illegible] [illegible], quæ permittuntur, in præcepto jejunii [illegible] intrinsecus præcepti est [illegible], et quod [illegible] præcepto [illegible], ut [illegible] [illegible] macerando carnes in primo [illegible] finis hic extrinsecus [illegible] [illegible] evadit, seu fit materia [illegible] præcepti, quod [illegible] [illegible] [illegible] aliquid præcipiunt, sed in ipsa lege [illegible] [illegible] præcipere ob finem aliquem peculiarem v.g. [illegible] [illegible] [illegible] jejunium, vel orationem publicam, [illegible] [illegible] [illegible] dicunt se id mandare, v.g. ut orent, jejunent [illegible] [illegible] calamitatem avertendam: Atque [illegible] [illegible] [illegible], cum fit materia præcepti, sicuti et finis intrinsecus [illegible] sub [illegible], ut [illegible] dicamus [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] quod absolute [illegible] opponeret, nempe finem [illegible] non cadere sub præceptum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fine extrinseco, qui non evadat materia [illegible], sed [illegible] quod et in se, et [illegible] sui præcipitur.

Secundò notandum est, aliud esse finem praecepti non cadere sub praeceptum, et aliud esse, praeceptum non specificari à fine etiam extrinseco ipsius praecepti. Primum, loquendo de fine simpliciter extrinseco, verum est, scilicet quòd obtemperans praecepto non teneatur opus praeceptum [illegible] intendendo praeceptum finem, V.G. quòd jejunans die praecepto non teneatur abstinere à carnibus, et a multiplici comestione hac intentione, ut corpus suum mortificet: Falsum autem est, quòd praeceptum non specificetur à fine etiam extrinseco operi praecepto, à legislatore modo supra explicato intento, ut jam supra probavimus.

Ad secundum, quod spectat, diligenter observandum est an pater praecipiendo filio suo (proindè de, servata proportione, de servante) ad illa motiva respexerit, et voluerit, et expressè intenderit, et declaraverit, [illegible] ratione illorum motivorum praecipere, seu servaverit conditiones num. 279 recensitas, vel non: de primo, de quo unicè nostra difficultas procedit, concedenda est major, et neganda est minor: Ad cujus probationem dico, nihil evinci posse; tum quia verè [illegible] hujusmodi fiunt praecepta; tum quia subditi non advertunt vel ad suam obligationem, et totius praecepti extensionem; tum quia fortè sibi contrarium persuadent; tum quia fortè etiam falsum est, talem esse fidelium praesertim doctorum praxim.

84 Ad primam confirmationem omissa, vel etiam concessa majori nego minorem. In duplici enim classe reponendi sunt actus contra castitatem. Alij enim sunt qui per se, et ex intrinseca sua ratione directè virtuti castitatis opponuntur quales sunt aspectus partium [illegible] personae, [illegible] necessitate V.G. [illegible], tactus ex se impudici, pollutio, [illegible]: Alij verò sunt qui [redacted] per accidens tantum castitati contrariantur, [illegible] casu nostro ratione praecepti, ut etiam aliquorum [illegible] simplex aspectus mulieris habitus à persona satis intima, [illegible] ratione fragilitatis ad turpia excitatur [illegible] periculo [illegible] se exponent. Jam verò [illegible] illi tantum simili [illegible] [illegible] [illegible] ratione mali [illegible] peccare contra castitatem qui actus directè castitati oppositos exercet; secus verò, qui actus tantum [illegible] tati oppositos, facit. Licet enim in actibus per se, et directe castitati contrariis non detur levitas materiae; datur tamen in actibus tantum per accidens, et indirectè castitati oppositis; quales jam [illegible] [illegible] in materia periculi contra castitatem, [illegible] quis se exponit [illegible] omnes: Ubi autem materia levis est, praeceptum sub gravi obligare non [illegible], et ideo [illegible] aspectus religioso [illegible] non inducit periculum graviter peccandi contra castitatem religiosus aspiciens per fenestram graviter non [illegible] [illegible] [illegible] luxuriosus [illegible] [illegible].

Ad secundam confirmationem [illegible]: Si castitatis virtute nullo modo per se, et ex ratione sua prohibetur actus in [illegible] nullum subest incontinentiae periculum concedo majorem: nullo modo, per accidens prohibetur actus, cui nullum subest

incontinentiæ periculum neque majorem, at omissa minori necessitat oppositum contrarium. Sicuti non solum illi actus ab aliqua lege ratione alicujus status prohiberi possunt, qui de se, et ex natura sua tali virtuti ex his opponuntur, sed etiam praecipi potest actualis omissio, quæ maxime conducit ad illam, nempe virtutem, ratione cujus omissio actus praecipitur; nam virtute non solum prohibentur actus ipsi directe, et per se oppositi, sed etiam supposito praecepto ab eo praecipitur omissio, tanquam quibus nonnihil medium ad eam conducens apponitur. Nam in casu nostro posita lege prohibente Religioso aspicere per fenestras ad conservandum castitati, omissio illius aspectus praecipitur tanquam medium solummodo necessaria ad conciliandam Religioso honestatem castitatis, ad quam servandam praecipiendo illa lex obligat: Similiter enim lex imperat omissionem illius aspectus tanquam medium conducens ad castitatem: Medium autem ut medium eo pertinet, quo finis; omissio ergo illius aspectus praecepta lege ad castitatem spectat; ergo ad castitatem spectare videtur talem aspectum velut oppositum medio conducenti ad honestatem ejus.

280 Et etiam contra dictum supradictum [illegible] praeceptum vetans aspectum per fenestram Religioso facere non est dictus aspectus per se, et ex objecto castitati opponatur contrarium, et ratione praecepti neque actus, et contrarium. Distinctio patet [illegible] ex qua etiam constat ex actus pro ratione. Si enim quod [illegible] non [illegible], quam dictum aspectum per se, et ex natura sua castitati [illegible] opponentem non esse, non autem [illegible] castitati omnem; adhuc enim [illegible], quod omissio illius aspectus ad castitatem conferat, et quod legislator velit talem aspectum tanquam aliquo modo periculum irritantem castitati. Quod vero [illegible] loco additur, etiam verum est, quia actus de se [illegible] ratione sui, et ex intrinseca sua natura maritam [illegible] castitati [illegible] opponitur; aspectus autem [illegible] non accidens solum castitati contrariatur. Et ex his [illegible] patet ad ultimam confirmationem. Nam licet in [illegible] casu non eliciens actum fidei nequeat dici [illegible] [illegible] omittere, ut [illegible] non [illegible] actum [illegible] oppositum, [illegible] contra [illegible], nempe [illegible] actum fidei praecipiens, sicuti peccaret, qui [illegible] non [illegible], quando [illegible] o [illegible] nostram [illegible].

287 [illegible] [illegible] dicas de [illegible] [illegible] jam sequeretur quod si quis [illegible] se [illegible] ad [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] ipsi imperaret comedendo pisces [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] incapax; hoc [illegible] non [illegible] faciens actum ad [illegible] movens [illegible] dici non [illegible].

Verum in primis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible]; ex cujus [illegible] praescribuntur. [illegible] [illegible] [illegible] manducanti [illegible] maxime [illegible] [illegible], vel non. [illegible] [illegible] illud manducationis nulla est, [illegible] [illegible], et in [illegible] [illegible] mala; et [illegible] non manducat [illegible] [illegible] movens [illegible], et [illegible] conveniens [illegible] [illegible] [illegible] actu castitatis per accidens, [illegible] ex [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] per accidens [illegible] per accidens, et [illegible] [illegible]

[illegible] opposito, quia nempe nollet amplecti honestatem casti[illegible] per ejusmodi legem sub obligatione propositam. Et [illegible] his, quae de causa efficiente, ac modo humanarum legum diximus, sic

Caput Quintum.

De Legum humanarum subjecto.

Suppositis ijs, quae supra tetigimus, ac probavimus, in legislatore nempe requiri jurisdictionem et quidem respectu personarum, quibus lex imponitur, et praeterea huic legislatori hedum [illegible] homines peccatores, sed etiam justos, nunc singillatim [illegible] agendum est de ijs personis, quae huius legibus subjiciuntur, et primo quidem agemus de ipsomet legislatoris; secundo de Clericis, et Religiosis; 3tio de Infantibus, et de amentibus, ebrijs furiosis, alijsque; 4to de [illegible]ibus, Haereticis, schismaticis etc.; 5to de Peregrinis, vagis, aliisque similibus quod ut ordine expedito fiat, sit

§. 1. De Humano Legislatore.

Quid hic in examen revocatur, est, an ipse huius legislator suis legibus teneatur? Pro cujus recta intelligentia in primis notandum est, non unam esse omnium legum materiam. Aliae enim sunt leges, quae aliquid statuunt faciendum, aut omittendum, quod salva etiam gravitate legislatoris, aeque legislatorem, ac subditos decet; et adeo conveniunt materiam tam legislatori, quam subditis communem, ut est annua confessio, communio Paschalis, jejunium, auditio sacri die festo etc.; Aliae autem sunt leges, quae quidem subditis conveniunt, non autem legislatorem decent, et ejus statui non sunt accommodatae, ut sunt leges vetantes, ne quis stipatus militibus incedat nocte, arma deferat, ne pretiosis vestibus utatur, ne magnos sumptus in comitatu, aut mensa faciat etc. Atque de his secundis legibus hic non disputatur, ut per se patet, et communissime docent Theologi, et Canonistae, et adeo tota difficultas devolvitur ad leges primi generis.

Secundo notandum etiam est, quaestionem hanc potissimum procedere de legislatore absoluto, qui nempe sit singularis persona, cujus quam tota legislativa potestas resideat absque dependentia ab alijs tanquam [illegible] latoribus, ut est Summus Pontifex in spiritualibus pro toto Orbe Christiano, Episcopus in sua Dioecesi, Summus Imperator in terris [illegible], Rex in suo Regno, Supremus [illegible] in sua [illegible] etc. Si enim loquamur de legislativa potestate, quae quid universalitatem quamdam hominum respiciat, qualis est Respublica, Capitulum, aut alia Communitas, vix ulli dubium est, quin singuli ex illa communitate teneantur legibus suis statutis, quod aeque singulis conveniat, ut clare constat ex Cap. [illegible] de Constitutionibus, ubi Summus Pontifex Innocentius III graviter reprehendit Canonicos [illegible] volentes capitulariter obligari Canonicos successores ad observantiam statuti de novo conditi, quod ipsi observare noluerunt, atque hac generali ratione: Quod quisque juris in alterum statuit, [illegible] debeat uti eodem. Et Sapientis (videlicet Catonis) [illegible]

authoritas latam legem, quam hic ipsa tenetur. Et ratio id [illegible] est, quia nempe communitas illa quâ talis jurisdictionem habet super quascumque personas singulariter spectatas, [illegible] suas leges illas vult, et intendit obligare: ex quo jam [illegible] quod omnia membra teneri obedire legibus ab ipsa latis, [illegible] et Præfatum statutis sui Capituli, [illegible] vinciali Concilio emanatis [illegible].

Operæ pretium hic ad memoriam revocare [illegible] quæ supra diximus de vi directiva, et coactiva, ac etiam [illegible] humanarum legum, quoniam illorum usus [illegible] erit in præsenti causâ. Ubi et advertendum est, hic sermonem institui de obligatione legislatoris suis legibus durante [illegible] gandi ipsarum legum. Certum enim est, hunc legislatorem habitâ justa causa in lege purè humana, et quæ non sit juris naturalis declarativa, secum ipso dispensare posse, et [illegible] omnem obligationem auferri. Nam hunc legislator non [illegible] cum deterioris conditionis, ac sint ipsius subditi: quod jam [illegible] si secum ipso in dictâ lege dispensare non posset, ut per se patet. Et ex his sit

290 Propositio Supremus, et absolutus Legislator [illegible] suis legibus quidquam mandantibus, quod æquè ipsum, ac [illegible] tos [illegible], licet non teneatur quoad vim coactivam [illegible] natur tamen quoad vim directivam; quidquid sit, an [illegible] [illegible], an tantum â lege naturali hæc proveniat obligatio [illegible] [illegible] communissima Theologi[illegible].

[illegible] primæ partis. Si supremus, et absolutus legislator suis legibus in sensu [illegible] quoad vim coactivam teneretur; vel teneretur legibus â se latis, [illegible] [illegible]; neutrum potest dici [illegible]: Et [illegible] ab ipso Principe latis in [illegible] Capitul. 4. De [illegible] [illegible] dicitur: Neque autem imperare sibi, neque se prohibere quisquam potest [illegible] in [illegible] Principes 31. ff. de. Legibus [illegible] Princeps legibus solutus est: quam legem explicans [illegible] 1. 2 Q. 96. A. 5. ad 3tium ait = Princeps dicitur esse solutus quantum ad vim coactivam legis: nullus enim propriè cogitur [illegible] lex autem non habet vim coactivam, nisi ex principis potestate [illegible] [illegible] Princeps, [illegible] solutus a lege, quia nullus [illegible] [illegible] [illegible] si contra legem agat. [illegible] [illegible], ex quo satis constat ex citatis juribus validè probari [illegible] legibus â se latis non adstringi quoad vim coactivam [illegible] [illegible] quoad eandem vim legibus suorum [illegible] Capit. Innotuit, De electione, ubi Innocentius III. protestatur [illegible] novi canone Concilij Lateranensis editô ab Alexandro [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible], hanc [illegible] ratio: Cum non habeat imperium par in parem; ergo [illegible]

Suadet et ratio. Nam si legislator dictus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] teneretur vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ex [illegible] [illegible] [illegible]. Et sanè, postquam [illegible] [illegible] [illegible] est, atque [illegible] legislator superiorem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quæ tamen superioritas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] excellentam regiam, et eam [illegible] [illegible]

...instructio requiritur, ut per se patet, atque etiam lex intelligens requi... vim legis, vanā et sanctiā habet; sanctiō autem nemo ... ... fit; ergo &c. Nunc

Pro altera propositionis parte, et quidem cum ... jure canonico, tum civili. et quantū ad jus canonicū veritas ... colligitur ex supra citato Concil. Trid. cum ōēs, &c Constitutionib, ut patet illud meditanti, cui capitulo et concordat canon justum ... habetur distinctione 9; ubi dicitur = justum est, Principē legib obtemperare suis; tunc enim jura sua ab ōib custodienda existimat, quando et ipse illis reverentiam praefert Principis legib tamen ... consentit &c = Quod vero ad jus civile spectat, hic locum habet, quae in lege 4 Cod. de Legib habetur, ubi haec leguntur = Digna vox est majestate Regnantis, legib alligatum se Principem profiteri ... et revera majus imperio est subjicere legib Principatum = Hinc S. Ambrosius Epist. 32 ad Valentinianum Imperatorem ajebat: Quod praescripsisti aliis praescripsisti et tibi; leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat. Et S. Thōs loco supra citato concludendo ait = Unde quantum ad Dei judicium, Princeps non est solutus ā lege quantum ad vim directivam ejus sed debet voluntarius, non coactus legem implere =, Princeps ergo legislator supremus, et absolutus suis legib quoad vim directivam tenetur

Quod et ipsa nāalis aequitas, et rectus rationis ordo postulat. Nam legislator, quicumque ille sit, est pars, et eadem maxima, utpote caput, ipsius communitatis; quaelibet autem pars communitatis legibus ipsius tenetur, secundū quod ipsi convenit, ut patet tū ex illo Augi, quod Lib. 3 Confessionum habetur. Turpis omnis pars est suo universo non congruens; tum ex Concilio Tri. Sess. 24 Cap. 1 de Reformat. ... : Totius familiae Domini status, et ordo ... Si quod requiritur in corpore, non invenitur in capite: ... quae alio... ejus legislatoris ... ... quod olim ... valet ōn ... repugnans ... et Pharisaeis Math. 23 ... Alligant onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere; ergo aequū est &c. Quinimo et id bonum publicum exi... quidem ... videntes legislatorem transgredientem leges, quamvis ... et ipsis conveniat, tali exemplo veluti trahentur ad inobservantiam earum, cum jam verum sit illud ... ... civitatis, tales et sunt inhabitantes in ea ... in tali legislatore verificaretur illud S. Gregorii ... in Can. Si ad Gustinianum 25 q. 2: Non convincitur ... ... juste compellantur testante veritatis voce. ... ... insequentium non stat; ergo &c. Et ex his utraque propositionis pars probata manet, et quib et patet, quomodo intelligenda sunt jura pro prima parte relata, si ... contra solum ... asserentes, et ...

Deinde autem in propriā: Quidquid sit an ... leges ... a naali lege ... ... inter se ... ... cap. 3 Puncto 3 num 42, pro sua sentia allegantes ... ... Rodriguez, ... Palaum, et Dianam, docent, totam obligationem, quae est in legislatore supremo et absoluto ad suam legem ... ..., non sola ... ... legis transgressores ... nec ... contra eam virtutem, contra quam peccant subditi, legem

violando; sed tantum contra jus naturale ex conquitate, et honestate obligans. Quinimo sustinent seclusa scandalo, aut alia ratione extrinseca, probabile esse non peccare mortaliter, etiam legem non observando, quamvis materia sit gravis. Atque hujus sententiae ratio quoad primam partem est primo quia nemo in seipsum jurisdictionem exercere potest, quia non potest simul esse superior, et inferior. 2do, quia tota obligatio legislativa hic etiam pendet a voluntate legislatoris et adeo sui exempta sit a suae legis observatione, ita ut si [illegible] quod tenetur faciendum est, vel eam transgreditur. Adeoque sicut ab eo exemciando contra legem, contra eam non peccant; ita neque [illegible] id faciendo peccabunt. Quoad secundam vero partem ratio est quia non videtur esse gravis deordinatio, legislatorem in uno, vel [illegible] ro actu subditis se non conformare, quia ex illa deformitate sequitur perturbatio in Republica, neque aliquod grave inconveniens, etsi tota ratio obligationis in legislatore oriatur, ut dictum est, non ipso vi legis, sed ex eo, quod recte Reipublicae regimen id exposcere videatur, hinc ubi illud cessat incommodum, obligatio non videtur gravis.

Contra Suarez hic lib. 3. cap. 35. num. 8, Salas [illegible]

294. nado, Laymann, Vasquez, aliique apud citatos Salmanticenses num. 38. oppositam promulgant sententiam; [illegible] ipsis praecipua ratio est solvit, Deum principalem cujusque potestatis auctorem [illegible] tar hujus legislatoribus facultatem condendi leges dedisse, verum sub ea conditione, quod et ipsi suis ipsis legibus tenerentur, cum jam ipsis collata sit ea potestas, ut totam Rempublicam quae talem possint obligare: Respublica autem quae talis et caput et membra comprehendit. Ita jam et ipso lumine naturae [illegible] ganta, ut jam relata testimonia Scripturarum, Patrum, et [illegible] satis evincunt. Unde per hos Doctores etiam Summus Pontifex si seipsum non dispensaret ex justa causa, non jejunando praecepto, legem jejunii violaret, graviterque peccaret; [illegible] et dicendum est, si Divinum officium non recitaret, [illegible] die festo non audiret Sacrum. Licet jam non incurrant [illegible] nas, si quae forte latae essent in transgressores, utpote [illegible] vi coactiva non tenentur.

His extremis sententiis addi potest tertia [illegible]

295. veras utramque medium tenens, quam tradit [illegible] Cap. 5. P. Gabriel Antoine de Legibus Quaest. 3., aliique. [illegible] tria sententia, concedentes, Legislatorem quidem non [illegible] vi ipsarum legum eas observare, sed tantum jure naturali ipso [illegible] ratio, aut alia extrinseca ratione, negantes tamen graviter peccare, ubi materia gravis est, et sub obligatione gravi [illegible] cipitur, quinimo volunt verum [illegible] ta, si legem a se latam violet, et fiunt subditi [illegible] aggravantes, quia videbitur existimare, legem naturalem [illegible] motivi a lege [illegible] observantia. Et hinc peccare contra temperantiam, [illegible] jejunat, contra religionem qui die festo a se praecepto sacrum non audit. Atque hanc sententiam tanquam probabilem in praxi tenendam arbitror, et praeterea [illegible] mo secundae propositionis parte superius relata. Quidquid vero sit de his sententiis certum est, Legislatorem graviter [illegible] suas leges non observando, si ex illarum violatione [illegible] vel scandalum oriturum esset, aut graviter virtutem aliquam violari contingeret, ut ipse supra dixi, seclusa scandalo, aut alia extrinseca.

Atque hinc sequitur primo, Legislatorem certo tenen legibus rerum pretia taxantibus, et adeo graviter peccare, si vendendo, aut emendo ultra, aut infra taxam graviter suis subditis aut aliis noceat, et ad restitutionem teneri. Nam de jure naturae esset in emendo, aut vendendo aequalitatem inter datum, et acceptum servare, posita autem lege pretii taxativa res vendenda, aut emenda tanti, et non pluris valet, aut minoris; ergo &c. Sequitur secundo, Legislatorem etiam teneri legibus suis contractus irritantibus, et adeo contra justitiam exigentem, ut in contractibus aequalitas servetur, peccare, si aliter contrahat. Ex quo fit quod si contra dictas leges contrahat, vel ipso facto contractus nullus sit, nisi dicere velis cum Suarez, Sola, Bonacina apud Salmant. hic Tract. 3. Disp. 1. Puncto 29 num. 7. tunc censendum esse legislatorem in sua lege dispensare cum contrahente secum et sic ex utraque parte validum fore contractum, et utrumque obligare, quia videlicet praesumitur, et quidem recte tunc Legislatorem contrahere velle eo meliori modo, quo potest, et adeo legem tollere pro tali casu.

Et ex hac doctrina ipsa Salmant. loco citato num. 8, et cum ipso Salmanticenses hic Tract. 11. Cap. 3. Puncto 3. infarunt, si Princeps supremus, et absolutus condat testamentum absque solemnitatibus in sua lege requisitis tanquam ad ejus valorem necessariis, et aliquem haeredem aut legatarium instituat, tanquam validum habendum esse tale testamentum, ut traditur in lege ex imperfecto, Cod. de testament. Cujus et ratio esse potest, quia legislator contra ipsas suas leges faciendo condendo testamentum praesumitur habere legitimam causam talem solemnitatem omittendi, et velle secum ipso dispensare in sua lege; quod certe tunc fit, cum possit id nocere cum suis subditis quod tamen dici non potest in testamento quod statutis illis legibus in favorem inserviendis ejus subditis condunt, et propterea Principes tunc aliena non possent haereditatem, aut legatum, ut pariter colligitur ex citata lege ex imperfecto, et §. ultimo Institut. quibus modis testamenta infirmantur; et praeterea ipsa ratio suprà assignata ostendit, quia videlicet tunc dispensatio testamentum non necessarie, quod ibi requirebatur.

Ubi ad plenioram assertis majorem intelligentiam duo remanent examinanda: Primum est, an subditus invitatus, vel veluti excitatus à Legislatore ad aliquid faciendum contra eam legem quam ille sub poena aliqua sancitam, incurrat poenam illam in transgressoris latam? ut si Clericus invitatus ab Episcopo ad ludendum aleis contra legem ab ipso Episcopo latam sub poena suspensionis ipso facto incurrenda cum ipso Episcopo ludens, in suspensionem incidat? Alterum est, an et uxor ipsius Legislatoris quodam vim coactivam teneatur legibus à suo marito latis?

Ad primum respondeo negative, quidquid aliter sentiunt Valentia, et Bonacina apud Journalis Circ. ... continuatorem hic Cap. 5. Nam omnis aequitas exigit, ut Episcopus in casu praesumatur cum dicto clerico in sua lege dispensare, ...

aliis iniqua est episcopi incitatio.... Ad secundum Salmanticenses loco jam citato in Sola, Bonacina, Suarez, Palao, aliisque [illegible] [illegible] quidem, et attenta vi legis teneri: at beneficio legis [illegible] examinatam praesumi, ut colligitur ex lege Principis [illegible] Legis. et ex his

§. 2. De Clericis, ac Religiosis Personis.

299 De obligatione Clericorum, et Religiosarum Personarum legis civilis modo agendum est. Argumentum sane [illegible] et implexum. In eo enim pertractando facilimum est alterutrum [illegible] statim [illegible] suorum ministrorum a foro civili immunitatis, vel Principum suum temporale jus [illegible] Ut autem extrema declinemus, et utrique, quod suum est, [illegible] vel ab initio distinguere oportet inter leges, quae [illegible] [illegible] tum Personarum [illegible] tum [illegible] [illegible], tum locorum [illegible] cultui sacratorum, tum etiam [illegible] bonorum directe, aut indirecte contraria, sicut [illegible] eas, quae specifice, seu nominatim de rebus, aut locis, aut [illegible] ecclesiasticis disponerent; ac inter leges, quae, salva [illegible] [illegible] nitate, pro tota communitate [illegible] aut civitatis [illegible] quarum materia communis est Clericis cum aliis civibus, et [illegible] omnibus servari possunt absque ulla [illegible], aut injuria [illegible] ecclesiasticarum Personarum, quales ex. [illegible] leges [illegible] nostra aetate gestare, merces ex [illegible] territorio extrahere, rerum pretia [illegible] [illegible] [illegible] imponere [illegible] &c. [illegible] uno [illegible] [illegible]

300 [illegible]. Iis enim quotquot Catholici sunt ultro, [illegible] leges Civiles specifice, hoc est expresse, vel nominatim [illegible] [illegible] locis sacris, [illegible] etiam in favorem et commodum, [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] titulo, nullam vim [illegible] [illegible] Capitulis [illegible] est, et praesertim in legit [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] de [illegible]. Ubi [illegible] Pontifex Innocentius [illegible] = [illegible] attendentes quod [illegible] etiam [illegible] [illegible], et Personis ecclesiasticis, nulla sit attributa [illegible] [illegible] necessitas non auctoritas imperandi [illegible] [illegible] [illegible] statutum, [illegible] [illegible] commodum et favorem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ministris et Ornamentis [illegible] illa [illegible] fuit potissima ratione, quod auctoritate [illegible] Romani Pontificis [illegible] = [illegible] concordat [illegible] [illegible] i. Dist. 96 [illegible] Principi statutum [illegible] [illegible] res ecclesiasticas [illegible], in Romana Synodo [illegible] legitur. Quos omnes Canones [illegible] immunitatem [illegible] Sess. 25. [illegible] 20 [illegible] Reformat. [illegible] in hunc modum = Declarat itaque, et [illegible] Synodus), sacros Canones, et Concilia generalia omnia, [illegible] non alias Apostolicas sanctiones in favorem ecclesiasticarum Personarum, libertatis ecclesiasticae, et contra ejus [illegible] tas, quae omnia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vari debere = Constat ergo &c.

Quibus accedit et ipsa ratio. Nam ut lex aliqua vim obligandi habeat, ferri debet ab habente jurisdictionem in eum, in quem fertur, ut constat ex canone A nobis, 21 de sent. excom. capit. Ut animarum, de constitut. in 6, et lege ultima ff. de jurisdictione omn. judicum. Personae autem ecclesiasticae, ecclesiae, earumque bona a jurisdictione saecularium Principum exempta sunt, gaudentque privilegio fori, et ecclesiastica immunitate, ut constat ex supradictis, aliisque pluribus juris canonici, et praesertim ex capit. ultimo de rebus ecclesiae non alienandis, capit. Non minus de immunitate ecclesiastica, et canon. Quamquam, de censibus in 6. Quod et pluribus ostenditur ubi de immunitate ecclesiastica; [illegible]

Dixi autem primo seclusa Apostolica approbatione. Dubium enim non est, Summum Romanum Pontificem hujusmodi leges, eas praesertim quae in favorem ecclesiae ac clericalis status feruntur, approbare posse, eisdemque vim obligandi tribuere, ut vel patet ex verbis citati canonis [illegible] Ecclesia [illegible], nempe his Nullius firmitatis existit, nisi ab ecclesia fuerit approbata. Verum in casu dictae leges non obligabunt ex vi saecularis potestatis, sed ecclesiasticae, a qua approbationem, ac confirmationem, eisque vim obligandi clericos acceperunt, juxta illud, quod habet Glossa in canon. 1. de Transactionibus. Omnia nostra facimus, quibus auctoritatem impertimur. Quae approbatio, et confirmatio tunc intervenit, cum vel Summus Pontifex per speciale decretum civiles leges approbat et confirmat, sicuti fecit Joannes III confirmando Titulum primum Codicis de summa Trinitate, et fide catholica, ut liquet ex literis ejusdem Pontificis ad Justinianum Imperatorem datis, quae [illegible] [illegible] allegantur. Secundo et dicta approbatio habetur, cum ipsemet Pontifex in suis constitutionibus ipsas civiles leges allegat, cum tunc eas [illegible] faciat tanquam suas [illegible] [illegible]. Ubi tamen notandum est, hanc approbationem, et confirmationem soli Summo Pontifici competere, et adeo hac [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible] Decretalium Lib. 2. de constitut. §. 14. num. 333. cum [illegible] [illegible] et Suarez [illegible]. [illegible] talis confirmatio et approbatio est contra canones generales [illegible] [illegible] Pontifex habet [illegible]

Dixi secundo seclusa Apostolico [illegible] [illegible] privilegio. Nam si una parte Apostolicam sedem specialia privilegia, seu indulta super ecclesiastica immunitate saecularibus Principibus concessa esse [illegible] [illegible] ut [illegible] constat ex [illegible] in Bulla Coenae in qua §. 17 excommunicantur ii, qui jurisdictiones, seu fructus, reditus, seu proventus ecclesiasticos usurpant, vel quavis occasione, vel causa sequestrant sine Romani Pontificis, vel aliorum ad id legitimam facultatem habentium expressa licentia: et §. 18 eadem poena infligitur iis, qui collectas, decimas, taleas, praestantias et alia onera personis, locis aut bonis ecclesiasticis imponunt, et diversis etiam exquisitis modis exigunt absque Romani Pontificis speciali, et expressa licentia. Quod et §. 19 [illegible] [illegible] contra eos, et quoscumque Magistratus, [illegible] [illegible] [illegible] quomodolibet se intromittentes in causis capitalibus,

seu criminalibus contra personas ecclesiasticas illos procedere taltam ju-
[illegible], capiendo de sine speciali, specifica, et expressa [illegible]
hujus S. Sedis Apostolicae licentia. Quae verò[illegible] sane [illegible]
iure Ecclesiastica immunitate disponere nostra Summa [illegible] Ecclesia
licam, ac saecularis principibus privilegium [illegible], seu [illegible]
[illegible] parte super bonis Ecclesiasticisque Personis, cum [illegible] leges [illegible]
potestatem in Ecclesia ob publicae salutis, pacis, et [illegible]
[illegible] valde interesse. Ex altera verò parte tale privilegium
de facto pluribus Christianis Principibus jam piissimis, et [illegible]
sapientissimus Summus Pontifex concessisse jam [illegible]
[illegible] ostendit. Dixi tertiò seclusa aliqua alio speciali

323. titulo. Plures enim sunt casus, in quibus personae [illegible]
non sunt simul exemptae à potestate saeculari, [illegible]
aliter concedat privilegium Apostolicum, quod etiam [illegible]
[illegible] immemorabilem, aut centenariam non [illegible]
et [illegible], vult [illegible] in commendo [illegible]
[illegible], et Canonicae [illegible], qui est de immunitate [illegible]
[illegible] et [illegible]. Inter [illegible] autem casus [illegible]
et in tit. de foro competenti num. 22 enumerat [illegible]
nempe [illegible] et validè procedit contra [illegible]
et Personas Ecclesiasticas etiam in Criminalibus et [illegible]
[illegible] de voluntate, et indulgentia Ecclesiae, et [illegible]
quando Clericus est actualiter degradatus, et traditus [illegible]
[illegible], quando accedit speciale mandatum iudicis [illegible]
[illegible], [illegible] remittunt Clericum [illegible]
occidi impunè, ut si est iniquus aggressor. [illegible]
[illegible]. [illegible] si dimisso habitu Clericali,
[illegible] committat enormia crimina, [illegible]
[illegible] enormitatis, seu committat enormia crimina. [illegible]
post trinam monitionem Episcopi se emendavit. [illegible]
et tonsuram non [illegible] monitus ab Episcopo sub [illegible]
[illegible] Clericus [illegible], [illegible]
[illegible] criminis laesae Majestatis, v. g. se immiscendo [illegible]
[illegible], aut [illegible] subditorum in suum Principem [illegible]
[illegible], quo casu etiam occidi potest, si in pugna inter [illegible]
[illegible] non solum in [illegible], sed etiam [illegible]
[illegible], post dum [illegible] etiam [illegible]
[illegible], et pugnam incipiat, si deprehendatur [illegible]
et res non patiatur moram, atque aliter [illegible]
publicum. Quod idem intellige de damno privato [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] non procedit contra Clericum [illegible]
[illegible] Personis [illegible]
et [illegible] capere [illegible]
[illegible] Clericum in flagranti delicto [illegible]
[illegible], de fuga suspectum, vel gravem [illegible]
[illegible], aut gravem damnum [illegible]
[illegible] cautionem de solvendo [illegible]
[illegible]
[illegible] etiam [illegible] armis à [illegible]
[illegible] prohibita gestantem [illegible]

saltem juxta Bavariæ concordata, judici vero ecclesiastico nu[illegible] tradere. Atque hi sunt casus quos prælaudatis [illegible] rector attest, de quibus tamen judicium tavere [illegible], obsequiosus [illegible] ecclesiæ, et Principum xtianorum potestati, cum [illegible] utriusque [illegible] justo, et optimo [illegible]. Et ex his [illegible] leges secundi generis, circa quos, ut ab initio dixi, tota est [illegible] controversia.

Difficultas ergo est, an Clerici teneantur [illegible], et statutis laicorum, quæ non facta expressa mentione [illegible] Clericorum, ac bonorum ecclesiasticorum, quidquam gene[illegible] civilis præcipiunt, aut prohibent nec immunita[ti] ecclesiasticæ officiunt, an [illegible] non sunt [illegible] modo teneantur. Circa quam difficultatem Navarrus Consil. 3. [illegible] constitut. num. 4. Covarr. 3. Alexander [illegible] 13. Fori ecclesiastici num. 4. et seqq., et Jacobus Pignatelli To. 5. Consulta[ti]one 5. existimant, Clericos non obstringi legibus Principis secularis utut editis pro publica utilitate. Contra [illegible] communissima Canonistarum, et Theologorum sententia, quam tenent Abbas in Capit. Ecclesia Sanctæ Mariæ, num. 13. de Con[stit]ut. [illegible] ibidem num. 29. Card. de Luca [illegible] 8 [illegible] ecclesiastici num. 6. Suarez [illegible] 3 de Legibus Cap. 33 num. 6. Ven. Bellarminus [illegible] de Clericis Cap. 28. Covarruvias Pract. Quæst. Cap. 33 num. 7. Bonacina [illegible] num. 2[illegible] [illegible] Tract. 3. de Legibus Dub. 5. [illegible] 3. num. 35. [illegible] Tract. 5. de Legibus Quæst. 6. §. 2. num. 10. aliique passim, distinguentes tamen inter vim directivam, et coactivam, quarum [illegible] obligari conce[d]unt; secundæ vero nullatenus; [illegible] inter se, an namque [illegible] legibus directe, an tantum indi[re]cte teneantur: Plures enim volunt, prædictam [illegible] legibus civilibus [illegible]: Alii vero provenire exi[stim]ant ex æquitate, et decentia [illegible]; Alii autem censent [illegible] ex [illegible], et approbatione [illegible] Summi Pontificis. Et ex his [illegible]

[illegible] Clerici, [illegible] ecclesiastica [illegible], licet non quoad vim coactivam; tamen quoad vim directivam si non directe, saltem indirecte, et per accidens teneantur legibus civilibus, quæ ad [illegible] gubernationem [illegible] nec immunitati ecclesiasticæ officiunt. Ita cum prælauda[tis] [illegible]

Prima pars [illegible] ex supradictis num. 309, [illegible] juris ibi relatis, qui [illegible] nonnulli alii, et [illegible] Canit. Seculares [illegible] in 6., ubi Bonifacius VIII [illegible] mandat ecclesiastica censura compescere tam[quam] judicium secularium, qui vi compellunt ecclesiasticas personas, ac suæ sententiæ executionem, addita hac ratione: [illegible] sis nulla competat jurisdictio in hac parte (nempe super eccle[s]iasticas Personas). Et quo [illegible] [illegible] communi [illegible] Personas [illegible] jurisdictionem, [illegible]

non habet utpote jam exemptus à foro civili, seu saeculari, [illegible] met Imperator [illegible] in lege Placet, Cod. de Episcop. et [illegible] querum. Ut nihil commune Clerus cum Publicis [illegible] [illegible] [illegible], qui certe non sunt [illegible], habeant [illegible] [illegible] saecularis [illegible] non sit Clericos suos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] transgredientes [illegible]. Illos autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] limitationes num. 302. [illegible] [illegible] [illegible] positis; si enim Summus Pontifex legem civilem sub [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] tanquam legi canonicae [illegible] [illegible], et ab Ecclesiastico judice puniri [illegible] [illegible] Si ipse Summus Pontifex [illegible] saecularem Potestatem [illegible] [illegible] [illegible] Principes per papam promovere [illegible] [illegible] observantiam, quando [illegible] per dictum [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] Etenim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legis civiliae bonum [illegible], ac [illegible] [illegible] immunitati praejudiciali [illegible] sine magna [illegible] [illegible] [illegible] scandalo, hinc plures Doctores [illegible] [illegible] [illegible] transgressores ad observantiam [illegible] compelli posse à judice Ecclesiastico [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quamquam tunc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] puniri Clericum transgressorem [illegible] [illegible] [illegible] convenit potius [illegible] in ipso, juxta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], spectata qualitate personae [illegible] [illegible] gravitate, [illegible]. [illegible] admittere noluit [illegible] Borromaeus [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] Mediolanensis, qui cum à Gubernatore [illegible] [illegible] [illegible] requisitus, [illegible], ut cogeret Clericos ad observandum [illegible] [illegible] [illegible] publicae editum die 27. Aprilis 1580 [illegible] [illegible] novum et inusitatum in Ecclesia Dei et canonibus [illegible], et [illegible] [illegible], immunitatis ratione [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Clericos [illegible] [illegible] [illegible] per [illegible] compelli. Ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] boris [illegible], statim [illegible] [illegible] [illegible] suis idipsum praescribebat, et [illegible] [illegible] [illegible] episcopis, de mente sacrae Congregationis [illegible] [illegible] [illegible] Episcoporum, et Regularium [illegible] [illegible] testatur Speralius [illegible]. 13. Fori Eccles. num. [illegible] [illegible], eamdem sacram Congregationem [illegible] [illegible] Ordinariis locorum, ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ordinationes, quas [illegible] à suis Clericis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nam

[illegible] Lieg altera [illegible] [illegible], nempe [illegible] [illegible] [illegible] civilibus tenentur saltem [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], et quidem [illegible] Cives, seu membra, et partes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tenentur legibus latis [illegible] [illegible] [illegible], seu Gubernatore [illegible] exemptionis Privilegio [illegible] gaudent; sed ex una parte Clerici, Ecclesiasticique [illegible] sunt veri Cives, seu membra et partes Communitatis [illegible] seu Civilis Reip.; cujus et Commodis, et favoribus [illegible] ex alia vero parte exemptionis privilegio non gaudent [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] commune [illegible] [illegible] neque [illegible]

[illegible] immunitati, ergo &c. Maior de se patet: minor etiam quoad
primam partem; non enim per clericatum desinunt esse cives:
quoad secundam vero, praeterquamquod vel per se sit manifesta,
cum clerici non sint exempti nisi quoad hanc vel illam immuni-
tatem, probatur tum ex auctoritate Scripturarum, tum Patrum, tum
etiam ex ipso jure canonico. Nam Apostolus Rom. 13 de omnibus in-
discriminatim loquens ait: Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita
sit. Quem locum exponendo S. Joannes Chrysostomus Hom. 23 ad Rom.
ait, eam legem non tollere politicas leges, et ideo etiam Sacerdo-
tes et Monachos eis parere debere, cum, ut ipse ait, pietatem
non subvertat ista subjectio: Et Theodoretus in eumdem locum ait:
Et Sacerdos, et Antistes, et Monasticam vitam professus, iis de-
bet parere, quibus demandati sunt Principatus. Hinc [illegible]
[illegible] ad Michaelem Imperatorem, et refertur [illegible] dicit
Mediator Dei, et hominum Christus qui actibus propriis, et dignita-
tibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit, ut et Christiani
Imperatores pro aeterna vita Pontificibus indigerent, et Pontifices
pro cursu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uter-
entur [illegible] Lucius III in Capit. 1 de Novi operis nunciatione, inquit:
Sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita sa-
crorum statuta canonum Principum constitutionibus adjuvantur.
Patet ergo tum ex scripturis, tum ex Patribus, tum ex ipso jure cano-
nico, Clericos, aliasque Ecclesiasticas Personas legibus Civilibus non [illegible]
subjectos esse: quae sane subjectio alia esse non [illegible], ut doctri-
[illegible] superius tradita cohaereat, quam quoad leges civiles
[illegible] quibus nunc loquimur, et quoad vim directivam; ergo &c.
Quam subjectionem et ipsa naturalis aequitas
[illegible], namque ut Reip. membra inter se continentur in iis
[illegible] [illegible], nisi [illegible], aut canonica contra-
[illegible]. [illegible] quippe est (ut ait [illegible] [illegible] 3 Confession. [illegible])
[illegible] suo universo non congruens: cum jam non id fuit,
[illegible] confusio et perturbatio in tota Rep. sit inevitabilis,
[illegible] et scandalum ut plurimum oriri poterunt [illegible]
[illegible] Personis, quibus nihil magis curae esse debet, quam
[illegible] exemplo aliis praelucere [illegible] leges [illegible] ubi [illegible]
[illegible] tranquillitati [illegible] publico necessaria. Hinc [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] Personarum [illegible], quod Honorius
III Capite Super specula de Privilegiis ait, nempe Quod Sancta Eccle-
sia legum saecularium non respuit famulatum, quae aequitatis, et
justitiae [illegible] [illegible]. Stat ergo Clericos, an Ecclesiasticas Per-
sonas [illegible] [illegible] quoad vim directivam legibus civilibus, com-
[illegible] [illegible], nec Ecclesiasticae immunitati [illegible]
[illegible] tamen [illegible] sit an directe teneantur, quod [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] Palaus hic Tract. 3 Disput. 1 Puncto 24 §§ 5
quod et probare [illegible] [illegible] primo loco adductis in nostrae pro-
[illegible] probationem: Sed
Eas contra, imo partem [illegible] sunt [illegible]
[illegible] et membra Reip. politicae [illegible] [illegible] Principis [illegible]
et [illegible] non [illegible] quoad leges, de quibus nunc loquimur
[illegible] et sentiunt favores, et commoda communia; sed

[illegible] violatores [illegible] puniri, [illegible]
[illegible] observantiâ [illegible], ut [illegible]
[illegible]
[illegible] puniendi [illegible] quotidiana [illegible]
Clericos â potestate seculari puniri, nisi servent leges bonum [illegible]
respicientes in tempore difficultatis: [illegible] gestat [illegible]
Principis prohibitionem, et tolluntur neque [illegible]
[illegible] interdicit ecclesiasticus [illegible]: item si [illegible]
mora ingrediatur ad vendendum sub aliqua prohibitione [illegible]
[illegible], vel si ejus animalia aliqua [illegible], ab [illegible]
[illegible], et si opus est, ex ejus bonis accipitur [illegible]
[illegible] contributum, [illegible] non solvit [illegible] signata [illegible]
pro reparatione [illegible], Pontium [illegible] et clericis vel [illegible]
[illegible] et remissione Pontificis immunitur, si de [illegible]
[illegible] sunt, obligantur solvere saltem [illegible]
[illegible], [illegible] fructus beneficiorum sint; [illegible]
[illegible] illam [illegible] â seculari potestate [illegible]
[illegible] quoniam vim coactivam obligantur.

Respondeo, [illegible] Clerici [illegible]

310 cum cives, et membra [illegible], sed privilegiata, [illegible]
â seculari potestate, [illegible] personam, et [illegible]
quam clerici possident, et [illegible] seculari Principi [illegible]
[illegible], quoniam [illegible] non obstat immunitas, [illegible]
[illegible] vim coactivam [illegible]
immunitate [illegible], et [illegible]
[illegible]
[illegible], ut [illegible] commodum [illegible], et [illegible]
[illegible]
[illegible] privilegium quis [illegible], non [illegible]
[illegible]
[illegible] confirmatur [illegible]
[illegible] clericos [illegible] immunitate non [illegible]
[illegible]
[illegible] concessa [illegible]
[illegible] supra [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 313
[illegible]
[illegible] seculare [illegible] summo Pontifici [illegible]
[illegible], non [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] absque ulla [illegible] controversia [illegible]
[illegible]
[illegible] contribuere [illegible]
[illegible] ab [illegible]
[illegible] potest ab [illegible] absque [illegible]
[illegible]
[illegible]

Vices 2do contra 2dam partem. Nulla lex obligat in
conscientia, nisi sit à legitimo superiore jurisdictionem habente, [illegible]
[illegible] Principes [illegible] clericos, et ecclesiasticas personas, jurisdictionem non ha-
[illegible] non [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] in [illegible], [illegible] Persona [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] Ecclesiae Sanctae Mariae, quod [illegible] 300 [illegible], ergo
[illegible] nullum [illegible], [illegible] obligandi habet leges Principis Personas
Ecclesiasticas gravans, [illegible] non [illegible]
[illegible]
generalis conclusio. Respondeo Argumentum [illegible] tantum
[illegible] clericos [illegible] tenere [illegible]
[illegible] immunitati [illegible]
[illegible] leges Principum saecularium Ecclesiasticae [illegible]
[illegible] praejudiciales. Nam in sententia [illegible] obligandi
[illegible], et [illegible] tenere contendunt, [illegible]
[illegible]
[illegible] non
[illegible]
[illegible] Personas [illegible] et argumentum valide non [illegible] etiam
[illegible] clericos [illegible]
[illegible] ant quidem [illegible] Doctores saecularis Princi-
[illegible], jurisdictionem non [illegible] in clericos, [illegible]
tam ad obligandum in conscientia, [illegible]
[illegible] immunitati [illegible]
[illegible] existimant. [illegible] ad confirmationem
[illegible] quia [illegible]
in [illegible] vis obligandi habent [illegible]
[illegible] in secunda vero [illegible]
[illegible] clericis [illegible]
[illegible] superioritas Personae saecularis [illegible] clericos [illegible]
[illegible] vero [illegible] superioritas non designatur
[illegible] capit. [illegible] respondeum
[illegible] ad [illegible] enim [illegible], quando in [illegible]
[illegible] omnimoda potestas disponendi [illegible] aliqua, [illegible]
[illegible] procuratorem, de quo [illegible] habetur in dicto Capitulo: quo
in casu [illegible] mandatum [illegible]
[illegible] non est in disponenda
[illegible] in casu nostro [illegible]
[illegible] ob privilegium immunitatis eximuntur à legibus [illegible], im-
munitati praejudicialibus, quales sunt quae speciatim de clericis lo-
quuntur [illegible] mandatum [illegible]
[illegible], ut notat [illegible] in [illegible] 28. [illegible]

[illegible] [illegible] Firmamentum [illegible]
[illegible], et qua doctrina [illegible]
clericos [illegible] Ecclesiasticas Personas teneri observare leges ci-
viles [illegible] pretia v. g. Vini, Frumenti, Olei [illegible] taxantes, vel extra-
[illegible] mercium extra territorium prohibentes, arma [illegible]
[illegible] in loco [illegible] interdicto venari [illegible]
[illegible] tormentum [illegible]
leges [illegible] profanis, [illegible]
[illegible] saltem quae [illegible]
[illegible] aut immunitati Ecclesiasticae contrariae [illegible]
[illegible] leges, quae licet incommodum aliquod afferant,

[illegible] et comodum portant, ut sunt leges [illegible] in [illegible] conditi [illegible] qua videlicet aliquando contingat Clericos damnum pati; [illegible] et comodum plerumque reportant, facile, inquam, est obligari Clericos, aliasque [illegible] dictas leges servare tenerique vim directivam. Nam ex dictis praefictas leges, si non tanquam leges saecularis Principis servari debent, saltem vim obligandi habent a [illegible] [illegible] et ecclesiae acceptatione. Quinimo [illegible] est Clericos dictis [illegible] [illegible] ut si contingat, per illam transgressionem injuste aliis damnum inferri, ad restitutionem [illegible] teneantur, ut [illegible], si Clerici ultra justam taxam res suas [illegible] [illegible] infra justam taxam emerent, alios in [illegible] [illegible] [illegible] tanta tanti, at non [illegible] minoris res valent. [illegible] plures Doctores hanc obligationem

[illegible] quoad vim directivam extendunt ad eas leges quae contributionem imponunt ad publica opera necessaria, [illegible] vel [illegible] vel reparanda, quorum usus, et comodum immediate ad [illegible] Clericos [illegible] [illegible], et dispensorum, qualia opera sunt [illegible] [illegible] [illegible], Pontium, Fontium, aut moenium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quia nempe aequitas naturalis postulare videtur ut [illegible] sentiat et onus. Quamvis [illegible], [illegible] leges postulet summi Pontificis consensum, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quod, tertio, est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ubi aliter per consuetudinem usus, et mores introducta [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], merito illius consensus praesumitur.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad tandem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eas, quae negotiationem respiciunt ut ab his Clerici [illegible], si negotiantur [illegible] [illegible] [illegible]. Nam [illegible] [illegible] actu negotiationis exemptionis privilegio gaudeant [illegible] quinimo canonicis sanctionibus prohibeantur [illegible] [illegible] saecularis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] laris potestatis. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] negotiantes [illegible] [illegible] obligantur.

Dixi autem supra num. 313. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mere politicis, seu temporalibus dispositionibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nam [illegible] Doctores [illegible] [illegible] leges [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], et auctoritate ecclesiae, quod probare [illegible] [illegible] num. 307 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Clerici [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Superiorum [illegible] [illegible] [illegible] statuenda [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de hac [illegible] optime [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], quam [illegible] ratione fundatam existimo, [illegible] etiam Doctores [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Clericis obligationem. Hoc generatim [illegible] obligationem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Summus Pontifex Benedictus XIV [illegible] in Synodo [illegible] 40.

legibus civilibus eodem modo loquendum est de Religiosis [illegible] se. 2
[illegible], asserendum eos teneri quoad vim directivam servare eas leges
quae neque ecclesiasticam laedunt immunitatem, neque [illegible] sacris
[illegible] opponuntur. Quod autem attinet ad leges seu constitution-
[illegible] in quorum dioecesi Regulares degunt, distinguendum
est duplex Religiosorum genus: Alii enim sunt qui ab episcopi juris-
dictione exempti sunt, et alii sunt qui exemptionis privilegio
non gaudent. Hos autem nempe non exemptos Episcoporum legibus
teneri dubium esse non potest. Nam ex una [illegible] nullus canone
[illegible] quo hujusmodi Regulares ab observatione legum Epis-
copi in cujus dioecesi degunt, dispensentur, ex alia vero
jura praesertim antiqua [illegible] Regularibus obedientiam Epis-
copis debitam mandant, ut praesertim colligitur ex canonibus
17, et 19 causa 18 Quaest. 2; ut praeterea [illegible] Praefectus, ut unus
quisque, quod suum est, redderet, in 2. Sent. Dist. 44 docuit = Mona-
chum teneri ad obediendum Abbati plusquam episcopo in illis,
quae ad statutum regulae pertinent, in iis autem quae ad disciplinam
ecclesiasticam pertinent magis teneri episcopo, quia in his
episcopus est superior Abbate = Hac sententia [illegible]
[illegible] difficultatem praesentem totam devolvo ad
Regulares a jurisdictione episcopi exemptos, pro quibus sit

Propositio. Regulares per privilegia a S. Sede ob-
tenta, nec ab eadem revocata ab episcopi jurisdictione exempti
[illegible] constitutionibus seu legibus tam extra quam intra
Synodum etiam provincialem latis, dictis privilegiis derogantibus
non tenentur. Est certa sententia, quam Benedictus XIV tradit
Lib. 7. Cap. 4. De Synodo Dioecesana, et manifeste colligitur ex Capite
[illegible] de privilegiis in 6, ubi Innocentius IV [illegible]
[illegible] exemptis in hunc modum [illegible] = Volentes libertatem
quam nonnullis Apostolica Sedes privilegio exemptionis indulsit
sic integram observari, ut et illam alii non infringant, et ipsi justi-
tiae metas non excedant = Cum, aliisque canonibus [illegible]
Nam sicut inferior legislator nullum jus [illegible] in legem a su-
periore latam; ita neque privilegiis derogare [illegible] a superiore
[illegible]: Quod jam eveniret, si suis legibus episcopi obli-
garent [illegible] Regulares privilegio Apostolico [illegible]
[illegible] exemptos. Hanc ob rationem factum est, quod a Summis Ponti-
ficibus jussum est, a nonnullis Synodis expungi [illegible]
cum exemptionis Regularium cedebant, ut [illegible]
[illegible] Benedictus XIV, tum Leo X [illegible] ex Actis ejusdem
Synodi Cracoviensis delevit nonnulla decreta, quibus Regularium
exemptio vulnerabatur. Cujus Pontificis exemplum imitata est
[illegible] Concilii in Lib. 14 Decretorum [illegible]
[illegible] pag. 601. ubi [illegible] Cardinalis Ubaldini refert [illegible]
[illegible] Congregationis [illegible]
[illegible] hoc tamen adjecta declaratione, ut per
illa nihil censeatur derogatum privilegiis Regularium etiam
in [illegible] non [illegible] [illegible]
[illegible] ab episcopis [illegible]
[illegible] ergo &c.

Notanda tamen sunt quaedam diligenter
verba illa: nec ab eadem revocata. Nam certum est, plura
privilegia Regularium [illegible]

eorumdem Summorum Pontificum successores abrogarunt, ac moderati sunt, ut patet ex Summo Romanus Pontifex Clemente XII in Synodo nostra Diocesana in capite 31. de Regularibus pag. 261, ubi idem Pontifex nonnullas constitutiones in favorem Regularium a [illegible] edito XIII. Praedecessore suo editas moderatus est.

320 Perpendenda item sunt verba illa: Episcoporum constitutionibus, seu legibus de dictis Privilegiis derogantibus; et primo [illegible] cum per hujusmodi Privilegia valde coarctetur, et restringatur [illegible] nationum potestas, et adeo sint in odiosis, Regulares non aliam [illegible] possunt exemptionem, nisi eam, de qua privilegia loquuntur: Ideo, ut advertimus, Regulares per privilegia sibi concessa [illegible], omnimode et simpliciter ab Episcoporum jurisdictione exemptos non esse. Plures enim casus sunt, in quibus Regulares Episcopo loci, in quo degunt, vel tanquam Ordinario, vel tanquam Sedis Apostolicae delegato subjectionem habent, de quibus plurimos [illegible] Benedictus XIV in sua Diocesana Synodo loco supra citato, unde nonnullos referre placet quos et Parochos scire Decet.

321 Primus est, Regulares non posse Sacramentum Eucharistiae publicae fidelium venerationi adorandum exponere etiam in propriis ecclesiis, nisi ex publica causa, et Ordinario loci approbata, SS. Sacramentum e tabernaculo extrahi [illegible] [illegible] ex privata etiam causa id facere possint relinquendo in tabernaculo Sacramentum, ita velatum tamen, ut ipsa Sacra [illegible] videri non possit: Ut constat ex Decreto Sacrae Congregationis Concilij die 10 Augusti 1630 edito, cujus sunt verba: Sacra [illegible] censuit, non licere Regularibus, etiam in ecclesiis propriis [illegible] Eucharistiae Sacramentum publicae adorationi exponere, nisi ex publica causa, quae probata sit ab Ordinario; ex causa autem privata posse, dummodo Sanctissimum Sacramentum e tabernaculo non extrahatur et sit velatum ita, ut ipsa Sacra Hostia videri non possit.

22 Secundus est, Regulares Episcopis subesse [illegible] ut [illegible] in Tridentino Decreto De observandis, et evitandis in celebratione Missae, Sess. 22, subesse, inquam, in ijs, quae [illegible] [illegible] [illegible] altarium, ac [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] at adeo [illegible] Regulares etiam [illegible] censuras ecclesiasticas, aliasque poenas per Episcopum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] servanda [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aut vitanda in Missa, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] incognito Sacerdoti in suis ecclesiis celebrare, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Decreto, vel etiam, si [illegible] [illegible] et novas Reliquias ab Episcopo non recognitas, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de [illegible] et [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] Congregationis Concilij edito die [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Tom. 1. Lit. B.

323 Sextus est, Sanctimonialium clausuram ita commissam esse Episcoporum curae, et custodiae, quemadmodum constat ex Cap. 5. Sess. 25. Tridentini Concilij, ut in [illegible] [illegible] [illegible] sibi subjectis Ordinaria; in alijs vero, Sedis Apostolicae auctoritate praecipere, et mandare possint, [illegible]

necessaria, et opportuna vita fuerint vel ad eam in integrum restituendam, si violata ea contigerit, vel ad eam integrè conservandam, si inviolata permanserit. Quibus Constitutionibus ita tenebuntur et ipsi Regulares etiam respectu Monialium sibi subjectarum, ut et cogi, et puniri valeant ab episcopo loci tanquam sedis Apostolicae delegato, ut constat ex Constitutione 18 Gregorij XV, quae incipit: Inscrutabili. Quinimo Alexander VII in Constitutione 156, incipiente: Felici statuit, Praelato Regulari semel duntaxat in anno, occasione Visitationis, licere Monasterij sibi subjecti septa ingredi; ita ut si etiam necessitas [illegible] saepius idem Monasterium ingrediendi, illi non [illegible] ingredi liceat, quam cum episcopi Dioecesani praesentia, aut alterius ecclesiasticae personae ab ipsomet episcopo specialiter deputandae: Sacra Congregatio Concilij inhaerendo Decreto Sixti V. anno 1590 emanato, ac deinde à plurimis Pontificibus, et praesertim Paulo V, et Urbano VIII confirmato, approbante Clemente IX die 21 Maij 1669 declaravit, quoscumque Regulares, absque legitima licentia accedentes ad colloquendum, etiam per quodcumque modicum temporis spatium, cum Monialibus, aut alijs intra clausuram degentibus, peccare mortaliter, atque sub excommunicationis, privationis vocis activae, et passivae, aliisque [illegible] contra Regulares accedentes sine licentia ad Monasteria Monialium statutis poenis, posse ab Ordinario, tanquam Apostolicae Sedis delegato coerceri. [illegible] 26 Novembris 1672 respondit, nullam quantumvis honestam, et rationabilem causam, excusare à gravi culpa Regulares accedentes ad Moniales sine episcopi loci licentia: et die 21 Maij 1678 [illegible] [illegible] dixit, Regulares, qui non habito ab Moniales [illegible] [illegible] quibuscumque vocibus cum eisdem loquuntur, nisi [illegible] [illegible] hoc [illegible] antea ab episcopo impetraverint [illegible] [illegible] [illegible] Regularibus in hac [illegible] [illegible] et [illegible], consule Caput 30: De Regularium accessu ad Monasteria Monialium, nostrarum Synodalium Constitutionum.

[illegible] Tandem, ut plura omittamus, Regulares [illegible] non possunt absque episcopi Dioecesani [illegible] [illegible] [illegible] tam faciendi, quam [illegible] [illegible] ut [illegible] in Capite 15: Sess. 23 Trid. Concilij; quinimo neque [illegible] etiam suo Ordini subjectarum sine propria episcopi loci approbatione, juxta constitutionem 18 Gregorij XV, et 10 [illegible] X. Item non possunt verbum Dei populo annunciare [illegible] [illegible] [illegible] suorum Ordinum, episcopo contradicente, et ab eo non petita Benedictione: in alienis vero Ecclesijs, si praedicare [illegible], requiritur praeterea episcopi [illegible] licentia, ut statuitur in Capite 2 de Reformat. Sess. 5 Trid. Concilij. [illegible] Praeterea Regulares, juxta Caput 13 Sess. 25 Trid. tenentur [illegible] [illegible] ad publicas processiones, et juxta Caput 12 ejusdem Sess. tenentur servare censuras, et interdicta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab Ordinarijs promulgata, mandante episcopo, et [illegible] observare tenentur dies festos ab episcopo loci indictos [illegible], adeo ut si non obedient, ab episcopo [illegible] [illegible] possunt [illegible] et puniri poterunt, si graviter delinquant in administratione cujuslibet sacramenti, quemadmodum sancitum est a Gregorio XV in Constitutione Inscrutabili §. 4

325 His, et alijs addit P. Gabriel Antoine de leg. c. 4 q. 2 post Vasquez, Sanchez, aliosque, Regulares jure non, at ex aequitate tamen servare [illegible] Episcoporum ad communem observantiam, et totius Populi [illegible] spectantia, in iis quae statui, et Privilegijs suis non adversantur, puta jejunia, preces [illegible] in casu publicam. Licet enim exempti sint, adhuc sunt de communitate parte, usus et commodis, et favoribus gaudent, [illegible] unde cum aequum sit quamlibet partem suo toti se conformare, aequum et dicendum est, Regulares dicta servare [illegible] de Regularibus: nunc

§. 3. De Pueris, Amentibus, Ebrijs, Furiosis &c.

326 Quod ad puerorum obligationem huius legis attinet, plura [illegible] Theologis examinari solent, cum quibus quaeres primo, an pueri [illegible] teneantur?

Respondeo, tanquam omnino certum apud omnes [illegible] ante rationis usum qui regulariter circa septennium advenit, [illegible] huius legis teneri. Ratio est, quia [illegible] huius Legislator [illegible] suis legibus neminem nisi directionis, et obedientiae capacem et [illegible] rationis compotem comprehendit, aut saltem comprehendere se [illegible], et adeo fundamentum obligationis huius legis est usus rationis. Hinc, pueri rationis expertes non peccant, si tempore [illegible] carnes manducant, Missae die festo non intersunt [illegible], [illegible] neque [illegible] parentes, aut alij, qui eis carnes [illegible] tempore praebent, domi detinent etiam [illegible] [illegible] &c.

327 Dices. Non licet, quomodocunque [illegible] et excitare pueros rationis usum non habentes ad verba blasphemiae, [illegible], et alias [illegible] actiones: item non licet ad [illegible] Monialium monasterium intromittere, [illegible] neque pueri [illegible] [illegible] vivendi; ergo neque eis dare carnes comedendas [illegible] [illegible], [illegible] tempore sacri detinere [illegible] [illegible] adire Ecclesiam &c.

Respondeo ad primum concesso antecedente negando conseq. [illegible] quia in casu antecedentis pueri [illegible] [illegible] Theologorum [illegible] adhuc [illegible] [illegible], [illegible] et [illegible] mala [illegible] [illegible] ignorantia [illegible] [illegible], et [illegible] actiones [illegible] licet non [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] est [illegible] causa moralis. Quod nunquam licet. Contra [illegible] [illegible] pueri sub [illegible] lege [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] die festo [illegible] [illegible], et adeo cum neque per se, [illegible] obliga[illegible] [illegible] [illegible]. Puerorum [illegible] obliga[illegible] neque moraliter mala est [illegible] carnis [illegible] omissio sacri die festo &c. Licet autem [illegible] neque [illegible], neque moraliter mala, ergo licet &c.

Quod ut pateat, animadvertere oportet [illegible] [illegible] [illegible] posse [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sub illo [illegible] [illegible]. [illegible], cum Legislator illum sua lege comprehendit.

neq intendit, neq vult et hoc pacto infideles, et quicumque non bapti-zatus eximuntur, et deobligantur à legibus ecclesiasticis, item et juve-nis non attingens annum vigesimum primum ætatis suæ à lege jejunij; et ideò hoc modo deobligari non est eximi à lege per accidens, nempe ratione alicujus causæ legi extrinsecæ, sed per se nempe ratione ipsius legis. Secundum autem fit, cum licet legislator voluerit, ac intenderit aliquem sua lege obligare, eumque comprehenderit, tamen interveniente aliqua causa legi extrinseca contraveniens dicitur à Theologica culpa excusatur, nempe per accidens: et hoc modo dormientes, et ebrii, durante somno, et ebrietate excusantur à peccato, licet materialiter legem transgrediantur.

Quod verò ad 2dum attinet, nempe ad intromissionem Puerorum in Monasteria Monialium, et Puellarum in virorum claustra, Navarrus, Barbosa, Bonacina apud Fournely de Lege hu-man. s; Salmanticenses Tract. 11. de Legib. Cap. 3. Puncto 4. num. 48 [illegible] sua sententia allegantes Sanchez, Laymann, Lacroix, et Granados, [illegible] contra alios, introducentes Pueros nondum septennes in Monialium Monasteria, aut puellas nondum septennes in virorum claustra non pec-care, neque incurrere in excommunicationem latam contra introducentes in claustra personas alterius sexus, quia nempe ex una parte praedicti pueri ea lege non tenentur, et ex alia parte cessant inconvenientia, ob quæ legislator legem tulit, a-[illegible], juxta hos doctores solum peccat, et censuram incur-rit, qui introducerent pueros jam septennes [illegible], [illegible] rationis habentes. Quo supposito argumentum non urget.

Verum si opposita sententia, quam tuetur Co-mitolus, Pontas, Sambovius apud Fournely loco citato, in quam et [illegible] inclinare videtur, videlicet non licere intromittere in clausuras Monialium, vel virorum pueros, aut puellas [illegible] [illegible] [illegible] adhuc vae sugentes, eò quod res periculosa [illegible] sit, tenerò nempe osculari infantes alterius sexus, ut sæ-pè contingit, et cum illa aetatula sermonis, ac vitij ignara pec-[illegible] [illegible] ad quod respicientes summi [illegible] Pontifices Clemens Septimus, et Clemens VIII. ac Sacra consulti res-ponderunt excommunicationem incurri ab ijs, qui hujusmodi infantes intra Monasterij septa recipiunt, [illegible], opposita sententia placeat, omisso [illegible], [illegible] [illegible], et [illegible] negandum est, quia lex interdicens ingressum personæ diversi sexus intra Mo-nasterij clausura non tam afficit personas introeuntes, quàm personas intromittentes, et ideò licet pueros in casu nostro non afficiat, [illegible] neque afficit infideles adultos, afficit tamen, et obli-gat alios, ne intromissioni cooperentur; sicut licet interdicta pueros non habentes usum rationis non afficiat, afficit tamen alios ne [illegible] [illegible] pueros [illegible], in loco sacro [illegible]. Quæ [illegible], prohibitio non habetur quoad nos leges, de quibus in [illegible] disputamus. Et ex his patet, quod etiamsi non [illegible] et cooperatio cum pueris ad actiones per se, et intrinsece suâ natura malas, [illegible] neque ubi cooperatio est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], licet tamen in ijs, quæ neque natura sua sunt malæ, neque lex de cooperantibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] rationis usum carentibus, sed de rationis usum habentibus, [illegible] quoad [illegible] [illegible]

Quæres itaque quo tempore pueri rationis usum adepti, legibus Ecclesiæ incipiant obligari?

x quamvis

Pueri [illegible] etiam sit 7. eos cum nimo ratione [illegible] sunt legibus naturalibus, et positivis divinis ab illis invincibiliter non ignoratis obligari, ac proinde suo tempore eas exequi teneri. Quoad Ecclesiasticas tamen controversia a Doctoribus. Alii enim pueros indulgentes ultra [illegible] [illegible] annos, et antequam [illegible] rationis usum habuerint, protrahunt, inter quos S. Antoninus 2. parte tit. 9. cap. 8 § 2 excusionis, praeceptis Confessionis non tamen pueros usque ad decimum, et dimidium annum, et aliquid ultra, et puellas usque ad nonum, et dimidium annum, et aliquid ultra, cui favent alii inter quos sotus Emanuel Sà, Henriquez, et Navarrus apud Salmanticenses loco supra citato num. 51 Contra alii satis communiter, quorum sententiam veram, et omnino tenendam [illegible] Salmanticenses [illegible] 3 Disput 1. Puncto 24 § 2 num 51 docent, pueros septennes usum rationis, nimirum Ecclesiasticis legibus obligari, quinimo plures sunt [illegible] dictos [illegible] ante septennium teneri, si accidat, usum rationis pollere: licet quoad hoc alii dissentiant, inter quos est P. Suarez, Ferrans Tom. 4 de legibus d. 3 recensentur Diana, Burghaber, [illegible] [illegible], Hazemberger, Joannes Sanchez et alii, à quibus pro [illegible] sententia haec ratio afferri solet, quod nempe Humanus legislator suis [illegible] minime intendat, ac valit pueros nondum septennes etiam rationis usum valentes comprehendere, et obligare. ipse enim in condenda lege non ad hunc, vel illum, particularem casum attendere solet, sed ad ea, quae communiter contingunt ut dicitur in lege [illegible] ad ea, ff de legibus; communiter autem plenus rationis usus [illegible] ante completum septennium non contingit, ergo [illegible] Et hanc [illegible] [illegible], falsum est, legem contra dictos pueros ponendere, ac [illegible] [illegible] obligationem in illis sufficere, ad [illegible] obligare [illegible], cum magis hoc requiratur et [illegible] voluntas in legislatore [illegible] [illegible] determinata. Quidquid vero sit de [illegible], quam tanquam satis probabilem dicit [illegible].

330 Dico, Pueros septennes usum rationis [illegible] [illegible], saltem quoad [illegible] directivam teneri, nisi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] communem [illegible] Et ratio [illegible] est, quia [illegible] [illegible] justa [illegible] legislatore lata [illegible] [illegible] ipse est obligationis à lege impositae capax, et lex [illegible] [illegible] lege eum obligare intendit, et vult, neque causa aliqua [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tus sunt obligationis à lege [illegible] [illegible] [illegible] non determinatur tempus, vel aliqua clausula [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legislator [illegible] [illegible] velle, et intendere obligare, cum verba [illegible] [illegible] § 3 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in casu nostro, ergo [illegible] Et hinc patet pueros [illegible] rationis habentes reos esse Ecclesiasticae legis [illegible] [illegible] nos committant, sacrum die festo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in anno non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] aut constitutiones [illegible] cum dictis [illegible]

Hic autem tenere quoad [illegible] [illegible] Nam licet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] num 4. Pueri rationis compotes [illegible] [illegible] [illegible] ante 14 annum completum [illegible], et ante [illegible] [illegible] in feminis, incurrere posse in excommunicationem [illegible] [illegible] qui in Monasteria [illegible] [illegible] 334 [illegible] legis talem ingressum vetantis [illegible] 2. Capite 5. de Regularibus sess. 25. Trid. Concilii colligitur [illegible]

hec habentur. Ingredi autem intra septa monasterii nemini liceat
cujuscunque generis, aut conditionis, sexus, vel aetatis fuerit, sine Episcopi
vel superioris licentia, in scriptis obtenta, sub excommunicationis pœ-
na ipso facto incurrenda. = Item licet dicendum videatur cum Castro-
palao, Talbane, Tractatu, La-Croix, Hazembuger [illegible] loco su-
pra citato, pueros etiam impuberes incurrere dictam excommunicatio-
nem latam in Percussores Clericorum, ut colligitur ex Canit. 1. de Sent. excom.
ubi summus Pontifex Alexander III de Pueris Clericos intra (seu supra)
pubertatis annos se ad invicem verberantibus respondit, ad Apostolicam
Sedem mittendos non esse pro absolutione, sed, ut notat Glossa, pos-
se a suis Episcopis absolvi: quod idem equivalenter habetur in
Capit. Quamvis, et Caput Pueris eodem Titulo: porro si excommuni-
cationem non incurrerent, Episcopi absolutione non indigerent, ut
patet; ergo &c. Quod idem liceat etiam dicendum videatur cum In-
nocentio Talbane [illegible] 15 Dub. 3. casum licet in mare, de censura vel
[illegible] in totum Populum lata, hac nempe teneri pueros etiam im-
puberes: liceat, inquam, in his tribus relatis casibus, dictas poenas pue-
ros etiam impuberes contrahere dicendum videatur; non convenit
tamen inter Doctores extra hos casus, an videlicet impuberes violantes
Ecclesiasticas leges sub poena quidquam praescribentes, dictas poenas
332 incurrant. De quo sententiis diximus in Tractatu De Censuris.

Fixi 2do. Nisi vel in lege tempus determi-
netur, vel alia apponatur clausula, qua tempus prorogari intel-
ligatur. Si enim vel Legislator statuat tempus inchoandae obliga-
tionis, certum est ante illud tempus subditos non teneri illa lege,
ut patet in lege ecclesiastica de jejunio, cui nullus tenetur ante
[illegible] annum: Item si Legislator in lege sua appo-
nat clausulam obligationis prorogatoriam, sit ea casus, quo
statim a septennio lex non incipiat obligare pueros usum ra-
tionis habentes; exemplum est in lege ecclesiastica de commu-
nione Paschali, in qua cum apponantur hec verba Nisi forte
de proprii Sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam
ad tempus ab hujusmodi perceptione duxerit abstinendum, praecepto
Ecclesiae non teneri tanquam reos dictae legis pueros, qui juxta
[illegible] sui Confessarii, quos [illegible] in peccato non com-
municare, licet jam discernendi [illegible]
morali culpa, [illegible] Parochus [illegible] ad com-
333 munionem non admittant. Et hec de pueris ratione utentibus.

Sed quid, si dubium insurgat, an puer
septennis usu rationis gaudeat, an ne sit dubitabilis?
Respondet Salas hic Tract. 3. Disp. 1. Num. 29
§ 2 num. 3. praesumendum esse [illegible] usu pollere: [illegible]
[illegible] sit [illegible] est, quia praesumptio [illegible]
est de communiter contingentibus, communiter autem [illegible]
[illegible] septennes [illegible] usu gaudere; [illegible]
[illegible] pueros jam septennes etiam in dubio de usu rationis
[illegible] non sunt, et parentibus [illegible] ad audiendum [illegible]
334 [illegible] etiam munitione monendi sunt &c. Sed jam
Quaeres, quid sentiendum sit de Amentibus
[illegible] absque hujusmodi, an nempe [illegible]

Respectu, quod ad Amentes, et Furiosos attinet, cum distinctione procedendum est: Vel enim sermo est de perpetuo amentibus, et furiosis, vel de amentibus, et furiosis ad certum determinatum tempus insanientibus, si primum, communissima sententia est, ut inquit [illegible] variis loco citato num. 10, illos legibus ecclesiasticis, quemadmodum pueros ratione carentes, non teneri, ac proinde de ipsis loquendo procedunt ea, quae supra diximus de pueris ratione carentibus; Nam tales amentes, et furiosi incapaces sunt directionis humanae legum.

Si vero secundum, idem Ferraris dicit, communis sententia est, tales amentes, et furiosos ecclesiae legibus teneri licet defectu cognitionis tempore amentiae excusentur a [illegible] quod ad legem aliquam [illegible] contingat. Tunc enim absolute habent rationis usum, et adeo obligationis, et directionis legis sunt capaces. Et hinc cum sui compotes erunt, tenebuntur die festo audire missam, semel in anno confiteri, ac Paschali tempore, vel alio opportuniori ad nutum Parochi aut proprii confessarii Eucharistiam sumere, a carnibus die vigiliae abstinere, jejunare, nisi forte ut advertit Laymann [illegible] Tract. 4 cap. 10 de [illegible] ipsis praeparare carnes etiam die vetito utile, aut necessarium [illegible] ad conservationem morbi ac proinde peccabunt etiam, qui [illegible] amentes etiam tempore amentiae cooperabuntur transgressioni humanae legum, et ad [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] habes, quia [illegible] occasionem sui, eos nempe [illegible] legibus obligari, et nec [illegible] non licere ipsis esse causam violationis dictarum legum. Sed jam

§ 4 De Infidelibus, Haereticis, Schismaticis &c.

De unica personarum genere ad alio conditionem [illegible] [illegible] notare oportet, quis variat nomina Infidelitatis, Schismatici, et Apostatae. Nomine itaque Infidelis [illegible] intelligitur qui nec baptizatus est, neque [illegible] Christianam unquam professus est, quales sunt Ethnici, Athei [illegible] [illegible] Haereticus autem est, qui jam baptizatus voluntarie pertinaciter errat circa aliquam, vel aliquas fidei veritates [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Schismaticus [illegible] qui ab Unitate Ecclesiae Catholicae, prout est corpus [illegible] ex universis fidelibus tanquam membris et Romano [illegible] [illegible] [illegible] corporis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Apostata est, qui jam professus fidem Catholicam, et [illegible] bus totaliter a Christiana Religione recedit, et transit ad [illegible] [illegible], Atheismum, Judaismum &c. His et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], uno nomine vocari [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], ac Catholicam religionem amplecti [illegible] [illegible] veritatis [illegible] [illegible] notatis

§ 35 Dico primo, Ethnicos, Atheos, judaeos, et [illegible] [illegible] legibus ecclesiae non subjici. Est communissima sententia et probatur hoc pacto: Legislator [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut notat [illegible] num 173 et seqq. Ethnicorum, Atheorum [illegible] Ecclesiae subditi non sunt [illegible] Baptismum [illegible] [illegible] [illegible] ecclesiae [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible] inquiens: Est ecclesia in nomine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] per baptismi januam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Baptismum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

non [illegible] Hinc Apostolus 1 Corinth. 5. inquit: Quid mihi de iis qui foris sunt judicare? Nam eos, qui foris sunt, Deus judicabit. Et Innocentius III in Capit. Gaudemus, de Divortijs, [illegible] Paganis constitutionibus canonicis non [illegible]

Qui autem Ecclesiae legibus non subjacent, [illegible] [illegible] in legibus naturalibus certum est eos teneri ut patet ex [illegible] Rom. 2. Quicumque sine lege peccaverunt, [illegible] sine lege peribunt. Item certum est, eos teneri legibus positivis divinis, [illegible] Evangelicis, ut constat ex [illegible] Matth. ultimo ubi Christus in hunc modum [illegible] Euntes ergo docete omnes gentes [illegible] docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis: Quod necessarium inutile [illegible] nisi audito Evangelio, eodem universae Gentes tenerentur. Quinimo certum est, eos [illegible] teneri legibus civilibus [illegible] Principum [illegible], [illegible] in eos habeant jurisdictionem, [illegible] est. Unde Apost. Rom. 13: Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit [illegible] Ex [illegible] patet [illegible] leges civiles [illegible], [illegible] Catholici [illegible] membra [illegible] qui Reipublicae [illegible] non subsunt Summo Pontifici, [illegible] Reipublicae [illegible] non [illegible]

Hae de non baptizatis

30) [illegible] Haereticos, Schismaticos, Apostatas [illegible] baptizatos, licet sint extra Ecclesiae communionem, [illegible] legibus [illegible] Ita communissime Doctores et ratio est quia Haeretici, Schismatici [illegible] per baptismum Ecclesiae subditi effecti sunt [illegible] suam iniquitatem a subjectione eximuntur, et [illegible] in lege. Nemo ex suo [illegible] de Regulis juris [illegible] quod nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere [illegible] [illegible] Capit. Intelleximus, de judiciis, ubi Alexander III [illegible] excommunicatum [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] malitia commodum reportare [illegible] Et ex his patet [illegible] excommunicatum [illegible] [illegible] ab Ecclesia quoad communionem, [illegible] non autem quoad subjectionem, et [illegible] legis, et proinde non jejunantes die [illegible] non audientes missam die festo [illegible]

§. 5. De Peregrinis, Vagis, alijsque

31) [illegible] Neminem nisi ad servandas leges ab habente in eum [illegible] teneri, ex [illegible] certum est. [illegible] locorum Legislatores jurisdictionem habeant [illegible] specialiter non eximitur, in suo territorio [illegible] [illegible] a [illegible] et [illegible] de Peregrinis et Vagis. Quod, ut ea claritate, qua possumus, tractemus, [illegible] Peregrinum. Peregrinum [illegible] [illegible] Peregrinus [illegible] a loco sui domicilii [illegible] et alio [illegible] non [illegible] aliquem, vel aliquot dies [illegible] [illegible] anni partem ibi habitandi, ad Patriam suam [illegible], sicuti [illegible] mercatores [illegible] [illegible] qui a Patria sua [illegible], ac in aliquam [illegible] majorem [illegible] notabilem anni partem habitandi

non tñ animo ibi perpetuò manendi, sicuti faciunt scholastici in aliq. universitate, collegio, vel sem. studiorum causa commorantes, aut famulos &c. pro peractis studiis, et servitio tempore in patriam suam reversuri. Incola est qui aliquo in loco v. g. urbe, oppido &c. quasi illius civis aut communitatis membrum habitat, ejusmodi sunt, qui alio suum domicilium transtulerunt animo ibi perpetuo manendi. Vagus demum est, qui nullibi fixum domicilium habet, sed hodie hic, cras alibi est, ut sunt milites, modo hoc, modo illoc ostiatim victum quaeritantes &c. Notandum est 2do, non uno, sed pluribus respectibus quatuor modis aliquem tibi posse subdi alicui legislatori; et primo ratione domicilii, 2do ratione rei sitae, tertio ratione contractus, 4to ratione delicti. Prima subjectio habetur ratione domicilii, ut vel in territorio legislatoris natus est ex parentibus ibi habitantibus domicilium ibi manentes, et non transeuntes habentibus, quique domicilium alio non transtulerunt sine animo revertendi, et hoc dicitur domicilium originis. vel etiamsi eo in territorio natus non est, ibi permanenter in eo domicilium fixit, animo sumat toto anno, vel saltem majori anni parte, aut aequali ibi perpetuo manendi, praesertim cum majori, vel bona rerum suarum parte; et hoc dicitur domicilium habitationis, cui et additur quasi domicilium, quod tunc habetur cum quis in territorio aliquo habitare incipit animo ibi standi per majorem anni partem, licet non cum animo ibi permanenter manendi. Atque ratione domicilii legislator jurisdictionem exercet in personam domicilium habentem in suo territorio. 340

2do subjectio habetur ratione rei sitae, ut nempe [illegible] quis possidet, sunt in territorio, et in loco, ad quem [illegible] legislatoris se extendit et hoc ratione legislator actionem [illegible] convenire sit tali modo sibi subditum. 3tio subjectio ratione contractus habetur, aut etiam quasi contractus, cum nempe contrahit aliquis in loco, et territorio legislatoris est celebratus. 4to tandem subjectio habetur ratione delicti cum nempe [illegible] commissum est in loco, et territorio legislatori subjecto. 342

Itaque ex his sequentia, in quibus jam plerique communiter conveniunt, notare debemus, et primo non solum incolas, qui scilicet de uno territorio in aliud domicilium transferunt animo ibi perpetuò manendi, sed etiam advenas, qui [illegible] in majorem anni partem, licet non cum animo ibi permanenter manendi, habitare inceperunt, statim teneri legibus [illegible] loci, in quo habitant. Primi enim statim domicilium habitationis secundi autem quasi domicilium acquirunt, quod ad legum [illegible] necessarium loci subjectionem habendam sufficere juris [illegible] si, [illegible] communissime cum Salm. tit. tract. 3. cap. 1. [illegible] 55. 3. docent: et hinc incolae et advenae tenentur servare festa particularia, jejunia &c. illius loci, in quo degunt. Quinimo [illegible] suscipere sacramenta [illegible] [illegible] ordinem. [illegible] tur per Capit. Nullus, de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nisi [illegible] sepulturam eligant, ut [illegible] [illegible] [illegible] 224

[illegible] peregrinos et vagos in contractibus servare [illegible] solemnitates a legibus loci, in quo contrahunt, [illegible]; [illegible] si non servantur solemnitates a lege locali praescriptae [illegible] poena nullitatis contractus, ipse tunc contractus sit invalidus.

nullus: et insuper etiam tenentur solvere vectigal à lege locali taxatum, gabellam, vel aliud quodcumque onus contractui annexum. Quod idem et dicendum est de oneribus justa lege impositis bonis sive mobilibus, sive immobilibus, quae quis in alieno territorio possidet.

Tandem et notare debet, Peregrinos, et vagos contra jus naturale, aut divinum positivum, aut etiam commune delinquentes, sicuti et delicta, quae in praejudicium loci, in quo habitant, edunt, committentes ab illius loci Principe puniri posse poena delictis proportionata. Et ratio est, quia in omnibus illis casibus legislator loci jurisdictionem acquisivit, et in ejus territorio existentes, et talia committentes eidem subditi effecti sunt. Subditus autem legibus justis sui Principis obligatur; ergo etc.

140 Verum quamvis in his communissime Doctores conveniant etiam circa Peregrinos, et vagos plurimi propositum circa Peregrinos eorumque sunt difficultates tum loquendo de legibus sui proprii territorii, de quo exeunt, tum de legibus locorum per quae transeunt. Et loquendo de legibus proprii territorii, inquirunt primo, an eas servare debeant eo tempore, quo à suo territorio absunt? Pro qua difficultate primo notandum est, hic non quaeri de iis legibus, quae vigent tum in proprio territorio, tum in loco, in quo Peregrinus degit. Nam satis communiter Theologi docent, hujusmodi legibus, Peregrinos teneri ex jure communi per consuetudinem introducto, ac consensu publico omnium, et Pastorum approbato, atque in ipsa naturali aequitate fundato.

141 Notandum est 2do, neque hic in quaestionem venire, an Peregrini à suo territorio absentes teneantur statuto [illegible] mediate praefixo Personalibus late à suo proprio [illegible] [illegible] an [illegible] [illegible] à suo [illegible] [illegible] Personales [illegible] et [illegible] [illegible] extra subditi [illegible] [illegible] quocumque sint, obligarentur. Quare Clericus à suo Ordinario [illegible] [illegible] ab officio, etiamsi extra Dioecesim moretur, [illegible] [illegible] quoniamque à suo Superiore censura non [illegible]

142 Notandum est tertio neque hic in dubium vocari, an Peregrini teneantur iis legibus, quarum transgressio etsi non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] à territorio, in proprio tamen territorio moraliter consummari censeatur. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quare [illegible] territorii [illegible] puniri [illegible] [illegible] [illegible] contra sui principis [illegible], et [illegible] [illegible] in suo territorio [illegible] à proprio Principe, nomine in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] extra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] contra non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et extrahuntur merces [illegible] à territorio suo contra [illegible] Principis sui, aut [illegible] [illegible] à proprio Principe [illegible] [illegible] merces [illegible] extra territorium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], et moraliter [illegible] in territorio [illegible] [illegible] et [illegible] videtur, si in territorio delictum inchoatur, et alibi consummatur, [illegible] [illegible] territorii [illegible], aut [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] territorium violaret, dicendum, eum poena per suum Principem puniri posse, praesertim si [illegible] de poena per judicem infligenda; sicut Doctores communiter [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] incurrenda V.G. excommunicatione [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] consummatum incurritur [illegible] aliter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] leges [illegible] [illegible] [illegible] quidem in territorio [illegible] [illegible] [illegible] Peregrinus moratur extra casus jam relatos, et [illegible] neque ratione rei sitae, neque contractus vel quasi contractus [illegible] in territorio existens censetur

Et vero hanc rursus difficultatem communem [illegible] 14
sancta est, daveq. nos non tenent leges sui territorii, quando in
alieno morantur, etiamsi etiam essent juris communis, dummodo
ipso territo non [illegible] in eo ubi [illegible] existunt, et dummodo
territorio in fraudem legis non abirent. Et hoc patet ex Consti-
tutione [illegible] in 6°, ubi Bonifacius VIII declaravit, subditos
extra Diocesim peccantes non ligari statuto sui Ordinarii, quo pec-
cantes excommunicantur, inquiens: statuto episcopi, quo in omnes
furtum commiserint, excommunicationis sententia promulgatur,
[illegible] extra ejus Diocesim comitantes, minime [illegible]
[illegible]; cum extra territorium jus dicenti non pareatur
impune: Et ideo si [illegible] sub censura in
[illegible] reservaret, in casum reservatum subditus in aliena [illegible]
[illegible] non incidere, et adeo a confessario non habente
facultatem in reservata absolvi posset etiam in suo territorio
[illegible] si [illegible] Episcopus reservans [illegible]
[illegible] non [illegible]
[illegible]. Huc facit etiam responsum S. Ambrosii [illegible]
[illegible] an, cum Mediolani [illegible], sub sabbato [illegible]
[illegible] juxta Romanae Ecclesiae morem? Doctor enim [illegible]
respondit: *Cum Romae venio, jejuno sabbato; cum hic Mediolani*
sum, non jejuno. Sic etiam tu, ad quam forte ecclesiam veneris, 345
ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalum
nec quemquam tibi. Hinc versus

Cum fueris Romae, Romano vivito more;
Cum fueris alibi, vivito sicut ibi.

Et ratio est manifesta. Nam leges [illegible] non [illegible]
nuntur in personas qua tales, sed quia in territorio [illegible]
[illegible] existentes, ut colligitur ex Leg. [illegible] Populi, ff. [illegible]
[illegible] cum ergo vis legis extra territorium non [illegible]
[illegible] extra illud [illegible] non [illegible]
[illegible] morantur in [illegible]
[illegible]
[illegible] accommodare [illegible]
[illegible] dummodo [illegible]
[illegible] sint contra ipsum jus commune, ut colligitur [illegible]
[illegible] Capit. Illa autem, ii. [illegible] 12.

[illegible] doctrina [illegible], et [illegible]
[illegible]
territorio, [illegible] intra territorii limites, sed in locis [illegible]
[illegible] jurisdictionem [illegible]
[illegible] exerceat, [illegible]
[illegible] aut [illegible] aut [illegible]
[illegible] subtracta, [illegible] exempta vocantur [illegible]
[illegible] jurisdictione illius, a quo sunt exempta, non potest
ibi judiciales actus exercere, nisi in casibus a jure exceptis [illegible]
[illegible] est in [illegible] Archiepiscopo [illegible] Privilegiis, cap. [illegible]
[illegible] Officio Ordinarii, [illegible] 5. Hic autem Monasteria
et Religiosorum conventus [illegible] sint [illegible]
[illegible], ac tamen personaliter exempta, adeo ut [illegible] Religio-
sorum Personae non [illegible] exemptis [illegible]
[illegible] apud Doctores et [illegible]
[illegible] et adeo [illegible]
[illegible]

244 Notandum autem hic, remotos a suo territorio in fraudem legis [illegible] abire. Proximum enim dubium est inter doctores an si quis ex industria, et data opera, ut eximat se a lege V. g. jejunii, quae in sua Patria viget, exeat a suo territorio discedens, adhuc lege illa teneatur? Salmanticenses hic Tract. 11. cap. 3 Pun. 5 § 2 num 63, Castropalaus de lege in communi Tract. 3 Disp. 1 Pun. 24 § 5 num 4, et Sirobaldus hic Tract. 3. cap. 3. sub. 6 num 41, et Tract. 8. de Festorum Observatione cap. 1 sub. 2 num. 12 cum Lessio, Bonacina, Suarez, Sanchez, Hurtado, aliisque doctoribus, regulariter loquendo dicunt etiam praefato animo a proprio territorio discedere, et alio se conferre, ubi lex illa V. g. jejunandi, festum celebrandi non viget, ibique existentem opera legis facere non teneri. Et ratio ipsorum est quia ex una parte legislator potestatem non habet obligandi subditos extra suum territorium existentes, ex altera vero lex lata non obligat subditos in territorio manere, quia secus obligaret et illos qui bona fide a territorio discederent, quod est, ex contrariis sententiis doctores est falsum; subditus ergo in casu a territorio exeundo contra legem non peccat; sed utitur jure suo, ac proinde non fit dicere, quod agat in fraudem legis, cum jam non [illegible], sed conditio loci, ad quem pergit, eum levat, et proterea juxta juris regula 55 ff de Regulis juris: Nullus videtur dolo facere, qui suo jure utitur.

245 Contra Reiffenstuel, Natalis Alexander, Felix Potestas, Rodriguez, Silvius, aliique apud Ferraris n. 2 sub verbo Jejunium, P. Gabriel Antoine Tract. de Legibus Q. 5. Respon. 3 et Daniel Concina Lib. 1. Dissert. 4 de Lege [illegible] Q. 8, aliique plures sustinent eo animo, ut a lege sui territorii immunes fiant, a suo territorio discedentes contra legem in suo patrio [illegible] peccare. Idque pluribus probant, et primo ex utroque jure. Nam Canon. 25, et ult. de Rescriptis, et lege In fraudem ff. de rei vindic. et lege Cum hi ff. de Transact. habetur, quod fraus, et dolus cuiquam patrocinari non debent. Qui autem absque rationabili causa, V. g. suae negotiationis exercendae, sed solum animo a lege se subtrahendi, a suo territorio, ubi obligatio legis urgebat, migrat, in fraudem legis id facit. Nam ut habetur lege 30 ff de Legibus fraus legi fit, ubi fit id, quod fieri noluit, fieri autem non vetuit. et eo magis, quia [illegible] non sit discedenti a territorio, [illegible] suo. Nam sicuti absque rationabili causa [illegible] non habens [illegible] sed laborandi causa [illegible] quinimo etiam absque dicto animo [illegible] et [illegible] fit, ut docet S. Thomas 2 2 Q. 147 A. 4 ad 3um [illegible] et operarios [illegible] determinato, et [illegible] commodum [illegible] detrimento corporalis salutis aut externi status, qui requiruntur ad conservationem corporalis vitae, [illegible] non sunt [illegible] jejunia [illegible] ita et [illegible] in casu nostro [illegible] est, cum nempe non est subdito exeundi e proprio territorio, ut [illegible]

Ratio, quia ea vis tantum legibus tribuenda est, quam communis Fidelium persuasio et existimatio majorum habere declaravit, atque ex doctrina [illegible] colligitur; atqui communis Fidelium persuasio, et existimationi

praxis ostendit, atque ex doctrina Ecclesiae recte colligitur, aequum foret
vim tribuendam esse, ne quis a suo territorio exeat absque rationabili causa
et eo magis animo, ut ab eorum oneribus eximatur. Ut patet ex [illegible]
moratorum praxi ab hujusmodi fuga abhorrentium, quam fugam
S. Carolus Borromaeus in suo primo Mediolanensi Concilio parte II.
tit. de jejunio in hunc modum persequitur. Mondum vero eorum
ingluviem, qui primis quatuor Quadragesimae diebus Romae ecclesiae morem im-
mitis Mediolanum se conferunt, natriae, vitam in jejunio, et ciborum abstinen-
tia [illegible]. Quae constitutio consonat Bullae Clementis X. [illegible]
[illegible], ubi § 7. Summus Pontifex decernit, Confessarium Regularem
absolvere posse poenitentes confitentes ex alia Dioecesi a peccatis in
ea reservatis, non reservatis autem in Dioecesi, in qua confessiones
[illegible], et est approbatus ab Episcopo loci, sub hac clausula tamen. Nisi
[illegible], et est approbatus ab Episcopo loci, sub hac clausula tamen. Nisi
poenitentes noverit in fraudem reservationis ad alienam Dioecesim pro
absolutione obtinenda migrasse: Huc et facit responsum Congregationis
ab Urbano VIII. in Brevi ad Archiepiscopum Coloniensem auctoritate
Apostolica confirmato, per quod declaratur, quod mutato loci, utpote
[illegible] Tridentinum receptum est, a suo territorio perpetuo, ubi Tridentinum
[illegible] receptum est, a suo territorio perpetuo, ubi Tridentinum [illegible]
nonnisi quoad decreta ad disciplinam spectantia, animo matri-
monium clandestine celebrandi, et postea domum revertendi
[illegible] non contrahat, quia sic in fraudem contrahit, [illegible]
Hinc patet, juxta hanc rationem sententiam, quae
340 mihi probabilior est, a Laicho, et Confessario increpandos esse
ex studio, et data opera, et absque rationabili causa, pridie diei festi par-
ticularis loci, V.g. ex hac nostra Dioecesi in [illegible] SS. Martyrum
et Fortunati digredientes, ne in vigilia jejunare, aut die festo Sacrum
audire tenerentur, vel Quadragesimali tempore [illegible] non
habito Apostolico Indulto circa lacticinia alio commigrarent
ubi tale indultum obtentum est, unico ibi animo lacticiniis ve-
scendi. Quamvis tanquam rei violati praecepti absolute dam-
nandi non sint, saltem, qui oppositam sententiam tanquam
sibi certo, solide, et respective [illegible], aut probabiliorem
ad praxim deduxerunt, juxta dicta in Tractatu de Conscientia
[illegible] de conscientia probabili. Quod dicendum insuper videtur
de operario paupere, qui ante diem festum sui loci, vel alio die
festo, mane audito Sacro, pergeret ad locum, ubi festum non est
laboraturus, ut facilius suis, et familiae indigentiis consuleret,
quamvis animo se a praecepto subtrahendi. Hoc de [illegible] qui ex
[illegible] causa, et animo se eximendi a lege a suo territorio abe-
unt.
341 Sed quid, si quis ex rationabili causa, jam praeveniente
[illegible] V.g. festi, et jejunii a suo territorio est digressus,
quaeritur nempe an [illegible] teneatur missam audire, et toto eo tempore
quo in territorio moratur ab operibus servilibus abstinere? An vero
jentaculum sumere possit, et vespere in loco, ad quem pervenit
et in quo jejunium non est, carnes comedere? Item a contra
an mane existens extra territorium, ubi jejunium non est, [illegible]
[illegible] licet vespere [illegible] domum [illegible]
[illegible]
Respondeo, quoad attinet ad opera servilia,
non esse abstinere debere, praeceptum enim diei festi pro-
hibens opera servilia utpote divisibile, quamlibet [illegible]
festi notabilem partem respicit, et ideo nulla diei [illegible]
[illegible] licet. Quod vero spectat ad [illegible]
[illegible] Sed quoad [illegible]

audiendi missam, variant inter se Doctores pro casu, quo pervente-
rus est ante meridiem, seu ultimâ horâ, qua sacrum fieri sit, ad lo-
cum, ubi festum non est, atque ibi sacrum audire non potuerit; licet
conveniant, teneri sacrum audire ante discessum, si toto tempore,
quo missa celebrari sit futurus est in loco, ubi praeceptum urget.
Missam ante discessum audire teneri docent Suarez lib. 2 de festis
cap. 5. P. Antoine de legib. q. 6., P. Daniel Concina diss. 4 de lege disso.
q. 9. aliique plures. Ratio autem ipsis est, quia subditus eo in loco exi-
stens, cum ligatur praecepto et obligatione audiendi sacrum, et tem-
pus quo ibi existit, est unicum, quo opus praeceptum implere sit,
sed obligatus praecepto eo, quo sit tempore, illud implere tenetur,
si postea tempus non suppetit, ergo &c... Accedit, quod cum obligatus
praecepto affirmativo teneatur hic et nunc illud adimplere, hic
et nunc onus praecepti ponere debet, si praevideat sibi eventurum
impedimentum. Sic si Clericus praevideat à prandio se praeven-
tum impedimento, mane horas canonicas recitare tenetur. Quod
item dicendum de eo, qui post diem Paschae communionem Pas-
chalem facere non poterit, nempe die Paschae communicare
tenetur: similiter de ipsa missa loquendo si quis hac hora sit
audire sacrum, et praevidet se postea non posse, hac hora au-
dire tenetur, si in territorio toto obligationis tempore existat;
ergo et in casu nostro discessurus à territorio, ubi praeceptum
obligat, cum alibi audire non poterit, impedimentum praeve-
nire tenetur; ergo &c. Contra Castropalaus hic tract. 3. disp. 1. Pun.
378 24 § 5. Tamburinus tract. 8. de observatione festorum cap. 1. § 2
num 14 cum Sanchez, Salas, Lessio, Bonacina, aliisque, et P. Lucius
Ferraris v. 3. Verbo Lex num. 40., et Salmanticenses loco supra ci-
tato docent, quod si in territorio, ubi viget praeceptum, nullum
sacrum ante discessum celebratur, et adsit justa causa discedendi,
sacrum ex parte non tenetur qui noverit... circa
et sacrum eo die omittere (quod idem dicendum foret etiamsi
vel una, vel plures missae jam fuerint celebratae, se possi-
bilis celebrandae forent, quibus ipse assistere deberet, si
inopinato casu correptus discedere statim urgeatur) Similiter
si in loco, in quo urget praeceptum, sit unicum sacrum et hora an-
te discessum celebratur, docent audire sacrum teneri, quia
per tale circumstantia absolute, et simpliciter, illud tempus
unicum est, quo urgeat, et obliget praeceptum. Tandem si in loco
unus plura sacra celebrantur, docent, quod etiamsi plura sa-
cra facta, hanc, si alia celebranda remaneant, licet post
tempus quo in loco exempto ab obligatione fuerit, sacrum
audire non tenetur ante discessum. Et ratio hujus doctrinae
est, quia cum adsis in loco, ubi plures missae celebrantur, non
teneris hanc vel illam audire, sed ultimam, cum ... ,
ergo hic, et nunc quando est ad vim praecepti missam audire non
teneris, ergo nisi adveniat circumstantia, qua hic et nunc ...
...oblige, ea non teneris; sed discessus à territorio non
est talis circumstantia; siquidem praeceptum non ... sed
... , ergo &c. Hinc sicuti scimus, antequam ultimum sa-
crum celebratur, vel antequam finiat tempus obligationis
recitandi horas canonicas, sibi concedebendam ... necessa-
... à tali obligatione, neque missam audire, neque ho-
ras recitare teneretur, quia tunc a lege ... exoneratur ...
... ... à lege non tenetur

349 Atque ex his ad pendenda opposita sententiæ rationes, nempe illud ultimum, quo in territorio manet, esse unicum, quo jejunii præceptum urgeat obligatio, sicuti non est ultimum respectu [illegible] sationis obtentum. Ad punctatos autem advertere, duplex genus impedimentorum distinguendum esse, alia nempe, quæ omnino liberant a præcepto, et alia quæ ab observatione præcepti excusant. Illud primum genus impedimentorum præveniendi non est, quia saltem non liceret uti dispensatione: et adeo tantum secundum impedimentorum genus prævenire tenemur: Qualia jam, quæ, [illegible] nempe sanctæ Patrum afferebant. Quidquid vero de his extremis [illegible] fantiis sit, optimum erit in praxi primo consulere, et de [illegible] de quod [illegible] saltem silere, ac interim ad timoratorum praxim frequentius excitando [illegible] consultare, nec damnat juxta [illegible] sancti operantem, ut memor est [illegible] doctrinæ Angelici Præceptoris, quod nempe omis quæstio in qua de peccato mortali quæritur, periculosissime determinatur, non ei hoc habeatur authoritas ex [illegible] [illegible] aut canonis [illegible]. Quæ certe [illegible] in casu nostro. Sed jam

350 Ad quæsitum de jejunio respondeo, quod [illegible] primum esse viatores antequam in suo loco, ubi jejunium est, [illegible] dant, carnes comedere non posse, sicuti et alios cibos ibi [illegible] quia obligatio abstinendi a cibis vetitis obligat [illegible] singulos, quia obligatio [illegible] et quolibet momento integre adimpleri fit; tenentur momentis et quolibet momento integre adimpleri fit; tenentur momentis [illegible] quousque in territorio manent: Item juxta [illegible] illa obligatione quousque in territorio manes: Item juxta [illegible] 353
superius num. 343. Peregrinos vesci posse carnibus, dum morantur loco a jejunio immuni, licet in Patria sua sit jejunium, dummodo in fraudem legis eo non venerint; et adeo nedum cum veniunt in locum immunem, sed etiam mane antequam [illegible] ex [illegible] licitum ipsis erit carnes comedere, licet non [illegible] ad vesperam domi suæ, ubi est jejunium, morabuntur. Difficultas est, an mane antequam discedant peregrinus [illegible] territorium, vel vespere, cum extra territorium jam [illegible] [illegible] propria domo a carne abstinere teneantur?

351 [illegible] difficultati affirmative respondent [illegible] [illegible] [illegible] apud [illegible] loco supra citato, [illegible] citato num. 17, et alii. [illegible] ex parte consentiunt [illegible] [illegible] loco citato num. 22 concedentes, Peregrinum mane [illegible] [illegible] comedere posse, si per majorem diei partem futurus est in loco exempto a jejunio: Secus vero si longiori tempore, vel 354
æquali moraturus est in loco obligato; quia ut [illegible] [illegible] est in moralibus quod majus, et [illegible] [illegible] ad se minorem. Verum quidquid sit de hac limitatione [illegible] relati Doctores hac præsertim moventur ratione, quia præceptum jejunii, seu de abstinentia a [illegible] comestione [illegible] et integrum diem ut individuum, et indivisibile [illegible] ergo [illegible] [illegible] [illegible] potest [illegible] [illegible] [illegible] comedere, ut nempe [illegible] in loco exempto, neque in [illegible] vitorio a comedendo cibos permissos abstinere tenebitur [illegible] [illegible] non obstat, inquiunt, quod [illegible] causa excusari, non [illegible] sufficit enim moralis [illegible] illius [illegible] [illegible] in [illegible] toto [illegible] [illegible]

352 [illegible] verum sententia hæc approbanda non [illegible] [illegible] Palao. Antoine, aliisque pluribus [illegible]

rectum sit, an jejunij præceptum totam et integram diem tanquam unum et indivisibile objectum respiciat, cum nonnulli et quoad multiplicem comestionem negandum esse velint, sicuti negandum est quoad esum carnium et adeo non duplicem, sed et multiplicem comestionem prohibere et sic pro singulis momentis obligare, præterquamquod, ingeram id satis incertum sit, probatur hoc pacto Quousque quis manet in territorio, ubi jejunium est, subjectus manet legi jejunij, cum ibi domicilium, aut quasi domicilium habere supponatur: ergo nisi adsit causa à præcepto excusans, jejunare tenetur, seu jentaculum more sumere non sit, exempta à lege jejunij vetitum usque ad meridiem; sed in casu nulla adest causa excusans nō siquidem est, hæc est moralis certitudo vespere existendi, seu futura existentia in loco exempto: hæc autem non sufficit, sicuti non sufficit futura dispensatio certò concedenda à summo Pontifice, ut quis hic et nunc licite et valide matrimonium cum consanguineâ, aut affine in gradu vetito contrahere possit; ergo &c. Et ex his patet ad fundamentum oppositæ sententiæ, nempe vel falsum esse, quod jejunij præceptum respiciat totum, et integrum diem tanquam unicum indivisibile objectum, vel si illud respicit, id verum est de eo tempore, quo quis legi manet subjectus, non de eo, quo quis à lege exemptus est, sicuti patet ab exemplo dispensationis. Quod verò addebatur exemplum de operario nos urget: siquidem non futurus labor, sed necessitas laborandi, quæ est præsens, eximit laboraturum à jejunio, cum alioquin laborari illud, nempe quin prius reficiat vires, supponere non posse supponatur: et hinc paritas non est ad rem.

353 Et ex his patet, quid dicendum sit ad secundam propositam difficultatem, nempe eos, qui extra territorium jejunium non habent, sed unicâ prandium hora solita sumpserunt, vespere domi, ubi jejunium est, cœnare non posse, licet non difficilior cœnare posse, si jam extra territorium jejunium violaverint, v.g. pluries comederint. Ita docent Theologi, inter quos Lessius, et alij, quos congerit Diviatorus loco citato num. 18 Et ratio est, quia jam in casu absolutum præceptum servare supponuntur, et nunc subditi, et in loco, ubi illud viget et obligat, ergo &c. Nonnulli verum sententiam esse censeo, quidquid dicere censeat Castropalaus, et Sanchez, quorum fundamentum est illud idem, quod militat pro sententia asserente posse mane jentaculum sumere in territorio ubi est jejunium, si vespere debet futurus esse in loco à jejunio exempto. Quod penitus numero ante jam solvimus. Et hæc de obligatione Peregrinorum legibus proprii territorij: nunc de obligatione legibus locorum, per quæ transeunt.

354 Quæritur ergo, An Peregrini teneantur servare leges locorum, per quæ transeunt. Circa quam difficultatem notandum subest, quæ num. 339 adnotavimus, Peregrinos non teneri servare leges particulares locorum, in quibus morantur, quæ contractus, aut quasi contractus concernunt, ut ut contra valent; teneri pariter servare leges communes vigentes etiam in loco, ubi jam degunt, licet forte etiam non obligarentur in patria sua, quia exemptio loco, et non personis annexa esse noscitur, obligari item servare leges particulares seu municipales, quæ tam vigent in patria, quam in loco moræ, sicuti et eos, quæ particulare bonum loci specialiter concernunt, ita ut si à Peregrinis violarentur, transgressio detrimento foret loco, in quo morantur, uti si peregrini extraherent merces aut exteros introducerent in præjudicium loci. Atque et insuper

aut alijs similib⁹ legib⁹ hic non disputamus sicuti et hic non comu- 57
nus pro casu, quo Peregrini transgredientes, seu melius non-
cientes leges particulares loci, in quo sunt, tuberi dent scandu
perturbationi seu Incolis loci. In hoc enim casu ultro oẽs fatea
tur, Peregrinos tamen se accomodare consuetudini loci, in
353 quo sunt.] Contra et conveniunt Doctores, hic in dubiũ non revoca
re teneantur Peregrini ijs legib⁹, quarum observatio requirit a-
liquod tempus, quam illud, quo ipsi ibi, ubi particulariter vigent
morantur. Siquidem cum nisi opportunio [redacted], et necessario
tempore observationi legis in loco obligationis commorari se
sealiter moraliter, praesens loco, cavere oẽ debet, ã praecepto ãdim
mereri, qui tanto tempore, quod legis adimpletio exigit, in loco
ubi lex viget, non commoratur. Hinc qui die festo particulari
loci per illũ transit, neque ibi sistit, nisi ad sumendũ cibu,
missã audire non tenetur, licet ^(stricte) teneretur a carnib⁹ abstinere
si dia jejunij particularis ibi prandere vellet, quia nempe
eã requirenda, quale est de non sumendis carnib⁹ pro sui
ius momentis obligat. Satis communiter pariter Conveniunt
Doctores seclus o scandalo, aut alia speciali raõe extra territoriũ
peregrinante non teneri denuò adimplere praeceptũ, quod
integrũ in Patria sua adimplevit, sic V.G. qui extra territoriũ
Romanũ existens jã jejunasset die 23. Augusti, in qua est Vigilia
S. Bartholomei, deinde in crastinũ idest die 24. peregrinans
Romam advenisset, ibi jejunare denuò non tenetur, licet in 58
ea die sit vigilia in honore S. Bartholomei. Item qui in
Patria sua jejuniũ Quadragesimale complevisset, et communionem
Paschalem fecisset, adveniens in locũ ubi ob diversam
seriam ibi vigentis adhuc Quadragesimale jejuniũ celebra
denuò jejunare non tenetur, seclus o scandalo. quia vicem
huiusmodi praecepta non ad bis, sed semel tantũ onus in-
poneret obligant, ut aliã non justa voluntatem legislatoris
...onum tollat. His notatis ac salvis extra controversiam
...ceptis ac, ...tum difficultatis pronuntio ita.
Respondendo in oppositas sententias abeunt
5. Doctores. Castropalaus hic Tractatu 3. Disp. 1 Puncto 24 S. 3. ...
num. 12. cum Navarro, Covarruvia, Henriquez, Suarez, Sanchez
Vasquez, et alijs dicit sibi multo probabiliorem videri ...
... peregrinos teneri legib⁹ particularibus loci ...
... cui partim suffragatur P. Antoine communicans ...
... Tournelj. sive ejus Continuator, alijque plures. Contra
Antoninus apud Salmanticenses hic Tractatu 11 Cap. 3. Puncto
... sententiam aequè probabilem appellantes, ... Rodri-
guez, Joannes Sanchez, Rana, Granadus, Bonacina, Rodri-
guez atque cum eisdem Salmanticenses Peregrinos
ctis legib⁹ non teneri, quib⁹ consentit Sirbaldus Tract. 3 ...
Cap. 3 Dubio 5 num. 40. et Tract. 8. de Observatione festorũ ...
Lib. 3. num 24. ... in ... ... S. ... ...
re, per modum transitus, et hospitij ea in loco ...
... si mora ibi sit longior: ... autem ...
dicit fore moram unius, aut alterius diei: longum ...
... vel alteram diem excedit. Atque haec est ...
quam tanquam mediam in tanto dissidio ...
et ideo sit

57\. Propositio. Quamvis optimum sit consilium, Peregrinos et viatores se accommodare, et adimplere leges directivas, et specialiter locorum, per quae transeunt; tamen secluso scandalo, aut alia speciali ratione, mihi probabilius videtur eosdem non teneri, praesertim si ijs in locis brevi, et per modum hospitij, et transitus versantur. Ita cum secundus sententiae Doctoribus contra alios.

Prima propositionis pars per se manifesta est. Probatur itaque 2da. Ex una parte certum est ad obligationem legis contrahendam necessario requiri in Legislatore jurisdictionem in personam, cui lex imponitur, ut patet ex dictis num 12, ex altera vero parte item certum est, ut decernitur in Capit. Licet, De foro competenti, neminem alterius forum sortiri, seu alterius subditum fieri, nisi ratione delicti, contractus, aut quasi contractus, domicilij, aut quasi domicilij, et rei sitae: cum enim de his tantum sermo fiat in jure, et jurisdictio gravet subditorum libertatem, ac in odiosis benignior sit interpretatio facienda, non est cur alios modos excogitemus. Atqui Peregrini et viatores ad breve tempus in alieno territorio commorantes nullo ex illis modis sortiti sunt illius Principis forum in sensu nostrae difficultatis dici [illegible]. Non primo ratione delicti, quia in nullam legem casu obligantem peccasse supponimus; non item ratione contractus, aut quasi contractus, quia ab hujusmodi legis [illegible]; non 3tio ratione domicilij, aut quasi domicilij; quia ibi mora est brevis et sine animo permanendi. Non tandem ratione rei sitae, quia neque de legibus realibus disputamus [illegible].

58 Neque hic intendas distinctionem obligationis in transeuntem, seu actualem, et permanentem, seu habitualem. Nam praeterquamquod distinctio haec nullum in jure fundamentum habeat nullaque convincens ratio eam suadeat, ut notabit [illegible] obligationum, ipsis juribus opponitur. [illegible] Januarij [illegible] Illa autem, [illegible] 12 [illegible] Regionesque variantur, [illegible] jejunant Sabbato, alij non [illegible] communicare [illegible] hujusmodi [illegible] hoc genus [illegible] liberas habet observationes: [illegible] Glossa [illegible] Sabbato jejunare [illegible] extraneos: non quantum ad illos, ubi talis consuetudo servata est. Quae doctrina cohaeret cum eo, quod eadem Glossa tradit in Capit. Que [illegible] 8 [illegible] non sortiuntur forum illius loci per quem transeunt. Quod et satis clare dicitur in Lege [illegible] [illegible] loca, per quae transeunt, [illegible] locusque navigans, [illegible] Neque transeuntes ergo, seu actu Peregrinus fit [illegible] subjectus legibus particularibus locorum, per quae transit, praesertim si per breve tempus ibi commoratur. Si enim per breve tempus [illegible] moraliter [illegible] nostram, De Regularibus, non dicitur [illegible] quod non durat, qua ratione in Capit. Non est ergo, De [illegible] quasi non reputatur, et ea de causa [illegible] Porro qui morantur in aliquo territorio [illegible]

[illegible] Peregrini, praesertim ex brevi commoratione, in alieno territorio commorantes illius legibus tenerentur, ac [illegible] tas poenas in transgressores latas ipso facto incurrendas, V. E. [illegible] commoratione incurrerent, sed Peregrini, praesertim ex brevi [illegible] in alieno territorio commorantes, ac particulares illius [illegible] violantes non incurrunt poenas ipso facto incurrendas in trans- gressores legis latas, ut constat ex [illegible] A nobis, [illegible] vero [illegible] LIL [illegible], sententia excommunicationis ab [illegible] generaliter lata in eos, qui [illegible] commiserint, solos illius [illegible] non vero extraneos comprehendere, ergo [illegible]

[illegible] sicuti Episcopus loci Peregrinos [illegible] brevi tantum commorantes [illegible] jurisdictionis [illegible] sara non sit in votis, et juramentis, ac in matrimonio [illegible] aut [illegible], sic neque suis peculiaribus legibus [illegible] [illegible] Sacerdotes [illegible] legibus transeuntes [illegible] [illegible] sua ritum celebrare. Quare concludendum est [illegible] Antonino par 2 tit. 6 cap. 2 § 2 [illegible]: Alienigenae [illegible] [illegible] ligantur jejunio consuetudinario, [illegible] [illegible] autem transeunt [illegible], ex causa non ligantur [illegible] [illegible] et [illegible] non [illegible] [illegible] morem terrae suae non publice [illegible]

3\. [illegible] in concessione [illegible] [illegible] modum hospitis, et transeuntis [illegible] [illegible] praesertim [illegible] legibus ecclesiasticis [illegible] [illegible] jejunio [illegible] [illegible] VS [illegible] tres, [illegible] duas [illegible], major [illegible] [illegible] obligandos [illegible] [illegible] territorio commorantes, ut [illegible] modo [illegible] [illegible] tanquam commun[illegible] [illegible] commorari [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] mora [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] monent [illegible] ab [illegible]

Epistola ad januarium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mores [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] poenas [illegible] veteri [illegible] [illegible] nihil [illegible] [illegible] [illegible] jejunio sabbati [illegible], non jejunio [illegible] [illegible] morem [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible]

Januarii de variis locorum consuetudinibus cum sic alloquitur: Sicut variis quo ... volueris, ut de iis, quæ varie per diversa loca observantur, tibi aliqua scriberem, cum et non sit necessarium, et una in his saluberrima regula retinenda sit, ut quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, et habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, ubicumque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando, et imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimenti sit ... eo modo impediat, ut majora studiosorum lucra speranda sint, quam calumniatorum detrimenta metuenda ... [illegible] ... est. Et clarius [illegible] 3 [illegible] 8 eandem ostendit obligationem inquiens: Quæ autem contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt, ut pactum inter se civitatis aut gentis consuetudine, vel lege firmatum nulla civis, aut Peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens, ergo &c., ut pronde ... [illegible] ... prosequentur illud Glossæ in Capit. Illa [illegible] dist. 12: Si fueris Romæ, Romano vivito more; si fueris alibi, vivito sicut ibi.

Confirmatur ex jure Canonico. In Capit. ultimo de feriis indistincte praecipitur observari omnia festa ab universo ... [illegible] ... Item Capit. 2 de observatione jejunii, nulla facta distinctione inter incolas, et Peregrinos mandat Summus Pontifex Episcopo ut jejunia faciat observari juxta consuetudinem ..., seu [illegible] ... neque ... [illegible] ... regula, ergo &c. Confirmatur 3° Peregrinus exiens e suo territorio statim liberatur ab obligatione legum illius ... [illegible] ..., sed juxta regulam 55 in 6. Qui sentit commodum sentire debet et onus, ergo &c. Confirmatur 4° jure Gentium ... [illegible] ... Populi, maxime Prelatorum consensu introductum esse ... [illegible] ... et ... [illegible] ... Peregrinos, et ... [illegible] ... constringere possint ad suarum legum observantiam, et etiam transgressores ... [illegible] ... qui hanc jurisdictionem ... [illegible] ... in Peregrinos afficerent; ergo &c.

Respondeo tantum abesse, ut ex hujusmodi objecta doctrina nostra ... [illegible] ... maxime roboratur ... [illegible] ... objecta ... [illegible] ..., ut subsequuntur, attenta ... [illegible] ... omnium consuetud. ... [illegible] ... observare leges ... [illegible] ..., non ... [illegible] ... salva ratione scandali. Et sane ... [illegible] ... numero 358 ... [illegible] ... propositionis confirmationem ... [illegible] ... argumenti ... [illegible] in loco objecto, Peregrinum observare, et agere ... [illegible] fieri ab Ecclesia, ... [illegible] ... non ... [illegible] ... meliorem et ... [illegible] ... habendum, et si ... [illegible] ... societatem ... [illegible] ... Ambrosii, ... [illegible]

Quod itaque spectat ad verba superiora [illegible] Aug. [illegible] dicendum, ibi quidem S. Doctorem suadere voluisse optimum consilium, non declarare [illegible]. Si enim [illegible] quomodo primo respondisset, se nihil docere posse [illegible] quomodo dixisset, se Ecclesiarum consuetudinibus conformare, qui si melius nosset, id potius faceret, cum hæc adverbia melius, potius non [illegible], sed consilium sonent [illegible] quomodo pro [illegible] sententia, non legem, sed praxim suam, et rationem scandali tantum [illegible]disset, cum jam et ipse perspicax satis, et [illegible] se alioqui virum doctum, et sagacem [illegible]. Ex doctrina ergo [illegible] non evincitur [illegible] obligatio &c.

Sed neque etiam ex tertio loco desumpto ex [illegible] SS. [illegible] Aug. ad Januarium quidquam evinci potest: et [illegible] ibi S. Doctor non de particularium Ecclesiarum consuetudine, sed de [illegible] [illegible] ex sacræ Scripturæ auctoritate, aut Apostolorum traditione [illegible] [illegible] etsi ex iis variis [illegible] instituta cognoscimus: item ex illis, quæ post [illegible] [illegible]. [illegible] quod etiam de scripturis [illegible] sit, sicut de hymnis, et psalmis canendis, cum et [illegible] [illegible] et Apostolorum habeamus documenta, et exempla [illegible] [illegible] ordinamur [illegible] legibus ac consuetudinibus [illegible] et non [illegible] universalibus [illegible] non est [illegible] [illegible] [illegible] particulari [illegible] sit loqui [illegible] [illegible] [illegible] proposito, ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 305.

Tertium ac ultimum [illegible] [illegible] illud nos non urgere. Nam Aug. [illegible] non [illegible] [illegible] contra mores [illegible] [illegible] 45 [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quæ sunt contra [illegible] [illegible] [illegible] etiam [illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible], nempe [illegible] Civitatis aut Gentis [illegible] [illegible]. Quod [illegible] non est [illegible] [illegible] Quasi si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Doctorem [illegible] [illegible] [illegible] contra [illegible] [illegible] longum tempus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non inficiamur: Non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] communis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ratione, [illegible] S. Doctor, qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ubi dissimulare non possum, et perperam hic [illegible] S. August. lib. 3 de Doct. Christiana Cap. 12. relatum Caput quisquis [illegible] eorum. Quisquis autem rebus praetereuntibus restrictius utitur, quam sese habent mores eorum, cum quibus vivit, aut temperans est; (lego autem in Capitulo citato: intemperans), aut superstitiosus est. Quisquis vero sic eis utitur, ut metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Item ibi S. Doctor ne verbum quidem facit de Peregrinorum obligatione se particularibus locorum legibus conformandi, sed sermonem instituit de dictis, et factis vel ex Dei, vel ex hominum sanctitate eximiorum persona, quae quasi flagitiosa imperitis videntur, atque docet ea recte in hujusmodi dictis, aut factis, [illegible] [illegible] malo praetextu, judicandum, [illegible] [illegible] circumstantias temporum, et personarum, et consuetudines locorum, ubi [illegible], et facta sunt [illegible], ut [illegible] [illegible] S. Doctor, in omnibus talibus non usus rerum, sed libido utentium in culpa est. Quod et confirmat exemplo profusionis unguenti à Magdalena facti super [illegible] [illegible], et profusionis factae ab hominibus luxuriosis. [illegible] enim hic [illegible] [illegible], altera vitiosa est. Atque hinc concludit S. Doctor quod igitur locis, et temporibus, personisque conveniat, diligenter attendendum est, ne temere flagitia [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] ergo adversarii loco S. Aug. ad [illegible] obligatione Peregrinorum legibus particularibus directivis locorum. Capitulum et [illegible] [illegible] verba S. Aug., satis constat ad hos tantum [illegible] [illegible] scandalo vitando, ad [illegible] observandum [illegible] [illegible] intemperans, aut superstitiosus, aut flagitiosus [illegible] [illegible] [illegible] graduatus [illegible] [illegible] sit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: in [illegible] talibus non usus rerum, sed libido utentium in culpa est, [illegible].

Ad confirmandum [illegible], objecta Capitula ad rem non [illegible]. [illegible] in [illegible] ultimo [illegible] [illegible] [illegible] IX. [illegible] [illegible] manet, quam [illegible] [illegible], inter quos [illegible] [illegible] [illegible] ab Episcopo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] necessitas urgeat, vel pietas suadeat: Cum autem non Peregrinum, sed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], hinc lex illa [illegible] [illegible] subditos, sed non Peregrinos [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] celebrare. Quod si [illegible] de celebratione [illegible] [illegible] [illegible] adversarius Pontificem loqui, jam ex verbis ejusdem Capituli sub tali obligatione Peregrinos non comprehendi patet. Ait enim Pontifex [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], ac [illegible] [illegible] solemniter venerantur. Cum ergo Peregrini non sint de Populo Episcopi, iis legibus non tenentur.

Sed neque secundum Capitulum de Observ. jejunii est ad rem. Ibi enim Innocentius III. non loquitur de lege particulari [illegible] obligante, seu [illegible] [illegible] [illegible], sed de lege communi. Loquitur enim de lege [illegible] [illegible] in [illegible] S. Bartholomaei, quod jejunium [illegible] [illegible] ex [illegible], quo [illegible] loci [illegible]

3..

Ad 2um contra concessa major de Peregrino ex proprio territorio exeunte, quæ non in fraudem legis [illegible] minorem absolute et simpliciter [illegible]. [illegible] qui sentit commodum, sentire debet et onus, verum tamen est, ubi commodo onus per se, et ex propria institutione annexum; secus vero quando onus est annexum commodo, sed tanquam duo disparata se habent: sic quia [illegible] obligatio residentiæ est annexa beneficio, qui beneficium possidet, ejusque redditibus gaudet, tenetur et horas canonicas recitare atque residere. Sic quia onus solvendi debita est annexum hæreditati, qui vult adire hæreditatem, debet et debita solvere. [illegible] vero Vicarius de Novitio, qui licet jam gaudeat privilegiis et commodis Religionis; tamen ad onera, et præcepta illius non tenetur, [illegible], ut diximus num. 355; licet qui venit, ubi quadragesimale jejunium peractum est, cum incolis illius loci paschalia festa celebrare possit: tamen jejunare non tenetur, si venit ubi adhuc quadragesimale jejunium celebratur, si in Patria sua integram jejunavit quadragesimam [illegible]. In casu autem nostro commodum et onus non per se connexa [illegible] Sequitur exemptio a legibus Patriæ oritur ex defectu jurisdictionis propriæ superioris extra suum territorium, exemptio vero a legibus municipalibus loci, ubi per modum transeuntis Peregrinus moratur, nascitur ex defectu jurisdictionis Principis illius territorii in eum, non usque adeo Principium [illegible] sortis commodum [illegible]

Ad 3um confirmationem negandum est [illegible] non jura [illegible], aut universali consuetudine introductum dici non potest [illegible] a quamplurimis Doctoribus et doctrina, et sanctitate præstantibus non agnoscitur. Hinc ad id, quod addebatur, negandum est, [illegible] [illegible] Episcopos, qui peregrinos suas leges municipales [illegible] [illegible] [illegible] aliquando jus dixerunt in Peregrinos, [illegible] [illegible] vel ibi peregrinati sunt legem naturalem, aut positivam, aut etiam [illegible], sed communem, vel etiam municipalem, sed cum aliorum scandalo. Quod si etiam extra casus [illegible] [illegible] [illegible], dicendum est vel jure id non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

Objiciunt 2do a ratione [illegible]

[illegible]

[illegible] sufficit brevis absentia a proprio territorio [illegible]

[illegible] contrahat, [illegible]

[illegible] delinquit in [illegible]

[illegible] ergo quod non servat leges municipales loci, in quo moratur obiter in alieno territorio, ergo [illegible] omissis, [illegible] constitur [illegible] est, quod si in loco, ubi [illegible] per modum transitus moratur Peregrinus, sit interdictum, eundem non posse audire sacrum [illegible] loco sacro sepeliri, ergo [illegible]

Respondeo negando assumptum in sensu nostrae propositionis, quoniam et nego rationem ibi additam. Supponimus enim non [illegible] scandalum, neque bono loci necessariam esse talium legum observantiam respectu peregrinorum... ... Ad primam confirmationem dico leges cuiusque territorii immediate afficiunt locum, et inde transeunt in personas ibi manentes, jurisdictioni legislatoris subjectas; [illegible] jurisdictioni legislatoris non subjectas nego [illegible], et consequentiam. [illegible] autem Peregrinos non esse ullo modo subditos Principis loci, per quem [illegible] obiter transeunt... Ad secundam confirmationem concesso [illegible] nego consequentiam. Et ratio neganda est, quia in [illegible] in [illegible] [illegible], licet obligatio neque oriatur ex vi legis Principis, aut territorialis, ubi Peregrinus degit; oritur tamen ex jure communi [illegible] per consuetudinem introducto, et consensum publicum, et personarum [illegible], ut notat Bossius apud [illegible] 3 cap. 3 num. 52. Quod jus commune [illegible] non fit [illegible] leges [illegible], et speciales locorum, de quibus [illegible] disputamus et specialiter loquendo de legibus [illegible] loco relatis, ratio disparitatis est quia peregrinus dictas leges non servando, v.g. solemnitates contractibus appositas, extrahendo, aut introducendo in alienum territorium contra prohibitionem legum localium, non [illegible] [illegible] [illegible] ipso [illegible], et immediate [illegible] illius territorii subditos, et [illegible] legem, et bono communi praejudicat: quod non evenit loquendo de legibus, de quibus nunc loquimur. Sive enim [illegible] Peregrinus, [illegible] episcopali habetur, ut notat, ergo [illegible]

[illegible] confirmationem concesso [illegible] de lege locali nego consequentiam. Et ratio est, quia ad aliquem obligandum lex non sufficit praesentia in loco, in quo est lex, sed requiritur jurisdictio in superiore in personam ibi existente [illegible] autem nullam habet jurisdictionem. Princeps [illegible] [illegible] [illegible] Peregrinus est, ut [illegible], nullam habet, quamvis Princeps in subditos extra suum territorium [illegible], quia jurisdictio ejus extra territorium non [illegible].

Ad [illegible] confirmationem concesso [illegible] nego [illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] lex aut [illegible] non ligat Peregrinum ibi [illegible] transeuntes commorantes, ut [illegible], neque [illegible] [illegible] ... Ad ultimam confirmationem concesso [illegible] de interdicto locali, [illegible] nego consequentiam. Cum enim interdictum est locale [illegible] [illegible], cum [illegible] in quo [illegible] [illegible] celebrantur, et [illegible] [illegible] [illegible] officia in loco vetito celebrare. Hinc non [illegible] legis, [illegible] [illegible] tenentur eo in loco [illegible] [illegible] ratione juris communis. Quod jus commune [illegible] aut [illegible] non habetur, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nam [illegible] est [illegible] autem [illegible] [illegible]

Restat discutienda quaestio de vagis, an [illegible] particularibus locorum, per quae transeunt, legibus teneantur. Plures inter quos Lessius, Laymann, Busembaum, Kazenberger, Sairus, a[illegible] apud Lucium Ferraris verbo Lex Ar. 9. num. 48. docent, eandem esse rationem Vagorum, quae Peregrinorum est, atque adeo juxta hanc [illegible] sententiam, quam satis probabilem vocat idem Ferraris, de [illegible] eodem modo loquendum est, ac supra de Peregrinis diximus; [illegible] non, probabilior mihi est, ac ideo in praxi sequenda sententia [illegible] Suarez, Martyr, Marinez, Brezzer, Bonacina, Mendo, Salmanticenses [illegible] aliorumque plurium docentium, Vagos tamen specialibus [illegible] per quae transeunt, legibus et huiusmodi [illegible] est. Nam [illegible] cum nullibi fixum habeant domicilium, illud sumendum [illegible] quiunt, ubi existunt: quod primo patet ex eo, quod Episcopus [illegible] in quo sunt, [illegible] in votis, [illegible] ad communionem Paschalem, annuam Sacramentalem confessionem [illegible] non faciant, excommunicare; verum etiam eos matrimonio conjungere: 2do, quod a judice loci capi possunt, [illegible] non solum ob delicta in ejus territorio, sed etiam alibi [illegible] missa: Quinimo, ut nonnulli docent apud Salond hic Tract. 3. [illegible] 24. §. 4., a judice, ex cujus mandato capti sunt, possunt non [illegible] judici, in cujus territorio delictum patratum est, nisi judices sunt sub eodem summo Principe: Quae jam [illegible] nisi ratione [illegible] vagorum in eos jurisdictionem [illegible] [illegible] et judex, ergo [illegible] et ratione valde consonum [illegible] enim [illegible] etiam transeuntium vagorum [illegible] Principi loci, in quo actu sunt, jam [illegible] [illegible], quos ab [illegible] locorum examinat [illegible] et proinde quod pejores homines, quales vagi esse [illegible] loci [illegible], quam incolae, et cives, [illegible]. Quod [illegible] non [illegible] tanquam [illegible] est, [illegible]

Hinc optime Tridentini Patres [illegible] c. 7. sess. 24. ad impediendum Vagorum scelera istos ubique [illegible] [illegible], et etiam judici laico in hunc modum [illegible] [illegible] et [illegible] habent [illegible] et ut [illegible] [illegible] et [illegible] plures [illegible] [illegible] in locis [illegible]: Cui morbo cupiens [illegible] [illegible] ad quos spectat, paterne monet, ne hoc genus [illegible] [illegible] matrimonium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] incipit, ne illorum matrimoniis intersint, nisi [illegible] tam inquisitionem fecerint, et re ad Ordinarium delata, [illegible] licentiam id faciendi obtinuerint — Hac Tridentini Patres [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad vagos [illegible], unde [illegible].

[illegible] autem non, possum non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], alterum cum [illegible] quoniam pro prudentia solvendi dubia conscientiae [illegible] obscura necessaria sunt. [illegible] itaque [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] probabilitas [illegible] [illegible] habetur, tanquam [illegible] [illegible] [illegible] Nam Angelicus Doctor 1. 2. Q. 100. A. 2. [illegible]

quòd quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, observari non pt. cadunt sub obligatione præcepti: quædam verò, quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilii [illegible]. Tri autem Pallavicinus de Actib. hum. Disp. 9. Quæst. 4. A. 2. de legislatore scribit: In condenda lege quærendum est optimum, sed optimum in jubere, non optimum in faciendo, lex enim, per quam juberemur facere omnia optima, esset pessima, et intolerabilis, ac perpetua consc[ienti]æ [illegible], et damnationis: et in Historia Tridentini lib. 19. Cap. 3 est. Il Vincolo della legge per di sotto à chi l'ordina, e [illegible] à chi la riceve.

Alterum est, non ita proprio sensu adhærere animo, ut nihil rectum, nisi quod ipsa sentit existimetur, ac per hoc aliena sensa vel despiciantur, et non ponderentur. Hoc enim hominum genus notatur Aug. citata Epist. 54. inquiens: Saepe enim sæpe [illegible] et vanas multas infirmorum perturbationes, per quorundam fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque scripturæ sanctæ auctoritate, nec universalis ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire (tantum quia subest quæcunque ratiocinatio cogitantis, aut quia in sua Patria sic ipse consuevit, aut quia ibi vidit, ubi peregrinationem suam quò remotiorem à suis, eò doctiorem factam putat) tam litigiosas excitant quæstiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment. = Caveamus itaque ab tanto errore, ne veluti charitatis etiam omnino obliti, nisi vivamus nostro arbitrio, [illegible] dum quandoque latramus, sed et mordemus [illegible], absumamur [illegible] ante aliena [illegible] [illegible] veneremur. Hæc circa legis subjectum dixisse sufficiat. Nunc

Caput sextum.

De modo legis observandi

Doctores de modo observandi legis tractantes, circa ea examen vocare solent, et primo quærunt, [illegible] [illegible] legis satisfiat. 2do. quanam intentione sit satisfaciendum præcepto. 3tio. an lex obliget ad præparandum, seu non ponendum impedimentum executioni legis. 4to tandem, quonam tempore injuncti operis [illegible] [illegible] debeat. De his [illegible].

§. 1. De Actib. quibus legi satisfit.

Quatuor hic quæri solent à Doctoribus, primum est, an legis præcepta sine charitate, et gratia sanctificante, seu a peccatore impleri possint [illegible]; an etiam per actum vitiatum, seu [illegible] legi, et præcepto satisfieri possit. 3tium est, an pluribus, et [illegible] præceptis, per unicum actum quis valeat obtemperare [illegible] 4tum, an eodem tempore quis valeat plures actus ponere, quibus pluribus obligationibus satisfaciat.

Ad primum respondeo quæsito, an homo sit [illegible] [illegible] satisfactorio legis, et præcepti, an etiam [illegible] opere meritorio æternæ vitæ, seu an quæras, utrum quis in statu peccati [illegible] quo satisfaciat præcepto, an vero etiam meritoriè.

in aeterna vita operatur. Si 2do, tanquam certum tenendum est, sine charitate, ac sanctificante gratia opus aeternae vitae meritorium non posse per positionem cujuscunque actus praecepti, ut patet ex Apostolo 1. Corinth. cap. 13. ajente: Si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tinniens. . . Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest; idest in vitam aeternam, eam merendo; ergo &c.

Si autem 3um, communissime Doctores cum S. Thoma 1. 2. q. 100. A. 10. statum gratiae non requiri ad impletionem praeceptorum, nisi hunc in substantia includant, aut necessario praesupponant, ut est praeceptum dilectionis Dei, suscipiendi Eucharistiam &c. Et hoc paucis constat ratione, quia si vel praeceptum statum gratiae, seu ipsam charitatem non includit, aut necessario praesupponat, tunc praecipitur solum substantia actus includi in praecepto, non autem modus, aut finis praecepti. Quemadmodum enim adimplet praeceptum ille qui observat in peccato, ac qui observat in gratia. Nam si aliter esset, necesse oporteret, actu peccatorem audiendo, aut devotam missam die festo, jejunando die vigiliae, praestando reverentiam, obsequium, et honorem Parentibus &c. non teneri praecepto missam audiendi, jejunandi, honorandi &c.; ergo status gratiae non requiritur &c. Itemque S. Pius V. die 1. octobris anno 1567 Constitut. quae incipit [illegible], Gregorius XIII. die 29. January 1579 Constitut. quae incipit [illegible] nostrae, et Urbanus VIII die 6 Martij 1641 Constitut. [illegible] damnarunt propositionem ordine 16. Michaelis Baj. quae asserit: Non est vera legis obedientia, quae fit sine charitate.

Dixi autem: Nisi hunc in substantia includant, aut necessario praesupponant. Implicat enim adimplere praeceptum actum charitatis praecipientis sine charitate, sicuti et [illegible], cujus executio necessario praesupponit statum gratiae, charitate sine non fit, ut vel etiam constat ex [illegible] damnata ab Innocentio XI die 2 Martij 1679 ordine [illegible] sic sonat: Praecepto communionis satisfit per sacrilegam [illegible] Domini manducationem. Ex quo planum est, non satisfacere praecepto praecipienti rectam, et sanctam sacramentorum susceptionem, qui culpa lethali maculatus accedit ad susceptionem sacramentorum; sicuti neque minister in peccato lethali existens, ad sacramenta administranda, [illegible] [illegible] [illegible] mortali vita, et sancta administrari [illegible] [illegible] 3um quaesitum.

Quod autem attinet ad secundum, [illegible] est etiam per actum vitiatum seu malum legi, aut praecepto [illegible] [illegible] satisfit. Distinguere oportet, inter actum ab intrinseco et inter actum ab extrinseco tantum malum, et vitiosum. Ab intrinseco malus, et vitiosus est, cui deest aliquid [illegible] [illegible] substantia, et non vel praecepta pertinet, ut est [illegible] [illegible] [illegible], seu est [illegible] legis modo, ut est devote [illegible]

in oratione, atq: missæ auditione, contritio, et dolor, et propositũ se emendandi in confessione sacramentali, status gratiæ in eucharistiæ sumptione &c: Actus vero ab extrinseco malus, et vitiosus est, in quo nihil reperitur quod substantiam, vel modum rei præceptæ attingat, solum bonitas aliqua accidentalis, et extrinseca actui præcepto deficit, quam ipsum præceptum, et lex tanquam sui modum non præscribit, qualis est finis operantis, ad quem rem præceptam contra finem extrinsecum legis refert, uti si V.G. quis die vigiliæ jejunaret, ut corporis sanitati consuleret, missam audiret ob vanam gloriam, &c. Item advertere oportet, à nemine negari etiam ponentem actum ex aliqua circumstantia, aut fine extrinseco rei præceptæ malum peccati fieri reum; tunc enim peccat contra legem naturalem, sub qua cadere virtutis modum ostendimus num. 94, ut proinde optimè moneat P. Paulus Gabriel Antoine Tract. de legibus cap. 3. de modo, quo servandæ sunt leges Q. 3; præsentem hanc difficultatem locum tantum habere de lege humana positiva loquendo, nam, ut ipse ait, lex naturalis, utpote cum præcipiat honestè vivere, seu agere honestè, juste decenter, ac conformiter naturæ rationali quâ tali, atque ad vivendum seu agendum honestè, et decenter, ac conformiter naturæ rationali quâ tali necesse sit, ut non solum fiat actus præceptus, sed etiam modo conveniente, in circumstantiis debitis, atque propter finem honestum fiat, ipso jam prohibet quemlibet finem, et modum agendi pravum, utpote naturæ rationali dissentaneum, præcipiendo [illegible] finem honestum, et modum convenientem in omnibus debitis [illegible], atque hinc contra legem naturalem peccat, quicunque non recto [illegible] et modo vel ipsas humanas leges, et præcepta exequitur. His itaq. notatis sit

12 Propositio Quamvis neque legi, et præcepto humano positivo satisfieri valeat per actum ab intrinseco malum, et vitiosum; eidem tamen satisfieri potest per actum tantum ab extrinseco seu ex fine, aut circumstantia aliqua extrinseca malum. Et est communis. Ita Sanchez, Laymann, Reiffenstuel, Gracquue [illegible] rans [illegible] Lib. 1 [illegible] num. 12; quibus et ipse consentit, Leonardus hic Dist. 1 Q. 1 Puncto 9. propositione prima, Viva [illegible] Tract 3. cap 2 Sub 3 num. 90. Antoine loco supra citato, et [illegible] passim. Et quoad primam partem vel per se ipsam manifesta est, [illegible] cum enim actus est ab intrinseco sui malus et vitiosus, non ponitur totum id, quod præcipit, et præcipere intendit et vult [illegible] [illegible], et adeo ponens talem actum non ponit modum [illegible]. Atqui non ponens totum id, quod à legislatore præcipitur, seu præcepti modum, præcepto non satisfacit; ergo &c. Ex quo [illegible] [illegible] partis ratio eruitur. Cum enim ponitur actus jam [illegible] tantum ab extrinseco malus et vitiosus, [illegible] [illegible] totum id, quod a legislatore præcipitur, seu tota modo [illegible] nam finis extrinsecus legis non cadit sub præcepto, nisi [illegible] hoc expressè præcipiatur, sed qui ponit totum id, quod a lege præcipitur, seu totum rationem [illegible], satisfacit præcepto, ergo &c. Quam Doctrinam Salmanticenses hic Tract 11. Cap 2 Pun. 8. num 298 etiam ad præcepta naturalia, et divina porrigunt, excepto ipso præcepto charitatis, cum Bonacina, Sanchez, Lalao, aliisque citatis; ac proinde docent sufficientem, et [illegible]

eleemosynā V. g. extremē indigenti; honorem, et reverentiam parentib. præstantō, proximum errantem corrigantō ex vana gloria, aut alio fine extrinsecè malo non peccare contra [illegible] aū speciale dnū præcipiens eleemosynā, honorem Parentum, fraternā correptionem; sed solū contra generale naīz præceptū præcipiens rectū finem, et intentionem, et modū in [illegible] operando: Atque in hoc propositum sensu intelligenda est doctrina S. Antonini num. anti insinuata.

375 Dices tū contra 2dā propōis partem [illegible] ponit opus à lege imperatum, loco operis præcepti ponit opus non præceptū, legi, ut præcepto non satisfacit; sed ponens opus ab extrinseco, seu ex aliqua extrinseca circumstantia malū, vel ponit opus à lege imperatū, vel opus non præceptū; ergo [illegible] ex parte, minor ctū vel ex eo, quod lex respicit bonū publicū [illegible] [illegible], et juxta opus malū præcipere non pt.ˣ Neque obstat, [illegible] tantū ab extrinseco malū nam id vanū sit principium [illegible] ex integra causa, malū ex quolibet defectu opus [illegible] simpliciter et absolutē malū, de quo certe non pt dari [illegible] [illegible] Confirmatur tum ex reg° juris Canonici, tū civili [illegible] de Regulis juris decernitur, quod qui ex timore facit præceptum, [illegible] debeat, facit, et ideò jd non facit: A fortiori ergò non adimplet [illegible] ceptū, qui malo fine facit; lege autem: Non dubium, Cod. de legibus et lege contra legem ff eodē titulo, dicitur: Is in legem delinquit, qui legis verba amplectens contra legis nititur voluntatem; [illegible] [illegible]; [illegible] hanc et [illegible] [illegible] legis [illegible] [illegible] bonos facere, ac per actū [illegible] ab extrinseco malū tales [illegible] 78.

[illegible] non satisfit legi [illegible] quod [illegible] S. Antoninus [illegible] 9 [illegible] § 2 docet, non satisfacere præcepto missæ audiendæ [illegible] [illegible] audiunt ut videant vel videantur ab amatoribus [illegible] et alii non [illegible] consentiunt Confirmatur 2dō. Si [illegible] tamen extrinsece vitiosū satisfieri pt legi, jd sequeretur [illegible] satis voto, aut juramento aut [illegible] eleemosynā [illegible] missā audiendā &c, ex vana gloria, aut alio malo fine [illegible] [illegible] faciens, ac missā audiens, satisfaceret voto, juramento aut [illegible]; hoc non est dicendū: Qui enim vovit [illegible] [illegible], et vū Deo gratū præstare intendit: itē et [illegible] [illegible] satisfacere [illegible] intendit ergo &c.

[illegible] Respōsio concessa majori negō minorem [illegible] fateor, nullam legem præcipere posse actum [illegible] [illegible] opus quod malū est non posse mādām præcepti: verum [illegible] opus tamen est ab extrinseco malum, et lex solum de substantia [illegible] actus, non verō modum ejusdem actus, nempe [illegible] [illegible] jd ipsa substantia actus [illegible] manet, licet ab extrinseco vitietur, nempe aliqua circumstantia actui, seu operi præstando extrinseca. Quamvis ergo legislator non intendat opus ab extrinseco malū ponens [illegible] [illegible] tamen voluntas vera satisfacit legi. Atque [illegible] [illegible] totū est, quod reponit adversarius. Nam licet [illegible] [illegible] tū modo actus qui sit malus [illegible] malū [illegible] actus [illegible] tantū attenditur: Quæ solū id sit [illegible] [illegible], ponatur, potest poni mādā à lege præceptis [illegible] [illegible]

x et adeo opus malum non est opus præceptum quod operans ponens satisfaceret suæ obligationi

Ad primum contra admissis juris textibus, ad [illegible] dico, cum Stephanum [illegible] verba facere de eo, qui ex timore pure servili, et adeo cum affectu ad legis transgressionem operatur, et opus praecepti exequitur: De eo autem, ut explicat Glossa, pronuntiat, rem et [illegible] [illegible], et ideo indignum [illegible] [illegible]. Si ex timore filiali operaretur, ipse consequeretur; et adeo verum est, quod quando affectus [illegible] Deum legem non exequitur: Non autem ibi summus Pontifex negat, operantem etiam ex timore servili ponere opus a lege praeceptum, et adeo vere obedire praecepto [illegible] obedientiam enim [illegible] non requiritur, ut ponatur opus praemio dignum, et meritorium, quia saepius neque in peccato mortali ex [illegible] legem exequi possit, quod est falsum. [illegible] potius [illegible]. Et [illegible] S. Antoninum dicas [illegible] loqui de iis, qui ex fine, ut videant et videantur ab amatoriis suis ad Ecclesiam accedunt, et interim neque devote, neque attente missam audiunt; nisi dicere velis [illegible] venerari tanti Doctoris doctrinam, verum et [illegible] [illegible] relatos oppositum tanquam probabilius amplecti.

Ad alios autem juris textus quod attinet, [illegible] oportet, duplicem legis voluntatem, et intentionem [illegible] [illegible] praecepta, et de fine, et modis intrinsecis illius, [illegible] Si praecipiatur auditio missae, hoc ipso praecipitur attentio, et devotio, alteram vero de fine obtinendo per praeceptum, [illegible] ipsi praecepto, ut est maceratio carnis, et elevatio mentis in Deum [illegible] jejunii intenta juxta illud, quod canit Ecclesia: Qui corporali jejunio vitia comprimis, mentem elevas, virtutem largiris et praemia. Jam vero in oppositis juribus sermo est de prima voluntate et intentione; non vero de secunda, quia [illegible]

78\. [illegible] praestare, praecepto non satisfaceret

Ad [illegible] contra omissa [illegible], et [illegible] est, quia qui voto, juramento in Dei honorem se aliquod [illegible], intendit quidem, si se obligat de [illegible] [illegible] sub ratione boni, et honestum; non autem [illegible] [illegible] circumstantiis extrinsecis bonum et honestum. [illegible] est ita confessario, loquendo [illegible] poenitentiae [illegible] injuncta. [illegible] enim neque satisfaceret [illegible] [illegible] vigilias, jejunium, qui praestaret omnia, quae [illegible] [illegible], abstineret namque [illegible] [illegible], et a [illegible] [illegible], non habita carnis maceratione, et elevatione mentis in Deum, [illegible] extrinsecae [illegible] [illegible] recta voventis, et jurantis mens in redditione voti, et juramenti. [illegible] si vovens, et [illegible] [illegible] expressa se intendisset obligare etiam ad modum [illegible], et hunc praestare teneretur, quia [illegible] talis modus, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]

Unde colliges, quod licet qui voluntarie distractus missam audit, officium divinum, Rosarium [illegible], et absque dolore, et proposito se emendandi peccata sua Sacerdoti confitetur, in peccato mortali [illegible] communicat, aut [illegible] tantum [illegible] [illegible] legit Psalmum [illegible] poenitentia sibi impositum [illegible], non satisfaciat praecepto missam audiendi, officium [illegible] [illegible] [illegible] qui [illegible] devote, et attente missam audivit, [illegible] officium, peccata [illegible] cum dolore, et [illegible] se emendandi confitentur [illegible]

380 Ad 3tium, quod erat, an per eundem numero actum pluribus obligationibus quis valeat satisfacere? distinguendum est inter quaestionem de possibili, et inter quaestionem de facto. Se enim pluribus obligationibus per eundem numero actum satisfieri vel constare debet ex eo, quod tota, quanta est obligatio legis aut praecepti pendet a voluntate, et intentione legislatoris, seu praecipientis, quam jam unico actu contentum esse posse, eumque tantum velle, ac intendere etiam posse, licet aliunde dubium [illegible] manifestum esse debet. Qui enim prohibitus [illegible] dominicus die sabbati praecepto ecclesiae jejunare obligatus, eodem die jejunare voto se obstringat? Quod non conjugatus voto obligat a veneris abstinere? Quod ego alieno [illegible] juramento etiam se obligat, quantocumque fit, scholastice; si ergo quaestio sit de possibili, certum esse debet, plures obligationes unico actu satisfieri posse, cum, ut dixi, totaliter pendeat a legislatoris, et praecipientis intentione, [illegible] legalis obligatio, debitumque legale differt ab obligatione et debito rigoroso justitiae seu commutativae, quae, ut diximus, attendit aequalitatem rei ad rem.

381 Ast si de facto agatur, satis [illegible] est difficultas, ubi praecipiens mentem suam satis non [illegible] vat, sed simpliciter actum praecipit non examinando, an [illegible] sit contentus, an indebitum exigat? In quo [illegible] doctores conveniunt, in materia justitiae commutativae pluribus, distinctisque obligationibus per unicum actum non [illegible], nisi [illegible], et singulis obligationibus aequivaleat, [illegible] si quis Petro 1^m debeat tantum ex donatione gratuita [illegible] et acceptata, tantum ex contractu oneroso, et tantum [illegible] dato, non satisfacit nisi [illegible] solvendo [illegible] demittit in debito, sponsalia [illegible] post valida sponsalia, [illegible] matrimonii [illegible] ex rigorosa justitia [illegible] tota difficultas devolvitur ad virtutes a justitia [illegible] stinctas; et pro his sit.

382. Regula. In dubio, an legislator, seu [illegible] [illegible], aut contentus sit aliis debito, per unicum [illegible] obligationibus satisfieri non est dicendum, nec [illegible] materia praecepta, vel [illegible] aut de legislatore, seu praecipientem unico actu contentum esse, [illegible] quia ut habetur in regula 45. juris in 6. in dubiis interpretatio [illegible] communiter [illegible], ut enim regula: [illegible] obscuris, quod est verisimilius vel quod plerumque fieri [illegible] Atque [illegible] legislator aliquid [illegible] mandat fieri actum alias indebitum ut [illegible] multiplex uno simul [illegible] praecipiens actum unicum [illegible] alias sit debitum [illegible] quia alioquin [illegible] non [illegible] novam innovat obligationem [illegible]

Hinc primo obligatus ex voto audire unam, vel alteram missam, una vel altera die jejunare, unum, vel alterum Rosarium recitare &c, si ei à confessario pro pœnitentia imponatur auditio missæ, jejunium, Rosarium &c, eadem missæ auditione, eodem jejunio, eadem Rosarij recitatione non satisfacit. 2do neque unica eleemosynæ elargitione pauperibus satisfecit, cui obligato voto debitorum incertorum à confessario pro pœnitentia eleemosyna imponitur, sicuti neque satisfacit, qui ad eam jam voto tenebatur, si eadem pro pœnitentia deinde a confessario imponitur. 3tio neque satisfacit unica peregrinatione non admodum laboriosa, qua ad eam voto se obligaverat, si pro pœnitentia à confessario injungatur, sicuti neque unica missæ auditione die festo ex præcepto satisfacit suæ obligationi, qui et ad audiendam missam ex pœnitentia à confessario imposita tenetur. Et idem dic de similibus casibus, in quibus neque materia, neque circumstantiæ, neque [illegible] satis ostenderit præcipientem unico actu pro pluribus obligationibus contentum esse.

Dixi autem in regula, nisi prudenter colligi possit vel ex materia præcepta, aut ex circumstantiis, aliter [illegible] legislatorem, seu præcipientem unico actu contentum esse, hunc tantum præcipere. Nonnulli enim sunt casus, in quibus ex ipsa materia præcepta, vel ex circumstantiis, valde manifestum est legislatorem, seu præcipientem unicum actum, et [illegible], [illegible] velle, et intendere. Sic primo si quis vovisset singulis diebus sabbati per annum jejunare, jejunando satisfacit voto, et etiam præcepto ecclesiastico, si die sabbati adveniat vigilia de præcepto: sicuti etiam satisfacit pœnitentiæ à confessario pro tali die impositæ, nempe jejunio à confessario pro pœnitentia imposito, confessario jam sciente votum pœnitentis; quemadmodum satisfaceret pœnitens primo Quadragesimali, si pro tali tempore confessarius injungeret [illegible], uno eodem satisfit primo unico actu pluribus obligationibus, quando plura præcepta ita [illegible] [illegible], ut illud sit unicum, quod præcepto [illegible] [illegible] ad eo tempore nonnisi unicus actus poni [illegible].

2do pluribus obligationibus per unicum actum satisfit, quando illæ plures obligationes [illegible] objecto, seu in esse habent idem [illegible] opus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], etiam [illegible] [illegible] voto se obligaverit ad [illegible] [illegible] [illegible] unica [illegible] [illegible], voto, et præcepto satisfacit, sicuti satisfacit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] officium obligatus, si [illegible] [illegible] recitationem [illegible] [illegible], satisfacit, inquam, unica [illegible] [illegible] [illegible]. Quod idem eveniret, si ex præcepto ecclesiastico obligatus ad jejunium, ad idem et voto se obligaverat.

3tio [illegible] [illegible] præceptis unico actu satisfit, saltem, ut plurimum, quando [illegible] ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], aut inferior legislator [illegible] [illegible] quod [illegible] superior legislator et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sic unica missæ auditione satisfit die dominica, etiamsi [illegible] incidat festum alicujus sancti [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] saltem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sanctificatione festorum, et etiam [illegible] [illegible] [illegible] audiendo sacro; sicuti non jurando, non [illegible] [illegible] satisfacit et præcepto naturali divino, et humano positivo vetante perjurium, homicidium &c.

Quarto pariter unica solutione satisfit [illegible] aut pluribus obligationibus, quando adimpletio unius est alterius [illegible] aliarum extinctio, sic ut docet Palaus hic Tract. 3. Disp. 1. Punct. [illegible] num. 8., Henriquez, Azorius, Emanuel, et Thomas Sanchez, apud eundem Palaum, qui tenetur ex voto, aut poenitentia [illegible] eleemosynam largiendam, eam tribuens pauperi extreme [illegible] ti, voto, aut poenitentiae satisfacit, licet non [illegible] tali voto [illegible] tali poenitentia non imposita, adhuc teneretur eleemosynam [illegible] naturali praecepto ei dare, quia nempe pauper non [illegible] [illegible] in extrema necessitate cum aliter ipsi subveniri [illegible] casu autem est modus [illegible] subveniendi; et adeo non est [illegible] quo urgeat misericordiae praeceptum de tribuenda eleemosyna extreme indigenti. Haec tamen doctrina limitanda est [illegible] [illegible], et non est extendenda ad casum, in quo eleemosyna illa daretur Parentibus, Avo, vel etiam Fratri, et adeo in [illegible] casu non adimpleretur votum, aut poenitentia a confessario imposita, quia ex alio titulo [illegible] personis debetur [illegible] [illegible] pecuniae, panis, vini &c., ex jure nempe, quod Parentes [illegible] et fratres habent exigendi alimenta in sui sustentationem.

Quinto tandem unico actu pluribus [illegible] legalibus satisfit, quando ex omnibus, et singularium solutione [illegible] [illegible] subditus, et adeo ex benignitate praecipientis [illegible] [illegible] unico actu contentum esse. Atque ex hac ratione [illegible] loco citato num. 4 sub finem, cum Sanchez, et Bonacina, [illegible] [illegible] [illegible] Punct. 9. [illegible] hic Tract. 3. [illegible] num. 95. et aliis [illegible], si confessarius per mensam [illegible] in [illegible] [illegible] imponat [illegible], [illegible] [illegible], satisfieri per unicam [illegible] [illegible] diebus festis, ac ultra [illegible] [illegible] non teneri, licet eo tempore intersoniat jejunium [illegible] de quo idem. Quando est, qui sabbato unoquoque [illegible] [illegible] obligasset voto ad recitandum Rosarium B. Virginis, [illegible] [illegible] rosarium pro poenitentia imponeret [illegible], si confessarius [illegible] [illegible] [illegible] missam pro poenitentia [illegible], [illegible] casu [illegible] confessarius [illegible] [illegible] loco, in quo talis [illegible] [illegible] unicam [illegible] festo habere missam. Haec [illegible] [illegible] [illegible].

85 Pro cujus complemento quaeres, utrum [illegible] [illegible] satisfaciat debitor plures [illegible] [illegible] ponere [illegible] actum ponendo? Quia [illegible] teneatur [illegible] decem, [illegible] ex [illegible] [illegible], et [illegible] poenitentia a confessario injuncta: item tenetur ex [illegible] et ex voto, aut poenitentia jejunare, missam audire [illegible], unica obligationi satisfaciat [illegible] dando decem [illegible], [illegible] ponendo jejunium, [illegible] missam audiendo [illegible] [illegible] difficultatis [illegible] [illegible] confessario [illegible] [illegible] [illegible], qui plures obligationibus [illegible] ad plures quosdam [illegible] actus ponendos [illegible] [illegible] ab aliis vel dispensari, vel eos sibi commutari, [illegible] [illegible], ponentem actum [illegible] [illegible] nostro [illegible] [illegible] habere [illegible] [illegible] actum [illegible] cum intentione uni [illegible] obligationi satisfaciendi [illegible] cum intentione omnibus simul satisfaciat [illegible] [illegible] satisfaciendi intentione. Si [illegible] fiat, ponat [illegible]

cum intentione uni tantum ex illis obligationibus satisfaciendi, hancque signate determinet, huic, et non aliis satisfacit, saltem nisi huic intentioni praevaleat alia intentio interpretativa, eaque major implendi alteram obligationem, vel illius adimpletio sit incompatibilis cum aliarum omissione. Ratio hujus est, quia ex una parte in casu nostro ponitur opus, quantum est ex se, exacte illius obligationis satisfactorium, et ex altera parte regulariter verum est, actus [illegible] non operari ultra intentionem eorum, ut dicitur in lege [illegible] omnes [illegible] Hinc in lege cum [illegible] plurimis [illegible] de solutionibus, ut legere est apud Bonacinam hic [illegible] 10 [illegible] 2 num. 13, decernitur, quod pluribus debitis [illegible] [illegible] illi satisfacere judicandus est, cui decrevit valle satisfacere.

Dixi autem primo. hancque signate determinet [illegible] determinet uni tantum ex illis pluribus obligationibus satisfacere, graviori satisfacere censendus est ut infra dicemus. [illegible] 2do. aliter nisi huic intentioni praevaleat alia intentio interpretativa eaque major implendi aliam obligationem quia, ut docet Tournely, sive ejus continuator hic [illegible] de lege [illegible] puncto 3, qui vovit [illegible] auditionem Missae, atque [illegible] die, quam festum esse nesciebat, animo voto suo satisfaciendi, non voto, sed ecclesiae praecepto satisfacit. Quod [illegible] docet Castropalaus hic Tract. 7. Disp. 1. Puncto 19. num. 9. [illegible] qui etiam [illegible] eo die [illegible] audivit sacrum animo voto satisfaciendi, intentione [illegible] audiendi sacrum, ut ecclesiae praeceptum adimpleret. Cujus ratio est, tum quia [illegible] auditionem missae, ut validum [illegible], non [illegible] se obligare [illegible] opus, ex cujus [illegible] [illegible] tum quia ad satisfaciendum praecepto [illegible] de audienda missa, sufficit [illegible], et attente missam audire, et non requiritur intentio satisfaciendi [illegible] ut infra [illegible] Dixi 3tio. vel illius adimpletio sit incompatibilis cum aliarum omissione. Nam si vera est sententia quae sustinet hoc modo [illegible] opus praeceptum [illegible] cum expressa intentione non satisfaciendi praecepto, eique satisfacere obligationi, de qua infra dicendum videtur, quod obligatus voto de audiendo sacro [illegible] [illegible] missa audiens cum expressa intentione satisfaciendi voto, et non adimplendi praeceptum, satisfaciat praecepto ecclesiastico, sed non voto. Nam votum [illegible] [illegible] melioris boni, [illegible] non [illegible] actum, ex quo majus bonum impeditur [illegible] adimpletio praecepti [illegible] posito [illegible] cum [illegible] intentione expressa non satisfaciendi.

Si secundum contingat, [illegible] pluribus debitis obligationibus ad ponendum plures actus ejusdem speciei, unum ponat cum animo omnibus satisfaciendi, in primis [illegible] an actus sit divisibilis, an indivisibilis [illegible] [illegible] Sanchez in Decalogum lib. 1. [illegible] 19 num. 8 [illegible] hic Tract. 3. Disp. 1. Puncto 19. num. 9, Bonacina hic [illegible] Q. 1. [illegible] 10 [illegible] 2da num. 13 [illegible] num. 107. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] obligat [illegible] [illegible] non [illegible] Ratio est, quia ut dicitur in [illegible]

quoque, [illegible] dispensat, immutat in b; actus, qui non valet, ut exp[illegible] [illegible] valere eo meliori modo quo fit [illegible] ergo unica solutione [illegible] obligationibus omnibus satisfacere, [illegible] satisfacere. Quod praesertim verum est, ubi obligationes [illegible] temporis aequaliter urgeant. Non difiteor enim [illegible] voluntatem ubi tantum ex pluribus satisfac[illegible] determinato tempore, quo ponitur actus, ita obligato [illegible] ut illo [illegible], V. g. si quis ex poenitentia a confessario im[illegible] teneretur ad decem, cum altera pro determinato die [illegible] decem [illegible] vovisset eo animo, ut eo die aliquo [illegible] voto, tali die adveniente dato decem pro his dua[illegible] obligationibus animo ambas extinguendi, arbitror voto adequa[illegible] non poenitentiae a confessario injunctae satisfacere [illegible] [illegible] paulo ante dictis. Sin autem actus positus sit indivi[illegible] ut Missa, jejunium, Eucharistiae sumptio, [illegible] [illegible] plures obligationes sint aequales, aut inaequales: Si inaequales [illegible] [illegible] videtur urgentior, et gravior satisfieri, quia [illegible] qui non valet, ut agitur, nec valere eo meliori modo [illegible] [illegible] obligatus ex praecepto ecclesiastico, et ex voto [illegible] poenitentia die festo audire sacrum, [illegible] unum [illegible] [illegible] ecclesiae praecepto satisfacit, cum hoc magis urgea[illegible] quam votum et poenitentia; et sic duo tantum [illegible] [illegible] voto et non poenitentiae cum ma[illegible] [illegible] voti, ac poenitentiae, [illegible] ex mo[illegible] omnis [illegible] [illegible] poenitentiae motivum, pro[illegible] [illegible] aequales erunt, respiciendum est, quaenam [illegible] contracta, sicuti quaenam [illegible] dilationem [illegible] [illegible] enim, quae potior est, ac dilationem non [illegible] [illegible] voluntatem [illegible] [illegible] ratio.

8 Si denique [illegible] accidat, videlicet [illegible] [illegible] decem nonat absque [illegible] [illegible], omnino namque [illegible] justitia [illegible], [illegible] est decisio [illegible] ex [illegible] 44 [illegible] solutionibus relata; [illegible] [illegible], [illegible] Sirbaldo locis supra citatis, in quo [illegible] Si [illegible] sint omnino aequales, nec quis [illegible] [illegible] satis [illegible] [illegible] pro rata satisfacere [illegible] alterum sit gravius [illegible] gravior, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nam ut [illegible] muniter [illegible] ad extinguendum justitiae [illegible] [illegible] satisfacere, quia videlicet [illegible] [illegible], quo tenetur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tituli, quo hic et nunc [illegible] datur, [illegible] [illegible] acquirit, et [illegible] alius titulus non extin[illegible] [illegible] tenetur ex rigorosa justitia V. [illegible] [illegible] [illegible] obligationis [illegible] [illegible] dat decem, titulo justitiae rigorosae, non [illegible]

Tandem de ultimo proposito dubio, quod est, an [illegible] tempore poni possint plures actus, quibus pluribus satisfiat obligationibus: pro resolutione attendendum est, an plures illi actus, quales [illegible], [illegible] proponuntur, [illegible] inter se [illegible] [illegible], vel non: si primum ac illa plura praecepta non [illegible] distincta tempora quo fieri debeant, eodem tempore per plures illos actus [illegible] satisfieri potest. Nam tunc potest non tantum id, quod pluribus illis praeceptis faciendum praescribitur, sicuti docet communis [illegible]. Si autem secundum eveniat, vel illa plura praecepta [illegible] tempus requirant, tunc contraria [illegible], quia tempore non potest [illegible] totum id, quod illa plura praecepta praescribunt pluribus illis praeceptis non poterit satisfieri.

Quinam autem sint actus inter se compatibiles, ut fieri possint simul, vel incompatibiles sint, non facile est decidere, sed de hoc dignoscendum, optimum, imo forte unicum [illegible] est recurrere ad judicium prudentum, atque [illegible] [illegible], et perspicacitatem, ac sagacitatem operantis. Nonnulli de actibus [illegible] idem fieri sit judicium. [illegible] communiter [illegible] concedunt, eo [illegible] audientem missam, et simul eodem tempore recitantem horas canonicas, vel Psalmos, aut Rosarium [illegible] a confessario [illegible], aut [illegible] voto facto [illegible] satisfacere praecepto audiendi missam audiendae, et horas [illegible] recitandis, aut poenitentia facienda, aut voto [illegible], [illegible] communiter [illegible] non concedunt ei, qui eodem tempore, quo missa celebratur, Populo concionatur, aut confessionem instituit aut [illegible] [illegible] notabili tempore [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] difficultate circa actus, [illegible]

[illegible] De intentione quae in subdito requiritur ut legi, seu praecepto satisfaciat

Duplex hic occurrit, et quidem momentosa difficultas. Prima est an ad satisfaciendum praecepto in subdito requiratur intentio satisfaciendi, seu adimplendi praeceptum, seu ponendi opus quod a lege praecipitur. Altera e contra, an ponens dicto modo actum praescriptum cum positiva, et expressa intentione non satisfaciendi praecepto, tamen illi satisfaciat. Pro quarum recta intelligentia primo notandum est, intentionem esse actum liberum voluntatis, quo operans vult, et intendit aliquid facere: et haec in proposito [illegible] alia est [illegible], et alia [illegible]. [illegible] est ea, qua [illegible] libera intentione ponere opus aliquod, quod vel cogitat, vel intendat illud facere quia [illegible], vel quia praeceptum est [illegible] aliquem. Formalis est, qua operans nedum [illegible] [illegible] et vult ponere opus aliquod, sed etiam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est et animo tali praecepto satisfaciendi. [illegible] [illegible] alia est [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] interpretativa alia. Actualis est, qua [illegible] actu, et expresso [illegible] ponendo intendit, et vult satisfacere praecepto, [illegible]

in ipsa actuali positione actus praecepti, vel nunc volo, et intentio [illegible] actu praecepto satisfacere. Virtualis est, quae licet actu non stat, alias tamen extitit, et nunquam retractata fuit, sed virtute qua [illegible] perseverat, V.G. quis mane die festo statuit, ut tum debitum celebrandae missae adire ecclesiam ad sacrum audiendum, [illegible] ando praecepto Ecclesiae, deinde sequente tempore adit Ecclesiam de praecepto amplius cogitat, ibique sacrum attente, ac devote [illegible] interpretativa est, quae nunquam actu extitit, extitisset tamen, si praeceptum cogitare in mentem venisset: V.G. quis die festo advertens, neque sciens tali die esse festum, adit ecclesiam, et attente et devote audit nihil de festo, aut praecepto audiendi [illegible] cogitans, atque advertens.

Secundo notandum est, ad satisfaciendum

391 [illegible] negativo, seu vetante actum aliquem fieri, ut communiter docent Theologi, nullam requiri intentionem satisfaciendi [illegible] neque requiri omissionem liberam operis [illegible] neque [illegible] vetiti a lege negativa. Praeceptum enim [illegible] ex negativo [illegible] prohibet poni actum liberum; non autem liberè omitti actum vetitum, quia secus cum praeceptum negativum obligat ad semper, et pro semper, singulis momentis deberet haberi intentio non ponendi actum [illegible] prohibitum, quod esset onus intolerabile. Hinc optime [illegible] obediret legi vetanti homicidium, furtum, mendacium, blasphemiam, [illegible] cum cognitione, et cogitando [illegible] sive non cogitando non occidit, non furatur, et [illegible] difficultas [illegible] affirmativa seu positiva quae [illegible] et [illegible] ad hoc positiva. Nemo [illegible] est, qui non [illegible] juxta dictum num. 373, et 374 [illegible] saltem contra praeceptum [illegible] [illegible] opus injunctum [illegible] non [illegible] ponere, ut [illegible] satisfaciat, absque intentione [illegible] ponendi [illegible] quo hoc adimpleat praeceptum, cum illa comparatione mala sit, et jure naturali vetita.

Tertio notandum est, ad satisfaciendum

392 [illegible] affirmativo, seu positivo, [illegible] hoc, requiri intentionem positivam, intentionem nempe hoc modo [illegible] actum [illegible] V.g. ut quis adimpleat praeceptum [illegible] [illegible], horas canonicas [illegible] &c, requiritur [illegible] missam audire, horas recitare &c. Ratio est, quia cum [illegible] ad singulares homines, qua rationales sunt, [illegible] [illegible] operantur, nisi cum cognitione, et libertate operantur, [illegible] quod opus legis facere non possunt, nisi cum intentione [illegible] [illegible] requiritur ergo intentio [illegible] ut quis dicto praecepto satisfaciat, etiam [illegible] [illegible] [illegible] requiritur [illegible] ergo et ad illud [illegible] actus [illegible] et adeo cum intentione [illegible] ergo &c.

Hinc pl. ecclesiastico praecepto audiendi missam [illegible] horas canonicas recitant, sicut et alii quicunque [illegible] praecepto positivo non satisfaciunt, qui, cum opus praeceptum ponunt, [illegible] compos non est, sicut est ebrius, dormiens, delirans [illegible] ebrius, et delirans missam [illegible] [illegible] ecclesiasticus non satisfacit. Quod etiam etiam [illegible] est [illegible] attentissime horas [illegible] animo, et mente [illegible] [illegible], cum talis lectio oratio dici non possit: [illegible] de eo qui ex [illegible] gratia, aut fine inveniendi amicum, meditandi divina [illegible] intrant in ecclesiam, ibique moraretur tamen [illegible] [illegible], nulla habita intentione audiendi missam; qua cum [illegible] habuerit intentionem, et animum ipsam audiendi, non [illegible] [illegible] missae. [illegible] de eo, qui [illegible] invitus, et coactus per [illegible] absoluta talem opus praeceptum exerceret, v. g. per violen[tiam] [illegible] detineretur in ecclesia, aut sacello, ubi missa celebratur, [illegible] habeat intentionem, et attentionem ad ipsum sacrum.

Dixi autem: omnino invitus, et coactus per [violentiam] absolutam talem. Si quis enim metu quantumvis gravi [illegible] ad opus praeceptum ponendum, cum illud exequitur, [illegible] [illegible] exerceat, v. g. missam audiat, officium recitet cum atten[tione] et intentione, ac devotione, praeceptum [illegible] tale opus in [illegible] faciendum adimplet, quia [illegible] licet metus [illegible] [illegible] gravis voluntarium, seu libertatem [illegible] [illegible], eam tamen simpliciter non tollit, et adeo actus [illegible] nostrus remanet adhuc actus vere [illegible], ut vel [illegible] ex eo, quod si quis tali metu coactus legem [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] peccatum committit, quod [illegible] [illegible] absque morali libertate in actum. Hinc [illegible] [illegible] propter, et verberum sibi alias a tortoribus, aut a magistro [illegible] missam attente, et devote audiunt [illegible] non auditum, praecepto ecclesiastico [illegible] [illegible] satisfaciunt: quinimo, ut dicunt Salmanticenses hic Tract. [illegible] Cap. 2 Puncto 8, Bonacina [illegible] [illegible] Puncto 10 [illegible] num. 5, Tho. Sanchez in Decalogum [illegible] Cap. 23 num. 8, et alii, [illegible] [illegible] praecepto missae eam attente, et devote audiens per metum gravem coactus, etiamsi habeat hunc actum expressum [illegible] [illegible]: Nisi [illegible] talis, neque tale [illegible], [illegible] sacrum modo nollet audire: cum talis actus conditionatus non tollat attentionem, et intentionem sufficientem ad debitam missae auditionem. Quamvis [illegible] Doctores [illegible] sit, taliter audientes [illegible] voluntatis gravitate peccare. Quam utique et [illegible] existimant Salmanticenses et [illegible] locis citatis, si [illegible] actum conditionalem [illegible] [illegible] licet verum sit [illegible], qui [illegible] [illegible] sacrum non audiret, et adeo solum [illegible] [illegible] Dismonthy; quia ad peccatum exigitur [illegible] contrarius, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Nonne [illegible] hactenus dicta [illegible] [illegible], quod si quis ebrius, vel [illegible], aut [illegible] coactus [illegible] [illegible] alienam a se [illegible] suo domino, aut [illegible] [illegible] [illegible], ad quam erogandam se ex voto [illegible], aut ex paenitentia sibi a confessario injuncta [illegible] non satisfaciunt praecepto restitutionis, voto, et [paenitentia]. hoc autem dici non pl, tum quia [illegible]

ponit mandatum præceptum; tum quia si non satisfaceret, jam deberet restituere, eleemosynam pauperibus largiri teneretur, quod videtur dicendum; ergo &c. Non dicas, inquam, hæc: Nam [illegible] cum alijs pluribus statim respondet, in casu neque restitutionis, neque voto, neque pœnitentiæ à confessario [illegible] satisfieri, cum hoc modo, et actu libero restitutio, et eleemosyna non fiat, et deinde mandata præcepta, prout sub præcepto non exigatur: licet intentum fateatur, amplius non urget præceptum restitutionis, eleemosinæ pauperibus erogandæ [illegible], quia quamvis non sit satisfactum obligationi [illegible] voti; tamen quia revera ablatum redditum est, et per hoc [illegible] cessavit jus ad exigendum, item et revera necessitas [illegible] cui succurrere intendebatur per pœnitentiam injunctam, vel voti, ablata est, jam amplius non urgent talia præcepta et votum, cum omni materia subtracta sit. Hæc quoad [illegible] [illegible]. Licet quoad pœnitentiam, et votum dissentiat [illegible] Dns De Lugo tract. 3. Lib. 9, num. 101. existimans, qui ex voto et pœnitentia tenetur eleemosynam elargiri non satisfacere per elargitionem involuntariam, cum tam confessarius quam vovens voluntarium actum poni intenderint. [illegible] justitia non videtur semper exigere, utpote cum hæc intendat solum æqualitatem poni, quæ etiam per actum [illegible] [illegible] poni sit, ut patet meditanti.

Instabis. Si ita est, sequeretur, quod in transgressores legis latæ est excommunicatio ipso facto [illegible] [illegible] non audientes missam die [illegible] non solventes debita quæ [illegible] suis creditoribus, decimas [illegible] [illegible], omnino inviti, et coacti [illegible] [illegible] missam, solventes debita suis creditoribus, decimas [illegible] [illegible] excommunicationem incurrerent: Hoc autem non videtur dicendum; ergo &c.

Respondeo cum Sanchez loco supra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] missam audiente, [illegible] [illegible] [illegible] coacte, et [illegible] decimas, debita &c [illegible] [illegible] est, quia per præceptum missæ, [illegible] solum [illegible] præsentia, sed moralis seu [illegible] [illegible] in [illegible] invitè, et coactè sacrum audiente abest; et [illegible] audiens missam præceptam non audit [illegible] excommunicationem latam in non solventes [illegible] [illegible] de [illegible] saltem [illegible] [illegible], ac [illegible] alterius [illegible] [illegible] creditores ne sibi debita fraudentur: [illegible] tur etiam per invitam, et coactam solutionem. [illegible] intelligentia, an incurrantur pœnæ latæ in trans[illegible] attendendum erit ad finem immediatum legum, [illegible] [illegible] ponatur, jam incurrentur pœnæ; secus vero [illegible] id in viam reddamus.

258 Notandum est ergo pro [illegible] facultatibus quod sicuti et diximus num. 283. [illegible] [illegible] est intrinsecus, et extrinsecus alius, [illegible] [illegible] ipsum finem legis alia est intrinseca [illegible] [illegible] actui et alia extrinseca, et veluti [illegible] [illegible] intrinseca nempe est, quæ intenditur finis [illegible] seu [illegible] actus à lege præcepti, v. g. auditio sacri [illegible]

Ecclesiastico de audiendo missa die festo: extrinseca vero est, qua in-
tenditur finis extrinsecus legis, et actus praecepti ad eundem assi-
quendum ordinatur, v.g. intentio macerandi carnem in jejunio.
Sicut finis extrinsecus praecepti non cadit sub praecepto,
ut diximus citato num. 283, et ideo absque illo adimpleri potest prae-
ceptum; ita et intentio extrinseca non cadit sub praecepto, et
absque ea praeceptum adimpleri potest; quinimo sicuti etiam cum
intentione positiva contraria fini extrinseco praecepti, illud
adhuc adimpleri potest, ut patet ex dictis a num. 374; ita etiam absque
intentione extrinseca dicta, sed etiam cum intentione positiva ei-
dem contraria praecepto satisfieri poterit. Et ex his patet, qua-
lis sit debeat sensus principii: Actus agentium non operantur
ultra intentionem eorum: verum nempe illud esse intellectum
de intentione intrinseca actui, sicuti est intentio se obligan-
di in contractibus, intentio orandi in divini officii recitatione etc.
admittendum autem non esse intellectum de intentione actui
extrinseca, utpote cum haec saltem aliquando sit inefficax, ut pa-
tet ex num. 385; et nibus sequentibus. Et ex his sit

§. 3. Primae Difficultatis Solutio.

Propositio Ad satisfaciendum praecepto humano affirmativo licet ju-
xta dicta in textis notanda requiratur intentio, et voluntas ex-
sequendi operis praecepto injuncti, v.g. sacri audiendi, ut satisfiat
praecepto audiendae missae die festo; non requiritur tamen inten-
tio satisfaciendi praecepto per tale opus: Atque adeo qui die
festo omnino immemor, aut ignorans esse diem festum, atten-
te, et devote sacro assistat, praeceptum audiendae missae adim-
plevit. Ita Theologi Carmelitae in Tract. [illegible] i. cap. 13. num. 9, Salman-
ticenses Tract. 3. Disput. i. Puncto 17. num. 8 cum Azorio, Suarez, Vazquez,
Valentia, Bonacina, quos sequuntur Civitatensis hic Tract. 5 in
2. Rubrica 9 num. 103, et alij passim Theologi.

Prob. Ad satisfaciendum praecepto sufficit et exe-
qui totum quod ab eodem injungitur; necesse autem non
est ut fiat id, quod ab eo non praescribitur; sed praeceptum
humanum affirmativum praescribit quidem humano modo fieri actum
et eo requisitum: non autem intentionem illum exsequendi
quia praeceptum, seu praecepto satisfaciendi: ergo etc. Maior
constat, minor etiam patet vel meditanti modum quo ista
humana praecepta affirmativa dantur: sic praeceptum audiendi mis-
sam die festo, in vigiliis jejunandi, horas canonicas
recitandi etc. mandant quidem devotam missae auditione[m]
horarum recitationem abstinentiam a pluribus comestionibus
etc., nihil autem dicunt de intentione ea opera tanquam
praecepta ponendi: quae jam satis ostendunt mentem le-
gislatoris alligatam esse ad substantiam et non ad modum
actus: ut proinde ad rem faciat, quod docet d. Thomas 2. 2. q. 104
a. 3 ad 2um inquiens licet actus virtutis cadat sub praecepto,
tamen aliquis implere actum virtutis non attendens ad
rationem praecepti; ergo etc. Quod jam et confirmat pro-
xis confessariorum [illegible], tanquam scrupulosum remitten-
tium, qui v.g. se accusant, non audivisse sacrum cum intentione
satisfaciendi praecepto.

400 Arguitur contra. Si haec nostra dicta vera essent, dicendum esset, non absque cognitione praeceptum adimpleri posse; hoc non est dicendum: nam praeceptum obligat ad sui notitiam, et qui in ea quaerenda negligens est, in praeceptum ipsum peccat; alia ratione verum esse non potest, quod ratione praeceptum absque [illegible] impleri non potest; ergo &c. Secundo dicendum esset, quod obligatus ex voto, aut juramento, aut poenitentia à confessario imposita [illegible] Psalmum V. &c., vel calculum B. Virginis recitandum, aut jejunandum esse, etiamsi immemor harum obligationum praedictas preces recitat, aut [illegible] suo voto, aut juramento, aut poenitentiae satisfacerat; quod est contra communem fidelium persuasionem, et praxim; ergo &c. Dicendum esset, etiam satisfacere suae obligationi, qui obligatus [illegible] restituere certam rationem damni dati, eidem immemor suae obligationis certum donarat; quod falsum est, patet ex num. 388; ergo &c. Atque horum omnium ratio praecipua est, quo quis satisfacit praecepto actus obedientiae esse debet: actus obedientiae non est, nisi ponatur quia praecipitur, &c. [illegible]

401 Respondeo, concessa sequela intellecta de praecepto, seu de cognitione actus, negando minorem. Non enim praeceptum obligat ad sui notitiam quaerendam, quia requiritur ut fiat cum cognitione ipsius praecepti, sed ut quisque sciat suam obligationem, et se non exponat periculo non [illegible] onera sua [illegible] concessa sequela, dummodo talia ponens ad aliud finem, et pro alia re non applicat, neque [illegible] atque non est contra praxim fidelium doctorum, [illegible] [illegible] ad terminationem [illegible] tertium nego sequelam, [illegible] nonnulli concedent, volentes, debitorem debito suo ex [illegible] satisfacere, si [illegible] immemor tantundem suo creditori donat, non donativum, sed solutivum, si ad debitum [illegible] [illegible], extra casum, quo in remunerationem [illegible] donatio fieret. neque inquam sequelam juxta dicta num. 388, [illegible] obligationem justitiae ex contractu [illegible] [illegible], et ideo [illegible] justa communem intentionem [illegible] obligatio non [illegible] nisi ex voluntate [illegible] [illegible] illius obligationem [illegible] [illegible] ad [illegible] Addictam dico, ad satisfaciendum praecepto [illegible] [illegible] obedientiam materialem, quae consistit in [illegible] [illegible] [illegible] vero obedientia formalis [illegible] [illegible] quia praecepti à lege.

§ 4. Secundae Difficultatis Solutio.

402 [illegible] [illegible] praeceptum [illegible] [illegible] ecclesiae legi non satisfacere, [illegible] [illegible] Salmanticenses Tract. 3 [illegible] Puncto 17. num. 22. cum [illegible] Vasquez, Castro, Bonacina et [illegible], quibus [illegible] Salmanticenses hic Tract. 11 Cap. 2. Puncto 8, [illegible] [illegible] Cap. 2. Dub. 9 num. 129. et alij contra Navarrum, Azorium, [illegible] [illegible] [illegible] si quis mane V.g. audiat sacrum ex devotione [illegible] animo non [illegible] non satisfaciendi debito [illegible] [illegible] audienda missa, animo [illegible] [illegible] [illegible] ecclesiae, praecepto [illegible] [illegible] ecclesiasticum adimplet [illegible]

Prob. Is legem humanam adimplet, qui ponit totum opus ex se spectatum à lege praeceptum, ac nihil est, quo per tale opus executio legis impediatur; sed ponens opus a lege humana praeceptum etiam cum expresso animo, et intentione eidem non satisfaciendi, v.g. die festo devotè, et attentè missam audiens cum expresso animo, et intentione ecclesiastico praecepto non satisfaciendi, in primis verè ponit totum opus ex se à lege praeceptum, deinde nihil est, quo per talem intentionem executio legis impediatur; ergo &c. Major de se patet, cum lex ad sui adimpletionem, nihil aliud exigat, quam fieri totum id, quod ab ea praescribitur. Minor etiam quoad primam partem patet ex dictis superiori num. [illegible], ubi ostendimus intentionem praecepto satisfaciendi non cadere sub hoc praecepto: quoad secundam partem autem nempe quod praedicta intentio et animus non praejudicet, nec impediat executionem praecepti, prob. hoc pacto: Supradictus expressus animus, et intentio non satisfaciendi perinde se habet, ac si non esset, atqui si non esset, jam non impediretur executio legis, ut patet, ergo &c. Prob. major. Si ecclesia die festo praeciperet audi[tionem] [illegible], horarum recitationem sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae, qui tali die attentè, ac devotè missam audiret, horas canonicas persolveret, etiamsi animo expresso non satisfaciendi, absque dubio in excommunicationem non incurreret, cum ecclesia contenta sit auditione attenta, et devota sacri, et officii recitatione; ergo praedictus animus expressus &c., quia secus in casu deberet incurri excommunicatio, utpote cum non satisfecerit ecclesiae praecepto. Accedit, quod juxta dicta num. 314 ponens opus ad extrinsece malum, et quoad substantiam bonum legi humanae satisfacit adeo ut finis extrinsece malus non praejudicet adimpletioni praecepti; à fortiori ergo executioni praecepti non obstabit supradictus animus [illegible] non satisfaciendi, dummodo totum opus praeceptum ponatur, ergo &c. Ex quibus fit, nullo modo contra [illegible] peccare eum, [illegible] exequentem [illegible] [illegible] legi non satisfaciendi. [illegible] peccaret contra [illegible] [illegible] [illegible] legi, et legislatori, qui opus praeceptum poneret cum expressa intentione neque tunc, neque [illegible] praecepto satisfaciendi, et adeo hanc suam perversam voluntatem, et intentionem [illegible] retractare teneretur, nullo tamen modo [illegible], qui actum praeceptum poneret cum dicta intentione tunc non satisfaciendi, sed postea opus praeceptum exequendi [illegible] [illegible] opus est, hanc suam intentionem mutare, [illegible] satisfacere per opus jam positum, vel actum alium [illegible] sed satis est, scire se jam satisfecisse, non obstante sua contraria voluntate.

Opponentes cum Doctoribus oppositae [illegible] humano praecepto affirmativo satisfieri non posse nisi per actum humanum, et proinde liberum, et voluntarium; sed ponens [illegible], v.g. auditionem missae cum expressa intentione non satisfaciendi praecepto non ponit actum praeceptum liberum et voluntarium; siquidam actus qui fit absque intentione idem faciendi non est humanus, et liber, et voluntarius; ergo &c. [illegible] Confirmatur. Major

quis eadem tempore habere duas voluntates inter se contrarias, satisfaciendi, et non satisfaciendi suae obligationi, seu praecepto, sed in casu praesentis hoc est: nam in primis haberet intentionem, et quidem expressam non satisfaciendi, ut fert hypothesis; item et satisfaciendi. Qui enim actu libero satisfecit praecepto, de facto vult satisfacere ..... Confirmatur 2do. Actus à lege imperatus non est actus liber, sed debitus; sed dum quis v.g. die festo ex devotione missam audit animo tunc non satisfaciendi, sed deinde per aliud satisfactionem, tunc non ponit actum debitum, sed liberalem, ut habetur lege Non omnis, ff. Si certum petatur, Actus liberalis non operantur ultra intentionem agentium: et adeò cum tenetur tanquam liberalis actus, non potest dici actus debitus. [illegible] audiendo audiens secundo animo satisfaciendi praecepto tunc satisfaceret, cum prius jam satisfecisset; quod non [illegible] [illegible], cum ordo actuum invertaretur, ergo &c.

404 Respondeo concessa majori nego minorem ad [illegible] implicitam probationem dico, actum, qui fit absque intentione extrinseca, non esse quidem actum humanum liberum, et voluntarium, secus vero si fiat absque intentione tantum actui extrinseca. Intentio autem satisfaciendi praecepto non est intrinseca, sed extrinseca actui praecepto, quia ut diximus, sub praecepto non cadit, ergo &c. Ad primam confirmationem dico: Nequit quis eodem tempore habere duas voluntates efficaces inter se contrarias, concedo, efficacem unam, inefficacem alteram nego minorem, et distinguo in casu praesentis hoc est, idest quis haberet duas voluntates efficacem unam, inefficacem alteram concedo, ambas efficaces nego, et consequentiam. Voluntas enim, quam audiens v.g. sacrum [illegible] animo non satisfaciendi ecclesiastico praecepto [illegible] utpote non impediens, quominus ponatur totum opus praecepto imperatum, inefficax est, et adeo non debuit [illegible] voluntatem jam efficacem, qua jam praeceptum et [illegible] praecepto satisfecit. Ad eadem confirmationem concessa majori nego minorem, ad cujus primam probationem vide dicta [illegible] 398, et hic concedes, ut primam sacri auditionem satisfactoriam praecepto, alteram vero non tanquam opus [illegible], in quo nulla videtur ordinis inversio, ut patet [illegible] in [illegible]. Instabis. Non potius sacrum, quod primo

405 dis cum expresso animo non satisfaciendi, quam, quod [illegible] audis cum animo satisfaciendi praecepto, potest dici debitum, nam non potius [illegible], quam secundum sacrum, [illegible] audire teneris vi praecepti ecclesiastici; ergo [illegible] non potest dici debitum ergo &c. Confirmatur. [illegible] actiones à Deo non acceptantur, nisi quatenus à libera [illegible] [illegible] intentis [illegible] est [illegible] actus [illegible] in casu à nobis proceduntur tanquam opus ex liberalitate [illegible] ge &c ..... Confirmatur 2do ab exemplis qui ex voto, aut [illegible] tenebatur audire missam, et tempore, quo audit [illegible] haberet animum [illegible] non satisfaciendi [illegible] [illegible] postea audiendo, de facto voto non satisfaceret, [illegible] sed aliud audire tenebatur. Item qui ex poenitentia [illegible] confessario injuncta tenebatur missam audire, non [illegible]

fuerit missa, quam audiret non animo pepitantiā implendi, sed gratiā faciendi amico, qui ab eo missae auditionem expostulavit. Item sacerdos qui recepit eleemosynam sibi datam à Paulo ut pro ipso sacrificium offerat, si animo liberali pro Paulo celebrant, non satisfacit suae obligationi; ergo à pari [illegible] hoc idem est, quia cum praecepta, seu leges hae obligant subditos eas adimplere, obligant etiam ipsos, ut eas adimplere velint, utpotè cum hoc modo ipsis debeat satisfieri; ergo &c.

Respondeo negando antecedens, [illegible] hujus [illegible] quod licet quando plura sacra in uno loco celebrantur, quibus omnibus potest [illegible], [illegible] praesentem [illegible] proponentes una facte missam audire non [illegible] potius huic, quod summo mane, quam alteri, quod [illegible] celebratur, interesse, attamen ex suppositione, quod se determinet ad illud, quod primo mane celebratur, [illegible], attenta [illegible] devotione, illud statim à Deo acceptatur tanquam [illegible] satisfactorium, atque [illegible]

Ad primam confirmationem [illegible] majorem. Nostra [illegible] à Deo non acceptantur, nisi quatenus à nobis, idest ex nostra intentione actuali intrinseca, et efficaci procedunt [illegible], quatenus à nobis, idest ex nostra intentione actuali extrinseca, et inefficaci procedunt nego majorem, et [illegible] minorem. Sed in casu à nobis, idest à nostra intentione actuali extrinseca, et inefficaci, procedunt tanquam opus ex [illegible] omitto, attenta nostra intentione actuali intrinseca, et efficaci procedunt [illegible] opus ex [illegible] nego minorem, et [illegible] [illegible] in casu nostro [illegible], unam actuali intrinsecam et efficacem, alteram actualem extrinsecam, et inefficacem [illegible] ex [illegible] pariter respondeo ad [illegible] intrinsecam, [illegible] [illegible] ex [illegible] [illegible] et intentione [illegible] [illegible] non satisfaciendi [illegible] praecepto extrinseca, [illegible] ergo in casu nostro [illegible] intrinseca, [illegible] efficacem, jam sequitur [illegible] tanquam [illegible] acceptata [illegible]

Ad secundam confirmationem quod spectat ad votum, et juramentum Deo factum [illegible] [illegible] [illegible] 13 num. [illegible] [illegible] 3 [illegible] Puncto 13 num. 4, Bonacina [illegible] Quaest. 1 Puncto 10 [illegible] num. 21 tanquam probabilius sustinent, voto, et juramento Deo facto V. G. [illegible] missa satisfacere, qui missam audiret animo non adimplendi [illegible] obligationem, quia, ut ipsi ajunt, votum, et juramentum obligant ad ipsa, et per modum praecepti, et [illegible] actus, quae jam in casu [illegible] supponitur. [illegible] [illegible], monet Bonacina, dummodo vovens [illegible] commutare [illegible] votum in aliud, V. G. si ex voto [illegible] in Vigilia conceptionis, et eadem die [illegible] jejunare ex devotione, [illegible] [illegible] [illegible]

Quod si aliter [illegible] [illegible] cum P. Paulo Laymann [illegible] omittere, aut [illegible] etiam [illegible] [illegible] quia obligatio voti, et juramenti Deo facti pro[illegible] ex voluntate voventis, et jurantis, qui sicuti ab initio suo arbitratu [illegible] se constringere potuit, sic etiam in ea

debito, sive obligatione ex statu suo necessaria sit, [illegible] re solutionem. Contra debitum, sive obligatio ex lege, saltem ex capite provenit ex voluntate Legislatoris, vel, praecipiens ultra opus intentionem, et voluntatem extendi non sit, quam cum Legislator solum praecipit, ut opus praeceptum hoc modo impleatur, eo opere praestito, sicut praestatur in casu, tollitur obligatio, ergo &c.

Ad 2dum de Poenitentia Sanchez, et Bonacina locis citatis eam adimpleri docent, quia ex una parte totum a confessario injunctum ponitur, et ex altera parte intentio [illegible] ciandi pro peccatis commissis non cadit sub praecepto [illegible] nisi confessarius expresse imponat suo poenitenti ut eam in suorum peccatorum satisfactionem, [illegible] in dicto loco citato poenitentiam injunctam a confessario [illegible] [illegible], qui Missam audivit, eamque pro peccatis, aut [illegible] tibi amici offerret, quia tunc applicatio pro peccatis [illegible] sub praecepto cadit, et [illegible] satisfaciat solum, ubi confessarius expresse non intendit missam in suorum peccatorum satisfactionem, quia videlicet tunc sola devota missa [illegible] praeceptum cadit.

Ad 3tium de Sacerdote satis dictum est [illegible] num. 388, et 401; cui doctrinae duo addere placuit [illegible] cum Laymann excipiendum esse casum, quo quis alteri [illegible] donationem, si postea donet immemor promissionis [illegible] a sua nempe obligatione liberari, et eadem doctrina [illegible] [illegible] procedit de debito oneroso, v. g. quod originem habet ex [illegible] [illegible] [illegible], permutatione [illegible]. Non enim debitum onerosum [illegible] [illegible], et [illegible] a gratuito [illegible], duo distincti tituli [illegible] [illegible] [illegible] ubi [illegible] gratuitus praestatur ut [illegible] [illegible] est, et a doctrina [illegible] excipiendum esse [illegible] [illegible], sive ejus Continuatore Tract. de Legibus Cap. 3. de Lege [illegible] [illegible] habet [illegible] 5. de Legis observatione Q. 5., excipiendum [illegible] [illegible], quo [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] suos, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in pios usus ex [illegible] [illegible] habeat hoc [illegible] saltem virtualem intentionem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eleemosynae [illegible] [illegible] [illegible] aliud, [illegible] [illegible] immemor debiti contracti ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];

[illegible] ad 4tum ultimo loco [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] in actu exercito [illegible] modo ponere actum a lege praescriptum; secus vero [illegible] to, idest ut velint facere opus legis tanquam [illegible] lege praescriptum: Is autem qui hoc modo ponit opus [illegible] [illegible] intentionem habet in actu exercito [illegible] [illegible] [illegible]. Atque ex his [illegible], non [illegible] [illegible] horas canonicas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] horas canonicas audiendo missam, [illegible] [illegible] non satis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sicuti et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] num. 397 [illegible]

§. 5. De removendis impedimentis observationi legis

Dubium hoc praesens, quod totum in eo consistit, an lege aliqua obligatus sicuti tenetur ponere omnia media ~~necessaria~~ ad illius observationem conducentia, et praesertim necessaria; ita debeat removere omnia impedimenta executioni praedictae legis contraria, et ab eorum ponendis de novo abstinere, teste Sanchez in Decalogum lib. 1. cap. 15, et P. Claudio La-Croix lib. 1. de legibus num. 795; ita implexum est, ut vix universalis regula tradi non possit, qua in omnibus casibus particularibus dignoscatur, quandonam urgeat, vel non urgeat talis obligatio. Attamen, ut saltem aliqua, quae vel in re obscura dari potest regula, habeatur et ea, qua fit, claritate procedamus, in primis notandum est, quod sicuti igitur media ad praecepti executionem alia sunt aut per se, seu ex natura sua, aut ex circumstantiis ita ordinata, necessaria, et connexa cum adimpletione praecepti, ut sine illis praeceptum moraliter exequi nequeat, ut est e lecto surgere, ad ecclesiam petere ut ibi festo missam audiat, sibi de Breviario providere, ut divinum persolvat officium; quaedam vero per accidens solum, et veluti de [illegible] se habent ad praecepti observantiam, ut est in sua [illegible] se recipere, atque a perpetuo hominum consortio, et familiaritate se abstinere ad consulendum castitati, etc., ita impedimenta, quae praecepti, et legis executioni obstant, alia sunt, quae proxime, et alia sunt, quae remote tantum influunt in praecepti transgressionem.

Proxime influentia sunt, quae vel per se, et ex natura sua, vel ratione temporis proximi, aut aliarum circumstantiarum praecepti executionem impediunt, uti est frequens, et nimis familiaris conversatio cum persona diversi sexus, Breviarii projectio in mare facta a Clerico per plures dies navigaturo, voluntaria ebrietas tempore proximo auditioni sacri [illegible] festo die.

Remota influentia sunt, quae neque per se, et ex natura sua, neque ratione temporis proximi, neque ratione circumstantiarum sunt causa moralis transgressionis legis, sicuti est cauta, et circumspecta allocutio cum persona diversi sexus, navigatio plurium dierum ante diem festum [illegible] jejunium, ebrietas duobus, aut tribus diebus ante [illegible] periculum transgressionis praecepti suo tempore [illegible] Porro impedimenta sive proxima sive remota [illegible] actiones secundum se indifferentes, vel secundum se malae vel etiam bonae [illegible] praeceptum [illegible] positivis, ut infra dicemus.

Notandum est 2do Doctores omnes convenire nullamque inter eos [illegible] loquendo tum de mediis per se, et ex natura sua, aut etiam ratione circumstantiarum ordinatis, et necessariis ad earum executionem, tum de impedimentis proxime influentibus in illarum violationem [illegible] utpote praecipitur omnino, et simpliciter necessarium [illegible] et consequenter [illegible] observari debeat, [illegible] observatio haberi non potest, quin ponantur omnia media per se ordinata ad executionem, et removeantur omnia proxima impedimenta observationi obstantia, planum, et manifestum

est, numquam liceat ponere impedimenta, quae in transgressionem praecepti legis proxime influunt, quinimo certum est, debere nos etiam cum quocumque incommodo, media per se ordinata, et necessaria ad legis adimpletionem; ut proinde loquendo de lege naturali sola difficultas esse possit an hic, vel ille particularis casus lege comprehendatur, vel non comprehendatur, de quo ex professo hic non est locus disputare, sed suis in locis dicetur: tota praesens difficultas reducitur ad leges positivas, tum divinas, tum humanas, et loquendo de legibus divinis positivis ad eas tantum quae non praescribunt absolute, et simpliciter necessaria ad salutem consequendam. Si enim sermo sit de divinis [illegible] praescribentibus, quae sunt necessaria necessitate medii, idem sane de his dicendum est, sicut de lege naturali diximus. Verum etiam [illegible] locutum est de impedimentis proximis, et proxime influentibus in violationem legis, ac de mediis per se ordinatis, et necessariis ad observantiam legis, nam si sermo sit de mediis, et impedimentis remotis, sicuti non est obligatio fugiendi occasionem remotam peccati; ita neque obligatio removendi impedimenta, et ponendi media ad observantiam legis existendi [illegible] ad remota media, et impedimenta.

Hinc licet qui ex familiari colloquio [illegible] liter expertus sit, se consentire pravis cogitationibus, aut ad turpes actus procedere, debeat ab hujusmodi familiaritate cessare; non tenetur tamen desistere ab honesta, et civili conversatione, ratione cujus licet aliquando passus sit aliquas pravas cogitationes; licet tamen non consenserit: item licet judices, Advocati, Confessarii etc. careant scientia necessaria ad recte munus suum obeundum, debeat statim vel [illegible] dimittere, aut studio, et diligentia scientiam competentem, et sufficientem sibi comparare; non tenetur tamen, ut cum [illegible] mediocri ac sapientum virorum sufficientem, ac competentem scientiam habeat, iterum laborare, et studere extraordinarie, ut scientiam necessariam morali [illegible] judicio sibi acquirat, etc.

Notandum est quod, cum inter leges praeceptivas
409 tum divinas tum humanas, ut diximus a num. 209, et plures [illegible] plurimae sint, quae cum periculo vitae aut gravi incommodo etiam temporali non obligant ad sui observantiam, inter alios aut omissiones executionem praecepti impedientes, alii sunt per quos homo, et quidem licite eximitur ab obligatione legis, et alii sunt, per quos a dicta obligatione non eximitur, sed adhuc obligatus manet. Quod declaratur exemplis. Qui in vigilia festi particularis loci, aut etiam summo mane festi antequam sumat cibum vel in causa suorum negotiorum, aut alia rationabili causa a proprio territorio exiret [illegible] ejus obligationis liberandus ad locum exemptum [illegible], ab obligatione legis eximitur, seu a lege [illegible] idem dicendum est de exercendo laborem utilem, et necessarium cui, [illegible] incompossibile [illegible] die, quo jejunare tenetur etc. Contra qui die dominica venationi se traderet ita a loco, ubi missam audire posset, recederet, ut non posset tempore suo venire, ab obligatione legis non eximitur et a lege se non extraheret, utpote cui eo die ubique obl[illegible]

præceptū de missa audienda, et non adest justa causa talem exercendi actionem. Quod idem dicendum est de eo, qui die festo, aut jejunij gula ludendo ita defatigaretur, ut nequeat missam audire, neq: jejunare possit, &c. Quæres autem sint hujusmodi actiones in particulari extrahentes, aut non extrahentes subditum ab obligatione legis positivæ, quoniam hoc potissimū pendet à majori, vel minori præceptorū gravitate, jam vel par non sit omniū præceptorū obligatio, una tradi regula non pt; ac ideò hoc in proprijs locis examinandū remitto, ubi nempe de singulis præceptis recurret sermo. Interim sunto sequentes regulæ

Regula prima. Impedimenta, quæ proximè influunt in transgressionem legis tum divinæ, tū humanæ positivæ, neq: consistunt vel in actione, aut omissione in se mala, vel indifferenti, seu inutili, removenda sunt, nec non removens peccat in legem, cujus observantiam impediunt. Ratio est, quia legislator efficaciter præcipiens finem præcipit etiam media necessaria ad finem assequendum, præsertim ubi nulla adest rationabilis causa excusans à talium mediorum positione. Alioquin imprudenter, et inefficaciter legislator obligaret ad finem. Unde natum est axioma: Qui tenetur ad finem, tenetur etiā ad media: Quod verū est præsertim de medijs proximè influentib, et necessarijs ad alicujus præceptū. Atqui remotio impedimentorū proximè influentium in transgressionem legis est mediū necessariū ad observantiam legis, atque ubi impedimenta sunt actio, aut omissio mala, aut indifferens, seu inutilis nulla adest rationabilis causa ea [illegible]; ut patet, ergo &c. Hinc præyidens in ebrietate, se blasphematurum, non impleturū votū à se emissū, homicidium [illegible] missam præceptam non auditurum, jejuniū violaturum, &c libere se inebrians reus fit legis vetantis blasphemiam, homicidium, et præcipientis voti redditionem, missæ auditione, jejunij observantiam, &c. Clericus item in sacris constitutus, aut Beneficiatus in mare projiciens, aut absq: justa causa vendens Breviarium ad divinū officium persolvendum necessariū, etsi non intenderet se tali facto eximere ab obligatione recitandi divinū officium, peccaret, et quidem contra præcepti [illegible] præcipiens etiam, et [illegible] divini officij recitationem, dummodo id etiam faceret cum prævisione, seq futuræ impotentiæ divinū officium recitandum. Quod idem dicendum est de eo, qui inutili labore v.g. lusu pilæ venatione, aut itinere non utili, aut necessario ita defatigatur, ut desit ei nec sacrū præceptū audire, neque jejuniū servare possit, cum [illegible] cum prævisione impotentiæ injuncti sibi operis præstandi. &c.

Regula secunda. Peccat etiam, et in legē delinquit, qui non removet impedimenta proxima, quæ nedū sunt actio seu [illegible] se, aut per accidens bona, et honesta, sed etiam præcepta, ubi ex hujus positione sequeretur violatio gravioris, et urgentioris præcepti. Regula hæc patet ex dictis in Tractatu de Conscientia num 62, ubi ostendimus, comprehensa utrae duo contradictoria utraque tanquam mala ... eligere debere extremum, cui minorem inesse malitiam apprehenditur, si jam id fiat ex ignorantia invincibili et consonat illud Non sunt facienda mala,

ut inde eveniant bona. Et sane quis unquam dicat, eam actionem
esse bonam, aut illud urgere praeceptum, ex cujus executione sit
violari praeceptum majus, et adeo certum committi peccatum in
Deum. Hinc qui parentem indigentem et amicos
non possit, si erga amicos suos liberalis esse pergat, ab ea
liberalitate abstinere debet: Quinimo si Patri simul, et pa-
rari in eadem necessitate constitutis quam opem ferre
possit, Patri, et non pauperi succurrere tenetur: Sicut qui
quit simul succurrere aegroto graviter laboranti, ac missam
festo audire, sacrum potius omittere, quam talem infirmum
deserere debet: Quod idem faciendum est Parocho, qui eadem
die non possit simul sacramenta infirmis, et sanis mini-
strare, ea nempe debere infirmis porrigere praeferendo
sanis, etsi et his administrare teneatur ex suo officio.
Regula tertia. Apponens impedimentum
412. proxime etiam influens in transgressionem legis positivae
sortim humanae, in legem non peccat, quoties impedimentum
spectatis omnibus consistit vel in actione, aut omissione ne-
cessaria, vel tam utili, ut melius sit eam non tolli, quam
legem servare. Ratio regulae est, quia ex dictis nunquam leges
positivae praesertim humanae non obligant cum gravi incommo-
do etiam temporali, et a fortiori cum gravi vitae periculo,
item cum humanarum legum finis proximus sit bonum
finis, et sufficienter non possint esse impeditiva boni
ex toto omnino melioris; atqui si impedimentum proxime in-
fluens in transgressionem legis positivae praesertim hu-
manae apponens in legem peccaret, etiamsi illud consisteret in
actione aut omissione necessaria, vel tam utili, ut me-
lius sit eam non tolli, quam legem servare, in plurimis
casibus humanae servandae essent etiam cum gravi incommodo tem-
porali, aut etiam cum gravi periculo vitae: omissio actionis
omnis necessariae, alicuncunde ex illis inferri: ergo et essent impe-
ditivae boni, spectatis omnibus, melioris; nam in casu regulae
ponitur melius esse ponere, quam non ponere tale impedi-
mentum: ergo Deus. Hinc cum quis nonnisi cum non
suae vitae, honoris, aut vitae bono publico necessaria non
a morte liberare possit, non tenetur tale periculum
subire, nisi esset casus, in quo proximus salute sua
animae periclitaretur, et in tali discrimine ex morte
se non conjecisset, potens autem eum liberare periculum
non subiret: ergo qui jejunium servare non valet
simul, et concionari, aut confessiones excipere,
et familiae suae de necessariis providere, non tenetur
a concionando, ab excipiendis confessionibus, a laborando
desistere, utpote cum opera ista de se meliora sint
jejunio.
Regula quarta. Ponens, aut non removens
413 impedimenta tum ratione sui, tum temporis, cum ultra
verbo ratione omnium circumstantiarum remote tantum influ-
entia in violationem legis, transgressor legis positivae ...

dicitur tum hic dici non potest. Patet hæc regula ex 2do notando, et etiam ex eo ratione si vel fugienda essent modo dicta impedimenta, præceptum legem jugum esset intolerabile, et onus esset importabile, ut manifeste patet..... Dixi autem: ponens, aut non removens impedimenta tum ratione sui, tum temporis, tum effectus &c. Nam, ut recte advertunt Salmanticenses hic Tract. 11. cap. 2. Pun. 10 contra Palaum, aliosque, licet quis etiam multo tempore antequam urgeat præcepti obligatio cum prævisione inobservantiæ futuræ legis, apponat impedimentum duraturum usque ad tempus obligationis proximæ legis, et ratione illius tunc lex adimpleri nequeat, violator legis habendus est, ut si quis sibi, vel etiam quatuor diebus ante festum, vel jejunium præceptum voluntarie se inebriaret cum prævisione, quod tunc sacrum audire vel jejunare nequibit, reus erit violationis legis de audiendo sacro, et jejunando. Nam, ut præfati Salmanticenses argumentantur, prævidens impedimentum illud duraturum usque ad tempus præcepti, et nihilominus illud volens apponere in æstimatione morali perinde se habet, ac si illud apponeret, cum proxime urget præceptum; atqui si illud apponeret, cum proxime urget præceptum, illius transgressor esset; ergo &c.

Hinc primo Beneficiatus, aut Clericus Sacris initiatus absque rationabili causa vendens, aut in mare projiciens Breviarium, sive id faciat tempore proximo navigationi a se instituendæ, sive etiam pluribus diebus ante navigationem, peccat in legem ipsi præcipientem Divini officii recitationem, si prævideat, sibi non posse providere de Breviario pro tempore navigationis. 2do peccat excommunicatus, et ideo contra ecclesiasticum præceptum communionis Paschalis, qui per negligentiam sibi non comparat absolutionem ad communicandum in Pascha; quinimo, ut docet Journely, sive ejus Continuator cap. 5 de Lege Divina, peccat contra præceptum audiendi sacrum die festo diebus excommunicatus sua culpa sibi absolutionem non procurans, licet hoc inficientur Salmanticenses loco supra citato num. 161, Castropalaus, et alii non pauci, existimantes ecclesiam sub dicto præcepto noluisse excommunicatos comprehendere: Tertio, omissis aliis, peccat contra jejunii præceptum, qui absque necessaria, vel utili causa venationi, ludo pilæ &c. incumbit etiam aliquot diebus, antequam urgeat præceptum jejunandi, prævidens se ita defatigatum iri, ut ad jejunandum innotescat fore. Hæc de apponente, aut non removente impedimenta observationi legis obstantia.

Pro cujus doctrinæ complemento duo quæruntur, et primo an qui totum opus a lege Divina præscriptum præstare non potest, teneatur saltem ad partem, quæ potest. 2do quid agendum sit, quando simul conveniunt præcepta, quæ simul nequeant observari.

Respondeo ad primum præmittere juvat inter humana præcepta alia esse individua, et alia dividua. Individua sunt, quæ vel ex se, seu natura sua in partes divisibilia non sunt, ut est communio, et absolutio sacramentalis, necnon dolor de peccatis &c., vel licet in se pluribus partibus physicis constent, spectata sive legislatoris intentione, ratione, fine et natura legis, judicio prudentum, aut communi sensu tanquam

tanquam unum indivisibile objectum concipiuntur, adeo ut in duobus partibus tantum simul sumptis sit totum praeceptum, ut est ministratio, peregrinatio ad limina Apostolorum &c. Dividua autem quae pluribus constant partibus, in quibus spectata legislatoris intentione judicio prudentum, ac communi sensu salvatur, et invenitur ratio, [illegible] finis praecepti, ut est divinum officium, missae auditio, jejunium &c.

Ubi loquendo de his operibus in partibus divisibilibus advertere oportet, alias esse, quae suo toti sunt substantiales, et alias esse, quae veluti accidentales, seu accessoriae sunt. Substantiales sunt, sine quibus praeceptum quoad substantiam moraliter non observaretur, si omitterentur, ut si quis in divino officio [illegible] partem omitteret, ut eam omittendo graviter peccare censeretur: Accidentales, seu accessoriae sunt, sine quibus adhuc [illegible] ceptum moraliter quoad substantiam observaretur, etsi omitterentur, ut si quis in recitatione officij omitteret unam, vel alteram Orationem, unum, vel alterum capitulum, vel Psalmum brevissimum, et proinde ea pars suo toti accidentalis est, quae etiam omissa graviter praeceptum non transgrederetur. His positis

415 Respondeo ad quaesitum, et dico. Quamvis, ubi [illegible] cepta est in partes vel in se, vel morali hominum judicio indivisibilis, vel etiam si divisibilis est in partes, nulla ejus [illegible] substantialis, seu notabilis impleri potest, sed tantum accidentalis, seu non notabilis, qui totum substantiale implere [illegible] potest, neque teneatur ad partem, Attamen, ubi res praecepta in partes divisibilis, et pars aliqua substantialis, seu notabilis impleri potest, haec adimpleri debet, etiamsi totum nequeat adimpleri ita communissime doctores.

Prima pars de se est manifesta. Nam ubi praecepta sua in se, sive morali judicio prudentum est indivisibilis, in nostro quaesitum falso supponitur habere, utpote [illegible] nonnet partes, ubi non sunt: et praeterea adest moralis [illegible] tantum absoluta [illegible] praeceptum quia [illegible] eum etiamsi res praecepta [illegible] partes [illegible] habeat [illegible] a praecepto tanquam unum indivisibile objectum simpliciter concipiuntur. Hinc licet sacramentalis confessio pluribus [illegible] constet, diligenti nempe examine, dolore, sine [illegible] catorum, eorumque manifestatione, accusatione animo [illegible] confessario, atque monente se emendandi, etiam si [illegible] et nunc [illegible] vel ad [illegible], vel ad [illegible] [illegible] [illegible] Si omnes confessionis [illegible] non tenetur, quia [illegible] vera sacramentalis [illegible] [illegible] haberi non potest: [illegible] dicendum [illegible] voto se obligavit ad peregrinandum ad limina Apostolorum non tamen [illegible] iter inchoandum, si sit [illegible] [illegible] ad perveniendum usque ad locum tanquam [illegible] voti intentum. Quod idem [illegible] cum alijs docet de eo, qui die jejunij impotens est ad abstinendum a duplici comestione non obligari nempe neque abstinere a multiplici, utpote cum per impotentiam ad unam tantum comestionem [illegible] tota ratio [illegible] jejunij. Neque haec doctrina contradicit [illegible] num. 352. Nam hic dicimus rationem impotentiae [illegible] [illegible] non [illegible], sed de exemptione totius loci

Secunda item pars vel ex eo patet, quod ea pars accidentalis, seu non notabilis, et adeo absolute levis talis est, ut merito praesumatur, a legislatore non esse intenta. Si enim legislator praecepisset subditum quoad partem illam levem tantum praestare necesse, cum qua lege non obligasset; atque subditus non obligatur ultra voluntatem, et intentionem legislatoris; ergo &c. Cui non obstat, subditum totum sibi opus injunctum praestare volentem leviter peccare, si vel partem accidentalem voluntarie omittat. Nam cum tota substantia rei praeceptae praestari potest, obligatio praecepti jam viget, quae obligatio veluti per accidens saltem extenditur ad partes etiam non notabiles utpote accessorias suo toti juxta illud: Accessorium sequitur principale: contra cum tota substantia rei praeceptae cessat, et proinde cessat ratio, et finis praecepti, jam obligatio praecepti cessat, et proinde non remanet obligatio ad partem accidentalem juxta citatum principium; ergo &c. Hinc ratione infirmitatis impotens vel unicam horam canonicam recitare, sed solum valens recitare vel brevem psalmum, unum vel alterum capitulum, unam vel alteram orationem &c., ad hoc non tenetur.

27 Dixi autem: Qui totum substantiale implere non potest. Licet enim quis impotens est ad praestandum totum tum substantialiter, tum accidentaliter tale, et solum totum substantiale ponere possit, ad hoc ponendum tenetur. Sic qui die praecepto jejunare ob debilitatem non potest, nisi mane sumendo frustulum panis, hoc quidem sumere poterit, reliqua autem die a multiplici comestione tenebitur abstinere: item qui jejunare non potest, nisi longe ante meridiem prandendo, poterit quidem ante meridiem prandere, verum in reliquo jejunium servando: insuper, ut alia omittam, qui propter defectum Breviarii potest recitare Psalmos matutini, non tamen lectiones, Psalmos recitare tenebitur &c.

28 Tertia tandem pars responsionis in primis patet ex propositione 54 inter damnatas ab Innocentio XI die 2 Martii 1679, quae est hujus tenoris = Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem = Atque etiam ex Constitutione Benedicti XIV. quae incipit: Libentissime quidem sub die 10 Junii 1745, in qua Summus Pontifex decrevit, ne ulla in posterum, sive particularis, sive generalis pro aliqua Civitate, vel Provincia concedatur facultas adhibendi carnes ad mensam tempore jejunii, vel Quadragesimae, nisi conditio servandi jejunii, seu unicae comestionis, interponatur; et illud quoque monitum addatur, nequaquam licere mensam eandem carne, ac piscibus instruere. Ex quibus jam patet, qui totam substantiam rei praeceptae adimplere non potest, teneri ad partem, quam potest. Cujus et ratio est, quia cum praeceptum dividuum est in plures partes substantiales, in illis omnibus invenitur ratio, et finis a legislatore intentus, nisi ergo sit ratio excusans a parte sicuti est excusans a toto, subditus eam partem exequi debet, cum jam tunc obligatio cadat nedum in illas omnes partes simul sumptas, sed etiam singillatim inspectas, ut hic faciat regula 37. juris in 6. Utile non debet per inutile vitiari. Sicut et illud: Qui non potest solvere totum, quod debet, solvat, quod potest; ergo &c.

419 Verum o sit regula 42 juris in 6. Accessorium naturam sequi congruit principalis, sicuti neque illud: Major pars trahit ad se minorem: eruitur ex Capit. de ijs, quæ fiunt à majori parte. Et quod attinet ad regulam illam, ea non est absoluta, et indiscriminatim vera, nisi tantum ubi diversa est ratio principalis, et accessorij, atque hæc duo sunt inter se separabilia, et inconnexa, ut [illegible] tat ex Capit. debitores, de jurejurando, in quo decernitur, quod licet debitores cogi non debeant ad solvendas usuras; cogendi tamen sunt, si juramento se obligaverint reddere domino præfatas usuras, [illegible] nempe debita, reservantes in [illegible]. Sic etiam licet nullum sit testamentum ob aliquem defectum solemnitatis a jure requisitæ, ipso tamen invalidum non est quoad legata pia in ipso contenta, licet veluti accessoria testamenti. Sic, ut alia omittam, qui cum agno promisit, et deinde ovem, cum qua pervenit, dare non tenetur agnum dare teneatur. Ceterum pars substantialis, de qua loquimur, juridice dici non potest accessorium respectu totius; unde regula [illegible] ea loquendo non est ad rem. Et ex his constare debet, quidquam necessario, tenere non posse illud: Major pars trahit ad se minorem, [illegible] illud: De ijs, quæ fiunt à majori parte: decernitur [illegible] ijs, quæ à Communitate fiunt, standum sit majori parti suffragantium, quia in tali modo major pars trahit ad se minorem: ex quo non [illegible] tur, quod in quocumque modo, etiamsi divisibiliter præcepta, [illegible] pars à majori trahatur, quia secus qui minorem quadragesimæ partem v.g. decem dies jejunare tantum potest, aut minorem partem debiti solvere, ad id non teneretur, quod est omnino falsum [illegible]

Ad secundum dubium, quod erat: Quid agendum

420 sit, quando duo simul concurrunt præcepta, quæ simul nequeunt observari: ex dictis num. 911 patere debet responsio, in casu [illegible] præferendam esse observantiam præcepti, respectivè omnibus, excellentioris, urgentioris, et gravioris et attento rei se loquendo in conflictu [illegible], omnia utpote de re ac ratione sua necessaria ad [illegible] [illegible] negativa debent præcepto mere positivo etiam divino positivum utpote à legislatore superiori latum quicumque [illegible] sive ecclesiastico, sive naturali positivum, [illegible] sæculari, latum à supremo Principe impositum ob interiorem [illegible], [illegible] altioris, ac excellentioris virtutis [illegible] virtutis inferioris; tandem negativum utpote obligans semper et pro omni tempore affirmativo, cum hoc ad omne tempus se [illegible] extendat, ut hinc verum sit illud Apostoli Rom. 3: Non sunt facienda mala, ut eveniant bona.

Ubi notandum est, me dixisse Præcepti

421 spectis omnibus excellentioris, urgentioris ac gravioris: Nam [illegible] diximus, ubi de immutabilitate, et observatione in lege naturæ, licet præcepta juris naturæ prohibeant per se bona, et prohibeant per se mala, tamen inter hæc cantum sequam, [illegible] genere non sunt præceptiva, dantur sublicet omnis [illegible] [illegible], ad quas dicta præcepta se non extendunt [illegible] [illegible] etiam receptionem [illegible], quæ tantum positiva [illegible] nonantur. Quod præsertim fit ubi ratio melioris, ac necessitas altioris finis præponitur in præcepto divino mere positivo, ut vel clare [illegible] præcepto [illegible].

Luc. 14; ubi sic Xtus loquitur: *si quis venit ad me, et non odit Patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam non potest meus esse discipulus.* ex quo patet, praeceptum naturale honorandi parentes locum non habere, ubi honor parentibus retraheret ab observantia divinorum mandatorum tanquam ad aeternam salutem necessariorum. Quod idem constat etiam vel ex eo, quod praeceptum naturale cooperandi ad temporale Reip. bonum, et utilitatem cedit divinae legi, seu locum non habet, ubi divina lex positiva conservandi, et profitendi religionem urget. Ex quo etiam patet, quid dicendum sit, ubi duae leges ejusdem naturae, naturales nempe, aut divinae positivae, aut ecclesiasticae, in conflictu occurrunt, implendam nempe esse eam legem, quae magis ad aeternam salutem est necessaria: sic cum simul occurrit v.g. lex confessionis, et communionis sacramentalis, et utraque simul exequi nequit, praeferri debet praeceptum sacramentalis confessionis, sicuti et ubi agitur de sacramentis necessariis ad salutem, ut baptismi, et poenitentiae, et proximus est in extrema necessitate constitutus, et lex divina praecipiens sancta sancte tractari, et infirmum illo in genere periculo subveniri, et observantiae observari simul non sit, cum lege divina praecipiente succurrere proximo extreme indigenti, jam ex intentione divini legislatoris, si vel signum probabile dispositionis, aut sufficientis materiae habeatur, sacramentum sub conditione debet administrari et ex his ad ultimum, quod proponi.

§6. De tempore, quo ultimum praeceptum adimpleri debet.

Super tempus adimplendae legis jam obligantis, seu habentis omnia requisita necessaria ad legem in actu 2do obligantem constituendam, quae solent a Doctoribus, et primo quo tempore ea debeat adimpleri. 2do quomodo tempus, quod a lege praescribitur, sit intelligendum. 3tio an lex obliget, antequam advenerit, vel postquam elapsum est tempus a lege praefinitum. Pro quorum difficultatum intelligentia duo advertes: primum est, inter leges quasdam esse, quae certum determinatum, et limitatum tempus praescribunt, adeo ut ad ulterius se non extendant, sicut est lex jejunii Quadragesimalis, recitandi horas canonicas, sanctificandi festa &c, secundo vero esse, quae nullum determinatum terminum praescribunt, sed designant modum executionis, vel si illud designant, id non praestant ad finiendam, sed ad urgendam obligationem, ut est praeceptum de annua confessione, Paschali communione, poenitentiae a confessario injunctae &c. An autem primo modo, ad finiendam scilicet obligationem, an 2do modo, ad urgendam nempe obligationem leges tempus in ipsis statutum praescribant? id melius dignosci non potest, quam ex ipsius legis fine, quam verborum onere, quibus est attemperanda.

Attendendum est, praesertim hos difficultates non de tempore Physico, aut mathematico, sed morali, seu civili tempore scilicet ex voluntate, et consuetudine ecclesiae designato per Kalendaria approbata, et Horologia communiter regulata debet ex una parte momenta Physica, et ad minus mathematica sunt nobis moraliter incognoscibilia, cum nesciamus, quodnam sit illud punctum sive Physicum sive

immaginarium casi, quod hic, et nunc sibi attingit, quo tempore commensuratur: ex altera vero parte ecclesia humano [illegible] sus legibus vult nos obligare de morindi tota quanta est [illegible] praesenti difficultas est de tempore ecclesiastico et ex [illegible]

423 Respondeo ad primum quaerendo, an sermo sit de [illegible] sive praecepto aliquid, pro certo aliquo determinato tempore [illegible] scribente? An loquatur de lege, sive praecepto nullum tempus [illegible] opere injuncto praestando determinatum? Si primum, patet tale [illegible] opus legis faciendum esse, ut illud sit unicum, quod a lege [illegible] quirimo si casus esset, quod lex se extenderet ad integram [illegible] et nonnisi V.g. mane opus legis fieri posset, illud mane [illegible] est; et proinde si clericus sacris initiatus post prandium [illegible] tans esset ad vesperas ut completorio recitandas, mane [illegible] teneretur, si eo tempore id posset, quia nempe illud [illegible] esset unicum tempus, quod a lege praescribitur.

Si 2dum, respondeo legi obediendum esse [illegible] morali tempore, quo commode fieri [illegible], nisi aliud [illegible] sit ex circumstantiis. Responsio autem patet ex regula [illegible] de Regulis juris, ubi dicitur: In omnibus obligationibus, [illegible] es non ponitur, praesenti die debetur [illegible] si [illegible] tempore non teneretur ad opus [illegible] ulterius, et ulterius posset protendere ex [illegible], [illegible] eludere: quod non est admittendum; ergo &c. .... Dixi autem primo quoque morali tempore, quo commode fieri potest, non primum tempus [illegible] est illud, quo lex primo [illegible] cum hoc nimis grave esset; sed morale, quod nempe [illegible] prudentum censetur primum ...... Dixi 2do, nisi aliud [illegible] natit ex circumstantiis. Aliquando enim circumstantiae indicant oppositum ut V.g. si quis de suis ovibus loquendo [illegible] ret, aut contrahat de Agno, tunc debet expectari [illegible] et [illegible] agnum, [illegible] [illegible] tradat [illegible] his

Ad 2dum propositum dubium, quod [illegible]

424 pauloante unice procedere [illegible] de tempore ecclesiastico [illegible] pro certo determinato tempore obligantibus, respondeo [illegible] a lege determinatum, ac praecise intelligendum esse de [illegible] ac momentum ecclesiasticum. Unde praeceptum jejunii; [illegible] [illegible] obligat a momento ecclesiastico unius ac [illegible] [illegible] alterius mediae noctis, contra hoc, quae est [illegible] Caramuelem, et Pasqualigum, teste P. Llaurio [illegible] de legibus num 583, est communissima inter Doctores [illegible] de tempus illud non [illegible] intelligi propter [illegible] V.g. semi-quadrantem, aut quadrantem horae, aut semi-horam [illegible] citati Doctores Caramuel, et Pasqualigo ex [illegible]

Probatur autem hoc pacto [illegible] praecepta recitationis officii [illegible] non obligaret de momento ad momentum ecclesiasticum, sed [illegible] [illegible], ut docent Caramuel, et [illegible] sequeretur, quod ille, qui post mediam noctem [illegible] certe liceret per quadrantem, aut semi-quadrantem horae [illegible] mederet, [illegible] quidem peccaret, imo [illegible] posset Eucharistiam sumere; [illegible] quod non [illegible] ad horas canonicas obligatus, qui postquam [illegible]

noctis, statim recitarat completorium voluntarie, neque ad illud tempus omissum: hoc non est admittendum, utpote communi omnium, aut ferme omnium sensui, et persuasioni [illegible] adversum.

Tandem ad ultimum, quod jam procedit de iis legibus, in quibus tempus adimplendae obligationis apponitur, quaerendum est, an tempus illud sit appositum ad finiendam, an ad urgendam tantum obligationem? Si primum, si nempe tempus illud praefinitum sit ad finiendam obligationem, dico, per se loquendo, neminem teneri praevenire praeceptum, neque post elapsum illud praefinitum tempus amplius teneri ponere opus a lege praescriptum, quia ad ea tempora praeceptum non extenditur, sed iis temporibus perinde se habet, ac si nunquam latum fuisset. Hinc qui in ~~[illegible]~~ vigilia festi praevidet, se die sequenti non posse audire sacrum, ea die sacro interesse non tenetur, aut qui in antevigilio jejunii praevidet, die sequenti jejunare non posse, in dicto praevigilio jejunare non tenetur etc., sicuti qui in vigilia jejunare, aut die festo sacrum audire non fuit, die sequenti jejunare, aut missae interesse non tenetur.

Dixi autem: Per se loquendo. Nam si vel ex aliqua causa extrinseca, v.g. privilegio fiat facultas satisfaciendi legi extra tempus ob ipsa committentium, et praefinitum etiam ad finiendam obligationem, quale est privilegium, ut Clericus vesperas matutinum cum laudibus pro die crastino recitare possit, vel etiam privilegium, quo alicui conceditur, posse fieri sacrum post meridiem etc., cum Neuffer [illegible] in Experientiis Theologicis Tract. 5 num. 711, et seqq. in Appendice satis probabile mihi videtur, Clericum praevidentem se die sequenti fore impotentem ad horas canonicas recitandas, teneri vesperas dicti matutinum cum laudibus recitare, sicuti et qui praevidet sacrum non audire die festo, tenetur assistere illi, quod per privilegium post meridiem celebratur. Tale enim privilegium est habitandum, idest datum ad tollendam difficultatem ad implendum praeceptum, et adeo et in favorem ipsius legis, quo privilegio in genere jam quis uti debet ad implendam legem. Quia saltem neque teneretur missam, quae in suo privato Oratorio ex privilegio celebratur, die festo audire, qui a propria domo abest, non [illegible]; sicut neque teneretur ille, qui tempore interdicti habet privilegium sacrum audiendi. Quod tamen est contra communem Doctorum. Et ex his patet, quid dicendum sit ad Capit. Si de terra de Privilegiis, sicut et ad regulam 61. juris in 6, ubi decernitur, quod, quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum. Nam praeterquam quod absolute, et simpliciter verum non sit, quod quis uti non debeat favore, seu privilegio sibi concesso, ut patet in privilegio canonis clericis concesso, cui renuntiare non possunt, vel etiam in privilegio exemptionis a tributis in casu, quo tali gaudens privilegio tributa solvere volendo impotens fieret ad debita justitiae solvenda etc., praeterquam, inquam, principium illud generatim acceptum verum non sit, in casu nostro nos minime contendimus eos privilegii teneri, sed solum volumus obligari vi legis, ad cujus observantiam facilitandam datum est privilegium. Et haec de legibus [illegible] determinatum, et certum tempus ad finiendam obligationem.

Quod si sermo sit de legibus tempus apponentibus ad urgendam adimpletionem per se manifestum est, praefato tempore elapso adhuc subditum teneri opus injunctum a praefata lege ponere, cum adhuc ipsa lex vigeat, ut supponitur in praefato, et adeo difficultas tota sit solum, an teneatur debitum implere praeceptum antequam tempus illud adveniat? Quod in casu resolvendum est: si praevidetur, nullum fore legitimum impedimentum, quo lex tempore praefinito observari nequeat? an praevidetur tale adfuturum impedimentum? Si primum, ante tempus illud a lege praefinitum nulla erit obligatio ponendi opus a lege praescriptum, quia nondum urget obligatio, et adeo qui praevidet, paschali tempore ex malitia sua non communicaturum, ante paschalem quin[...] vi ecclesiastici praecepti communionem in Pascha recipiantis eucharistiam sumere non tenetur.

Si autem secundum, idest si praevidetur tali tempore legitimum impedimentum adfuturum, dicendum videtur, quod nihilominus praeceptum teneatur, ubi vel nunquam opus illud nullo modo, vel nonnisi longe diu post opus injunctum praestari poterit, v.g. quis praevidet in quinta paschali se fore impotentem ad eucharistiam sumendam eo quia tunc temporis futurus est apud infideles, ubi nullus sacerdos erit, qui sacram communionem ministret, tenebitur iste, antequam illuc perveniat, communicare, si toto eo anno, vel nonnisi post longum tempus a Paschate communicare poterit. Cujus ratio est, quia hujusmodi praecepta non solum dantur eo fine, ut opus praescriptum fiat, sed etiam tempus illud assignatur, ne nimium differatur operis praecepti executio. Hactenus de legibus generatim, nunc specialiter de nonnullis.

Caput Sextum.

De nonnullis legibus in particulari

Hactenus de lege humana generatim sumpta diximus: nunc de variis quibusdam specialibus disserendum est: ac primo agemus de lege poenali: secundo de lege odiosa, et favorabili: tertio de lege irritante: quarto de lege fundata in praesumptione. Et tandem de lege dubia. Horum claritatis gratia per distinctos Articulos [illegible]bimus.

Articulus primus.

De Lege Poenali.

Sub titulo de lege poenali quatuor a Doctoribus examinari invenio: Primum est, an leges poenales, sive illae disjunctivae, vel ad actum a lege impositum, vel ad poenam in ipsa taxatam obligantes, sive conjunctivae, idest absolute ad actum ponendum, et pro casu omissionis illius ad poenam obligant? Secundum est, an supposita legis poenalis violatione sit obligatio poenam subeundi ante omnem judicis sententiam etiam criminis declaratoriam? Tertium est, an legis poenalis

transgressor saltem post legitimam judicis sententiam poenam ab ipsa lege taxatam subire teneatur. Tandem quam obligationem judex habeat applicandi poenam in legum violatores taxatam. Et de his omnibus sigillatim.

§. 1. De Legis Poenalis Obligatione

28\. Quae et quanta sit obligatio legis poenalis ecclesiasticae poenam spiritualem in ejus violatores imponentis supra §. 4. de genere obligationis legum humanarum à num. 204. diximus; nunc agendum est de obligatione legis poenalis tum ecclesiasticae, tum civilis poenam temporalem in transgressores statuentis, quaerendumque scilicet est, an talis lex in conscientia obligat tum ad ponendum actum ab ipsa praescriptum, tum ad subeundam poenam in ea statutam pro casu transgressionis illius? An vero tantum obligat disjunctivè, nempe vel ad actum, vel ad poenam tantum? Pro qua difficultate notandum est hic in controversiam non vocari, an lex poenalis saltem obliget ad poenam in sensu disjunctivo? similiter neque in discrimen vocatur obligatio, quae aliunde, et adeo per accidens orta sit actum ab ea lege praescriptum faciendi, v.g. ratione scandali, quod ex legis inobservantia oriturum esset, ratione legis naturalis vetantis propria bona, et à fortiori propriam vitam absque rationabili causa periculo exponere, ratione juris alterius, quod vi eam contingeret, &c. Non, inquam, in quaestionem non cadit, non solum ipsum superioris praeceptum vim obligandi in conscientia habeat, ac in casu interveniat justum praeceptum superioris saltem vel ad actum, vel ad poenam obligare volentis, dubium esse non sit, quin subditus ad alterutrum sub culpa obligetur.... Non item esse controversiam: siquidem certa est lex vitandi scandalum, absque justa causa res proprias, et vitam periculo non exponendi, jus alterius non violandi &c.; et adeo si ex transgressione legis poenalis eas violari contingeret leges, certum est, eam tunc observari debere, actum ab ea praescriptum ponendo. Hinc tota controversia reducitur ad ipsas leges poenales, quà tales, an nempe ratione sui vim habeant inducendi obligationem in conscientia tum ad actum praescriptum faciendum, tum ad subeundam poenam in transgressores taxatam; adeo ut reus culpae theologicae habendus sit, qui praedictum onus non ponit, licet paratus esset sustinere poenam in violatores impositam?

29\. In qua difficultate triplex invenitur sententia. Prima est Navarri, quem amplectuntur Salmanticenses hic Tract. 11 cap. 2 punct. 3 § 2 num. 47. sequuntur Manchaca, Ludovicus Gomez, Pinelo, et ex nostris Cajetanus, &c. Inquiunt Navarri sectatores, nullam legem poenalem sive ecclesiasticam, sive civilem temporarias poenas, quantumvis gravissimas imponentem obligare ad faciendum actum in ipsa impositum sub culpa theologica, nisi in ipsa lege expressè ponatur talis obligatio, quando se velle obligare ad culpam, vel poenam aeternam propter temporalem, quam imponit, et adeo cum haec vera accidat, in hac sententia vix datur lex poenalis mixta. Altera huic è diametro opposita defendit omnes leges poenales sive ecclesiasticas, sive civiles obligare sub. dicitur. Hancque sententiam ... culpam, tum ad poenam, et proinde omnes leges mixtas esse dicitur. Hancque sententiam amplectitur ... Tract. 3. disp. 1 dub. 15. num. 7 sustinent Sylvester, Armilla, Azorius, Toletus, Rodriquez, et alii, et ex Modernis Gonet disp. 3 hic A 1 num. 6 Cajetanus Gotti Tract. 5.

de legib. q. 3 dub. 2 de obligatione legis pœnalis §. 1., alij non pau[ci]
tertia inter utramq. veluti medium tenens, distinguit inter legem
pœnalem verbis præceptivis, aut his æquivalentib. constantem, et i[nter]
legem verbis indifferentib., seu de se non præceptivis compos[itam]
atq. docet, legem primo modo latam obligare in sensu copulati[vo]
idest tum ad actum, tum ad pœnam in ea statutam in violatores [ejus]
adeo ut mixta, secus vero legem 2do modo latam, hanc [enim]
tantum in sensu disjunctivo obligare, scilicet vel ad actum [ejus]
faciendum, vel tantum ad pœnam in non facientes actum [im]
positam. Hancq. sententiam tuentur Salmanticenses, Castropalao
cum supra citatis cum pluribus alijs magni nominis Doctoribus. Qu[ando]
autem verba sint de se præceptiva, et quæ de se indifferentia [jam]
diximus a num. 202., ac præcipue relegas ibidem dicta. [Di]
cendum sit.

Propositio prima. Lex constans verbis [præ]
430 ceptivis, ac simul pœnam in transgressores imponens est lex mi[xta]
et violata in conscientia obligat tum ad ponendum actum [vel]
præceptum, tum ad subeundam pœnam pro casu voluntariæ [com]
omissionis actus, dummodo vel ipsa verba legis sensum [aliquem]
certum non faciant, vel legislator non explicet, et declaret [se]
velle tantum sub disjuncto obligare, vel aliter non [tolle]
ris, ac consuetudo legitime introducta det. Ita cum tertia [sen]
tentia, Latonis quoad primam partem. Quam tertiam Salmantic[en]
ses, et Suarez vocant communem.

Prob. ex una parte certum est, summum legi[slato]
rem posse suis legib. in conscientia obligare nedum ad [ipsum]
ind actum, sed etiam posse punire transgressores pœna in 432
legib. determinata. Hæc enim potestas in legislatore valde [re]
quirit, quinimo necessaria est ad bonum commune, cum non raro [con]
tingat inveniri homines, qui non aliter, vel saltem difficulter [nisi]
timore pœnæ trahi possint ad faciendum etiam ea, quæ bono communi [sunt]
necessaria, et e contra plures etiam sint, qui, remoto metu [pœnæ]
theologicæ, nullo modo legem exsequerentur, ex altera vero [parte]
tanquam certum pariter tenendum est, summum legislatorem [ita]
ra, cum ipse est efficaciter determinatus ad obligandum [ita]
[illegible], hancque suam voluntatem sufficienti modo subditis [in]
et manifestat. Atqui cum legem, [illegible] condit verbis [præ]
ceptivis in sensu [illegible], eamque promulgat, sufficienti [mo]
do subditis declarat, et manifestat voluntatem suam [efficaciter]
determinatam tum ad [illegible] actum sub culpa theologica [obli]
gandi, tum ad imponendam pœnam transgressorib., ut per se [patet]
nam verba præceptiva voluntatem suam indicat, et nihil [intervi]
niat, quo dici posset sub disjuncto, nempe vel ad actum, vel a[d pœnam]
tantum velle obligare, ergo etc.

Confirmatur. Si summus legislator legem ver[bis præcep]
tis [illegible] conderet in [illegible] obligationis culpæ theologicæ, c[erto]
de lege [illegible], ullo modo sub culpa theologica obligaret ad [illegible]
dum actum legis, nisi aliunde [illegible], aliam cum [illegible] [legis]
lationem, ergo etiam, immo a fortiori taliter obligabit, etiamsi [in]
ea lege, constante nempe verbis certo præceptivis [illegible]
pœna in transgressores, quod superadditio pœnæ [illegible]
[illegible] infringat, quod quinimo eam roborat, et confirmat [illegible]
[illegible] quod [illegible] accedit, quod per ipsos adversarios lex [illegible]
legislator exprimit, se velle obligare sub culpa ad actum [illegible]

praescriptum, inducit obligationem in conscientia ad actum faciendum, atqui talis lex constat verbis certis praeceptivis, quamvis poenam imponat, legislator exprimit se velle inducere obligationem in conscientia ad faciendum actum legis; ergo &c.

Dixi autem primo: Dummodo vel ipsa verba legis sensum disjunctivum non faciant. Si enim lex hoc, vel aequivalenti modo feratur: Nemo arma deferat, vel si deferat, ea perdita habeat Bonifacius, ne quis extra territorium frumentum deferat, vel si deferat, centum solvat florenos &c. cum mens legislatoris in casu sit, alterutrum tantum praescribere, liberos subditi non est determinatum cavendo ad actum a lege praescriptum, sed optio est ad eligendam poenam praescriptam.

Dixi 2do. Vel legislator non explicat, et declarat, se velle tantum sub disjuncto obligare. Cum enim lex non obligat ultra legislatoris intentionem, ideo si legislator vel per ipsa lege, vel aliter declarat, se nolle ad culpam quoditum obligare, lex talem obligationem non continebit, prout docet S. Thomas 2.2. q. 186 A. 9. ad 1um de statutis Religionis PP. Praedicatorum inquiens = In aliquam Religione, scilicet Ordinis Praedicatorum, transgressio talis, vel omissio ex genere suo non obligat ad culpam, neque mortalem, neque venialem, sed solum ad poenam taxatam sustinendam = Haec S. Doctor.

Dixi tandem: Vel aliter non ferat praxis, et legitima consuetudo. Siquidem legitima consuetudo est optima legum interpres, et adeo si legitima consuetudo invaluit interpretandi legem tanquam mere poenalem, haec sub culpa theologica
f. 32 ad determinatam ponendum actum legis obligare dici non potest.

At dices contra propositionem: Cum legislator in sua lege temporalem poenam imponit in actum legis ponere nolentes, a culpa theologica eos eximere intendit; ergo singulis lex poenam temporalem obligans est pure poenalis. Antecedens constare debet primo ex lanit Norte de Praesumptionibus, ubi dicitur, quod qui unum ex duobus exprimit, et aliud tacet, censetur excludere, quod tacet legislator autem in casu exprimit poenam, non autem culpam theologicam, ergo &c. 2do ex ipsa naturali aequitate, quae exigit eandem transgressionem duplici poena non puniri, quod in casu fieret, si praedicta lex non esset pure poenalis; ergo &c. 3tio ex eo quod lex bono communi debet esse vel necessaria, vel saltem utilis, obligare autem in casu nostro tum ad culpam, tum ad poenam bono communi non est utile, et eo minus necessarium, cum ex una parte subditi nimis gravarentur, et ex altera parte per timorem solius poenae satis in officio continerentur, ut notat et ex eo etiam, quod cum in legibus benignior est interpretatio facienda; ergo &c. 4to, legislatores scientes inter Doctores de hoc puncto satis probabiliter in utramque partem controversi, adhuc consueto more suas leges efformant, quod facere non deberent, si obligationem in conscientia vellent imponere; ergo &c.

Confirmatur legislatores Gentiles nihil curarunt, et curare de obligatione in conscientia, et aeterna poena hominum ignorarunt, et adhuc ignorare nequeunt, sed tum Principes saeculares, tum Praelati Ecclesiastici leges poenales temporales condendo eadem via, et methodo procedere solent; ergo &c. Quod et ostenditur ipsa praxis, et consuetudo optima legum interpres, cum jam invaluerit usus praedictas leges tanquam mere poenales interpretandi ergo &c.

433. Respondeo negando ass. in sensu difficultatis intellectum; ad hujus probationem, quod ad rem spectat, vel de se patet Capitulum omnino non urgere; sed potius nostram continere sententiam siquidem cum Legislator per verba certo praeceptiva in sensu propositionis [illegible], Legislator non tacet, sed exprimit obligationem in conscientia tum ad ponendum actum, tum ad subeundam poenam pro casu transgressionis legis. Adjectio poenae est signum, videlicet, Legislatorem nolle obligare sub culpa, ut constat ex legibus ecclesiasticis poenam spiritualem in violatores infligentibus, tum ex legibus etiam civilibus praecipientibus sub temporali poena ea, quae sunt juris naturalis, aut divini positivi; tum etiam ex eo, quod poena temporalis superadditur, ut subditi facilius in officio contineantur, sicut faciant, quod facere tenentur, cum quandoque homines a transgressione legum magis arceantur formidine poenae temporalis, quam obligatione conscientiae; juxta illud: Oderunt peccare mali formidine poenae. Ceterum valet [illegible] admittendum est, quando illa duo sunt inter se repugnantia, et alterutrum duntaxat datur optio, vel etiam quando id, quod [illegible] non est favorabile alterutrum eligenti: secus vero, si [illegible] sunt inter se compatibilia, et ad utrumque [illegible] quod expresse non ponitur, est favorabile tacenti. Ex [illegible] responsio patet ad rem.

Secundum autem, quod objicitur, nimis [illegible] probat nempe et naturali aequitati repugnare quotquot sunt ecclesiasticae leges censuras infligentes, item et quotquot sunt civiles [illegible] transgressoribus dictarum legum temporales poenas infligentes. Sicut [illegible] tales leges contra naturalem aequitatem non sunt, ita neque [illegible] quas in praesenti disputamus. Nam praeterquamquod peccatum [illegible] poenam capiat, transgressio civilis legis simul est [illegible] et civilis Legislatoris; ideo et juste a Deo aeterna poena, et a [illegible] Legislatore poena temporali punitur.

Tertium pariter instantias [illegible] ecclesiastica censurarum, quare sicuti cum Ecclesiasticus [illegible] spirituali poena mulctat dictarum legum violatores, id si non [illegible], saltem valide utitur est cum bono, neque supra vires [illegible] subditi gravantur, atque [illegible] casus, in quo [illegible] nitatis ac eorum nempe in officio continendorum non [illegible] minori, ita in casu nostro, videlicet cum Legislator [illegible] per verba certo praeceptiva imponit, dicendum est. Atque [illegible] ad id, quod additur, [illegible] in odiosis benigniorem interpretationem faciendam esse, ubi quando est dubium, utrum Legislator [illegible] ad utrumque, nempe et ad actum, et ad poenam obligare [illegible] ubi constat de mente Legislatoris ad utrumque [illegible] volentis, ut constat in casu praesenti.

Ad quartum vel dicendum est, practicam [illegible] istam non niti sententiae nostrae oppositae; ac proinde [illegible] legislatores negare uti conspecta forma in suis condendis legibus [illegible]. Vel etiam satis probabilis etiam practica [illegible] nobis contraria, adhuc merito uti praedicta forma, quia [illegible] sunt satis communiter recipi potiorem [illegible] ac ideo vanum non curare hujus, vel illius [illegible] particularis [illegible] si qui [illegible] nostram sententiam non esse certam, quod nos [illegible] contra [illegible] sed vel tanquam [illegible], aut probabiliorem [illegible]

Ad confirm. dico, verum quidem esse, Principes Gentiles non agnoscentes obligationem in conscientia, atque adeoque penae actu tolli, ac explicite non intendere obligationem eam, falsum autem esse, eam virtualiter, et implicite non intendere, et velle. Cum enim ipsis, ut supra ostendimus, à Deo facta fuerit potestas veram legem, et quidem in conscientia obligatoriam condendi, ac ipsi veram legem efformare velint, et intendant, atque ad actum praeceptivum, prout possunt obligare, atque obligatio in conscientia sit effectus necessarius legis verbis praeceptivis efformatae, jam cum impossibile sit velle causam necessariam, quin hoc ipso et voluntas in effectum feratur, eo ipso quod ipsi Principes veram condunt legem praeceptivam intenderunt, et volunt in conscientia obligari. Praeterquamquod quamvis ethnici legislatores veluti praescindendo ab obligatione conscientiae eam non intenderent, ab ea tamen non praescinderet Deus, sed eam positivè intendit praecipiendo obedire justis superiorum, quicumque sint, legitimè intercedentibus; et proinde licet Gentilium Principum leges non obligarent ex intentione humani legislatoris; obligarent tamen ex intentione ipsius summi legislatoris Dei, ergo etc.

Atque ex his patet, quid dicendum sit ad argumentum à praxi, et consuetudine desumptum; negandum scilicet est, talem invaluisse consuetudinem, cum contrarium constet; contra quod nihil facit nonnullorum exemplum, qui forte sibi scrupulum non faciunt ex eo, quod contrariam sententiam credant in conscientia practicabilem. Stat ergo firmum, leges penales verbis praeceptivis constantes in sensu nostro in conscientia jam sub gravi, jam sub levi obligare, juxta dicta § 4 de genere obligationis legum humanarum à num. 200, et pluribus seqq. Quid autem dicendum sit de legibus penalibus praeceptiva verba, aut his aequivalentia non continentibus, modo dicendum est. Sit itaque

435 Propositio 2da: Lex penam gravem etiam temporalem, v.g. mortis, mutilationis membrorum, infamiae, triremium, et carceris ac longum temporis, publicae fustigationis, confiscationis bonorum etc. imponens in opus legis non facientes, licet verbis [illegible], seu casto non praeceptivis constet, nequaquam obligat sub [illegible] in conscientia ad [illegible] ad actum, vel ad penam in ea praescriptam. Est mihi probabilior sententia cum Suarez lib. 5 de leg. pen. et Civili cap. 26 num. 4, Bonacina hic disp. 1 q. 1 p. 7 § 4 num. 26 pro sua sententia citante Covarruviam, Navarrum, Azorium, Vasquez, Valentiam, aliosque, quos sequuntur Laymann lib. 6 de lege penali num. 6, Salmanticenses tract. 5 q. 3 de lege penali, Lib. 2 de obligatione legis penalis num. 5 aliique plures contra tertiam sententiam [illegible] Patronos. Ratio lex penalis gravem penam etiam temporalem [illegible] obligat, ut num. 428 diximus, ad subeundam penam quantumvis gravem pro casu omissionis actus in ea praescripti, atqui regulariter non est obligatio penam praesertim gravem etiam temporalem subeundi in sensu propositionis, atque poena [illegible] culpa theologica, sicut docet S. Aug. lib. [illegible] libro [illegible] c. 18: Omnis pena, si justa est, peccati pena est, et supplicium nominatur: et lib. 2 de Bap. cap. 6 [illegible] [illegible] Sanctos esse statuerunt, quae apprehendere debemus, quid sit

gravius, atq exemplo sacrarum scripturarum ostendisset, peccata gravi pœna gravi punita fuisse v. g. idolatriam gladio, excussionem [illegible] babilonica capte, et peregrina captivitate, et Schisma hiatu terræ [illegible] tis omnibus vivis, et cæteris cœlesti igne consumptis, in hunc modum concludit: Quis jam dubitaverit, hoc sic scelestius commissum esse ... est gravius vindicatum: Cum ergo hūæ leges divinas, quantum ... jus, imitari debeant, et imitantur; atq: pœna a Deo inflicta culpam supponat, supponit etiam pœna ab hūo legislatore inflicta, aut [illegible] danda; ergo lex pœnalis gravem pœnā &c.: Ut proinde verum sit, quod S. Thōas 1. 2. q. 96. a. 4. in c docet inquiens = Dicendum, quod leges positæ hūitus, vel sunt justæ, vel injustæ; si quidem justæ, habent vim obligandi in foro conscientiæ a lege æterna, a qua derivantur =; Cum ergo pœnales leges, de quibus disputamus, justæ supponantur, in conscientia obligant ad præscriptum actum ponendum.

His omnibus accedit, quod cum gravis pœna ... gam imponitur, res facienda a lege præscripta est maxime ... menti, atque maxime conducens ad bonum publicum; in hoc modo autem res legislator nunquam, cui bonum publicum cordi est, uti solet tota sua potestate; ergo cum hujus legislator ... re ponit tūo ad actum, tūo ad pœnam pro casu omissionis actus a lege præscripti cum gravem imponit pœnā, regulariter obligat ad utrumque; ergo &c.

431 Dixi autem primo in propōe pœnam impositam loquendo enim de legibus, ac constitutionibus imponentibus pœnam proprie talem, quæ potius est inhabilitas quædam ad aliquod ... supplicium, seu pœna proprie talis, ut sunt irregularitas ... [illegible] quædam matrimonii impedimenta, invaliditas [illegible] nū sine quibusdam solemnitatibus &c, jam absque [illegible] quæ contrahi nequeunt, et contrahuntur ...... [illegible] obligat in conscientia. [illegible] cum [illegible] de varietate hūanarum legum, in 4 de lege pœnali num. 7; [illegible] hic Tract. ii. cap. 2 § 1, [illegible] a lege in communi [illegible] 1 Dan. 15 num. 12 [illegible] hic Tract. 3. cap. 2 [illegible] 4 § 1 [illegible] Antonio. Con 3. de lege pœnali [illegible] 2; aliisq., non [illegible] ... [illegible] quæ pœnam in morali prudentum judicio spectantes ... in transgressores infligunt: [illegible] in conclusione ... [illegible] ... [illegible] legislator, ut communiss[illegible] ... [illegible] pro casu [illegible] ... [illegible] hac potestate quandoque uti ... salutem [illegible] spirituali [illegible] tales [illegible] communi [illegible] ... [illegible] contra [illegible] ... conscientiis eo modo [illegible] ... clare innuitur per regulam 23 juris in 6 Sine culpa nisi subsit causa, non est aliquis puniendus [illegible] regula, [illegible] ... lit dicere, talem supponere. [illegible] ... [illegible] pœnā infligi posse; ut adeo [illegible] ... supra [illegible] regulariter [illegible] pœnam [illegible] ... [illegible] vel in [illegible]

propter solam politicam, seu civilem culpam infligi possit; et proinde tota difficultas sit in assignanda regula quo cognoscendis casibus particularibus, in quibus lex per verba indifferentia lata ac temporalem poenam infligens tantum ad poenam obligat. Hinc vel in re satis obscura sit.

Regula prima. Praeterquam in casibus num. 231 recensitis, lex poenam temporalem infligens censenda est mere poenalis, quando poenam statuit in facientes actionem aliquam, ad quam a natura jus quoddam habent, cujusque omissio est admodum dura, et difficilis, atque ad bonum commune non necessaria. Haec regula patet ex dictis a num. 209, et sequentibus, ubi probavimus huiusmodi leges cum vitae dispendio, aut gravi damno temporali regulariter ad sui observantiam non obligare. Quidquid satis ostendunt huiusmodi leges prohibentes res emendas [illegible] ac sibi [illegible] complendum. Has enim leges esse mere poenales, teste de Lugo, communiter docent Theologi.

Regula 2a. Lex temporalem poenam attento prudenti judicio spectatis omnibus levem in transgressores infligens, a conditionali modo lata, ut si dicatur: Si quis arma deferat, ea perdita habeat: Qui fruménti extra territorium exportaverit perditum habeat vel [illegible] solvat. Qui absque lumine noctu in civitate ambulabit, [illegible], regulariter mere poenalis est. Cujus [illegible] enim tum verba tantum ad alterutrum obligare, nempe vel ad actum vel ad poenam, satis ostendit cum sensus magis connaturalis verborum legis, tum qualitas poenae quae utpote levis, magisquam quae infligi soleat propter civilem culpam, ubi materia [illegible] gravis est, innuit legislatorem nolle uti tota sua auctoritate in praecipiendo. Hinc non dubitavi, cum Salmanticensibus [illegible] Tract. 4 Cap. 2 Puncto 3. §. 1 num. 54 asserere leges quasdam omni [illegible] modo supra exposito latas prohibentes sub certa poena caesionem lignorum, aut herbarum sponte nascentium in sylvis, vel pascuis communibus, nec non [illegible] aut venationem in fluminibus, vel montibus ipsius communibus non obligare ad culpam, sed solum ad poenam legitime positam licet forte aliunde moraliter oblige[illegible] [illegible] ab actu

439 lege disjunctiva vetito, ut supra in annotatione monuimus.

Regula tertia. Lex poenam temporalem imponens, ac [illegible] [illegible] [illegible] cujus materia directe non pertinet ad bonos Reipublicae mores informandos, et ad vitae conservanda, atque ad [illegible], aut publicam pacem, et tranquillitatem obtinendam, aut magnum publicum incommodum avertendum necessaria non est, et adeo dicta materia est mere politica, et civilis, regulariter erit mere poenalis, praesertim si conditionato modo feratur, ac poena non sit nimium gravis. Ratio est quia prudens legislator in praecipiendo solet se accommodare materiae ac onus materiae proportionat subditis imponere; ubi autem materia est mere politica, seu civilis in saepe summa [illegible] onus [illegible] [illegible] est obligandum ad poenam, non vero ad actum [illegible] determinate. Porro ex quo lex poenalis temporalem [illegible] gravem imponens [illegible] [illegible] de obligatione legis [illegible] [illegible] [illegible] sit

§2 Consectarium
De Lege Tributorum.

441 Quidquid sit de Tributi nomine, quod alij à tribubus, à qui
olim vectigalia tributim solvebantur, alij à verbo tribuo de[illegible]
hic Tributi nomine venit Pensio publica, quæ ad Regios sumptus
communes Reip: operas per singulos de Populo distributa [illegible]
a lege persolvitur: Hocq: triplex est, nempe reale, personale
mixtum: Reale est quod pro rebus immobilibus, et earum fructibus
annis solvitur. Hocq: vel fundatur in terris, et agris, quæ à [illegible]
ad sustentationem supremi Principis ipsi assignati fuerunt
ipse deinde alijs vel in emphyteusim, vel feudum sub
annua pensione donavit; atq: in jure appellatur Canon [illegible]
de hoc nulla potest esse controversia. Hoc enim in justo contractu
fundatur, hocque summus Princeps de rebus propriis exigit
verò fundatur in bonis immobilibus seu fundis, quæ speciatim
Principis sustentationem assignata non fuerunt, sed ad [illegible]
subditorum, et hoc vulgò dicitur Contributio. Tributum autem
Personale est, quod ratione bonorum mobilium personæ, ac [illegible]
[illegible] exigitur, et de hoc Interpretes passim intelligunt
Matth: 22: Licet censum dare Cæsari, an non? et adeò vocatur 442
Census, à juristis verò Capitatio, vel Testatico. Tandem [illegible]
mixtum est, quod pro rebus partim mobilibus, et personis [illegible]
vitur; quod si exigatur pro rebus in Civitatem invectis [illegible]
[illegible] evectis, vocatur [illegible]; si pro rebus, quæ per pontes
flumina transferuntur, dicitur Portorium; si pro transeuntibus
bus per viam, seu locum, idque ob viarum custodiam, [illegible]
tuitionem, Pedagium nuncupatur; tandem si pro [illegible]
[illegible], puta pro iis, qui excubias agunt, dicitur [illegible]
His positis, et declaratis.

Tres hic difficultates occurrunt, prima est, an [illegible]
imponentes tributa tum realia, tum Personalia, tum mixta [illegible]
conscientia obligent, et in quo virtute talis obligatio [illegible]
an, posita tributi lege, subditi etiam non expectata [illegible]
tributi petitione, illud solvere teneantur? Tertia, an in [illegible]
[illegible] justitia adhuc sit obligatio illud solvendi? In [illegible]
[illegible] has difficultates pro earum intelligentia, adv[illegible]
[illegible], [illegible] Varietate legum Humanarum Cap. [illegible] 443
26 ad jus [illegible] Tributi, de quo unicè dissserimus, [illegible]
tum requiri Dni est, non à quocumque etiam legislatore [illegible]
[illegible], [illegible], sed tantùm ab eo, qui suprema [illegible]
potitur in subditos, de quibus tributum exigitur, [illegible]
[illegible]. Tributa etenim non alium finem habent [illegible]
vel ipsa Resp, si in supremum Principem summam [illegible]
regendi non transtulit potestatem, vel ipse [illegible]
[illegible] si in [illegible] communitas proprietatem suam [illegible]
potestatem habeat unde honesti, et congruenter [illegible]
statui se sustentet, atque vires habeat, quibus bonum [illegible]
moveat, et malis [illegible] inquinentibus occurrat [illegible]
ut Citato Cap. 14: est utrumque jure ostenditur, et [illegible]

lis Summus Pontifex tanquam temporalis Princeps, Summus Impe-
rator, Rex, Supremus Princeps superiorem non agnoscens, atque
Respublica, quæ suprema in suos subditos potestate gaudet, eamq;
non in aliquem Principem non transtulit, in terris suæ ditioni
subjectis, et in his tantum jure ordinario, et sibi proprio tribu-
ta imponere possunt; ita ut nullus etiam ex his extra suum ter-
ritorium quidquam possit, utpote cum ibi immediatam non ha-
beat jurisdictionem, quæ certe ad tributi justitiam est necessa-
ria; atque adeo, ut loco citato num. 3 prosequitur Suarez, neque
ipse Summus Pontifex tributum imponere potest subditis alicui
Imperatoris, Regis, etc., nisi in casu quo hoc necessarium esset ad
finem supernaturalem, puta ad Ecclesiam ab Infidelibus, vel Hæreti-
cis defendendam, vel tributa imponerentur super bona Ecclesia-
stica, vel in casu, quo iis Summus Pontifex indigeret ad debitam regimen
Ecclesiæ aut sui ipsius justum subsidium: In quo primo casu
id Pontifex posset ex ipso Suarez, quia, ut ipse inquit, sub ea
ratione supremam potestatem habet etiam in temporalibus; in
secundo vero casu, quia in eo ordine per se, et directe est Supre-
mus Princeps totius Ecclesiæ et Supremus ejus bonorum dispen-
142 sator; et ideo supremam in eo habet potestatem.

Dixi autem supra jure ordinario, et sibi pro-
prio. Fatendum sane est, ut habetur in Capit. Super quibusdam,
de Verb. Signif., nedum censenda esse justa, et adeo solvenda
ea tributa, quæ Imperatorum, Regum vel Lateranensis Concilii
concessione, verum etiam ea, quæ ex antiqua consuetudine a
tempore cujus non extat memoria, introducta apparent, quam-
vis non constet a quo primo imposita fuerint, tum quia in
necessariis et non contentiosis potest de injustitia, secundum jus, præ-
sumi; in hujusmodi autem casu nec constat, nec con-
stare potest, talia tributa absque legitima potestate imposita fuisse;
tum etiam adeo usus prævaluerit, ut per longissimum tempus
a tota communitate soluta fuerint, justa censenda præsumitur;
cum quia præscriptio præsertim immemorialis est titulus sufficiens
ad acquirendum; consuetudo autem praedicta præscriptionem inducit;
si, ergo licet quaerat quoad tributa jam imposita, quæ per legitimam
sic praescripta consuetudine, an videatur hæc sufficiens sit
ad imponendum jus tributum novum imponendi, de quo Doctores
143 inter se disputant.

Secundo ad tributi justitiam requiritur, ut ni-
si ob publicam causam, idest bonum publicum imponatur, et ita
quidem, ut majus non exigatur, quam causa publica est quam re-
quirit, postulet. Potestas enim publica solum ad bonum commu-
ne instituta est, et adeo Princeps etiam supremus nullum jus
habet in personas, et facultates subditorum, nisi in ordine ad
commune bonum, ut proinde commune bonum sit finis, et men-
sura tributi, quod a subditis exigitur. Unde Angelicus Præcep-
tor 2. 2. Q. 66 A. 8. ad 3um ait ipsum ait = Si aliquid Principes
indebite extorqueant, rapina est, sicut et latrocinium. Unde
dicit Aug. 4. de Civ. Dei, remota justitia, quid sunt regna nisi magna latro-
cinia? Unde et ad restitutionem tenentur, sicut et latrones =

Nisi ergo publica causa, idest ratio boni communis interveniat, tributa imponi non poterunt; quinimo hac cessante, etiam imposita cessare debent, nisi alia in ejus defectum, eique aequivalens, valide superveniat. Hae autem causae non solum sunt mala publica, ingruentia, quae avertì debent, et bona pariter publica, quae comparari, aut procurari debent, ut sunt defensio Urbium, oppidorum ac civiumque bonorum ab hostium incursione, refectio Pontium, et viarum publicarum, earumque custodia, et similes; sed etiam congrua, et honesta Principis quâ talis sustentatio secundum suam dignitatem, ut patet ex illo Apostoli Rom. 13; ubi cum dixisset praestanda esse tributa Principibus, pro ratione subjungit: Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes: in quo jam et ratio boni publici relucet, cum ratio tributorum, quae in sustentationem Principi dantur, ipse teneatur praestare operam suam pro publico bono procurando. Tertiò tandem ad legitimitatem tributi requiritur

444 est, ut in tributis imponendis, quoad fieri it, servetur aequalis proportio tum ad vires, tum ad personas, tum ad bona, quibus imponuntur, sic ut non alij plus, alij minus, quam justum est, gravarentur, et adeo qui plus possidet, plus et solvere debet quam qui minus possidet, quod vel de se patet, tum quia nemo per legem supra suas vires gravari debet, tum quia cum plures facultates habet, eo majorem habet a suo Principe protectionem. Atque ex his

Ad primam difficultatem respondeo, debere

445 conscientia, et ex virtute justitiae teneri ad solvenda tributa

quod constat esse justè imposita conscientia, et ex virtute justitiae teneri ad solvenda tributa justè imposita. Et adeo legem tributorum etiam imponentem obligationem in transgressores de se, et ratione sui non esse mere poenalis. Hanc sententiam communem existimat Suarez supra citato, quam tenent Antoine de justitia et jure ... 17, Honoratus Tournely, sive ejus Continuator de lege ... art. 2, P. Daniel Concina dissert. 5. de legum humanarum obligatione ..., aliique passim, et suadetur ex illo Christi Matth. 22. Reddite quae sunt Caesaris, Caesari: item ex illo Apostoli Rom. 13. ubi cum ... sit, necessarium esse subjici summis Principibus ... ... inter ... ... solutionem tributorum ... ... ministri enim sunt, in hoc ipsum servientes, deinde concludit: Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal. Ex ... ... illud in conscientia, et quidem ex justitia ... ni est solvendum, quod est officium necessarium subditorum erga ipsum Principem, ad quod tanquam sibi ipse Princeps jus habet, quodque rationem debiti rigorosi ... subditorum, atqui talia sunt tributa justè imposita à supremo Principe, ut patet relata scriptura testimonia ... ergo &c.

His ipsa ratio accedit. Cum enim quis in supremum Principem ... se ipso inter ... ... munitatem, ... debet, ... saltem implicite

tet, quo ex una parte ipse Princeps se obligat, suum studium ponere, operamque impendere, ut, quantum fieri sit, diligenter consulat felicitati, paci, ac saluti subditorum, ab hostibus eos tuendo, ac eorum jura defendendo, justitiam per se, vel per suos Praefectos, ac Magistratus administrando, crimina avertendo, puniendo, atque coercendo, leges sacratissimas tum naturales, tum divinas, tum ecclesiasticas, tum Civiles observari curando, ac Religionis bonum, et augmentum promovendo: ex alia vero parte ipsi subditi primo, ne Princeps propriis suis stipendiis militare cogatur, se obligant ad ipsi tribuendam honestam, decentem, et suo statui congruam sustentationem; 2do, cum per semetipsum omnia supradicta praestare non valeat, se obligant ad ipsi subministrandas vires, quibus ea omnia praestare possit, quod nonnisi per ipsa tributa fieri sit; Atqui obligatio justitiae est stare pactis juste initis, ut est juratum, de quo est sermo; item obligatio justitiae est reddere, quod est veluti stipendium operis praestiti; ergo &c. Hinc contra justitiam peccant, et ad restitutionem tenentur nedum subditi, sed etiam exteri defraudantes vectigalia juste imposita; non enim alia conditione exteri admittuntur ad negotiandum in suo territorio a Principe, nisi sub conditione, quod et ipsi justa vectigalia solvant; atque pro hac solutione ipse Princeps in eorum favorem suam protectionem interponit. Cui doctrinae non obstat, quod non raro in non solventes tributa ipsa poena imponatur. Nam ut supra ostendimus à num. 430, adjectio poenae non tollit, sed potius vim legis confirmat.

Haec autem, ut in responsione notavi, intelligenda sunt de lege tributorum, attenta natura, et intrinseca vi, et ratione ipsius legis. Cum enim, etiam ubi Princeps obligare possit sub culpa, si velit, possit ad solam poenam obligare, jam si vel ex verbis legis aut ex aliis circumstantiis, et adjunctis constaret, per legem aliquam alicujus tributi impositam velle tantum obligare ad poenam, ex supradictis constat, talem legem determinate non imponere obligationem solutionis tributi, sed subdito subjici, et ad poenam subeundam, cum lex ultra legislatoris mentem non obliget.

447 Neque dicas: leges tributa sub poena solvenda imponentes semper disjunctive reddunt, v.g. hanc: super vinea tua solves decimam, vel mulctam dabis; atqui leges poenales semper disjunctive reddentes ex supradictis determinate non obligant ad actum legis; ergo &c. Major probatur, et primo, quia talis est communis hominum sensus, et universalis consuetudo invaluit dictas leges tanquam mere poenales interpretandi. 2do, quia ita explicatae leges sunt tolerabiles, et magis portabiles, impositae autem, si tam ad actum, quam ad poenam obligarent. 3tio una soluta etiam mulcta adhuc daret obligatio ad solvendum tributum, quod est contra praxim ostendentem nullum esse, qui post mulctam solvat tributum tandem quia scilicet eo mulcta Princeps obtinuit totum id, quod ei debebatur, habita ratione ad causam, propter quam tributum fuit impositum, et circa

si adhuc et tributum solvi deberet, plus Princeps à subditis exigeret quàm exigit causa tributi; quod est injustum; contentus ergo esse debet, vel tributo, vel mulcta; ergo &c.

448 Respondeo nego majorem absolutè, et simpliciter [illegible] acceptatô, ad hanc probationem, quod ad primum spectat, nego, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ac proinde universalem consuetudinem invaluisse, dictas leges tanquam merè poenales reputandi. Pro nostra enim sententia stat [illegible] communis [illegible] sapiens, ut num. 445 invenimus. Praeterea etsi talis consuetudo invaluisset, ea potius corruptela, quàm legitima consuetudo dicenda esset, utpote cum legi divinae contraria sit, ut in [illegible] [illegible] propositionis ponderavimus.

Ad idem pariter nego assumptum, quia si quotquot sunt leges poenales in conscientia obligantes, essent importabile onus omnino falsum est. Caeterum si ex difficultate [illegible] servationis legis ejus obligatio tollenda esset, jam tollendae essent plures leges [illegible] Ecclesiasticae et civiles, [illegible] etiam [illegible] et [illegible], cum multum difficultatis in harum observatione [illegible] [illegible]. Praeterquamquod sicuti si lex esset merè poenalis, [illegible] adversarios ipsos non esset jugum importabile, licet poena [illegible] [illegible] esset, quomodo erit importabilis, etsi obligat in conscientia ad solvendum tributum, dum tributi solutione [illegible] evitatur poena, quae multò major tributo esse solet. [illegible] [illegible] tributi importabilis, et intollerabilis non est, etsi ad utrumque [illegible] et ad tributum, et ad poenam obligat.

Ad tertium dato assumpto nego [illegible] 450 [illegible] quas quotidiè videmus, quosdam non solventes tributum [illegible] [illegible] sub mulcta solvenda, non tamen illud [illegible] tributum, et mulctam solvere [illegible]. Quod si aliquando [illegible] dat, quosdam deprehensos vectigalium defraudatores [illegible] [illegible] non damnari nisi ad poenam, et nihil [illegible] [illegible] solutione, jam vel tunc in ipsa poena à judice imponenda [illegible] tanta summa, [illegible] [illegible] Publicano qui à [illegible] [illegible] jus ad tale tributum exigit, quae et poenam, et tributum [illegible]: vel etiam id evenit, quia [illegible] non [illegible] vectigal fuit defraudatum, ob adeo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ad ultimum nonnulli, falsum est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tributum fit, cum [illegible] [illegible] magna ex parte [illegible] ministris, et Officialibus [illegible] [illegible], jam non ratione justitiae commutativae, [illegible] tributum [illegible], sed ratione justitiae vindicativae, multa [illegible] [illegible] [illegible] integrum manet in Principe jus tributum exigendi; ac proinde illud propter mulctam exigendum [illegible] [illegible], quàm [illegible] [illegible], [illegible] cum et mulcta [illegible] [illegible] bonos usus [illegible] [illegible], et [illegible] tributum [illegible] [illegible]. Et haec circa primam difficultatem: Nunc

449 Ad secundam difficultatem, quae non [illegible] cadit de legibus, vel conditionem novam, et distinctam [illegible] [illegible], vel absolutum animum legislatoris [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quamcunque novam, et varietatem petitionum [illegible] [illegible], vel à [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], seu [illegible] nova petitionis [illegible] [illegible]

cum ex una parte certum sit legislatorem in sua lege talem conditionem posse apponere, et ex alia parte pariter certum sit leges etiam juxta mentem legislatoris, ac contra legitimam praxim et consuetudinem non obligare; sed unicè versatur circa leges indiscriminatim tributa exigentes, quin vel conditio novae petitionis, vel ejus exclusio exprimatur, aut legitimae praxis et consuetudinis interpretatio accedat; de illis, inquam, disputatur, resolutio cum Suarez lib. 5. de varietate legum litterarum cap. 28 pro sua sententia allegante Hostiensem, S. Antoninum, Covarruviam, Castro, Medinam, Ledesmam, aliosque, quibus adstipulatur P. Gabriel Antoine loco supra citato, aliique plures, respondeo, inquam, leges justas simpliciter imponentes tributa, licet non declarent quomodo solvenda sint, per se, et natura sua obligare ad solvendum tributum, etiam non petitum, quando de justitia legis sufficienter constat morali modo. Itaque haec sententia est contra Angelum, Navarrum aliosque docentes leges tributorum non obligare in conscientia esse illa solvenda nisi petantur, ac proinde licitum esse occultare venditionem aut per invia loca transire, ne gabella petatur: item est contra nonnullos alios distinguentes inter tributa ex antiqua consuetudine, cujus memoria non extat, imposita, et inter tributa, de quorum initio constat; ac docentes priora illa tributa solvenda esse, etiamsi non petantur, alia item si certo constat, talia tributa ex omni parte esse justa, secus vero, si certo non constat, nempe ex omni parte esse ju-
250 sta.

Prob. autem hoc pacto. Lex, de qua loquimur, est justa, et absoluta, et simpliciter lata ex terminis, atque ex antis tum legislatoris expressionibus, tum legitima praxi, et consuetudine, tum circumstantiis omnibus nullo modo dicit, et importat conditionem novae petitionis, aut ad hanc mentem legislatoris non limitat, et coarctat, sed talis lex absolute, et simpliciter, nulla subaut interposita conditione novae petitionis, obligat ad sui executionem: siquidem recte supponitur, legislatorem se accommodare expressioni ac sensui verborum legis stabilitae interpretandae, et solle, quod verba legis exprimunt, et adeo ad ullam conditionem in lege, aut aliam rationem mentem suam non coarctare et restringere; nisi quid efficax obstat in contrarium; quod jam in casu nostro non esse affirmandum, ut jam meditanti patebit ex consideratione legis ex solutione rationum oppositarum. Et profecto nihil addendum, nihil de eo minuendum absque positivo fundamento: quod pariter in casu nostro deficit; lex ergo tributo de qua loquimur, obligat ad sui executionem independenter a nova petitione tributi; ergo &c. ...... Confirmatur. Tributa, cum justa sint, solvenda sunt, non expectata etiam creditoris petitione, nisi constet creditorem in hanc consentire, aut rationabiliter consentire debere. Atqui, ut paulo ante probavimus, obligatio solvendi tributa in virtute justitiae fundatur, item tributa imposita per legem, de qua loquimur, ita exiguntur, ut non constet Principem consentire in dilationem solutionis, quousque petantur, neque talis dilatio rationabiliter praesumitur, ut patet; ergo &c.

451. Neque opponas, et dicas. Si tributa solvendi
etiam antiquam peterentur, qui occultando v. g. mercas vel Princi
vel Publicanorum talia tributa nomine Principis exigentium, tene
tur, ad restitutionem tenerentur, hoc, utpote contrarium praxi viror
etiam doctorum, et proborum, quinimo et confessariorum suos poenit
tes jam vel ementes, vel vendentes mercas absque tributi
ti solutione absolventium absque impositione debiti restitu
hoc inquam, non est admittendum; ergo &c. .... Confirmatur
butum nedum, ut fatetur et ipse Suarez, et cum eo communi
tanta, imponi fit ratione sustentationis Principis, ac publicorum
onerum, sed etiam propter aliqua commissa crimina, ...
lionis; et adeo in poenam criminis; sed poena sit ... non
ante ejus petitionem; ergo &c. ....

452 Respondeo concesso assumpto in sensu pro
tis difficultatis nego minorem cum ejus implicita probatione
nempe esse contra virorum doctorum, et piorum praxim ...
praesertim confessariorum si aliquando enim accidit, viros
doctos, et pios sibi scrupulum non facere occulte vendendo
emendo mercas gabellis subjectas, aut confessarios non ...
ad restitutionem poenitentes suos taliter facientes, id ...
ejus capite, in quibus ex Principis voluntate rationabiliter praesumitur
tales subditi ad talia tributa solvenda non obligantur, ...
cum subditus est pauper, vel spectata ejus conditione, ...
suorum facultatum, et quantitate tributorum, quibus gravatur
est moraliter impotens ad omnia solvenda; et adeo sa...
... caetera tributa, solvit quantum moraliter fit. Nisi etiam
... vel, viros etiam doctos, et vere pios non ...
... vendere, aut emere quasdam mercas sine ...
buti impositi, ubi tributum est ita parvi, ut vel ...
vel satis leve detrimentum communi exactioni ...
non curare Principem, merito praesumatur, vel etiam ...
... compensetur. Ad confirmationem d° min. Tributum impositum
nedum imponi fit ratione sustentationis &c. sed etiam propter
quae commissa crimina &c. concedo, Tributum proprie ...
... &c. sed aliud &c. nego min. et omissa minori nego cons.
Fatendum sane est, Principem subdito delinquenti mulctam
pecuniariam imponere posse, et tali pacto ejus audaciam
punire posse: verum mulcta haec non habet rationem ...
tributi, cum tributum ratione sui non detur propter delictum,
in congruam Principis sustentationem, et ad publica onera
sustinenda, ac quae communiter dabant subditi ...
... virtute et proinde argumentum non est ad ...
... cum hic quaestio sit de tributo proprie tali. ...
difficultas.

453 Tertia proposita difficultas, quae est, an in ...
de justitia tributi sit obligatio illud solvendi ... unica ...
fit in novis tributis, quorum nempe memoria extat ...
coeperunt. Ea enim, quae ab antiqua consuetudine ...
cujus memoria non extat, introducta fuerunt, ex ...
Quibusdam, ff. de verb. signif. ut num. 447. diximus, ...
... sunt, nisi certo constat esse injusta ...

modo de justitia novi tributi dubitari potest. Nam vel dubium cadit in potestatem Principis tributum imponentis, vel in motivum, seu quo Princeps tributum imponit: Primum est, cum dubitatur an persona, quae tributum exigit, jus illud exigendi habeat; secundum autem est, cum constat quidem Principem tributum imponentem habere jus tributa exigendi, dubitatur tamen, an hic et nunc adsit justa, et rationabilis et legitima causa illud imponendi et exigendi. Atque utrumque hoc dubium aliud est negativum, et aliud est positivum: Negativum dubium adest, cum pro neutra parte adest grave fundamentum, ancipiti scilicet movente viros doctos, et prudentes ad ferendum judicium pro justitia, aut injustitia tributi: Positivum vero est, quando tale fundamentum habetur pro justitia, aut injustitia tributi. Insuper et hoc dubium vel se tenet ex parte Principis tributum exigentis, vel ex parte subditorum, a quibus tributum exigitur. His notatis

34 Dico primo cum Suarez aliisque pluribus, quando tributum est novum, et sive negative, sive positive dubitatur, an imponens tributum gaudeat potestate illud imponendi, subditos dici tributum illud solvendum non teneri. Hoc autem responso, quae procedit in Principe [illegible] legislatore, seu Principe non supremo, sed subordinato supremo Principi, [illegible] autem locum habere potest de Principe supremo, ut patet ex citato Capit. Super Quibusdam, de Verb. Signif. in quo Regi, Imperatori, et cuilibet Principi supremo tribuitur facultas imponendi tributa; adeoque hic sermo est de Principe, de quo dubitatur an ex speciali concessione supremi legislatoris, aut ex immemoriali consuetudine competat jus, et facultas tributa imponendi et exigendi. Ratio [illegible], utpote [illegible] hoc casu in dubio justitiae [illegible] nova est obligatio ad solvendum debitum incertum ubi pro debitore [illegible] stat titulus [illegible], ut [illegible] in [illegible] de [illegible] [illegible] ubi [illegible] apud canonicum. In dubiis [illegible] est conditio possidentis si [illegible] illud locum habere in dubio justitiae; atqui ubi dubitatur circa potestatem Principis tributum imponentis, sive dubium sit negativum, sive positivum, in primis sumus in dubio justitiae [illegible] [illegible]. 2do Debitum est incertum: nam si dubium est negativum, nulla gravis ratio habetur pro Principis auctoritate; et si dubium sit positivum [illegible] pro auctoritate, sed etiam contra auctoritatem Principis stat se [illegible] gravis ratio, quae jam incertitudinem causat, et adeo auctoritas est incerta, et [illegible] incertum est [illegible] in quo justitia tributi innititur: 3tio, possessio libertatis, seu immunitatis stat pro subditis, siquidem [illegible] potestas Principis sit coarctatio, et limitatio libertatis in subditis et adeo [illegible] sit libertas subditorum, quam potestas Principis, tota, quanta est in Principe auctoritas, est ab ipsa communitate; et [illegible] totius libera est censenda communitas, quoties non constat de Principis auctoritate; ergo

Cui doctrinae consonat [illegible] Capit. Cum venisset 3 [illegible], in quo [illegible] [illegible] ignorantia, tanquam ab dominis et dominus legibus contrarii, quorum scilicet causa ignoratur; [illegible] idem [illegible] dicendum est de iis, quorum [illegible] ignoratur, [illegible],

prout accidit in casu nostro: 2do convincitur ex Capit. Quanquam [illegible] de censibus in 6., ubi Pedagiorum exactiones novas tam jure canonico, quam civili merito damnatas regulariter dicuntur, quae [illegible] praesertim esse debent, de quorum imponendorum auctoritate [illegible] constat, ut non constat in casu praesenti. 3tio ex bulla Coenae, in qua § 5. excommunicantur, et anathematizantur qui in terris suis nova Pedagia, seu Gabellas, praeterquam in casibus sibi a jure, seu ex speciali Sedis Apostolicae licentia permissis, imponunt, vel augent, seu imponi, vel augeri [illegible] [illegible] exigunt: Jamvero neque ex ipso jure, neque ex [illegible] Apostolicae Sedis licentia constat legitima esse, et adeo [illegible] da tributa imposita a Principe, cui dubium est an competat facultas tributa imponendi; ergo &c. Haec omnis de dubio [illegible] potestatem tributum imponendi [illegible]

Dico secundo cum eodem Suarez, aliisque [illegible]

455 mis, immo cum communi sententia, quando certo constat, Principem habere jus generatim imponendi, atque exigendi tributa [illegible] non teneri ad tributum solvendum, etiamsi dubitet [illegible] in eo particulari casu Princeps servaverit omnes conditiones ad tributi justitiam requisitas, sive dubium in subdito sit [illegible] sive positivum, dummodo subdito non constat, Principem [illegible] nonnisi ex levi ratione circa tributi justitiam motum ad illud imponendum. Assertio probatur tum subditus de tributi [illegible] sive negative dubitet, nullam pro illius injustitia habet rationem cum vero positive dubitet tam de injustitia, quam pro justitia quidem gravem habet motivum; sed quando certo constat, Principem habere jus generatim tributa imponendi, et exigendi, et subditus vel nullam rationem gravem habet pro tributi injustitia, vel [illegible] pro illius injustitia, quam pro justitia gravem habet motivum [illegible] illud tributum solvere tenetur nam in primis, ut in tractatu de Conscientia num. 217. ostendimus cum communi sententia, [illegible] tenetur parere superiori praecipienti rebus cum [illegible] injusta non manifeste, sed justa; sed etiam cum [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible], licet ergo etiam probabilius [illegible] justum esse, quod jubetur. Quod excipi non admittitur lege tributi ex eo, quod talis lex sit subdito onerosa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] leges, quae magis onerosae sunt [illegible] lex tributi; et hi in praxi [illegible] dubio obligant; ut proinde [illegible] tributorum cum proportione applicari possit quod de [illegible] stolica sede dixit Carolus Imperator, et refertur Capit. [illegible] moriam. Dist. 19: licet vix ferendum ab illa sancta sede [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tamen, et toleramus. Et vero [illegible] sive negative, sive positive, cum certum est, Principem [illegible] tributa generatim imponendi, superior est in possessione [illegible] quare praesumitur [illegible] [illegible] non esse per dubium injustitiae [illegible] subdito superveniens; ergo &c.

Quod confirmari potest ex citato [illegible] [illegible] de Verb. Signif. ubi quatuor genera tributorum dicuntur non prohibita, et adeo solvenda, imposita [illegible] Imperatore, Rege, [illegible], [illegible], et antiqua, cujus [illegible] memoria. Atqui antiqua tributa solvenda sunt etiamsi non constet de justitia ex parte motivorum [illegible] [illegible]

communis sententia, ergo et imposita à Principe supremo, seu alio, cui certò constat competere jus in tributa, cum non minus stat præsumptio pro tali Principe, quàm pro inveterata consuetudine, ergo &c. Dixi autem. Dummodo subdito non constet, Principem nonnisi ex levi ratione circa tributi justitiam motum fuisse ad illud imponendum, quia cum tributum absque rationabili causa impositum sit injustum, et ad tributum injustum solvendum nulla sit obligatio, subditus certò cognoscens tributum temerè fuisse impositum, illud solvere non tenetur. Quod tamen ubi subditus etiam sciat, Principem nonnisi solida, graviore ratione non excedente probabilitatis limites motum fuisse ad tributum imponendum, tum quia plerumque impossibile est Principibus eorumque consultoribus ob innumeras circumstantias in particulari per cognitionem certam assequi justitiam tributi, et adeò nec ipsi possent tributa exigere; tum quia in soliciam probabilitatem in re vel obscura, qualis est præsens, sunt assecuti, prudenter se gerunt; tum tandem, ut alia omittam, pro ipsis stat titulus possessionis, quo stante juste possunt petere, quod ipsis probabiliter competit.

Neque doctrinæ hactenus traditæ primò obstat Capit. Pervenit, et Capit. Quanquam, num. 454 relata, sicut neque Bulla Cœnæ. Nam in Capit. Pervenit reprobantur ij census, quorum imponendorum causa nedum subditis, sed etiam ipsi Principi est ignota, ac ita ut neque ipse Princeps eam reddere valeat. Quod in casu nostro non accidit. In Capit. Quanquam autem, et in distinctione non damnantur novæ Pedagiorum exactiones; sed solum, ut ibidem exponit Glossa, et cum Glossa Jo. Andreas, et alii damnantur tributa imposita ab iis, qui potestate in tributa carent ac exigunt sine consensu habentis dictam potestatem; et adeò Capit. illud non est ad rem præsentem. Tandem neque quidquam evincitur ex Bulla Cœnæ, siquidem in prædicta Bulla reprobantur tributa injusta, imposita scilicet ab eo, qui neque à jure neque ex speciali Pontificis concessione habet jus in tributa, ac in talia tributa imponentes sententia excommunicationis intorquetur: Porro Princeps, de quo loquimur, ab ipso jure habet potestatem tributa imponendi, ut supra ostendimus, ergo &c.

2do traditæ doctrinæ non obstat principium, quod in dubiis licitus sit usus sententiæ verè probabilis, sive minus probabilioris. Nam hoc verum est, ubi pro parte opposita non stat certus titulus possessionis, qui in casu nostro est pro Principe tributum imponente; et proinde sententia pro libertate subditi tantum est tantùm speculativè, non determinativè probabilis, cujus usum licitum esse nemo Theologus docuerit. Hinc neque locum habet argumentum petitum à principio In dubiis melior est conditio possidentis: Quod favet contrariæ sententiæ: ex quo fit neque fieri posse, quin necesse non sit à dubio de potestate ad dubium circa motiva tributi. Nam in primo casu titulus possessionis militat pro libertate subditi; in secundo militat pro ipso Principe, ut diximus supra. Hæc de legibus tributorum.

§. 3. De Obligatione legis penalis ad subeundã penam ante judicis sententiam.

459 Cum inter se conveniant Doctores, leges penales ferendæ
sententiæ, quæ scilicet de facto penam non imponunt, sed pe-
nam imponendam minantur, ad penam non obligare ante
sententiã judicis condemnatoriam; quod vel semper ipsorum
ostenderit, atque ob propter tota præsens difficultas versatur
circa leges penales latæ sententiæ, quæ scilicet ipso facto, ...
delicti commissione penam in transgressores infligunt, ...
ante omnem tradere oportet regulas, quibus discerni possit
legem penalem latæ, et ferendæ sententiæ. Has autem desum-
placet ex P. Anacleto Reiffenstuel Lib. 1. Decretalium Tit. 2 de ...
§. 9 de lege Penali &c., et P. Lucio Ferraris Verbo Lex A 2 à num ...
itaque Regula prima. Quoties dubium est, an ...

460 contrahere penam v. g. excommunicationis, suspensionis, interdicti
aut privationis officij &c. ipso jure latam, vel à judice ferendam
bel non latæ sed ferendæ sententiæ censenda est. Ratio regulæ
ipso jure desumitur. Nam In penis benignior est interpre-
tanda, ex regula 49. juris in 6. Et legum penæ molliendæ
potius, quàm exasperandæ, ex leg. Interpretatione 42. ff. ...
ut et hic verificatur regula 15. juris in 6. Odia restringi et ...
convenit ampliari. Regula secunda. Quando lex simpli...

461 minatur penam transgressoribus, v. g. dicendo: Prohibemus ...
pena excommunicationis; sub pena interdicti; sub ... pri-
vationis officij, sub pena privationis vocis activæ et ...
&c. lex habenda est ferendæ sententiæ, nisi ex aliqua ...
dictione colligatur esse latæ sententiæ ut si dicatur: ...
sub pena excommunicationis statim incurrenda, sub ...
minatione anathematis eum statim subjacere &c. Prim...
desumitur ex Capit. Cum esses, de Testamentis, et ex ...
de Sagittarijs, in quorum primo licet sub pena anathematis ...
... rescindere testamenta facta coram Presbitero, ...
duobus personis idoneis: in 2do verò licet sub anathemate ...
beatur, artem pestiferam, et odibilem balistariorum, ...
... adversus Catholicos de cetero exerceri; tamen, ut ...
exponit Glossa, ea pena non est latæ, sed ferendæ sen...
Vbi et ratio additur, quia talis lex ex ... verbum ...
... de execucione pene, sed solùm impo...
quàm penam imponere debeat, et adeo ...
... est facienda interpretatio. Secunda autem ...
... constat ratio.

462 Quam hi regulam ...
notata legum ... de lege penali ...
in penis ... quæ in ...
... 2do in ... quæ non ...
legato, seu mandato ... imponantur ...
... penam, si non ... in ...
quæ doctrina cum Castropalao de Lege penali ...
num. 3. dicente in eo convenire Doctores, ...
... penam conditionalem, seu legem sub ...

Quod ostendi fit primo ex Trid., in quo Sess. 23 Cap. 6. de Reformat. statuitur, ut Clericus minorum ordinum carens beneficio, si non gestat habitum Clericalem cum tonsura, non gaudeat Privilegio Fori, neq. conjugatus, si non contraxit cum unica, et hac virgine, et alicujus Ecclesiae servitio non sit addictus. 2do ex Capit. Cum inhibitio copulae, de Clandestina desponsatione, ubi cum tanquam nulla declarata fuissent matrimonia clandestina, §. Si quis vero declarantur illegitimi filii ex tali matrimonio nati. Verum etiamsi haec limitatio doctrinam veram contineat, fatendum tamen est cum [illegible] non esse in rigore limitationem projectae regulae, quia haec conditionalis poena vera poenae rationem non habet, sed est mera conditio, sine qua non effectus obtineri non fit. Videat lector quo[illegible]

Regula tertia: Cum lex simpliciter fertur per verba futuri temporis, v.g. si dicatur: Qui hoc fecerit excommunicabitur, suspendetur, officio, voce activa, et passiva privabitur etc., tunc lex est tantum ferendae sententiae. Regula ista praeter praemissa patet tum ex Canit. Cum tu, de Usuris, in quo cum decernatur usurarios manifestos communione Altaris, et ecclesiastica sepultura privandos, verbum illud Privandos, ut exponit Glossa denotat, et dirigitur ad judicis sententiam; tum ex Canit. Saepe contingit Clementinarum, ubi tanquam differentia inter se ponuntur haec duo verba irritus, et irritandus, ut nempe primum significat nullitatem actus ipso facto, alterum vero nullitatem actus per judicis sententiam; regula, inquam, praeter praemissa patet ex dictis juribus, ratione ipsa suadetur; verbum enim futuri temporis non indicat actum judicialem praesentem, aut praeteritum, sed futurum, et adeo sententiam nondum latam, sed ferendam; ergo.

Verum regula haec tanquam universaliter vera non admittitur a nonnullis juristis, et Canonistis, et ipse [illegible] cum recensuisset duas limitationes quarum prima est, quando verbum de futuro in lege geminatur, altera, quando poena per verbum de futuro imponitur per duas leges [illegible], has duas limitationes recensuit, tertiam, quam valde notandam dicit, subjungit, et est, legem nempe poenalem quamvis verbis etiam futuri temporis conceptam, tamen esse latae sententiae, quando poena est talis, ut nisi ipso facto incurratur, lex illusoria, et nullius momenti redditur. Ratio autem est, quia lex non est ita interpretanda, ut vana sit, et inutilis, cum hoc in Legislatoris injuriam cederet, ergo si talis reperiatur, intelligenda poenam imponendo, et non latam, non [illegible] etiamsi per verba de futuro, vel comminative [illegible]

Quod et declaratur exemplis. 1o primo exemplum est in poena infamiae, quae ab usurariis, ut habet Glossa in [illegible] Ex quibus causis infamia irrogatur, ipso facto incurritur, licet in dicta lege dicatur: infamia [illegible] irroganda est. 2do exemplum est in poena irregularitatis [illegible] quae a lege aliqua infligitur ratione infamiae juridicae [illegible] judicis sententia exorta, et non praecise ratione criminis [illegible] ipso facto incurritur, etiamsi lex eam imponens verbis futuri temporis conceptae, nam irregularitatis poena est talis, [illegible] non ab homine, sed a jure tantum imponitur.

ztiõ, ut alia omittã, exemplũ est in irritatione, et annullatione [illegible] vinculi indissolubilis. Nam cum vinculũ indissolubile semel [illegible] dissolvi non possit, hinc si vel ab initio lex illud non [illegible] et annullat, minus deinde illud irritare, et annullare qui[illegible] ne, Irritũ, et inutile declaraverat; quod de lege non est [illegible] [illegible]sic leges matrimoniũ irritantes, professionem religiosam [illegible] nullantes &c, licet verbis futuri temporis constarent, sunt [illegible] et non ferendæ sententiæ.

465 Regula quarta. Quando lex utitur ve[illegible] imperativi modi, quæ non afferunt immediatè ipsam pœnam [illegible] sed vel ipsum reatum (seu obligationem passivam) pœ[illegible] si dicatur: Qui hoc fecerit, reatum talis pœnæ incurrat, omni[illegible] fiat, reus fiat. Subjaceat &c talis pœnæ, vel ipsam [illegible] actionem, ut si dicatur: excommunicetur, suspendatur [illegible] ab ecclesiæ arceatur, actus annulletur, irritetur, is bonis [illegible] liatur, voce activa, et passiva privetur &c, tunc lex [illegible] ferendæ sententiæ censenda est, nisi ex alia adjuncta [illegible] aut circumstantiis &c colligatur oppositum. Ratio regulæ [illegible] quia hujusmodi formulæ de se requirunt, et primò denotant [illegible] nem, et sententiã judicis, ac proinde in ipsis expressè ante [illegible] pœna non debetur: 2dò, quia memoratæ clausulæ possunt [illegible] etiã intelligi de pœna ferendæ sententiæ, ergo cum juxta dictam [illegible] primã regulã ob his benignior interpretatio faciendo sit, [illegible] ges optimè explicantur de pœna ferendæ sententiæ; ergo [illegible]

466 Regula quinta. Quando lex constat ve[illegible] imperativi modi afferentis etiam immediatè ipsam pœnam [illegible] si dicatur: Sit excommunicatus, anathema sit, sententiã [illegible] municationis incurrat, incidat in excommunicationẽ [illegible] municationi subjaceat, maneat excommunicatus, [illegible] pro excommunicato, sit suspensus, sit interdictus [illegible] [illegible] &c, ita incertum est, an sit latæ an ferendæ sententiæ [illegible] ut sit satis probabile, eã tantum ferendæ sententiæ [illegible] tur colligatur aut ex materiæ qualitate, aut ex adjunctis [illegible] omissis, aut aliis specialibus juris &c. Hujusmodi enim [illegible] tantum ferendæ sententiæ satis firmum habitũ habet [illegible] ex auctoritate Doctorum, qui eam tuentur, tum canonum [illegible] quibus eam probant illius assertores, tum denique [illegible] ratione. Nam quod attinet ad 1m, eam apud Pirrhing [illegible] citato tuentur Navarrus, Sanchez, Layman, Marinez, [illegible] ai, et Abbas. Quod verò attinet ad 2dũ, nemo [illegible] sunt juris canonici textus, qui per verba imperativi [illegible] [illegible] immediatè ipsam pœnam importare censentur [illegible] dũ. Pluribus enim in Canonibus, ut Capit. Si quis ex [illegible] vita, et Honestate Clericorũ, et in prima parte Decreti [illegible] omnes ferme canones, et can. 36. q. 2. Can. Si quis virginem [illegible] feruntur istæ expressiones Anathema sunt, Anathema [illegible] Capit. Nullus Judicum, de Foro competenti habetur hæc [illegible] pressio: Ab ecclesia Dei sit sequestratus, quas [illegible] magni nominis Doctores sequuntur, ibidem censent [illegible] communicatione ferendæ sententiæ. Tandem et ipsa ratio [illegible] suadet. Nam, ut in prima regula diximus, quoties [illegible]

an pœna sit latæ, an ferendæ sententiæ, ut est in præsenti causa, benignior est interpretatio facienda, et adeo pœna censenda est ferendæ sententiæ. Accedit, quod si conditor legis voluisset præfata, et similia verba esse intelligenda de sententia lata, cum potuisset exprimere expressisset, ut habetur in argumento Capit. Inter Corporalia, de Translat. Episcop. §. Sed neque istud, Capit. Quia circa, de Privilegiis, et Capit. Ad audientiam, de Decimis; ergo cum in casu conditor legis potens exprimere, non expresserit pœnam latæ sententiæ, censendus est tanquam ferendæ sententiæ.

Neque est, quod opponas primo Capit. Et si pignorationes, de injurijs in 6., et Capit. Quia in omnibus, de Usuris, in quorum primo hæc verba: Sententiam excommunicationis incurrant. Ecclesiastico subjaceat interdicto: juxta Glossam importent excommunicationem, et interdictum latæ sententiæ: In altero autem verba hæc: Ab Officij sui maneat executione suspensus, ut notat Abbas in dictum Capitulum, dicunt suspensionem latæ sententiæ. Secundo Capit. Si quis suadente Diabolo cau. 17. q. 4., in quo verba: Anathematis vinculo subjaceat: important pœnam latæ sententiæ, ut usus et consuetudo ipsa comprobat: et Capit. Quilibet Episcopus cau. 23 q. 4., in quo Glossa, per verba: Sit Anathema Maranatha: idest sit excommunicatus usque ad Adventum Domini: intelligit excommunicationem latæ sententiæ. Tertio Concilia generalia, et præsertim Tridentinum, quæ in fidei definitionibus, et se factis ponentia verbum Anathema sit, intelliguntur ipso facto excommunicare sancientes aliter, ac ibi definitum est. Non est, inquam, quia hæc opponas Alio

Quod attinet ad duo priora Capitula, Dominus Reiffenstuel loco supracitato respondet, dictum Glossæ in Capitulum: Et si pignorationes, nunc controversum, atque in contrarium opponi alias Glossas, rationes, et Auctoritates, quæ ratione et similiter argumentandum ratione ex Capit. Quia in omnibus, hi nempe opponendo auctoritates Doctorum oppositum sustinentium.

Quod vero spectat ad Capit. Si quis suadente Diabolo, respondetur, quod in textu ibi sic intelliguntur verba illa, Anathematis verba immediate sequentia, quibus utiliter absolutio reservatur Summo Pontifici, et plures alii Sacri Canones clare indicant, et significant, excommunicationem ob violentam manuum injectionem in Clericum esse latæ sententiæ. Ex quo et patet ad Capit. Quilibet Episcopus. Siquidem ibi in canone fertur excommunicatio in eum, qui violenter, et injuste Clericum retinuerit, vel incluserit in aliquem locum, quod æquivalenter est manus violentas injicere.

Tandem ad Concilia, et præsertim Tridentinum, dico Anathema ibi fulminatum contra Hæreticos, seu sentientes aliter, quam in Decretis fidei credendum proponitur, esse latæ sententiæ, quia Hæreticus gravissime jure jamdudum prævio excommunicat excommunicatione latæ sententiæ, ut patet ex pluribus juris Canonici Capitulis, et præsertim Decretalibus, et Decimoquinto de Hæreticis, Capit. Excommunicamus, et Capit. Majores causa 24 q. 1. aliisque pluribus ex quo patet hæc non opponi regulæ nostræ, in qua exequimur: Nisi aliter colligatur aut ex modo loquendi

aut ex adjunctis dictionib., aut alijs specialib. juribus &c. quæ
per proinde oculis habenda sunt pro alijs solvendis, si quæ oc-
cur. Regula 6ta, et ultima. Contra lex pœnali-
469 ter, sententia, primò, quando utitur verbis, quæ nullam temporis dilatio-
nem admittunt, ut si dicatur: ipso facto, ipso jure, mox, ex-
statim, illicò, confestim, continuò, ex tunc, ex nunc, &c. sit ex-
communicatus, suspensus &c.: 2dò, quando utitur verbis indicativi
di temporis præsentis, aut præteriti, ut si dicatur: excommuni-
camus, suspendimus, interdicimus, inhabilitamus, privamus,
est excommunicatus, sciat se esse excommunicatum, noverit ex-
communicationem incurrisse, noverit se esse suspensum &c.: 3tiò, quando
legislator sibi, et legi suæ sententiam adscribit, V.G. dicendo: Auc-
toritate nostra, virtute præsentium &c. sit excommunicatus, et
secus egerit, excommunicationem, quam nunc in ipsum [illegible]
se noverit incursurum &c. Regula hæc quoad omnes sui partes
se est manifesta, et communiter traditur à Doctorib. Ut au-
tem explicetur. Propter notandum est primò, et distinguendum
470 inter sententiam condemnatoriam, et purè declaratoriam criminis.
Condemnatoria ea est, per quam reus post delicti cognitionem à judice
certam determinatam pœnam condemnatur: Declaratoria autem
per quam judex declarat aliquem incidisse in crimen, [illegible]
quod vi legis jam latæ, pœna ipso facto incurritur, adeo [illegible]
pœnam hanc ipso facto incurrisse. Quod discrimen diligenter
notandum est, eo quia cum sententia tantum est criminis declara-
toria, pœna retrotrahitur usque ad diem commissi criminis, et
alienatio V.G. bonorum ab eo tempore facta post eam sententiam
rescinderetur; secus ubi sententia est criminis condemnato-
ria. Secundò circa pœnam notandum est aliam
471 esse pœnam propriè et rigorosè talem, et aliam impropriè
talem. Pœna propriè, et rigorosè talis ea est, quæ, tanquam [illegible]
[illegible] habet et tendit in punitionem, vindicationem [illegible]
stationem commissi delicti, ut est excommunicatio propter
hæresim, suspensio propter adulterium, privatio beneficii prop-
ter simoniam, exilium propter Homicidium, confiscatio bonorum
propter delictum læsæ Majestatis &c. Pœna autem impropriè
est, quæ punitio non est, neque peccati vindicatio, sed [illegible]
ob boni regimen, vel ex necessitatis causa, vel ob aliam ra-
tionabilem finem, tales sunt irritationes, et annullationes, [illegible]
[illegible] inhabilitates ad officium, beneficium &c., ob [illegible]
vel quarundam solemnitatum substantialium quæ [illegible] re-
quiruntur, ut est præsentia Parochi, et duorum vel trium testium
in matrimonio, præsentia quinque vel septem testium in [illegible]
[illegible] ad causas pias, consensus Tutoris in contractu
[illegible] cum pupillo &c., vel quarundam conditionum, quæ tanquam
necessaria requisita assignantur, ita ut illis non [illegible]
non intelligatur factum, et gratia facta; cujus rei exemplum
habes num. 402. Quæ distinctio semper sub oculis habenda
est, cum hic tantùm sermo sit de pœna propriè ta-li

Poena autem proprie, et rigorose talis alia est positiva et alia est privativa, et alia mixta. Positiva est, quae actionem aliquam expostulat ad sui executionem, sive actio ab ipso delinquente, sive ab alio tertio sit facienda, ut sunt flagellatio, mutilatio, exilium &c. Privativa est, quae in alicujus boni privatione praecise consistit, sicuti sunt excommunicatio, suspensio, interdictum, irregularitas ex delicto &c. Mixta est, quae partim actionem, partim passionem continet, ut est solutio pecuniae, quae includit actum solvendi, et privationem dominii, idem dic de renuntiatione beneficii, officii &c. Inter hujusmodi autem poenas aliae sunt temporales, et aliae spirituales, aliae privantes jure jam acquisito, aut acquiri capto, et aliae privantes jure nec acquisito, nec acquiri capto. Temporales sunt, quae bonis temporalibus privant, ut est confiscatio bonorum, carcer, exilium &c. Spirituales sunt quae spiritualibus bonis privant, ut est excommunicatio, suspensio, interdictum &c. Privantes jure acquisito, aut acquiri capto sunt, quae privant hominem dominio, aut quasi dominio et jure, quod actu possidet, aut possidere jam coepit. Privantes tandem jure nec acquisito, nec acquiri capto sunt, quae impediunt, quo minus dominium, et jus acquirendi in personam aliquam transferatur. His ita expositis

Praeparata circa difficultatem, an videlicet reus sit obligatus ad subeundam poenam ipso jure latam ante quamcunque judicis sententiam, adnotandum est, extra quamcunque controversiam esse, ecclesiasticas censuras latae sententiae incurri ante ullam judicis sententiam etiam criminis declaratoriam, si excipias irregularitatem, quae provenit ex infamia orta ex juridica sententia judicis. Atque patet nedum revolvendo sacros canones censuras latae sententiae infligentes, quos praxis, et consuetudo ita interpretatur, ut obligent delinquentes ad patienter tales poenas sustinendas ante quamcunque judicis sententiam etiam criminis declaratoriam, sed etiam ex eo constare videtur, quod conveniens est, ut ecclesia, quae spiritualem subditorum profectum spectat, nedum habeat in promptu poenas, quibus a contrahendis [illegible] quantumvis occultis arcere possit, sed etiam de facto eas infligat, in [illegible], ut expedire judicandum est, cum poenas spirituales latae sententiae infligit.

Insuper inter se conveniunt Doctores, poenas mere privativas sive proprie, sive late tales, jure nondum acquisito privantes, cum sint latae sententiae, effectum suum sortiri ante omnem judicis sententiam. Ratio autem est, quia sicut Respublica ex necessaria causa, ac ita bono communi exigente disponere potest de bonis suorum subditorum, ac eos etiam iisdem privare; ita et tali exsistente causa per suas leges impedire potest, ne subditi jus possidendi acquirant ad hoc vel illud officium, beneficium, actum &c. Atqui cum Respublica sive ecclesiastica, sive saecularis condit leges latae sententiae mere privativas, seu jure nondum acquisito privantes, tum justa intercedit causa, et ita bono communi exigente, ut nempe subditi reddantur inhabiles ad dominium, et jus acquirendum, et deinde Respublica de facto velit eos inhabiles facere; nam primo ex justa causa supponitur; et deinde legislator ita exprimit mentem suam ut statim velit obligare, ergo &c.

Quod ex ipsis exemplis [illegible] utrumque [illegible] nam commodatur. Ut quoad poenam privativam talem, ut colligitur ex [illegible] Tridentini [illegible], qui cognovit consanguineam uxoris, is qui copulam habuit cum consanguinea uxoris suae intra secundum

gradum, ante quamcunque judicis sententiam ipso facto privatur jure [illegible]
di debitum conjugale, et propria uxore mortua inhabilis est ad con-
hendum cum ea consanguinea, quam cognovit. Item, ut habetur in
Super hoc, Capit. Significasti, et Capit ultimo, De eo, qui duxit in ma-
trimonium, quam polluit per adulterium, nulla interposita judicis [sen]-
tentia, conjugatus, qui sub data fide futuri matrimonii post [mortem]
legitimae uxoris, cum aliqua adulterium commisit, inhabilis ipso [facto]
fit ad contrahendum cum ea, etiam mortua propria uxore. De[nique]
ut plura alia omittam, simoniace electus ad Beneficium, ut [sta]-
tuitur in extravaganti Cum detestabile, De simonia, ante quam-
que judicis declaratorium judicium dimittere beneficium tenetur [illegible]
cum electio ipso jure sit nulla.

Quoad poenam vero latae talem provenientem ex
defectu solemnitatis substantialis patet ex Trid. Sess. 24 Cap. [illegible]
format. ipso facto irritante matrimonia sine praesentia [Parochi]
vel alius sacerdotis de ipsius Parochi, seu Ordinarii licentia [et]
sine duobus aut tribus testibus praesentibus celebrata. Patet etiam [in]
alienatione rerum ecclesiae, in testamentis sine solemnitatibus
a jure requisitis factis, item et in contractibus pupillorum [et mi]-
norum sine consensu Tutoris, et curatoris initis, jam [ipso fa]-
cto nullis ante quamcunque judicis sententiam.

Tandem et quoad poenam latae talem ex [defectu]
conditionis necessario requisitae, praeter exempla [illegible]
ta colligitur primo ex Capit. Licet Canon, De Elect. in 6, [ubi sta]-
tuitur, quod beneficium parochiale sine sacerdotio [obtinens]
si intra annum suum ipse non ordinatur, nulla praemissa [moniti]-
one illud dimittere debeat, utpote cum per tale [illegible]
jure privatus. 2do ex Trid. Sess. 23 Cap. 2, ubi [illegible]
[illegible] ecclesiis, nisi intra sex menses a [illegible]
consecrentur. 3tio ex eodem Trid. eadem Sess. [illegible] 1, in quo [illegible]
[illegible] curam Animarum annexam habentia obtinentes [illegible]
quod si non residerint, pro rata absentiae non faciant [illegible]
[illegible], nec tuta conscientia eos retinere possint, alia [illegible]
[illegible] non secuta: Quod idem dicendum est de beneficiatis [illegible]
[illegible] Canonicos non residentibus, ut constat ex propositione ordine [illegible]
damnatas ab Alexandro VII die 7 Septembris 1665, quae est [illegible]
tenoris = Restitutio a Pio V imposita beneficiatis non recitantibus
non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam [illegible]
quod sit poena. Denique, ut plura alia praetermittam, [illegible]
ex Canon. Cum singula, De Praebendis in 6, in quo [illegible]
[illegible] secundum beneficium incompatibile, [illegible] primo, ipso jure illo [illegible]
et inhabilis [illegible] [illegible] si non [illegible]
[illegible] Hinc difficultas major devolvitur ad poenas [illegible]
[illegible] jam acquisiti, aut acquiri jam cepti, atque [illegible]
[illegible] actionem ad sui executionem requirentes: et [illegible]

474 Propositio prima. Humanae leges [illegible]
[illegible] ipso facto inhabilitando, juris jam acquisiti, aut [illegible]
[illegible] vigilantes non obligant in conscientia [illegible]
ante quamcunque judicis sententiam etiam declaratoriam [illegible]
Ita Salmanticenses hic Tract. 11 Cap. 2 Puncto 3 § 2 num. [illegible]
[illegible] allegantes Othen, Gordonum, Molinam, [illegible]
[illegible], Cassium, Palaum, et Suar., quibus consentiunt, [illegible]
Cap. 8 De poena Privativa num. 3, Giribaldus in Tract. 3 [illegible]
[illegible] gatione Legis § 2, Honoratus Tournely [illegible]
Cap. 5 De Lege [illegible], Sect. 1 De Lege Papali, aliique [illegible]

Prob. Prafundata leges à communi usu, praxi et consuetudine legitime introducta ita interpretantur, ut regulariter importent obligationem se subeundam poenam solum post sententiam criminis declaratoriam. Sic primo quamvis in Capit. Cum secundum leges, de Haereticis in 6. haereticorum bona ipso jure confiscata declarantur; nihilominus haeretici fisco tradere non tenentur, quinimo contractus, et alienationes ab ipsis factae sunt validae, ante sententiam criminis declaratoriam, ut tenet communis sententia. 2do licet in Capit. Pro Humani, de Homicidio in 6 qui quempiam Christianorum per Assassinos interfici fecerit, ipso facto dignitatibus suis, et beneficijs suis privatur; tamen dictas poenas subire non debent ante Judicis sententiam, ut communis tenet sententia. 3tio ut omittam alia, tametsi in Constitutione Pij IV committentes simoniam confidentialem ipso facto privantur beneficijs ante obtentis; itemque in Trid. Sess. 24. Cap. 18. idem statuatur contra examinatores simoniam committentes in examine Rectoris alicui ecclesiae praeficiendi; attamen ante criminis declarationem beneficia renunciare non tenentur; ergo &c ... Suadet et ipsa ratio, Nam si esset obligatio subeundi praedictas poenas etiam ante sententiam judicis declaratoriam, tales leges essent nimis durae, et acerbae, utpote quae reum obligarent ad prodendum sui delicti per semet ipsum, itemque et per semetipsum ad se privandum rebus, et beneficijs a se possessis, quod certe nimis durum, et acerbum, et asperum est: ita ut praedictas leges potius in detrimentum, quam in augmentum boni publici vergerent, cum vix esset, qui eas observaret; ergo &c praesertim cum et simus in odiosis, et proinde benignior sit interpretatio facienda.

Notandum tamen est, me dixisse, regulariter non obligare in conscientia &c, tum ut excipiam poenam, qua incestuosi conjuges agnoscentes consanguineam uxoris suae in tertio gradu privantur debiti petitione, nulla expectata judicis sententia, etiam declaratoria criminis: tum ut excipiam eas leges, in quibus apponeretur haec aut similis clausula: etiam alia declaratione non secuta: de qua in sequenti propositione.

Propositio secunda. Humanae leges latae sententiae, infligentes poenam, quae ad sui executionem externam ... requirat, regulariter non obligant in conscientia ad poenam subeundam ante judicis sententiam saltem declaratoriam criminis, praesertim ubi poena est valde gravis, ac ... nisi specialis clausula, v. g. haec aut aequivalens etiam alia non secuta declaratione, habetur in ipsa lege. Ita docet ... 3. P. Mattin. Disput. 53. num. 2. dicens hanc esse sententiam omnium theologorum, et juris utriusque Professorum, Castropalaus hic Tract. 3. Disp. 2. Pun. 2 ... citato, Tournelj; et quamplures alii cum S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 3 ... 8, de poena a lege inflicta ob furtum dicente = quartus ... ad ... tribuatur remedium per poenam, cujus inflictio pertinet ad ... et ideo antequam sit condemnatus per judicem, non tenetur restituere plus, quam accepit. Sed postquam condemnatus ... tenetur poenam solvere = Hanc: propositionem ... voluti a tertio ... in ... facto tales leges ... non ... eos observandos, quod est contra legis naturam?

477. Dixi autem primo: *Praesertim ubi poena est sat gravis, ac difficilis.* Nonnulli enim, inter quos Honoratus Tournely, eius continuator loco jam citato, et P. Paulus Gabriel Antoine de Paenali cap. 3 § 2 Respon. 1. docent, poenam moderatam latae sententiae, ut est recitatio aliquarum precum, moderata corporis afflictio, jejunium uno, vel altero die ponendum, de subeundam ante quamcumque judicis sententiam etiam declaratoriam criminis. Huius limitationis rationes reddit ipse P. Antoine, et primo quia talem poenam subire non est grave onus, nec repugnat, id est sanguini, et usui Ecclesiae. 2do, quia huiusmodi poenas infligere non modo necessarium sit, sed etiam saepe expedit infligere huiusmodi poenas ante quamcumque judicis sententiam: 3tio, quia immo debet vis concedi legi, quam judicis sententiae, cum lex procedat ab habente de se potestatem; sententia autem fiat nonnunquam ab habente delegatam potestatem: judex autem potest per sententiam infligere sibi poenam mitem ab ipsomet reo exsequendam ante quamcumque aliam declarationem; ergo et legislator. Huiusmodi rationes contrariae sententiae Patronos non movent: primo quia contrariam censent esse praxim, et Ecclesiae sensum, qua sola vis legis attendatur, et praescindatur a vinculo, quod solum de necessario sit, vel etiam ab uno, vel particulari casu, pro quo regulas jam fundare non sit: quod et reponunt ad 2dam rationem, negant scilicet, id saepe bono publico expedire, ut potius putant contrarium. Non item 3tia ratio eos movet. Existimant enim ... ipsam inter sententiam judicis, et legem ipsius, ... Siquidem enim a judice condemnatus ad poenam aliquam, etiamsi juris beneficio ea non noceat, etiam subire statim debebat, sed expectare sit, v. g. quod petatur, si est poena ..., ut ea ipsa praxis ostendit; idem et de lege dicendum esse ... Quidquid autem de hoc dicendum sit, adhuc discrimen est inter legem, et sententiam judicis, a qua reus beneficio ... si non ..., quia nempe lex non est ultimum ... eius, quo absolute, et simpliciter valet poenae executionem ... si lex sit latae sententiae, ut patet in poenis admodum ... actionem externam ad sui executionem exigentibus: cuius judicium est ipsa judicis sententia: saltem declaratoria. Quaenam autem ex his sententiis sit amplectenda, definire non audeo.

478. Dixi 2do: *Neque specialis clausula,* ... aut aequivalens. *Alia declaratio* ... etiam non scitur ... ipsa lege. Nonnulli enim Doctores volunt, cum ea, aut similis clausula in lege apponitur, poenam latae sententiae ..., ante quamcumque judicis sententiam incurri: ... ex variis juris textibus, quos num. 473 vidimus, ... ante talem ex defectu conditionis necessario requisitum ante judicis sententiam [redacted] declaratoriam ... est acquirendi, aut acquirere capacitatem, item ex nonnullis ... 474 adduximus ad probandum poenam latae sententiae non incurri ante judicis declarationem; quibus primo dedimus extravagantem ... de rebus Ecclesiae non alienandis, in qua Praelati ... et Rectores Ecclesiarum alienantes bona suarum Ecclesiarum contra praeceptum illius legis privantur ipso facto ... per haec verba: Si vero extiterint ipso facto, illegitime absque Declaratione vocari cassantur. Quam legem dicimus ...

erat non indigere declaratoria sententia, sed privationem ipso facto
incurri, beneficiaq: vacare: 2do adducit Capit. Cum in cunctis, de Elect.
in quo Canonici ipso facto privantur electione, si scienter indi-
gnum eligant, quam poenam incurrunt nulla habita delicti decla-
ratione. Quibus accedit et ipsa ratio: Nam primo superflua esset, et fru-
stranea praedicta clausula, 2do leges praedictam clausulam conti-
nentes non distinguerentur ab ijs, quibus talis clausula deest:
quod jam non est dicendum, ergo &c.

Verum nonnulli Doctores inter quos Giribaldus
cum Bolam, Castro, Soben, Molinam, Sanchez, aliosque, susti-
nent satis probabiliter, praedictam limitationem communis doctri-
nae locum non habere in praesenti causa. Hinc cum his Doctoribus
dicendum est, nihil concludi posse ex citatis juris textibus. Nam quod
attinet ad Canones primo loco citatos, et relatos a nobis num. 273.
In certo ad rem non sunt, utpote cum procedant de poena la-
tae tali, imposita nempe ob defectum conditionis necessario requi-
sitae, ut ibidem diximus. Canones vero 2do loco citati, et num. 272.
relati, ut ibidem probavimus, exponi debent de poena quidem
ferenda tali, sed incurrenda post declaratoriam criminis sen-
tentiam. Quod idem dicendum est ad Capitulum Ambitiosae, et ad
Capit. Cum in cunctis, alijsq:, si quae adducantur, ex eo nempe, quod
vel ipse legislator non intellexit per appositas clausulas exclusio-
nem sententiae criminis declaratoriam, vel si id etiam intellexit,
contrarius usus, et praxis invaluit, et adeo leges quoad eam ex-
clusionem non sunt usu receptae. Cujus interpretationis Cano-
num praefata ratio generalis est, quia ubi sumus in odiosis, quem-
admodum sumus in praesenti causa, stricta interpretatio facienda
est, quantum commode fieri potest: commode autem in casu clausu-
lae illae: Alia declaratione super hoc non secuta. exponi potest, etiamsi
dicatur, sententiam criminis declaratoriam requiri, exponendo
nempe de declaratione novae poenae a judice imponendae; non
autem de declaratione criminis; sicuti de facto in communi
sententia exponuntur leges, in quibus inveniuntur dictiones: ipso
facto, ipso jure, statim, ex tunc &c. Atque ex his ad argu-
mentum a ratione derivatum, negatis superflua, et frustranea
esse praedictam clausulam, sicuti superfluae non sunt dictiones
paulo ante citatae, effectum scilicet suum sortiuntur, etiamsi poena
subiri non debeat ante judicis declarationem de delicto suo,
illa nempe hunc effectum habet, quod non requiratur senten-
tia judicis instructura poenae. Qui effectus, jam juxta communem
sententiam sufficit ad non reddendas superfluas dictiones ipso facto,
ipso jure &c. in lege positas: Quod quidem talis effectus sufficit
ad discriminandas leges latae sententiae a legibus ferendae sententiae; su-
perflua ergo, et frustranea ea clausula [illegible] non est, etiamsi di-
catur, requiri sententiam criminis declaratoriam. Cui non obstat quod
secundo loco adducitur a ratione, nihil enim absurdi sequitur ex
eo, quod dicatur, legem habentem dictam clausulam non discri-
minari a lege latae sententiae, tantum tior siquidem non sunt rationes
supra relatae; hinc dices, eam clausulam poni a legislatore, ut
magis indicet subditis, se velle dare legem, et poenam imponere
in eventum absque nova sententia criminis condemnatoria; non
atque tamen criminis declaratoria.

Atque ex his constat, satis probabile esse regulari-
ter nullam esse legem papalem praefer censuras, et irregularitates inflictas

etiamsi nondum feratur per dictiones: ipso facto, ipso jure, et [illegible] sed etiam addatur clausula: alia etiam declaratione non [illegible] aut alia similis, obligantem in conscientia ad subeundam [illegible] nam ante declarationem criminis per judicem factam [illegible] est juris acquisiti, aut acquirendi capta, privativa, aut ad [illegible] cutionem actionem externam requirit, et adeo committens [illegible] cui ipso facto per leges [illegible] est bonorum confiscatio, [illegible] legitimé obtenti privatio, &c, potest tuta conscientia [illegible] re bona sua retinere, vel etiam illa alienare, fructus [illegible] percipere, &c: ipsi dispensare, sacramenta ministrare, &c. [illegible] donec per judicem declaratio criminis fiat, hac [illegible] tione, quod habita declaratione à die commissi criminis alienationes facta [illegible] nullæ, et percepti fructus &c restitui debeant, ut [illegible] mus. Atque etc his ad tertiam difficultatem.

§. 4 De obligatione legis pœnalis ad subeundam pœnam post judicis sententiam.

481 In præsenti difficultate, in qua quæritur de obligatione [illegible] subeundi post sententiam à judice pro-latam, quæque locum habet [illegible] pœnis, ad quarum obligationem sententia judicis requiritur, [illegible] cum pœnæ, quas quis pati debet ante quamcunque judicis sententiam [illegible] à tertio subeundæ sint post talem sententiam, præoculis [illegible] habenda est divisio sententiæ in condemnatoriam, et declaratoriam, item et pœnæ, in pœnam latæ et ferendæ sententiæ, quarum [illegible] est divisio pœnæ, in pecuniariam, et corporalem [illegible] qua quis bonis et [illegible] [illegible], aut [illegible] [illegible] [illegible] est qua quis bonis omnibus privatur, seu in [illegible] aut [illegible] [illegible] [illegible]. Hæ autem corporales pœnæ, [illegible] sunt contra vitam, vel integritatem, vel gravem dolorem [illegible] ignominiam important, ut mors, mutilatio, [illegible] et vilis flagellatio: quædam vero sunt, quæ in corpore [illegible] corpus exercentur sine crudelitate, ut abire in exilium [illegible] continere, peregrinari &c. [illegible] divisionibus [illegible]

482 In præsenti causa, primo tanquam certum [illegible] est, reum etiam post quamcunque sententiam judicis sive [illegible] riam, sive condemnatoriam non teneri [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] subjicit justa esse; ratio quod modum exhibitionis esset [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est, quod idem debeat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adeo [illegible] [illegible] in lege innocente [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vero boni publici, ut bono publico [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab alio, nempe justitiæ ministro imponitur. Ubi [illegible] [illegible] quod licet reus ad mortem, mutilationem &c juste damnatus [illegible] sibi fuga consulere, nisi ratio urgentissima boni publici [illegible] [illegible] manere; attamen vi resistere non [illegible], [illegible] ad non [illegible] standum tenetur ministris dictam pœnam [illegible] [illegible]. Nam, ut ait Apostolus Rom. 13. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem [illegible]

... se praestare actiones eas, quae a justitiae ministris commode prae-
stari non possunt, et alioqui sunt necessariae ad executionem sup-
plicii, ut est proficisci ad locum destinatum pro supplicio, scalas
ascendere, collum praeparare, manus apponere &c. tum quia tales
actiones secundum se sunt indifferentes, et nihil mali in se con-
tinent, tum quia cum judex jus habeat ad praecipiendam executio-
nem sententiae, et jus habet ad mandandum quidquid est necessarium
ad praedictam executionem, tum quia si reus eas non praestaret, ali-
ter videretur resistere poenae, ad quam patienter sustinendam
tenetur: ergo &c.

Secundo, loquendo de poenis corporalibus sanguinem non attingentibus, nempe exilii, carceris, triremium, fodiendi metalla, mo-
dicae flagellationis &c, communis sententia docet, ipsum reum teneri
propriam exequi nedum post sententiam criminis declaratoriam,
si poena est latae sententiae, sed etiam post sententiam condemnatoriam
ultimam, et definitivam judicis, a qua nequit appella-
ri, vel quam infirmare nullo juris remedio potest. Cujus ratio
est quia talis poena, et quantum ad substantiam, et modum justa est,
et alio modo vix exequi fit, nisi ab ipso reo executioni
mandetur voluntarie, et directe ad tales poenas cooperando,
et se in carcerem ... Unde non fit a carcere fugere, ab
exilio exire, servitute, fuga liberare &c. Ast sententiam com-
munem temperandam censet Castropalaus hic Tract. 3. Disp. 2.
Puncto ... num. 5, atque communem sententiam locum habere censet solum
ubi carcer non est nimis durus, et tristis, exilium non est ad
terram insalubrem &c, secus ubi carcer esset nimis mo-
lestus, et acerbus, ac reus male tractaretur, exilium foret ad
... insalubrem &c. Et rationem reddit, quia tunc praesenta-
... humana esse deberet, et inhumanum videtur, reum in poena
... molesta per semetipsum esse judicis ministrum contra se
... ergo &c. Cui doctrinae et suffragantur Salmanticenses hic
Tract. ... cap. 2 Punct. 3. §. 3, adnotantes cum nonnullis Doctoribus
... per semetipsum non teneri exequi dictas poenas, si nimis
durae et acerbae sunt, nisi vel in ipsa sententia ...
... statim absque alio executioni mandentur ab ipsomet
reo et adeo volunt, ultra sententiam sive declaratoriam, sive
condemnatoriam requiri novum praeceptum judicis, et mini-
strorum executionem. Quod ipse praxi confirmatum vid...

Tertio, si sermo sit de poena pecuniaria moderata,
... communis sententia tenet reum obligatum esse poe-
nam solvere facta condemnatione, vel declarato delicto, cui
ipso jure poena annexa est, dum appellatione, aut alio juris
remedio reus se tueri non fit. Ratio est, quia ex una parte
sententia justa esse supponitur, et ex alia parte executio talis
poenae non est nimis dura, et acerba, ubi non est sermo
de ... omnium, aut saltem omnium, aut bonorum partis
bonorum. Verum hi advertunt Salmanticenses, et alii requiri
ut petatur ab eo, cui solvenda est, quia ita habet praxis
et usus communis: quod et concedit, ... etiam
de poena ordinaria, et moderata, ubi reus simpliciter
condemnatur ad talem poenam, quia videlicet poenae
... sunt, ubi contrarium non constat, secus vero ubi
per sententiam judicis reus condemnatur, ut ipse tantam
pecuniam solvat, utpote cum tunc satis clarum sit judicis

praeceptum imponens obligationem solvendi etiam ante petitionem. Sed jam

§ 5: De Obligatione judicis ad applicandas poenas in lege taxatas.

485. Non eandem potestatem in leges inesse inferiori, ac supremo judici et supra diximus, et patet etiam vel ex eo, quod supremus judex utpote legislator et in lege dispensare, et privilegium concedere sit; contra judex inferior vel legislator non est, si etiam legislator est, adhuc in lege sui superioris dispensare non sit, aut privilegium concedere. Quapropter eodem modo loqui non possumus de obligatione judicis inferioris et superioris ad applicandas poenas in lege taxatas; ideo quoque difficultatem hanc bipartitam tradere; ad quam pro meliori pertractandam, prae oculis habere necesse est, leges poenas infligentes procedere circa delicta prout regulariter fiunt, non autem circa delicta, quae extraordinariis circumstantiis vel atrociora, et graviora, vel minora ea redduntur: legislatores enim per suas leges intendunt regulare ea iis, quae regulariter fiunt; et proinde ubi circumstantiae vel aggravantes, vel minuentes notabiliter delictum intervenerint, judicium secundum rigorem legis non [illegible] dum, nisi et de hujusmodi circumstantiis loquatur ipsa lex.

486. Propositio prima. Judex, qui est supremus legislator, habita rationabili causa, non tenetur poenam in lege taxatam delinquenti imponere, sed eam vel ex toto, vel ex parte secundum aequum, et justum remittere sit. Ita juristae in l. [illegible] juris ratio, ff de legibus, Salmanticenses hic Tract. 11. Capite [illegible] § 4, Castropalaus hic Tract. 3 Disp. 2 Puncto 5, Gribaldus [illegible] de legibus Capit 2. de Obligat. Legis Sub. 4. § 3, et alii [illegible] 2. 2. q. 67. A. 4 in C. Dicta et ratione = Princeps qui habet plenam potestatem in Republica, si ille, qui plessus est [illegible] [illegible] eam remittere, poterit reum licite absolvere si [illegible] utilitati viderit non esse nocivum. Et ratio est clara; nam supremus Princeps, habita rationabili causa, sit abrogare legem, vel in ea dispensare, aut privilegium concedere, ita et per sententiam a se latam subtrahere a poenas, quas [illegible] dum leges pati deberet, eximere, et liberare vel ex toto, vel ex parte, secundum quod aequitati consentaneum videtur.

Dixi autem habita rationabili causa, etiam, quod tunc supremus Legislator non delinqueret [illegible]

487. beam, a qua sine causa reum ex imeret (quod [illegible] tamo negat suarez lib 5. de variatate legum [illegible] utpote cum et legislator quoad vim directivam [illegible] teneatur), adhuc [illegible] vel leviter, vel graviter sit [illegible] ta peccaret tum quia irrationabiliter ab onere [illegible] eum, qui non est eximendus, quod est peccatum acceptionis personarum, et contra justitiam distributivam [illegible] superior ex officio tenetur procurare bonum commune [illegible] legum suarum observantiam, et fidelitatem [illegible] sua potestate in aedificationem non in destructionem [illegible] eam non [illegible] absque causa a poena [illegible] eximendo eum, qui propter sua demerita [illegible]

tum quia tali modo homines redduntur audaciores in committendis criminibus, et via aperitur ad leges transgrediendas, ut docet Trident. sess. 25. cap. 18. ; ergo &c.

Ubi tamen notandum est, respectu supremi Principis, legitimam, et rationabilem causam eximendi hunc, vel illum reum à poenis in lege statutis non solum esse eas causas, quae à jure communi sunt, vel à legitima consuetudine introductae sunt, quales sunt ex leg. Divus Adrianus ff de termino moto, et ex leg. [illegible] ff de Minoribus, conditio personarum, et aetas in tolerandum poenas insufficiens, qualis esse sit pueritia, et senectus. Ideo in poena pecuniaria ex leg. Illicitas §. ultimo ff de Offic. Praesidis, paupertas item ex leg. Absentem ff de Poenis, modus probationis, si reus plene non est plene convictus, saltem moderanda est poena, item et modus peccandi, ut si quis ex subita ira, aut vehementi ratione deliquit, mitius puniendus est, quam qui consideratè peccavit, notandum est, inquam, non solum dictas causas in jure expressas, et consuetudine confirmatas esse rationabiles, rationabiles supremi Principis, sed et alias, quas aequitas suadet et jure benignitatis, et liberalitatis erga subditos ostensio ad sibi animos subditorum captivandos, alicujus Magnatis, aut alterius Principis intercessio, remuneratio, et gratificatio obsequiorum [illegible] delinquentis aut ejus progenitorum, et alias similes ex quibus [illegible] fere nunquam prorsum posse. Supremum Principem absque rationabili causa eximere reum à poena in legibus taxatam, si quando aliquem liberat. Atque ex his habes responsum ad illud Deuter. 13. Non parcat ei oculus tuus, ut misereris, et occultes eum. sed statim interficias eum. et Deuter. [illegible] Morietur, nec misereberis ejus. In primo enim loco Deus jubet idolatriae disseminatorem, et in altero interfectorem seu homicidam à judice morte damnari, utpote cum nulla subesset justa causa à morte eos liberandi. Nisi et dicere possis, capitis criminis reatus ad eam non esse, utpote cum judex Israelitici populi [illegible] [illegible] ad [illegible], quod [illegible] est [illegible] superioris respectu inferioris. Hoc de supremo Principe. [illegible] de judice inferiore sit

Propositio secunda. Judex supremo Principe inferior, ex causis capitis in jure expressis, aut legitima [illegible] [illegible] tenetur neque [illegible] per justas leges taxatam delinquenti [illegible] [illegible] convicto imponere. Ita Doctores [illegible] [illegible] [illegible] cum S. Thoma 2. 2. q. 67 in [illegible] ex S. Augto. dicente = Judex inferior non habet potestatem absolvendi reum à poena contra leges a superiore sibi impositas = Confirmat et S. Aug. lib. de vera Religione cap. 31, valetque canon. In istis. [illegible] 4; inquiens: Non licebit judici de ipsis (legibus) judicare, sed [illegible] [illegible] ipsas. item et Gregorius Magnus in Can. Sumnopere, [illegible] q. 3. judices [illegible] in hunc modum. Divina, et humana lex [illegible], [illegible] secundum [illegible] ibi definitum est [illegible] sancta. Quae doctrina et ipsa ratio probatur. Nam vel lex imponit poenam ipso facto, vel statuit ferendam; si [illegible], judex declarans delictum eo ipso declarat poenam incursam, quam incursionem ipsa impedire non potest; quia [illegible] sit superior legislatore superior. Si secundum, si [illegible] [illegible] lex [illegible] [illegible], [illegible] judex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] haec enim statuta est tanquam regula ipsius Divi-

geris, cujus observantiam ratione sui officii procurare tenetur, cum sit custos legum Reipublicae; atqui judex in judicando easque regulas tanquam illius directivam ac propositam, cujus observantiam ratione sui officii procurare tenetur, et eo magis [illegible] ponenti causa, quia nullus alius est qui possit ea lege [illegible] tenere, utpote cum reus nisi post sententiam condemnatoriam non subire tenetur, neque alius sit, qui eam possit imponere, ergo &c.

490 Adnotabis autem verba illa in propositione exceptis casibus in jure expressis, aut legitima praxi introductis. Licet enim judex inferior, universim loquendo, neque augere neque minuere possit poenam in legibus taxatam, potest minuere, aut augere in casibus a jure exceptis, quales sunt num. 488 retulimus cum doctis, et judicem inferiorem minuere posse poenam ut habetur in lege: Si diutino, ff. De poenis, quando longi temporis a crimine commisso intervallum [illegible] quando de judicibus ecclesiasticis, in quibus, ut habetur in [illegible] missa, de hereticis in 6, et capit. At si Clerici, de judiciis, conceditur ampliorem licentiam poenas remittendi, maxime cum [illegible] et non ad petitionem partis procedunt. Contra etiam [illegible] augere poenam, si delictum cum extraordinariis circumstantiis committatur, quae illud gravius, et atrocius [illegible] nisi [illegible] circumstantiis in lege fiat mentio, ut docent [illegible] theologi, Palaus, Bonacina, et alii locis supracitatis [illegible] jure; cujus et ratio est, quia nempe ita communi [illegible] bono expedit.

491 Dices contra secundam propositionem. Scriptura et [illegible] et detestantur judices secundum juris rigorem judicantes. Dicitur enim Jacobi 2 judicium sine misericordia ei qui non facit misericordiam, ergo &c. Confirmatur. Judicium [illegible] Divinum imitari debet, atqui Deus peccatoribus poenas [illegible] ut de se ipso Ezech. 18 testatur inquiens: Nolo mortem peccatoris, ergo &c. Confirmatur 2do. Si judici non liceret minuere de rigore poenae per leges statutae, neque liceret interpellare [illegible] rogando judicem ut vel etiam ex parte remittat poenam [illegible] enim licitum est ab alio petere quod ipse juste facere non [illegible] consequens est falsum siquidem et sancti, et antiqui [illegible] verum rationem judices interpellarunt, ut patet ex [illegible] ad Marcellinum Comitem quae refertur can. 23 q. 5, in qua [illegible] pro Hereticis Donatistis [illegible] cujusdam Basilicae [illegible] Restituti et peremptorem alterius nomine Innocentii [illegible] tum interpellat ne eos eodem supplicio [illegible] ciat, ergo &c. Confirmatur 3tio, et ultimo. Licet facere [illegible] nulli nocet et alteri prodest, praesertim ubi non constat legem [illegible] quam obligare; atqui licet reum absolvere [illegible] ti alteri non nocet; item lex statuens poenam [illegible] hi statuit contra judicem; ergo &c.

492 Respondeo negando [illegible] quod asseritur non [illegible] tur per illud Jacobi 2 testimonium [illegible] misericordiam non consequuntur, si misericordiam non exercent in iis quae eorum arbitrio relinquuntur [illegible] [illegible] boni viri est ut sit [illegible] [illegible] si misericordiam non exercent [illegible] [illegible] aut humanam suam [illegible]

merenti causa. Cum enim judex debeat sec. rigorem legum de eiusd. reatu non est in ejus potestate diminuere, et proinde locum non habet misericordia, utpote quae justitiae locum suum relinquere [illegible]

Ad primam confirm. de se patet, argumentum non facere. Paritas siquidem est a supremo, et absoluto, ac independente ad inferiorem, et subordinatum legislatorem, et adeo nulla est. Hinc ad rem S. Thomas citata Quaest. 67. [illegible] = dicendum, quod Deus habet supremam potestatem judicandi, et ad ipsum pertinet, quidquid contra aliquem peccatur. Et ideo liberum ei est poenam remittere, praecipue cum peccato ex hoc poena maxime debeatur, quod est contra ipsum: non [illegible] remittit poenam, nisi secundum quod decet suam bonitatem, quae est omnium legum radix = Haec S. Doctor; quae de humano legislatore dici non possunt.

Ad 2dam confirmationem ultro concedo [illegible] antea [illegible] moratos fuisse, ac etiam nunc solere judices poenas temperare; at id praestitisse in ijs tantum casibus, in quibus rationabilis causa vel liberandi reum, vel saltem mitigandi poenam aderat, ubi nempe vel personarum conditio, vel modus patrationis, aut crimen committendi, aut se excusare videbatur aut absolutionem; aut mitigationem poenae in lege statutae pro tali delicto. Et sane in casu Augusti talis rationabilis causa aderat occasio nempe christianae benignitatis, eo tempore quam maxime necessaria ob religionis augmentum, atque ethnicorum delinquentium [illegible].

Ad ultimam confirmationem concessa majori nego minorem quoad utramque partem. Nam, ut est Angelicus praeceptor loco citato, ex inordinata remissione poenae in primis nocumentum infertur communitati, cui expedit, ut maleficia puniantur ad hoc, quod peccata vitentur; secundo personae, cui est illata injuria, quae recompensationem accipit per quamdam restitutionem honoris in poena injuriantis. Praeterea falsum est judicem nulla lege teneri ad poenam lege praescriptam imponendam, ut jam supra ostensum [illegible] ea ipsa lege poenam praescribente saltem mediate, et [illegible] tamen certum esse debet. Atq: hic de lege poenali quoad subditos, tum quoad judices dixisse sufficiat, [illegible] non remittendo [illegible] Tractatum de restitutione. Difficultatem, [illegible] judex absque causa remittens poenam per leges taxatam [illegible] teneatur. Nunc

Articulus secundus

De Lege odiosa, et favorabili.

Inter canonica principia nullum celebrius, ac frequentius in praxi occurrit regula 15. juris in 6: Odia restringi, et favores convenit ampliari, hinc in praesenti articulo pro recta intelligentia praefatae regulae duo veniunt examinanda, primum est quaenam lex sit quae odiosa, et quae favorabilis habenda sit. 2dum autem est, quinam sit verus, et germanus regulae sensus. Et quoad ad 1um spectat, Lex odiosa dicitur non jam ex eo, quod odio digna sit, utpote cum et haec justa sit, bonumque commune respiciat; sed odiosa vocatur ex eo, quod imponit gravamen aliquod, vel poenam, quam humana natura ex se sub[illegible] recusat: Lex autem nuncupatur favorabilis

est eo, quod favorem continet, ac beneficium confert [illegible]
cum non raro contingat, ut lex, quæ alium gravamen[illegible]
nit, alteri beneficium conferat, qualis est lex Tributi [illegible]
lex delinquentibus pœnam imponens, privilegium [illegible]
licet lex tributi gravis sit respectu subditorum, [illegible]
lis tamen est Principi, cui tributum est solvendum: item
licet reus gravetur per pœnam in transgressores [illegible]
per legem; adjuvantur tamen alii, in quorum defensionem
lex data est: Item licet Privilegiatus per privilegium
quo eximitur à jure communi, beneficio gaudeat, [illegible]
bitos tamen sentit onus, quod alioquin ipsa [illegible]
Cum, inquam, non raro contingat, ut lex [illegible]; hinc [illegible]
dissensio inter Doctores exorta est in assignando [illegible]
pro discernenda lege odiosa à favorabili, et [illegible]
Quamvis itaque, teste P. Anacleto [illegible]
711 et in Tract. de Regulis juris, extra dubium apud omnes [illegible]
sit, Leges, Canones, Statuta, et privilegia, quæ merum favorem
in favorem unius sine alterius præjudicio continent [illegible]
à jure communi non exorbitant, inter favorabilia [illegible]
nenda esse; alii ubi favor unius cum alterius gravamine
contingit, aut exorbitantia à jure communi intervenit [illegible]
sensio est inter Doctores. Nonnulli inter quos [illegible]
Suarez lib. 5. de Varietate Legum Humanarum Cap. 2. [illegible]
osa, et Favorabili num. 7., docent, omnem legem continentem
præjudicium, vel gravamen alicujus, aut malum [illegible]
[illegible] simpliciter odiosam esse, etiamsi favorem [illegible]
conferat; Contra alii apud eundem Suarez loco [illegible]
num. 8. existimant, ubi in eadem lege, vel statuto
favor, et gravamen conjunguntur, talem dispositionem
omnino favorabilem censendam esse. Verum utraque [illegible]
tia ab eodem Suarez, et aliis communiter rejicitur, [illegible]
quia data eorum varietate vix esset lex, quæ esset odiosa
aut favorabilis, ut meritento patet, cum vix sit [illegible]
quæ simul beneficium uni, et gravamen alteri [illegible]
tet. Quare placet addere tertiam, quam [illegible]
[illegible] tuetur. Docet itaque [illegible], quod [illegible]
sub diversis respectibus est favorabilis, et odiosa, non [illegible]
favore odio, aut odium favori sit præferendum, [illegible]
[illegible] sint omnia scilicet præcipue [illegible]
intentio, ratio boni communis per legem [illegible]
aliæ circumstantiæ materiæ, et verborum, ut [illegible]
tur, quod principaliter intenditur, et videtur esse [illegible]
et honestati, ac justitiæ legis magis consentaneum [illegible]
sentia [illegible] ex eo, quod id, quod per legem præcipue [illegible]
ditur à Legislatore, magisque bono communi condecet, [illegible]
vius, magisque honestati ac justitiæ consentaneum [illegible]
præcipuè [illegible], et [illegible] ab ea parte lex denominanda [illegible]
[illegible] juxta illud Philosophorum: Denominatio [illegible]
à potiori...

Ubi tamen notandum est primo, relatam Suarez sententiam locum habere, ubi favor, et odium ab invicem separari nequeunt. Si enim favor et odium ab invicem sunt separabiles, tunc docet profundatus P. Reiffenstuel cum aliis, legem seu dispositionem partim favorabilem, partim odiosam censendam esse, et proinde qua parte favorabilis est, late interpretandam esse; qua parte vero odiosa est, strictae interpretationis esse, ac proinde restringi debere.x Secundo notandum est, ubi favor, et odium ab invicem separari non possunt, estque dubium, quaenam pars praevaleat, seu an lex principaliter facta sit in favorem, vel odium alterius; et utique neque mens, neque aliae circumstantiae satis indicant, tunc juxta laudatum P. Reiffenstuel, Suarez, Salas, aliosque plures, legem censendam esse favorabilem, et consequenter late interpretandam esse. Nam de Principe potius beneficium, quam odium praesumendum.

Pro applicanda autem, et ad praxin deducenda Suarez sententia, melius infrascripta sententia, quam tanquam satis probabilem propugnat Salas hic Tract. 3. Disp. 1. Puncto 2. cum Covarruvias, et utroque Sanchez docens, eam legem censendam esse favorabilem, cujus mens praecepta est commodi eius, et veluti beneficium eis, quibus praecipitur, uti sunt leges, quae apponunt solemnitates quasdam contractibus, ut sic evitentur fraudes, quae signant taxam mercibus, ne ultra debitum valorem vendantur &c: contra eam constitutionem habendam esse odiosam, cujus mens est velut onus, et gravamen iis, quibus imponitur, sicuti sunt leges vectigalium, imponentes poenam transgressoribus &c. Quod tamen intelligo de onere, et gravamine [illegible] legi, non autem de gravamine, et onere intrinseco, quod est obligatio sub culpa theologica; quia secus omnis quaelibet lex habeat obligare ad culpam, qualibet esset odiosa; quod est falsum.

His positis pro intelligentia regulae. Odia restringi, et favores convenit ampliari. patet stricte, idest juxta verborum rigorem interpretandas esse, [illegible] de persona, aut casu expresso ad personam aut casum non expressum regulariter extendendas non esse primo leges resumpta, ac dispositiones omnes a jure communi exorbitantes, ac proinde ad consequentiam, aut exemplum trahendas non esse, ut habet regula 28. juris in 6: Quae a jure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda. et Regula 74 juris pariter in 6: Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum. Quo respiciens Summus Pontifex Bonifacius VIII. cum statuisset, quod nec [illegible] Apostolicam dispensatione non obstante [illegible] [illegible] valeat beneficium etiam curatum obtinere, decernit quod nonnisi unicum possit habere inquiens: Nequit dispensationis hujusmodi [illegible] [illegible]

x Sequitur favor, et gratia quae clericis confertur per canonem. Si quis suadente diabolo, separari ut a gravamine excommunicationis, cui subsunt injicientes violentas manus in Clericum, sam predictus canon quae favorabilis extenditur etiam ad conversos, seu sic dictos Laicos Religiosos. qua odiosus vero comprehendit solum actu injicientes manus in dictos personas; non autem tantum [illegible] contumeliosa proferentes, aut tantum minantes aut comantes manus injicere

à jure oportet velut odiosam restringi] nisi unius [illegible]
obtinere. Ex quo proinde consequitur, dispensationes [illegible]
privilegia [illegible] privatis contra legem communem, vel con-
suetudinem communitatis odiosa esse, ac
deinde quantum fieri, restringenda esse.
Patet 2do stricte interpretandas esse [regulariter]
498 nes juris communis, et antiqui correctorias, quod docemur
[illegible] Praeterea [illegible] de Appellat. ubi habetur: Quidquid [illegible]
lege specialiter non videtur expressum, id veterum [illegible]
constitutionumque regulis omnes relictum intelligant
formatur ex eo, quod correctio legum non facile praesu-
meti, sed vitanda, ut dicitur in cap. cum expediat 29. de [illegible]
[illegible] concordare jura juribus, et eorum correctione [illegible]
[illegible] valeant evitari. Et merito ne alioquin jura [illegible]
fabricata, unico verbo, et quidem adhuc dubio, neque [illegible]
menta tollantur. Et proinde lex nova, quantumcumque
[illegible] et [illegible] intelligenda, et distinguenda
[illegible] leges antiquas speciales; sicuti et lex nova gen
[illegible] non est ita [illegible], ut et contra
[illegible] leges veteres, quae de casibus aliquibus specia
[illegible], prout docet P. Reiffenstuel cit. [illegible]
[illegible] Tit. 2. de Constitut. § 17. [illegible]
in interpretatione legum corrigentium.
499 Patet 3tio, regulariter strictam, seu [illegible]
[illegible], et expressionis intelligendas, et [illegible]
esse leges, et constitutiones poenales, ac [illegible]
hic vel ille casus, an haec vel illa persona comprehen[illegible]
tanquam non comprehensa habenda est. Nam, ut [illegible]
(a) 42 ff de Reg. Jur. Interpretatione legum poenae mollien[illegible]
[illegible] quam exasperandae. Et regula 49. [illegible] in 6. [illegible]
benignior interpretatio est facienda. Hinc [illegible] poenali [illegible]
[illegible] : nulla facta mentione Clericorum [illegible] interdicitur Populus non
prehenduntur Clerici, et è converso lege poenali, qua
[illegible], non comprehenditur Populus [illegible]
[illegible] habetur in Capit. Si sentia interdicti de Sen[illegible]
in 6. Item lege poenali, et odiosa, qua V. G. interdi[illegible]
non comprehenditur Episcopus ut docetur est in [illegible]
periculoso de Sent. excom. in 6., sicuti neque compre-
henduntur Canonici, aut alii in ecclesiastica dignitate [illegible]
[illegible], ut colligitur ex Capit. Statutum 22 [illegible]
Quod cum [illegible] extendatur aliis poenis, materiis, [illegible]
500 Est autem supra in corollariis [illegible]
[illegible] nonnulli sunt casus, in quibus etiam in [illegible]
à jure communi, et odiosis lata interpretatio [illegible]
da, et extensio in casu ad casum, de persona [illegible]
[illegible] in statuto non [illegible] facienda [illegible]
[illegible] ut [illegible] P. Reiffenstuel citato Tractatu [illegible]
juris, quando agitur de favore publico, utilitatis [illegible]
[illegible] exigit [illegible]
[illegible] ex [illegible] colligitur ex [illegible]
si quis ff de [illegible]

2do, Privilegium, et Rescriptum, quantumcumque a jure communi exorbitans, late interpretandum est, quando in cedit in favorem cultus Dei, Religionis, fidei, et salutis animarum. Nam praeter auctoritatem Canonistarum, quos P. Reiffenstuel loco supracitato refert, et Theologorum, id etiam ratio ipsa ostendit: siquidem, ut dicitur Lege: Sunt personae, 43 ff de Religiosis, et sumptibus Funerum, summa est ratio, quae pro religione facit. Qua ratione pronunde Glossa in Capit. Sciant vers. Alios de elect. in 6, Sylvester, Suarez, Laymann, et alii apud citatum P. Reiffenstuel eandem doctrinam extendunt ad ea, quae concessa sunt in favorem Ecclesiae, Monasterii, Hospitalis, vel alterius piae causae.

3tio, Privilegium, et Rescriptum etiam juri communi contrarium motu proprio, et ex certa scientia concessum est amplae interpretationis, ut docet citatus Reiffenstuel cum Suarez, Laymann, et aliis. Nam ut habetur ex Capit. Si motu proprio 23, et Capit. Si pluribus 29 de Praebendis in 6, tale beneficium tanquam proprium Principis, et ex certa scientia concessum amplecti, et latam interpretationem meretur.

Tandem, missis nonnullis aliis limitationibus, de quibus alibi sermo erit, Privilegium, Rescriptum, aut alia dispositio a jure communi exorbitans, poenalis, et odiosa amplam extensionem habebit, quando id necessarium erit ad vitandum absurdum, et grave inconveniens, V. G. quia alias durius ageretur cum Ecclesiis, ecclesiasticisque personis, quam cum aliis contra Capit. 1. de Dolo, et Contumacia, ac Legem Sancimus ff Quod vi, aut clam, ubi similis extensio fit hac ratione: Ne melioris conditionis sint stulti, quam periti.

Ex his, quae dicta sunt de prima citatae regulae parte, facile est inferre quid dicendum sit de altera de favores convenit ampliari, praeter casus scilicet modo exceptos. Rescripta, Privilegia, et quaecumque alias dispositiones a jure communi non exorbitantes, in bonum alicujus communitatis datas, ac neminem praejudicantes, neque poenam infligentes, sed solum beneficium praestantes iis, quibus aliquid mandatur, amplam subire interpretationem, et adeo extendendas esse de casu ad casum, de persona ad personam etiam non expressam, et adeo si favor, et beneficium dicatur praestari populo, tunc et hic extendendus est etiam ad Clericos, et alias ecclesiasticos personas; si datur Clericis, praestabitur et in dignitate constitutis, et etiam Religiosis; si tamen concedatur, et habitur locis etiam exemptis in praefecto territorio existentibus.

Caeterum quemadmodum lex odiosa non semper ita stricte interpretanda est, ut nunquam amplam patiatur interpretationem, ita neque lex favorabilis semper ita ex ponenda est, ut nunquam stricte sit interpre-

tenda: Fallit siquidem prædicta regula in nonnullis casibus, inter quos præcipue a P. Reiffenstuel notantur duo sequentes: 1° in beneficijs ecclesiasticis, utpote quæ propter ambitionem stricte sunt interpretanda, ut clare habetur in Cap. [illegible] vis, de Præbendis in 6., ubi Summus Pontifex Bonifacius VIII declarat gratiam factam ad beneficium ecclesiasticum non extendi ad pensionem super aliquo beneficio, inquiens: Quamvis plenissima sit alias in beneficijs interpretatio facienda, vota tamen super obtinendis beneficijs impetrata debent (cum sint ambitiosa) restringi: et ideo si alicui usque ad certam summam provideri mandamus: ei non in pensione, sed in beneficijs ecclesiasticis tantum volumus provideri, nisi de pensione in nostris literis mentio habeatur expressa.

Fallit 2do in quibuscunque etiam maxime favorabilibus dispositionibus, quæ præjudicant juri tertij jam quæsito, ut patet ex Capit. Super eo, de Off. Deleg. Capit. Licet, de [illegible] Ordin., et Capit. Cum capella, de Privil. juncta regula juris 18. De non tollendo jus quæsitum, ubi Summus Pontifex expresse declarat, quod [illegible] nullas literas, et gratias, etiam motu proprio datas tollatur jus tertij jam quæsitum. Hæc de lege odiosa, et favorabili.

Articulus tertius.

De Legis irritantis obligatione

[illegible] Legis irritantis obligationem dignoscendam juvat, ejusdem notionem, ac divisionem [illegible], existentiam firmare, ejusque distinctionem a lege simpliciter prohibitante proponere, atque regulas quibus ea a non irritante dignosci possit, consignare. Sit itaque

§. 1. De notione, divisione [illegible] Legis irritantis.

Lex irritans ea est, cui inest vis actum aliquem [illegible]
501 lidum, et irritandum, ac si nunquam factus fuisset. Hæc [illegible] alia est, quæ ipso facto, et ipso jure ante quamcunque [illegible] 5c8
tentiam nullum, et invalidum reddit actum, alias firmum [illegible] de: Talis est Lex Tridentina annullans ipso facto Professionem [illegible] factam ante decimumsextum completum ætatis annum, matrimonium clandestinum, seu absque præsentia Parochi, et [illegible] inter gradus consanguinitatis, aut affinitatis prohibitos [illegible] &c. Alia vero est, quæ non ipso jure actum facit nullum [illegible] judicis sententiam irritandum decernit: talis est lex [illegible] de Rescindenda venditione, [illegible] quam [illegible] [illegible] venditionis [illegible] in quo [illegible] justo [illegible] Alia est explicita [illegible] distinctis, et explicitis verbis exprimitur, ut si [illegible] sit nullus, sit irritus, sit inanis, nullius sit roboris, [illegible] fiat, non valeat, omni robore careat &c. Alia autem [illegible] implicita, quæ fit per verba æquivalentia, ut si [illegible] forma, quæ in actu, aut contractu necessario servari debeat.

Tandem lex irritans alia est pœnalis, alia legalis, seu pure irritativa. Lex irritans pœnalis ea est, quæ actum irritat, et invalidat, aut invalidum decernit in odium transgressoris ob commissum delictum, ut est lex irritans matrimonium ob uxoricidium, vel ob adulterium cum promissione futuri conjugii, collationem beneficii ob simoniam commissam &c. Lex irritans non pœnalis seu pure irritativa ea est, quæ actum irritat, vel irritum jubet non quidem in odium alicujus, sed ob bonum commune, aut privatum alicujus generis personarum, ut est lex irritans contractus, aut testamenta, aut matrimonia, non servata forma à lege præfixa, alienationem bonorum ecclesiæ sine præscripta solemnitate, et assignata Clementina 1. de rebus ecclesiæ non alienandis, professionem religiosam ante decimum sextum completum ætatis annum, contractus pupilli sine autoritate tutoris &c.

Posse autem ab humano legislatore tum ecclesiastico, tum sæculari fieri leges irritantes, quæ non solum in foro exteriori, sed etiam conscientiæ vim habeant, adeo indubitatum est apud Doctores, ut supervacaneum sit aliquos recensere: quinimo certum est plures hujusmodi leges de facto conditas esse, atque adhuc in suo robore permanere, ut patet in juribus jam citatis de matrimonio clandestine contracto, inter gradus consanguinitatis, aut affinitatis prohibitos inito, de professione religiosa ante decimum sextum completum ætatis annum facta, de testamentis sine tot testium numero, tabellionis præsentia, aut subscriptione factis, de alienatione dotis invita uxore &c. Et sane hujusmodi potestatem non solum prohibendi, sed etiam irritandi nonnullos subditorum actus apud Principem residere expedit bono communi, cum id plerumque sit necessarium ad vitandas lites, fraudes, dolos &c. Quare sicuti penes quemlibet civem multoties residet facultas suis contractibus apponendi conditionem, sub qua tantum valit se obligare; ita à fortiori talis conditio apponi poterit à summo legislatore, sub qua tantum actus subditorum valeant, ubi bonum commune id expostulat.

Est hic dubium, et lis inter juristas et theologos insurgit, an hoc ipso, quod lex aliquid fieri prohibeat, id si fiat, sit irritum, et è contrario, an hoc ipso, quod lex actum aliquem irritat, statim illud fieri prohibeat. Juristæ enim ex una parte communiter tenent, legem omnem prohibentem simul et irritantem esse, et legem omnem irritantem simul esse prohibentem, quod ex variis juribus probare conantur. Scriptores theologi oppositum communiter sustinent: atque hæc sententia, testibus Salmanticensibus, [illegible] tract. 11. cap. 2. Pun. 5. §. 1. tanquam vera tenenda est. Hæc enim duo prohibere, et irritare nedum sunt inter se distincta, sed etiam ab invicem separabilia, et de facto in nonnullis casibus separata inveniuntur. Nam de facto matrimonia clandestina et [illegible] ante Trident. prohibita erant, ut patet ex capit. Cum inhibitio de clandestina desponsatione, et tamen valida erant, ut constat ex Trid. [illegible]

Can. 2. de Reformat. Item et nunc prohibitum est matrimonium contra-
hi, non praemissis tribus denuntiationibus; et tamen validum est matri-
monium absque iis contractum &c. è contra testamenta facta
solemnitatibus à jure requisitis ipso facto nulla sunt; et tamen testa-
menta condere [illegible] non est illicitum, et prohibitum
[illegible] in Const. Ad Apostolicam sedem, de Regularibus [illegible]
non [illegible] quae si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem
Quamvis lex continens verbis simpliciter praecipientis, aut
[illegible] aliquid fieri, tanquam irritans habenda non est
tenent Sanchez, Palaus, Laymann, Suarez, Granados, Bonacina
[illegible] Salmanticenses loco supracitato et adeo ut lex
[illegible] sit simul et irritans, verbis, quae vel expressa, vel
[illegible] irritationem exprimant, constare debet, sicut è contra
ut lex irritans simul etiam sit prohibitans verbis [illegible]
constare debet, nisi vel ipsa materia, aut circumstan-
[illegible] satis indicant Hinc primo ad legem: Non dubium Cod. de le-

509 gibus, et Constitut. Principum, et ad legem: jubemus 2 Cod. de
sacris ecclesiis, et legem 6. Cod. de Pactis, in quibus tanquam [illegible]
[illegible] et nulla declarantur, quae per leges fieri prohibentur [illegible]
[illegible], in primis respondendum est, has unicè negotia
[illegible] Imperatori subjectis, non
[illegible] Imperatori non subjacens. [illegible]
[illegible] imperiales [illegible] obligant. [illegible]
[illegible] leges neque urgent in Regnis et [illegible] imperialibus [illegible]
[illegible] dicamus, quamvis actus facti [illegible]
legem [illegible] judicis sententiam irritari possunt [illegible]
nunquam [illegible], si [illegible] sint, ut sint irritandi: non
quia ipso facto sint irriti ut constat ex ipsa praxi et [illegible]
[illegible] in contraria recepta [illegible], nonnullos actus
tanquam validos haberi [illegible] prohibitos. [illegible]
[illegible] leges secundum jus canonicum [illegible]
[illegible], porro jus canonicum [illegible]
[illegible] multa fieri prohibet, quae tamen facta tenent, [illegible]
[illegible] huic interpretationi obstat [illegible]

510 Imperiales [illegible] Papa [illegible]
[illegible] est sanctione aperta, ut [illegible] quae contra
non [illegible] inutilia [illegible] habenda
Regula 64 juris in 6. Quae contra jus fiunt, debent utique pro
[illegible] haberi. Non obstat, inquam primo Canon [illegible]
[illegible] loco citato, [illegible]
[illegible] 2. de Obligatione Legis [illegible] 6. Cum Suarez, [illegible]
[illegible] testamento, quod [illegible]
[illegible] leges ipso jure irritum esse, [illegible]
lege non propterea prohibere, [illegible]
et irritant. Non obstat item citata Regula juris, [illegible]
eam Tournelj sive ejus Continuator Sect. 3. de Lege irritante [illegible]
[illegible] quae sunt contra leges quae statuunt [illegible]
substantialem actus, et sine qua praedicti actus valere
non possunt. Nisi et dicere velis per dictam regulam [illegible]
[illegible] rescindendos esse in pejores actus etiam [illegible]
legem prohibentem, dummodo rescindibiles sint, cum
bono publico [illegible]

Cum ergo lex irritans a simpliciter prohibente distinguatur, nunc queres, et primo, quenam lex censenda sit irritans? 2do quomodo lex, que ipso facto actum irritat, distinguatur ab ea, que actum irritandum, nempe per judicis sententiam decernit?

Ad primum respondeo, eam legem esse irritantem, que non solum constat verbis nullitatem actus exprimentibus, ut si dicatur: nullus sit, irritus sit, nullius sit roboris, nullius sit firmitatis, &c. actus aliter factus; sed etiam, que conditionem, aut solemnitatem aliquam tanquam substantialem formam, pro valore actus assignat, sicuti est presentia Parochi, et testium pro matrimonii valore, talis testium numerus in testamentis &c. Prima res per se patet: Altera autem vel ex eo constat, quod nullum compositum absque sua substantiali forma subsistere potest. Verum cum non raro dubium insurgere possit, an conditio aliqua, et solemnitas apposita habenda sit tanquam substantialis, an solum tanquam accidentalis forma, sine qua actus certe subsistere [illegible]

Ulterius queres, quenam apposita conditio et solemnitas in lege tenenda sit tanquam substantialis, et quenam tanquam accidentalis forma?

Respondeo cum distinctione. Vel ea conditio, et solemnitas in lege prescribitur cum clausula irritante, vel absque tali clausula? Si primum, ut v.g. si dicatur: Ad professionem Religiosam requiritur annus novitiatus, alias professio sit nulla. Ad Matrimonii valorem requiritur Parochi, et testium presentia, certe tunc solemnitas apposita substantialis forma est, ut per se patet. Si autem 2dum, in casu inspiciendum erit, an ea conditio, et solemnitas sit aliunde debita, an neque jure communi sit, ut apponatur, vel non? Si primum, non aliter censenda est ab ea, que a jure communi prescribitur, nisi legislator exprimat, eam tanquam substantialem formam habendam esse, et adeo si a jure communi ea exigatur solum tanquam accidentalis forma, tanquam accidentalis tenenda erit. Ratio autem est, quia optime censetur in casu legislatorem non aliud intendere, quam monere de obligatione juris communis servandi. Hinc si Parochus simpliciter mandet Sacerdoti, ut, premissis denuntiationibus atque habito diligenti examine, an contrahentes aliquo legitimo impedimento teneantur, assistat matrimonio contrahendo; ille autem omissis solemnitatibus, adhuc validum erit matrimonium.

Si autem secundum contingat, iterum distinguendum est. Nam vel in casu legislator talem formam [illegible] subdito jam habenti potestatem ad illum actum faciendum, tali potestate non revocata; vel non habenti talem potestatem? Si primum, communiter docent Doctores apud Layman [illegible] lib. 1. tract. 4. cap. 2. Puncto 5. § 2. num. 90. tanquam accidentalem habendam esse, quia actus in casu procedit a potestate antea habita, que non debet censeri restricta, nisi expresse constet de tali restrictione, que restrictio in casu non exprimitur. Sic quia Episcopi jam habebant facultatem censurae, neque ea ipsis ablata fuit, forma sub qua

censuras ferre debent, praescripta capit. 1. de sent. excom. in 6. [illegible] accidentalis est, ut ex eodem capit. colligitur, si eumdem; communissime tenent, talem formam tanquam substantialem praescribi, ut colligitur ex capit. Cum Dilecta; de Rescriptis, capit. Venerabili, de Offic. Delegati, nec non ex capit. [illegible] Constitut. ubi Pontifex dixit facultatem conferendi certas [illegible] dos ex consilio Episcopi, et quia hoc omissum fuit, declarationem esse nullam. Ratio est, quia in casu potestas ad [illegible] non censetur concessa, nisi servata illa forma et solemnitate; actus autem factus a non habente potestatem irritus [illegible] ergo &c.

513 Item dices contra dicta num. 511, dari [illegible] nonnullos actus, et quidem validos, licet fiant contra legem, [illegible] tantam solemnitatem aliquam tanquam formam substantialem: sic valet contractus a pupillo, et Minorenne factus absque interventu Tutoris, et Curatoris, contractus a Religioso celebratus absque licentia Praelati &c. dummodo cedant in utilitatem Pupilli, Minorennis et Religionis, ut vel communiter ex Regula 61 juris in 6. *Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum.* Valent, [illegible] dicti contractus, atque in jure praescribitur tanquam substantialis forma interventus Tutoris, et Curatoris, et licentia [illegible] [illegible].

514 Verum ad haec respondendum est, a jure [illegible] requiri interventum Tutoris, et Curatoris, et licentiam [illegible] [illegible] valorem eorum contractuum, qui cedunt in damnum pupilli, Minorennis, et Religionis; non autem ad valorem [illegible] eorum, qui in eorum cedunt utilitatem, et adeo respectu [illegible] 515 horum talem interventum non esse formam substantialem. Tamen si placet, non repugno illis, qui praenotatam [illegible] [illegible] num. 511 citato limitant asseverando legem irritantem [illegible] tam in favorem alicujus, quando irritatio actus cedit in [illegible] ejusdem ob rationem datam, per citatam regulam 61 juris in 6. [illegible] primum quaesitum, quod adde cum Salmanticensibus supra citato num. 89 in dubio, an lex sit tantum prohibitiva vero etiam irritans, censendam esse tantum prohibitivam [illegible] [illegible] actus [illegible] censeri [illegible] [illegible] Poenali Tract. 3 [illegible] num. 9 adhaerent Salmanticenses quoad leges irritantes [illegible] [illegible] autem quoad [illegible] [illegible] seu legales, quae hos utpote favorabiles [illegible] [illegible] favorabiles [illegible] late retorquentur [illegible] [illegible] quae [illegible] extendenda sunt ad eas leges, quae [illegible] [illegible] ad significandum vel valorem, vel [illegible] 516 tantum, ut sunt ista Non fit, non hoc. Aliter, non [illegible] [illegible] in [illegible] sunt tantum prohibens, ubi ex [illegible] [illegible] alicujus delicti; irritans autem, ubi tendit in [illegible] num praeceptum publicum juxta regulam [illegible] [illegible] favores convenit ampliari: licet et quoad hoc contra [illegible] [illegible] volens leges his verbis: Non fit hoc [illegible] [illegible] [illegible] consentas esse actus irritativas, saltem [illegible] [illegible], quia videlicet per similia verba videtur auferri [illegible] [illegible] absoluta ad actum. Caeterum pro praxi [illegible] attendere [illegible] materiam, finem, circumstantias [illegible]

Ad 2dum quaesitum respondeo, in primis eam legem esse ipso facto irritantem, quae constat verbis nullitatem actus exprimentibus, nullumque temporis dilationem admittentibus, neque actionem judicis aliquo modo expostulantibus, ut si dicatur: ipso facto, aut ipso jure, ex nunc, mox, confestim &c. irritum sit, nullum sit, &c: item si dicatur: Aliter frustra fiat, inutiliter agat, pro infecto habeatur: item cum agitur de translatione dominii, si dicatur: non fiat suum, nequeat recipere, vel retinere in conscientia &c. Insuper si dicatur: nullius momenti, roboris, efficaciae, valoris &c. sit, ubi irritatio intentata per legem vel praecedit, vel saltem concomitatur ipsum actum: Tandem si dicatur: careat omni robore firmitatis, careat omni jure: non habeat firmitatem &c, et irritatio cadat super actum; non autem super personam: Contra lex non erit ipso facto irritans; sed tantum actum irritandum statuit, cum vel lex constabit verbis futuri temporis, ut si dicatur: irritabitur, nullum declarabitur &c: item cum tantum poena irritationis comminabitur, ut si dicatur: sub irritationis, et nullitatis poena prohibemus &c: Vel etiam cum actio judicis indicabitur, ut si dicatur: annulletur, irritetur &c. Dummodo tamen actus sit talis naturae, ut sit irritabilis. Responsio haec quoad omnes sui partes constat ex dictis a num. 401. usque ad num. 417. inclusive. Hinc relegas ibi jam dicta.

Dixi autem in prima responsi parte ubi irritatio intentata per legem vel praecedit, vel saltem concomitatur actum. Si enim irritatio subsequatur ad actum, illum tantum irritandum decernit, dummodo irritabilis tamen sit. Quod patet ab exemplis. Cum quis providetur de aliquo beneficio curato, imperatur illi residere, alias gratia, facta sit nulla. Jam in casu irritatio ipso facto non incurritur, etiamsi non resideat, sed judicis sententia requiritur ad collationem irritandam. Sic si per legem irritetur venditio, aut donatio rei alicujus non soluta gabella: etiamsi haec non solvatur, actus manet in suo robore, quousque per judicem irritatur. ... Dixi 2do. et irritatio cadat super actum, non autem super personam. Si enim irritatio cadat super personam, ut si dicatur: Privetur omni jure: irritat omnia jus &c. in eo casu actio judicis expostulatur juxta dicta de lege poenali... Dixi tandem. Dummodo tamen actus sit irritabilis ob dicta num. 414, quae relegas.

Respondeo 3tio. legem quae actum irritantem cum ad valorem actus requirit, et statuit aliquam conditionem, et solemnitatem tanquam formam substantialem actus faciendi: contra vero actum tantum irritandum per judicem statuit, cum talem conditionem et solemnitatem decernit tanquam formam accidentalem. Haec per se patent, cum actus subsistere nequeat sine sua substantiali forma; bene vero atque accidentali &c: ex his sane

§ 2. Statuuntur Propositiones.

518. Propositio prima. Quamvis lex tum civilis, tum canonica prohibens simul, et irritans actum obligat in conscientia ad non ponendum actum, lex tamen simpliciter irritans, et non prohibens per se, et directe non obligat in conscientia ad non ponendum actum, sed praecise, ut non reputetur validus. Prima pars est ex dictis de obligatione legis humanae a num. 193; ubi ostendimus humanas leges praecipientes, aut prohibentes habere vim obligandi in conscientia. Altera vero pars constat ex dictis num. 50[?]; ratio autem partis [illegible] est, quia sicuti non licet reputare tamquam validum actum, qui certo invalidus cognoscitur; ita a fortiori non licet uti actu tamquam valido, qui revera invalidus est, et ut talis cognoscitur.

519. Dixi autem: per se, et directe non obligat in conscientia. Non negaverim enim variaciter peccare peccato otiositatis, qui scienter celebrarent contractus invalidos: item et admitto, mortaliter peccaturum, si ex tali actu invalido praeviderat secuturum grave aliquod scandalum aut malum, praesertim si id faceret absque gravi necessitate, aut urgenti causa ratione nempe legis naturalis id [illegible] tale vetantis; utpote uti recta ratio dictat similia mala praecavenda. Insuper et merito, graviter peccaturum, quoties actu invalido sequeretur alicujus virtutis violatio gravis uti deret in materia Sacramentorum, uti si quis invalide baptizaret, non servata debita forma absolveret, clandestinum matrimonium contraheret, vel impedimento dirimente [illegible] tibus [illegible]

520. Propositio secunda. Quando certo constat humanum legislatorem per suam legem actus irritantem voluisse omnimode velle, et intendere irritare, et infirmare actus suorum subditorum v. g. contractus, aliasque dispositiones actus in utroque foro nempe externo, seu civili, et interno seu conscientiae, irriti sunt, et invalidi, et adeo quod [illegible] tione talem contractum, aut aliam dispositionem [illegible] [illegible] [illegible] ante quamcumque judicis sententiam: Quia tamen grave, scrupulosumque dubium est, an legislator [illegible] legem etiam actus irritantem solum voluerit auferre obligationem civilem, seu actum irritare pro foro externo tantum; an etiam intenderit auferre obligationem naturalem, seu actum etiam pro foro interno infirmare; in casu [illegible] pro foro interno, et conscientiae, [illegible] possunt valide [illegible] in casu non erit obligatio in foro conscientiae [illegible] tales contractus, et dispositiones rescindendi [illegible] ante judicis irritativam sententiam. Ita Giribaldus [illegible] [illegible] de obligatione legis, dubio 7. [illegible] [illegible]

[illegible] propositio per partes, et quoad [illegible] ex una parte, ut diximus num. 50[?], certum est, [illegible] [illegible] legem irritantem [illegible] in [illegible] foro nempe, et conscientiae vim obligandi habeat, ex [illegible] vero parte item certum est, legem humanam justam,

atque ob justam causam latam, nec non habentem omnes conditiones ad veram legem constituendam requisitas habere vim obligandi juxta legislatoris mentem per verba expressam. Atque quando certo constat, hunc legislatorem per suam legem &c. in primis esse justam, honestam, atque ob justam causam latam &c. cum ea lata sit ad praecavendas fraudes, dolos, damna &c. et etiam versatur in ratione periculi; et praeterea legislator in casu sit in possessione justitiae suae legis: 2do certo constat, mentem legislatoris esse obligare pro utroque foro; id enim supponitur in praesenti; ergo &c.

Quoad 2dam autem partem sic probatur.

Humanus legislator potest ita irritare actus suorum subditorum, v. g. contractus absque debita juris solemnitate initos, ut duntaxat pro foro externo eos infirmet, auferendo civilem, et relinquendo naturalem obligationem ortam ex ipso contractu libere celebrato, donec ista tollatur a judicis sententia: patet hoc, quia hoc pacto potest absurda compelli cum bono Reipublicae, sicuti abunde compellitur per leges quae actus tantum irritantes declarant; ergo cum gravis solidumque dubium est &c. Nam juxta regulam 30. juris in 6. In obscuris minimum est sequendum, et juxta aliud principium in dubiis melior est conditio possidentis; cum ergo in priori sit legem illam irritantem sine obligatione juris naturalis in dictis actibus &c. Quod consonat dictis in Tractatu de Conscientia, ubi de Principiis: In dubiis melior est conditio possidentis, in dubiis tutior pars est eligenda, atque de conscientia probabili diximus.

"Verum quaeres, quandonam certo constat hunc legislatorem omnino, et simpliciter intendere irritare actum, et quandonam tantum irritare intendat ~~[illegible]~~ pro foro externo."

Respondeo, hunc legislatorem censendum esse absolute, et simpliciter velle irritare, quando in sua lege exprimit obligationem in conscientia, ut si dicat: Nequeat recipere, aut retinere in conscientia, nullo jure &c. ut sunt &c.: 2do, quando certo constat, legem versari etiam in ratione periculi: 3tio quando opus est maxime id cavere, neque ulla est dissensio inter graves probatosque auctores. Quando vero quando contrarium evenit, ac graviter inter se disputant doctores classici. Haec generalis regula pro nunc tenenda: de casibus autem particularibus suo loco redibit sermo. Atque hoc modo arbitror conciliari posse extremas sententias doctorum, partim stantium a valore actus in conscientia, etiamsi facti sint contra legem irritantem, ubi abest fraus, dolus, et injustitia, et actus alioquin jure naturali sunt validi; partim stantium a nullitate etiam pro foro interno, quia hujusmodi leges non invalidas existimant, sed morali periculo fraude, et dolo, et injustitiae. Atque haec dicta sint de lege irritante. Quibus adde effectum legis irritantis latae propter bonum commune non impediri ab ignorantia etiam inculpabili operantis; licet impediatur effectus legis irritantis latae in vindictam culpae per omnem causam a culpa excusantem. Et ex his

Articulus 4tus.

De Lege fundata in Præsumptione.

522 Hic quæritur à Theologis, et juristis, an leges in præsumptione fundatæ vim obligandi in conscientia habeant? Pro qua difficultate duplex præsumptionis genus distinguendum est: Alia nempe præsumptio facti, et alia est præsumptio juris, seu periculi: Præsumptio facti tunc habetur, quando legislator in omnibus et singulis casibus supponit factum, seu fraudem, dolum, damnumque intervenire, atque ex suppositione talis facti movetur, et determinat ad constituendam legem universalem aliquid præcipientem, aut prohibentem: Præsumptio autem juris, seu periculi moralis tunc intercedit, quando legislator non supponit factum, seu fraudem, dolum, damnum &c in omnibus, et singulis casibus, sed solum supponit ordinarie, et regulariter illa contingere posse, ac ideo vitans tale periculum movetur ad constituendam legem universalem, ut ita quoad potest evitentur fraudes, doli, damna, aliaque incommoda ipsis notatis, sit

523 Propositio prima Leges hujus fundatæ in præsumptione facti, non subsistente facto, seu fraude, dolo, incommodo in quo lex fundatur, non obligant in conscientia. Ita cum Salmanticensibus Tract. 3. cap. 2. de obligatione legis dubio sinum cum Suarez, Navarro, Laiman, aliisque communissime tenent, et ut testantur, quod idem, quod dicitur de lege, dicendum sit de sententia judicis fundata in præsumptione facti.

Probatur propositio: Id, quod lege hujus fundata in præsumptione facti præscribitur, vel est illicitum, et contra jus naturale aut divinum positivum, vel est licitum: Si primum, illud faciendum non est, neque ad illud hujus lex obligare potest, pro nota rei neutra, sit hujus legi juri naturali, aut divino, per contraria, i. e. neque tunc dicta lex obligabit. Atqui lex obligat ultra legislatoris mentem, et fine adæquato legis cessante; atqui mens legislatoris non est nunquam legem fundatam in præsumptione facti obligare cessante ratione legis. Legislator enim subsistente facto obligare intendit, ut patet ex talis legis definitione: etiam finis adæquatus talis legis est impediendo fraudes et dolos &c in illo casu particulari, qui in casu nostro non intervenit ergo &c. Unde ad rem. facit axioma illud: Præsumptio cedit veritati: et Canoni Veritate manifestata Dist 8 ubi præsumptio cedat conjecturæ veritatis, et ideo nemo conjecturis recedat, et veritati preponat.

524 Hinc si quis conscius impedimenti dirimentis suum matrimonium per judicem ecclesiasticum, aliud ignorantem compellatur habitare, et reddere uxori debitum, non tenetur obedire; imo neque potest, cum id sit ab intrinseco malum, et conjugium tantum, etiamsi etiam sententia immineret, ideo conjugium ... testes, et per judicem constantem ad ... tum, quod casto fuit, se non contraxisse, ...

alio inconvenienti, solvere non tenetur, quinimo si ad solvendum urgeretur, concurrentibus necessarijs conditionibus uti possit occulta compensatione: 3tio juxta Lege fin. Cod. de jure deliberandi, heres, qui hereditatis inventarium non facit, et ob id in judicio condemnatur solvere creditoribus, et Legatarijs ultra hereditatis vires, si vere nihil occultavit, et quantum habuit, solvit, non tenetur in conscientia solvere ultra vires hereditatis: 4to, ut omittam alia, juxta Navarrum, Valentiam, Lessium, aliosque apud Garibaldum loco supra citato, Constitutio S. Pij V. statuentis, non valere census, nisi fiant in pecunia numerata coram testibus, et Notario in actu celebrationis instrumenti, non obligat, neque locum habet in foro conscientiae, ac proinde in dicto foro valet census constitutus ex pecunia alio modo debita censuario, vel tradendo mutuum in mercibus, si nulla intersit fraus, dolus, et injustitia; quia nempe dicti Auctores censent Pianam Constitutionem fundatam esse in praesumptione facti. Verum quod dictam Constitutionem sentiunt alij magni nominis Theologi volentes eam valere etiam pro foro conscientiae, quia nempe censent fundatam esse in praesumptione periculi moralis, fraudis, doli &c.

Propositio 2da. Quamvis in casu aliquo particulari cesset factum, nempe actualis fraus, dolus, &c; adhuc Leges humanae fundatae in praesumptione periculi moralis fraudis, doli &c tenent, et obligant ad sui observantiam etiam pro foro conscientiae. Ita Garibaldus cum Suarez, Sala, Bonacina, Laiman, aliisque loco supracitato num. 67., quibus adhaeret P. Antoine Cap. 2. de obligat. Legis humanae q. 4.

Prob. Lex justa stante voluntate Legislatoris fundamento, et fine adaequato ipsius legis habet vim obligandi in conscientia juxta ipsius Legislatoris mentem: Patet haec propositio: Atqui lex humana fundata in praesumptione periculi moralis fraudis, doli &c primo est lex justa: nam multum interest bono communis Reip. nedum vitari actuales fraudes, dolos &c, sed etiam talium incommodorum morale periculum: 2do stat voluntas Legislatoris siquidem stat ipsa lex: 3tio, licet in aliquo particulari casu absit actualis fraus, dolus &c, adhuc stat morale periculum talium malorum, cum hoc derivetur a communiter contingentibus; non autem ab hoc vel illo particulari casu: Quod morale periculum est fundamentum, et finis adaequatus legis: tandem mens Legislatoris est velle obligare ubi invenitur morale periculum fraudis, doli &c; ergo &c. Quod et ab ipsis exemplis confirmatur: lex Trid. irritantis matrimonia clandestina ob morale periculum fallaciarum obligat in foro conscientiae etiam ubi nulla intervenirat fallacia: Quod et dicendum de lege ejusdem Concilij irritante matrimonium in viris ante decimum 4tum annum, et in feminis ante duodecimum annum initum, item et professionem religiosam ante decimum sextum annum &c. Atque ex his patet quid dicendum sit ad rationes pro prima propositione relatas, si contra praefatam propositionem afferantur in primis scilicet negandum est actualem fraudem, dolum &c esse fundamentum legis in praesumptione periculi moralis fundatae: 2do concedendum est praesumptio-

nem cedere veritati, ubi fundam̃ legis est ipsa realis veritas
secus vero, ubi fundam̃ legis est tantum morale periculum [illegible]
dis, doli dei   Hæc generatim, et velut speculativè intel-
5'20 lecta sunt captu. Verũ si quæras in praxi, quæstiõ ea lex sit
in præsumptione facti, et quæ in præsumptione morum
cui fundata sit est difficilimæ solutionis, atque certa regula
tradi non pt. Hoc enim melius colligi non est, quam ex me-
et verbis legis, adjuncto usu, et interpretatione doctorum [illegible]
pro singularibus casibus decidendis, recurras ad particulares
tarias, diligenter inspiciendo, quid doctores doceant, et
casus resolves. Modo autem agendũ est de lege cujus
no[...] non de hac satis diximus in Tractatu de Conscientia
exponendimus principia canonica: In dubiis melior est con-
[illegible]dentis; In dubiis tutior pars est eligenda: ubi subm[...]
regulas cognoscendi pro qua parte sit titulus possessionis
dicta repetamus, ibi tradita attente relegas.

Caput Octavum.

De Abrogatione, cessatione, et Interpretatiõe Legum

Hactenus de legum humanum obligatione tum in com[...]
in particulari diximus, nunc de fontibus, ex quibus obligare cessant
dicendum est. Lex autem hũa pluribus modis obligare desinit
primo per abrogationem, 2do per cessationem causæ finalis
illius; 3tio per interpretationem, 4to per contrariam consue-
tudinem; 5to per dispensationem; et tandem per [illegible]
legis; sed de his tribus ultimis in sequenti capite dicemus. Itaque

§. 1. De Abrogatione Legis Humanæ.

5'27 Quamquam Abrogatio, et derogatio legis pro eodem com-
muniter sumantur, tñ ut inuimus num. 98. Abrogatio dif-
fert a derogatione, quod abrogatio est totius legis ab[...]
derogatio autem est legis actuale vigentis imminutio secundum
aliquam sui partem, seu abolitio partis legis, ut habetur
[illegible] ff. de verbor. signif. ubi dicitur: derogatur legi, cum
pars detrahitur; Abrogatur legi, cum prorsus tollitur. Et quia
Abrogata lege nullam prorsus in subdito amplius remanet
obligationem ad opus legis faciendũ. Abrogatio autem
est alia negativa, qua lex jam in suo robore constituta [...]
latur, alia lege non substituta; alia positiva, qua lex
lata, et vigens revocatur per legem de novo conditam
ei contrariam. Et hæc duplex est, alia nempe formalis, alia
virtualis. Formalis tunc est, quando in lege nova
apponitur clausula expressè revocatoria legis prioris. Vir-
tualis est, quando per novam legem aliquid fieri manda-
tur [illegible] impossibile cum eo, quod per antiquam legem
[illegible] præscribebatur, atque absque clausula expressè revocatoria
dictæ antiquæ legis. His notatis, ad dubia, quæ in materia
occurrunt [illegible]
5'28   Quæras itaque primo an leges justè, et [...]
legislatore licitè, et validè abrogari possint.

Ad quaesitum, quod non de lege naturali, aut etiam divina positiva, sed tantum de humana procedit, respondeo, humanum legislatorem justa, et rationabili interveniente causa licite, et valide abrogare posse legem vel a se, vel ab inferiore sibi legislatore latam. Ita S. Thomas 1. 2. q. 97. A. 1., et cum eo Theologi et juristae omnes, et colligitur ex utroque jure, et praesertim ex Capit. Non debet; de Consang. et Affinitate, ex Capit. 2, et 3. de Constit. in 6. et ex Capit. Alma Mater; de Sent. excom. in 6. Item et ex Lege 1 et 2. ff. de Constitutionib. Principum. Et ratio est manifesta. Nam non solum tota vis legis pendet a voluntate legislatoris, sed etiam habita justa, et rationabili causa valde conducit bono publico legem abolere, ergo humanus legislator necnon valide, sed etiam licite potest abrogare legem [illegible]. Hinc quando lex dicitur perpetua, vel in ea reperta legitur haec, aut alia similis clausula: Hac immutabili, et in perpetuum valitura Constitutione, semper intelligitur, nisi per legitimam potestatem abrogetur.

Dixi autem: justa, et rationabili causa interveniente licite, et valide posse abrogare: Et primo, quia licet non peccarent subditi non faciendo opus legis, lege absque justa causa abrogata, utpote cum tunc amplius non adsit vinculum legis; attamen peccaret legislator absque tali causa legem abolendo, quia nempe multum noceret bono communi, et pareret contemptum legum, et regiminis inconstantiam; quod est contra legislatoris officium.... 2do, quia licet valide abrogaret legem absque justa causa illam tollendo, loquendo de abrogatione pure negativa; non tamen valide legem aboleret absque dicta causa illam abrogando, loquendo de abrogatione positiva. Ratio primi est, quia legis obligatio pendet a legislatoris voluntate. Ratio vero 2di est, quia praefata contraria lex priori non est vera lex, utpote cum lex bono communi expedire debeat; quod non evenit, cum absit justa causa; ergo abrogatio non subsistit; ergo lex [illegible]. Hoc quoad propositum dubium.

Quaeres 2do, an, et qualis promulgatio, seu publicatio requiratur in abrogatione, ut lex abrogata censeatur?

Respondeo, ... si lex abrogatur positive, seu per novam contrariam constitutionem requiretur eadem promulgatio ac [illegible] condenda lege requiritur. Nam [illegible] tantum abrogata [illegible], [illegible] nova [illegible] obligat, [illegible] autem nulla obligat nisi habeat promulgationem omni lege requisitam, qualem ubi de legis promulgatione diximus describimus. Quod si lex negative tantum abrogatur, [illegible] abolendo, [illegible] quidem non requiritur lex promulgatio, seu publicatio, [illegible] legem [illegible] necessaria; requiritur tamen talis [illegible] [illegible] incognita communitatis humanae moraliter [illegible] qui tali lege [illegible] presumitur [illegible] nolle aliter obligationem [illegible] [illegible] maxime convenit ut sicut omnes [illegible] obligat; ita omnes [illegible]. Unde [illegible], scientem [illegible] revocationem non adhuc solum lege quousque revocatio [illegible] notificata, ut communitas in [illegible] notitiam [illegible] posset. Alia enim non [illegible] [illegible] in legislatore voluntas

531 Quaeres tertiò an lex posterior semper censeatur abrogare legem anteriorem sibi contrariam?

Respondeo, legem posteriorem à legitimo [illegible] legem semper abrogare anteriorem sibi certò contrariam, quando ea justa sit, atque de anteriori in ea expressa mentio [illegible] hoc ex responsione ad primum quaesitum. Quod si in posteriori nulla fiat specialis mentio de anteriori, tunc distinguendum est inter leges generales in jure communi insertas, et inter leges [illegible] vel speciales pro aliquo nempe loco vel in aliqua [illegible] latas [illegible] in corpore juris communis [illegible]; et inter leges sive generales, sive particulares in jure communi non insertas. [illegible] hoc, idest si loquamur de lege generali in jure communi [illegible], dico legem posteriorem, [illegible] contrariam eadem generalitate loquentem, anteriorem [regulariter] abrogare. Nam Princeps talem legem posteriorem condens [illegible] praesumitur anteriorem non ignorare, ut habetur in cap. [illegible] Constitutionibus in 6. ubi dicitur: Licet Romanus Pontifex, qui jura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere, constitutionem condendo posteriorem, priorem quamvis de ipsa mentionem non faciat, revocare noscatur &c; ergo &c.

532 Dixi autem primo: eidem directè contrariam, [illegible] aliquo modo contrarietas excusari potest, legum correctio [illegible] [illegible], vitanda est, ut num. 498. ostendimus ex ipso jure. Dixi [illegible] generaliter. Nam [illegible] hic Tract. 3. [illegible] 5. num. 2. § 1. [illegible] cum Azorio, Emanuele Sà, Bonacina, et alijs excipit casum, quo prior [illegible] est juramento firmata de non derogando [illegible] nisi [illegible] fiat expressa mentio. Atque hujus limitationis ratio est, quia licèt regulariter praesumi non possit in Principe [ignor]antia juris communis, ut colligitur ex citato capit. 1. [illegible] [illegible] item regulariter standum sit pro valore actus [illegible] et ignorantia, et invaliditas actus supponenda [illegible] aliquod grave sequitur inconveniens, ut in casu [illegible] [illegible] Princeps non [illegible] juramentum [illegible] [illegible] supponatur [illegible]; Atqui dici non potest, [illegible] abrogare [illegible] legem [illegible], ergo &c.

533 [illegible] Praeterea Tamburinus hic Tract. 3. [illegible] num. 27. [illegible] doctrina [illegible] [illegible] [illegible] Decreta Concilij Generalis quibus non derogari per posteriorem legem [illegible] nisi contineat [illegible] expressam derogationem [illegible] Non obstante quacumque, etiam in Concilio Generali edita. Ratio est, quia [illegible] Concilij Generalis admodum matura deliberatione [illegible] ut proinde videantur contrarium tacitam clausulam [illegible] toriam [illegible] posteriorum Constitutionum specialem [illegible] de illis non facientium, ut non obscurè colligitur [illegible] [illegible] Vestra, de Electione ubi Summus Pontifex ait: [illegible] [illegible] Romanam Ecclesiam, quae jura tenetur, quod [illegible] [illegible] est multis vigilijs, et laboribus, uno verbo [illegible] [illegible]; ergo &c. Quintò nonnulli magni nominis

loqu. inter quos Sanchez, et Zaijmann anus citatu Giribaldo, de Concilio Trid.o loquentes, docent, non sufficere clausulam illam generalem: Non obstante quacumque lege, etiam Concilij Generalis, sed requiri specialem illius mentionem V.G. Non obstante quacumque lege etiam Concilij Trid.i Quod tn nonnulli negant.

Si vero secundo accidat, si loquamur nempe de lege aliqua speciali pro aliquo loco, et aliqua mat.a particulari lata etiam in corpore juris inserta, Castropalaus loco citato num. ii, et Giribaldus pariter loco citato cum Hostiensi, Card. Tusco, aliisq. docent, talem legem non derogari per posteriorem universalem; sed potius hanc legem generalem explicandam, et limitandam per anteriorem particularem, seu specialem. Nam juxta dicta num. 498. id suadetur ex principio Glossa, communiter recepto: Generi per speciem derogatur, etiamsi species praecedat. Ex quo fit, leges generales de Testamentis editas non comprehendere testamenta ad pias causas, testamenta militum, aut alia privilegiata, quia nempe de his leges speciales habentur. Si denique tertium contingat, idest si sermo
135 est sive de lege universali, sive particulari in jure com. non contenta, communiter Doctores tenent, per legem posteriorem consuetudinem contrariam non derogari, nisi in posteriori saltem in genere fiat mentio, V.G. hoc pacto: Nulla obstante consuetudine contraria: Non obstantibus quibuscumque constitutionibus, seu particularibus, seu generalibus locorum &c. Idq. desumitur ex citato cap. 1 de Constitut. in 6., ubi Summus Pontifex Bonifacius VIII. num. 531 relatus subjungit: Quia tn locorum specialium, et personarum singularium consuetudines, et statuta (cum sint facti, et in facto consistant) pot. probabiliter ignorare: ipsis, dum tn sint rationabilia per constitutionem a se noviter editam (nisi expresse caveatur in ipsa)
136 non intelligitur in aliquo derogare; ergo &c.

Quaeres 2do, quinam sint ij, qui leges jam latas, ac jam vigentes possint abrogare?

Resp.o, legem etiam vere obligatoriam vere humanam posse ab eo qui eam tulit. nam tota vis et obligatio legis ab ejus pendet voluntate. et per easdem causas dissolvitur, per quas nascitur, ut habetur in cap. 1 de Regulis juris: 2do a legitimo successore in eadem potestate: Parem enim cum eo habet auctoritatem: 3tio a superiore illius, qui legem tulit, dummodo tn sit superior jurisdictione, non tantum dignitate; in tali enim superiore est inferioris jurisdictio, nedum, sed etiam amplior. Atque hac ratione Summus Pontifex abrogare pot. leges ab episcopis latas, Rex leges, seu statuta a suis Magistratibus lata &c. Dixi autem dummodo tn sit superior jurisdictione. Non enim sufficit superioritas in dignitate. Atq. hac de causa, Archiepiscopus abrogare non pot. leges ab episcopis

suo suffraganeo latas. Quia nempe episcopus in ferendis legibus Archiepiscopo non dependet [illegible]

537. Respondeo 2do, legislatorem inferiorem legem [illegible] qui superiorem in eum jurisdictionem habentis abrogare non posse, nisi ab ipsomet superiore ad hoc specialem habeat potestatem. [illegible] inferior [illegible] superiorem [illegible] [illegible] potestatem [illegible] quia [illegible] non [illegible] inferior [illegible] [illegible] in Capite [illegible] *Inferior* [illegible] et *Obedientia*, [illegible] [illegible] Romani [illegible] electione [illegible] non [illegible] legem Pontificiam, neque in concilio [illegible] pro toto Orbe xtiano: Princeps Imperatori subjectus legem [illegible] [illegible] semper, nisi a Romano Pontifice, vel [illegible] ad id facultatem acceperit, qua facultas non [illegible] nisi [illegible]. Sed quid, si lex ab inferiore lata a superiore

538 confirmatur? Poterit ne in casu inferior eam abrogare?

Respondeo cum Salmanticensibus [illegible] Tract. [illegible] Puncto 2. § 2, Palao loco supracitato § 2, aliisque, inferiorem non posse abrogare legem a se latam, atque a superiore confirmatam, si superior in confirmatione hanc, vel similem clausulam [illegible] [illegible] contra [illegible] [illegible] apponit ut expresse [illegible] in Capit [illegible], de *Praebendis*: Inferiorem etiam [illegible] non posse legem a se latam, atque a Superiore confirmatam [illegible] talis [illegible] legi substantialis: [illegible] approbatio, [illegible] tunc intervenit, quando lex lata, seu facta est ab eo, qui eam [illegible] potestatem non [illegible] [illegible] a superiore confirmationem petiit, ut eam in robur legis constitueret. Atque in hoc [illegible] [illegible] [illegible] in Capit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] approbatio sit tantum accidentalis, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] auctoritatem et [illegible] [illegible] a Superiore approbaret, et confirmaret; Atque superior annuens [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] atque admittens non [illegible] sequimens se velle eam [illegible] [illegible] [illegible] clausulas, aut aequivalentem [illegible] si vero approbatio sit tantum accidentalis, tunc lex ab inferiore [illegible] abrogari. Approbatio [illegible] superioris [illegible] [illegible] [illegible] leges [illegible] ex se antea [illegible] [illegible] Benedicto XIV, [illegible] 3. Cap. 5. De Synodo Diaecesana num. [illegible]

5[illegible] Ex hac [illegible] doctrina non [illegible] episcopum, vel episcopum, non posse abrogare legem in [illegible] Diaecesana latam absque cleri consensu, [illegible] [illegible] rationabili causa. Nam Clerici, et Parochi in Synodo Diaecesana congregati solum habent votum consultivum, non autem [illegible] sivum; et adeo ipsi non sunt Conlegislatores cum [illegible] sed [illegible] [illegible] [illegible] constitutiones [illegible] non ex necessitate, sed ex utilitate, et convenientia [illegible] nempe egit Episcopus, majorumque [illegible] [illegible] [illegible]. Quod vel ex eo constat quod [illegible] inconsulto [illegible], [illegible] a Synodali lege, prout [illegible] [illegible] XIV loco citato num. 7 [illegible]. Quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible]

§ 2. De legis fine cessatione

Legem finem deficere, nulloque modo obligare, cum ejus materia evadit iniqua, et injusta, illusoria, ac bono communi inutilis, aut moraliter observatu impossibilis, certum est, et patere debet vel ex conditionibus, quas necessario lex habere debet, quasque vel ab initio Tractatus expendimus. Insuper tanquam certum tenendum est, legem cessare, cum totus et adaequatus eius, causa formalis, seu finis adaequatus ipsius cessat et deficit respectu communitatis, cui talis lex imposita fuit; cum enim dependeat in obligando a legislatoris voluntate, fine [illegible], cum legislator non vult eam amplius obligare; atqui deficiente toto, et adaequato eius, et causa totali, seu toto, et adaequato fine legis, tunc legislator non vult eam amplius obligare, cessante siquidem objecto volitionis, ac totali illius motivo cessat actus volendi, ergo etc. Item nullum dubium est, posse legem non cessare cessante tantum fine inadaequato, seu partiali a legislatore in sua condenda lege intento. Ratio est, quia etiam ac partiali fine deficiente, adhuc ex alio subsistente fine materia praecepta habet sufficientem honestatem bono communi [illegible], atque movere voluntatem legislatoris ad talem actum volendum a suis subditis: quare et de facto legislatorem velle, [illegible] exemplo: sic in veteri lege, licet finis legis circumcisionis esset [illegible] originalis [illegible], sed etiam distinctio [illegible] a caeteris gentibus; tunc praedicta lex urgebat etiam eos, quibus, ex. gr. si per aliquam gratiam originale peccatum deletum fuisset; sic etiam Ecclesia praecipit [illegible] jejunium non solum ob honestatem jejunii, sed etiam ad macerandam carnem, ad satisfaciendum pro peccatis [illegible] tenentur qui carnem perfecte domitam habent, ac nullum peccatum commisissent, aut jam pro commissis [illegible] satisfecissent. Quapropter quando lex praecipit actum, [illegible] etiam [illegible] ob finem extrinsecum, hoc cessante, [illegible] obligatio erit ad opus illud [illegible], cum nunquam cesset finis intrinsecus ipsius legis.

Hic itaque in praesenti non in controversiam vocatur est, finis an deficiente etiam toto, et adaequato fine legis respectu particularis personae, illo non cessante respectu communitatis, hoc ipso particularis illa persona a lege non obligatur; 2do an cum totus, et adaequatus finis legis deficit etiam respectu communitatis, [illegible] necesse sit expectare declarationem legislatoris, qua declaratur legem cessasse, vel saltem quod talis defectus adaequati finis in communitate [illegible]; tandem an in dubio cessationis finis adaequati subditi censeri sint immunes a lege.

Pro quibus difficultatibus [illegible] praemitto doctrinam num. 283 traditam; finem scilicet alium esse intrinsecum, et alium extrinsecum [illegible]. Finis intrinsecus est ipsa honestas, quae [illegible], ut honestas temperantiae in jejunio, religionis in oratione, castitatis in abstinentia a venereis etc. Atque hic finis semper, et necessario a legislatore intenditur, ut ex [illegible] actus, cum praecepta lege [illegible] actus [illegible]

fini locus non est, cum opus legis est actus per se indifferens;
autem extrinsecus est, qui per se, et ex natura sua rei præceptæ non
inest, sed præter materiam præceptam à legislatore intenditur, ut
est maceratio carnis in jejunio, satisfactio pro peccatis in oratione
et eleemosyna &c. Atque hic finis extrinsecus aliquando
intenditur tanquam conjunctus cum fine intrinseco. Quod accidit, cum
materia præcepta per se est actus honestus: Aliquando vero sic
per se intenditur: Quod evenit, cum res præcepta est actus
de indifferens. His notatis

Circa primam difficultatem, quæ locum habere
543 potest cum totus, et adæquatus finis legis cessat contrarie, etiam
respectu particularis personæ, ita ut materia legis vel ex se,
vel ratione circumstantiarum evadit mala, vitiosa, aut moraliter
impossibilis; sed unica procedit cum finis adæquatus
solum cessat negative, seu privative, cum scilicet observantia
legis licet vitiosa, aut impossibilis non est; atque in
respectu singularis personæ; ad primam, inquam, difficultatem respondendo
in oppositas abeunt sententias Doctores. Granadus,
Vasquez, Sylvester, Angelus, Diana, et alij apud Salmanticenses
hic Tract. 11. cap. 4. Pun. 1. affirmativam tuentur sententiam;
Salmanticenses loco citato, Layman Tract. 3. De cessatione legis
Pun. 1. num. 10. Castropalaus Tract. 3. de legib. cap. 4. De cessatione
q. 1 cum Suarez, Vala, Bonacina, et aliis negativam tenent
hæc, et cum his sito

Propositio Cessante negatione tota ratione, seu fine
544 adæquato legis respectu particularis personæ, ac tamen persistente
respectu totius communitatis moraliter sumptæ, lex non
cessat, sed adhuc obligat illam particularem personam
cum supra citatis Patronis

Prob. Finis proximus legis est vitare malum,
incommodum, quod evenit aut vitet [redacted] bonum, quod amplectitur
boni publici lex ipsa præscribit. Lex enim, ut docet D. Thom.
1. 2. q. 96. A. 6. ordinatur ad communem hominum salutem,
respicit casus speciales, sed ea quæ communiter contingunt.
Atqui licet in particulari casu deficiat ratio boni, quod in
vel aut ratio mali, quod evitari ratione boni publici à lege
intenditur, adhuc tamen remanet, et subsistit in universali,
et respectu totius communitatis moraliter sumptæ
non raro, ut patet inspicienti leges. Omnes leges in
communi morali fundatæ, vel etiam leges prohibentes
arma gestare ad vitandum periculum, frequenter
et discordiarum &c: licet enim tale periculum non sit
homo in voluntate mitis, et pacificus, atque ratione prudens
est tamen tale periculum in plurimis aliis, absque
communitatis; ergo licet finis legis cesset in particulari
adhuc in universali ergo subsistit; sed finis legis
ex vim obligandi habet; ergo &c...... Confirmatur
si cessante fine adæquato legis etiam tantum respectu
unius personæ statim talis persona à lege. Exemptionem

ra aperiretur legum contemptui, atque illarum transgressioni, quia tunc unusquisque sibi facile persuaderet, respectu sui finem legis cessare ac proinde observare legem non teneri; ne ergo hoc admittamus absurdum, dicendum est, fine legis cessante tantum respectu particularis personæ sed non respectu communitatis adhuc obligare. ergo &c.

Fides tu contra cum jong. sentia Patronis. Cessante toto, et adæquato fine legis etiam tantum respectu particularis personæ legislator eam amplius sua lege non vult obligare; ergo &c. Prob. ans. tum cessat totus, et adæquatus finis legis etiam tantum respectu particularis personæ in casu respectu talis personæ cessat totum motivum formale volendi illam lege obligare: quoniam motivum formale volendi lege aliquem obligare est finis ejus legis; sed cessante toto motivo formali volendi aliquem obligare lege, legislator non vult eum amplius obligare; ergo &c. Confirmatur. Finis, et ratio formalis legis est anima ipsius legis; et adeo eo deficiente deficit lex, ergo in particulari deficiente, fine adæquato legis lex ipsa deficit. ergo &c.

Respondeo negando ans., ad hujus prob. omisso nego majorem. Nam cum v. g. lex aliqua prohibet aliquem, v. g. noctu gestare arma, ratio movens legislatorem ad id prohibendum non tantum est periculum particulare hujus, vel illius personæ sed periculum quod imminet respectu totius communitatis ac hoc quidem præcipue, et adeo præcipua ratio movens legislatorem ad prohibendum gestare arma unicuique, et singulis est populo commune periculum. Quod cum perseveret, etiamsi illud non sit respectu singularis personæ non fit dici cessare motivum formale, seu finis adæquatus legis. ergo &c. . Hinc ad confirmationem concesso ant. negatur suppositum consequentis supponit enim finem adæquatum respectu particularis personæ, esse ipsius legis finem. Hic enim, ut prius diximus est finis, qui generis communitate attenditur.

Sed instabis. Cessante universaliter atque respectu communitatis toto, et adæquato fine legis lex absolute, et simpliciter cessat, et eo cessante pro aliquo tempore, pro eo lex cessat, seu melius ejus obligatio suspenditur, ergo et cessante toto, et adæquato fine legis in aliquo particulari casu, pro eo cessat, vel saltem suspenditur obligatio legis. Consequentia patet tum quia eo quod de ratione legis non solum est obligare omnes in communi, sed etiam singulos in particulari, et quidem pro omni tempore; tum etiam quia eadem se habet ratio generalis legis ad communitatem, et a ratione particularis illius ad singulares personas. tum denique quia cessat lex in communi deficiente ratione legis in universali quia ea amplius nequit judicari utilis bono communi, atqui etiam deficiente ratione legis in particulari ea nequit amplius judicari utilis bono particulari, ergo &c. Quod confirmatur ab exemplo legis correctionis fraternæ cujus finis cum sit proximi emendatio, non obligat in particulari, ubi spes emendationis non affulget; ergo a fortiori lex hæc non obligabit &c.

548. Respondeo concesso antecedenti negando consequentiam, nam dignitates petuntur ex jam dictis, quia finis legum dispotarum necessario est bonum, atque communitatem directe, non est hoc, vel illud particulare bonum faciendum, aut malum fugiendum, sed universale, et commune, ratione cujus omnes singulares personae communitati se conformare debent. Et hinc ad consequentiam probationes, et ad primam dico, verum quidem est legem etiam singulos e communitate obligare; sed tamen haec [illegible] quod attento ratione communi, et generali legis: Ad secundam vero dico, hoc esse quod asseritur. Siquidem ratio, in qua fundatur obligatio etiam singularium personarum est ratio communis legis, et non particularis boni. Ad tertiam denique dico, ex ea nihil probari, siquidem [illegible] obligationem legis sufficit, quod lex bono communi sit utilis; utilis est communitati licet non sit utilis respectu particularis [illegible] [illegible] Dei. Ad confirmationem nonnulli, inter quos [illegible] loco ibi citato num. 9, disparitatem assignant inter legem [illegible] correctionis, et hujus leges, de quibus nunc disputamus, nempe quia praeceptum fraternae correctionis non habet pro fine commune bonum, sed particularem fratris emendationem, et proinde cessante ea superflua est correctio: Finis autem hujus legis est commune [illegible], tollere scilicet pericula, quae communi bono [illegible] quillitatem Regni turbare possent. Verum haec [illegible] [illegible] non possum, quia dixi num. 25 de ratione vera [illegible] tanquam propter commune bonum tanquam propter finem. Quapropter [illegible] ut sit propter commune bonum [illegible] assignanda disparitas advertendum est inter leges, quaedam esse, quarum finis non attenditur penes singulares personas, sed in communitate degunt, sed penes ipsam communitatem [illegible] [illegible] sumptae, quales sunt leges fundatae in praesumptione [illegible] [illegible]; et adeo separabilis est a fine, qui penes [illegible] [illegible] personas attenditur: quaedam vero esse quarum [illegible] communitate [illegible] ditur penes singulares personas, quae in communitate [illegible] cujusmodi sunt leges fundatae in praesumptione facti [illegible] [illegible] communis omnino inseparabilis est a fine qui penes [illegible] [illegible] attenditur. Primi autem generis sunt leges de [illegible] in praesenti disputamus; tertii vero generis est lex correctionis fraternae; et adeo argumentum nullius est roboris [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] correctionis [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] obligare, et praesertim ubi non est spes emendationis, et sic in [illegible] [illegible] non cessare [illegible] nunquam [illegible] talis obligatio [illegible] primam difficultatem. Ad secundam vero, quae erat an [illegible]

549 et [illegible] [illegible] etiam respectu communitatis, [illegible] sit [illegible] declarationem legislatoris, qua definiatur [illegible] cessasse, [illegible] [illegible] quod talis [illegible] [illegible] finis [illegible] [illegible] moraliter sumpta, innotescat, communis [illegible] [illegible] non [illegible] expectare declarationem [illegible] qua declaretur [illegible] cessasse. Nullum quippe est [illegible] [illegible] declarationis necessitas, probari potest. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legislatoris declaratione [illegible] [illegible] [illegible], tamen [illegible] [illegible] oritur ex ipsa lege, vel [illegible] [illegible]

lege, qua Princeps statuit, suas leges servandas esse, quoties sine peccato servari possunt, etiamsi eorum finis adaequatus etiam respectu communitatis cessat: Hoc dici non potest, quia cessante fine adaequato legis lex ipsa cessat, ut supra diximus: Item neque 2dum afferri potest; cum nulla talis lex ostendi unquam possit; ergo &c. Praeterquamquod si talis declaratio necessaria esset, nunquam posset dici, legem cessare ex cessatione finis adaequati illius; utpote cum talis declaratio legislatoris vix unquam contingat. Quod vero spectat ad 2dum difficultatis membrum, an videlicet necesse sit, quod defectus finis totalis, et adaequati saltem innotescat communitati moraliter sumptae; dissensio est inter doctores. Salmanticenses loco supra citato num. 4 ex una parte negant necessitatem talis notitiae, et adeo sustinent non peccaturum particularem subditum, cui in particulari constaret de cessatione finis adaequati legis etiam respectu communitatis, dum tunc opus legis non faceret. Atque pro hac sententia militant rationes sequentes, et primo quia singulae personae non deobligantur a lege ex eo, quia communitas cognoscat rationem legis cessasse; sed ex eo quod de facto cessaverit; ergo si quis etiam in particulari de facto cognoscat totam legis rationem cessasse de facto deobligatus erit: 2do, lex perit eo ipso, quod ejus finis deficit; ergo non est amplius vera lex; ergo &c. Tertio tandem, quia dum per ministrum in loco publico legis alicujus abrogatio publicatur, etsi ita pauci adessent, ut communitas moraliter sumpta talem abrogationem ignoraret, tamen ex tunc illi pauci a lege deobligarentur; ergo a pari &c. ..... Contra tamen Suarez Lib. 6. Cap. 9. num. 12. cum aliis oppositam tuetur sententiam, quae ex eo suaderi videtur, quia lex ex sua natura habet adstringere communitatem, et ratione illius singulas personas, quae illi adhaerent; ergo dum communitati non constat de cessatione, etsi singulis constat, singuli excusari non possunt, quia non prius excusari possunt, quam ipsa communitas excusatur. Addo quod alias aditum esset ad ruinas legum, utpote cum facile esset, quod quisque sibi persuaderet cessasse finem adaequatum talium legum. Verum quidquid sit de his duabus extremis sententiis, non dubitaverim adhaerere huic asserenti, non peccaturum subditum, cui certo constaret adaequatum legis finem cessasse, etsi opus legis non faceret, dummodo abesset scandalum, aut aliud grave incommodum.

Nunc ad ultimam difficultatem, an nempe in dubio cessationis finis etiam respectu communitatis subditi sint immunes a lege, juxta principia a nobis projecta respondeo negative. Siquidem in dubiis semper praeponenda est pars, pro qua stat titulus possessionis juxta illud generale axioma: In dubiis melior est conditio possidentis: In casu autem nostro lex est in possessione, siquidem in casu dubii supervenit legi, quae actu obligabat; ergo &c. Hactenus de legis cessatione, nunc ad ejusdem interpretationem, pro qua sit

§. 3. De Legis Humanæ Interpretatione.

552 Interpretatio legis propriè, et rigorosè sumpta est explicatio et declaratio sensus ipsius legis alioquin modo obscuræ aut ambiguæ. Hæc autem triplex est, Authentica, Usualis, et Doctrinalis. Authentica, quæ etiam auctoritativa dicitur, ea est, quæ fit vel ab ipso legislatore, vel ab ejus successore, vel ab habente potestatem superiorem quâ talis, seu ut legislatoris officium exercentibus, vel etiam à ministris nomine superioris, accedente tamen et approbatione speciali, et confirmatione ipsius legislatoris, prout diximus de declarationibus sacræ congregationis Cardinalium num. 181. Atque hæc interpretatio vim legis habet, cum procedat à superiore habente potestatem legem [illegible] condendi, sed et explicandi in sensu, quo vult eam servari, et ideo nisi à dictis personis haberi [illegible] habetur. Legi si Imperialis Majestas. Cod. De Legib., ubi dicitur: inter æquitatem jusque interpositam interpretationem nobis solis et oportet, et licet inspicere. Legum ænigmata solvere, et omnibus aperire idoneus esse videbitur, si is, cui soli legislatorem esse concessum est. Et Capit. Inter alia De Sent. Excom. Innocentius III. ait: Ut igitur unde jus prodiit, interpretatio quoque procedat, ambiguitatem hujusmodi taliter dignimus absolvendam. Quapropter cum nullus homo legislator juris sit in jus naturale, aut divinum positivum, illud auctoritative non valet interpretari.

553 Interpretatio usualis est, quæ ex usu, ex praxi et consuetudine desumitur. Hæcque interpretatio, de lege non [illegible] quando, supposita consuetudine legitimè introducta, tantam habet efficaciam, quantam habet authentica, siquidem [illegible] habetur capite Cum dilectus, De Consuetudine, et Lege si De Interpretatione ff. De Legib. Consuetudo est optima legum interpres. Doctrinalis autem interpretatio est, quæ fit per homines doctos, ac peritos. Hæc quamvis vim legis non habeat, cum non procedat ab eo, qui jurisdictionis potestatem habeat, tamen [illegible] [illegible] rationem [illegible], si in eam omnes, aut quasi omnes Doctores classici conveniant. Quod si inter Doctores ipsos classicos, ac magni nominis dissensio sit, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], tunc non tam attendi debet ad Doctorum auctoritatem, quam ad rationes, et fundamenta, quibus in interpretando nituntur; ac [illegible] aliquis notavit ex praxi, quæ cum ratione, tum auctoritate [illegible] [illegible] intelligatur juxta dicta in tractatu De [illegible].

554 Ubi notandum est, quod liceat, ut [illegible] interpretationem doctrinalem facere Doctoribus viris doctis et peritis; tamen si à legislatore ipso fiat aliquod speciale mandatum, quo unicuique prohibeat legem alioquin modo interpretari, tunc cum [illegible] [illegible], quam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] communicetur, [illegible] est contra [illegible] [illegible] 3. [illegible] 5. Puncto 3. §. 2. [illegible] tunc [illegible] prohibeti interpretari, [illegible] [illegible] et quæ sit contra legislatoris mentem; [illegible], [illegible] est, ullam interpretationem [illegible] non licere, [illegible] [illegible] talis prohibitionis est [illegible] aliquam interpretationem non authenticam [illegible], quia [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible], non [illegible] privatam, quia [illegible] [illegible] prohibita est, et nova legislatoris prohibitione [illegible]

[illegible] ad eam vetandā, ergo [illegible] et [illegible] si per dictam prohibitione [illegible] tantū prohibere [illegible], quæ [illegible] contra legislatoris mentē, et hoc dici [illegible] Bulla Pij IV concilii Tridē confirmatoria, in qua Summus Pontifex prohibet, ne quis Glossas, Annotationes, scholia, ullamq; interpretatione faciat super dicti concilii [illegible], atq; [illegible]: item et [illegible] Decretis, omnes Pontifices aliquando vetant [illegible] pro [illegible] expositiones et commentaria: quod est aperto [illegible], et contra [illegible], ergo [illegible]

At quoniā [illegible] talem prohibitione [illegible] contingat, quinimo plerumque leges [illegible] [illegible] contrariae, operæ pretiū est, hic [illegible] regulas, quibus [illegible] [illegible] interpretandis uti debet. Plures autem [illegible] a Doctoribus [illegible], inter quas esto Prima. In lege [illegible] interpretatione potius attendenda est mens legislatoris, quam verborū sonus. Patet [illegible] ex doctrina [illegible] Placentinis L. 2. q. 90. a. 6 in Argumento [illegible] contra ex S. [illegible] Lib. 4 de Trinit. ajentis = intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi. Quia non sermoni res, sed rei [illegible] sermo subjectus. ergo magis est attendenda ad causam, quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis = et ratio est, quia verba ad mentē declarandam adhibentur, ergo potius mens seu [illegible] legislatoris, quam verbis, quibus legislator ad exprimendam mentem utitur, attendendum est; et [illegible] [illegible] constat, illa [illegible] est, quicquid verba exprimant, et dicitur [illegible] Leg. Scire, ff. De Legib. dicitur: Scire leges hoc non est, [illegible] verba tenere, sed vim, et potestatem. Et Regula 88. [illegible] in 6 certum est, quod is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem, ergo [illegible]

Cum autem mens legislatoris non satis [illegible] in verborum legis [illegible], sed dubia manet, ad eam [illegible], in primis attendere oportebit ad legis [illegible], et [illegible] ponderare, quia, ut habetur Leg. 68. ff. De regulis Juris: Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissime accipiatur, quæ rei gerendæ aptior est: [illegible] [illegible] antecedentia, et [illegible] dictam legem, item et ad circumstantias, in quibus lex lata est, quia ex antecedentibus, et consequentibus [illegible] legis. [illegible] legislator optime [illegible] circumstantiis [illegible], sermonis, [illegible] et [illegible] mente legislatoris [illegible] plurimum valebit [illegible], et [illegible] legis [illegible] saepe [illegible] [illegible] ex parte [illegible] Leg. [illegible] [illegible], et facti ignorantia: ex [illegible] autem, et [illegible] [illegible] optime [illegible] etiam spectare [illegible] rationem quam legislator in ipsa lege utitur. Ratio enim [illegible] adducta debet esse consona intentioni [illegible]: [illegible] etiam plurimum [illegible] dictam legem ad alias leges comparare, quia [illegible] [illegible] mens legislatoris [illegible] [illegible] est [illegible], et [illegible] oppositio, quæ [illegible], vitari de-

557 [illegible] advertere, juvat cum Salmant. assis [illegible] lon. q. Tun. 3. §. 2. cum Laicis hic tract. 3. disput. 5. Tun. 3. §. 3., [illegible] teneris Loutos esse de mente, et intentione Legislatoris, quam [illegible] in condenda lege habuit vel etiam cum eam authentice [illegible] pretatus est: Atque pro hoc casu dicimus, relinquendum esse verb[orum] sensum etiam proprium, et naturalem, pro sequenda legislatoris m[ente]. Si enim casus acciderat, quod ex natura non pergeret, et [illegible] officium legislatoris Legislator ipse aliter exposuerat legem [illegible] pro meteos verborum exprimit, et importat, tunc talis inten[tio] est observanda juxta citatos Doctores. Nam cum lex, qu[ae] [illegible] debeat esse clara, merito presumitur, eam fuisse [legisla]toris mentem, cum legem tulit, qualem verba in suo pro[prio sensu] [illegible] exprimunt, et importent, praesertim cum nemo [illegible] velle improprie loqui, cum ei incumbit clare [illegible] suum exponere.

558 Regula secunda. In lege doctrinaliter [inter]pretanda standum est propriae verborum significationi et [non sunt] verba ad impropriam significationem non sunt distorquen[da], nisi aliud suadeat subjecta materia, vel nisi aliter, sive [illegible] nisi aliud suadeat [illegible] materia, vel nisi ex intelligentia verborum legis in sensu pro[prio] [illegible], vel nisi ex intelligentia verborum legis in sensu [illegible] sequatur aliquod absurdum, vel injustitia, vel lex inu[tilis] evaderet. Ratio regulae est, quia cum lex debeat esse clara [illegible] ita necessarium est, legislatorem in ea loqui in sensu, in [quo] [verba] communiter accipiuntur; verba autem communiter [illegible] sensu proprio accipiuntur; ergo etc.; et ne magis qui [illegible] nihil firmum stabiliret, sed totum cavillationibus, et [illegible] exponeret.

559 Caeterum ad intelligentiam hujus re[gulae] [no]tandum est, triplicem sensum verborum esse, naturalem, [illegible] civilem, et usualem. Naturalis est, quem verba ex prim[a] sua institutione habuerint: Civilis, quem verba habent per extensionem, fictione juris: Usualis est, quem [illegible] verba ex alicujus Populi usu [illegible], inquam, [illegible] num sensus distinguendus est, et primo, quia verba [illegible] [illegible] sunt in eo sensu, quo accipiebantur [illegible] [illegible] et loco, in quo lex facta fuit, ut per [illegible] quia, [illegible] Salam loco supra citato, et [illegible] hic [illegible] [illegible] standum est naturali, et usuali verborum sensui, [illegible] [illegible] et lex extendenda sit etiam ad sensum civilem [illegible] [illegible] de lege odiosa, et favorabili à num 493; [illegible] ribus sequentibus. Unde licet in odiosis nomine mortis [illegible] mors naturalis, nomine filii veniat tantum filius naturalis [illegible] in favorabilibus nomine mortis intelligitur et mors civilis [illegible] [illegible] per [illegible], et nomine [illegible] [illegible] adoptivus venit etc.

560 Addidi in regula: nisi aliud [illegible] subjecta materia [illegible] [illegible]. Lex enim [illegible] [illegible] et [illegible], ut [illegible] [illegible]: [illegible] nisi ex intelligentia [illegible] etc. Nam lex [illegible] [illegible] injustitia sequitur, et est inutilis vere [illegible] [illegible] ut [illegible] intentur, cum [illegible]

[illegible] pragmaticus [illegible] possit, semper proprius desarandus erit, atque improprietas recurrendum, ut nempe legis valor sustineatur. Quod constat ex leg. 18. ff. de legib. ubi dicitur: In ambigua voce legis, ea potius accipienda est significatio, quae vitio caret, praesertim cum voluntas legis ex hoc colligi possit. Cui consonat et Capit. de Curtes, [illegible] excom. in 6.° ubi sententia interdicti in curtates lata etiam [illegible] extenditur, ne talis sententia illusoria reddatur, ergo &c.

Regula tertia. Lex generaliter, et indistincte [illegible] generaliter, et indistincte est intelligenda, nisi aliquod [illegible] inconveniens sequatur, aut per aliam legem limitetur, et coarctetur, et ideo ab ea excipi non debet casus aliquis, sed ea [illegible] qui sub propria verborum significatione continentur, extendi debet. Regula haec primo constat ex illo communi effato: Verba generalia generaliter sunt accipienda, 2.do ex vulgato illo: Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Quapropter locutio indefinita legis aequivalet universali, et multo magis si fuerit [illegible] quae utique malignantis non destruit, quidquid post se invenit quae concepta est, et [illegible] Hinc quando lex generalibus verbis concepta est, et [illegible] exempli utitur persona vel particulari casu, comprehendit omnes similes casus, et personas ejusdem rationis, esto minus frequentes [illegible] exemplum enim non restringit, sed declarat legem dispositionem [illegible] quae non fuit propter hunc vel illum particularem casum, vel personam, sed [illegible] contra [illegible] Hoc autem intelligere [illegible] limitationibus supra appositis, quarum ratio ex [illegible] satis est manifesta.

Regulis his alias addunt Doctores, et primo, [illegible] lex juxta receptam legitimam consuetudinem est interpretanda [illegible] Sed de hoc satis constat ex num. 553: 2.° quod legum [illegible] quantum fieri potest, vitari debet: 3.tio quod [illegible] [illegible] et favorabilis lata est interpretatione [illegible] satis diximus ubi de lege odiosa et favorabili, [illegible] dicta repetere. Atque ex his

[illegible] celebrem et multum necessariam [illegible] atque valde exercitatem inter Doctores de extensione [illegible] ad casum sub ejus verbis proprie [illegible] non [illegible] similitudinem, vel identitatem rationis [illegible] scilicet an quando similis, vel eadem omnino ratio militat [illegible] pro casu sub verbis legis in propria significatione [illegible] [illegible] ac pro casu sub dictis verbis [illegible] contentis [illegible] ipsa lex extendatur, et [illegible] [illegible] In qua difficultate ut certa et [illegible] declarantur, in primis notandum est, quod similitudo, seu [illegible] rationes et [illegible] rationes inter se quid diversum [illegible] seu paritas rationis tunc habetur, quando [illegible] sint diversae, scilicet [illegible] [illegible] justitia [illegible] in temperantia [illegible] virtute [illegible] morali [illegible] aequales sunt, et [illegible] fortes. Identitas autem rationis tunc [illegible] quae etiam in diversis materiis [illegible] et eadem ratio [illegible] [illegible] aut [illegible] [illegible] [illegible]

exempla à Saleo hic Tract. 3. Disp. 5. Dub. 3. §. 4. num. 1. ex jure canonico suppeditantur, nempe ex Capit. Quia in insulis, de Regularib., ubi ad professionem religiosam in insulis prohibetur admitti monachus, qui decimum octavum aetatis annum non habeat, redditur ratio: Quia ibi est nulla congregatio: quae ratio eadem est pro aliis monachis in insulis degentibus; similis autem tantum in aliis, qui alibi [illegible] forte monachi duriorem vitam agant. Exemplum aliud habetur in Clementina 1. De electione, ubi cavetur, ne in Abbatem Praelatum Conventus eligatur Religiosus alterius Religionis [illegible], et ibi redditur haec ratio: Cum ratio non congruat, ut homines gravis professionis, vel habitus simul in eisdem monasteriis [illegible]antur. Quae ratio quidem, ut ibidem notat Glossa, eadem est in monasteriis Monialium, similis autem est tantum, ne Regularis in Episcopum Saecularis, aut Regularis Ecclesiae, aliquem promoveri homines diversae professionis in eadem Ecclesia [illegible]
Qui alia exempla desiderat, legat Salmanticenses hic Tract. [illegible] Cap. 4. Dub. 3. §. 3., à quibus brevitatis gratia supersedeo.

564. Notandum est 2do, facile intelligi de competentia ob rationem [illegible] extendi de uno ad alterum casum, dictoris legem sive penalem, sive favorabilem extendi de casu expresso, et contento in lege ad casum in ea non comprehensum, quando ex negata tali extensione sequeretur aliqua [illegible] tas, injustitia aut aliquod aliud absurdum. Nam si ut [illegible] iniquitas, injustitia, imprudentia &c in legislatore, vel [illegible] etiam sunt improprietates, ut num. 560. diximus; a fortiori [illegible] [illegible] incommoda, extenderetur lex etiam de casu comprehenso in ea ad non comprehensum. Hinc tum Theologi, tum [illegible] [illegible] inter se conveniunt primo, quod dispositum de uno relativo quatenus talia sunt, dispositum censeatur de altero, ut colligitur ex Leg. Ultima. Cod. De indicta viduitate, et extenditur [illegible] Sic in eo casu, in quo marito conceditur non [illegible] dimittere uxorem adulteram, et tum uxori datur non [illegible] mariti adulteri: Item uxor ob absentiam sponsi sine [illegible] sponsa, sponsa liberatur ab obligatione sponsalium, ita [illegible] etiam sponsus ob absentiam sponsae, sine [illegible] in Capit. De illis, De Sponsalibus solum fiat mentio de sponsa [illegible] sponso, absente &c.

Conveniunt 2do, quod id ipsum, quod [illegible] disponitur de uno ex aequiparatis, in ea ratione, qua aequiparata sunt, ob identitatem rationis dispositum intelligitur de [illegible] aequiparato. Sic quia in jure electio, Postulatio, Provisio, et [illegible] [illegible] aequiparantur, dispositum de una et de alia [illegible] ut notat Glossa in [illegible], de electione [illegible] [illegible] Conveniunt 3tio, quod ~~[illegible]~~ dispositum de [illegible] connexis quà talibus dispositum sit de alio connexo ob eandem rationem. Quod idem docent de mensurante, et mensurato, [illegible] [illegible], et contento sub illo tanquam minus [illegible] in perfectiori aut ex quam parte in suo toto. Sic [illegible] [illegible] facultas [illegible], et concessa [illegible] facultas [illegible] Conveniunt 4to, [illegible] tam raro de casu particulari causa exempli in [illegible] extensionem faciendam [illegible] ad alios casus, prius [illegible] [illegible] num. 561. Conveniunt tandem judicandum

[illegible] contrã recte ob identitatem rationis, sed etiam propter ra-
tionis similitudinem legem debere extendere ad casus sub ea
non comprehensos, ubi non habet particulare jus circa casum,
[illegible] judicare debet. Quod colligitur ex lege Non. ff. de legib.
[illegible] Ulpianus ait Quoties lege aliquid unum vel alterum introductum
[illegible] bona occasio est, cetera, quæ tendunt ad eandem utilitatem, vel
interpretatione, vel certe jurisdictione suppleri. Et clarius ex lege
[illegible] nt. ff. de leg. ubi cum dictum sit omnes casus non posse sub
[illegible] comprehendi, subjungitur Sed cum in aliqua causa sententia
eorum manifesta est, is, qui jurisdictioni præest ad similia pro-
cedere, atque ita jus dicere debet. Et ratio est manifesta, quia quæ-
[illegible] ad [illegible] ratio [illegible], quos ubi jus [illegible] unum, idem
[illegible], [illegible] Quod fit, cum judex propter rationis si-
militudinem [illegible] casu in lege expresso de casu in ea non com-
[illegible] sententiam profert, ubi jus particulare deest. Atque ubi
[illegible], de quib. in præsenti [illegible] non [illegible], et [illegible]
[illegible] [illegible] esse et nos concedimus [illegible] non
[illegible] non [illegible] cum Salao loco supra citato, proprie loquendo
[illegible] illis non fieri extensionem (si excipias ultimum
[illegible]) de casu sub lege comprehenso ad non comprehen-
[illegible] sub ea. Nam si res [illegible], saltem implicite
[illegible] non [illegible] rationis identitatem quod [illegible]
[illegible] significationem verborum, vel connexionem inter ea, quæ lege
continentur. 1.º ex his sit

Propositio. Non solum in odiosis, sed etiam in favo-
rabilib. ob solam similitudinem, aut etiam identitatem rationis
[illegible] est [illegible] extensio legis de casib. sub ea comprehensis
ad casus sub ea non comprehensos, ubi aliqua specialis ratio
non occurrit, et nullum sequitur inconveniens. Ita cum
[illegible] lib. 1. q. 1. [illegible] 8. num. 26. Salao loco jam citato,
et alijs plurib. inter quos P. Gabriel Antoine cap. 5. de Interpre-
tatione. [illegible] contra plures alios [illegible] partes habet con-
[illegible], et [illegible] jam patere [illegible] ex utroque jure [illegible]
[illegible] supremum [illegible] ubi de lege odiosa, [illegible] et profectum
ex his, seu lege 42 [illegible] Interpretatione [illegible]
[illegible] potius, quam exasperandæ. et Regula 49. juris
[illegible] In pœnis benignior est interpretatio facienda [illegible]
[illegible] citato num. 559. [illegible] agitur de pœnis lex neque est ex-
[illegible] ad personas, et casus comprehensos sub verbis legis
[illegible] civili [illegible]; ergo a fortiori non erit extenden-
da ad casus non [illegible] sub illa ob solam similitudinem
aut rationis identitatem. Quod confirmatur ex [illegible]
tionis Nos [illegible] non extenditur ex paritate, aut identita-
te rationis ad casus in ea non expressos, ut colligitur ex Canl.
1. et 2 de Filijs Presbiterorum. in 6., ergo neque lex pœnalis si-
[illegible] utraque jura [illegible] ex eo non
extenditur, omnia odiosa est; [illegible] ergo et lex pœnalis odiosa
sit, non extenditur [illegible] Ratio deinde est, quia tota, quanta est
obligatio legis, a voluntate legislatoris [illegible], qui jam [illegible]
crimen unum punire, quin velit in aliud, [illegible] similis [illegible]

eadem omnino ratio militat, [illegible]. Hoc autem in facto [illegible] in casu nostro non solum patet ex supremitatis juris, verum etiam ex eo, quod tum in Capit. 2 de Translat. episcopi, tum in Capit. [illegible] Judicantio, de Decimis, dicitur, nempe, quia ergo voluisset, [illegible] ergo etc. Unde verum est tritum axioma: In penali lege non argumentari a simili, seu a pari, ab identitate rationis, [illegible] ori, seu a majori ad minus, neque a sensu contrario. Ex quo [illegible] gitare debet, neque legem praeceptivam extendi de casu [illegible] comprehenso ad non comprehensum sub illa: [illegible] que est accessorium obligationi legis non est extendenda [illegible] de paritate, sive ob identitatem rationis, neque extenditur [illegible] obligatio ipsius legis prout praeceptiva;

566 Altera autem pars propositionis, nempe [illegible] [illegible]abilia, quod attinet ad similitudinem rationis, omitt[illegible] patet ex Capit. Quia in insulis, de Regularibus, et ex Cano[illegible] 2. de Electione num. 563. relatis; in [illegible] enim prohibetur [illegible] sio Monachis in insulis ante 18. annum, ex eo quod [illegible] congregatio [illegible] non prohibetur alibi, licet aliis [illegible] similis militat, et par ratio; in 2.° autem Canit. prohibetur [illegible] etc Religiosi in Abbates, et Prefatos Conventus [illegible] non tamen prohibetur. Religiosum eligi in Episcopum [illegible] sive Secularis, sive Regularis, licet utrobique militet [illegible] in canone eo adducta. Quare restat, ut probatur [illegible] [illegible] non [illegible], etiam ubi identitas rationis [illegible] [illegible] ante hoc posito. [illegible] etiam eadem omnino ratio militat [illegible] casus sub [illegible] legis comprehensis, quam pro non comprehensis, attenta tantum [illegible] rationis, ut [illegible] est in [illegible] [illegible], nullum est [illegible] legislatorem velle [illegible] [illegible] de casibus in lege non comprehensis, [illegible] [illegible], quod nolit [illegible] illis quidquam [illegible] [illegible] patet. [illegible] autem [illegible] quod legislator habita eadem ratione pro [illegible] casibus [illegible] [illegible] alium non [illegible]; [illegible] [illegible], vel quia [illegible] valde, [illegible] [illegible] simul [illegible] simul [illegible], tum [illegible] expressio unius, et taciturnitas alterius, [illegible] [illegible], indicat, legislatorem unum velle, alterum non [illegible] [illegible] si hunc voluisset, [illegible] expressisset, ut [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] legis [illegible] non [illegible] [illegible] obligationem manifestat; [illegible] in casu [illegible] [illegible]lator nullo modo manifestat voluntatem suam: non [illegible] ut [illegible] [illegible]; [illegible] ut [illegible] [illegible] de se [illegible], [illegible] alio modo, ut [illegible] [illegible]. Et ex his [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] notarem.

567. Omnes enim contrariae sententiae [illegible] [illegible] [illegible] jura, [illegible] Regulam 88 juris in 6. [illegible] in lege, qualeque verba comprehenserit, contra legis [illegible] [illegible], quae habetur leg. Non dubium, Cod. de legibus [illegible] [illegible] leg. 5 [illegible] et leg. [illegible], ff. de legib. ex qua [illegible]

atqui legislatoris voluntas, ut nunc 556 diximus, optime ex ratione, que
ad legem ferendam legislatorem movit, cognoscitur, ergo &c. 27°
Unit. Inter Corporalia, de Translat. Episcopi, ubi Innocentius III. r
cum decrevisset, quod quantum ad Translationem, depositionem, et cessionem idem judicium fe-
rendum sit de Episcopo consecrato, ac de electo tantum post confir-
mationem, quamvis antea expressum non haberet de electis, subjun-
git sui decreti rationem in hunc modum: Propter expressam enim simi-
litudinem, vel identitatem potius nominis, notaret videri de-
bet subtiliter invenienti: cum de similibus idem judicium sit haben-
dum: ergo &c. . Item loquendo de lege favorabili, regulam 15. juris
in 6. odia restringi, et favores convenit ampliari. Leges autem
odiosae, et penales extenduntur ad casus omnes sub verbis legis
in sensu proprio intellectis comprehensos, ergo leges favorabiles ultra dictos
casus extendi debent; ergo &c. quia saepius lex favorabilis ab
odiosa non distinqueratur.

Respondeo ex relatis juris utriusque textibus nihil
evinci posse, et quod spectat ad jura primo loco relata, in iis, ut
ibi notant Glossae, dicitur, eum amplecti verba legis, et non volun-
tatem legis, qui verba legis accipit quidem in aliqua significatio-
ne, sed non in ea significatione etiam propria quam legisla-
tor intendit, quamque et ipsa legis ratio ostendit et ideo accipit
quidem aliquos casus, sed non omnes etiam comprehensos sub ver-
bis legis proprie sumptis: sicuti si lex prohibeat v. g. aliquid
agere, mutuare, vendere, &c. quis intelligat prohiberi aliud
sibi nec se agere, nec se mutuare, nec se vendere, &c. non
autem agere per alium, vendere cum augmento pecunia
&c., nec aliud vendere &c.; hoc autem non est legem
praeter rationis identitatem extendi ad casus sub verbis legis
non comprehensos, sed ad casus, quos ratio legis sub ejus ver-
bis comprehensos ostendit. quo in sensu tantum verum est, nos
legis mentem legislatoris attingere; ergo &c.
Ad 2um, nempe ad Canit. Inter corporalia
vel ex se patet non esse ad rem. Ibi enim sermo fit de equi-
paratis, ut sunt Electio, Postulatio, Provisio, Regulariter &c. in
beneficiis, in quibus extensionem hanc concedimus, ut patet
ex 2° Notando.... Ad 3tium autem vel ex supradictis patet
jam supra adstruximus legem favorabilem ab odiosa in hoc discri-
minari, quod favorabilis extendenda sit non solum ad casus
suo nomine verborum legis sensu comprehensos, sed etiam ad
comprehensos sub civili modo eorum verborum sensu; quod
secundum non dicitur de lege penali, nisi aliud cogat ne-
cessitas, et ratio exigat.

Oppones 2do ex ratione. Certum est, eandem cau-
sam eundem producere effectum; sed causa movens legislatorem
ad praecipiendum, aut ut vitandum aliquid per suam legem
est ratio legis; ergo ubi est ratio invenitur &c.... Similiter
Certum est, legislatorem semper rationabiliter operari; atqui si lex
ob identitatem rationis non extenderetur etiam ad casus sub
ea non comprehensos, legislator rationabiliter tunc non
ageret. Siquidem non praeciperet, aut prohiberet quod secta
ratio praecipi, aut prohiberi exigit, ergo &c. . . Confirmatur 2do

Ratio legis est anima legis; ergo ubi, seu in iis casibus in quibus ratio [illegible] cessat, ibi [illegible] est lex: siquidem impossibile est, ibi anima absit legis, [illegible] est; ergo lex. Respondeo vel nego majorem simpliciter.

570 tam, vel claritatis gratia eam sic distinguo: Certum est, eandem causam necessariam eundem producere effectum omitto. eandem causam solam motivam respectu agentis liberi nego majorem, et [illegible] minori de causa solum motiva intellecta, nego consequentiam jam in casu nostro licet tam respectu casus comprehensi, quam non comprehensi sub verbis legis eadem sit causa solum motiva [illegible] etiam verum est, agentem liberum, sicuti est Legislator habito eodem objecto solum motivo unum velle, quin velit [illegible] cum et id sapiens possit, et rectum regimen expedire, ergo Hinc ad primam confirmationem nego suppositum: Toties enim Legislator rationabiliter agit, quoties agit cum ratione; et adeo rationabiliter [illegible] [illegible] praecipit casum sub verbis legis comprehensum: [illegible] rationabiliter operatur, cum legem non extendit ad casum sub [illegible] legis non comprehensum, licet pro eo eadem etiam militet [illegible] [illegible], ut supra diximus, non conveniret Legislatorem omnia praecipere, quae cum ratione praecipi possent. Atque ex his ad [illegible] confirmationem; ad quam dico rationem legis non alio sensu dici [illegible] legis, quam quia nulla lex justa sit, et adeo vera lex sit, quae [illegible] sit rationabilis; non autem hoc sensu, quod ubicumque est [illegible] [illegible] ratio, ibi semper debeat legislatoris animus [illegible] [illegible] Legislator nempe sit agens liberum, seu aliquando [illegible] [illegible] non expediat omnia simul praecipere, aut [illegible] [illegible] Legis Interpretatione.

§ 4. Appendix de Epicheja.

571 Epicheja est benigna et rationabilis legum interpretatio secundum aequum et bonum, declarans casum aliquem [illegible] [illegible] ex mente legislatoris ob suas speciales circumstantias non comprehendi sub lege verbis universaliter lata. [illegible] notione patet Epichejam ab interpretatione stricte [illegible] sumpta in eo differre, quod interpretatio magis [illegible] [illegible] circa verba legis, eorum sensum [illegible] [illegible] exponendo et declarando; Epicheja autem tota [illegible] [illegible] tatem, et voluntatem legislatoris declarando [illegible] [illegible] casu aut noluisse, aut non potuisse obligare [illegible] verba legis exprimunt, et significant. Hinc duo [illegible] [illegible] quibus per Epichejam lex interpretari [illegible]. [illegible] est [illegible] [illegible] non comprehenditur sub lege, eo quod [illegible] potestas, et jurisdictio ad illum non [illegible] [illegible] quo casus particularis non intelligitur [illegible] [illegible] à Legislatore, non quia ad eum non extenditur [illegible] latoris jurisdictio, et auctoritas, sed quia ex rationabilibus Legislator eum sub sua lege non vult comprehendere [illegible] ita exponentes, loquendo jam [illegible] de lege [illegible]

572 [illegible] Quaeres, an aliquando liceat [illegible] [illegible] chaja, seu an liceat per Epichejam legem interpretari

Respondeo primo, nedum esse licitum, sed etiam necessarium uti epicheja, quoties secundum verba generalia legis agendo, fieret aliquid, quod esset contra rectam rationem, aut bonum commune, et adeo etiam cum in particulari contrarie deficeret finis legis. Ratio est manifesta, nam quelibet lex eo quod vim obligandi habeat, debet esse recta, et bono communi utilis, quod non contingit in casu nostro. Dixi autem: etiam cum in particulari contrarie deficeret finis legis. Si enim solum negative finis legis cessaret in particulari casu, ex dictis num. 549 adhuc obligaret, et adeo locum non haberet epicheja. Hinc lex generatim prohibens noctu aperire portas civitatis obsessae non prohibet eas aperiri copijs auxiliarijs alioquin ab hoste interficiendis. Si enim talis lex id etiam vetaret, esset contra rectam rationem, et bonum ipsius civitatis.

Respondeo 2do, regulariter licere uti epicheja, quando certo constat, legem in particulari casu observari non posse sine maximo, et gravi damno aut temporali aut spirituali. Responsio haec constare debet ex dictis a num. 549, et 210 ubi diximus de incommodis, sub quibus lex humana obligat. Siquidem lex humana positiva, de qua praesertim jam procedit responsio, nedum debet esse possibilis, sed debet esse possibilis secundum naturam, et Patriae consuetudinem, sicuti diximus; talis autem non esset, si cum maximo, et gravi incommodo obligaret. Atque hac ratione interpretamur, jejunia ecclesiastica non obligare, qui gravi morbo laborant, praeceptum Die festo audiendi, si grave damnum honoris, vitae, aut familiaris vitae timeatur. Dixi autem regulariter, quia ut diximus num. 210, leges humanae obligant etiam cum gravi vitae periculo, quando id, quod humana lege praescribitur, est necessarium bono communi, et praesertim Reipublicae. Dixi praeterea quando certo constat [illegible] ... ut dicemus num. sequenti.

Quaeres 2do, utrum in dubio de mente, et voluntate legislatoris, an scilicet voluerit necne aliquem casum particularem sub sua lege comprehendere, liceat uti epicheja?

Respondeo, si dubium sit negativum, vel etiam positivum, quod tamen non transeat in judicium certum, solidum, [illegible] et practice probabile, et adeo remaneat purum dubium in casu non licere uti interpretatione per epichejam. Sed vel in casu consuli potest legislator vel non. Si primum, legislator consuli debet, ut colligere est ex Canon. [illegible] ... et ult. Cod. de legibus. Si secundum, lex servanda est. quia non solum ut diximus in Tract. de Conscientia sub num. 110 non licet operari cum conscientia dubia, sed etiam in dicto casu lex possidere, vel saltem possidere dicenda est, cum rationabile judicium non stet in libertatis favorem: in dubiis autem melior est conditio possidentis. Hinc ad rem. S. Thomas 2.2 q. 120, a. 1 ad 3um ait: Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione Principis a verbis legis recedere. In manifestis vero non est opus interpretatione, sed executione. Dixi autem vel etiam positivum, quod [illegible]

sent in judicio certo, solido lex si animi errore certo gravi praestantiorum Theologorum auctoritas pro non compraehensione aliquo particulari casu sub universali lege, atque sumi pro argumenta intelligenda adiri nequeat, tunc plures [illegible] tos Theologi, inter quos Viribaldus hic Tract. 3. Sess. 4. [illegible] tine, docent, licere uti epichejae; quia nempe incerta tate presumi existimant. Verum quidquid de hoc [illegible] niu transit duplex systemata de Probabiliorismo, et [illegible] lismo, a quorum utroque semper placuit superstare ju[illegible] tarando, jam sit

Caput Ultimum

De Causis excusantibus a Lege.

pensatio, Inter causas excusantes a lege plures enumerantur Theologis, inter quos enumerantur ignorantia invincibilis, metus, impotentia, consuetudo contraria legitime intr[illegible] et Privilegium; sed quoniam de tribus primis per [illegible] tractatus plura jam diximus, quae sufficere debent, et [illegible] superstitae, et eo magis, quod de his redibit sermo in [illegible] tu sequenti de Actibus Humanis. Hic ergo agemus de [illegible] tudine, Dispensatione, et Privilegio. Vide sit.

Articulus Primus

De Consuetudine

Quinque sunt quae a Theologis, et juristis de consue[tudine] sequentes ad examen vocantur: Et primo agunt de notione, divisione illius: 2do de eo, qui consuetudinem inducere [potest] 3tio de consuetudinis conditionibus, et requisitis necessariis 4to et tandem de modis, quibus consuetudo cessare, et [illegible] notasse, de quibus singillatim dicemus.

x De abactis on[illegible] suae [illegible], et

§. 1. De notione, et divisione consuetudinis.

S.?5 Consuetudo generatim sumpta est usus quidem [illegible] lo introductus ex frequenti actuum, aut omissionum [illegible] libere factorum saltem a majori parte communitatis. Itaque duplex est, facti nempe, et juris. Consuetudo facti [illegible] nes, purus, et simplex usus est frequenta actuum frequentium [illegible] quo seu communitate inductus, sed vim legis non ha[bens] [illegible] conditionum de hoc requisitorum: Atque de hoc in [illegible] non disputamus. Consuetudo autem juris, de qua unice [illegible] mo est, ab Isidoro lib. 5. Etymol. cap. 3. relato distinctione [illegible] definitur jus quoddam moribus institutum, quod pro lege [illegible] [illegible] [illegible] dicitur in animis jus; in quo convenit cum [illegible] sive naturali, sive divina, sive humana scripta; discriminatur [illegible] a consuetudine facti, licet in hoc laudatur: Dicitur [illegible] [illegible] institutum, idest ex repetitis, ac frequentibus actibus [illegible] nitate factis cum animo se obligandi, per quod consue[tudo] jus, dicitur etiam lex non scripta a legibus tum naturali, [illegible]

discriminatur, item a stylo curiae, dein a foro, tum etiam a praescriptione. A stylo curiae, tanquam includens ab incluso, quia licet stylus curiae sit consuetudo; est tamen consuetudo limitata ad judiciales actus, quia stylus significat modum procedendi alicujus curiae in suis judiciis, et sententiis; consuetudo autem ad omnes materias extenditur. Differt 2do a foro, quia forum est consuetudo circa jurisdictionis in judiciis servandae, quae usus si fuerit sententia inductus, poterit vim legis sortiri; et proinde consuetudo latius patet, quam forum. Tandem differt a praescriptione, quod consuetudo communitatem qua talem respicit, praescriptio autem etiam in singulari persona reperitur. Consuetudo vim legis, praescriptio dominium parit. Tandem consuetudo non semper in bona fide fundatur, praescriptio autem semper bonam fidem exigit. Juris et addo, quod consuetudo autem tacitum Principis consensum exigit; non autem praescriptio consensum exigit personae, contra quam praescribitur. Dicitur 3tio: Quod pro lege suscipitur, quia inveterata consuetudo pro lege custoditur ex Can. 32. ff. de Legib., et ex lege 35 eodem tit., et non minus quam ea, quae scripta sunt jura, servatur. Dicitur tandem ubi lex deficit, quia de ratione consuetudinis juris est, vel statuere ea, quae lege scripta definita non sunt, vel legem scriptam limitare, observanda interpretari, vel veterem abrogare, adeoque ea vel prohibet alia, quae antea erant licita, aut permittit id, quod non licebat. Ex quibus patet, ut consuetudinem juris posse cum Moderno Theologo definiri jus rationabile, legitimo tempore praescriptum, moribus perfectae communitatis volentis se obligare, et Principis consensu introductum.

Exposita jam consuetudine alia est secundum legem, alia praeter legem, et alia contra legem. Prima nihil aliud est quam executio legis praeexistentis, talis est v.g. consuetudo jejunandi in Quadragesima, audiendi missam die festo. Atque haec in rigore non est consuetudo juris, sed potius facti, quia per eam novum jus non constituitur, cum jam a lege praecepto jejunandi tali tempore, sacrum audiendi &c. statuta consuetudo observetur. Secunda ea est, per quam jus novum introducitur, et est, quae a nobis superius est definita. Tertia est, quae legem anteriorem abrogat, tacitoque consensu illicitum erat, licet nullam ejus faciendi necessitatem imponat, talis est consuetudo, quae in Ecclesia viget vescendi die sabbati extremis, et intestinis animalium. Et haec consuetudo [illegible].

Insuper consuetudo dividi potest in canonicam et civilem, in praescriptam, et non praescriptam. Canonica est, quae versatur circa materiam spiritualem, seu ecclesiasticam, seu ad regimen spirituale. Civilis est, quae versatur circa materiam temporalem, et saecularis [illegible] gubernationem [illegible]. Praescripta est, quae jam consummata est, et sufficientem legitimo tempore [illegible]. Non praescripta est, quae nondum inveterata est, [illegible] tempore. His dictis, [illegible].

aē rationabilem, et aliā irrationabilem. Verum hæc divisio ... dari non videtur, utpote cū consuetudo irrationabilis potius corruptela, quam consuetudo dicenda sit.

§ 2. De potente consuetudinē introducere.

578 Nullam consuetudinem sive facti, sive juris ab unica persona, etiamsi potestate legislativa gaudeat, induci posse ... peculiarem actuum quantumcunque frequentatos, certum ē. Patet ex notione ipsius consuetudinis, ad quam consensus ... et convenientia in actibus expostulatur, tum ex eo, quod ... non censetur præceptum, aut legem subditis imponere ex eo, ... aut illo modo operatur, ut per se patet, et cum plerisque legis cap. 3. tenent oēs: ex quo à fortiori fit nullam aliam personam ... posse, sicuti clarē colligitur ex ... de legib. Quod idem dicendū est de communitatibus ... ut sunt familia, domus &c, cum et hæ se habeant veluti ... personæ respectu communitatis. Et proinde tota ... inducitur ad communitatem perfectam, ut sunt Regna, Provinciæ, Civitates in qua ... tanquam certum ...

579 ... est, communitatem perfectam superiorem non agnoscentem sed penes se legislativam potestatem habentem consuetudinem etiam legalem introducere posse. Et enim ... munitas legem ferre, ergo et consuetudinem, quæ ... introducere. Quare dubium solum ... communitate perfecta legislativam potestatem non ... Hanc autem et posse introducere consuetudinem ... derogativam legis antiquæ, tum constitutivam novæ ... Doctores tenent cum D. Thō apud Salmanticenses ... Tract. 11. cap. 6. Pun. 2. Et ratio est, quia ad inducendam consuetudinem, quæ vim legis habeat, sufficit ... communitas ... passivam ... sub potestate ... que ... per leges gubernari possit, quam ... habeat potestatem activam condendi leges: quæ activa certē non requiritur in inducente consuetudinem ... cū consuetudo vim legis obtineat ex consensu ... Principis applicato communitati ...

580 Ubi notandum est, ad legalem consuetudinem introducendā requiri, majorem partem communitatis ... personarum ex communitate, quæ tali jure consuetudinario gravantur, aut eximuntur à lege ... in actibus, quibus consuetudo introducitur, et ... ut major pars communitatis id præstet, licet aliqui ... communitatis ... tientes. Ratio utriusque est, quia statim ac quod major ... consentit, tota communitas moraliter ... videtur: Quod dici non potest, ubi tantum ... Dixi autem personarum, quæ tali jure consuetudinario gravantur &c, quia nonnisi personæ quæ legibus ... valent inducere consuetudinē ... nequeunt inducere consuetudinem legis abrogativam

Christi miracula secundum Lucam.

Quos refert Christi miracula bis septena
ob auxilium ~~[illegible]~~ aegrotum [illegible]
Paralysis, et daemon, et febris, lepraque Christo
cessit, et manus tunc propria est mobilis
jam propinquo morte ad hunc famulum [illegible]
Robur et viduae natum restituit
[illegible] [illegible]
Abluit, et qui sustulit graves [illegible]
Sedat rabiem ventorum, fluctuque [illegible]
ob [illegible] [illegible] [illegible] fugam
Hunc [illegible] nutrit homines magno [illegible] quinque
Panibus, et [illegible] geminis piscibus.
[illegible] [illegible] [illegible]
et [illegible] satanam [illegible] [illegible] a puero
Et linguam obsessam muti jubet [illegible]
[illegible] [illegible] afflictumque caput levat
[illegible] gravidum Hydropis pallet [illegible]
~~[illegible]~~
ipsum discutit [illegible] [illegible] leprosisque
Tum qui [illegible] ad urbem [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] fecit opem quos [illegible] [illegible].
Denique a novo, quae [illegible] addita sunt, Christum
cum afficit [illegible] [illegible] verbo [illegible]
[illegible] [illegible] etiam ad [illegible] [illegible] morta
[illegible] ipsum non semel discipulis suis.

rer, aut alia

[illegible] irrationabilis, sicut [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] namque cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] bona [illegible] in [illegible]; et [illegible] [illegible] sunt [illegible] [illegible] [illegible] sicut ergo [illegible] in mala fide [illegible] [illegible] [illegible] ratio; [illegible] et consuetudo semper est irrationalis

Verum respondeo ad [illegible], quod sicut mutatis circumstantiis temporum, locorum, et personarum [illegible] [illegible] [illegible] ratio aliqua, [illegible] [illegible] legis [illegible] legem [illegible] abrogari [illegible] [illegible] sic contra legem agere [illegible] abrogatio non [illegible] et accidit, cum per consuetudinem lex abrogatur. [illegible] enim, cum [illegible] [illegible] [illegible] contra legem agere, [illegible] sit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] consentiat in suae legis [illegible], [illegible] cum [illegible]

41
7
287
1035
21
1081
42615

38
12
76
38
456
426
30

69
17
40
29
155

[illegible] communitatis [illegible] communicantur
[illegible] communitatem, que tali iure [illegible]
[illegible] aut [illegible] a [illegible] propter [illegible]
[illegible], quia consuetudo introducitur; at [illegible]
[illegible] non communitas [illegible], licet aliquin
[illegible] communitatis partes in dictis actibus [illegible]
[illegible]. Ideo utroque est, [illegible] statim[illegible] quod major
[illegible], tota communitas moraliter [illegible]
[illegible]; [illegible] non [illegible] ubi tantum [illegible]
[illegible]. [illegible] autem [illegible], que, tali iure [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible], valent [illegible] consuetudinem. [illegible]
[illegible] consuetudinem legis [illegible]

...neque clerici inducere possunt consuetudinem abrogantem legem tantum laicos obligantem, aut è contra, licet utrique eam introducere possint quoad leges tam laicis, quam clericis communes, ut per se patet: Hæc de illis, qui consuetudinem introducere possunt.

§. 3. De Requisitis ad Consuetudinem.

Quæres ergo, quot conditiones requirantur, et sint necessariæ, ut consuetudo vim legis habeat, aut legem abroget?

Respondeo, quinque esse conditiones ad legitimam consuetudinem inducendam necessarias. Prima est, quod sit rationabilis, scilicet recta rationi consona, de se honesta, et utili bono communi seu Reipublicæ; et est manifesta. Nam consuetudo pro lege sumitur, ergo sicuti ut vera lex sit, debet esse rationi consona, de se honesta etc. ita consuetudo. Hinc consuetudo legi naturali, aut divinæ positivæ contraria non est dicenda consuetudo, sed corruptela. Ea enim quæ sunt contra naturalem legem, ab intrinseco mala sunt; et adeo nunquam honesta, et bono communi utilia: Item et ea quæ ab homine... non interveniente dispensatione, contra divinam legem positivam fiunt, tamen mala sunt utpote cum talis lex tantum divina, non humana voluntate dependeat. Quapropter consuetudo de qua loquimur, tantum sit esse rationabilis, cum est aut præter, aut contra legem humanam positivam simpliciter talem. Quare utrum consuetudo contra legem mere humanam, iam non contraria juri naturali, aut divino positivo, sit rationabilis? non est facile definire, sed hinc relinquendum est arbitrio prudentum, ut notat Glossa in cap. ult. de consuetud. in 6. Salmanticenses Tract. 3 cap. 2 §. 1. et passim Doctores. Illud autem pro certo ... consuetudinem legi contrariam etiam in dubio an sit rationabilis? tunc judicandam esse irrationabilem, cum à lege aliqua posteriori prohibetur, aut reprobatur, ut per se patet ... in casu dubium non erit rationabilis consuetudo; quæ non admittit Salmanticenses cum Suarez, et Sanchez loco citato. Ubi à lege non prohibetur, aut reprobatur consuetudo, et dubium positivum est an sit rationabilis? ... præsumi posse, eam esse rationabilem. ... enim consuetudo possidet, cum ergo in dubio pro possessore stat præsumptio, hinc præsumi ... etc.

Ast dices, quomodonam consuetudo legi ... humanæ positivæ contraria dici poterit rationabilis, cum lex semper sit rationabilis, scilicet in recta ratione fundata, honesta, et bono communi expediens? Respondeo quando cum primum introducitur consuetudo, tunc non adest bona fides in operantibus; et adeo actus sunt mortaliter mali; sicuti ergo præscriptio in mala fide fundata semper est contra rectam rationem, ita et consuetudo semper est irrationabilis.

Verum respondeo ad primum, quod sicuti mutatis circumstantiis temporum, locorum, et personarum interveniente ratione aliqua, expediat legislatorem legem suam abrogare, licet iniquum sit contra legem agere, quousque abrogatio non fit; ita et accidit, cum per consuetudinem lex abrogatur. Licet enim, cum primò subditi incipiunt contra legem agere, non sit sufficiens motivum, quo vel expressè, vel tacitè legislator consentiat in suæ legis revocationem; attamen cum diuturni...

temporis videt populum ejusdem actibus contra suam legem [illegible] nimis arduam et difficilem factam legis observantiam, hinc ne [illegible] bus peccare pergat (quod jam impedire est bono com[muni]) consentit in suae legis revocationem: et sic quomodo [illegible] ab initio esset contra rationem rectam facere, rationabile evadit. ex his patet disparitas ad instantiam a praescriptione [illegible] nempe quia per praescriptionem bonorum transfertur dominium invito domino, ad lites, aliaque incommoda vitanda [illegible] si valeret in bonis praescriptio malae fidei, aperiretur via [illegible] dibus, et rapinis, majoribusque incommodis, quam sint [illegible] lex praescriptionis vitare intendit: at praescriptio contra [legem] non fit invito legislatore, sed eo legaliter consentiente, habente potestatem, quandocunque bono communi expedire, consuetudinem legi contrariam abrogandi; et proinde [illegible] jurisdictionis non sequitur, neque aliquod grave incom[modum] ex quibus fit, quod licet peccent ii, qui introducunt, et [illegible] incoare pergunt consuetudinem usque ad tempus praescriptioni legis necessarium, cum tunc mala fide agant, et absque consensu legislatoris in legis revocatione, non peccant tamen [illegible] dictum tempus operantur vi consuetudinis introductae [illegible] ta cum legislator in dicta consuetudine consentiat [illegible] bona fide etiam populus tunc agit.

584 Secunda conditio est, quod consuetudo sit [illegible] tempore praescripta, idest per actus moraliter continuata, et non moraliter interrupta [illegible] temporis spatium, quod ad legitimam praescriptionem requiritur. Quantum autem [illegible] tempus illud non conveniunt inter se Theologi, et [illegible] loquendo de casu, ubi legislator expresse non consentit, [aut] approbat consuetudinem. Ubi enim habetur expressus consensus et approbatio consuetudinis a legislatore, hoc ipso [illegible] vel vim legis acquirit, si est praeter legem, vel abrogat [legem] si sit contra eandem. Nonnulli itaque inter quos Mendoza [illegible] Gabriel Vasquez, Medina, Valentia [illegible] Salonium loco supra citato § 2, docent, nullum determinatum [tempus] designari posse, sed judicio prudentum relinquendum [illegible] qui ex rei qualitate, et actionum pluralitate illud [illegible] [illegible] extendere debent, ac proinde juxta hos Doctores [illegible] non requiritur ad induciendam consuetudinem contra [illegible] [illegible] singulis hebdomadibus obligantem, quam contra [illegible] tantum semel in anno opus aliquod praescribentem [illegible] inter quos Panormitanus, Azorius, Covarruvias, et alii [illegible] [illegible] Salonium distinguentes inter consuetudinem, quae est [contra] legem civilem, et eam, quae est contra legem canonicam [illegible] requirunt spatium quadraginta annorum, ad illam [illegible] sufficere arbitrantur. Alii tandem, inter quos ipse [illegible] [illegible], Giribaldus, et plures alii; respectu omnium legum [illegible] lium, sive canonicarum decennium sufficere [illegible] modo nunquam fuerit interruptum, dummodo scilicet [illegible] spatium aut major pars communitatis non egerit contra [illegible] introductam consuetudinem, aut legislator non [illegible] minus, per [illegible]. Atque haec sententia mihi [illegible] [illegible] praesertim cum limitatione a Giribaldo [illegible]

Il tempo presente [illegible] fastidio ad un certo scolaro, perchè ad esso rincresce dimorare nella sua abitazioni, dovè esso è privo di quei divertimenti, dei quali esso goderebbe nella piazza assieme con li suoi oziosi compagni, e ne ostante da esso non si studiano quei precetti, che ad esso sono stati consegnati dal maestro, accioche esso non riempisse le sue composizioni di quei errori, i quali sono contrarij ai primi principij. Però se esso non si vergognarà di tali falli, il maestro non si pentirà dei castighi, i quali hà à lui minacciato.

Tempus praesens affert taedium cuidam discipulo, quia ipsum pigeat morari in suis domicilijs, ubi ipse caret illis solatijs, quibus ipse gauderet

Quomodo non agatur alicui scelere, nostro quadraginta annorum

ra leges omnium curias solent longum tempus longa consuetudo. [illegible] dicendo jus certe [illegible] ad consuetudinem, [illegible] nis longi temporis, [illegible] ubi dicitur. [illegible] decem annis introd[illegible] ra nostra, nemine [illegible] dicimus, nempe num[illegible] gens renunciatione. [illegible] adjuvantur et ex Ho[illegible] ita reclamare [illegible] et vestigia vestigia [illegible] is in hoc puncto, [illegible] jus commune, quo[illegible] nomine loquuntur [illegible] scelere; non autem [illegible] gas ecclesiasticos, [illegible]

[illegible] itaque [illegible] mnis notione, et [illegible] ubi dicitur Bragas [illegible] [illegible] controversiarum genera versata sunt, cognita causa statui. Nam consuetudo praesertim [illegible] Actus ergo, quibus consuetudo introducitur, debent esse frequentes, ut patet; quod tamen non sufficit, sed praeterea debent esse publici et notorii, item liberi, et humani, et animo, et intentione vel se obligandi vel se exi[illegible] mendi a lege [illegible]. Publici quidem, et notorii [illegible] [illegible] lam, et in occulto facti non indicant fieri ex [illegible], et [illegible] m, consensu quod jam est necessarius ad consuetudinem: item quia magis [illegible] actus, quibus nemine consentiente introducitur, se[illegible] habent, per modum promulgationis ipsius juris consuetu[illegible] [illegible]. Promulgatio autem esse debet publica, ut per se [illegible]. Praeterea debent esse liberi, et humani, [illegible] Nam consuetudo legitima vera legis naturam induit: [illegible] autem lex voluntarium esse debet; [illegible]. Quapropter si per vim [illegible], et [illegible], [illegible] populus [illegible] aliquam et non est [illegible] longo tempore [illegible] consuetudinem. [illegible] legis habentes, [illegible] contra introducatur. Quod idem dicendum est, si consuetudo ignorantia, aut ex falsa praesumptione alicuius legis [illegible], [illegible] si populus aliquid saepe faciat contra [illegible] legem, tamen legem ignorans aut aliqui [illegible]

in plateis cum suis [illegible] sociis
et nihilominus ipse non studet
[illegible] praeceptis, quae ipsi tradita
fuerunt a magistro, ut ipse
non inspexerit suas compositiones
illis erroribus, qui adversantur
primis principiis. ideo ipsum
non pudebit [illegible],
magistrum non [illegible] [illegible]
habit [illegible], quod si
[illegible] fuit.

5

intra sua legem [illegible]
[illegible] hinc [illegible]
[illegible] est bono com[illegible]
et eam quomodo [illegible]
[illegible], rabile [illegible]
a praescriptione [illegible]
[illegible] transferetur [illegible]
[illegible] incommodo [illegible]
[illegible] fidei, [illegible]
[illegible], quam [illegible]
de praescriptio [illegible]
[illegible] [illegible]
bono com[illegible] expedi[illegible]
[illegible]; et [illegible]
[illegible] grave [illegible]
qui introduxerunt [illegible]
[illegible] ad tempus [illegible]
fide agant, et [illegible]
[illegible] non peccant [illegible]
[illegible] introducta [illegible]
[illegible] [illegible],

[illegible], quod consuetudo [illegible]
aliter continuata, [illegible]
[illegible] spatium, [illegible]
[illegible] autem [illegible]
[illegible] [illegible], et [illegible]
[illegible] non [illegible]

annorum consuetudinem [illegible] enim [illegible] ex [illegible]
et [illegible] consuetudinis a legislatore, [illegible] ipso [illegible]
vel vim legis acquirit, si est praeter legem; vel [illegible]
si sit contra eandem. Nonnulli itaque inter quos [illegible]
[illegible], Gabriel Vasquez, Medina, Valentia, [illegible], et [illegible]
[illegible] loco supra citato § 2, dicunt nullum definitum [illegible]
[illegible], sed iudicio prudentum relinquendum [illegible]
[illegible] qualitate, et actionum pluralitate [illegible]
[illegible] [illegible], ac proinde juxta hos Doctores [illegible]
[illegible] requiritur ad [illegible] consuetudinem contra [illegible]
[illegible] obligantem, quam contra [illegible]
[illegible] semel in anno [illegible] aliquid [illegible]
inter quos [illegible] [illegible], [illegible]; et [illegible]
[illegible] distinguentes inter consuetudinem [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible], quae est contra legem canonica[illegible]
requirunt [illegible] quadraginta annorum, ad illam [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] inter quos [illegible]
[illegible], [illegible], et plures alii, [illegible] legum [illegible]
[illegible], sive canonicarum [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] dummodo [illegible]
[illegible] aut major [illegible] communitatis non [illegible]
[illegible] consuetudine, aut [illegible] non [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] haec [illegible] mihi [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

dummodo non agatur de praejudicio tertii, puta de jure jam quaesito alicui ecclesiae, seu particulari, quia tunc requiritur vera praescriptio quadraginta annorum. Et quantum ad leges civiles traditur ex ipsis jure leges enim civiles ad inducendam consuetudinem solum expostulant longum tempus, ut videre est in primo lege Cod. Quae sit longa consuetudo: lege de quib., et leg. sed et ea, quae, ff. de legib. Atqui secundum jus civile decennium est longum tempus requisitum ad consuetudinem, ut constat ex toto titulo Cod. de Praescriptione longi temporis, et praesertim ex leg. super longi temporis, ubi dicitur super longi temporis praescriptione, quae ex decem annis introducitur; ergo etc. Et ex his patet et ratio pro nostra, nempe quoad leges canonicas, siquidem ut supra vidimus, nempe num. 307, et sequent. ex primo III. in capit. I de Novi operis nunciatione, servare statuta canonum Principum constitutiones sequuntur et ex Honorio III. capit. super specula, de Privilegiis, sancta ecclesia legum saecularium non respuit facultatem, quae aequitatis et justitiae vestigia imitantur, ergo cum nihil speciale in jure canonico decisum sit in hoc puncto, standum est juri civili. Ea enim omnia jura canonici, quae pro spatio 40. annorum, vel ultra aliquid requirunt, loquuntur de Praescriptione contra bona immobilia ecclesiae; non autem de Praescriptione legali, seu contra leges ecclesiasticas, ut hujus partis Patroni extendunt; ergo etc.

Tertia conditio est actuum frequentia seu crebro iteratio. Quae conditio primo clare desumitur ex ipsa consuetudinis notione, et praeterea ex leg. 2 Cod. Quae sit longa consuetudo ubi dicitur Praeses Provinciae, probatis iis, quae in oppido frequenter in eodem controversiarum genere servata sunt, cognita causa statuet. Nam consuetudo praecipue ex actibus ergo, quibus consuetudo introducitur, debent esse frequentes, ut patet; quod tamen non sufficit, sed praeterea debent esse publici, et notorii, item liberi, et humani, et animo, et intentione vel se obligandi vel se eximendi a lege facti. Publici quidem, et notorii, tum quia, si actus clam, et in occulto facti non indicant fieri ex scientia, et libera consensu: quod tamen est necessarium ad consuetudinem: tum quia requiruntur actus, quibus nempe consuetudo introducitur, se habent per modum promulgationis ejusdem juris consuetudinarii. Promulgatio autem debet esse publica, ut per se patet. Praeterea debent esse liberi, et humani seu humano modo. Nam consuetudo legitima vera, legis naturam induit: vera autem lex voluntatem esse debet; ergo etc. Quamobrem si per vim, aut metum, aut errorem, populus aliquos actus in aliquam rem operatur, et iteratur, quantumvis longo tempore in ea perstiterit non est censendus ad eam consensum praebuisse ad inducendam consuetudinem, cum legis habeat, vera sit contraria supra lex. Quod item dicendum est, si consuetudo introducatur, seu actus iterentur per errorem, sive ex ignorantia, aut ex falsa praesumptione alicujus legis aut mittentes, puta si populus aliquid saepe faciat contra aliqua legem, talem legem ignorans aut aliqui opinione contra,

v. g. unum laticinium certa die, credens id vetitum esse, dum revera tale non est, aut aliquid ex falsa causa operatur, v. g. si quis [illegible] nis viam instituat peregrinationem ad locum, ubi credit [illegible] quias alicujus Sancti, cum revera ibi nullae habeantur [illegible] propterea actus debent esse facti a communitate animo [illegible] tione se obligandi aut se eximendi a lege. Siquidem [illegible] tudo juris, de qua jam agimus, ~~et actus liberi agentis~~ ~~actus, scilicet liberi agentis~~, non operantur ultra inten[illegible] nem operantis ergo &c. Confirmatur nulla lex vim aliquam [illegible] nisi ex voluntate, et intentione ad instituentis, ergo cum [illegible] do vera lex sit &c. Hinc consuetudines introductae ex sola [illegible] tione, ut sunt recitandi mane, et vespere, et meridie [illegible] tionem Angelicam, cum pulsantur campanae, sumendi a [illegible] benedictam in ingressu ecclesiae, cineres feria quarta [illegible] ramos in die palmarum &c. nullam vim obligandi [illegible] ut non sunt consuetudines legales, de quibus nunc loqui[mur] sed puri facti. Q. 2. ad pleniorem dictorum intelligentiam

5'30 adnotabis primo circa actuum frequentationem, juxta [illegible] rem sententiam contra nonnullos ad inducendam consuetudi[ne]m non sufficere duos, aut tres actus, sed tot esse debere, quot [illegible] prudentum judicio omnibus spectatis dici possunt frequentes [illegible] decennium continuati ... Adnotabis 2do circa publicitate[m] [illegible] rum actuum juxta sententiam saltem probabiliorem ad con[sue]tudinem inducendam non requiri notorietatem [illegible] juridicam, seu quae publica auctoritate fit, ut quando in [illegible] judicio per publicas probationes consuetudo defenditur [illegible] batur, et de ea sententia judicis pronunciatur; sed sufficere [illegible] esse publicam notorietatem facti, per quam introducitur. Nam praeterquamquod sententia judicis approbans consuetudi[ne]m jam introductam supponat, consuetudo vim legis [illegible] ex consensu populi, et Principis; sed hoc dari [illegible] nulla sententia datur; ergo &c.

Adnotabis tandem ad dignoscendum an consuetudo introducta fuerit a populo animo se obligandi [illegible] ex tantum ex devotione, unam non posse dari regulam [illegible] omnibus casibus; ac proinde pro casibus singularibus recurrendum [illegible] ad prudentum judicium, qui, personis circumstantiis [illegible] et materia ponderatis, quia cum actus, quibus consuetudo [illegible] ducitur, de se indifferentes sint, ut dignoscatur et [illegible] tione, et ex devotione tantum, an illis non fit [illegible] animo consuetudo fuerit introducta. Verum quamvis [illegible] sint; nihilominus a Doctoribus haec assignantur indicia [illegible] itaque consuetudinem censendam esse [illegible] a populo [illegible] animo se obligandi, primo si ita Doctores communiter [illegible] tiant. Quippe cum eorum sensus [illegible] tiam moralem pariat in rebus ac [illegible] opinione [illegible] dantibus, in quibus se habent ut multitudo testium omni [illegible] tione majorum. 2do, quando materia est valde utilis [illegible] muni, et licet valde gravis; multo minus a populo [illegible] si illius parte continuo observata est absque interruptione [illegible]

...tim quia jure praesumitur, Populum eo meliori modo, quo fit, providere bonum commune, vel quia non tam uniformiter et stricte servantur, quae ex sola devotione fiunt. 3tio, si superiores graviter reprehendant, aut puniant talem consuetudinem non servantes. ...enim non est, nisi videtur lex aliqua. 4to, si viri prudentes et timorati male sentiunt de illis, qui talem non observant consuetudinem, vel Populus communiter scandalizatur ... consuetudinis violatores peccare, magnum signum est consuetudinis obligantis, ut per se patet. Quod si dubium sit, an consuetudo introducta sit ex devotione an animo se obligandi, tenendum est, introductam fuisse ex devotione, quia lex non praesumitur, nisi probatur, et nisi manifeste constet, nemo praesumitur sibi velle onus imponere. Quod idem dicendum, ubi dubium insurgit, utrum Populus per consuetudinem voluerit se obligare tantum sub veniali, an sub mortali; an sub poena et culpa, an sub poena tantum: judicium namque tunc in benigniorem partem ferendum est, prout docent Salmanticenses hic Tract. 11. cap. 6. num. 3. §. 4., Viviladus hic Tract. 3. cap. 6. Dub. 2. num. 15. cum ...a, Bonacina, Palao, et Suarez.

Quarta conditio est, quod consuetudo sit introducta a majori parte communitatis perfecta, et quidem eo personarum genere, quae dicta consuetudine tenentur. De hac conditione satis diximus §. ante. Quinta tandem et ultima conditio est consensus Principis loquendo de Populo ...riorem Principem recognoscente. Si enim Princeps aut expresse revocat dictam consuetudinem aut ipsam quantum ... impedire conatur, a consuetudine omne robur tollit Princeps enim supremus vi suae potestatis etiam vigentem consuetudinem abrogare potest; et ideo a fortiori impedire ne introducatur. Quod praestat vel per expressa revocatione, vel etc., quando fit, constat. Qualis autem Principis consensus, an nempe expressus requiratur, an sufficiat tacitus? ...est apud Doctores. Omnes enim concedunt respectu consuetudinis contra Civiles leges sufficere consensum tacitum, ...Princeps cum sit, non contradicit, vel punierit, pro nempe consuetudo etiam a Principe ignorata, cum legis habenti conceditur ... per temporis diuturnitatem, quod sufficientem jus civile approbatur sufficere, ut consuetudo vim habeat: At respectu legibus canonicis, Nonnulli, inter quos Pontius, Salas, ...na apud Viviladum loco citato, requirunt ad consuetudinem contra leges canonicas consensum expressum, et personalem summi Pontificis. Verum huic opposita sententia saltem tanquam probabilior tenenda est, sufficere nempe etiam ad consuetudinem contra canonicas leges consensum tacitum, aut juris ... summi Pontificis, ut colligitur ex Capit. ultimo de Consuetudine, ubi habetur, quod consuetudo non possit generare praejudicium juri positivo Nisi fuerit rationabilis, et legitime sit praescripta. Ergo statim ac consuetudo etiam contra leges canonicas est legitime praescripta, dummodo sit rationabilis, etiam absque expressa Pontificis consensu vim, et robur suum habet, etc. Haec de conditionibus consuetudinis

§ 4. De effectibus consuetudinis.

De consuetudinis effectibus tria inquirunt Doctores; primum an

588 consuetudo legitime introducta, habens scilicet omnes conditiones quas in § anti diximus, vim habeat obligandi in conscientia. Secundum an legitima consuetudo vim habeat abrogandi legem. Tertium an et habeat vim legem interpretandi, cum aliquod dubium circa illam insurgit. Ad primum autem, quod unice locum habere in consuetudine juris, quæ sit præter legem, respondeo, eam non solum habere vim obligandi in conscientia, sed etiam posse poenas imponere, et actus contra ipsam factos irritare. Atque hoc sententiam ostenditur ex Auctoritate D. Augi Epist. num. 36. Mos populi Dei, et instituta majorum pro lege sunt tenenda: et sicut contemptores legum divinarum, ita et contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt: Huc et facit Ratio Ambrosii ad Augus. a nobis num. 343. relatam: Quibus auctoritas rationi suffragatur consuetudo enim lex quædam est, verus legis habet; Atqui vera lex vim obligandi in conscientia habet

Dei lex qua ratione et patet secunda pars responsi, consuetudinem nempe juris posse poenas imponere, et actus contra eam invalidare. Consuetudo enim juris idem sit quod lex [illegible] non solum [illegible] quod obligat in conscientia [illegible] [illegible] posse imponere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] invaliditatem vel constat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] spirituali, ubi [illegible] [illegible] contra [illegible] consuetudine [illegible] [illegible] autem genere obligationis consuetudinis [illegible] [illegible] gravi, an sub levi [illegible] [illegible] [illegible] genere obligat [illegible] a num. 200 usque ad 203 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non obligare nisi eas personas [illegible] [illegible] introduxit consuetudinem, et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] consuetudinem

589 contra legem [illegible] [illegible] legem abrogare [illegible] [illegible] [illegible] doctrina [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Sapientissime [illegible] [illegible] est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] consuetudine [illegible] [illegible] consuetudinis non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] positivo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], et legitima [illegible] [illegible] consuetudo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Quæ doctrina confirmatur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] obligationis legis [illegible] [illegible] legislatoris, qui habita rationabili causa legem [illegible] [illegible] [illegible] consuetudo [illegible] contra legem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] causa legem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Cui doctrinæ non obstant primo capit. Ad audientiam de consuetudine, ubi consuetudo legi canonicæ contraria reprobatur: consuetudo, quæ canonicis obviat institutis, nullius est momenti. 2do capit. cum causa, de sent. et re judicata, ubi contra consuetudinem legi contrariam in hunc modum [illegible] Pontifex: Licet usus, vel consuetudinis non minima sit [illegible], nunquam tamen veritati, aut legi præjudicat. 3tio, quod in nonnullis constitutionibus canonicis apponantur hujusmodi clausulæ: Non obstante quacumque consuetudine in contrarium. Nulla [illegible] posse contra hanc legem introduci consuetudo; et quæ [illegible] certè denotant, saltem tales leges consuetudine [illegible] contraria tolli non posse: tandem quod saltem adver[illegible]santium non possit induci consuetudo illud abrogans. [illegible] obstant, inquies, primo dicta capitula. Nam

Quod attinet ad capitulum Ad audientiam [illegible] ibi Innocentius III. reprobat consuetudinem quæ in diœcesi [illegible] irrepserat, ut etiam in causis ecclesiasticis, auditis allegationibus utriusque partis, ab iis, qui præsentes erant, sapientibus, et insipientibus quæreretur quid juris, et quod illi, vel aliquis eorum di[illegible] eo consilio præsentium, pro sententia haberetur. Quæ consuetudo certè irrationabilis erat, et proinde talis non erat, qualem [illegible] diximus esse, quæ vim legis abrogandæ habet. In capit. [illegible] cum causa Alexandri III. ut exponit Glossa, reprobat consuetudinem, quæ non erat rationabilis, nec præscripta, consuetudi[illegible] dicit Veronensem, qua [illegible] [illegible] sine solemnitatibus a sacris canonibus requisitis [illegible] alienationem semper restitit ecclesia. Ad 3um verò quod spectat, Salmanticenses hic tract. 11. cap. 6. Puncto 5. cum Suarez, Bonacina, et plu[illegible] aliis docent, primo clausulam, si in lege ponatur, nihil aliud [illegible]portare quàm reprobationem veteris consuetudinis, nisi aliud [illegible]primatur. Quod optimè stat, cum non per subsequentem consuetudinem posse abrogari; 2do vero clausulam denotare [illegible] iisdem circumstantiis legem non posse tolli, eo quia consuetudo contraria esset irrationabilis, et cum circumstantiis [illegible], tunc et consuetudo fiet rationabilis et proinde legem abrogare valebit. Tertium et ultimum valens hic [illegible] 3 [illegible] 5 non evitatur, et jus gentium per contrariam consuetudinem abrogari possit, cum contingere jam posse [illegible] particulares communitatis id quandoque exigere ad suas utilitates. sed jam

Ad 3tium respondeo, consuetudinem rationa[illegible] et legitimè præscriptam legem dubiam et ambiguam inter[illegible] quæ colligitur tum ex capit. cum dilectus, de consuetudine, [illegible] ea dicitur consuetudo est optima legum interpres, tum [illegible] de interpretatione [illegible] legis, ubi [illegible] est manifesta. Deinde, ut supra dictum est, rationabilis [illegible] consuetudo vim non solum legis habere, sed etiam [illegible] abrogare. Ergo à fortiori [illegible] dubia est et ambigua [illegible] interpretari, [illegible] necessa[illegible] vim legis [illegible] autem [illegible] conse[illegible] juris [illegible] non [illegible] etiam consuetudini [illegible] maxi[illegible] habet auctoritatem in legibus ambiguis interpretandis, [illegible] non legis [illegible] interpretatio doctrinalis [illegible] hæc [illegible] maximè [illegible] sed erit tantum interpretatio probabilis in [illegible] discriminatur à consuetudine legali, quæ authenticâ

§ 5. De modis, quibus consuetudo abrogatur

593. Cum consuetudo etiam rationabilis, et legitimè [illegible] majorem vim non habeat, ac ipsa lex humana scripta habeat, [illegible] patet ac habet, eam tolli posse omnibus illis modis, quibus humana lex [illegible] de quibus capite antè à num. 527, et pluribus sequentibus [illegible] inde hic operae erit relegare, quae ibidem diximus de abrogatione, et interpretatione hujus legis, eaque hic accomodare [illegible] [illegible] [illegible], consuetudini universali derogari, quia per legem universalem, secus verò particulari consuetudini per legem quantumcunque generalem, nisi addatur clausula derogatoria v.g. Non obstante quacunque contraria consuetudine, aut alia similis. Quod iterum Salmanticenses hic tract. ii. cap. [illegible] Diana, Palao, Suarez, Bonacina, et aliis dicunt de lege [illegible] cinis lata pro aliquo particulari loco v.g. communitate [illegible] [illegible], nempe per praedictam legem non derogari consuetudini particulari illius loci, nisi dicta clausula derogatoria habeatur, quia nempe optimè praesumitur [illegible] [illegible] peculiarem consuetudinem ignorare. Quod [illegible] [illegible] [illegible] de consuetudine jam legitimè praescripta; secus de praescripta, utpote quae hactenus nondum vim legis habeat.

594. Solùm hic restat discutiendum [illegible] per clausulam generalem v.g. Non obstante quacunque [illegible] [illegible] in contrarium, aut hujusmodi, censeatur [illegible] abrogata consuetudo etiam immemorabilis, [illegible] [illegible] non constat. An verò etiam sit necessarium [illegible] clausulae verbum: etiam immemorabili. Quo in dubio [illegible] [illegible] probabilior sententia asserens consuetudinem immemorabilem non abrogari, nisi legislator utatur clausula speciali [illegible] [illegible] derogatoria, nempe hac: Non obstante [illegible] cunque consuetudine, etiam immemorabili, [illegible] [illegible] simili. Ita que tenent Salmanticenses loco citato, [illegible] tract. 3. cap. 6. dub. 7. num. 31. cum Covarruvia, Suarez, [illegible] cina, Palao, aliisque; ac praesertim sequentibus rationibus [illegible] et primò, quia, ut ex pluribus juris textibus probat [illegible] [illegible] in rebus, Consilio 429. num. 3., Abbas [illegible] [illegible] Fagnanus capit. Cum contingat, num. [illegible] [illegible] consuetudo immemorabilis habet vim privilegii [illegible] [illegible]; sed privilegium non abrogatur per generalem [illegible] [illegible] consuetudinem [illegible] [illegible] quid [illegible] [illegible] [illegible] et abrogare consuetudinem [illegible] immemorabilem uti solet clausula speciali, seu specialiter nominatione etiam immemorabilem, ut [illegible] [illegible] Tom. 1. part. 3. [illegible] 2. à num. 199; ubi [illegible] [illegible] [illegible] Congregationis asserentis [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] consuetudinibus [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] immemorabilem, ergo [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] praescriptionis immemorabilis, quae non [illegible] [illegible] [illegible] generaliter [illegible] excluditur [illegible] consuetudine immemorabili [illegible] Nunc [illegible] [illegible] consuetudo abrogare possit anteriorem consuetudinem [illegible] hoc constare [illegible] [illegible] modo, quo consuetudo legem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ibi pro complemento doctrinæ de consuetudine
unum monere non nequeo cum Auctore Christ. § 4. Consuetudines quasd
etiam superfluas, et minus utiles tolerandas esse potius, quam tollen-
das, ubi præsertim sine offensione Populi tolli non possent, quia
ut videm ajt S. Doctor. Ipsa mutatio consuetudinis, etiam quæ adju-
vat utilitate, novitate perturbat. Quapropter graviter erraverint
sive ij animarum Rectores, qui receptos usus suæ Parochiæ, easque
[illegible] vel ab initio subvertere conantur majoris boni præ-
textu, et sic Parochianorum odia, oblocutiones, detractiones, atque
[illegible] Parochiæ excitare conentur. Contenti itaque sint Pasto-
res extirpare consuetudines legi Dei, et sacris canonibus jam vigenti-
bus repugnantes, easque pro virili insectentur, et dicant cum S. Cypri-
ano relato Dist. 8 can. 9. Neque hominis consuetudinem sequi oportet,
sed Dei veritatem. Jam sit

Articulus Secundus

De Dispensatione à Lege Humana

In legem divinam sive naturalem, sive positivam nullum humanum
legislatorem propriè dispensare posse jam satis diximus ac
[illegible] tota, propterea doctrina cadit super legem humanam positivam.
De dispensatione ergo à lege humana positiva hic agemus, et quoniam
[illegible] de dispensationibus in particulari tractabimus, hic generales
[illegible] tantum tradam; dato nempe primò notionem, et divisi-
onem dispensationis: 2do de eo, qui dispensationem dare possit: deinde
3o de causis ad dispensandum requisitis, ubi de liceitate
[illegible] dispensationis sine causa concessæ: 4to de modis,
quibus dispensatio nulla evadit: Et tandem de dispensationis
cessatione. Sit itaque

§. 1. De natura, et divisione dispensationis.

Dispensationis nomen ex sua primæva institutione [illegible] distri-
butionem, seu administrationem significat juxta illud Lucæ 12.
Quis putas est fidelis dispensator: et 1. Corinth. 4. Ministros Xti,
et dispensatores mysteriorum Dei. Cum verò relaxare vinculum
legis sit quædam administratio potestatis, et jurisdictionis superi-
oris in subditos, nomen dispensationis apud theologos specia-
liter [illegible] ad hujusmodi relaxationem significandam;
atque hoc modo sumpta dispensatio definitur [illegible] juris, seu legis [illegible]
[illegible] seu exemptio à lege [illegible] in casu, etiam, ubi lex [illegible]
[illegible] obligaret, ob habitam legitimo potestatem facta: Ab aliqui[bus]
[illegible] ex justa causa [illegible] ab aliis [illegible] prætermittitur, [illegible]
[illegible] valida consistere posse, etiamsi absque justa causa.
Ex quo definitione [illegible] constare debet, [illegible]
[illegible] differre tum ab interpretatione, seu epichæja, tum et
[illegible] abrogatione, et cassatione legis, tum à permis-
sione, licentia, tum ab absolutione, tum denique à Privile-
gio [illegible] ab interpretatione, seu epichæja, quæ [illegible]
[illegible] sumpta fieri potest à quocumque viro docto, etsi juris-
dictionem [illegible] careat. Dispensatio autem fieri à solo superiore jurisdictio-
nem, sive ordinariam, sive delegatam habente. Deinde quoniam
[illegible] interpretatio non supponit obligationem legis,
quin [illegible] verò est ostendere, legem non extendi

[illegible], vel etiam peculiarem casum. contra dispensatio certam legem [illegible]
nit; aut in circumstantiis, in quibus obligat, subditum eximit ab ea [illegible]
2do differt ab irritatione, atque abrogatione, et cassatione legis, [illegible]
quidem, quia per irritationem apponitur impedimentum, [illegible]
[illegible] inermat plane obligare, e contra, per dispensationem [illegible]
tur obligatio, postquam lex plene obligare cepit: deinde ab abrogatione
et cassatione, quia per abrogationem, et cassationem tollitur [illegible]
legis, et quoad omnes personas de communitate, contra data [illegible]
dispensatione lex adhuc vivit respectu communitatis. 3tio [illegible]
a permissione, atque licentia a permissione quidem, quia [illegible]
[illegible] non tollit vim legis, ut patet in 2do permittente [illegible]
tra dispensatio tollit vim obligationis legis pro casu, pro quo [illegible]
Deinde a licentia, quia licentia apponit conditionem [illegible]
obligat, quamque lex includit, ut si lex dicat Nemo [illegible]
[illegible] absque Principis licentia, iam licentia est conditio [illegible]
lex non obligat: contra dispensatio tollit obligationem [illegible]
[illegible] est obligatio. 4to differt ab absolutione tanquam [illegible]
a superiore. Nam omnis dispensatio est absolutio, non omnis [illegible]
est dispensatio. Deinde absolutio proprie sumpta, [illegible]
[illegible] et corporis, non est contra jus, sed [illegible] jus [illegible]
[illegible] disposito praecipit [illegible] absolutionem: contra dispensatio [illegible]
[illegible] talis est contra legem, et adeo dicitur vulneratio legis [illegible]
[illegible] a Privilegio, tum quia privilegium non est semper [illegible]
sed plures est praeter legem, tum quia Privilegium est [illegible]
contra Dispensatio semper est contra legem, et non [illegible]
[illegible], cum possit dari etiam ad unicum tantum actum

Ita exposita dispensatio dividitur [illegible]
597 totalem, et partialem. Totalis est, quae omnino eximit, et liberat [illegible]
[illegible] tota legis obligatione: Partialis e contra est, quae [illegible]
[illegible] obligationis legis relaxatur, ut si superior in sola [illegible]
[illegible] mixta cum aliquo dispenset quoad [illegible]; non [illegible]
[illegible]. Dividitur 2do in necessariam, seu debitam, et voluntariam
[illegible] Dispensatio necessaria, seu debita est, quando [illegible]
[illegible], nisi concedatur vel quando utilitas aut [illegible]
[illegible] occurrit. Dispensatio autem voluntaria seu [illegible]
est, quae [illegible] justam habeat causam, etiam absque [illegible]
motivo [illegible]. Dividitur 3tio in eam, quae justificatur [illegible]
causa intrinseca, ut si lex alicui fiat nimis gravis, [illegible]
[illegible] lex jejunii ei, qui est valetudinis valde debilis, [illegible]
quae justa est ab extrinseco, seu quae conceditur ob [illegible]
extrinsecas inter quas [illegible] scientia personae, honestas [illegible]
bona fama, immo ut colligitur ex Trid. sess. 24 [illegible]
quae haec omnia ecclesiae utilia esse possunt, [illegible]
[illegible]. Dispensatio dividitur [illegible]
expressam, et tacitam. Expressa est, quae verbis, vel signis [illegible]
[illegible] voluntatem satis manifestantibus [illegible]
[illegible], quia cum in jure non determinetur formula [illegible]
[illegible] dispensatio concedi debeat, sufficit ut clare constet [illegible]
voluntate dispensare volentis; et adeo neque necesse [illegible]
scriptis consignetur, nisi in jure id cautum sit, [illegible]
[illegible] est, ut specialiter nominetur materia, [illegible]
quo dispensatur, sed sufficit per verbum generale [illegible]
[illegible] ut si [illegible]
[illegible] irregularitate, et impedimento, [illegible]

...tum est, quae licet in se, et directe non concedatur, conceditur tamen in ...lio, quod sine dispensatione fieri non fit. Sic si Summus Pontifex ...unt Petrum cum irregularem, eum praeciperet, ut Ordines susci...ret, vel etiam alicui Episcopo, ut eum ordinaret, praeciperet, ob...servatur Summum Pontificem cum dicto Petro dispensare in ...irregularitate.

Duplex autem hic movetur difficultas. Prima est, ... ad dispensationem sufficiat ratihabitio de futuro, seu praesumpta voluntas superioris de futuro, quod scilicet judicetur, superiorem ...dispensaturum, si sciret, vel ratum habiturum, cum sciret, etsi ...sciat, nec velit actu dispensare eo tempore, quo, qui dispensa...tione indiget, contra legem operatur. Altera est, an superior ...videns subditum contra suam legem operantem, ac, cum com...modè fit impedire, tacens, censendus sit, saltem virtualiter in ...sua dispensare.

Respondeo ad primam negative, quia ad deobli...gandum à lege requiritur, quod in legislatore detur voluntas ...vera, et propria talis deobligandi, sicuti ad actu obligandum lege ...requiritur voluntas vera et propria talis obligandi; sed volun...tas futura non est, sed erit; ergo sicuti non sufficit ad obligan...dum per legem voluntas futura superioris, nec conditionata, quae ...haberet, si sciret, ita etc. Quod et ab exemplis ostenditur: ...nam ut illegitimus ordinetur, ut consanguineus cognatam du...cat, ut sacerdos valide absolvat etc., non sufficit quod praesu...matur Papam dispensaturum, aut Episcopum approbationem ad ...audiendas confessiones daturum etc.; ergo etc.

Circa secundam vero difficultatem maxime ...dubium est inter Doctores. Salmanticenses hic Tract. 11. Cap. 5. Num. 2 ...cum Sapia, Sanchez, Suarez, Laymann, et aliis, et Viviani hic Tract. ...Capite 5. Dub. 1. affirmativam tenentur sententiam hac duplici ...ratione: Et primo quia juxta regulam 43. juris in 6 ...qui tacet, cum ex officio tenetur loqui, consentire videtur, ...maxime cum nulla adest rationabilis causa tacendi; atqui ...in casu exposito superior jam ex officio loqui tenetur, ac nulla ...adest rationabilis causa tacendi; ergo cum tacet etc. 2do ...quia in prudenti casu censeri non debet legislatorem, seu ...superiorem dispensare, de superiore debet praesumi de...bere, ut pote cum teneatur impedire, nimis subditi, non in ...... atqui de superiore debitum praesumi non fit, cum ...nemo malus praesumendus sit, nisi probetur, a fortiori ...superiore dici debet; ergo etc.

Contra Imola, Innocentius, Hostiensis, ...Sermetanus et plures alii apud Laymann censent, tale superioris ...silentium pro dispensatione haberi non posse. Et ratio est, quia ad dispen...sationem non sufficit permissiva, sed requiritur concessiva volun...tas superioris, sed ex superioris taciturnitate optime quidem infer...tur ejusdem permissio, minime vero ejusdem positiva concessio, ut ...colligitur ex Canon. super eo, de cognatione spirituali, ubi dicitur ... tolerare tua dissimulare potens, ita quod nec contradicere, nec ...consentire ... praestare assensum et ex ... ... tandem, in fine. ...autem ubi tamen opus est, admittens ad divina excommunicatum ...non censetur eum absolvere ab excommunicatione; ergo etc. ...Nec dispensationem utpote à jure communi exorbitantem stricte esse ...interpretandam, et adeo extendendam non esse nisi ad eos casus, ubi

certo constat, inferiore [illegible] dispensare. In casu autem certo [illegible] stat superiorem velle dispensare, siquidem ac [illegible] opinio est probabilis; ergo &c. Postquamquoque non raro accidit, quod videatur, superiorem posse connivere se opponere [illegible] violanti, aliter vero habeat occultam rationabilem causam se non [illegible], [illegible] dici velis superioris silentium quandoque negligentia, [illegible] pusillanimitate, aliave causa, ex qua superioris ejus positiva concessio argui non potest; ergo &c.

§. 2. De Concedente Dispensationem.

602 In his legibus dispensationem dari posse nemo est, qui merito dubitare possit; hoc enim jure constat ab universim legislatorum, et subditorum consensu; [illegible] ex ipso jure canonico plurima dispensationum exempla referuntur, [illegible] ex [illegible] Sess. 25 [illegible] 18 de Reformat. ubi ostenditur, quandoque dispensationem necessarium esse, atque cum bono [illegible], [illegible] [illegible], obligatio siquidem [illegible] legis meræ positivæ totaliter [illegible] a voluntate legislatoris pendet. Quapropter tota difficultas est in ejs superioris assignandis, quibus potestas [illegible] [illegible] legis competat, quod et [illegible] merito copias [illegible] [illegible] [illegible] causa semper habita, potestatem dispensandi [illegible] esse ordinariam, et delegatam alteram. Ordinaria est, quæ [illegible] [illegible] ex vi sui muneris, et officii: Delegata autem est, quæ cui inest ex concessione illius, qui habet ordinariam [illegible] [illegible]

603 Quæres primo, cui competat potestas ordinaria dispensandi in his legibus?

Respondeo, quemlibet horum legislatorum [illegible] potestate dispensandi [illegible] tum in suis, tum in [illegible] suorum, tum in suorum inferiorum legibus. Primo [illegible] [illegible] tat ex eo, quod lex non obligat nisi ex legislatoris intentione [illegible] voluntate, ergo in legislatore sublata voluntate [illegible] obligandi, ut de facto fit per dispensationem, lex [illegible] [illegible] [illegible] itam est certa. Successor enim parem, immo [illegible] cum suis [illegible] potestatem habet, et [illegible] [illegible] [illegible] successorum manus ligare non potuerunt, ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ubi Innocentius III [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] successoribus suis nullum potuit in hoc [illegible] [illegible] [illegible], non [illegible] [illegible] [illegible], potestate [illegible] non habeat imperium [illegible] in parem [illegible] [illegible] [illegible] manifestum. [illegible] superior vi suæ potestatis et potest [illegible] et [illegible] leges suorum [illegible] ergo et in illis [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Romani Pontificis

[illegible] B. Petri successorum, nedum dispensare posse in [illegible] [illegible] [illegible], verum etiam in omnibus quæ sunt juris meri ecclesiastici [illegible] [illegible] in corpore juris canonici, in [illegible] de disciplina [illegible] conciliorum [illegible] generalium [illegible] etiam in iis legibus [illegible] auctoritate [illegible] [illegible] [illegible] Summus enim Pontifex [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] prærogativis Apostolo[illegible] [illegible] jurisdictione non est illis inferior, utpote cum non [illegible] inferior B. Petro, in cujus jurisdictionem succedit.

[illegible] [illegible] dispensare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] suo [illegible] prædecessoris [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hoc etiam inconsulto capitulo, et [illegible], ut etiam [illegible] [illegible] [illegible] specialiter non [illegible] [illegible] [illegible], ut constat ex dictis num. 538.

Quaeres 2º an inferiores gaudeant potestate ordinaria dispensandi in legibus sui superioris?

Respondeo, inferiores non habere potestatem dispensandi in sui superioris legibus nisi ex superioris concessione, et adeo non nisi delegatam dispensandi in dictis legibus potestatem habere. Veritas haec desumitur ex Clementina 2 de electione, ubi dicitur: Lex superioris per inferiorem tolli non potest. Et ratio est, quia dispensatio est actus jurisdictionis, atqui inferior, hoc ipso quod talis est, in leges sui superioris nullam jurisdictionem habet. quia sane in superiorem superior non est, ergo etc. Quare si quandoque accidit, videlicet legislatorem inferiorem in superioris sui legem dispensare, id totum praestat auctoritate sibi a superiore demandata, vel concessa. Ex quibus facile est colligere, Episcopos ordinaria potestate non posse dispensare in jure communi, et legibus summi Pontificis, ut vel constat etiam ex Capit. Dilectus Filius de temporibus Ordinationum, in quo damnatur Episcopus, quod uno die extra canonicas sanctiones, a se sola dispensatione non obtenta, plures ad sacros ordines, licet de mandato Metropolitani, contulisset. Quinimo facile etiam constare debet, neque Archiepiscopum, aut Primatem posse pro tota Provincia, aut regno dispensare in legibus Concilii Provincialis, nisi ex ipsius Concilii, aut Summi Pontificis concessione. Licet enim Archiepiscopus, et Metropolitanus sit caput Provinciae in [illegible] convocando, et congregando dictum Concilium, et praestat dignitate, et honore caeteris episcopis comprovincialibus, non praestat tamen jurisdictione. Nam in primis leges Provincialis Concilii feruntur ab omnibus episcopis per modum unius et omnes habent votum decisivum, ut constat ex Capit. Sicut olim, de Accusat. 2º Concilium Provinciale potiori seu majori gaudet auctoritate quam ipse Archiepiscopus ac singuli episcopi, ut colligitur ex Capit. Grave nimis, de praebendis; quinimo datur appellatio ab Archiepiscopo ad Concilium Provinciale tanquam ab inferiori ad superiorem, ut habetur in Capit. A collatione, de Appellat. in 6.

Dixi autem: Neque Archiepiscopum aut Primatem posse pro tota Provincia, aut regno dispensare [illegible] contrarium hic Tract. ii. Cap. 5. Num. 4. §. 1. [illegible] Metropol. et Archiepiscopum in suis respectivis dioecesibus dispensare posse in legibus Provincialis Concilii, nisi sint speciatim reservatae vel ipsi Concilio vel summo Pontifici; quia [illegible], id habet consuetudo legitime introducta; quae ortum duxit ex eo, quod ipsi Praelati in tali Concilio congregati singulis Episcopis hanc facultatem concesserunt in [illegible] ac suas terras, quia, cum viderent non facile esse recurrere ad summum Pontificem, et eo minus ad novum Concilium, [illegible] ecclesiae [illegible] existimaverunt.

Quaeres 3º, an saltem inferiores ex concessione sui superioris in illius legibus valeant dispensare?

Respondeo, quod quamvis ut diximus, ordinaria potestate dispensare non valeant in sui superioris legibus, possunt tamen tanquam ejusdem delegati, ut per se patet, et ipsa praxis quotidiana ostendit. Sola ergo difficultas solvenda est, quinam in casibus inferiores dispensare possint in superioris legibus, saltem tanquam ab eodem delegati? Plures autem hujusmodi a doctoribus recensentur; inter quos placet sequentes referre:

608 Communiter itaque docent Doctores, Legislatorem inferiorem jure dispensare posse in lege sui superioris [illegible] cum expressis verbis eidem a superiore facultas dispensandi in sua lege committitur, uti facit Trid. sess. 24. Cap. 6. de Reform. eadem Episcopis, ut dispensent in irregularitatibus omnibus, et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, quae oritur ex homicidio voluntario [illegible], sed etiam cum virtute [illegible] facultas conceditur, quod ut testatur Salmanticenses loco [illegible] citato cum Caietano, Faria, Bonacina, Sanchez, Suarez, [illegible] superior generaliter dictam facultatem concedit, non [illegible] particulari dispensatore, dicendo: Statuimus [illegible] vel in eo dispensatur. Quod colligitur ex Capit. [illegible] rico excommunicato ministrante, ubi dicitur, Clericum excommunicato ministrantem non posse retinere beneficia, nisi cum eo fuerit misericorditer dispensatum. Per quae verba, ut ibi dicit Glossa, relicta [illegible] Episcopis dispensandi potestas. Ratio autem est, quia [illegible] ratio, aut similia, quibus permittitur dispensatio, [illegible] ad Episcopum diriguntur: nam alioquin superflua [illegible] diriguntur ad summum Pontificem, qui ea licentia non [illegible] ad dispensandum; ergo sic [illegible] quando generali [illegible] superadditur nomen Episcopi, id non fit ex necessitate, [illegible] ad tollendam ambiguitatem [illegible] joris explicationis gratia.

609 Docent 2do, Legislatorem inferiorem [illegible] riore delegatum dispensare posse in superioris lege, [illegible] modo non est magni momenti, quia nimirum vel non [illegible] sub culpa, vel non nisi sub levi. Nimis enim onerosum [illegible] etiam in minimis debere recurri ad superiorem [illegible] et eo magis quod in moralibus parvum pro nihilo reputatur [illegible] adeo tanquam verum tenendum est, summum Pontificem [illegible] minima concedere suis inferioribus, cum in minoribus [illegible] dictionem impertitur.

610 Docent 3tio, Legislatorem [illegible] sui superioris lege dispensationem dare posse in legibus [illegible] continentur, et in quibus saepe saepius recurrit necessitas [illegible] dandi v. g. in jejunio, esu ciborum vetitorum, observatione [illegible] recitatione divini officij, juramentis, et votis simplicibus [illegible] S. Sedi non reservatis, aliisque similibus, habita [illegible] causa dispensandi, quia sub hac conditione semper [illegible] inferiori conceditur facultas dispensandi [illegible] est, quia non est verisimile, summum Pontificem [illegible] quotidianis necessitatibus seu casibus frequenter [illegible] [illegible] ad ipsum fiat recursus pro remedio; tum quia [illegible] tur auctoritatem dispensandi faciliorem, et promptiorem [illegible] recursum ad superiorem; tum quia onus nimis grave [illegible] debere semper in dictis casibus ad Pontificem recurrere [illegible] &c.

611 Docent 4to, Legislatorem inferiorem [illegible] rioris legibus dispensare posse, v. g. Episcopum in legibus [illegible] quae non pro tota Ecclesia feruntur, sed tantum pro aliqua [illegible] cia, civitate, aut communitate. Et ratio est, tum quia [illegible] quod lex pro particulari tantum loco fertur, [illegible] conditiones legis particularis dicti loci: et sic [illegible] pertinebit dispensare in illa [illegible] quia [illegible] pro particulari illius loci, videtur summus [illegible] [illegible] relinquere dictae legis dispensationem [illegible] Legislatori, cum illius loci incumbit gubernatio [illegible] nitus, intra quos est Praelatus loco superior, negative [illegible]

Dicunt 5to, inferiorem Legislatorem in lege superioris [dispen]sare posse circa eos casus, in quibus consuetudo legitime praescri[p]ta obtinuit, ut inferior dispenset. Nam consuetudo legitime prae[scrip]ta jurisdictionem concedit, ut constat ex dictis de consuetudine [et] traditur in Capit. Cum contingat, de Foro competent. Atque hac [ra]tione Palaus cum Sanchez, Suarez, et aliis docet, Parochos, quibus jure [commu]ni nullum competit jus dispensandi in legibus, dispensare pos[se cum] Parochianis in observatione festorum, et jejuniorum, [quan]do facilis ad Episcopum non patet recursus; quinimo juxta [...]ardum, Sanchez, Sylvestrum, et alios apud Salmanticenses [lo]co supra citato, etiam ubi ad Episcopum fieri sit recursus.

Dicunt 6to, Legislatorem inferiorem dispensare [non] posse in lege superioris, cum dubium insurgit, an casus dis[pen]satione indigeat; tum quia non casum dubium, sed certum [sib]i supremus Legislator sibi ipse et reservare dispensandum; [tum] quia reservatio dispensationis ejusdem superioris cum re[stri]ngat Ordinarii potestatem, et odio sit odiosa, stricte est in[terp]retanda.

Dicunt tandem, Legislatorem inferiorem [seu] Episcopum dispensare posse etiam in generalibus Ecclesiae [leg]ibus, sive sint de irregularitatibus, sive de votis etiam Papae [rese]rvatis, sive de impedimentis matrimonii, sive contrac[ti, si]ve contrahendi, cum Pontifex, aut qui ejus vices gerit, non [nisi] difficillime adiri sit, aut ob locorum distantiam, aut [ob] pauperitatem indigentium dispensatione, et est periculum in mora, sive infamiae et scandali, sive alterius gra[vis] detrimenti, et mali. Hoc enim et aequitas juris et bonum [pub]licum, namque recti ecclesiae regiminis exigunt, ut ea se[mper] praesertim cum Ecclesia ut pote mater piissima in hujus[modi ca]sibus filiis suis, ne pereant, velit subvenire. Atque [h]i sunt casus, in quibus Inferiores in lege superioris dispen[sare] possunt, saltem, ut dixi, tanquam a superiore delegati. [Sal]tem dixi, quia nonnulli inter quos Salmanticenses, et [a]lios locis citatis volunt, inferiorem ordinaria potesta[te di]spensare posse, quia, inquiunt, talis potestas inferi[ori] competit ex suo munere, et est perpetua. Verum quid[quid] sit de hoc, quod parum ad praxim confert, hic dicitur [ad]versus Potestatem Episcopi eo mortuo, devolvi ad Capi[tul]um, ac adeo tunc Capitulum posse dispensare in his casibus [qui]bus poterat ipse Episcopus, nisi forte aliquis sit expresse [exc]eptus, ut patet ex dictis § num. 183.

[Jam] hic dubium insurgit inter Docto[res], an in omni evento seu casu, quo superior sibi expressa non reservat suae legis dispensationem, in eo aliquis inferior [dispen]sare possit cum sibi subditis. Qua in difficultate non om[nino conven]iunt Doctores S. Antoninus, Covarruvias, Sotus apud Salmanticenses hic Tract. ii. Cap. 5. Dub. q. 8. 2. quorum sententia [...] tamen dicunt Bonacina, Palaus et alii existimant, non [...] posse in sua superioris lege dispensare. Et moventur primo [ex decis]ione ab Innocentio III. reddita in Capit. Nuper, de Sent. excomm. [i]n quo Pontifex docet, Episcopum posse absolvere eum, [qu]i scienter communicavit cum nominatim excommunicato, [...] eius absolutionem sibi specialiter non reti[nuit.] 2do quia superior plurius condendo ipsam legem, ejus dispen[s]ationem sibi specialiter, et expresse reservat. quod [...]

tu, vel saltem superfluum, si dispensatio legis reservata esset [illegible]
ori, etiamsi expressè eam sibi non reservaverat. 3tiò, quia
legislatores inferiores solent dispensare ijs in legibus, in quibus [illegible]
or non apponit clausulam, qua sibi reservat in illis dispensa-
tionem in casibus à nobis supra relatis. 4tò, quia talem [illegible]
tere inferiores quammaximè convenit suavitati reg[iminis]
ut rarum nimis molestum esset debere recurrere ad sum[mum Pon-]
tificem etiam pro dispensatione illarum legum, in quibus sibi
[dispen]sationem specialiter ipse non reservat. Tandem quia [illegible]
Episcopis, ipsi in suos Diœcesi possunt, quidquid potest Pon[tifex in]
toto Orbe terrarum, nisi à Pontifice prohibeantur, [illegible]

626 Contra Palaus, et Salmanticenses loco [ci-]
tato citatis cum Granado, Sanchez, Sala, Bonacina, et alijs [illegible]
sentiunt, communque sententiam communem, et veram [illegible]
nus Theologus. Et hanc tenendam proximè est, quia, ut habetur
in Inferior. de Majorit. et Obedient., et Clementina Ne Romani
de Electione, inferior non habet jurisdictionem in actu, et [illegible]
superioris, nisi expressè, vel tacitè ab eo recipiat [illegible]
sed superior neque expressè, neque tacitè censetur dare [potesta-]
tem dispensandi in suis legibus suo inferiori per hoc, quod [dispensa-]
tionem sibi specialiter non reservat, ut patet in pluri[bus irregula-]
ritatibus, et inhabilitatibus à jure statutis, in quibus nequeunt [Episcopi]
dispensare, quia non inveniuntur concessæ, etiamsi non [sint]
specialiter prohibitæ, et clarius etiam patet ex Capit. [illegible]
de temporibus Ordinat., in quo damnatur Episcopus conferen[s plu-]
res ordines sacros conferens, eo quod est à jure id [illegible]
erat, etiamsi jus vetans eodem die plures ordines sacros [conferre]
specialiter non reservat summo Pontifici dispensationem. [illegible]
Hinc ad rem Aragonius Dispensator 2. 2. q. 97. a. 4. ad 3um. [illegible]
lege Hnã publica non potest dispensare, nisi ille, à quo lex [auctori-]
tatem habet, vel is, cui ipse commiserit. Cum ergo [illegible]
[illegible] supremus Legislator inferiori non commiserit [illegible]
de.

627 Hinc ad oppositas rationes, et primò [illegible]
deducta ex Capit. Nuper, de Sent. excom. dico, meritò [illegible]
[illegible] habere potestatem absolvendi ab excommunicatione [illegible]
[illegible] specialiter non reservat summus Pontifex, [illegible]
[illegible]nicationis [illegible] inter frequenter [illegible]
[illegible] auctoritas Episcopi [illegible]: [illegible]
excommunicatione [illegible] esse contra [illegible]
[illegible] amandatum [illegible]. Denique cum absolutio [illegible]
necessaria ad Sacramenta recipienda, et alia bona [illegible]
[illegible]endo, voluit summus Pontifex posse quemlibet [illegible]
[illegible] absolvi, ut [illegible] requirere videri [illegible]
[illegible] censuras sibi specialiter non reservat [illegible]
[illegible] in [illegible] difficultate. [illegible]
patet ex dictis num. 608 in fine; quibus addo [Pontificem] [illegible]
[illegible] tacere circa aliquas leges, ne tamen dispensatio [illegible]
veniat in generali concessione facta. [illegible]
summa relatæ. Ad 2dum autem, quod [illegible]
[illegible] Episcopos debere dispensare in aliquibus, quæ sibi [spe-]
cialiter summus Pontifex non reservat, sed non in omnibus, [illegible]
sed in ijs, in quibus militant rationes speciales, quas [illegible]
[illegible]. Ad [illegible]
[illegible] satis [illegible], si inferiores [illegible]

in casibus supra expositis. Tandem ad ultimum patet ex dictis à num. 24 et sequent. ubi ostendimus, Episcopum nihil posse contra jus [illegible], et causas quas sibi Summus Pontifex reservat.

Appendix.

De potestate delegata dispensandi, deq; ijs, qui dispensari possunt.

Circa potestatem dispensandi delegatam duplex oritur dubium. Primum est, an habens potestatem delegatam dispensandi eam subdelegare possit.? Alterum est, an talis potestas sit ample an stricte interpretanda.? Pro quibus dubijs advertes, potestatem delegatam aliam esse ex jure dignitati, vel officio annexam, quae ordinariae aequiparatur; aliam esse ab homine, quae [illegible] duplex est: Una nempe est, quae confertur per modum [illegible] commissionis, et in favorem alicujus determinatae causae vel personae: Atque haec est, quae expirat morte concedentis, si res sit adhuc integra, et nondum inceptum judicium, si [illegible] judicium sit inceptum, ea non expirat morte concedentis. Altera est, quae conceditur per modum gratiae, et in favorem delegati, quae si absolute concedatur, semper durat usque à legitimo superiore revocetur, neque expirat morte concedentis: Atque de hoc loquendo locum habet regula [illegible] in 6: Decet concessum à Principe beneficium esse mansurum [illegible] ex quo patet facultatem factam ab Episcopo absolvendi [illegible] reservatis Sacerdoti, jam non expirare morte Episcopi, [illegible] eam durare usque ad tempus ab ipso Episcopo praefixum [illegible] [illegible] [illegible] revocationis, nisi successor illius eam revocet. [illegible] ex his

Ad primum propositum dubium dico, habentem potestatem dispensandi primi generis, seu quae ratione sui officii, vel dignitatis ex ipso jure ipsi est annexa, eam subdelegare posse, nisi in ipsa concessione alligatur tantum [illegible] personae delegatae, ut facit saepius Pontifex aliquando [illegible] ipsis Episcopis ipsis tantum concedendo ut à quibusdam [illegible] possint absolvere. Quod colligitur ex lege 1. More, 5. ff. de [illegible] omnium judicum. ubi dicitur: More majorum ita comparatum est, ut is demum jurisdictionem mandare possit, qui [illegible] suo jure, non alieno beneficio habet.

Dico 2do, habentem potestatem pure delegatam eam subdelegare non posse. Hanc enim potestatem [illegible] delegatus non accepit tanquam Dominus sed tanquam simplex minister, et executor. Ob hoc tamen doctrina excipitur Delegatus Papae, aut cujuslibet Principis superiorem non agnoscentis: qui subdelegare ut facultatem suam in illis [illegible] exprimere sibi subdelegare non prohibentur, ut constat ex capit. ultimo de Officio et Potestate Delegati: Excipitur [illegible] Delegatus a superiore ad universitatem causarum in aliquo genere, vel loco; haec enim quasi ordinariae aequiparatur. [illegible] Vicarius Foraneus, seu Decanus ruralis, aut quilibet alius [illegible] non ab officio ad nutum Episcopi amovibilis, cui omnium castigationis causarum, v. g. Decimalium, et Matrimonialium, vel omnium [illegible] seposita, sed in certo loco cognitio, et examen commissa fuerit,

potest unā, alteramve causā, licēt non ipsā causanū unā altera commutare. Eximitur etiam delegatus, cui delegandi concessit, aut etiā tacitē, ut aliū posset subdelegare, ab Ordinario quasi ordinariā accepit potestatem. Num

621 Ad secundū propositū dubiū, circa quē [illegible] ... cum Laymann, et aliis adversant primō dist... [illegible] est inter potestatem dispensandi, et ipsam dispensationem. item inter potestatē dispensandi, quæ sit in gratiam cujusdam determinatæ personæ, quæq: respectū illius tribuitur, et inter potestatem dispensandi, quæ sit in favorem ipsius dispensantis, quæ scilicet ipsi indefinitē, et generatim conceditur circa quoscunque personas. Qua distinctione [illegible] dispensationem utpote a jure cōi exorbitantē ... [illegible] stricte interpretandā esse, sicuti et potestatem dispensandi, quæ in favorē personæ dispensandæ cadit ... in casu [illegible] est veluti simplex executor dispensationis [illegible] a superiore, et ideō talis potestas est veluti juri ... sa: contra amplē interpretandā esse docent potestatem dispensandi datam in favorem ipsius dispensantis, quia ... talis potestas est favorabilis juri, et bonō cōi, ... sit in favorem reginiminis; et est beneficiū Principis ... nocivū, et proinde latē interpretandū. Hæc de potestate delegata dispensandi, ex quib:

622 Ad secundā difficultatem in titulo propositā, quæ erat, quinā sint ii, quibuscū dispensari possit ... jurisdictionis quid dicendū sit, Superiorem scilicet habere dispensandi potestatem nonnisi subditos suos dispensandi, Dispensatio siquidem est jurisdictionis actus, qui nonnisi in subditos exerceri pt. Quinā autem sint subditi ... [illegible] ex dictis cū de Hūo legislatore ... ni legū subjecto. Hic ergo restat solūm difficultas an ... tor possit seipsum ipso dispensare ... et an [illegible] possint dispensare cum secularis [illegible] in ... suis. Circa quod pm dubiū, oēs quotquot sunt Theologi ... [illegible] legislatorem saltem indirectē alteri ... [illegible], seu ipso dispensare ... debet oē dationis conditionis ac sine [illegible] subditi ... tant ... Theolog, an possit directē seu ipse ... [illegible] dispositio sortiō affirmans arridet, ut ... dispensandū non requiritur jurisdictio contentiosa ... cit voluntaria, quam in se legislatorem exercere ... [illegible] ex dictis, ut ... obligatione [illegible] legis ... legis à num 288 diximus. Circa secundū vero ... [illegible] Prefatori Regularē respectu ... secularium negativa placet sortio. Nam majores ... ras ... suis familiis regularibq certē jura ordinaria ... ra non possunt in jejuniis, in abstinentiis à carnibus ... observatione festorum cæterisque ecclesiasticis ... sui neque etiam in hominibus Principes ... de hoc loquuntur, teste Modernō Theologo ... ti Regulares ... adeō ... nario [illegible] dispensari

Quamvis ex ipso jure canonico constet, triplicem generatim [...]te justam causam in lege dispensandi, nimirum necessitatem, pie[...]tatem, et utilitatem com̃unem, vel etiam privatam petentis, quæ [...]in bonum com̃une saltem mediate redundat, sicuti evenit, cum da[...]tur dispensatio propter bonum rationabile personæ privatæ, quod [...]in aliorum damnum non cedit; attamen certam regulam pro dis[...]pensanda justa causa in om̃ibus particularibus casibus dispensandi [...]trad[i] non posse Doctores passim affirmant, ac proinde debere [le]gislatorem in concedenda dispensatione debere perpendere [ci]rcumstantias temporum, locorum, meriti, et conditionis perso[næ pe]tentis, aliaque hujusmodi, ut inde discernat an vel neces[sita]s, vel pietas, vel utilitas exigat dispensationem imperti[ri. I]llud tamen advertat Legislator, quod non requiritur tanta [c]ausa pro dispensando, quanta per se sufficeret ad tollen[dam] legis obligationem, quia tunc non esset opus dispensatione [sed] declaratione tantum, aut interpretatione; atque adeo sufi[cit] talis causa, quæ spectatis om̃ibus judicio prudentum talis sit, [u]t apta sit rationabiliter movendum legislatorem, ut benigni[t]er agat cum suo subdito eum a vinculo suæ legis liberando. An [v]ero talis justa causa sit necessaria tum ad liceitatem tum [a]d validitatem dispensationis nunc remanet discutiendum.[*]

Dico primo, Nedum tenetur Legislatorem in sua [le]g[e] absque justa causa dispensantem; sed etiam subditum tunc [c]ircumstantiam talis causæ cognoscentem dispensationem pe[t]endo peccare. Ita communiter Theologi. Et quoad primum [c]ertum[+] ostenditur ex Trid.º concilio, quod sess. 23. capite 1. de Refor[m]at. Pastoribus, aliisque inferioribus curam animarum habentibus, prohi[be]t a loco residentiæ discedere sine causa ab episcopo cognita [e]t probata. Et Episcopo vetat, hanc licentiam ipsis dare absque [gr]avi causa: Et Sess. 24. Cap. 5. pariter de Reformat. loquens de con[tr]ahentis Matrimonii præscripsit, ut vel nulla omnino detur dispen[s]atio, vel raro, idque ex gravi causa, et gratis concedatur: Et Sess. [..] cap. 14. mandat Ordinariis locorum ne dispensent cum Clericis [co]ncubinariis post secundam monitionem in crimine persistentibus, etiam [p]œnitentibus nisi post vitæ emendationem, et ex causa; Et Con[cili]um decernitur, quod si urgens, justaque ratio, et major quandoque [ut]ilitas expostulaverit, cum aliquibus dispensandum esse, id causa cogni[t]a et summa maturitate præstetur. Et ratio manifesta suffragatur, [q]uoniam Princeps sine causa in legibus dispensans contra suum officium [a]git, quod est promovere bonum com̃une per legum observantiam, suaque pote[st]ate prudenter uti in ædificationem, et non in destructionem. [S]ubditorum, quod non præstaret, qui sine causa in lege dispensat.

Quoad secundum ubi leges sunt magni momenti, ac sub gravi [.. o]bligant, superior sine rationabili causa dispensans gra[vi]ter peccabit, ut primo patere clarat ex citatis Trid. locis, ubi [g]ravibus verbis prohibitur dari dispensationem in lege sine [j]usta causa. ideo quia illud peccatum debet censeri grave, quo [..] in re gravi quis agit contra proprium officium, bonum com̃une et ma[..]netam ~~[illegible]~~, &c.

+ quod tenet S. Thomas 1. 2. q. 97. a. 4. in c.

autem est peccatum legislatoris sine gravi causa dispensantis in lege magni momenti, ut per se patet; siquidem, ut dixi, ex officio debet legum observantiam promovere, item tale bonum commune exigit. charitas etiam postulat, ne detur occasio graviter delinquendi; quod fieret in casu, cum tunc ut plures videntes absque speciali causa aliquem exemptum [illegible], facile judicarent id ipsum sibi licere: cum ergo in casu [illegible] magni momenti esse supponatur, legislator absque justa [illegible] dispensans graviter delinquit. altera etiam pars responsi patet: si enim sine legitima ratione indulgeat superiorem [illegible] [illegible] peccaminosam; quod certe non licet; ergo subditus [illegible] nullam habens causam obtinendae dispensationis [illegible] [illegible] cat. quinimo et peccabit ultro oblatam acceptando, [illegible] [illegible] peccato dispensationis cooperaretur: et proinde etiam [illegible] tunc delinquet subditus, si lex erit momentosa.

025 Dixi autem supra: subditus insufficientem justam causam cognoscentem. si enim subditus bona [illegible] [illegible] legitimam causam habere, vel etiam [illegible] ea suae causae sufficientia eam veluti examinandam [illegible] superiori proponeret, ejus judicium expectando, nullo modo [illegible] vel petendo, aut etiam utendo dispensatione. Nam tunc dispensationem [illegible] invincibiliter credit legitimam, eaque ut tali utitur. [illegible] 2do. petendo peccare. sicuti variant doctores [illegible] [illegible] dispensationis usum. Nonnulli enim inter quos [illegible] [illegible] hic Tract. ii. Cap. 5. Pun. 6. § 1. cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] docent, ne venialiter quidem [illegible] [illegible] [illegible] dispensatione [illegible] in propria [illegible] [illegible] absque legitima causa, et rationem dant; quia [illegible] peccaret, vel [illegible] ipsius legis, vel legis naturalis [illegible] uniformitati [illegible] membra, [illegible] [illegible] causa [illegible] [illegible] [illegible] subditus, [illegible] [illegible] [illegible] lex naturalis uniformitatem [illegible] in [illegible] lege [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Cap. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible] in casu [illegible] [illegible] legem [illegible] non [illegible] peccaret [illegible] naturalem [illegible] [illegible] absque justa causa [illegible] [illegible] [illegible] subtractionem [illegible] injuste [illegible]; et [illegible] sicut [illegible] legislatorem [illegible] absque justa causa [illegible] ipsa [illegible] sua [illegible] [illegible] [illegible] dispensatione utendo; ita et peccaret [illegible] Atque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] grando.

026 Ax: [illegible] [illegible] [illegible] quotidie [illegible] [illegible], et amplius [illegible] in [illegible] [illegible] dispensationes quae dicuntur sine causa [illegible]

Respondeo, talium esse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] causa [illegible] causa concedi. Nam summus Pontifex in [illegible] hac formula uti solet: Ex certis [illegible] [illegible]

dorum merentibus &c. Et sane qui eas obtinent dispensationes, notabilem pecuniæ summam Cameræ Apostolicæ solvunt. Quæ summa vertunt in rectam causam, quia Summus Pontifex ipsam impendit in usus Reip. Xtianæ necessarios, aut summe utiles. V.G. ut puellis castitate periclitantibus provideat, ut bellum contra Infideles sustineat, Missionarijs ad fidem propagandam destinatis necessaria subministret, Principibus Xtianis opituletur &c. Sicut ergo dispensatio data titulo nobilitatis non est sine causa, cum hæc fiat propter Ecclesiæ utilitatem, ita non est [etiam] sine causa dispensatio propter copiosam eleemosynæ erogationem.... ... Dices 2do cum Salmanticensibus loco citato, [et] non pluribus alijs. Saltem Legislator in propria lege dispensando graviter non peccat, secluso scandalo, aut alio incommodo, ergo &c. Prob. ans. Legislator est dominus, et conditor suæ legis, ergo potest eam cum quibus voluerit relaxare, saltem absque gravi culpa, ubi grave damnum non imminet Reip., neque adest ratio scandali, atqui grave damnum non imminet Reip., ubi id raro fit: unum enim, vel alterum subditum [ceter]is alijs non conformari non est gravis deordinatio, ergo &c.

Respondeo negando ans., ad hujus probationem [dic]or quidem, licet Legislatorem esse dominum, et conditorem legis; aliunde et debet esse dispensator fidelis, cui, ut diximus [illegible], severe prohibetur absque justa causa maxime in lege magni momenti dispensare, cujus proinde culpa non debet commensurari solum ex damno, quod ex dispensatione particulari sine causa concessa Reip. obveniat, sed [etiam] ex ejus periculo, quod in communi grave, cum ceteri [vi]dentes veluti excitarentur ad petendam pro se dispensationem legis. [illegible] quamquam obligatio, a qua subditus eximeretur, in se [levis] est, gravis. ergo &c. Licet porro non, [illegible] in dispensatione utantur non [illegible] [illegible] [illegible] legislator.

Dico 2do. Quamvis dispensatio concessa a Legislatore in propria lege, vel ab ejus successore, aut superiore sit valida etiamsi sit data absque legitima causa, ea est invalida, quæ sine tali causa datur ab Inferiore aut Delegato in lege Superioris. Est communissima inter Doctores sententia. Et quidem primam partem vel patet ex eo [quod] tota vis, et obligatio legis pendet a voluntate Legislatoris pro tempore existentis; ergo sicuti nedum etiam urgente rationabili causa potuit legem non condere, aut etiam jam conditam etiam absque rationabili causa abrogare, aut etiam ab initio decernere, ut hi V.G. et non alij lege tenerentur; ita [etiam] aliquos etiam nunc potest absque justa causa, quos velit, ab ejus vinculo eximere; ergo &c.... Altera autem pars vel ex eo suadetur, quod cum de superiore non possit præsumi iniquitas sed semper præsumi debeat justitia, non potest [illegible] inferiori, aut Delegato, facultatem in suis legibus dispensandi, ubi abest justa, et legitima causa dispensandi. Sed Inferior et Delegatus non habens a Superiore facultatem in ejus legibus dispensandi, dispensare valide non potest, ut liquet ex eo, quod nullum jus in dictas leges habeat. ergo &c. Quod tu intelligo extra casum, quo constaret superiorem dedisse inferiori dictam facultatem dispensandi etiam absque justa causa.

Jure [illegible] valida est dispensatio, quam summus
Pontifex etiam sine justa causa concederet in quibuscumque legibus
Ecclesiasticis, et etiam Concilii Generalis; sicuti et illa quam
Episcopus in suis propriis legibus etiam synodalibus imperti[illegible]
[illegible] de facto nulla est, quam clarius Pontifex in jure di[illegible]
[illegible] dispensando in votis, juramentis, matrimonio rato
et aliis quas Episcopus in legibus Pontificiis, et universalis
Ecclesiae concederet. Pateat tamen contra; et primo. Legislator valide non
130. ipse absque justa causa dispensare in sua propria lege
[illegible] alius constitutus [illegible], [illegible] Legislator tenetur ipse sua
legum obligatione propria tali; atqui si absque causa non
dispensare [illegible] ipse in sua propria lege, [illegible]
[illegible] non teneretur: ea enim obligatio quae [illegible]
non est veri nominis obligatio, ergo [illegible] 2do. Dubium
dispensationem datam sine causa peccat; et quidem con[illegible]
[illegible] genere quo non dispensatus peccaret legem [illegible]
do; neutrum dici potest, si vere est valida dispensatio
cum ab onere legis vere est exemptus, et proinde jure
utatur; et praeterea nullum in casu est discrimen [illegible]
[illegible], et non dispensatum, ut patet, cum ambo idem pec[illegible]
committerent non faciendo opus legis; ergo [illegible]
[illegible] inferior, et delegatus valide non dispensant in
superioris sine justa causa, quia ipsi a superiore [illegible]
[illegible] non acceperunt, sed neque Legislator humanus
quo est omnis potestas, accepit potestatem dispensandi
causa; ergo [illegible] Respondeo ad primum ab adversario [illegible]
131. [illegible], Legislatorem [illegible], an [illegible] tantum suis legibus
[illegible], [illegible] propriam suam ipse dispensare non
justa causa [illegible] enim non est aliquatenus [illegible]
a lege [illegible] non subjacet [illegible] apparet [illegible]
ad [illegible] concessa majori nego minorem, [illegible]
[illegible] ut diximus [illegible] Legislator absque
causa lege [illegible] ab [illegible] vere, et propria
[illegible] in casu legislator totam non tollit obligationem [illegible]
[illegible] lege [illegible] in [illegible] uniformitati [illegible]
[illegible] obligatus. Ad 2dum omissa majori quoad [illegible]
qualis est [illegible] ut patet ex dictis num. 125 [illegible]
[illegible], et 295, nego minorem. Nam licet [illegible] dispensatus [illegible]
et proxime sit a vi legis [illegible] exemptus non est [illegible]
a lege [illegible] uniformitatem in Reip. membris [illegible]
[illegible] causa aliter non exigit; et [illegible] falsum est [illegible]
[illegible] uti jure suo. Quod attinet ad discrimen inter [illegible]
et non dispensatum, in casu nostro adhuc est [illegible]
discrimen. Nam non dispensatus tenetur [illegible]
jure positivo [illegible]: contra dispensatus [illegible] lege [illegible]
[illegible] non dispensatus [redacted] contrahit [illegible]
[illegible] legis latae, si opus legis non faciat: [illegible]
non contrahit [illegible] dispensatus; [illegible]
[illegible] concessa majori [illegible]
nam Legislator humanus a Deo accepit potestatem [illegible]
[illegible] causa [illegible] valide, nego minorem, et [illegible]. Si enim
[illegible] legis [illegible] non [illegible] leges [illegible]
[illegible] [illegible] non est [illegible]
sine causa in propriis legibus dispensare [illegible]

Cum vel in dispensante nulla omnino est potestas, vel Inferior in superioris lege absque justa causa dispensat, nullam esse dispensationem, constat ex supradictis. Nunc itaque dicendum restat de invaliditate dispensationis defectu consensus, jam ex communi Theologorum sen[tentia] in dispensante necessarii ad dispensationis valorem. Et quoniam duplex praesertim modo in dispensante deesse sit consensus, primo nempe cum per metum in constantem virum cadentem ad dispensandum cogeretur; secundo cum per ignorantiam, vel errorem ad dispensandum moveretur, duo hic examinabimus, et primo an dispensatio [extor]ta per metum cadentem in virum constantem sit valida? secundo an dispensatio concessa ex ignorantia, vel per errorem aliquo modo [in]jurat dispensatum?

Quaeres ergo primo an dispensatio a Legislatore per metum praesertim gravem in virum constantem cadentem obtenta sit valida?

Respondeo probabilius talem dispensationem esse validam, dummodo dispensans in actu dispensandi absolutam habeat dispensandi voluntatem, et insuper, si dispensans est Legislator inferior, et in lege superioris dispensat, adsit justa causa dispensandi. Ratio est, tum quia metus qualiscumque sit, simpliciter non tollit voluntarium, licet illud diminuat; tum quia regula generalis est, gesta per metum sunt valida, nisi sint de casibus in jure exceptis; casus autem praesens de dispensatione in jure exceptus non est, ergo etc. Attende tu primo ad verba: Dummodo dispensans etc. habeat absolutam etc. siquidem si vel ex confessione dispensantis, vel aliunde certo constaret, non animo, sed verbis Legislatorem concessisse dispensationem, tunc nulla esset dispensatio, cum animus dispensandi jam necessarius ad dispensationis valorem in dispensatore deficeret. Ceterum nisi id certo constaret, censendum est, tunc adfuisse verum animum dispensandi, et proinde validam esse dispensationem, quia, ut dicitur in [can.] Humanae aures, 22. q. 5: Humanae aures verba nostra talia judicant, qualia foris sonant. ... Attende secundo ad verba illa: Et insuper si dispensans etc. adsit justa causa etc., quia, ut toties diximus, [infe]rior in superioris lege absque justa causa valide dispensare [non] potest.

Quaeres secundo. An dispensatio ex ignorantia, vel per errorem a Legislatore concessa sit valida?

Responsioni praemittere juvat, duplici modo ignorantiam, vel errorem in Legislatore dispensante contingere posse; et primo cum dispensationem petens in libello supplici tacet veritatem necessario exprimendam, qua expressa nullo modo daretur dispensatio, vel nonnisi sub conditionibus aliquibus, et limitationibus; et tunc dispensatio est sub[reptitia]; secundo error, vel ignorantia in dispensante contingit, cum dispensationem petens exponit causam falsam, quam si ut falsam Legislator cognovisset, secundum rectam rationem, et [illegible] dispensationem denegasset; et hoc modo obtenta

dispensatio dicitur obreptitia. Verum in jure non raro dispensatio obreptitia cum subreptitia confunditur, cum aequa sit utriusque conditio, utraque nempe nulla sit, et invalida. Ubi circa causas moventem legislatorem ad dispensandum notandum est, [illegible] duplicem esse, aliam nempe esse causam finalem motivam, aliam impulsivam tantum. Causa finalis motiva ea est, quae principaliter movet legislatorem ad dispensationem concedendam, ita ut ea sublata vel nullo modo, vel nonnisi sub quibusdam conditionibus, aut limitationibus daretur dispensatio: Causa tantum impulsiva ea est, quae licet principaliter, et quasi intrinsece non determinet dispensatorem; et adeo absque ea secundum rectam rationem, et causae meritum dispensator [illegible] eodem modo adhuc dispensaturus esset; afficit tamen, ut facilius et libentius dispenset. Exemplum sit in dispensatione [illegible] jejunii concessa homini infirmo docto, et pio: infirmitas tunc est causa finalis motiva; doctrina vero et pietas [illegible] impulsiva, quia videlicet et homini indocto, et non [illegible] infirmo hujusmodi dispensatio secundum rectam rationem [illegible] causae meritum legislatore operante, concedi solet, licet [illegible] facilius, et libentius, ac homini infirmo docto, et pio. [illegible]

535 Respondeo ad quaesitum, et dico primo, Doctores [illegible] communiter, dispensationem esse nullam, et invalidam, quando [illegible] contingit vel circa materiam dispensationis, ut si in libello [illegible] quis petat dispensationem in voto simplici, vel in praecepto [illegible] [illegible] cum solum est votum Religionis, vel praeceptum [illegible] [illegible] cupit, est audiendi missam die festo: item quando [illegible] [illegible] circa personam, cui committitur potestas dispensandi [illegible] [illegible] in libello petitionis affirmat se ex causis [illegible] [illegible] est [illegible], et Archiepiscopo [illegible] committi [illegible] dispensationem, [illegible] Ratio primi est, quia cum actus dispensationis [illegible] actus [illegible], et adeo liber, non operatur ultra [illegible] dispensantis [illegible] in casu primi valide summus Pontifex [illegible] [illegible] in voto simplici et non in voto Religionis [illegible] [illegible] et non in praecepto audiendi missam die festo [illegible] [illegible] secundi est, quia in eo casu neque Archiepiscopus [illegible] [illegible] neque [illegible] nostrae [illegible] [illegible] Archiepiscopus [illegible], quia a summo [illegible] [illegible] commissio non est: non item Archiepiscopus [illegible] quia ut habetur capite 5. sess. 22. Tridentini, dummodo [illegible] [illegible] dispensationes, quae extra Romanam curiam committuntur [illegible] [illegible] [illegible], et non aliis; et adeo si alteri [illegible] committatur, in vigore commissionis non [illegible] [illegible] [illegible] facerent; [illegible].

53[illegible] Respondeo secundo, et dico, pariter communiter [illegible] [illegible] Doctores, dispensationem nullam esse, et invalidam, in [illegible] [illegible] tacetur veritas quae, juxta jus, Cancellariae regulas, [illegible] curiae, et consuetudinem longaevam introductam exprimi debet [illegible] [illegible] [illegible] casus constat ex capit. Si is, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] VIII [illegible], et [illegible] dispensationum obtentarum [illegible]

…gitimè nato, qui in petitione hujus dispensationis tacuerat defectum natalium, licèt antea super tali defectu jam dispensatus fuisset, ut posset ordines suscipere, et obtinere beneficium etiam curatum, nullam tamen, et subreptitiam declarat ex hac ratione: cum non sit verisimile, eundem ipsam … illo praefatum patienti defectum voluisse, si hoc expressum fuisset, ei in pluralitate beneficiorum hujusmodi dispensare. Propterquamquod [illegible], hoc certè constet ex dicto capitulo, suadetur etiam ex ipsa ratione: … enim non intendit dispensare in suis legibus, nisi adsint conditiones omnes, quas jus, cancellariae regulae, stylus curiae, qui jam ex … 6 de crimine falsi, jus facit, et legitima consuetudo exigunt, … servari volunt. ergo &c.

Respondeo, et dico tertiò, quòd quamvis non sit invalida, et nulla ea dispensatio, in cujus petitione exprimitur causa aliqua tantum impulsiva falsa; invalida tamen, et nulla est ea dispensatio, in cujus libello supplici adducitur causa finalis motiva falsa, etiamsi id fiat per simplicitatem, et errorem etiam … invincibilem. Quod totum desumitur ex capit. super litteris, de Rescriptis; quod capitulum etsi solùm loquatur de Rescriptis …, quae scilicet dantur, vel ad explicandum, seu declarandum jus, et ad lites expediendas in causis cognitis inter partes; non autem de Rescriptis gratiae, quae nempe ex gratia seu liberalitate Principis procedunt, sive ad collationes, resignationes, aliasque dispositiones de Beneficiis ecclesiasticis faciendas, sive ad operandum … aut contra legem, ut fit in Privilegiis, dispensationibus &c.; attamen ab … paritatis extenditur ad Rescripta gratiae; immo in his magis locum habet, quia nempe rescripta gratiae sunt magis odiosa, et ambitiosa, ac rescripta justitiae, ideoque facilius redduntur irrita et nulla: In eo autem capitulo Summus Pontifex Innocentius III. postquam decrevisset, quòd is, qui per fraudem, et malitiam falsitatem expressisset, aut veritatem tacuit in dispensationis petitione, nullum comodum consequatur ex litteris ad seu obtentis … delegatus in illis ad dispensandum, fraude cognita, nullatenus procedat ad dispensationem, postquam itaque … [illegible], statuit ubi veritas per simplicitatem, aut ignorantiam occultata est, vel falsitas expressa, si eae tales sint, ut, quamvis vel veritas fuisset cognita a Summo Pontifice, et falsitas non fuisset expressa, nihilominus Summus Pontifex litteras dedisset, tunc delegatus procedat in causa dispensationis secundum juris ordinem: contrà verò non procedat ubi veritas tacita, aut falsitas expressa sunt tales, ut si id totum cognovisset Pontifex, litteras non dedisset. Ex quo ita subsumo: Atqui ubi in … [illegible] dispensationis adducitur causa tantum impulsiva falsa, ea talis est ut … etiam non expressa, legislator daret dispensationem … contra verò ubi in petitione dispensationis adducitur causa finalis motiva falsa, ea talis est, ut, ea non expressa, legislator non daret dispensationem, ut patet ex supradictis; ergo &c. Quod … certum est, ubi duae adducuntur causae veluti partiales, una vera, et altera falsa; tunc nempe si illae causae sunt finales motivae, dispensatio est nulla.

Addidi tamen: etiamsi id fiat per simplicitatem, et errorem etiam omninò invincibilem … [illegible] … patet ex memorato capit. Innocentii III. quia …

Verum pro praxi quaeres, quaenam causa censenda sit tanquam impulsiva tantum, et quaenam tanquam finalis motiva?

Respondeo, quod, quamvis, teste Salas hic Tract. [illegible] Disp. 16. § 3., ea causa censenda sit tanquam finalis motiva quae pertinet, et concernit [illegible] materiam ipsius Rescripti dispensationis, ut est infirmitas [illegible] [illegible]; item et censenda sit tanquam finalis ea causa [illegible] [illegible] apponitur in libello supplici pro obtinenda dispensatione [illegible] adeo tunc nulla, et invalida sit dispensatio, si eadem causa [illegible] non subsistit; difficultas tamen maxima sit, et dissidium [illegible] [illegible], quaenam veritatis suppressio, vel falsitatis expressio [illegible] sit tanquam causa finalis motiva, et proinde vitiare [illegible] [illegible] aliae adducuntur causae pro dispensatione obtinenda [illegible]; enim circa hoc puncto sunt Doctorum sententiae. Prima [illegible] veritatis suppressionem reddere dispensationem nullam [illegible] exprimeretur, vel non concederetur dispensatio, vel [illegible] daretur; non tamen daretur ea facilitate, sed majori difficultate; et e contra eam falsitatis expressionem vitiare dispensationem, qua sublata, non concederetur dispensatio, aut [illegible] tanta facilitate: Secunda autem sententia sustinet, eam dispensationem esse nullam, et invalidam, in cujus petitione [illegible] [illegible], quae cognita Princeps minime dispensaret, vel [illegible] [illegible] [illegible], qua detecta Legislator dispensationem [illegible] negaret. Verum neutra ex his sententijs admittenda [illegible] Nam plura sunt, quae si exprimerentur, vel retardarent [illegible] [illegible] a concessione gratiae, vel eam prorsus [illegible] [illegible] dispensaturus esset [illegible] [illegible] etc.: item et [illegible] quae si tacerentur, Pontifex non semper concederet [illegible] quod petens sit vir doctus, pius, prudens etc.: Attamen et [illegible] [illegible] [illegible] dispensatio tunc data valeret; [illegible] quod confirmatur a pari. Qui enim dat eleemosynam [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] alias nullo modo daturus [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] si dominium tribuit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] etc. [illegible] [illegible], ideo in casu [illegible] [illegible] [illegible] acquirit dominium [illegible] sibi in [illegible] [illegible], quia revera existit causa finalis motiva [illegible] sed [illegible] in casu nostro sit revera existere causa [illegible] [illegible] [illegible], licet taceatur veritas, vel [illegible] [illegible], qua cognita dispensatio non daretur. [illegible]

5) Hinc locum habet tertia sententia [illegible] quam probabiliorem tenet Salas loco supra citato, [illegible] eam veritatis taciturnitatem reddere invalidam [illegible] quae secundum jus, cancellariae regulas stylum curiae, et [illegible] [illegible] legitime exprimi debet; sicuti et eam falsitatis [illegible] [illegible] invalidam dispensationem, quae [illegible] [illegible] [illegible] etc. tacere debet, etiamsi tunc [illegible] quae de se valet movere Legislatorem ad dispensandum [illegible] [illegible] natae ex praeadducta dictis; ut proinde difficultas [illegible] sit solum in assignandis ijs, quae jus vult exprimi [illegible] vult taceri. Verum de hoc agemus in progressu [illegible] dicamus quod alibi tractare [illegible] [illegible]

§ 5: De Dispensationis cessatione.

Tametsi quadruplici praesertim modo dispensationem cessare [illegible] nempe: primo cessatione finalis causae motivae, 2do morte concedentis, 3tio revocatione à legitimo superiore facta, 4to tandem renunciatione facta ab ipso dispensato, omnes ultro fatentur Docto[res]; attamen quandoque, et quidem in casibus, de singulis modis loquendo [illegible] non facile inter se conveniunt. Itaque in primis loquendo de cessatione causae finalis, licet omnes concedant, dispensationem datam in forma gratiosa, seu per modum gratiae factam, nullam esse, si tempore, quo eam concedit superior v.g. summus Pontifex, causa finalis motiva deficiat, licet antea extiterit, ut patet ex supra dictis. Item licet omnes fateantur, nullam esse dispensationem datam in forma commissoria, quae nempe alteri committitur v.g. episcopo concedenda, si causa finalis tota deficiat tempore, quo Commissarius v.g. Episcopus Pontificium Rescriptum exequitur, ut colligitur tum ex capit. Si Pastoralis [illegible] de Praebendis, in 6, tum quia Commissario semper committitur executio sub hac conditione: si res ita sit, si preces veritati nitantur [illegible], cum nullo modo [illegible] [illegible] valide dispensare sine justa causa. Item licet dicendum [illegible] cum Habert Cap. 11. de Legib. Q. 6. dispensationem datam in forma commissoria exequi nosse valide à Commissario, [illegible] non existat tota causa finalis tempore, quo executio mandatur, dummodo existat causa partialis, quae tandem [illegible] adhuc summus Pontifex Rescriptum [illegible], ut [illegible] citato Capit. [illegible] litteris de Rescriptis [illegible] loquendo de dispensatione data in forma commissoria, [illegible] causa finalis, licet non existat tempore, quo summus Pontifex dat Rescriptum, existit tamen tempore, quo Commissarius [illegible] Rescriptum exequitur. Item [illegible] [illegible] causa [illegible] existit tempore, quo Commissarius Rescripti executionem mandat, [illegible] tamen ante usum talis dispensationis.

[illegible] [illegible] [illegible] difficultatem Sourney [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de Dispensatione [illegible] [illegible] [illegible] et Lucasse affirmat, validam esse dispensationem in forma commissoria concessam, si causa finalis [illegible] tamen [illegible] seu executionis litterarum, licet tempore [illegible] [illegible] eandem non sit vera [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod hujusmodi dispensatio non est vera dispensatio, nisi [illegible] executionem mandatur: at [illegible] summus Pontifex non [illegible] [illegible] existere, nisi cum rescriptum exequitur, ut [illegible] videntur verba illa: Si preces veritati nitantur, [illegible] se ita in Rescriptis dispensationum. Contra tamen stat [illegible] communis Doctorum sententia, quam tenent Laijmann, Sanchez, Suarez, et alij apud Bonacinam hic [illegible] Q. 2. Pun. 20. §. 1. [illegible] [illegible] in 6. Q. 6. et alii quamplurimi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ex [illegible] si eo tempore, de Rescriptis, [illegible] ex [illegible]. Quia [illegible], de consanguinitate, et affinitate [illegible] nulla [illegible] facta à summo Pontifice [illegible].

licùt curatū ei, qui tempore impetrationis literarū non [illegible]
quentaē etati, licèt eam deinde est adeptus; in altero autē
declaratur nulla dispensatio data pro matrimonio contrahendo,
tempore quo literas dedit summus Pontifex, non erat vera causa
ta pro dispensatione obtinenda. Vnde ratiō est, quia summ
fex non intendit dare literas, nisi extante veritate causa
les adductæ pro literis impetrandis. Hancq; verò sententiam

22 Vbi pro dispensatione data in forma
seria iu[illegible] Bonacina loco citatō adnotandum est, quòd si
tinaris motiva dispensationis solū ad aliquod tempus
[illegible] verificat, tunc tempore verificantiæ delegant
[illegible] ad dispensandū, quiā necessaria tunc extat causa
quod data est dispensandi facultas, quæ ob cessationem causæ
tempus non fuit sublata, sed tantùm suspensa; atque
[illegible] ad consequendam hæreditatem sufficit, quòd quis
[illegible] consequendi tempore testamenti conditi [illegible]
toris, et aditionis hæreditatis, non habita ratiō medij
[illegible] Insuper notandum est cum prædicto Bonacina
si quis ex malitia nocuerit causam finalem [illegible]
[illegible] post obtentas literas ante executionem [illegible]
ab ordinario, jam tunc ordinarius non posse procedere
vani executionē. Vt si quis pro obtinenda dispensatione
gradu consanguinitatis alligasset falsò copulā carnalem
[illegible] secutum scandalū, et deinde copulā habita
[illegible] ut praecas executionis tempore verificarentur, [illegible]
[illegible] cum illo dispensaretur, quiā dolus nemini [illegible]
[illegible] Hic quoque [illegible] [illegible]

23 Circa [illegible] autem pariter dicendum [illegible]
Doctores Salmanticenses in Tract. ii. [illegible] 8. Si cum
[illegible] Laiae, et cum [illegible] Sanchez, Bonacina, Silva cum [illegible]
co citato cum Sylvestro, Cameracio, [illegible], Habert, [illegible]
et alijs docent, valere adhuc dispensationem, quamvis
[illegible] deficiat causa finalis totalis, dummodo [illegible]
[illegible] tempore executionis Rescripti; atque [illegible]
[illegible] contrahere posse illum, qui titulo paupertatis [illegible]
[illegible] consanguinitatis, si [illegible]
[illegible]
[illegible] ratione [illegible]
[illegible] autem [illegible] 13 [illegible]
Tamē legitimā ratione non debet, licùt casus [illegible]
non potuit [illegible] ex ipsa ratiō. Nam [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

24 [illegible] autem [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]ontur supra dicto. Ratio est, quia dispensatio pendet a voluntate superioris dispensantis, atque superior censetur, velle eandem dispensationi, [illegible] quamdiu ejus rescriptum sit executum, si causa dispensandi cessat [illegible] Praesumi enim non potest superiorem eximere aliquem velle a legis obligatione, aut facultatem dare agendi contra legem non subsistente justa causa, quia alioquin dispensatio esset iniqua, [illegible] [illegible] dici nequeat. Praeterea est non [illegible] quae doctrina conformari potest [illegible] ex eo, quod recta ratio dictat, rerum cessante justa [illegible] causa, eo suo [illegible] conformare [illegible], [illegible] ex eo, quod cessante totali causa finali legis et ipsa lex cessat; ergo et cessante totali causa finali dispensationis, et ipsa dispensatio cessat. Hinc [illegible] Ordinario committitur dispensandi [illegible] semper sub[illegible] hec conditio: Si res ita se [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] dispensatio concessa intelligitur sub ea conditione: [illegible] causa permaneat tamdiu [illegible] quod [illegible] [illegible] de dispensationibus, quae non cadunt super impedimento [illegible] Matrimonii, sed super observantia aliquorum praeceptorum [illegible] jejunii, [illegible] officii [illegible]. Quis enim dicat, dispensatum a lege jejunii propter infirmitatem, ea cessante deinde jejunare non teneri?

Atque ex his ad rationes [illegible] dico, [illegible] primus regulam illam canonicam non urgere [illegible] [illegible]. In ea enim sermo est de effectu ultimato, et omnino consummato, qualis est matrimonium legitime contractum, quod jam nec [illegible] [illegible] non dissolvitur; nisi autem dispensatio [illegible] [illegible] reducta non potest dici effectus ultimatus, et omnino consummatus, ergo [illegible]. [illegible] quo patet responsio ad tertiam rationem [illegible] [illegible], dispensationem, statim ac rescriptum ob[illegible] [illegible], ad effectum consummatum. Ad [illegible] rationem dico, [illegible] [illegible] legis non esse absolute extinctam [illegible] [illegible] [illegible] executioni mandantur a commissario, sed solum sub [illegible] ea conditione, si causa subjecta [illegible] ejus usus fiat. Hactenus [illegible] cessatione causae finalis motivae ante usum dispensationis [illegible] commissario jam executioni mandatae.

Sed quid dicendum erit, si causa finalis motiva totalis cessat post inceptum dispensationis usum?

Respondeo cum distinctione. Nam vel dispensatio habet effectum divisibilem successivum, et [illegible] [illegible] [illegible] multiplicem, vel habet effectum moraliter unum seu in[illegible] [illegible], permanentem, et adeo non multiplicem. Si primum, cessante finali causa motiva totali dispensatio cessabit, [illegible] [illegible] [illegible] propter infirmitatem, quae perpetua fore videbatur, dispen[illegible] a lege jejunii, [illegible] sine limitatione obtinuerat, [illegible] [illegible] convalescat, rursus jejunare tenetur. Nam jura praesumi [illegible] [illegible], manente [illegible] dispensationis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab obligatione legis [illegible] [illegible] casu, quo justa causa dispen[illegible] cessaverit, cum [illegible] [illegible] [illegible] non possit, atque adeo dispensatio tunc non est absoluta simpliciter... [illegible] [illegible] [illegible], tunc cessante etiam tota causa finali motiva non [illegible] dispensatio. Unde [illegible] [illegible] dispensatus ab impedimento matrimonium [illegible], vel ab irregularitate [illegible] [illegible] matrimonium contraxit [illegible] ordines, jam suscepit etiamsi

ture divae fiet, ab vero matrimonij, atque ab ordine accentis non tenetur. Jure enim absoluto sublatum est impedimentum amplius rediens non fit juxta regulam 73. juris in 6. jam citatam Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, à quo non potuit inchoari. Hac de cessatione dispensationis ex defectu causae finalis motivae, nunc de eadem per mortem dispensatoris dicendum esset; verum pro hoc sufficiunt dicta num. quae relegas, ac proptereà pergamus ad cessationem dispensationis per revocationem ejusdem à legitimo superiore factam.

647 Circa quam notandum est, solum sermonem institui pro tempore, quo nondum dispensatio totaliter ad effectum deducta est. Si quis enim v. g. in matrimonii impedimento dispensatus jam matrimonium contraxit, certum est dispensationem revocari non posse, utpote cum quod legitimè factum est, infectum fieri nequit. Quaeritur ergo, an superior legitimè revocare possit dispensationem à se datam, antequam per illius usum executioni mandetur? In quo tanquam certum tenendum est, legislatorem non tantum validè, sed etiam licitè revocare posse dispensationem à se datam tam in sua, aut praedecessorum suorum lege, quam inferiorum suorum constitutionibus, et decretis, si vel atque justa causa, sicuti ea data fuit dispensatio, vel etiamsi justa causa cum ea concedendi extiterit, nunc emergit nova justa causa eam revocandi: imò si dispensatio absque justa causa concessa fuit, nullaque et nunc rationabilis causa extat, eam revocare tenetur; sicut enim solùm dispensatio à voluntate legitimi legislatoris pendet, quae etiam ipsa pendente, et cum ratione agit eam annullando, quae justa causa eam faciendi intervenit: quinimò ad ipsum utpote legum custodem spectat invigilare, ne quis irrationabiliter eximatur à praestando legis opere. Legislator ergo non solùm validè, sed etiam licitè, seu quinimò debet. Quod idem dicendum est de dispensatione ab inferiori in sua lege data, eam namque validè, et licitè revocare posse ab illius superiore, sive ea fuit absque causa, vel nova justa causa eam revocandi intervenit. Potestas siquidem inferioris subordinata est superioris sui Potestati. Advertatur tamen, me dixisse: validè et licitè revocare posse dispensationem vel datam absque justa causa, vel etiam justa de causa concessam, nova interveniente justa causa. Quamvis enim supremus legislator possit validè absque justa causa revocare dispensationem tam à se, quam ab alio concessam, id tamen licitè praestare non potest, quia tunc contra rectum rationis ordinem ageret.

648 Quoad verò ad inferiorem spectat, dicendum est, quod nec ipse possit revocare dispensationem à se in propriis legibus datam nisi à suo superiore ... nequeat tamen revocare dispensationem à suo superiore ... vel etiam eam, quam ipse tanquam sui superioris delegatus in illius lege dedit, nisi adsit justa causa talem dispensationem revocandi. Ratio prima desumitur vel ex eo quod ... ab ejus voluntate pendent: Ratio ... non ... inferior actus sui superioris infringere nequit ...

rasus vel ex eo suadetur, quod sicuti inferiori superior facultatem dispensandi non committit, nisi justa adsit causa dispensandi; ita neque revocandi dispensationem, nisi adsit justa causa. Quod dixi, quia si justa adsit causa dispensationem revocandi eam revocare poterit, cum recte praesumatur talis esse superioris voluntas, dum facultatem dispensandi in sua lege ipsi impertitur, idque necessarium sit ad rectum subditorum regimen.

Tandem, quod spectat ad cessationem dispensationis ex dispensati renuntiatione, in primis advertendum est, quod licet dispensatus licite, et valide renuntiare possit dispensationi sibi concessae, ut patet ex capit. Ad Apostolicae de Regularibus, nisi vel id cedat in alterius damnum, ut esset in casu quo quis dispensationem obtinuisset ad ducendam consanguineam quam defloravit, vel dispensatio, aut privilegium datum esset in favorem communitatis, cui particulares personae renuntiare nequeunt, ut de privilegiis Clericorum, et Regularium omnes asserunt, vel denique nisi superior ex justa causa usum dispensationis praeciperet, uti si Praelatus sibi subdito infirmo a carnibus dispensato, illis in die jejunii praeciperet, licet inquam, dispensatus licite, et valide extra illos casus renuntiare possit dispensationi sibi concessae; attamen ad renuntiationem perfectam, et consummatam requiritur, quod renuntiatio nota sit ipsi dispensatori pro parte ipsius dispensati, et quod ab ipso dispensatore renuntiatio acceptetur, quia quamdiu dispensator renuntiationem non acceptat, persistit in voluntate dispensandi, quae est quasi continuata dispensatio

Secundo advertendum est, bifariam contingere posse praedictam renuntiationem, expressam nempe, et tacitam. Expressa cum verbis sufficientibus cessio favoris declaratur. Tacita, quando ex signis externis sufficientibus colligitur adesse in dispensato voluntatem cedendi favori, ut si quis rumpat litteras, in quibus dispensatio continetur, in circumstantiis indicantibus dispensatum non uti velle, et velle talem favorem. His notatis

Dico, renuntiationem dispensationis nondum executioni demandatae, a legitimo superiore acceptatam efficere, ut dispensatus ea amplius uti non possit, sive talis renuntiatio sit tacita, sive expressa. Unde si quis qui obtinuit dispensationem super irregularitate, ut posset ad Ordines promoveri, neque ammodo promoveri si dictae dispensationi renuntiavit, et summus Pontifex renuntiationem acceptavit. Ratio est, quia per talem renuntiationem subditus iterum subjicitur legi, a qua per dispensationem fuerat exemptus, et adeo dispensatio ob [illegible] suam vim amisit. Hae de dispensatione generatim sufficiant, licet plura praesertim de speciali suis in locis de casibus dicamus

Articulus 3tius

De Privilegiis.

De Privilegiis pauca dicemus, tum quia materia haec Canonistarum propria videtur, tum quia non multum frequens est eorum usus; tum denique quia plura, quae de dispensatione diximus, hic accomodari possunt. Tradimus itaque tantum

naturam, et divisionem Privilegij, et dicemus de eo, qui privilegium dare possit, et cui concedi possit, et ultimo loco quomodo privilegium amittatur.

§. 1. De natura, et divisione Privilegij.

651 Privilegium est facultas secundum se constans, a concedens a legitimo superiore jurisdictionem habente concessa agendi, vel non agendi aliquid contra, vel praeter legem. [illegible] notat discrimen privilegium inter, et dispensationem nempe quod dispensatio semper est contra legem; privilegium autem est etiam praeter legem; 2do quia dispensatio datur in actum, vel casum particularem, vel saltem ad [illegible], et ad breve tempus, contra Privilegium datur ad plures actus, et ad longum tempus. Privilegium autem plures patitur divisiones,

652 et primo dividitur in reale, et Personale. Reale est, quod a [illegible] conceditur ratione rei, muneris, conditionis, status, dignitatis [illegible] adeo immediate est annexum rei, loco, muneri, dignitati [illegible] ratione rei, muneris, dignitatis &c. attingit personas, [illegible] privilegia concessa, prafijs quibusdam, [illegible], Monasterijs [illegible] Personale est, quod proxime, et directe attingit personam [illegible] favorem, personae et ratione ejus conceditur, puta ob privatam [illegible] [illegible] sanctitatem &c. Ad cognoscendum autem an [illegible] sit reale, an Personale, haec regula traditur a [illegible], ut [illegible] sit personale, quando solum exprimitur in Rescripto, seu Bulla [illegible] persona, cui facultas conceditur, ut si dicatur: Concedimus Petro [illegible] [illegible] autem, si sola dignitas officium &c. exprimatur, ut si diceretur [illegible] [illegible] [illegible] Vicario [illegible]. Quod si vero simul exprimitur nomen Personae, et dignitas, Officium &c, Covarruvias, Sanchez [illegible], et alij apud Fournelj [illegible] ejus Continuatorem [illegible] [illegible] Privilegium esse personale, et adeo nomen Personae [illegible] dignitatem, Officium &c, nisi alia apponatur clausula, [illegible] [illegible] nomen Personae apponeretur [illegible] [illegible] [illegible] privilegium quod vel alio gravat, vel sit contra [illegible] [illegible] a [illegible] haberi ut personale, ut reale autem [illegible] alios non gravat [illegible] [illegible] contra ius [illegible], quia ut [illegible] [illegible] beneficium Principis decet esse mansurum. Item [illegible] [illegible] [illegible] concessa certo Personarum [illegible], V.g. [illegible] [illegible] in integrum concessum minoribus 25. annorum; item [illegible] conceduntur alicui corpori morali, V.g. communitati, magis [illegible] reale quam personale saltem quoad effectum computari; [illegible] singularis personae non extinguitur ut infra dicemus.

653 Secundo Privilegium dividitur in [illegible] [illegible] [illegible] Principis concessum, quod scilicet vel nullo [illegible] [illegible] a Principe [illegible] [illegible] et alio [illegible] nomine [illegible] [illegible] [illegible] seu Bulla [illegible] ex motu proprio concedentis [illegible] privilegium ad instantiam partis datum; quale illud est [illegible] [illegible] illud motu proprio [illegible] concessum [illegible] autem [illegible] [illegible], quod in caeteris paribus est favorabilius; [illegible] [illegible] praesumptionem [illegible] surreptionis, [illegible] obreptionis [illegible] [illegible] [illegible] et ex [illegible] [illegible] motu proprio [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] habebat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

het mentio motus proprii; secus vero si motu proprio non conferatur. Sui Privilegiorum divisioni adde, aliud esse Privilegium scriptum, sive scripturæ consignatum, et aliud esse vivæ vocis oraculo concessum, quod illud est, quod à Pontifice sine scriptura est concessum, sed ore tantum prolatum, et sufficienter dictatum, ut scribi posset, licet per auctores constat, quod non scribatur, vel licet scribatur, de authentica litterarum non constat.

Tertiò omissis divisionibus Privilegii in perpetuum, quod absolutè, et absque temporis limitatione conceditur et in temporale, quod nempe ad tempus limitatur, in gratiosum, quod conceditur absque ullo intuitu ad merita præcedentia, sed est pura gratia, et in remuneratorium, quod ob merita præcedentia confertur, in conventionale, quod præcedente pacto, seu conditione aliqua conceditur, et in purum, quod omni pacto, conventione, et conditione caret, in privatum, quod privatæ personæ confertur, et in commune, quod in favorem communitatis conceditur, omissis, inquam, his divisionibus, celebris est divisio Privilegii in favorabile et odiosum. Favorabile est, quod ità uni prodest, ut nemini præjudicium, et incommodum afferat, quale est privilegium audiendi missam tempore interdicti, comedendi ova per quadragesimam &c. Odiosum est, quod ità favet Privilegiato, ut damnum, et incommodum alijs inferat, quale est Privilegium decimas non solvendi, plura beneficia obtinendi &c. Atque hoc secundum Privilegii genus est strictæ interpretationis; illud autem potius amplæ est interpretandum, ut diximus de lege odiosa, et favorabili.

§. 2. De eo, qui possit, et cui possit concedi Privilegium.

Solum Principem jurisdictionem habentem privilegium concedere posse, ijque tantùm pro locis suæ jurisdictioni subjectis, vel ex supradictis constare debet. Nam per Privilegium quis eximitur ab obligatione legis, vel eidem jus tribuitur aliquid præter legem agendi; neutrum autem præstari potest nisi ab habente jurisdictionem non solùm, quia nemo nisi jurisdictionem habens potest in eâ dispensare, ut diximus de dispensatione loquendo: non secundum quia licet per Privilegium non imponatur Privilegiato obligatio Privilegio utendi, alijs tamen imponitur obligatio Privilegiatum non impediendi ab usu Privilegii, quod jus, seu obligatio imponi non potest nisi ab habente jurisdictionem, et tantum ijs, in quos ipsa jurisdictionem habet. Sed non obstat ab [illegible], vel etiam proprio Parocho in lege jejunii dispensatum ex legitima causa etiam extra diœcesim, vel parochiam posse vesci lacticinijs, et carnibus. Nam tamen ex quo Parochus non jure proprio, sed Pontificio, sibi nempe per jus demandato in lege universali jejunij dispensat ut supra ostendimus.

Princeps autem jurisdictionem habens suis subditis non tam Privilegium dispensativum, quod concessimus, dare potest, non subditis verò tantùm concessivum Privilegium impertiri potest. Primo pars patet ex dictis de dispensatione. Natura debet nempe quod privilegium dispensativum vel ex eo constat, quod legi non subjectus à lege eximi non potest. Quod secunda verò, seu quod non subditi concessivum vel satis est manifesta ex eo, quod etiam non subditi sunt capaces donationis Principis non sui. Pro validitate tamen, et

licitate Privilegiorum repeto, quae diximus in simili de dispensatione. Ubi et pro expediranda difficultate circa usum faciendum a Privilegiato, an nempe ipse Privilegio sibi concesso uti teneatur, [illegible] diximus num 426, ex quibus colliges quod licet regulariter sit Privilegiatum non teneri suo Privilegio uti; teneatur Privilegio habilitatur, ubi non usus vergeret in violationem cujus legis et in damnum tertii.

§. 3. De Modis, quibus Privilegium amittitur.

657. Pluribus modis privilegium amitti potest: Et primo si privilegium personale cessat morte ipsius Privilegiati, ut habetur in reg. 7. juris in 6. Privilegium personale personam sequitur, et extinguitur cum Persona: Reale autem unà cum re, officio, dignitate &c. ad heredem, aut legitimum successorem, adeoque non cessat nisi destructa re, suppresso officio, dignitate &c. sine spe restitutionis, aut reintegrationis. . . . . 2do privilegium si sit conditionale, conventionale, aut temporale cessat, non purificata conditione, irritata conventione, aut non praestito pacto, vel elapso tempore, pro quo concessum fuit. Conditio enim apposita [illegible] tuta, et tempus determinatum se habent veluti fundamentum Privilegii, ablato autem fundamento desinit Privilegium, ergo [illegible] Privilegium amittitur per illius abusum sententia judicis [illegible] Privilegio ut dicitur in Canon. Ut Privilegia, de Privilegiis: Privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate.

658. Quarto Privilegium onerosum, quod scilicet [illegible] gravat amittitur per non usum illius spatio sufficienti ad [illegible] tandum, ut constat ex Canon. Accedentibus [illegible] de Privilegiis ubi Innocentius III. mandat exemptos per Privilegia a solutione [illegible] decimarum eas solvere, dummodo [illegible] per 40. annos [illegible] verint, quia, ut ibidem dominus Pontifex ait, Privilegiis [illegible] tiosse [illegible]. Dixi autem onerosum, quia Privilegium [illegible] [illegible] non usum, utpote cum nemini [illegible] [illegible] quod prascribi nequeat, non amittitur.

659. Quinto amittitur Privilegium gratis [illegible] cessum per revocationem factam ab ipso concedente, aut [illegible] successore, ut patet [illegible] de [illegible] dispensatione, [illegible] ex propositione 3. inter damnatas ab Alexandro VII [illegible] [illegible] hujus tenoris: Regulares possunt in foro conscientiae [illegible] privilegiis suis, quae sunt expresse revocata per Concilium [illegible] et etiam ex 37. ubi pariter damnata quae [illegible] [illegible] [illegible], ut revocata a Paulo V [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] revocatione factam: quod [illegible] constat ex Bulla [illegible] tifex Gregorij XV. an 1622. edita, et ex alia Urbani VIII [illegible] incipit: Alias felicis Recordationis, in quibus omnia [illegible] [illegible] Regularibus concessa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] abrogantur. [illegible], me primo [illegible]

660. gratis concessum, quia privilegium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pacto, et [illegible]

ho præstito ab ipso privilegiato revocari non fit, nisi ex gravi causa ad bonum cõe spectante, et cum juris oblati compensatione, si hoc sine boni cõis detrimento fieri præstari fit. Nam superior non fit subditum suis, atque ei debitis privare nisi ex justa causa ad bonum publicum pertinente...... Ideo me dixisse subdito concessum, ut satis communiter tenent Doctores, Privilegium non sui concessum, et ab eo acceptatum transit in contractum, et jus quæsitum, et adeo non subditum privilegio illo privare non fit, nisi talis, ac tanta superveniat rerum mutatio, ut privilegium illud bono cõi perniciosum evadat.

Prædicta autem revocatio bifariam fieri fit expressè nempe, et tacitè: expressè, cum verbis claris, et expressis utitur Legislator, v. g. si dicat: Revocamus, annullamus &c. Quæ revocatio aliquando fit per verba generalia absque ulla specificatione peculiaris, aut peculiarium privilegiorum, ut si dicatur: Non obstantibus quibuscumque Privilegiis. Aliquando per verba privilegium ipsum specialiter exprimentia. Tacitè autem Privilegium revocatur, cum Princeps mandat, et ordinat aliquid, quod suum effectum habere non fit, nisi privilegium tollatur. Quæ diligenter notanda sunt, quia licet tamen certum tenendum sit, privilegium quodcumque annullari, cum legislator illud specificè nominando revocat, vel etiam exceptis privilegiis in corpore juris insertis, dicendum videatur privilegium annullari etiam per clausulam Non obstantibus quibuscumque privilegiis, sub quacumque forma concessis, altri ut vel natura debat ex dictis à num 532 usque ad num. 535 inclusivè, et docet Einbaldus hic Tract. 3 Cap. 7. Dub. 5. cum pluribus Doctoribus, per legem generalem non derogatur privilegiis particularibus, aut per modum contractus onerosi, et remuneratur concessis nisi etiam in dicta lege vel illorum expressa mentio fiat, vel legislator in lege condenda utatur dicta clausula Non obstantibus &c. Nam ut diximus loco citato, lex particularis per universalem non abrogatur.

Dixi quoque supra: exceptis privilegiis in corpore juris insertis, quia ut idem Einbaldus loco citato et cum eo communiter tenent Doctores, privilegia in corpore juris contenta non revocantur nisi eorum expressa mentio fiat, vel legislator utatur clausula æquivalenti, v. g. Non obstantibus quibuscumque privilegiis etiam in corpore juris insertis, aut aliunde constet de Legislatoris mente. Privilegium enim in ipso corpore juris insertum nactum, jam est beneficium speciale ipsius Principis, quod ipsum ignorare præsumi jure non fit; et adeo si ipsum revocare valet, illud jam exprimeret, sed statim induit naturam veræ legis particularis, quæ per legem universalem minimè abrogatur nisi illius mentio fiat saltem æquivalenter.

Ad hujus doctrinæ complementum adnotabis privilegium prius concessum per posterius non abrogari, nisi de eo fiat mentio aliqua, ut habetur in Capite Ex parte; de Rescriptis, ubi dicitur Pontifex de litteris secundò datis ad beneficium agit: Quoniam si memores fuissemus nos pro prædicto N. litteras direxisse, pro adversario nullatenus scripsissemus; vel nisi prius sit generale, posterius verò speciale: genus enim per speciem derogatur, ut habet regula 34. juris in 6. Quod verum præsertim est,

ubi per speciale privilegium alteri in jure quaesito gravè praej[illegible]
non inferretur; quia in casu, teste Panormitano in Capit. 1. de Res-
criptis, speciale privilegium generali non derogaret.

Sexto, Privilegium amittitur morte [illegible]
664 cedentis, si privilegium non contineat gratiam factam, sed fa[illegible]
ut patet ex dictis in simili de dispensatione l. 2. pro qua-
ta. notandum est eam etiam [illegible] temporalem [illegible]
Legislator in concedendo privilegio talibus utatur verbis, qu[illegible]
animum ipsius concedentis esse, ut gratia cum ejus vita finiat [illegible]
deret si Legislator diceret usque ad Beneplacitum nostrum Donec
ero; Donec vixero: seu Jure gratia, seu privilegium etsi datum [illegible]
gratia facta, spirat morte concedentis, ut constat ex Capit. Si gra-
de Rescriptis in 6, ubi Bonifacius VIII. ita decrevit: Si gratiosè
Romano Pontifice concedatur, ut beneficia, quae tempore [illegible]
tionis obtinebas, possis usque ad beneplacitum retinere [illegible]
gratia per ejus obitum per quem ipsius beneplacitum omnino [illegible]
ab ipso spirat. Quod tamen dici non sit, si Legislator diceret
ad beneplacitum Sedis Apostolicae. Tunc enim cum Sedes Ap[illegible]
non moriatur, Privilegium durabit, usque dum à Successore [illegible]
tifice revocetur, ut citato capitulo Pontifex prosequitur [illegible]
Idem et dicendum est, si diceret: Donec revocavero, quia [illegible]
Privilegium non cessat, nisi posita revocatione, quae [illegible]
tis concedentis non ponitur, sed quinimo ejus in morte [illegible]
tione ponitur. Nunc dicendum esset de aliis duobus modis [illegible]
sit cessare Privilegium, nempe per desitionem causae [illegible]
motivae adaequatae, qua Privilegium concessum fuit, et re-
nuntiationem ab ipso Privilegiato factam; sed quoniam [illegible]
vel ex supra dictis, et praesertim de Dispensatione, [illegible]
constare debet, jam supersedeo, et hic finem pono: [illegible]
cui quammaxime necessario sit à viro Theologo [illegible]
Terram speculativa tantum cognitione quaestionem [illegible]
sit contentus, sed magis in dies singulos [illegible]
ret scientiam ad Omnipotentis Dei legum [illegible]
Originis gloriam, cui laus, honor, et gloria per omnia [illegible]

Amen.

BIBLIOTECA
CIVICA
DI
UDINE

Pajani Gregorio

Acquisto 10 Settembre 1888